

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA HISTORYCZNO-SOCJOLOGICZNE

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
12 144 znaki	
 Część I. Uwarunkowania historyczne	
Stanisław Zaborniak <i>Sportowe organizacje studenckie Lwowa i Krakowa działające przed rejestracją Akademickiego Związku Sportowego w 1909 r.</i>	15
37 378 znaków	
Halina Hanusz <i>Początki międzynarodowego akademickiego ruchu sportowego na przełomie XIX i XX wieku ..</i>	29
48 319 znaków	
Rafał Kołodziej, Iwona Tabaczek-Bejster <i>Działalność Sekcji Narciarskiej Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie w latach 1909–1923</i>	47
26 376 znaków	
Iwona Tabaczek-Bejster, Rafał Kołodziej <i>Powstanie i początki działalności sekcji pływackiej AZS Kraków (1909–1939)</i>	61
26 426 znaków	
Grzegorz Bielec, Agnieszka Mirkiewicz <i>Przedstawiciele polskich akademickich organizacji gimnastycznych w ruchu olimpijskim (1932–2008)</i>	73
45 377 znaków	
Grzegorz Bielec, Witold Półtorak <i>Zasięg organizacyjny polskiej gimnastyki sportowej w ramach Akademickiego Związku Sportowego (1951–2000)</i>	91
29 306 znaków	

Mariusz Ozimek <i>Sport w Klubie Sportowym AZS AWF Kraków (1976–2008)</i>	107
30 284 znaki	
Zbigniew Barabas, Emilian Zadarko, Edyta Nizoł, Stanisław Cieszkowski <i>Działalność Studiów Wychowania Fizycznego i Sportu po roku 1989 w Polsce</i>	121
28 582 znaki	
Mirosław Ponczek <i>Osiągnięcia studentów AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach w sportach zimowych (2006–2009)</i>	139
18 862 znaki	
Adam Krzanowski, Kazimierz Gellea <i>Historia kształcenia w Krośnie w zawodzie nauczycieli wychowania fizycznego od XIX–XXI wieku</i>	151
33 388 znaków	
Kazimierz Gellea, Adam Krzanowski <i>Szkice i klimaty z 20-lecia rozwoju i kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego w Krośnie</i>	165
20 107 znaków	
Michał Baran <i>Działalność Akademickiego Związku Sportowego i wpływ na stan kultury fizycznej Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych na Podkarpaciu</i>	173
10 405 znaków	
Część II. Uwarunkowania socjologiczne	
Bartłomiej Korpak <i>Wychowanie fizyczne w strukturze kwalifikacji dla europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego</i>	181
28 442 znaki	
Zbigniew Barabas, Emilian Zadarko <i>Analiza działalności Studiów Wychowania Fizycznego i ich współpracy z klubami uczelnianymi AZS i innymi organizacjami</i>	193
23 063 znaki	
Sebastian Humbla, Mestwin Stanisław Kostka <i>Sport akademicki w obliczu wyzwań XXI wieku</i>	205
27 859 znaków	
Bogusław Berdel, Magdalena Mazur, Iwona Tabaczek-Bejster <i>Kultura fizyczna w szkołach wyższych – misja czy rutyna</i>	217
37 836 znaków	

Tomasz Bielecki, Krzysztof Krawczyk <i>Profilowane zajęcia wychowania fizycznego w opinii studentów UMCS w Lublinie</i> 231 20 517 znaków	
Grzegorz Sobolewski, Wojciech Gołąb <i>Oczekiwania studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie wobec zajęć wychowania fizycznego</i> 243 25 625 znaków	
Anna Rychlewska <i>Stan kadry, bazy i organizacja pracy Studiów Wychowania Fizycznego i Sportu w wyższych szkolach artystycznych w Polsce</i> 255 21 125 znaków	
Andrzej Żółtek-Daszykowski <i>Autorski program wychowania fizycznego w szkołach wyższych</i> 265 19 385 znaków	
Andrzej Żółtek-Daszykowski <i>Wybrane problemy akademickiej kultury fizycznej</i> 273 29 270 znaków	
Jan Patok <i>Wychowanie fizyczne w opinii studentów Uniwersytetu Gdańskiego</i> 283 13 043 znaki	
Kinga Tucholska, Marian Fiedor <i>Relacja trener-sportowiec z perspektywy teorii autodeterminacji</i> 291 21 028 znaków	
Jaromir Grymanowski, Agata Rzeszutko <i>Opinie studentów wychowania fizycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego o wartościach sportu</i> 301 24 465 znaków	
Rafał Kapica, Katarzyna Szeremeta <i>Przygotowanie studentów kierunków pedagogicznych do realizowania szkolnych wycieczek krajoznawczo-turystycznych</i> 313 35 997 znaków	
Jaromir Grymanowski, Katarzyna Szeremeta <i>Zdrowie i rekreacja ruchowa w systemie aksjologicznym studentów turystyki i rekreacji Uniwersytetu Rzeszowskiego</i> 331 14 019 znaków	
Jakub Kosowski <i>Pojęcie kultury fizycznej, sportu i rekreacji ruchowej. Analiza formalnoprawna</i> 337 51 026 znaków	

Renata Kopczyk, Adam Roczek	
<i>Wychowanie fizyczne w szkołach wyższych – regulacje w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej</i>	355
30 721 znaków	
Janusz Zieliński	
<i>Varia – Klimat placówki determinantem motywacji zawodowej nauczyciela wychowania fizycznego</i>	367
23 937 znaków	
Witold Półtorak, Grzegorz Bielec	
<i>Varia – Starzenie się i starość w opinii studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego i słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku</i>	379
20 242 znaki	

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA HISTORYCZNO-SOCJOLOGICZNE

WSTĘP

Obchody 100-lecia jubileuszu powołania w 1909 r. AZS w Krakowie, stały się inspiracją do przygotowania opracowania monograficznego składającego się z szeregu artykułów tematycznie nawiązujących do historyczno-socjologicznych wydarzeń i zjawisk, analiz i syntez ukazujących tradycje akademickiej kultury fizycznej w Polsce. Dla potrzeb niniejszej monografii przyjęto ułożenie artykułów w kolejności chronologicznej pod względem rzeczowym, pozostawiając treść poszczególnych artykułów w dowolnym układzie. Dla przejrzystości w opracowaniu wyodrębniono dwie części – pierwszą historyczną oraz drugą socjologiczną.

W ten sposób w części pierwszej znalazły się artykuły z zakresu uwarunkowań historii akademickiej kultury fizycznej. Ujęto w niej treści ukazujące ewolucję akademickiej kultury fizycznej z uwzględnieniem doby zaborów przed 1918 r., czasów Drugiej Rzeczypospolitej i PRL oraz okresu najnowszego – Trzeciej Rzeczypospolitej.

Część tę otwiera opracowanie dra hab. prof. UR Stanisława Zaborniaka pt.: *Pierwsze polskie akademickie organizacje sportowe Lwowa (1878–1909)*, gdzie autor przypomina powstanie i aktywność fizyczną polskiej młodzieży akademickiej w uczelniach Lwowa, które znacznie wyprzedziło powołany w 1909 r. Akademicki Związek Sportowy w Krakowie. A ponieważ datę tę środowisko akademickie postanowiło uważać za początek ruchu akademickiej kultury fizycznej, co w świetle zarejestrowanego w 1906 r. Akademickiego Związku Sportowego Młodzieży Polskiej we Lwowie budzi wątpliwość, gdyż można by ją przenieść, z uwagi na rejestrację działalności w 1878 r. akademickiego Kółka Szermierzy działającego przy studenckiej organizacji Bratniej Pomocy przy Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, przynajmniej na 30 lat wcześniej.

Opis początków międzynarodowego akademickiego ruchu sportowego autorstwa mgr Haliny Hanusz znajdują się w rozdziale pt.: *Początki międzynarodowego akademickiego ruchu sportowego na przełomie XIX i XX wieku*.

W środowisku krakowskich akademików narciarstwo i pływanie pojawiło się wraz z zorganizowaną działalnością AZS w Krakowie. Rozwój tych konkurencji opisuje dwoje autorów: dr Iwona Tabaczek-Bejster, mgr Rafał Kołodziej w artykule pt.: *Działalność Sekcji Narciarskiej Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie w latach 1909–1924*; a pływanie w kolejnym artykule pt.: *Powstanie i początki działalności sekcji pływackiej AZS Kraków (1909–1939)*.

Dwoje pracowników naukowych Uniwersytetu Rzeszowskiego, dr Grzegorz Bielec i dr Agnieszka Mirkiewicz, prezentuje swoje badania dotyczące udziału polskich gimnastyków w ruchu olimpijskim w swoim artykule pt.: *Przedstawiciele polskich akademickich organizacji gimnastycznych w ruchu olimpijskim (1932–2008)*.

Udział gimnastyki w środowisku AZS opracowali dr Grzegorz Bielec i dr Witold Półtorak z Uniwersytetu Rzeszowskiego w artykule pt.: *Zasięg organizacji polskiej gimnastyki w ramach Akademickiego Związku Sportowego (1951–2000)*.

Dr hab. prof. Mariusz Ozimek pracownik naukowy Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie w artykule pt.: *Sport w Klubie Sportowym AZS AWF Kraków (1976–2008) w świetle 100-lecia Akademickiego Związku Sportowego w Polsce (1909–2009)* przedstawił 30-letni dorobek sportowy członków akademickiego klubu AZS Kraków.

Artykuł pt.: *Działalność Studiów Wychowania Fizycznego i Sportu po roku 1989 w Polsce* przedstawiają pracownicy naukowcy Uniwersytetu Rzeszowskiego Zbigniew Barabasz, Emil Zadarko, Edyta Nizioł i Stanisław Cieszkowski. W swoim opracowaniu ukazali zmiany jakie po 1989 r. zaszły w realizowaniu się środowiska studenckiego w kontynuacji wychowania fizycznego.

O sukcesach sportowych studentów Akademii Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach w sportach zimowych donosi opracowany przez prof. dra hab. Mirosława Ponczka artykuł pt.: *Osiągnięcia studentów AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach w sportach zimowych (2006–2009)*.

Z uwagi na opis problematyki rozwoju kultury fizycznej w środowisku akademickim Krosna całość części pierwszej zamykają kolejno artykuły: mgra A. Krzanowskiego i dra Kazimierza Gellety pt.: *Historia kształcenia w Krośnie w zawodzie nauczycieli wychowania fizycznego od XIX do XXI wieku*, tych samych autorów pt.: *Szkice i klimaty z 20-lecia rozwoju i kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego w Krośnie* oraz artykuł mgra M. Barana podsumowujący działalność AZS na Podkarpaciu pt.: *Działalność Akademickiego Związku Sportowego i wpływ na stan kultury fizycznej Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych na Podkarpaciu*.

Część drugą rozpoczynają przemyślenia Bartłomieja Korpaka, Sekretarza Generalnego ZG AZS, żarliwego orędownika zmian w strukturze zajęć wychowania fizycznego w polskich szkołach wyższych, dostosowania ich do potrzeb studentów, oczekiwań pracodawców oraz wymogów stawianych przez Deklarację Bolońską. W pracy *Wychowanie fizyczne w strukturze kwalifikacji dla europej-*

skiego obszaru szkolnictwa wyższego postuluje On zmiany dostosowujące system wychowania fizycznego do obligatoryjnego dla innych przedmiotów. Mamy tu do czynienia z wnikliwą analizą obecnego systemu kształcenia i oceniania. Autor uzasadnia konieczność zmiany sposobu oceniania efektów kształcenia wychowania fizycznego i dostosowania go do systemu porównywalności i uznawalności. Postuluje idące za tym zmiany, z tradycyjnego opartego na opisie „wejścia, input” na ocenę „wyjścia”, a więc opisie efektów uczenia się. Konsekwencją jego byłaby zmiana systemu wychowania fizycznego studentów.

Za kształt tej sfery życia społecznego na uczelniach nie mogą odpowiadać tylko wyizolowane jednostki organizacyjne. Oceną współpracy podmiotów odpowiedzialnych za kształt wychowania fizycznego z innymi organizacjami działającymi na terenie zajęli się w badaniach empirycznych Zbigniew Barabasz i Emilian Zadarko w pracy *Analiza działalności Studiów Wychowania Fizycznego i ich współpracy z klubami uczelnianymi AZS i innymi organizacjami*.

Wartości sportu i wychowania fizycznego w dzisiejszym kapitalistycznym świecie, ciekawe refleksje o problemach współczesności i o akademickim sporcie w kontekście cywilizacyjnych zagrożeń XXI wieku przedstawili w swojej pracy Sebastian Humbla i Mestwin S. Kostka z WSFiZ w Białymstoku.

Aspektem współczesnej kultury fizycznej studentów jej stanu, bolączek, a także poszukiwaniem jej celów w naukach pedagogicznych i współpracujących z nią naukach (pedagogice, psychologii i teorii wychowania fizycznego) oraz postaw studentów do niej, zajęli się Bogusław Berdel, Iwona Tabaczek i Magdalena Mazur artykule *Kultura fizyczna studentów – misja czy rutyna*. Na tle współczesnego wychowania fizycznego, przedstawiają oni pozytywny wpływ aktywności ruchowej na rozwój biologiczny, osobowość, zdrowie, urodę, ale także socjalizację młodego człowieka.

O pragmatyczne spojrzenie na proces wychowania fizycznego realizowanego wśród studentów pokusili się Tomasz Bielecki i Krzysztof Krawczyk w pracy *Profilowane zajęcia wychowania fizycznego w opinii studentów UMCS w Lublinie*. Przedstawiają oni empiryczne narzędzia pozwalające na skuteczną ocenę jakości i atrakcyjności realizowanych zajęć, ich kontrolę oraz diagnozowanie potrzeb w tym zakresie, co w konsekwencji będzie skutkowało dostosowaniem ich do potrzeb i oczekiwań studentów.

Tematem tym zajęli się również Grzegorz Sobolewski i Wojciech Gołąb w artykule *Oczekiwania studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie wobec zajęć wychowania fizycznego*. Podstawą do wyciągnięcia wniosków są w tym przypadku wyniki analizy autorskiej ankiety przeprowadzonej zarówno wśród osób uczestniczących w zajęciach, jak i absolwentów tych kursów. I tu również wśród studentów podstawowe oczekiwania wobec tych zajęć to zwiększenie różnorodności i umożliwienie wyboru formy oraz możliwości ich realizacji w odpowiednich dla uczestników terminach. Ciekawą retrospekcję zajęć wychowania fizycznego dotyczącą uczelni artystycz-

nych przedstawiła w swoim artykule Anna Rychlewska. Tematykę tę porusza ją również Andrzej Żółtek-Daszykowski w pracach *Autorski program wychowania fizycznego w szkołach wyższych* i *Wybrane problemy akademickiej kultury fizycznej* oraz Jan Patok w artykule *Wychowanie fizyczne w opinii studentów Uniwersytetu Gdańskiego*.

Skuteczność oddziaływania trenera z perspektywy studiujących studentów (nie tylko kierunku Wychowanie fizyczne) prezentują w oryginalnej pracy psychologicznej *Relacje trener – sportowiec z perspektywy teorii autodeterminacji* Kinga Tucholska i Marian Fiedor. Ukazują oni, że oprócz przekazywania wiedzy, prowadzenia szkolenia, znaczący, a często nawet decydujący wpływ, ma wzmacnianie autonomii swych podopiecznych, którzy dzięki temu lepiej funkcjonują pod względem psychologicznym, a płynące z poczucia samoukierunkowania, panowania nad sytuacją oraz poczucia więzi z innymi „warunkuje dobre funkcjonowanie, integralność, zdrowie psychologiczne oraz optymalny rozwój indywidualny i społeczny”.

Jaromir Grymanowski i Agata Rzeszutko, w pracy *Opinie studentów Wychowania fizycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego o wartościach sportu*, podjęli istotny społeczny problem wartości sportu. Można przyjąć, że zgodnie z maksymą „Takie będą Rzeczypospolite, jakie ich młodzieży chowanie”, a więc to dzisiejsi studenci w niedalekiej przyszłości jako nauczyciele będą kreowali postawy także u swych uczniów na różnych szczeblach edukacji.

Tematykę przygotowania przyszłych nauczycieli do prowadzenia wycieczek szkolnych przedstawili Rafał Kapica i Katarzyna Szeremeta w artykule pt. *Przygotowanie studentów kierunków pedagogicznych do realizowania wycieczek krajoznawczo-turystycznych*. Uważają Oni, że to właśnie doświadczenie, zdobyta wiedza w tym zakresie oraz własna aktywność w trakcie studiów wydają się być głównymi czynnikami wpływającymi na poziom przygotowania do studentów do ich organizacji. Przyczynia się to w konsekwencji do przełamania obaw związanych z organizowaniem oraz realizowaniem turystyki w szkole.

Niebagatelny problem aksjologii i hierarchii wartości studentów, w odniesieniu do sfery rekreacji ruchowej podejmują Jaromir Grymanowski i Katarzyna Szeremeta w artykule *Zdrowie i rekreacja ruchowa w systemie aksjologicznym studentów turystyki i rekreacji UR*. Temat ten jest o tyle istotny, że to system aksjologiczny pracownika tej sfery, będący składnikiem jego osobowości, powinien stanowić wzór do naśladowania przez młodzież, jak i inne osoby w dobie konsumpcyjnego stylu życia.

Dwie kolejne prace dotyczą aspektów prawnych działalności w obrębie kultury fizycznej w tym także studenckiej. Jakub Kosowski w *Pojęciu kultury fizycznej, sportu i rekreacji ruchowej. Analiza formalnoprawna*, dokonuje retrospekcji historycznej oraz analizy formalnoprawnej współczesnych pojęć kultury fizycznej, sportu i rekreacji oraz ich konsekwencji na funkcjonowanie tej sfery

życia społecznego w Polsce, także w aspekcie działalności akademickiej. Tematem działalności i uwarunkowań prawnych działalności w obrębie szkolnej i akademickiej kultury prawnej Polsce zajęli się również Renata Kopczyk i Adam Roczek w artykule pt. *Wychowanie fizyczne w szkołach wyższych – regulacje w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej (zarys problemu)*.

Dość luźno związane z tematyką monografii są bardzo ciekawe artykuły: *Klimat placówki determinantem motywacji zawodowej nauczyciela wychowania fizycznego* Janusza Zielińskiego oraz *Starzenie się i starość w opinii studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego i słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku* autorstwa Witolda Półtoraka. Wydaje się jednak, że prace te dopełniają tematyki książki poruszając jakże istotne tematy dla szeroko pojętej kultury fizycznej, przed lub po okresie kształcenia akademickiego.

Redaktorzy monografii żywią nadzieję, że zaprezentowane opracowania odnoszące się to historii, stanu obecnego, perspektyw sportu, wychowania fizycznego oraz turystyki i rekreacji staną się słyszalnym, ważnym głosem w dyskusji nad kształtem zmieniającej się kultury fizycznej studentów w polskich szkołach wyższych, a czas przeznaczony na lekturę niniejszego opracowania nie będzie przez czytelnika uważany za czas stracony.

Zbigniew Barabasz, Emilian Zadarko

CZEŚĆ I

**UWARUNKOWANIA
HISTORYCZNE**

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE
ROZDZIAŁ I

STANISŁAW ZABORNIAK

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

**SPORTOWE ORGANIZACJE STUDENCKIE LWOWA I KRAKOWA
DZIAŁAJĄCE PRZED REJESTRACJĄ
AKADEMICKIEGO ZWIĄZKU SPORTOWEGO W 1909 R.¹**

Obchody jubileuszu 100-lecia rejestracji w 1909 r. Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie są okazją do przypomnienia wydarzeń związanych z aktywnością sportową w lwowskim środowisku akademickim w okresie poprzedzającym ten znamieny i uroczysty fakt².

Po utracie niepodległości w 1772 r. społeczeństwo polskie zmuszone było żyć według praw dyktowanych przez trzech zaborców. W tym zakresie w zaborach austriackim i niemieckim obowiązywały odpowiednio kodeksy cywilne austriacki i niemiecki, a na terenach zajętych przez Rosjan – carskie ukazy stanu wojennego.

Na omawianym terenie galicyjskim – w pierwszej połowie XIX wieku warunki do uczestnictwa w kulturze fizycznej, a tym bardziej do tworzenia towarzystw sportowych, były niesprzyjające³. Sytuacja ta związana była z:

- zbyt małą świadomością i potrzebą studentów dotyczącą uczestnictwa w aktywności sportowej,
- brakiem wzorów,
- brakiem kadry i bazy sportowej,
- niechęcią zaborcy do przyzwalania na wszelkie inicjatywy strony polskiej⁴.

¹ Pracę zrealizowano w ramach działalności statutowej Wydziału Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego – projekt URWWF/S/07/001 finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

² M. Z., *AZS i jego pierwszy prezes*. „Sportowiec” 1955 nr 9, s. 11.

³ D. Dudek, *Zarys dziejów i organizacja stowarzyszeń kultury fizycznej*. Kraków 2001, s. 9–29.

⁴ A. Suligowski, *Miasto analfabetów*. Kraków 1905, s. 18–22; Stan kultury fizycznej na ziemiach polskich pod zaborami charakteryzuje zestawienie statystyczne porównujące udział i wydatki na

Powyższa sytuacja ulegała poprawie wraz ze stopniowym wprowadzeniem przez władze austriacką na terenie Galicji autonomii samorządowej⁵. Pierwszym osiągnięciem polskich posłów do wiedeńskiego sejmu było wymuszenie w 1861 r. na władzach austriackich przywrócenia języka polskiego jako wykładowego w uczelniach wyższych Krakowa (Uniwersytet Jagielloński) i Lwowa (Uniwersytet Jana Kazimierza i Politechnika). Od tego momentu zauważa się fakt wzrostu liczby studentów na polskich uczelniach, a także odnotowana została działalność organizacji studenckich o charakterze samopomocowym, samokształceniowym, ideowym, naukowym oraz turystyczno-sportowym. Organizacje te działały na podstawie austriackiego kodeksu cywilnego, tzw. *Allgemeines Bürger Gesetzbuch* (dalej *ABGB*)⁶. Począwszy od 1811 r. wprowadzał on

oświatę w 1905 r. na 100 mieszkańców. W Warszawie do szkół uczęszczało 1,5% ogólnej liczby dzieci, w Krakowie – 11,5%, a w Wielkopolsce – 17,9%. Wydatki władz miejskich na oświatę wynosiły w przeliczeniu na ruble w Warszawie na 1 dziecko rocznie 0,24 rb., w Krakowie – 2 rb., we Lwowie – 3,20 rb., a w krajach zachodnich 6–8 rb.

⁵ Tym niemniej podejmowane były próby utworzenia zakładów gimnastycznych, czego przykładem jest powstanie w 1837 r., w okresie Rzeczypospolitej Krakowskiej, szkoły gimnastycznej dra Ludwika Bierkowskiego. Decyzja o wcieleniu Rzeczypospolitej Krakowskiej do zaboru austriackiego przesądziła o jej losach. Władze zaborcze zakazami i dekretemi decydowały o możliwości rozwoju szkolnictwa, w tym wychowania fizycznego, towarzystw gimnastycznych i klubów sportowych. Rozwój industrializacji kapitalistycznej w Polsce wywołał głębszą i dalej idącą degradację sprawności fizycznej ludności niż w wolnych krajach zachodnich. J. Rutkowski, *Historia gospodarcza Polski*. Warszawa 1953, s. 371; Udogodnienia autonomiczne Austriacy rozpoczęli wprowadzać od 1848 r. pod wpływem wypadków związanych z „Wiosną Ludów”, oraz z osłabieniem się Cesarstwa Austriackiego w wyniku przegranych wojen z Piemontem i Prusami. Wprawdzie Polakom nie udało się wprowadzić Galicji do triumwiratu Austria – Węgry – Polska, lecz powołanie ostatecznie w 1867 r. Rady Krajowej z Namiestnictwem Cesarskim we Lwowie spowodowało, że stworzyły się szczególne szanse na rozwój polskiej oświaty, szkolnictwa i nauki. Przepisy aut. Lwów – z łaski Habsburgów w latach zaboru austriackiego był stolicą Galicji (1772–1918). Z racji swoich administracyjnych funkcji był w owym czasie najbardziej otwartym i europejskim ze wszystkich polskich miast. Tu najwcześniej docierały nowinki ze świata; studenci powracający z podróży do Londynu, Paryża i Wiednia mieli bagaże pełne nie tylko książkowych bestsellerów, ale i regulaminów sportowych. Nic więc dziwnego, że wkrótce lwowiaczy stali się pionierami nowych dyscyplin.

⁶ *ABGB* – Powszechna księga ustaw cywilnych została wprowadzona patentem cesarskim z dnia 1 czerwca 1811 r. Por. np. Powszechna księga ustaw cywilnych wraz z dodatkowymi ustawami, rozporządzeniami i rozstrzygnięciami Najwyższego Trybunału Sądowego, oprac. J. W. Willaume. Lwów 1912, s. 23; *ABGB* obowiązywał również w latach 1815–1852 oraz później, ze zmianami po 1852 r. wprowadzającymi niekorzystne przepisy o stowarzyszeniach. Funkcjonowanie stowarzyszeń pod rządami kodeksu trwało aż do 15 października 1867 r., kiedy to uchwalono nowy kodeks cywilny austriacki (dalej: k.c.a.), wprowadzający dla Galicji faktyczną autonomię. Przepisy k.c.a., z różnymi późniejszymi zmianami, funkcjonowały na terenie Galicji aż do 1918 r. Na podstawie k.c.a. z dnia 26 listopada 1852 r. wprowadzono ograniczenia stowarzyszania się, gromadzenia i prowadzenia działalności gimnastyczno-sportowej. Przełom w upowszechnianiu stowarzyszania się nastąpił dopiero w autonomicznej Galicji. W celu funkcjonowania stowarzyszenia po 26 listopada 1852 r., wymaganym warunkiem było otrzymanie koncesji odpowiadającej § 8–13 patentu k.c.a. Wniosek składano do władzy politycznej krajowej i po rozpatrzeniu go przez CK Ministerstwo Spraw Wewnętrznych dokument ostatecznie zatwierdzał cesarz. Przepisy represyjne, wynikające z patentu cesarskiego z dnia 26 listopada 1852 r., znacznie utrudniały powstawanie stowarzyszeń. Na zie-

zapisy o możliwości zakładania koalicji. Był również stopniowo nowelizowany, aż do listopada 1867 r., kiedy to do ustawy zasadniczej wprowadzono obowiązek rejestracji stowarzyszeń. Do tego momentu istniała konieczność przestrzegania obowiązku zgłaszania do najbliższego komisariatu policji wszelkich zgromadzeń w tym o charakterze sportowym. W zgłoszeniu obowiązkowo należało podać nazwiska i adresy a także cele, a ponadto zgłaszana organizacja musiała się wykazać dozwolonym charakterem, tzn. nie działać przeciwko ówczesnej moralności. Były to pierwsze kroki wszelkich polskich organizacji.

Za prekursorskim statusem prawnym ówczesnych organizacji w tym akademickich przemawia fakt ich działalności jawnej o czym donosiły ówczesne źródła prasowe, a zatem na ich działalność godził się system policyjny bardzo sprawnie działający w monarchii Habsburgów, który czuwał nad przestrzeganiem wszelkich zapisów cesarskich ustaw.

Galicja była terenem, gdzie ukształtowały się pierwsze kierunki rozwoju kultury fizycznej, w tym rozwój kadry szkoleniowej oraz pojawienie się osób o cechach charakterystycznych dla działacza społecznego⁷.

Sytuację dotyczącą stanu kultury fizycznej w drugiej połowie XIX wieku charakteryzuje wypowiedź M. Parucha w „Przeglądzie Gimnastycznym” z 1901 r. (w artykule o gimnastyce ludowej), w którym autor precyzyjnie przedstawiała klasowy podział ówczesnego sportu: *Tak więc gimnastyka dla ludu jest nie tylko pożyteczną, ale również konieczną. Mają zamożniejsi swój sport: jachty i automobile, wyścigi i myślistwo, ma średni stan swe boiska sokole i sale gimnastyczne – niechże więc będą też stosowane ćwiczenia dla stanu wieśniaczego.*

miach polskich do 1867 r. zatwierdzone były jedynie dwa stowarzyszenia o celach gimnastyczno-sportowych. Były to: zarejestrowane na podstawie CK ustawy z 1852 r., uchwałą Senatu Rządzącego Wolnego miasta Krakowa z dnia 31 maja 1833 r. – Towarzystwo Strzeleckie Krakowskie oraz zarejestrowane 7 lutego 1867 r. przez CK Namiestnikostwo we Lwowie – Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” we Lwowie. To drugie zostało zarejestrowane na dziewięć miesięcy przed ukazaniem się CK ustawy o stowarzyszeniach z dnia 15 listopada 1867 r. Bardziej kompleksowe uregulowania prawne zrzeszania się przyniosła ustawa zaliczana do podstaw ówczesnej konstytucji austriackiej o stowarzyszeniach z dnia 15 listopada 1867 r. Ustawa ta przewidywała tryb zgłoszeniowy tworzenia stowarzyszenia § 4 tej ustawy wymagał od założycieli stowarzyszenia zgłoszenie takiego zamiaru i złożenie projektu statutu, § 5 mówił o jawności statutu, na podstawie której każdy mógł mieć wgląd do jego zapisu i otrzymać jego odpis, § 6 tej ustawy regulował podstawy odmowy rejestracji statutu, przedstawiał wymagania statutowe wobec funkcjonującego prawa oraz grożące niebezpieczeństwa dla państwa, § 9 zezwalał na prowadzenie działalności przez stowarzyszenie bez zatwierdzonego statutu, a jedynie na podstawie pisemnego zaświadczenia potwierdzającego jego złożenie. Ustawa z 15 listopada 1867 r., wprowadzając zasadę wolności stowarzyszania się dla wszystkich stowarzyszeń politycznych, gospodarczych, towarzyskich, zabawowych, sportowych, gimnastycznych, turystycznych itp., pozwalała stowarzyszeniom podlegającym tej ustawie na działalność bez zezwolenia, co wyraźnie wskazuje na istnienie galicyjskiej autonomii.

⁷ L. Mroczka, *Spoleczne aspekty rozwoju kultury fizycznej w Galicji*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1997, nr 3. s. 101–113. W artykule przedstawiono społeczne uwarunkowania rozwoju ruchu sokolego w Galicji na przełomie XIX i XX wieku na tle dokonujących się przemian gospodarczo-społecznych.

*Minął już czas, że gimnastykę uważano za próżniactwo lub zabawkę, dziś jest uznany poważany czynnik racjonalnego wychowania społecznego*⁸.

W warunkach zaboru austriackiego na Uniwersytecie Lwowskim już w 1817 r. wprowadzono zorganizowane ćwiczenia fizyczne dla studentów oparte o naukę jazdy konnej, pływania, szermierki i tańca⁹. Inicjatywa ta w polskim akademickim środowisku była jednym z pierwszych zorganizowanych studenckich ćwiczeń fizycznych¹⁰.

Niewątpliwy wpływ na rozwój sportowej aktywności studenckiego środowiska Lwowa i Krakowa mieli m.in. Wenanty Piasecki¹¹ (ojciec), Henryk Jordan¹² i Eugeniusz Piasecki¹³ (syn) i inni¹⁴.

Początków zorganizowanej i ciągłej działalności w rozwoju akademickiej kultury fizycznej należy poszukiwać w działalności Czytelni Akademickiej –

⁸ E. Mięśowicz, „Gimnastyka ludowa, „Przegląd Gimnastyczny”, 1901 nr 9–10, s. 191–199.

⁹ M. Parachoniak: <http://portalwiedzy.onet.pl/62250>.

¹⁰ J.F. Gaberle w 1858 r. założył we Lwowie Szkołę Fechtowania i Gimnastyki. Zob. R. Wasztyl, *Pierwsze lwowskie placówki wychowania fizycznego*, Kraków s. 86. Tenże, *Wychowanie fizyczne i sport w Krakowie w latach 1773 – 1890*, Kraków 1993, s. 172–173.

¹¹ „Polityka” 2003 nr 33, (2414); Przep. aut.: dr Wenanty Piasecki, komisarz Rządu Narodowego w powstaniu styczniowym, społecznik, jeden z pierwszych teoretyków wychowania fizycznego. Wśród młodzieży cieszył się olbrzymią popularnością nie tylko ze względu na swą wspaniałą przeszłość. Był znakomitym gimnastykiem (jako pierwszy w historii polskiej nauki otrzymał na Uniwersytecie Lwowskim tytuł docenta gimnastyki i wychowania fizycznego) i zdawał sobie sprawę z tego, że ówczesne formy ćwiczeń, oparte na szwedzkich i niemieckich wzorach, zajęcia prowadzone w dusznych salach nie odpowiadają młodzieży.

¹² Henryk Jordan (1842–1907), lekarz (ginekolog i położnik), pionier nowoczesnego wychowania fizycznego w Polsce. Twórca kierunku wychowawczego zwanego ruchem jordanowskim. Profesor medycyny Uniwersytetu Jagiellońskiego, poseł. Popularyzator gier sportowych i sportu wśród młodzieży. Postulował obowiązkowe wprowadzenie gimnastyki do szkół, w 1888 zaczął organizować w Krakowie Park Miejski (obecnie Park Jordana) – pierwszy w Polsce i jeden z pierwszych w Europie publiczny ogród gier i zabaw dla młodzieży (otwarty w 1889). Jego naśladowcy w kraju zakładali „grody jordanowskie”. <http://portalwiedzy.onet.pl/62250>.

¹³ „Polityka” 2003 nr 33, (2414); Przep. aut.: do dzisiaj dr Eugeniusz Piasecki uważany jest za jednego z najwybitniejszych teoretyków wychowania fizycznego. W latach międzywojennych był ekspertem Ligi Narodów, członkiem najwyższych władz sportowych, współtwórcą ZHP. Od 1919 r. związany był aż do końca życia z Uniwersytetem Poznańskim, przy którym utworzył pierwsze w Polsce Studium WF kształcące nauczycieli.

¹⁴ „Polityka” 2003 nr 33, (2414); Przep. aut.: Wymienionym dzielnie pomagali w tym dziennikarze lwowskiego „Słowa Polskiego” Kazimierz Hemerling i Zygmunt Kłóśnik-Januszowski, uważani za ojców polskiego dziennikarstwa sportowego. Od samego początku redagowany przez nich dział sportowy gazety (powstały w 1900 r. jako pierwszy w polskiej prasie) popularyzował wśród młodzieży mało dotychczas znane sporty. W 1904 r. dzięki inicjatywie grupy entuzjastów powstało Towarzystwo Zabaw Ruchowych, które potem odegrało znaczącą rolę w historii polskiego sportu. Kazimierz Hemerling tak wspominał to wydarzenie: „Towarzystwo, którego założycielami byli obok dr. Eugeniusza Piaseckiego propagatorzy zabaw na wolnym powietrzu Edmund Cenar, Edmund Naganowski, Władysław Hojnacki, dr Karol Hornung i Maria Germanówna, dokonało we Lwowie z miejsca prawdziwego przewrotu. Sporty jak: narciarstwo, saneczkarstwo, piłka nożna, koszykówka, palant, lawn-tennis, szermierka, łucznictwo, pływanie były wnet owocami działalności Towarzystwa, a młodzież się do nich z całym zapałem garnęła”.

studenckiej organizacji o charakterze kulturalno-oświatowym, powołanej w 1867 r. przy Uniwersytecie Lwowskim. W tej społecznej akademickiej organizacji działały różnorodne kółka studenckie umożliwiające rozwijanie zainteresowań i inicjatyw, tj. organizowanie odczytów, wykładów i dyskusji, wydawano skrypty a także gromadzono czasopisma i literaturę naukową.

Ze środowiska młodzieży studenckiej, między innymi z działającego we Lwowie Kółka Szermierzy wywodzili się założyciele Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (7.02.1867 r.)¹⁵. Kółko to działało okresowo i efemerydalnie z niewielkim zasięgiem począwszy od 1878 r. jako Kółko Szermierzy przy Czytelni Akademickiej we Lwowie¹⁶. Tę inicjatywę organizacyjną zgodną austriackim cywilnym kodeksem praw ABGB § 9 (podobnie jak większość stowarzyszeń zgłoszonych przed 1914 r.), należy uznać za historycznie prekursorską w zorganizowanym rozwoju akademickiej kultury fizycznej¹⁷.

Podjęcie tych na pewno jednych z pierwszych działań na polu organizacji akademickiej kultury fizycznej na ziemiach polskich wspierał przebywający wówczas we Lwowie Włoch Artur Marie najwybitniejszy ówczesny szermierz Europy. Z powodów finansowych Kółko to w 1879 r. zaprzestało swojej działalności¹⁸. Zaledwie roczne działanie szermierzy w środowisku studenckim wywołało wzrost zainteresowania się studentów w szczególności szermierką, a sportem w ogóle.

Kolejną organizacją akademików lwowskich była Szkoła Szermierki powołana w 1880 r. przy Uniwersytecie Lwowskim. Jej działalność utrzymywano przez dwa lata z subwencji Rady Miasta Lwowa. Wstrzymanie dotacji miejskich na działalność Szkoły Szermierzy spowodowało jej rozwiązanie¹⁹. Podobne problemy towarzyszyły działaniom kolejnych studenckich kół sportowych. Były to

¹⁵ „Polityka” 2003 nr 33, (2414); Przep. aut.: Położone powyżej uniwersytetu, a sąsiadujące ze wzgórzem św. Jura XVI-wieczne Ogrody Jezuickie (dzisiejszy Park Kościuszki) to jeden z piękniejszych zakątków miasta. To właśnie tu znalazło swoją siedzibę pierwsze na ziemiach polskich gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego Sokół. 25 lutego 1867 r., za zgodą c.k. namiestnikostwa, odbyło się zebranie założycielskie, podczas którego prezesem został wybrany dr Józef Millert, późniejszy wiceprezydent Lwowa. Celem Sokoła – zgodnie z ideami jego czeskich twórców – było podtrzymywanie i rozwijanie świadomości narodowej oraz podnoszenie sprawności fizycznej. O sporcie w wydaniu angielskim początkowo nikt nie mówił, niektórzy działacze Sokoła byli nawet jego przeciwnikami.

¹⁶ Zob. A. Durski, *Szkoła szermierki siecznej*, Lwów 1879, maszynopis pracy ss. 30, złożony w Bibliotece AWF w Poznaniu w opracowaniu Ł. Derewecki; R. Wasztyl, *Wychowanie fizyczne i sport...*, s. 172–173.

¹⁷ S. Zaborniak, *Podstawy prawne polskich stowarzyszeń sportowych ze szczególnym uwzględnieniem Galicji na przełomie XIX/XX wieku* [w:] A. Nowakowski, S. Zaborniak, *Szkice z dziejów kultury fizycznej. Uwarunkowania historyczne, prawne i regionalne*. Rzeszów 2004, s. 29–41.

¹⁸ Sprawozdanie Wydziału Czytelni Akademickiej we Lwowie za rok administracyjny 1894/95. Lwów 1895, s. 32; K. Wojciechowski, *W dwudziestą piątą rocznicę założenia „Czytelni Akademickiej” we Lwowie 1867–1892*. Lwów 1892, s. 17.

¹⁹ Temat porusza M. Łuczak, *Szermierka w Polsce w latach 1945–1989*, Poznań 2002, s. 8; G. Pawlak, *Rozwój szermierki sportowej na ziemiach polskich od XIX w. do 1939 r.*, „Rocznik Naukowy” AWF, Warszawa 1974, t. XIX, s. 231; Z. Czajkowski, *Szermierka na florecie*, Warszawa 1954, s. 7.

najczęściej małe liczebnie (liczące często 5–7 członków) grupy, które w latach 80. XIX wieku powoływano we Lwowie. Do dłużej działających organizacji należy zaliczyć powołany w 1886 r. w studenckim środowisku Lwowa – Akademicki Klub Turystyczny (AKT)²⁰. Było to jedno z wielu stowarzyszeń studenckich działających we Lwowie, które oprócz wycieczek turystycznych, jako pierwsze stowarzyszenie w Galicji, propagowało zawody w chodzie sportowym. W tej konkurencji stowarzyszenie to w 1908 r. zorganizowało wewnętrzne mistrzostwa klubu oraz Mistrzostwa Galicji²¹. Mistrzostwa Galicji były jedną z pierwszych imprez sportowych tej rangi. Poza tym ciekawość mieszkańców wzbudził 70-kilometrowy dystans, jaki mieli do pokonania jedni z pierwszych polskich chodździarzy. Organizacja przez lwowski AKT Mistrzostw Galicji wywołała ogromne zainteresowanie, co miało ogromne znaczenie popularyzatorskie w zakresie rozwoju kultury fizycznej. Zawody rozpoczęły się w Stryju, 4 czerwca o godz. 6 rano. Chodździarze mieli do pokonania 70-kilometrowy odcinek ze Stryja do Lwowa. Regulamin zezwalał na dwa dwudziestominutowe odpoczynki. Zwycięzca, oprócz tytułu mistrza Galicji, otrzymał także nagrodę w postaci złotego medalu oraz pamiątkową szarfę. Nagrody te odebrał zwycięzca Tadeusz Kuchar z LKS „Pogoń” Lwów, znakomity sportowiec oraz późniejszy pierwszy prezes PZLA²².

Kolejnym akademickim stowarzyszeniem, które powstało przy Czytelnicy Akademickiej we Lwowie było Koło „Polonia” powołane w 1891 r. przez studentów Uniwersytetu Lwowskiego. Program jego działalności przewidywał m.in. rozwijanie sprawności fizycznej studentów oraz pielęgnowanie życia towarzyskiego. W ramach działań sportowych tego koła w 1896 r. pojawili się akademicy cyklistów²³.

²⁰ W.F., *Akademicki Klub Turystyczny we Lwowie [działalność]*, „Ziemia” 1910, nr 23; 1911, nr 27; *Ze stowarzyszeń*, „Ziemia” 1913, nr 29 s. 483; *Akademicki Klub Turystyczny [sprawozdanie z 26-go roku działalności]*, „Ruch” 1912, z. 17/18, s. 181–182. Rudolf Wacek w *Wspomnieniach* na s. 171 wspomina o założeniu AKT w 1905 r. jego długoletnim prezesem był dr Mieczysław Orłowicz. Założycielami AKT byli: studenci architektury: Adam Konopczyński z Warszawy, Waław Kowalewski z Kalisza, student filozofii Kazimierz Świtalski z Sanoka (późniejszy premier), student prawa Władysław Smolka ze Lwowa, Tadeusz Ostrowski z Warszawy student chirurgii na Uniwersytecie Lwowskim, znakomity alpinista, Rudolf Wacek,

²¹ III Sprawozdanie roczne Akademickiego Klubu Turystycznego Związku Sportowego Młodzieży Polskiej we Lwowie za rok administracyjny 1907/1908, Lwów 1908, s. 6 i 28.

²² *Spraw. Wydz. LKS „Pogoń” Lwów za 1908 r.*, Lwów 1909, s. 9; T. Kuchar - lekkoatleta i piłkarz „Lechii” Lwów, a od 1907 r. „Pogoni” Lwów. Pierwszy prezes PZLA. Zob.: T. Jakubowski, *Trzy dwudziestolecia Tadeusza Kuchara w służbie kultury fizycznej*, „Kultura Fizyczna” 1966, nr. 6, s. 249–252; B. Tuszyński: *Ideowcy z lwowskiego „Sportu”*, „Kultura Fizyczna” 1986, nr 7–8. s. 13; por.: S. Zaborniak, *Lekkoatletyka na ziemiach polskich w latach 1867–1918*, Rzeszów 2004, s. 160; Z. Barabasz, E. Nizioł, S. Zaborniak, *Rozwój kolarstwa w akademickich organizacjach sportowych Lwowa i Krakowa w latach 1878–1909*, [w:] K. Obodyński, S. Zaborniak: *Z tradycji kolarstwa na ziemiach polskich w Galicji i na Podkarpaciu (1867–2007)*, Rzeszów 2007, s. 30–36.

²³ Sprawozdanie Wydziału Czytelnicy Akademickiej we Lwowie za rok administracyjny 1890/91, Lwów 1891, s. 25; Sprawozdanie Wydziału Czytelnicy...1894/95..., Lwów 1895, s. 46.

Obok studenckiego Koła „Polonia” od wiosny 1891 r. we Lwowie przy Uniwersytecie rozpoczęło działalność inne stowarzyszenie akademickie Pierwszy Lwowski „Klub Szermierzy”. Jego założycielami byli m.in.: Stanisław Hofmokl, Franciszek Jasiński, Wincenty Krschner, Ernest Mentschel, Tadeusz Moszyński, Józef Prokopowicz, Marian Starzewski i Jan Waygart, który na pierwszym walnym zebraniu został pierwszym prezesem w historii tego Klubu²⁴. Klub ten, jak wynika z źródeł, posiadał zarejestrowany statut²⁵. Dzięki zaangażowaniu znakomitych fechtistrzów przedstawiciele klubu odnosili wiele sukcesów. W 1896 r. dużym echem rozniosło się zwycięstwo w amatorskich szermierczych mistrzostwach monarchii austro-węgierskiej w Wiedniu członka „Klubu Szermierczego” Kazimierza Moszyńskiego. Poza zwycięzcą do wybitnych członków akademickiego klubu należał także Włoch Orazio Santeli, od 1899 r. pracujący w klubie jako fechtistrz klubowy. Do czołówki galicyjskich szermierzy zaliczał się także inny członek „Klubu Szermierzy” – Stanisław Lewakowski. Sława szermiercza lwowskich akademików przyciągała do miasta takie ówczesne europejskie sławy szermierczych planszy jak: Roue Pruchner, Giandomenici, Toricelli, Gennari, Maione. Działacze lwowskiego „Klubu Szermierczego” byli organizatorami we Lwowie wielu prestiżowych zawodów szermierczych z udziałem zawodników zagranicznych. Między innymi w 1899 r. urządzili I Krajowy Turniej Szermierczy z udziałem czołowych polskich szermierzy oraz przedstawicieli austriackiego wojska, którzy odbywali służbę we Lwowie. Członkami zwyczajnymi klubu byli studenci, którzy po ukończeniu studiów przeważnie zostawali członkami nadzwyczajnymi, prowadząc w nim swą działalność sportową nadal. Jak wynika ze sprawozdania klubu z działalności organizacyjnej, członkowie nadzwyczajni (absolwenci) blokowali wstępowanie do klubu członków zwyczajnych (studentów), co wywoływało zmniejszanie się liczby tych ostatnich. Stąd w 1901 r. dokonano zmian statutowych, a na roczną kadencję wybrano nowego prezesa klubu w osobie Kazimierza Moszyńskiego. Po zakończeniu kadencji, w dniu 7 kwietnia 1902 r. nowym prezesem wybrano innego zasłużonego dla klubu szermierza – dra Artura Tilla. Mimo to proces spadku liczby członków klubu postępował nadal i powodował zmniejszenie się finansowych zasobów klubowych. Regres organizacyjny w 1903 r. pogłębiło odejście (wyjazd z miasta) z klubu wybitnych trenerów szermierki, co ostatecznie doprowadziło w tym samym roku do rozwiązania klubu²⁶. Mimo krótkotrwałego okresu działalności, kółko to należy zaliczyć do jednego z najdłużej i najak-

²⁴ T.Z., *Z dziejów szermierki w Polsce*, „Stadion” 1927 nr 6, s. 4–5. Jan Waygart po 1919 r. pełnił funkcję Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Wojskowych. Zmarł w 1924 r.

²⁵ *Z dziejów rozwoju szermierki w Polsce*, „Stadion” 1927 nr 4, s. 4. „Stadion” w latach 1922–1929 pełnił funkcję oficjalnego organu prasowego m.in. ZPZS.

²⁶ Tamże, s. 6.

tywniej działających w środowisku lwowskich studentów. Wyprzedziło ono swoim działaniem i rejestracją statutową wiele innych stowarzyszeń studenckich w tym również krakowskiego jubilat²⁷.

Lwowscy studenci wśród swoich licznych inicjatyw w zakresie rozwoju sportu wykazać się mogą powołaniem do działalności w 1897 r. pierwszego studenckiego stowarzyszenia kolarskiego pod nazwą Akademicki Klub Cyklistów (dalej AKC). Inicjatorem jego założenia był Zdzisław Szuszkiewicz, który wcześniej spontanicznie propagował jazdę na rowerze wśród studentów lwowskich uczelni Uniwersytetu i Politechniki²⁸. Jazda na rowerze w ramach AKC znalazła wielu amatorów wśród studentów. Świadczy o tym fakt, że w 1897 r. w momencie zebrania założycielskiego AKC liczył 30 członków, w 1898 r. po roku działalności liczył 136; a w 1899 r., drugim roku działalności – 160 członków²⁹. Między innymi rozwój akademickiego kolarstwa po czterech miesiącach działania AKC został tak oceniony w 1897 r. w wydawanym we Lwowie czasopiśmie „Koło”: *Cele jego [AKC – R.W.] są tak jasne i zdrowe i tak szlachetne korzyści na oku mające, że nawet trudno wyobrazić sobie, iżby klub ten nie stał się z czasem ulubionym towarzystwem akademickim, gdyż ćwiczenie ciała w sposób nadzwyczaj przyjemny na wolnym powietrzu w towarzystwie kolegów, musi znaleźć pokaźną liczbę zwolenników. Rower zaczyna się rozpowszechniać z niesłychaną szybkością między akademikami i słusznie przekonano się już bowiem o zbawiennym wpływie, jaki jazda na kole dla zdrowia wywiera. Każdy przyznać musi, że jazda na kole na świeżym powietrzu, wśród zieleni gajów i łąk, słowem na łonie natury, przyniesie tysiące korzyści duchowych i fizycznych, i że po ciężkiej męczącej pracy, jakiej wymagają studia uniwersyteckie, rower jest nader właściwą rozrywką...*³⁰

Z kronik Uniwersytetu Lwowskiego dowiadujemy się o sportowo-turystycznej działalności AKC. Organizowano głównie turystyczne rowerowe wycieczki, krótkie od 30 do 150 km, a także dłuższe, liczące ponad 300 km. Rozwijano także działalność sportową. Urządzano szosowe wyścigi kolarskie, a także dzięki wybudowaniu toru kolarskiego rozwijano wyścigi na torze m.in. o mistrzostwo AKC. Rywalizacja wśród studentów odbywała się również o pierwszeństwo w liczbie przejechanych w ciągu roku kilometrów. W sezonie

²⁷ Akademicki Związek Sportowy (AZS) – organizacja polskich studentów założona w 1909 r. w Krakowie. Po 1918 r. działa w Polsce we wszystkich wyższych uczelniach. M. in. w 1924 r. w Warszawie działacze tej organizacji byli inicjatorami i organizatorami międzynarodowych zawodów dla studentów, które nieoficjalnie uznawano za pierwsze Akademickie Mistrzostwa Świata. Członkami AZS byli m.in.: lekkoatleci H. Konopacka, M. Kwaśniewska, J. Wszół, R. Korzeniowski, narciarz B. Czech, ciężarowiec W. Baszanowski, A. Grubba i inni.

²⁸ „Koło” Lwów 1897, nr 14, s. 168; 1898 nr 7, s. 77; *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego 1894/95–1897/98*, Lwów 1899, s. 254.

²⁹ „Koło” Lwów, 1897 nr 23, s. 310; nr 24, s. 298; nr 22, s. 261.

³⁰ „Koło” Lwów 1897, nr 23, s. 310.

1898 r. zwycięzcą tego konkursu z liczbą przejechanych 2865 km został Władysław Jarocki³¹, w 1899 r. zwycięzca Bronisław Hupert przejechał już 3843 km³².

Jedną z cenniejszych inicjatyw działaczy AKC we Lwowie były działania skierowane na rozwijanie wszelkich inicjatyw sportowych i turystycznych, a także uzyskiwanie dla swoich członków różnych ulg oraz prowadzenie działań zmierzających do poprawy stanu dróg w mieście. W 1899 r. działacze AKC czynili wysiłki zmierzające do powołania na terenie Galicji Związku Towarzystw Cyklistów³³.

Wpływ na powstawanie akademickich organizacji sportowych na terenie Galicji miały artykuły pojawiające się w czasopismach. Podawano w nich informacje i recenzje, a także zauważono brak akademickich organizacji. Między innymi w nr 3 „Przeglądu Gimnastycznego” z 1900 r. zamieszczono tekst poruszający brak działalności wśród studentów klubów sportowych (...) *Zwłaszcza dziwić się należy, że wzorem Francji, Niemiec nie zawiązały się u nas żadne kluby akademickie. Sokół nie zmonopolizował przecież gimnastyki i sportów, a choćby byłoby milej i lepiej wszystkich ćwiczących i chętnych sprowadzić do tego wspólnego mianownika, jakim są nasze towarzystwa – to przecież, komu a zwłaszcza interesowanym, może zależeć na tym, aby młodzież ćwiczyła we własnym kółku, jeżeli bezwarunkowo na tem, aby rozwiązać i popchnąć naprzód sprawę fizycznego wychowania społeczeństwa, to zgodzić by się można chętnie choćby i na odrębne akademickie towarzystwa dla piłki nożnej itp., jak na dotychczasową sytuację. A przecież może te kółka, kółeczka, te towarzystwa obracające się koło jednej osi – połączyłyby się kiedyś i zjednoczyły w jeden mechanizm, mający ożywić i wzmocnić słabe tętno naszego społeczeństwa (...)*³⁴.

W 1903 r. w lwowskim środowisku akademickim przy Czytelni Akademickiej pojawiła się inicjatywa założenia Koła propagującego sport kolarski. Brak zgody na jego powołanie spowodował że podczas IV Zlotu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” we Lwowie w 1903 r. Grono Nauczycielskie tej organizacji pojęło decyzję o przyjęciu niechcianych studentów-cyklistów do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Do „Sokoła” przystąpiło wówczas około osiemdziesięciu studentów³⁵.

Na efemerydalny okres działania organizacji studenckich wpływały słabo wykształcone ramy akademickich organizacji sportowych, brak funduszy oraz fachowej opieki. Takim przykładem jest przypadek powołania w 1905 r. przy Czytelni Akademickiej studenckiego koła o nazwie Akademickie Koło Sportowe, które działało zaledwie pół roku. Wśród nazw lwowskich akademickich

³¹ „Koło” Lwów 1898, nr 24, s. 298.

³² „Koło” Lwów 1899, nr 22, s. 261.

³³ „Koło” Lwów 1899, nr 13, s. 162; nr 14, s. 167.

³⁴ „Przegląd Gimnastyczny” 1900, nr 3, s. 60–61.

³⁵ Temat ten porusza R. Wryk, *Początki sportu akademickiego*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1982, nr 2, s. 81–96.

organizacji sportowych działających okresowo na przełomie XIX i XX wieku wymienić jeszcze można: Ogólnoakademickie Towarzystwo Zabaw Ruchowych, Akademickie Koło Szermiersko-Sportowe oraz Akademickie Koło Kolarzy przy Bratniej Pomocy studentów Politechniki. Organizacje te z racji fluktuacji studenckiej działały wraz okresowymi zainteresowaniami swoich członków w latach 1905–1906³⁶.

Ciekawym przypadkiem jest inicjatywa działaczy studenckich działających w Czytelni Akademickiej, która pojawiła się w 1903 r. miała na celu powołanie „specjalnego akademickiego gniazda” i zmierzała do zjednoczenia działających wówczas różnych lwowskich akademickich kół sportowych, która zrealizowana została dopiero w dniu 26 listopada 1906 r. (data rejestracji w Namiestnictwie Cesarskim we Lwowie). Wówczas to m.in. z inicjatywy Bolesława Lutyka pochodzącego z Kowna, działacza Akademickiego Koła Cyklistów działającego przy Bratniej Pomocy Studentów Politechniki oraz innych działaczy studenckich organizacji z lwowskich uczelni: Uniwersytetu i Politechniki założono Akademicki Związek Sportowy, później Młodzieży Polskiej (dalej AZSMP). Jego założycielami byli przedstawiciele takich lwowskich akademickich organizacji jak: Akademicki Klub Turystyczny, któremu przewodniczył Mieczysław Orłowicz; Kółko Szachistów Czytelni Akademickiej na czele z Tadeuszem Tenczarowskim późniejszym nauczycielem Gimnazjum w Jarosławiu; Techniczne Koło Szermierzy z prezesem Stanisławem Biernacki. W wydarzeniu tym uczestniczyli także inni ówcześni miłośnicy akademickiego sportu³⁷. Pierwszy zarząd utworzyli wówczas Bolesław Lutyk – prezes oraz Rudolf Wacek i Jarmiński (późniejszy dyrektor teatru w Krakowie)³⁸. W programie AZSMP największą popularnością cieszyło się kolarstwo, szermierka, tenis i turystyka. Organizacja ta w latach 1906–1908 dla społeczeństwa Lwowa przeprowadzała m.in. wiele festynów kulturalno-sportowych. Od 1908 r. po powołaniu AZS w Krakowie obie akademickie organizacje współpracowały spotykając się podczas wypraw turystycznych w Tatry. Działalność AZSMP została przerwana w 1909 r. wskutek rozłamu politycznego wśród lwowskich sportowych działaczy akademickich³⁹.

Z braku sportowych organizacji studenckiej we Lwowie, młodzież akademicka po 1909 r. wstępowała do lwowskich klubów sportowych, najczę-

³⁶ I Sprawozdanie roczne Akademickiego Związku Sportowego Młodzieży Polskiej we Lwowie za rok administracyjny 1906/1907, Lwów 1907, s. 4.

³⁷ Tamże, s. 3–5.

³⁸ R. Wacek, *Wspomnienia...*, s. 188–189; J. Pawłowski, *Założyciele AZS Kraków przekazali nam w testamentie datę 15 maja 1909 roku...*, „Akademicki Przegląd Sportowy” nr 271, 03.2009, s. 22; Tenże, *Nasze jubileusze i co po nich zostało*, „Akademicki Przegląd Sportowy” nr 272, 04.2009, s. 5.

³⁹ IV Sprawozdanie roczne z Akademickiego Klubu Turystycznego we Lwowie za rok 1909, Lwów 1910, s. 10.

ściej do Towarzystwa Zabaw Ruchowych oraz do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”⁴⁰.

Powstawanie we Lwowie w środowisku warunkach zaboru austriackiego w latach 60. XIX w. studenckich kół sportowych wiąże się młodzieńczym zapotrzebowaniem na ruch. Inicjatywom tym towarzyszyła konieczność pokonania braków finansowych, doświadczenia organizacyjnego, a także wewnętrzne tarcia polityczne. W początkowym okresie sport akademicki miał charakter rozrywkowo-rekreacyjny i ograniczał się do rozwijania szermierki i kolarstwa. Stowarzyszenia akademickie działały w wielu przypadkach okresowo, ich działalność zanikała a w ich miejsce pojawiały się nowe organizacje akademickie.

Na podstawie zebranych informacji przytoczonych powyżej, należy uznać, że akademicki ruch w zakresie rozwoju kultury fizycznej pojawił się jeszcze przed rejestracją 15 maja 1909 r. Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie. Tym samym lwowskiemu środowisku akademickiemu należy przypisać początkową cezurę czasową w rozwoju kultury fizycznej, która pojawia się najpierw w 1867 r., kiedy to grupa siedmiu studentów czynnie uczestniczyła w powołaniu we Lwowie pierwszego gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, a następnie nie należy zapominać o udokumentowanym charakterze akademickim działalności sportowej powołanego w 1878 r. „Kółka Szermierzy” przy Czytelni Akademickiej we Lwowie.

Pomysł utworzenia Akademickiego Związku Sportowego powstał na przełomie 1908/1909 r. w grupie studentów zgromadzonych wokół idei turystycznych wypraw⁴¹. Jednym z wielu *włóczęgów* jak popularnie nazywano ówczesnych piechurów był student medycyny Waław Majewski. Należał do grupy fascynującej się urokami tatrzańskich krajobrazów. Grupa *łazików* znacznie inaczej spędzała czas niż wyróżniający się zarostem i pelerynami inni krakowscy studenci, którzy spędzali czas w zadymionych pomieszczeniach knajp lub włóczęg się uliczkami starego Krakowa. Nieodłącznym towarzyszem W. Majewskiego był Kuryluk, razem zdarzyło im się zdobyć podczas ulewnego deszczu szczyt Łomnicy. Był to ich pierwszy wspólny wyczyn sportowy. Wkrótce do ich wypraw dołączyli: Walery Goetel, Waław Pawlica i kilku innych. W ciągu roku wspólnie odbyli kilka wypraw związanych ze wspinaczką na tatrzańskie szczyty.

Wspólne wyprawy wytworzyły szczególne klimaty przyjaźni. W tej niewielkiej rozumiejącej się w sprawach tatrzańskich grupie pojawiła się idea powołania przy uniwersytecie krakowskim – koła sportowego. Oczywiście były to czasy, w których w Krakowie nie było specjalnych wzorów organizacyjnych. Skorzystali ze statutu działających okresowo we Lwowie innych podobnych

⁴⁰ Temat porusza: „Gazeta Sportowa” 1909, nr 4, s. 4; „Sport Powszechny” 1911, nr 9, s. 2; „Wędrowiec” 1912, nr 18, s. 383.

⁴¹ Akademicki Związek Sportowy zarejestrowano w Krakowie 19 czerwca 1909 r.

stowarzyszeń, a także z statutu angielskiej akademickiej organizacji sportowej. Opierając się na tych dwóch dokumentach w 1909 r. sprecyzowali statut akademickiej organizacji przyjmując dla niej nazwę Akademicki Związek Sportowy (AZS). W dniu 15 maja 1909 r. w jednej z niewielkich salek Collegium Novum odbyło się pierwsze historyczne zebranie. Pierwszym prezesem w działalności krakowskiego AZS wybrano właśnie Wacława Majewskiego.

Pamiątkowe zdjęcie pierwszego prezesa Akademickiego Związku Sportowego W. Majewskiego (po lewej) oraz Zdzisław Straszak prezes AZS w 1955 r. (obok po prawej)

Początkowo działalność AZS prowadzona była w oparciu o organizowanie wycieczek turystycznych w Beskidy, Pieniny i w Tatry. Stopniowo powstawały inne akademickie sportowe sekcje, tj.: sportów zimowych (narciarska i saneczkarska), szermiercza, wioślarska, tenisowa, piłki nożnej, lekkoatletyki, bokserka i gier ruchowych. W działalności sportowej pod względem finansowym akademicy radzili sobie sami. Już u zarania akademickiej organizacji sportowej działalność odbywała się tylko dzięki zapałowi organizacyjnemu i finansowemu studentów. Byli to pionierzy sportu akademickiego w Polsce.

STRESZCZENIE

Galicja była terenem, gdzie ukształtowały się pierwsze kierunki rozwoju kultury fizycznej, w tym rozwój kadry szkoleniowej oraz pojawienie się osób o cechach charakterystycznych dla działacza społecznego.

W warunkach zaboru austriackiego na Uniwersytecie Lwowskim już w 1817 r. wprowadzono zorganizowane ćwiczenia fizyczne dla studentów oparte o naukę jazdy konnej, pływania, szermierki i tańca. Inicjatywa ta w polskim akademickim środowisku była jednym z pierwszych zorganizowanych studenckich ćwiczeń fizycznych.

Obok studenckiego Koła „Polonia” od wiosny 1891 r. we Lwowie przy Uniwersytecie rozpoczęło działalność inne stowarzyszenie akademickie Pierwszy Lwowski „Klub Szermierzy”.

Lwowscy studenci wśród swoich licznych inicjatyw w zakresie rozwoju sportu wykazać się mogli powołaniem do działalności w 1897 r. pierwszego studenckiego stowarzyszenia kolarskiego pod nazwą Akademicki Klub Cyklistów.

Kilka lat później w 1906 roku członkowie Uniwersytetu Lwowskiego i Politechniki Lwowskiej założyli Akademicki Związek Sportowy Młodzieży Polskiej (AZSMP). Organizacja AZSMP posiadała sekcje: kolarską, szermierczą, tenisową i turystyczną.

Słowa kluczowe: Polska, historia kultury fizycznej, kultura fizyczna studentów, sport, Lwów, Kraków

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE
ROZDZIAŁ II

HALINA HANUSZ

Akademicki Związek Sportowy, Zarząd Główny

**POCZĄTKI MIĘDZYNARODOWEGO
AKADEMICKIEGO RUCHU SPORTOWEGO
NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU**

Na przełomie XIX i XX wieku coraz więcej narodowości, krajów i całych kontynentów łączyła idea zjednoczeniowa w wielu dziedzinach życia społeczeństw. W tym okresie powstały liczne organizacje o charakterze międzynarodowym: Międzynarodowy Czerwony Krzyż (1863), I i II Międzynarodówka (1864 i 1889), Międzyparlamentarna Unia (1887), Międzynarodowe Biuro Pokoju (1891), Międzynarodowy Komitet Olimpijski (1894) oraz międzynarodowe federacje sportowe. W wyniku zakończenia działań wielkiej wojny (1914-1918), ukształtował się nowy obraz Europy międzywojennej (1919-1939)¹. Wojna i rewolucje spowodowały rozpad mocarstw i działających przed wojną organizacji. Po tym okresie nastąpił czas ogólnej demokratyzacji stosunków na Starym Kontynencie, odbudowy wielu państw i kształtowania się nowych ruchów, organizacji politycznych i społecznych.

W pierwszych latach powojennych dominująca w europejskich środowiskach inteligenckich atmosfera braterstwa narodów, silnie przeniknęła do środowisk uniwersyteckich. W tym okresie powstały organizacje międzynarodowe, z których poważną pozycję i rolę posiadało siedem organizacji². Weszły one

¹ A. Czubiński, *Europa XX wieku. Zarys historii politycznej*, Poznań 2000, s. 11-81.

² 1. Fédération Universelle des Associations Chrétiens utworzona w 1895 r.; 2. Confédération Internationale des Étudiants utworzona w 1919 r.; 3. Internationale Fédération des Femmes Dipômes des Universités utworzona w 1919 r.; 4. European Student Relief (potem International Student Service) utworzona w 1920 r.; 5. Confederatio Studentium Universi Orbis Terrarum Catholica „Pax Romana” utworzona w 1921 r.; 6. Word Union of Jewish Students utworzona w 1922 r.; 7. Fédération Universitaire Internationale pour la Société des Nations utworzona w 1924 r. Por.: R. Łąkowski, *Z dziejów międzynarodowego ruchu studenckiego w latach międzywojennych*, „Pokolenia”, 1969, nr 1/25, s. 8.

w skład komitetu utworzonego przy działającej od 1922 roku pod auspicjami Ligi Narodów, Międzynarodowej Komisji Współpracy (CICI). Najbardziej wpływową i najsilniejszą wśród nich była Międzynarodowa Konfederacja Studentów – Confédération Internationale des Étudiants (CIÉ).

CIÉ została utworzona z inicjatywy Francuzów, na pierwszym powojennym Kongresie Narodowego Związku Studentów Francji, w Strasburgu w listopadzie w 1919 roku. W Kongresie wzięli udział zaproszeni reprezentanci związków akademickich siedmiu narodów³. Konfederacja powstała pod hasłem dążeń pokojowych, a cele Konfederacji precyzował statut⁴. Organami wykonawczymi CIÉ była Rada oraz Komitet Wykonawczy. Najwyższą władzą został Kongres organizacji, a siedzibą – Bruksela. W Strasburgu, w wyniku przeprowadzonych wyborów, pierwszym przewodniczącym CIÉ został Francuz – Jean Gérard⁵, wiceprzewodniczącymi: Van Laer (Belgia), Jan Baliński-Jundziłł (Polska), Georgesco (Rumunia) i Beaufort (Czechosłowacja), a funkcje sekretarzy i skarbnika przypadły w udziale Francuzom.

Zgodnie z uchwalonym statutem, narodowe organizacje, które brały udział w Kongresie założycielskim, podzielono na dwie grupy. Pełnoprawnymi członkami CIÉ z tytułem członków założycieli zostały państwa reprezentowane przez związki narodowe – Francji, Belgii, Hiszpanii, Polski, Luksemburga, Rumunii i Czechosłowacji. Pozostałe kraje – Anglia, Dania, USA, Grecja, Holandia, Włochy, Norwegia, Szwecja, Szwajcaria – otrzymały status członków wolnych, do czasu powołania akademickich związków narodowych⁶. Ten status określał

³ Zgodnie z imperialistycznym charakterem traktatu pokojowego, kierownicy Francuskiego Związku Akademickiego zaprosili wyłącznie przedstawicieli państw zwycięskich, ponieważ – przedstawiciele państw pokonanych niechętnie zasiedliby do wspólnych obrad. Okoliczności towarzyszące stworzeniu Międzynarodowego Związku Studentów wykazały, że Francja, która po I wojnie światowej brała udział we wszystkich międzynarodowych akcjach politycznych, a nawet często występowała w charakterze inicjatora starała się międzynarodową organizację studencką oprzeć na bazie Ententy. W pierwszym okresie działalności – w interesie zapewnienia własnej hegemonii – nawet Anglii nie wciągnięto do współpracy. Przyczyną tego były konflikty angielsko-francuskie, a nawet i ten fakt, że Anglia posiadała zdecydowanie bardziej rozwinięty sport akademicki, aniżeli Francja. L. Kutassi, *Dążenie do stworzenia międzynarodowej platformy dla sportu uniwersyteckiego* [w:] *Studia nad dziejami kultury fizycznej XIX i XX wieku*. Poznań 1973, s. 82–83.

⁴ 1. Tworzyć więzi wzajemnego szacunku i porozumienia między studentami i inteligencją krajów członkowskich. 2. Utrzymywać ściśle związki między organizacjami studenckimi różnych krajów. 3. Koordynować ich działalność intelektualną. 4. Zajmować się problemami stosunków międzynarodowych i nauki w szkołach wyższych oraz życiem moralnym i materialnym studentów. Por. R. Łąkowski, *Z dziejów...*, s. 9.

⁵ Kongres warszawski w 1924 r. nadał mu zaszczytny tytuł „Prezesa Założyciela CIÉ”. Zob. „Akademik”, 1925, nr 2, s. 22.

⁶ Narodowe związki studenckie w Anglii, Jugosławii, Finlandii, Danii, Szkocji, Norwegii, Szwecji i Szwajcarii powstały w latach 1919–1921. Formalny ich akces do CIÉ został zatwierdzony na Kongresie Konfederacji, który odbył się w Pradze w 1921 r. Zob. R. Łąkowski, *Z dziejów...*, s. 11.

paragraf drugi CIÉ, który zawierał najbardziej polityczne sformułowania, ustalające jednocześnie, że: *kwestia przyjęcia studentów państw centralnych i ich sojuszników do CIÉ nie może być postawiona, dopóki te kraje nie będą przyjęte do Ligi Narodów*⁷. O ile na początku w działalności CIÉ najważniejszymi kwestiami były zadania intelektualne, o tyle w latach późniejszych znalazły się również sprawy materialne studentów⁸, a od 1922 roku również stosunki międzynarodowe w dziedzinie sportu akademickiego.

Należy nadmienić, że z formalnego punktu widzenia, udział polskiej reprezentacji na założycielskim zjeździe Międzynarodowej Konfederacji Studenckiej był nieprawomocny. W tym czasie jeszcze w Polsce nie ukonstytuowała się ogólnokrajowa organizacja studencka⁹. Dopiero od 1921 r. reprezentować Polskę na forum międzynarodowym, jak i utrzymywać stosunki z innymi narodowymi związkami studenckimi mógł przedstawiciel Naczelnego Komitetu Akademickiego (NKA). Komitet również zatwierdzał wszelkiego rodzaju studenckie wyjazdy zagraniczne, w celach nie tylko reprezentacyjnych, ale naukowych, turystycznych oraz zabiegał o środki na pokrycie tych wyjazdów.

Pierwszym momentem w dążeniu do stworzenia międzynarodowej platformy dla sportu uniwersyteckiego było uczestnictwo studentów w Igrzyskach Olimpijskich w Atenach w 1896 roku. Idea olimpijskiego współzawodnictwa,

⁷ Tamże: s. 9.

⁸ We wszystkich krajach tak europejskich, jak i pozaeuropejskich w okresie międzywojennym – poza ZSRR – dostęp do studiów był ograniczony z powodu wysokich opłat za naukę, tzw. czesne. Zdecydowaną większość studentów w poszczególnych krajach pochodziło z warstw zamożnych. Tamże: s. 9.

⁹ W Polsce ruch studencki kształtował się na początku lat 20. XX wieku. Początkowo naczelną władzą społeczności studenckiej były Ogólnopolskie Zjazdy Polskiej Młodzieży Akademickiej, które obejmowały poszczególne płaszczyzny życia studenckiego. W 1921 r. powstał Ogólnopolski Związek Bratnich Pomocy Młodzieży Akademickiej i Związek Polskich Korporacji Akademickich. W 1922 r. powstał Związek Kół Naukowych Polskiej Młodzieży Akademickiej, a w 1923 – Centralę Polskich Akademickich Związków Sportowych (CPAZS) i Ogólnopolski Związek Akademickich Kół Prowincjonalnych. Równocześnie podjęto działania o powołaniu reprezentacji ogólnoakademickiej. Na II Zjeździe (17-20 grudnia 1921 r.) w Wilnie uchwalono powołanie Związku Narodowego Polskiej Młodzieży Akademickiej (ZNPMA), której organem wykonawczym był Naczelny Komitet Akademicki (NKA). Składał się on z ośmiu wybranych na zjeździe członków, i przedstawicieli – Ogólnopolskiego Związku Bratnich Pomocy, Związku Polskich Korporacji Akademickich, Ogólnopolskiego Związku Akademickich Kół Naukowych, Centrali Polskich Akademickich Związków Sportowych i Ogólnopolskiego Związku Akademickich Kół Prowincjonalnych. Od 1922 r. w ZNPMA opanowały studenckie organizacje nacjonalistyczne, kierowane przez endecję. Organizacje związane z obozem piłsudczyków, demokratyczne i socjalistyczne powołały Związek Polskiej Młodzieży Akademickiej (ZPMA), który rozpadł się w 1925 r. na skutek sporów pomiędzy poszczególnymi wchodzącymi w jego skład organizacjami. Polskę reprezentowała w CIÉ Komisja Zagraniczna NKA, a od 1926 aż do 1934 r. reakcyjna grupa młodzieży akademickiej związana z narodową demokracją (później ze Stronnictwem Narodowym). Zob. szerzej: R. Wryk, *Akademicki Związek Sportowy 1908–1939*, Poznań 1990, s. 125–130; R. Łąkowski, *Z dziejów...*, s. 11.

rywalizacja jednostek i zespołów sportowych, a nie reprezentacji państw, wzbudziła w nich zainteresowanie w kierunku współzawodnictwa sportowego wśród studentów. Stali się oni zapalonymi rzecznikami systematycznych kontaktów i spotkań studentów na arenie ogólnościowego współzawodnictwa sportowego¹⁰.

Jednak sport akademicki w ujęciu międzynarodowym rozwijał się w wolnym tempie. Przed I wojną światową sporadycznie dochodziło do sportowych spotkań wyższych uczelni w poszczególnych krajach. W zakresie uniwersyteckiego ruchu sportowego przodowały uniwersytety angielskie i amerykańskie, organizując często zawody sportowe, zwłaszcza lekkoatletyczne i wioślarskie. Przeprowadzano także spotkania sportowe między drużynami akademickimi. Z czasem współzawodnictwo sportowe przejęły uniwersytety Francji i Belgii. Z kolei studenci włoscy organizowali tzw. olimpiady akademickie, zapraszając również na nie studentów z innych państw. Powoli rozwijający się sport akademicki potrzebował ram organizacyjnych, by wejść na arenę międzynarodowej rywalizacji w sporcie studenckim. Tym bardziej że ugruntowana była już ideologia sportu, a co najistotniejsze – jednolitość regulaminów, przepisów sportowych oraz organizacja zawodów sportowych. Istniały już światowe sportowe struktury organizacyjne, i co równie ważne, międzynarodowa arena sportu, której częstymi uczestnikami byli sportowcy ze statusem studenckim, występujący w barwach pozauczelnianych klubów sportowych.

Coraz systematyczniej odbywały się spotkania w poszczególnych dyscyplinach sportu, ale głównie w układzie kontaktów międzyklubowych. To właśnie te spotkania dały początek umiędzynarodowieniu sportu studenckiego. Dopiero po I wojnie światowej, w latach 1918–1924, zorganizowano międzynarodowe imprezy sportowe, w których uczestniczyły akademickie reprezentacje państwowe. Należy zauważyć, że powstałe przed I wojną światową narodowe związki akademickie dążyły do stworzenia międzynarodowej organizacji jednoczącej studentów różnej narodowości. Taki cel wyznaczały sobie też działające w niektórych państwach akademickie związki sportowe. Z kolei inne narodowe akademickie związki sportowe popierały myśl zorganizowania międzynarodowego związku, który przy pomocy specjalnego organu koordynowałby organizację sportu uniwersyteckiego na platformie międzynarodowej.

W styczniu 1922 roku w Hadze, na zjeździe Rady Administracyjnej CIÉ, z inicjatywy prezesa Jeana Gerarda, stworzona została osobna, stała Komisja Sportowa (tzw. Komisja Szósta)¹¹. Jej przewodniczącym został Francuz Jean Petitjean. W dniach 2–6 maja 1923 roku, pod przewodnictwem ówczesnego

¹⁰L. Kutassi, *Dążenia...*, s. 79–85.

¹¹ „W skład Komisji weszło po 1 delegacie wszystkich narodów reprezentowanych w CIÉ. Delegaci wysłuchali raportu J. Patitjeana, komisarza sportowego Związku Narodowego Studentów Francuskich”. Zob.: „Akademik” 1923, nr 13, s. 160; „Akademik” 1925, nr 2, s. 22.

podsekretarza stanu w Ministerstwie Oświaty – Gastona Vidal, i dzięki staraniom Petitjaena, zwołany został w Paryżu I Międzynarodowy Uniwersytecki Kongres Sportowy. W Kongresie uczestniczyli delegaci z dziesięciu narodów (Anglia, Belgia, Czechosłowacja, Estonia, Francja, Holandia, Łotwa, Polska, Stany Zjednoczone i Włochy). Celem spotkania była dyskusja nad aktualnymi zagadnieniami sportu uniwersyteckiego, skoordynowanie wysiłków poszczególnych państw, stworzenie jednolitej organizacji międzynarodowej, umożliwiającej jak najszerszą współpracę w rozwoju życia sportowego młodzieży akademickiej oraz ustalenie zasad koordynacji CIÉ w wymiarze międzynarodowym¹².

Należy podkreślić, że przebieg Kongresu był dowodem znaczenia Centrali Polskich AZS na międzynarodowym forum akademickiego ruchu sportowego. Dużą aktywnością w czasie obrad Kongresu wykazał przedstawiciel Polski – Zygmunt Glinka¹³, który w imieniu Centrali Polskich Akademickich Związków Sportowych zgłosił wiele znaczących wniosków organizacyjnych i programowych. Najważniejszy z nich dotyczył organizacji międzynarodowych akademickich zawodów sportowych. Projekt strony polskiej był analogiczny z prezentowanym przez stronę włoską. Po dyskusji Kongres uchwalił, że:

- co cztery lata, w roku poprzedzającym igrzyska olimpijskie, organizowane będą olimpiady akademickie, na których program sportowy uzupełniony będzie konkursami naukowymi i artystycznymi,
- w latach między olimpiadami będą odbywać się w poszczególnych krajach narodowe mistrzostwa studenckie w obszarze międzynarodowej,
- w programie sportowym olimpiad obejmował będzie takie dyscypliny, jak: lekkoatletyka, pływanie, wioślarstwo, piłka nożna, szermierka, tenis i sporty zimowe,
- zawody narodowe będą rozgrywane przede wszystkim w: lekkoatletyce i sportach wodnych,
- pierwsza „Olimpiada Akademicka” odbędzie się w Rzymie w 1927 roku,
- za zasadne delegaci wszystkich państw biorących udział w obradach, uznali utworzenie Międzynarodowego Akademickiego Komisariatu Sportowego, którego posiedzenia odbywały by się w czasie trwania Kongresów CIÉ,

¹² *Pół wieku Akademickiego Związku Sportowego 1908-1958*, Warszawa 1962, s. 43.

¹³ Na posiedzeniu komisji administracyjnej zabrał głos m. in. delegat Polski kol. Zygmunt Glinka i odczytał sprawozdanie z obecnego stanu rozwoju sportu akademickiego w Polsce. W sprawozdaniu tym skreślił po krótko historię organizacji akademickiego życia sportowego. Kol. Glinka w imieniu CP AZS zgłosił 10 wniosków, dotyczących międzynarodowej organizacji i propagandy sportów akademickich. Z wniosków tych najważniejsze dotyczyły utworzenia Komitetu Wykonawczego Zjazdu, który miał składać się co rok z przedstawicieli jednego z krajów skonfederowanych w CIÉ i w tymże kraju organizować kongres oraz zawody międzynarodowe w roku następnym, „Akademik” 1923, nr 13, s. 160.

– z racji II Posiedzenia Kongresu CIÉ w Warszawie w 1924 roku, Polsce powierza się organizację międzynarodowych zawodów sportowych¹⁴.

Należy również dodać, że na Kongresie pracowała również komisja sportów żeńskich i komisja lekarska.

Równoległe z paryskimi obradami, które toczyły się w godzinach rannych, w godzinach popołudniowych odbywały się zawody lekkoatletyczne. Wystartowały w nich studenckie reprezentacje dziewięciu państw. Inicjator zawodów – Jean Petitjean – chciał, by były one uznane już za pierwsze akademickie mistrzostwa świata¹⁵. Komisja Sportowa CIÉ jednak nie nadała im statusu Mistrzostw, a zgodziła się jedynie na charakter i nazwę „międzynarodowej imprezy sportowej”¹⁶.

Dominującą rolę na forum komisji sportowej CIÉ odegrali Polacy również rok później. Zgodnie z przyjętymi ustaleniami w Paryżu organizatorem II Kongresu CIÉ była Polska. Na obrady do Warszawy, w dniach 18–19 września 1924 roku, przybyli przedstawiciele piętnastu państw¹⁷. Kongres po dyskusji – jednogłośnie i bez zmian – uchwalił przedstawione polskie projekty dotyczące:

¹⁴ Uchwalono nadto szereg innych wniosków polskich, w sprawie stworzenia Centrali w każdym kraju, wysłania ankiety do rektorów uniwersytetów w kwestii popierania sportu akademickiego, dopuszczenia młodzieży szkół średnich i oldboyów do udziału w AZS-ach (bez prawa uczestnictwa w Olimpiadach akademickich, wydawania i przesyłania do siebie bezpłatnie przez Centralę pism sportowych itd. Uchwalono też wysłać do Stanów Zjednoczonych misję z przedstawicielami wszystkich narodów skonfederowanych w celu zwiedzenia tamtejszych urzędów sportowych na uniwersytetach. Komisja sportów żeńskich zajmowała się opracowywaniem programu zawodów żeńskich, wreszcie na komisji lekarskiej omawiano sprawę organizacji nadzoru lekarskiego nad młodzieżą uprawiającą sport. Zob. szerzej: R. Wryk, *Akademicki Związek Sportowy 1908-1939...*, s. 338; „Akademik” 1923, nr 13, s. 160.

¹⁵ W rozegranych zawodach lekkoatletycznych w Paryżu, na stadionie Paris Universite Club (Uniwersytet Paryski posiadał własne boisko, z 500-metrową bieżnią, z trybunami dla widzów, tereny do piłki nożnej, hokeja, rugby, place tenisowe, pływalnię, sale gimnastyczne), wzięli udział reprezentanci 9 narodów. Osiągnięte wyniki były na wysokim poziomie, m.in. został wyrównany rekord świata na 100 m przez Paddocka. Tytuły mistrzowskie przypadły (oprócz Belgom): Francuzom – 5 tytułów (1500, 400 ppł., 4x400, skok wzwyż i w dal z rozbiegiem), Holendrom – 3 (400, 110 ppł., 4x100), USA – 2 (200, 400), Włochom – 2 (rzut, pięciobój), Czechosłowacji – 2 (dysk, kula), Anglikom – 1 (50 m), Szwajcarom – 1 (800), Duńczykom -1 (tyczka). W klasyfikacji końcowej zwyciężyła Francja – 127 pkt, 2. Włochy – 80, 3. Czechosłowacja – 70,] „Akademik” 1923, nr 13, s. 160.

¹⁶ Piotr Rostini komentował później w 1947 roku całą inicjatywę w ten sposób, że „impreza zakończyła się wielkim sukcesem dzięki wybitnej indywidualności Jean Petitjaena i jego umiejętności pokonania wszelkich trudności organizacyjnych, oraz dzięki skandalowi, który groził ze strony Międzynarodowej Federacji Lekkoatletycznej w związku ze startem lekkoatlety amerykańskiego Paddock’a, to jednak z powodu małej ilości uczestników impreza ta miała tylko charakter „próby generalnej” przed mistrzostwami świata. Faktem jest, że próba ta się doskonale udała. L. Kutassi, *Dążenia...*, s. 84.

¹⁷ Komisji Sportowej II Kongresu CIÉ w Warszawie przewodniczył delegat Francji, wiceprezes CIÉ dr Mothe. Obecni byli przedstawiciele: Anglii, Ameryki, Francji, Włoch, Szkocji, Czechosłowacji, Szwajcarii, Turcji, Finlandii, Danii, Estonii, Węgier, Bułgarii, Polski (Stefan Michlewski i Zygmunt Glinka) i Rosji emigracyjnej. Delegat Rumunii, który nie mógł stawić się na posiedzeniu, upoważnił pisemnie delegatów polskich do głosowania według własnego uznania w imieniu Rumunii. Zob.: „Przegląd Sportowy” 1924, nr 38, s. 16; „Stadion” 1924, nr 42, s. 21.

- struktury organizacyjnej Międzynarodowego Komisariatu Sportowego CIÉ,
- statuty akademickich związków sportowych i ich narodowych centrali¹⁸.

Na wniosek Polski, komisarzem sportowym CIÉ został mianowany Francuz, Jean Petitjean. Z kolei na jego wniosek, Polsce, a z upoważnienia Naczelnego Komitetu Akademickiego – Centrali Polskich Akademickich Związków Sportowych – powierzono utworzenie na rok akademicki 1924/1925 Komitetu Wykonawczego Międzynarodowego Akademickiego Komisariatu Sportowego CIÉ z siedzibą w Warszawie.

Dowodem uznania ze strony delegatów innych narodowości uczestniczących w obradach Komisji Sportowej CIÉ był fakt powierzenia Polakom wysokich stanowisk w ukonstytuowanym Komisariacie. Pierwszym prezesem został Stefan Michlewski, wiceprezesami – Stefan Grodzki i Zygmunt Glinka, sekretrem i skarbnikiem – Michał Skrzywan, przewodniczącym komisji sportowej – Władysław K. Nadratowski, przewodniczącym komisji propagandowej – Stanisław Szeller, przewodniczącym komisji statystycznej – Bogdan Lubiński, członkami: Lucjan Kulej, Józef Podoski, Józef Chłopicki¹⁹.

Komisariat miał za zadanie prowadzenie w roku akademickim 1924/1925 wszystkich spraw związanych z międzynarodowym studenckim ruchem sportowym, a przyjęte ustalenia podczas obrad Akademickiego Komisariatu Sportowego na II Kongresie CIÉ w Warszawie okazały się fundamentalnymi w rozwoju akademickiego międzynarodowego ruchu sportowego. Od tego Kongresu we wszystkich państwach należących do CIÉ obowiązywał jednolity statut studenckich organizacji sportowych. Należać do nich mieli prawo studenci, ale również jeden z paragrafów dopuszczał przynależność uczniów szkół średnich i absolwentów uczelni wyższych. Natomiast prawo startu w zawodach akademickich przysługiwało wyłącznie sportowcom mającym status studenta oraz absolwenta danej uczelni w okresie dwóch lat od momentu ukończenia studiów²⁰.

Pierwsze międzynarodowe zawody akademickie

Prawie pięć lat minęło od momentu powstania Międzynarodowego Związku Studentów do zorganizowania pierwszych akademickich mistrzostw świata w 1924 roku. Akademicki Komisariat Sportowy nie opracował specjalnego regulaminu

¹⁸ Przedstawione projekty zostały przygotowane przez Komisję Kongresową, którą z upoważnienia Naczelnego Komitetu Akademickiego samodzielnie stanowili przedstawiciele Centrali Polskich AZS w osobach: Zygmunt Glinka – przewodniczący, Róża Drojcka – sekretarz, członkowie: Bogdan Lubiński, Stefan Michlewski, Witold Czerwiński, „Stadion” 1924, nr 37, s. 22.

¹⁹ *Komunikat nr 10 Centrali Polskich Akademickich Związków Sportowych*, „Stadion” 1924, nr 42, s. 21,

²⁰ Po próbach analizowania wydarzeń dotyczących sportu akademickiego można przyznać słuszość konstatacji L. Kutassiego pisząc, że „*umiędzynarodowienie sportu akademickiego zasadniczo datuje się od okresu 1918–1924*”.

mistrzostw, ale była decyzja co do terminu, rozgrywanych dyscyplin sportowych, i uczestniczących państw. Tym samym sport akademicki wyszedł z narodowych ram i rozpoczął etap międzynarodowego ruchu sportowego, a tym samym okres rozwoju ogólnoswiatowego współzawodnictwa sportowego studentów.

Pierwsze międzynarodowe zawody akademickie odbyły się w Warszawie w dniach 17–20 września 1924 roku. Działacze Centrali Polskich AZS nadali im odpowiednią oprawę propagandową i organizacyjną²¹. Ceremonia otwarcia Mistrzostw odbyła się w Parku Sobieskiego (17 września 1924 r., godzina 16.00), a w loży honorowej obecni byli przedstawiciele władz Rzeczypospolitej Polskiej z premierem Władysławem Grabskim i ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Bolesławem Miklaszewskim na czele oraz przedstawiciele placówek dyplomatycznych Francji i Anglii²². Zawody otworzył minister Miklaszewski, a wszystkim serdecznie powitał komisarz sportowy II Kongresu CIE Władysław K. Nadratowski. Następnie przy dźwiękach muzyki wojskowej odbyła się defilada uczestniczących w zawodach reprezentacji: Anglii, Estonii, Francji, Nowej Zelandii, Polski, Stanów Zjednoczonych, i Włoch²³. Z grup narodowych wyróżniała się polska reprezentacja, zarówno z uwagi na liczebność (około 60 osób), jak i jednolitemu i estetycznemu ubiorowi. Obecnych ministrów Grabskiego i Miklaszewskiego witano znizieniem sztandarów i tzw. *salut olympique*²⁴. Program Mistrzostw w Warszawie obejmował pięć dyscyplin: lekkoatletykę, tenis, szermierkę, wioślarstwo i piłkę nożną²⁵.

Polska reprezentacja akademicka liczyła około 60. studentów, i oparta była przede wszystkim na zawodnikach AZS, w większości z AZS Warszawa. Kilku z nich to olimpijczycy z VII Igrzysk z Paryża (1924): lekkoatleci – Stefan Kostrzewski (AZS Warszawa), Zygmunt Weiss (AZS Warszawa), Józef Jaworski (AZS Warszawa), szermierze – Adam Papée, Jerzy Zabielski, Alfred Ader (wszyscy AZS Kraków), i wioślarz – Władysław K. Nadratowski (AZS Warszawa).

²¹ Przy Biurze II Kongresu CIE zorganizowano Komisariat Sportowy, w skład którego weszły następujące organy: Komitet organizacyjny zawodów, który tworzyli przedstawiciele AZS Warszawa: przewodniczący – Władysław K. Nadratowski, wiceprzewodniczący – Zygmunt Glinka, sekretarz – Piotr Kurnicki, skarbnik – Michał Skrzywan, członkowie – Stefan Michlewski, Lucjan Kulej, Stanisław Szeller, Bogdan Lubiński, „Stadion” 1924, nr 37, s. 22.

²² „Przegląd Sportowy” 1924, nr 38, s. 8.

²³ Przed Mistrzostwami doszły do organizatorów informacje o rezygnacji z przyjazdu do Warszawy (mimo zgłoszeń wstępnych). Podawane były powody rezygnacji. We Włoszech w tym samym czasie rozgrywane były lekkoatletyczne mistrzostwa Włoch, stąd reprezentacja była niekompletna. Czechy, Dania i Rumunia wycofały się w ostatniej chwili z powodów finansowych. Te same względy spowodowały nieobecność Holendrów, Belgów i Turków, „Stadion” 1924, nr 41, s. 35.

²⁴ *Międzynarodowe Zawody Akademickich Związków Sportowych*, „Stadion” 1924, nr 39, s. 11.

²⁵ Prócz komitetu organizacyjnego mistrzostw pracowały komisje: prasowa – przewodniczący Jerzy Bistram, lekkoatletyczna – Stefan Grodzki, wioślarska – Stanisław Szeller, piłki nożnej – Witold Hulanicki, szermiercza – Aleksander Ossowski i tenisowa – Bohdan Lubiński, „Stadion” 1924, nr 37, s. 22.

Największym zainteresowaniem Mistrzostw cieszyła się lekkoatletyka, w programie której rozegrano 20 konkurencji²⁶. Zawody w tej dyscyplinie sportu bezsprzecznie były najbardziej udane w stosunku do pozostałych rozgrywanych w ramach Mistrzostw. Trzeba jednak nadmienić, że odbyły się one w skromnej międzynarodowej obsadzie, ale wśród startujących nie brakowało wysokiej klasy zawodników. Do Warszawy przyjechali zawodnicy, którzy miesiąc wcześniej startowali w Igrzyskach Olimpijskich w Paryżu, m.in. sprinterzy: Porritt (Nowa Zelandia), czy sławni wówczas Francuzi – Sempé i Jackson. Były też znane nazwiska sportowców europejskich, ale również i amatorów, którzy uczestnicząc w Kongresie dość przypadkowo wzięli udział w programie sportowym.

Pierwszą rozegraną konkurencją lekkoatletyczną, która odbyła się tuż po uroczystości otwarcia Mistrzostw, były biegi eliminacyjne na 100 m mężczyzn. Atrakcją tej konkurencji, i polskich zawodów był Nowozelandczyk Porritt. Ten sympatyczny młody zawodnik, brązowy medalista IO z Paryża, również w Warszawie nie zawiódł. Miał swoich sympatyków w tzw. polskiej elicie społecznej i sportowej, która oglądała studenckie zawody. W eliminacjach przebiegł 100 m bez oznak wysiłku w 11.0 s. Słynął z bardzo długich kroków (około 2.25-2.55 m), które sprawiały wrażenie wolnego biegu. Mimo to biegał elastycznie, z dość wyraźnym pochyleniem i z bardzo ładną pracą rąk. Na 70. metrze wyprzedzał współbiegnących zawodników, wpadając na metę z kilku metrowym przewagą. Finał przebiegł w 10.9 s, ustanawiając rekord warszawskich bieżni. Za nim ukończyli bieg Weiss i Francuz Parrain, a ostatni słynny Jackson. Podobnie było w biegu na 200 m, w którym swoją klasę potwierdził Porritt (22.2 s), a za nim – tak samo jak w biegu na 100 m – Weiss i Parrain. Nowozelanczyk był bezkonkurencyjny. Biegał też – poza konkursem – 110 m ppł. (16.2 s), lecz przegrał z Sempé (15.7 s). Publiczność warszawska była pełna podziwu dla jednoosobowej reprezentacji Nowej Zelandii, którą stanowił jeden zawodnik.

W jednej konkurencji orzeczenie sędziów okazało się krzywdzące dla Polaka Józefa Jaworskiego. W biegu na 1500 m, na 200 m przed metą prowadził Jaworski. Ostre tempo, jakie narzucił, spowodowało osłabienie i upadek. Minał go Estończyk Tüsfeldt. Jaworski zerwał się i na ślaniających się nogach wpadł na Estończyka, który trącony, upadł na bieżnię. Jaworski przeskoczył go i wbiegł na metę. Tüsfeldt podniósł się momentalnie i resztkami sił także przekroczył linię mety. Wyniki: 1. Tüsfeldt (brak czasu). Czas Jaworskiego – 4:16 min. (o 0.9 s lepszy od rekordu Polski). Uzasadnienie sędziów brzmiało: popchnięcie zawodnika. Jaworski zdyskwalifikowany.

²⁶ W programie zawodów lekkoatletycznych rozegrano następujące konkurencje mężczyzn: biegi – 100, 200, 400, 800, 1500, 3000, 5000, 110 ppł., 400 ppł., 100/200/400/800, 4x100, 4x400 m, skoki – wzwyż, w dal, trójskok, tyczka, rzuty – kula, oszczep, dysk, i pięciobój, „Stadion” 1924, nr 37, s. 23.

Tabela 1
Polscy medaliści I Międzynarodowych Mistrzostw Akademickich, Warszawa 1924 rok

Medal	Imię i nazwisko	Klub	Dyscyplina	Konkurencja	Wynik
1	2	3	4	5	6
I Międzynarodowe Mistrzostwa Akademickie, Warszawa, 17–20 września 1924					
złoty	Stefan Kostrzewski	AZS Warszawa	lekkoatletyka	400 m ppł.	1:02
	Stefan Kostrzewski	AZS Warszawa	lekkoatletyka	800 m	2:00.4
	Józef Jaworski	AZS Warszawa	lekkoatletyka	3000 m	9:32.5
	Stefan Piątkowski	AZS Warszawa	lekkoatletyka	pięciobój	2896.71
	Stefan Szydłowski	AZS Warszawa	lekkoatletyka	oszczep	54.45
	Stefan Szydłowski	AZS Warszawa	lekkoatletyka	dysk	37.87
	Zygmunt Weiss	AZS Warszawa	lekkoatletyka	4 x 100 m	45.8
	Stefan Piątkowski	AZS Warszawa			
	Stefan Kostrzewski	AZS Warszawa			
	Zygmunt Dąbrowski	AZS Warszawa			
	Zygmunt Weiss	AZS Warszawa	lekkoatletyka	4 x 400 m	3.32
	Edward Sztrumf	AZS Warszawa			
	Józef Jaworski	AZS Warszawa			
	Stefan Kostrzewski	AZS Warszawa			
	Józef Jaworski	AZS Warszawa	lekkoatletyka	3000 m druż.	
	Stefan Kostrzewski	AZS Warszawa	lekkoatletyka	3000 m druż.	
	Alfons Foerster	AZS Poznań	tenis	gra poj.	
	Wanda Czarnocka	AZS Warszawa	wioślarstwo	jedynka	
	Lucjan Kulej	AZS Warszawa	wioślarstwo	czwórka ze sternikiem	
	Henryk Niezabitowski	AZS Warszawa			
Piotr Kurnicki	AZS Warszawa				
Otto Gordziałkowski	AZS Warszawa				
Władysław K. Nadra- towski	AZS Warszawa				
srebrny	Zygmunt Weiss	AZS Warszawa	lekkoatletyka	100 m	11.0
	Zygmunt Weiss	AZS Warszawa	lekkoatletyka	200 m	22.8
	Julian Grüner	AZS Warszawa	lekkoatletyka	skok wzwyż	1.70
	Antoni Rzepka	AZS Lwów	lekkoatletyka	tyczka	3.20
	Julian Grüner	AZS Warszawa	lekkoatletyka	oszczep	51.69
	Zygmunt Weiss	AZS Warszawa	lekkoatletyka	100/200/400/800	3:38.8
	Zygmunt Dąbrowski	AZS Warszawa			
	Stefan Kostrzewski	AZS Warszawa			
	Zdzisław Karczewski	AZS Warszawa			
	Stefan Kostrzewski	AZS Warszawa	lekkoatletyka	3000 m	
	Włodzimierz Długoszew- ski	AZS Kraków	wioślarstwo	jedynka	
	Irena Popielówna	AZS Kraków	wioślarstwo	jedynka	
	Adam Papée	AZS Kraków	szermierka	szabla drużyna	
	Jerzy Zabielski	AZS Kraków			
Alfred Ader	AZS Kraków				
Kazimierz Laskowski	AZS Kraków				

1	2	3	4	5	6
	Alfred Ader	AZS Kraków	szermierka	flore t drużyna	
	Adam Papée	AZS Kraków			
	Jerzy Zabielski	AZS Kraków			
	Jerzy Pochwalski	AZS Kraków			
	Kazimierz Starkowski	AZS Poznań	tenis	gra podwójna	
Stanisław Czetwertyński	WLTk				
<i>brązowy</i>	Stefan Kostrzewski	AZS Warszawa	lekkoatletyka	1500 m	
	Władysław Boski	AZS Lwów	lekkoatletyka	5000m	
	Ludwik Chełmecki	AZS Warszawa	lekkoatletyka	oszczep	42.41
	Erazm Pawski	AZS Warszawa	lekkoatletyka	skok wzwyż	1.64

Źródło: R. Wryk, *Akademicki Związek Sportowy 1908–1939*, Poznań 1990, s. 354, 355, 356.

Tabela 2

Wyniki I Międzynarodowych Mistrzostw Akademickich, Warszawa 1924 rok

LEKKOATLETYKA**100 m**

1. Porritt (NZL) 10.9
2. Weiss (POL)
3. Parrain (FRA)

200 m

1. Porritt (NZL) 22.2
2. Zygmunt Weiss (POL) 22.8
3. Parrain (FRA)

400 m

1. Weiss (POL) 51.8 wyrównany RP
2. Jackon (FRA)
3. Jaanvald (EST)

800 m

1. Kostrzewski (POL) 2:00.4 RP
2. Villeneuve (FRA)
3. Tiisfeldt (EST)

1500 m

1. Tiisfeldt (EST)
2. Villeneuve (FRA)
3. Kostrzewski (POL)

3000 m

1. Jaworski (POL) 9:32.5
2. Kostrzewski (POL)
3. Tiisfeldt (EST)

5000 m

1. Christophe (FRA) 17:31
2. Tiisfeldt (EST)
3. Boski (POL)

110 m ppl.

1. Sempé (FRA) 15.7
2. Neuman (EST)
3. Luciani (FRA)

4 x 100 m

1. Polska 45:8 RP
(Weiss, Piątkowski, Kostrzewski I, Dąbrowski)
2. Estonia
(Teinborg, Jaanvaldt, Neumann, Ever)
3. Francja
(Fournier, Parrain, Luciani, Jackson)

4 x 400 m

1. Polska 3:32 RP
(Weiss, Sztrumpf, Jaworski, Kostrzewski)
2. Francja
(Villeneuve, Beteille, Simon, Jackson)
3. Estonia
(Teinborg, Rubli, Tiisfeldt, Jaanvaldt)

skok wzwyż

1. Ever (EST) 178
2. Grüner (POL) 170
3. Pawski (POL) 164

skok w dal

1. Ever (EST) 655
2. Neumann (EST) 605
3. Krotoff (FRA) 597

trójskok

1. Rousset (FRA) 12.90
2. Ever (EST) 12.82
3. Luciani (FRA) 12.68

tyczka

1. Ever (EST) 340
2. Rzepka (POL) 320
3. Neumann (EST) 320

400 m ppl.

1. Kostrzewski (POL) 1:00.2 RP
2. Simon (FRA)
3. Neumann (EST) wycofany

100/200/400/800 m

1. Francja 3:37.6,2
(Luciani, Parrain, Jackson, Villeneuve)
2. Polska 3:38.8 RP
(Weiss, Dąbrowski, Kostrzewski, Karczewski)
3. Estonia
(Ever, Neumann, Jaanvaldt, Tiisfeldt)

pięciobój

1. Piątkowski (POL) 2896.71 RP
2. Ever (EST) 2892.72
3. Sempé (FRA)

Punktacja drużynowa w LA

1. Polska 68
2. Francja 44
3. Estonia 37

SZERMIERKA**Szabla drużyna**

Włochy/Polska 13:3
(Papée, Zabielski, Ader, Laskowski)

Floret drużyna

Włochy/Polska 15:1
(Ader, Papée, Zabielski, Pochwalski)

Szpada indywidualnie

1. Chiavacci (ITA)
2. Piutti (ITA)
3. Velponi (ITA)

TENIS**Gra pojedyncza**

Foester (POL)/Rubli (EST) 6:2, 6:4, 6:0

Gra podwójna

Rubli/Luck (EST)/Starkowski/Czetwertyński
(POL) 6:3,6:3, 6:2

WIOŚLARSTWO**Skiff m**

1. Castoldi A. (ITA)
2. Długoszewski W. (POL)
3. Russel Hubbard (USA)

PIŁKA NOŻNA

Anglia : Polska 3:0

Źródło: „Przegląd Sportowy”, 1924, nr 38, s. 8–12, 16; „Stadion”, 1924, nr 39, s. 12–16

kula

1. Sempé (FRA) 11.595
2. Simon (FRA) 11.535
3. Neumann (EST) 10.935

oszczep

1. Szydłowski (POL) 54.45 RP
2. Grüner (POL) 51.69
3. Chełmicki (POL) 42.41

dysk

1. Szydłowski (POL) 37.87 R WOZLA
2. Sempé (FRA) 34.60
3. Paul (FRA) 31.19

Występ polskich lekkoatletów należy uznać za udany. Ustanowili oni w tych zawodach dziewięć rekordów: siedem nowych rekordów Polski w następujących konkurencjach: 800 m – Stefan Kostrzewski – 2.00.4 min, 400 m ppł. – S. Kostrzewski, 1.02 min, 4x100 m – Zygmunt Weiss, Edward Sztrumf, J. Jaworski, S. Kostrzewski, 45.8 s, 4x400 m – Z. Weiss, E. Sztrumf, J. Jaworski, S. Kostrzewski, 3.32 min, sztafeta olimpijska – Z. Weiss, Zygmunt Dąbrowski, S. Kostrzewski, Zdzisław Karczewski, 3.38.8 min, pięciobój – Stefan Piątkowski, 2896.71 pkt, rzut oszczepem – Sławosz Szydłowski, 54.45 m; jeden wyrównany (własny): 400 m – Z. Weiss, 51.8 s; i jeden rekord WOZLA: rzut dyskiem – Sławosz Szydłowski, 37.87 m. Polscy akademicy wygrali klasyfikację drużynową, gromadząc 66 punktów, przed Francją – 44, i Estonią – 37. Lekkoatleci zdobyli 21 medali (10 srebrnych, 7 srebrnych i 4 brązowe).

Najbardziej wszechstronnym lekkoatletą, multimedalistą został Stefan Kostrzewski, wówczas student Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej (5 złotych medali – 400 m ppł., 800 m, sztafety: 4x100 m i 4x400 m, 3000 m drużynowo, 2 srebrne – 3000 m i 100/200/400/800 m oraz 1 brązowy – 1500 m). Był to pierwszy międzynarodowy sukces łodzianina, który przeniósł się do Warszawy, by rozpocząć treningi, a z czasem zapisywać swoje wyniki w historii polskiej lekkoatletyki²⁷. Drugim multimedalistą zawodów był Zygmunt Weiss, (3 złote medale – 400 m, 4x100 m, 4x400 m, 3 srebrne – 100 m, 200 m i 100/200/400/800 m). Obaj do końca swoich karier sportowych byli członkami AZS Warszawa, wielokrotnymi mistrzami Polski w latach 1922–1935 oraz olimpijczykami z 1924 i 1928 roku²⁸.

W zawodach tenisowych wzięli udział z zagranicznych przedstawicieli tylko dwaj Estończycy: Rubli i Luck. Przeciwno nim na kort wyszli Polacy, m. in. ówczenny mistrz kraju Alfons Foerster²⁹, zawodnik AZS Poznań, który w finałowym meczu gry pojedynczej pokonał Rubliego (w setach: 6:2, 6:4, 6:0). W grze podwójnej do ciekawych spotkań należały gry A. Foerster/Witold Potuczek (AZS Kraków) kontra Stanisław Czetwertyński (WLTK)/Kazimierz Starkowski (AZS Poznań). Ta druga polska para ulega w spotkaniu finałowym Estończykom: Rubli/Luck (6:3, 6:3, 6:2).

O ile w zawodach lekkoatletycznych i w tenisie udało się Polakom wywalczyć już pierwsze tytuły akademickich mistrzów świata, to w szermierce: zarówno

²⁷ „W roku 1923 zdobyłem mistrzostwo Polski w biegu na 5 km bijąc wszystkich długodystansowców w tym czasie w Polsce najlepszych. Po przeniesieniu się na stałe do Warszawy, po zapisaniu się do AZS Warszawa, mam już warunki do uprawiania sportu. Współzawodnictwo z kolegami, z którymi niemal na każdym treningu można było pobiegać. Wreszcie opieka trenerska. Zaczął się okres żmudnej pracy na bieżni. Marzenia się ziszczają!” S. Kostrzewski, *Z moich wspomnień*, „Stadion Młodych”. 1935, nr 1, s. 1.

²⁸ *Pół wieku AZS 1908–1958*. Warszawa 1962, s. 224–229.

²⁹ Alfons Foerster, był pierwszym tenisistą AZS Poznań, który wywalczył tytuł mistrza Polski w grze pojedynczej w 1924 r. S. Warsicki, *Działalność AZS w Poznaniu 1919–1969*, Poznań 1969, s. 39; *Tenis Polski ma 100 lat*, Warszawa 1997, s. 88.

w szabli jak i we florecie lepsi okazali się goście. Tylko Włosi byli rywalami Polaków. Dwumecz rozegrano w Szkole Podchorążych. W zespołach nie brakowało świetnych zawodników – olimpijczyków. Wśród Włochów – Chiavacci i Volponi, a po stronie polskiej – Adam Papée, Alfred Ader i Jerzy Zabielski. Skład drużyny włoskiej uzupełnili Rutti i Mose, a polskiej – w szabli Kazimierz Laskowski i Jerzy Pochwalski (obaj AZS Kraków) we florecie. Włosi tryumfowali w obu broniach: w szabli wygrali z Polakami 13:3, a we florecie 15:1³⁰. Jedyną walkę we florecie wygrał Adam Papée z Morem. Najlepszym z Włochów we florecie okazał się Chiavacci, najsłabszym More, który zbyt dbając o wytworność ruchów, nie potrafił wydobyć maksimum temperamentu. Pierwsze walki rozstrzygali na swoją korzyść goście najprostszymi atakami, których szybkości Polacy nie umieli się przeciwstawić. Po walkach drużynowych, w pierwszy dzień zakończyły zawody indywidualne w szpadzie, w których walczyło 4 Włochów i Laskowski. Pierwsze miejsce zajął Chiavacci, drugie Piutti, trzecie Velponi. Nie mniej należy podkreślić wartość włosko-polskiego meczu. Walki były ładne, akcje pomysłowe, wiele nowych technicznych, indywidualnych elementów walk, a Polska szermierka miała lekcje światowej szermierki.

Dnia 20 września 1924 roku odbyły się regaty wioślarskie. Zawody rozegrano na Wiśle w krótkim czasie: bieg jedynek pań, bieg jedynek panów i czwórek panów. Wśród pań zwyciężyła Wanda Czarnocka z AZS Warszawa, przed Ireną Popielówną z AZS Kraków. Przegrana Popielówny była spowodowana nieznaną wodą warszawskiej Wisły, pełnej wirów i zmiennych prądów. Obie wykazały się doskonałą formą i opanowaniem łodzi, co przy łodziach bezsterownych nie było rzeczą łatwą. W biegach czwórek panów wycofała się załoga Wielkiej Brytanii. Stąd kolejny wyścig dwóch osad AZS z: Warszawy i Poznania. Zwyciężyli warszawiacy, ówczesni mistrzowie Polski w składzie: Lucjan Kulej, Henryk Niezabitowski, Piotr Kurnicki Otto Gordziałkowski i sternik Władysław K. Nadratowski. Najwięcej jednak emocji dostarczył bieg skiffistów. Zwyciężył Achille Castoldi, student z Turynu, mistrz Włoch z 1924 roku, który pokazał klasę nieznaną dotąd w polskim wioślarstwie. Wykazał prawdziwą miękkość ruchów, zharmonizowanie wszystkich faz dojazdów, dysponując pięknym długim pociągnięciem, pokonując Wisłę z zachowaniem linii toru. Pięć łodzi za nim metę przepłynął Włodzimierz Długoszewski. Za krakowskim skiffistą przyплыł jeszcze trzeci startujący, jak się okazało, Amerykanin Hubbard Russel, lekkoatleta (uczestnik biegu na 800 m), ale amator w wioślarstwie. Na tych zawodach, z powodu braku połączenia (start-meta), nie mierzono czasów biegów wioślarskich.

Podobnie jak w przypadku tenisa i szermierki, w piłce nożnej Polacy mieli za przeciwników studentów z jednego państwa. Z nutą cynizmu prasa doniosła,

³⁰ *Zawody szermiercze Polska-Włochy*, „Stadion” 1924, nr 39, s. 14. *Zawody szermiercze Drużyna włoska bije polską 15:1 we florecie*, 13:3 w szabli, „Przegląd Sportowy” 1924, nr 39, s. 7–8.

że wreszcie Warszawa zanotowała swój rekord publiczności na meczu trzecio-klasowym, jakim był pojedynek studentów Oxfordu i Cambridge z naszymi akademikami. Należy sądzić, że albo organizatorzy nie uzyskali pozwolenia związków na wysłanie piłkarzy na Kongres, co jest prawdopodobne, albo Anglicy sądzili, że zasłużeni w korporacjach studenckich delegaci uszczęśliwią organizatorów swoimi występami na boiskach³¹. Nie tracąc jednak humoru, rozegrano spotkanie, które zakończyło się wygraną Anglików 3:0.

W dniu 21 września 1924 roku ostatnie nagrody rozdano szermierzom w Szkole Podchorążych w obecności prezesa Rady Ministrów. Nagrodami były wartościowe przedmioty ofiarowane przez członków Rządu, rektorów uczelni, warszawskie firmy i osoby prywatne, a wręczał je znany protektor sport akademickiego, minister Bolesław Miklaszewski (MWRiOP)³². Wieczorem w Dolinie Szwajcarskiej odbył się uroczysty bankiet, w trakcie którego Jean Petitjean, dziękując Polsce – wygłosił dłuższe przemówienie o potrzebie sportu akademickiego w strukturach uczelni i jego stosunku do organizacji sportów narodowych.

Polscy zawodnicy zdobyli w Warszawie 28 medali: 21 w lekkoatletyce, 3 w wioślarstwie, i po 2 – w tenisie i szermierce. Był to największy dorobek medalowy w historii startów w akademickich mistrzostwach świata w latach 1924–1939.

Tabela 3
Liczba zdobytych medali przez reprezentację Polski w I Międzynarodowych Mistrzostwach Akademickich w Warszawie 1924 w układzie dyscyplin sportowych

Lp.	Dyscyplina	Medale			Razem
		złote	srebrne	brązowe	
1.	Lekkoatletyka	10	7	4	21
2.	Wioślarstwo	2	1	-	3
3.	Tenis	1	1	-	2
4.	Szermierka	-	2	-	2
		13	11	4	28

Opracowano na podstawie informacji prasowych [w:] „Przegląd Sportowy”, 1924, nr 38, s. 8–12, 16; „Stadion” 1924, nr 39, s. 12–16.

I Międzynarodowe Akademickie Mistrzostwa w Warszawie zapoczątkowały długoletnią tradycję studenckich, sportowych spotkań, i choć nie były perfek-

³¹ Anglicy poinformowali pisemnie stronę polską, iż ustalą reprezentację na Kongres w ten sposób, by móc spośród niej wystawić team piłki nożnej. Może Anglicy nie docenili stanu sportu piłkarskiego w Polsce, ale na pewno z uznaniem należy podkreślić stanowisko Anglików, którym mniej chodzi w sporcie o zwycięstwo i rekordy, a więcej o koleżeństwo, dżentelmeńskie dotrzymanie słowa i okazanie gotowości sportowej, „Stadion”, 1924, nr 41, s. 35–36.

³² Miklaszewski Bolesław (1871–1941), chemik i ekonomista; w młodości działacz lewicowy; współorganizator WSH w Warszawie (wielokrotnie jej rektor) i prof. Politechniki Warszawskiej (1918–1919), minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego (1923–1924) [w:] *Encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1985, t. 3, s. 103.

cyjne, to narodziły się właśnie w Polsce. Należy podkreślić, że Centrala Polskich AZS działała dopiero rok. Mistrzostwa były dużym wyzwaniem dla Polski i działaczy AZS. Za stronę organizacyjno-techniczną tych Mistrzostw odpowiadał AZS Warszawa³³. Na wrześniowym Kongresie CIÉ w Warszawie w 1924 roku ustalono, że pierwsza „olimpiada akademicka” odbędzie się w Rzymie w 1927 roku. Obejmie ona sport, naukę i sztukę. Do programu sportowego, poza lekkoatletyką, piłką nożną, wioślarstwem, szermierką, tenisem, dołączono dwie nowe dyscypliny sportowe – pływanie i kolarstwo³⁴.

O ile I Międzynarodowe Mistrzostwa Akademickie w Warszawie wzbudziły ogólną sympatię i niepodważalny wkład do rozwoju międzynarodowego sportu akademickiego, o tyle też wywołały dyskusję, i znalazły przeciwników studenckiego ruchu sportowego. Nieprzychylnie do sprawy w Polsce ustosunkował się Polski Związek Lekkiej Atletyki, Warszawski Okręgowy Związek Lekkiej Atletyki, a w konsekwencji Międzynarodowy Komitet Olimpijski, Światowa Federacja Lekkiej Atletyki (IAAF) i inne światowe i narodowe związki sportowe³⁵. Uruchomiona została procedura wyjaśniająca, bardzo liczna korespondencja między wszystkimi możliwymi instytucjami i związkami, a na łamach prasy toczyła się dyskusja i polemika pod hasłem: akademicy kontra olimpizmowi, którą nawet określano mianem „wojny” sportu akademickiego ze światem sportowym. Generalnie potępiano studentów za ich dążenie do wyodrębnienia się sportowego, a w Polsce – za I Międzynarodowe Mistrzostwa Akademickie w Warszawie i II Olimpiadę Akademicką Państw Bałtyckich w Rydze³⁶ – Polski Związek Lekkiej Atletyki ukarał AZS w Warszawie i jej człon-

³³ M. Wodziański, *Z działalności Centrali AZS-ów*, „Akademicki Przegląd Sportowy” 1933, nr 3, s. 1.

³⁴ Na wniosek J. Petitjeana przyjęto następujący program sportowy (zwany Reglamentacją zawodów sportowych na Olimpiadzie): lekkoatletyka (100, 200, 400, 800, 1500, 5000, 110 i 400 ppł., skok w dal, wżwyz, tyczka, sztafety; 4x100, 4x400, 800/400/200/100, pięciobój, piłka nożna, wioślarstwo (skiff, dwójki, czwórki klepkowe), pływanie (100,1000, 4x100, 1500, nurkowanie), szermierka (szabla, floret, szpada indywidualnie i drużynowo), tenis (gra pojedyncza, podwójna), i kolarstwo (bieg spinterski, 100 km droga indywidualnie i drużyna – 3 zawodników), „Akademik” 1925, nr 2, s. 23.

³⁵ Faktem jest, że często akademickim organizatorom imprez międzynarodowych często samowolnie ustalać terminy i regulaminy poszczególnych zawodów, które zwykle różniły się między sobą, i nie stosowały się do już ustalonych i przyjętych praw, przepisów, reguł federacji sportowych. Zob. szerzej: *O przyszłość sportu akademickiego*, „Przegląd Sportowy” 1924, nr 39, s. 4–6; *Olimpizm contra akademikom*, „Stadion” 1924, nr 40, s. 2; *Przegląd prasy*, „Stadion” 1924, nr 41, s. 7; *Listy do redakcji*, „Stadion” 1924, nr 41, s. 35; *Listy do redakcji*, „Stadion” 1924, nr 42, s. 8; *Walne Zebranie WOZLA*, „Stadion” 1924, nr 42, s. 9; *Zatarg w lekkiej atletyce*, „Stadion” 1924, nr 41, s. 10; *Komunikaty*, „Stadion” 1924, nr 41, s. 20–21; *Zatarg w lekkiej atletyce*, „Stadion” 1924, s. 10–11; *Zatarg w lekkiej atletyce (dokończenie)*, „Stadion” 1924, nr 45, s. 8; *Bilans po sezonie lekko-atletycznym*, „Stadion” 1924, nr 48, s. 3; *Bilans po sezonie lekko-atletycznym (dokończenie)*, „Stadion” 1924, nr 49, s. 4.

³⁶ AZS uczestniczył we wrześniu 1924 r. w II Olimpiadzie Akademickiej Państw Bałtyckich, które odbyły się w Rydze. Rok wcześniej, w 1923 r. w I Olimpiadzie Akademickiej w Tartu, „Stadion” 1924, nr 41, s. 10.

ków³⁷. W konsekwencji najwyższe forum międzynarodowe (MKOL) sprzeciwiło się używaniu nazwy „olimpiada” w stosunku do międzynarodowych zawodów akademickich, a CIÉ zobowiązano do dopełnienia wszystkich spraw formalnych z federacjami międzynarodowymi poszczególnych dyscyplin sportowych i do uregulowania stosunku klubów akademickich z narodowymi związkami sportowym.

Podsumowanie

Należy podkreślić, że Polska miała znaczący wkład w międzynarodowym akademickim ruchu sportowym. Jej niepodważalny wkład wpisany jest w pionierskim pomyśle, ale i w realizacji tego przedsięwzięcia, jakim była organizacja i przeprowadzenie pierwszych międzynarodowych mistrzostw akademickich w Warszawie.

Zawody w Warszawie zapoczątkowały światowe współzawodnictwo studentów-sportowców. Były one protoplastą międzynarodowego ruchu uniwersyjnego, trwającego i pomyślnie rozwijającego się do dnia dzisiejszego, w którym uczestniczą reprezentacje narodowe wszystkich kontynentów.

STRESZCZENIE

Na przełomie XIX i XX wieku wszystkie narody, kraje i kontynenty łączyła idea zjednoczeniowa w wielu dziedzinach życia społeczeństw. Atmosfera braterstwa narodów silnie przeniknęła do środowisk inteligenckich, z czasem również do środowisk studenckich. W 1919 roku na Kongresie Narodowego Związku Studentów Francji w Strasburgu powstała Międzynarodowa Konfederacja Studentów (CIÉ).

W działalności tej międzynarodowej organizacji od początku najważniejsze były zadania intelektualne, w latach następnych doszły sprawy materialne stu-

³⁷ [cyt.] Zarząd PZLA na posiedzeniu w dniu 3 X 1924 r. rozpatrywał wnioski Komisji Dyscyplinarnej w sprawie 1-go wzięcia udziału przez AZS Warszawa w międzynarodowych zawodach LUABS w Rydze i 2-go, międzynarodowych zawodów Akademickich Związków Sportowych w Warszawie. 1. PZLA postanowił: ukarać Akademicki Związek Sportowy w Warszawie dyskwalifikacją na dziesięć miesięcy. 2. Zważywszy, że p. Jan Wiśniewski, kierownik sekcji lekkoatletycznej i kierownik wyprawy AZS Warszawa do Rygi, jako członek WOZLA świadomie i rozmyślnie dopuścił się przekroczenia statutów PZLA i IAAF, przez co naruszył autorytet polskich organizacji sportowych, a zamiast służyć przykładem, poderwał elementarne zasady karności sportowej, postanowił: ukarać p. Jana Wiśniewskiego pozbawieniem prawa piastowania jakichkolwiek godności w organizacjach należących do PZLA w przeciągu jednego roku. 3. Zważywszy, że p. Antoni Rzepka, jako członek AZS Lwów i jako sędzia lekkoatletyczny, samowolnie, bez żadnego zezwolenia brał udział w międzynarodowych zawodach LUBASB w Rydze, postanowił: ukarać p. Antoniego Rzepkę dyskwalifikacją na cztery miesiące i zawieszeniem w prawach sędziowskich na ośmiem miesięcy. Komunikat nr 21 PZLA, „Stadion” 1924, nr 42, s. 20.

dentów, a od 1922 roku również próby nawiązywania kontaktów międzynarodowych w dziedzinie sportu uniwersyteckiego. W 1924 roku odbyły się pierwsze międzynarodowe mistrzostwa akademickie, a miejscem zawodów była Warszawa.

Jak one przebiegały? Jaki był wymiar ówczesnych osiągnięć i wyników sportowych? W niniejszej pracy szczegółowo został przedstawiony udział polskich studentów-sportowców na tle uczestników z: Anglii, Estonii, Francji, Nowej Zelandii, Stanów Zjednoczonych i Włoch. Zawody były dużym wydarzeniem w II Rzeczypospolitej. Zapoczątkowały one ogólnoświatowe współzawodnictwa sportowe w okresie dwudziestolecia międzywojennego, a po drugiej wojnie światowej, uniwersjadowego ruchu sportowego.

Słowa kluczowe: ruch studencki, międzynarodowy studencki ruch sportowy, akademickie mistrzostwa świata

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE
ROZDZIAŁ III

RAFAŁ KOŁODZIEJ, IWONA TABACZEK-BEJSTER

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

**DZIAŁALNOŚĆ SEKCJI NARCIARSKIEJ
AKADEMICKIEGO ZWIĄZKU SPORTOWEGO
W KRAKOWIE W LATACH 1909–1923¹**

Ostatnie lata przed I wojną światową stanowiły okres intensywnego rozwoju narciarstwa na ziemiach polskich. Powstające wówczas pierwsze stowarzyszenia narciarskie wniosły znaczący wkład w popularyzację tego sportu. Po odzyskaniu w 1919 roku przez Polskę niepodległości ruch narciarski zaczął odżywać na nowo, a organizacje sportowe reaktywowały swą działalność.

Pomimo szeregu opublikowanych prac związanych z działalnością pierwszych polskich stowarzyszeń narciarskich, temat ten nie doczekał się dotychczas w historiografii kultury fizycznej pełnego opracowania. Wciąż niewiele jest prac poświęconych stowarzyszeniom narciarskim działającym w środowisku akademickim. Jednym z nich była Sekcja Narciarska Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie. W pierwszych piętnastu latach swej działalności położyła ona duże zasługi w rozwoju i popularyzacji narciarstwa. Niniejsze opracowanie powstało przede wszystkim w oparciu o materiały źródłowe w postaci sprawozdań z działalności Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie z lat 1909–1923².

W dniu 27 stycznia 1907 roku, podczas zebrania założycielskiego we lwowskiej kawiarni Schneidra, powołano do życia pierwsze na ziemiach polskich stowarzyszenie narciarskie pod nazwą Karpackie Towarzystwo Narciarzy

¹ Cezura początkowa stanowi rok powołania Sekcji Narciarskiej AZS w Krakowie. Cezura końcowa zamyka pierwsze pięciolecie działalności Sekcji po ustaniu działań wojennych i odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Był to okres odbudowy struktur organizacyjnych Sekcji oraz jej dalszego rozwoju w kierunku sportowym, turystycznym i szkoleniowym.

² Sprawozdania te znajdują się w zbiorach biblioteki warszawskiej AWF.

(KTN). Już w drugim sezonie swego istnienia (1908/09) towarzystwo zaczęło tworzyć swoje oddziały poza Lwowem. Spośród nich szczególnie prężną działalność przejawiało Krakowskie Koło Karpackiego Towarzystwa Narciarzy, powołane w dniu 4 grudnia 1908 roku³.

Wkrótce jednak doszło w jego łonie do swego rodzaju rozłamu. Grupa osób hołdujących wyłącznie kierunkowi turystycznemu, nie mogąc znaleźć zrozumienia wśród pozostałych członków towarzystwa, podjęła inicjatywę powołania odrębnej organizacji. W ten sposób 17 listopada 1909 roku w strukturach krakowskiego Akademickiego Związku Sportowego rozpoczęła działalność Sekcja Sportów Zimowych pod kierownictwem Władysława Pawlicy. W pierwszym sezonie jej istnienia sport narciarski, w przeciwieństwie do saneczkarstwa i łyżwiarstwa, rozwijał się niezwykle intensywnie. W związku z powyższym już w kolejnym sezonie decyzją walnego zgromadzenia nazwę sekcji zmieniono. Od tej pory działała ona jako Sekcja Narciarska Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie (zwana dalej: SN AZS)⁴. W latach 1909–1923 Sekcja prowadziła ożywioną działalność na niwie turystycznej, szkoleniowej, popularyzatorskiej oraz sportowej.

W omawianym okresie do najaktywniejszych członków SN AZS, obok wspomnianego już Władysława Pawlicy, należeli: Władysław Dutkiewicz, Stanisław Fächer, Adam Ferens, Jan Gadomski (przewodniczący sekcji w latach 1916–1922), Walery Goetel, Józef Grabowski, Adam Jakubowski, Jerzy Jaworski, M. Kozłowski, Józef Łukaszewicz, Wacław Majewski, Kazimierz Piotrkowski, Leopold Rudke, M. Smoluchowski, Stanisław Stączek, Mieczysław Świerż⁵.

W 1919 roku SN AZS, obok czterech innych polskich towarzystw narciarskich⁶, weszła w struktury nowo powołanego Polskiego Związku Narciarskiego. W składzie komitetu organizacyjnego PZN znalazł się wówczas jeden z czołowych działaczy Sekcji – Jan Gadomski⁷.

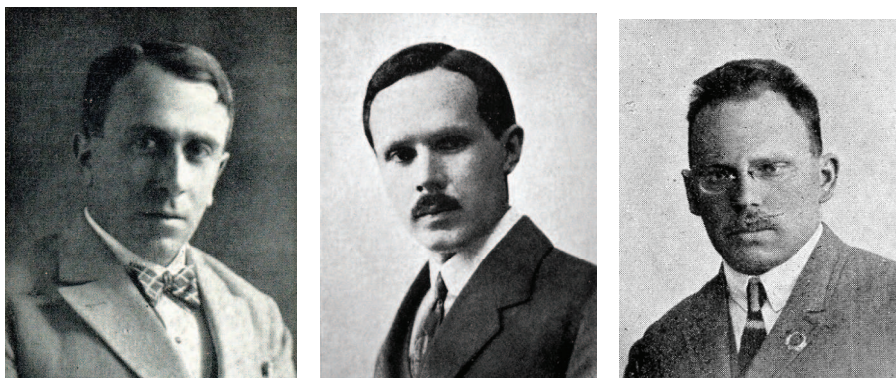
³ Z. Klemensiewicz, *30 lat pracy KTN „Turysta w Polsce”*, Kraków-Warszawa 1937, nr 3-4, s. 4; A. Fredro-Boniecki, *Historia narciarstwa polskiego 1907–1914* [w:] „Narciarstwo Polskie” t. I, Kraków 1925, s. 41.

⁴ *II Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie za rok 1910/11*. Kraków 1912, s. 21; *V Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie*. Kraków 1923, s. 69; A. Fredro-Boniecki, *Historia narciarstwa polskiego 1907–1914* [w:] „Narciarstwo Polskie” t. I..., s. 41.

⁵ A. Fredro-Boniecki, *Historia narciarstwa...*, s. 43.

⁶ Były to: Karpackie Towarzystwo Narciarzy we Lwowie, Sekcja Narciarska Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego w Zakopanem, Tatrzańskie Towarzystwo Narciarzy w Krakowie, Wintersportclub des Beskidenvereins w Bielsku.

⁷ G. Młodzikowski, *Rozwój narciarstwa polskiego* [w:] G. Młodzikowski, J.A. Ziemilski, *Narciarstwo...*, s. 71; M. Matzenauer, *Narciarstwo* [w:] *Iskier Przewodnik Sportowy*, red. K. Grzesik, Iskry, Warszawa 1976, s. 388; S. Krasicki (red.) *Narciarstwo Zjazdowe...*, s. 14; J. Gaj, B. Woltmann (red.), *Zarys historii sportu w Polsce (1867–1966)*, Gorzów Wielkopolski. 1999, s. 136.

Fot. 1. Działacze SN AZS w Krakowie – od lewej: Stanisław Fächer, Walery Goetel, Mieczysław Świerż⁸

Władze Sekcji wychodząc z założenia, że Kraków, z powodu braku warunków śniegowych i terenowych, nie stwarzał warunków dla rozwoju narciarstwa sportowego, położyły główny nacisk na rozwój turystyki narciarskiej. W szeregu wycieczek urządzonych staraniem Sekcji, jak również w tych podjętych z prywatnej inicjatywy jej członków zwiedzono najwyższe dostępne na nartach szczyty tatrzańskie⁹. Tylko w pierwszym sezonie działalności zorganizowano jedenaście zbiorowych wycieczek. W kolejnych latach ich liczba systematycznie rosła. W sezonie 1913/1914 członkowie SN AZS odbyli w sumie trzydzieści wycieczek narciarskich. Stopniowo rozszerzano także obszar działalności turystycznej, obejmując jego zasięgiem m.in.: Beskid Zachodni, Śląsk, Beskidy Wschodnie, Gorce, okolice Pienin i Krynicy¹⁰. W sezonie 1912/1913 SN AZS, wspólnie z Sekcją Krajoznawczo-Turystyczną AZS, dokonała doniosłego dla turystyki narciarskiej dzieła w postaci wyznaczenia szlaków narciarskich w Gorcach – dotychczas całkiem pod tym względem zaniedbanej części Beskidów Zachodnich¹¹.

Podczas wojny aktywność SN AZS na polu turystyki narciarskiej dosyć poważnie zmalała. Jej przejaw stanowiły jedynie prywatne wycieczki członków sekcji, urządzane przeważnie w okolicach Krakowa (Panieńskie Skały, Bielany). W sezonie 1917/1918 na skutek poboru do wojska działalność turystyczna osłabła jeszcze bardziej.

W latach 1918–1920 członkowie SN AZS skierowali swe działania głównie w kierunku stworzenia Kompanii Wysokogórskiej. Wysiłki te zahamowały

⁸ „Narciarstwo Polskie” t. I...

⁹ *II Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego...*, s. 21.

¹⁰ *V Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego...*, s. 69–70.

¹¹ *IV Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie za rok 1912/13*. Kraków 1913, s. XXVIII.

niecو rozwój zorganizowanej działalności turystycznej. Jedyny akcent w tym względie stanowiły prywatne wycieczki członków sekcji¹².

Odrodzenie działalności turystycznej nastąpiło dopiero począwszy od sezonu 1920/1921, kiedy to zorganizowano szereg wycieczek prywatnych i zbiorowych w Tatry i Gorce. Pewien czynnik hamujący rozwój turystyki grupowej stanowiły trudności komunikacyjne, wysokie taryfy kolejowe oraz brak własnego schroniska. Mimo to w sezonach 1921/22/23 zorganizowano łącznie 14 wycieczek zbiorowych z udziałem 130 osób¹³.

Istotny przejaw aktywności SN AZS stanowiła działalność szkoleniowa. Już w sezonie 1909/10 urządzono dwa kursy narciarskie, pierwszy – wspólnie z Krakowskim Kołem KTN, drugi już samodzielnie¹⁴. Od tej pory szkolenie w jeździe na nartach organizowano corocznie, głównie w Zakopanem i okolicach (przy sprzyjających warunkach odbywało się ono także w Krakowie). W latach 1909–1913 urządzono w sumie dziesięć kursów jazdy na nartach. Udział w nich wzięło blisko dwieście osób. Szkolenie prowadzili: Aleksander Bobkowski, Henryk Bobkowski, Wacław Majewski, Władysław Pawlica, Mieczysław Świerz oraz Mariusz Zaruski¹⁵.

Fot. 2. Uczestnicy kursu narciarskiego SN AZS podczas wycieczki (rok 1921)¹⁶

¹² *V Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego...*, s. 72–73.

¹³ Tamże, s. 74–77.

¹⁴ Tamże, s. 69.

¹⁵ Na podst.: *Sprawozdania AZS w Krakowie z lat 1912–23*; R. Wryk, *Akademicki Związek Sportowy 1908–1939*, Poznań 1990, s. 81.

¹⁶ *V Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego...*

W sezonie 1916/1917 wznowiono działalność szkoleniową. Pierwszy kurs narciarski odbył w Zakopanem pod kierunkiem Władysława Pawlicy. Udział w nim wzięło 17 osób. Rok później po raz pierwszy zorganizowano kurs narciarski według nowoczesnej szkoły armii austriackiej. Kierownictwo kursu sprawował Władysław Dutkiewicz. Rekordowy pod względem liczebności był kurs zorganizowany w sezonie 1921/1922, liczący 103 uczestników. Ostatni w omawianym okresie doroczny kurs narciarski w Zakopanem (sezon 1922/1923) liczył 86 uczestników¹⁷.

Tab. I. Wykaz kursów narciarskich SN AZS w latach 1910–1922 z uwzględnieniem prowadzących oraz liczby uczestników

Termin	Miejsce	Prowadzący	Uczestnicy ¹⁸
26–28 XII 1910	Zakopane; Kalatówki, Suchy Żleb	A. Bobkowski W. Pawlica	13
9–11 II 1911	Kraków; Skałki Panieńskie	W. Majewski, M. Świerz	14
12–14 III 1911	Zakopane; Gubałówka, Hala Kondratowa, Kalatówki, Suchy Żleb,	W. Majewski	8
21–24 XII 1911	Zakopane; Gubałówka, Kalatówki	W. Pawlica	7
27–30 XII 1911	Zakopane; Gubałówka	W. Pawlica	25
20–22 I 1912	Kraków; Krzeszowice	W. Majewski	15
2–4 II 1912	Zakopane; Hala Goryczkowa, Kalatówki	W. Majewski	17
1916/1917	Zakopane	W. Pawlica	17
1917/1918	Zakopane	W. Dutkiewicz	—
1921/1922	Zakopane	W. Dutkiewicz, S. Fächer, B. Macudziński	103
	Kraków	—	25
	Tatry Zachodnie	W. Dutkiewicz, E. Kaliciński	12

Źródło: *Sprawozdania Akademickiego Związku Sportowego Krakowie z lat 1911–23*

Pomimo szczególnie silnego nastawienia na rozwój narciarstwa turystycznego, władze Sekcji Narciarskiej AZS wykazywały także inicjatywę w kierunku sportowym. Pierwszy jej przejaw stanowił udział (wspólnie z Tatrzańskim Towarzystwem Narciarzy¹⁹, KTN i Sekcją Narciarską Towarzystwa Tatrzańskiego²⁰) w organizacji międzyklubowych zawodów narciarskich w Zakopanem

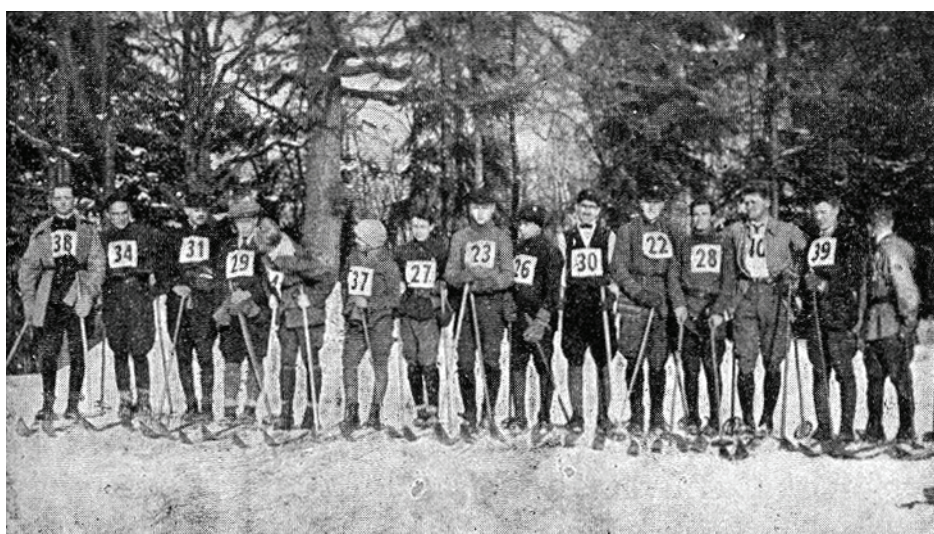
¹⁷ Tamże, s. 72–75.

¹⁸ Liczby uwzględniają jedynie członków SN AZS.

¹⁹ W 1910 roku Koło Karpackiego Towarzystwa Narciarzy usamodzielniało się przybierając nazwę Tatrzańskiego Towarzystwa Narciarzy w Krakowie (A. Bobkowski, *Tatrzańskie Towarzystwo Narciarzy w Krakowie* [w:] TTN: *O narciarstwie*, Kraków 1912, s. 30).

²⁰ W dniu 5 kwietnia 1907 roku z inicjatywy Stanisława Barabasza, Mieczysława Karłowicza i Mariusza Zaruskiego powołano Zakopiańskie Towarzystwo Łyżwistów. Wkrótce nazwę zmie-

w dniu 5 lutego 1911 roku. W kolejnych latach sekcja nie tylko organizowała zawody narciarskie o charakterze wewnętrznym, lecz także aktywnie włączała się we współzawodnictwo międzyklubowe. W I Związkowych Zawodach PZN o Mistrzostwo Polski rozegranych w dniach 21–22 lutego 1920 roku w Zakopanem wzięło udział sześciu narciarzy reprezentujących SN AZS w Krakowie. Wśród nich najlepiej spisała się Zofia Hołubianka zajmując pierwszą lokatę w biegu pań²¹. Rok później sekcja występowała w roli współorganizatora II Związkowych Zawodów o Mistrzostwo Polski.

Fot. 3. Start do biegu juniorów podczas zawodów narciarskich SN AZS w Krakowie (10 lutego 1923 r.)²²

W sezonie 1921/1922 nakładem SN AZS zbudowano w Krakowie skocznnię narciarską. Umożliwiło to nie tylko odbywanie regularnych treningów, lecz także organizację zawodów sportowych. W tym samym sezonie zawodnicy Sekcji startowali po raz pierwszy poza granicami kraju (zawody w czechosłowackim Westerowie)²³. Podczas I Narciarskich Zawodów o Mistrzostwo Tatr zorganizowanych w 1922 roku w Zakopanem, jeden z czołowych zawodników

niono na Zakopiański Oddział Narciarzy (grudzień 1907), a w czwartym roku swego istnienia (1911), liczący już wówczas 120 członków oddział, przekształcił się w Sekcję Narciarską Towarzystwa Tatrzńskiego (na podst.: A. Kroebl, *Szkic rozwoju narciarstwa polskiego* [w:] TTN: *O narciarstwie...*, s. 12; W. Krygowski, *S.N.P.T.T. Zakopane i 30 lat pracy dla narciarstwa* [w:] „Turysta w Polsce” nr 5, Kraków-Warszawa 1937, s. 10).

²¹ *V Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego...*, s. 74.

²² Tamże.

²³ Tamże, s. 75.

SN AZS – Eugeniusz Kaliciński wywalczył trzecie miejsce²⁴. Rok później w drugiej edycji zawodów trzecie miejsce w biegu pań przypadło M. Borkowskiej²⁵.

W sezonie 1922/1923 wznowiono organizację zawodów o Nagrodę Wędrowną Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego. Rozegrano je 19 lutego w Zakopanem (bieg na dystansie 6 km). Kontynuowano także starty zagraniczne. W 1923 roku Eugeniusz Kaliciński reprezentował polskie barwy podczas międzynarodowych mistrzostw Szwajcarii w Grindelwalden oraz w zawodach o Puchar Francji w Luchon²⁶. W Szwajcarii w biegu na dystansie 12 km uplasował się na miejscu 34. – zajmując najwyższą lokatę wśród zawodników polskich. We Francji był siódmy w konkursie skoków oraz 10. w biegu na 48 km²⁷.

Fot. 4. Zawody SN AZS w Krakowie – Krzeptowski na mecie biegu seniorów²⁸

Do wyróżniających się zawodników SN AZS w omawianym okresie należeli: M. Borkowska, Władysław Dutkiewicz, J. Gebethner, Antoni Głazer, Zofia Hołubianka, Adam Jakubowski, Jerzy Jaworski, Eugeniusz Kaliciński, Krzeptowski, Strassburger, Świszczowski.

²⁴ S. Fächer, *Ważniejsze zawody narciarskie w latach 1920–1924* [w:] „Narciarstwo Polskie” t. I, Kraków 1925, s. 102–103.

²⁵ S. Fächer, *Ważniejsze zawody...*, s. 108–112; „Przegląd Sportowy”, Kraków 1923, nr 8, s. 8–10.

²⁶ *V Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego...*, s. 76.

²⁷ H. Szatkowski, *Nasze stosunki międzynarodowe* [w:] „Narciarstwo Polskie” t. I..., s. 158–159.

²⁸ *V Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego...*

Tab. II. Najwyższe lokaty zawodników SN AZS w związkowych zawodach o mistrzostwo Polski w latach 1920–1923

Rok	Zawodnik	Konkurencja	Lokata
1920	Z. Hołubianka	Bieg pań	1
	E. Kaliciński	Bieg główny na dystansie 18 km	3
1921	Z. Hołubianka	Bieg pań	2
1922	E. Kaliciński	Skoki	3
1923	E. Kaliciński	Bieg sztucznej jazdy (slalom)	2
	Świszczowski	Skoki (seniorzy II kl.)	2

Źródło: S. Fächer, *Ważniejsze zawody narciarskie w latach 1920–1924* [w:] „Narciarstwo Polskie” t. I, Kraków 1925, s. 96–114.

Działalność SN AZS w dziedzinie popularyzacji narciarstwa skupiała się głównie na organizacji odczytów i wieczorów projekcyjnych. W latach 1910–1913 zorganizowano w sumie cztery tego typu imprezy, podczas których swe referaty wygłosili: Mieczysław Świerż („O narciarstwie turystycznym i sportowym”), Mariusz Zaruski („Zima w Tatrach”), Jan Małachowski („Wśród śniegów i lodów”). Pierwszy wieczór projekcyjny w okresie powojennym odbył się 6 grudnia 1922 roku²⁹.

Tab. III. Statystyka SN AZS w latach 1910–1923 (cyfry w nawiasach oznaczają liczbę uczestników)

Sezon	10/11	11/12	12/13	16/17	20/21	21/22	22/23
Członkowie	36	65	64	—	180	—	263
Wycieczki zbiorowe	16 (111)	22 (164)	21 (113)	—	—	—	14 (130) ³⁰
Wycieczki indywidualne	21	14	21	(60)	—	—	—
Kursy	3 (35)	4 (64)	1 (36)	1 (17)	5 (55)	3 (140)	1 (86)
Odczyty	1	1	2 (200)	—	—	—	1

Źródło: *Sprawozdania AZS w Krakowie z lat 1912–1923*; R. Wryk, *Akademicki Związek Sportowy 1908–1939*, Poznań 1990.

Podsumowanie

Wszechstronna i ożywiona działalność Sekcji Narciarskiej AZS w Krakowie wywarła znaczący wpływ na rozwój narciarstwa na ziemiach polskich w latach przed pierwszą wojną światową. Wkrótce po ustaniu działań wojennych krakowskie towarzystwo reaktywowało swą działalność i znalazło się wśród pięciu stowarzyszeń – założycieli Polskiego Związku Narciarskiego. Z szeregów SN AZS w Krakowie wywodziła się znaczna część najaktywniej-

²⁹ Tamże, s. 75.

³⁰ Łącznie w sezonach 1921/22/23.

szych działaczy przysłego PZN (Stanisław Fächer, Walery Goetel, Mieczysław Świerz i inni).

Aneks

Tab. IV. Zestawienie wyników uzyskanych przez zawodników SN AZS w ważniejszych zawodach narciarskich w latach 1908–1914

Termin	Organizator	Miejsce	Wyniki zawodników
2 II 1911	TTN, SN AZS, KTN, SNTT	Zakopane	Bieg juniorów: Strassburger – II m.
18 II 1912	TTN	Zakopane	Bieg juniorów: J. Gadomski – I. J. Jaworski – III m.
23-25 III 1913	TTN	Zakopane	Bieg juniorów: W. Dutkiewicz – III m. Bieg rozstawny: drużyna w składzie W. Dutkiewicz, A. Jakubowski, J. Jaworski – III m.
31 XIII 1913-1 I. 914	SN AZS	Zakopane	Bieg studentów: Mysłowski – I m. A. Glazer – II m. Bieg juniorów: J. Gebethner – II m.
31 I -2 II 1914	TTN	Zakopane	Skoki juniorów: J. Jaworski – III m. Ślalom: J. Jaworski – I m. A. Jakubowski – III m.

Źródło: A. Fredro-Boniecki, *Historia narciarstwa polskiego 1907-1914* [w:] „Narciarstwo Polskie” t. I, Kraków 1925, s. 58-62.

Tab. V. Szczegółowy wykaz wycieczek zbiorowych SN AZS zorganizowanych w latach 1910–1913

Termin	Miejsce	Uczestnicy	Prowadzący
1910/11			
1	2	3	4
26 XII 1910	Przełęcz Goryczkowa	4	W. Pawlica
29-30 XII 1910	Tatry Zachodnie	6	J. Grabowski
2 I 1911	Giewont (1900 m.)	9	W. Pawlica
28-29 I 1911	Babia Góra (1725 m.)	3	W. Majewski
29 I 1911	Piłsko (1557 m.)	6	W. Pawlica, M. Świerz
4 II 1911	Przełęcz Goryczkowa	5	A. Bobkowski, J. Grabowski
12 II 1911	Okolice Krzeszowic	12	W. Pawlica

1	2	3	4
26 II 1911	Pilsko	8	W. Pawlica
4-5 III 1911	Żółta Turnia (2088 m.)	9	W. Pawlica
5 III 1911	Przełęcz Goryczkowa	—	W. Antosiewicz
12 III 1911	Pilsko	4	A. Bobkowski, W. Pawlica
14 III 1911	Przełęcz Goryczkowa	9	W. Majewski
19 III 1911	Beskid Śląski	8	W. Majewski
25-26 III 1911	Czerwone Wierchy, Ornat	9	W. Pawlica
31 III. – 1 IV 1911	Beskid Zachodni	5	W. Majewski
18-21 IV 1911	Tatry	6	W. Pawlica
1911/1912			
27-30 XII 1911	Tatry Zachodnie	8	M. Świerz
30 XII 1911	Giewont	15	L. Rudke, J. Oppenheim
31 XII 1911	Przełęcz Goryczkowa, Kasprowy Wierch (1989 m.)	5	J. Jaworski
13-14 I 1912	Skrzyczne (1250 m.)	7	W. Majewski
21 I 1912	Czerna	15	W. Majewski
21 I 1912	Pilsko	6	Piotrowski
28 I 1912	Barania Góra (1214 m.)	7	W. Majewski
27-28 I 1912	Babia Góra	5	J. Grabowski
2 II 1912	Przełęcz pod Kopą Kondracką (1860 m.)	10	J. Gadomski
3 II 1912	Wrótka (1475 m.)	6	J. Gadomski
4 II 1912	Kasprowy Wierch	6	E. Piestrzyński
4 II 1912	Przełęcz Goryczkowa	15	W. Majewski
2-4 II 1912	Zawrat, Gładki Wierch	10	J. Grabowski
15 II 1912	Przełęcz Goryczkowa	9	J. Jaworski
17 II 1912	Przełęcz Goryczkowa	8	J. Jaworski
3-4 III 1912	Cichy Wierch, Wielka Kopa Ko- prowa	6	J. Grabowski
8 III.1912	Przełęcz Goryczkowa	6	W. Majewski
17 III.1912	Babia Góra	5	W. Majewski
23-25 III.1912	Szeroka Jaworzyńska	6	M. Świerz
14 IV.1912	Tomanowa Przełęcz (1689 m.)	6	J. Grabowski
14 IV.1912	Babia Góra	6	J. Jaworski
19-25 IV.1912	Tatry	3	W. Majewski
1912/13			
1.X.1912	Kopa Kondracka	3	W. Pawlica
10 XI.1912	Kasprowy Wierch	4	W. Majewski
24 XI 1912	Kasprowy Wierch	3	T. Prażmowski
9 XII 1912	Kopa Kondracka	8	J. Grabowski
19 XII 1912	Kasprowy Wierch	5	K. Piotrowski

1	2	3	4
25 XII 1912	Przełęcz Goryczkowa	5	J. Jaworski
30 XII 1912	Przełęcz Goryczkowa	11	W. Pawlica
31 XII 1912	Przełęcz Goryczkowa	7	J. Jaworski
2 I 1913	Kopa Kondracka	7	W. Pawlica
19 I 1913	Klimczok	6	J. Jaworski
25-28 I 1913	Karpaty Wschodnie	4	—
2-4 II 1913	Pieniny, Beskid Sądecki	6	J. Gadomski
2 II 1913	Magórka	4	W. Pawlica
16 II 1913	Pilsko	14	W. Pawlica
23 II 1913	Żółta Turnia, Kasprowy Wierch	5	W. Pawlica
22-23 II 1913	Babia Góra	4	W. Majewski
16-17 III 1913	Babia Góra	11	W. Majewski
24 III 1913	Pośredni Goryczkowy Wierch	4	W. Pawlica
30 III 1913	Kasprowy Wierch	3	W. Pawlica
7-14 V 1913	Tatry	3	W. Majewski

Źródło: *Sprawozdania Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie z lat 1911–1913*

Tab. VI. Wykaz prywatnych wycieczek członków SN AZS w sezonie 1910/1911

Nazwisko	Trasy wycieczek
1	2
Antosiewicz Waław	Rudawa – Czerna – Krzeszowice; Goryczkowa Przełęcz; Kopa Kondracka; Czarny Staw; Klimczok – Skrzyczne – Malinowska Skała – Tiulów Wierch – Barania Góra
Borkowski Józef	Sławkowski Szczyt; Krywań; Przełęcz Pyszniańska; Krzyżne – Kosista – Wołoszyn; Skrajna Turnia
Gadomski Jan	Hala Gaśienicowa; Giewont; Przełęcz Goryczkowa; Wrótka; Przełęcz Świńska Goryczkowa – Pośredni Goryczkowy – Kasprowy; Żółta Turnia; Kopa Kondracka – Małolączniak – Krzesanica – Ciemniak; Błyszcz – Bystra – Szeroki Uplaz; Krywań; Hlina – Kamienista
Goetel Walery	Klosteralpe – Mückenkogel – Hinteralpe; Paulmayer – Grabenalpe; Plaj – Temnatik – Woskresat Wierch; Paulmayer – Stadlmauer
Grabowski Józef	Przełęcz Goryczkowa (trzykrotnie); Pyszniańska Przełęcz; Wrótka; Rudawa – Czerna – Krzeszowice; Łopata – Przełęcz Goryczkowa Świńska – Pośredni Goryczkowy – Kasprowy; Żółta Turnia; Klimczok – Magóra; Kopa Kondracka – Małolączniak – Krzesanica – Ciemniak; Ornak; Baszta Skrajna; Osterwa; Wołowiec Mięgoszowiecki; Koprowa Przełęcz – Zawory – Liliowe; Czarny Staw
Jakubowski Adam	Rudawa – Czerna – Krzeszowice; Przełęcz Goryczkowa; Klimczok – Magóra; Przełęcz Pyszniańska – Błyszcz – Bystra – Szeroki Uplaz; Krywań; Hlina – Kamienista
Jaworski Jerzy	Rudawa – Czerna – Krzeszowice; Pilsko; Przełęcz Goryczkowa Świńska – Pośredni Goryczkowy – Kasprowy; Żółta Turnia; Klimczok – Magóra; Kopa Kondracka – Małolączniak – Krzesanica – Ciemniak; Ornak; Przełęcz Pyszniańska – Błyszcz – Bystra – Szeroki Uplaz; Krywań; Hlina – Kamienista

1	2
Jentys Stanisław	Hala Gąsienicowa; Giewont; Przełęcz Goryczkowa; Wrótką; Rudawa – Czerna – Krzeszowice; Pilsko; Przełęcz Goryczkowa Świńska – Pośredni Goryczkowy – Kasprowy; Żółta Turnia; Klimczok – Magóra; Kopa Kondracka – Małołączniak – Krzesanica – Ciemniak; Ornak
Kiltynowicz Witold	Przełęcz Goryczkowa; Hala Pyszna; Klimczok – Skrzyczne – Malinowska Skała – Tiunów Wierch – Barania Góra
Kulczyński Władysław	Łopata; Hala Pyszna; Przełęcz Goryczkowa; Baszta Skrajna; Osterwa; Żabie Stawy Miękusowieckie; Przełęcz Koprowa – Zawory – Liliowe; Czarny Staw
Lambert Kazimierz	Przełęcz Goryczkowa; Kopa Kondracka; Czarny Staw; Klimczok – Magóra
Majewski Wacław	Babia góra; Wrótką (dwukrotnie); Rudawa – Czerna – Krzeszowice; Pilsko; Przełęcz Goryczkowa Świńska – Pośredni Goryczkowy – Kasprowy Wierch; Żółta Turnia; Przełęcz Goryczkowa; Klimczok – Magóra; Klimczok – Skrzyczne – Malinowska Skała – Tiulów Wierch – Barania Góra
Oppenheim Józef	Przełęcz pod Kopą Kondracką; Kasprowy; Pośredni Goryczkowy; Kopa Kondracka – Małołączniak – Krzesanica – Ciemniak (dwukrotnie); Ornak; Przełęcz Goryczkowa Świńska – Pośredni Goryczkowy – Kasprowy; Żółta Turnia; Kasprowy – Mały Kościół; Kasprowy – Czarny Staw; Pyszniańska Przełęcz – Błyszcz – Bystra – Szeroki Uplaz; Krywań; Hlina – Kamienista
Pawlica Władysław	Przełęcz Goryczkowa; Giewont; Pilsko; Wrótką; Przełęcz Goryczkowa Świńska – Pośredni Goryczkowy – Kasprowy; Żółta Turnia; Pilsko – Buczynka; Kopa Kondracka – Małołączniak – Krzesanica – Ciemniak; Ornak; Przełęcz Pyszniańska – Błyszcz – Bystra – Szeroki Uplaz; Krywań; Hlina – Kamienista
Piotrowski Kazimierz	Kasprowy; Goryczkowa; Kopa Kondracka – Małołączniak – Krzesanica – Ciemniak; Ornak; Klimczok – Magóra; Baszta Skrajna; Osterwa; Kółowiec Miękusowiecki; Przełęcz Koprowa – Zawory – Liliowe; Czarny Staw
Raynel Emilia	Rudawa – Czerna – Krzeszowice; Przełęcz pod Kopą Kondracką; Hala Pyszna; Czarny Staw
Rudke Leopold	Giewont; Pilsko; Rudawa – Czerna – Krzeszowice; Hala Gąsienicowa; Przełęcz Goryczkowa Świńska – Pośredni Goryczkowy – Kasprowy; Żółta Turnia; Kopa Kondracka – Małołączniak – Krzesanica – Ciemniak; Ornak; Klimczok – Skrzyczne – Malinowska Skała – Tiunów Wierch – Barania Góra
Skibniewski Tadeusz	Babia Góra; Klimczok – Skrzyczne – Malinowska Skała – Tiulów Wierch – Barania Góra
Świerż Mieczysław	Przełęcz Goryczkowa; Łopata; Pyszniańska Przełęcz; Giewont; Pilsko; Wrótką; Kasprowy; Buczynka
Stanilewicz Seweryn	Goryczkowa Przełęcz; Kopa Kondracka; Czarny Staw
Wilczyński Juliusz	Hala Gąsienicowa; Giewont; Błyszcz – Bystra – Szeroki Uplaz; Krywań; Hlina – Kamienista

Źródło: *II Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie za rok 1910/1911*, Kraków 1912, s. 25–26.

Tab. VII. Wykaz prywatnych wycieczek członków SN AZS w sezonach 1911/12/13

Termin	Uczestnicy	Trasa
1	2	3
1 I 1912	Bednarski Henryk, Borkowski Józef, Michalski Stanisław	Morskie Oko – Świstówka – Zawrat – Zakopane
	Gródecki, Radziszewski, Zawadzki	Czarny Staw pod Kościelcem
1-2 I 1912	Czapliński Emil, Wanicki W.	Biały Dunajec – Bukowina – Brzegi – Morskie Oko
22-28 I 1912	Kowalski Ludwik	Babia Góra – Mała Babia Góra – Sokolica – Polica
II 1912	Komornicki Stefan, Piotrkowski Kazi- mierz, Trzebicky Hugo	Kopa Kondracka
18 II 1912	Leszko Ludwik	Magórka – Kiczera
	Ferens Adam, Grodecki Roman	Liliowe – Beskid
19 II 1912	Giżycki J., Grodecki Roman, Oppen- heim Józef	Kasprowy Wierch
21 II 1912	Leszko Ludwik	Bystra – Magóra – Zamczysko – Łysa w Beskidach Wschodnich
3 III 1912	Komornicki Stefan, Świerz Witold	Pośredni Goryczkowy Wierch – Przełęcz Goryczkowa Wschodnia
III 1912	Cybulski Władysław	Hala Gąsienicowa – Przełęcz Sucha – Beskid
26 III 1912	Dutkiewicz Władysław	Hala Gąsienicowa – Dolina Pańsz- czycy – Sucha Przełęcz – Kasprowy Wierch
19-21 IV 1912	Borkowski Józef, Zaruski Mariusz	Dolina Starorobociańska – Długi Uplaz – Rakoń – Wołowiec – Kula- wicz – Trzydniowiański Wierch – Kończysta – Starorobociański Wierch – Ornak – Siwa Przełęcz – Hala Pyszna
5 X 1912	Borkowski Józef	Czerwone Wierchy – Przełęcz Omanowa – Hala Tomanowa
5-7 XII 1912	Goetel Walery	Hoher Sonnblick (3106 m.) – Kitz- lochklamm – Standsscharte
10 XII 1912	Brochocki S., Kobyłański W., Siera- czyński K.	Goryczkowa Przełęcz Wschodnia
25 XII 1912	Ferens Adam, Majewski Waclaw	Hala Gąsienicowa – Krzyżne
28 XII 1912	Ferens Adam	Kasprowy Wierch
28 XII 1912 – 2 I. 1913	Kowalski L.	Markowe Szczawiany – Babia Góra (dwukrotnie)
29 XII 1912	Bojarski W., Gródecki R.	Kasprowy Wierch
30 XII 1912	Leszko Ludwik, Remer W.	Mały Kościelec
2 I 1913	Jaworski Jerzy Majewski Waclaw	Przełęcz Goryczkowa Świńska Kopa Kondracka
6 I 1913	Łukaszewicz Józef	Liliowe – Skrajna Turnia – Pośred- nia Turnia – Świnica – Liliowe – Kasprowy Wierch – Dolina Gorycz- kowa

1	2	3
7 I 1913	Goetel Walery	Alpl w grupie Schneebergu
10 I 1913	Komornicki S. Gebethner W.	Kopieniec Rakoń
12-13 I 1913	Kunicki W.	Trzydniwiański Wierch – Długi Uplaz – Iwanicka Przełęcz
20 I 1913	Borowski A., Kapuściński S.	Przełęcz Goryczkowa
18-19 II 1913	Piotrkowski Kazimierz, Trzebicky Hugo	Kasprowy Wierch – Hala Gąsienicowa – Zawrat – Zawratowa Turnia – Żółta Turnia
23 II 1913	Łukaszewicz Józef	Pilsko
9 III 1913	Majewski Wacław	Suchy Kondracki Wierch – Kopa Kondracka
20-21 III 1913	Borkowski Józef	Hawrań – Rohatka – Różanka
22 III 1913	Jaworski Jerzy	Kasprowy Wierch
28 III 1913	Kowalski L., Świerż Mieczysław	Przełęcz Pyszniańska

Źródło: *Sprawozdania Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie z lat 1912–1913*

STRESZCZENIE

Ostatnie lata przed I wojną światową stanowiły okres intensywnego rozwoju narciarstwa na ziemiach polskich. Powstające wówczas pierwsze stowarzyszenia narciarskie wniosły znaczący wkład w popularyzację tego sportu. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości ruch narciarski zaczął odżywać na nowo a organizacje sportowe reaktywowały swą działalność. Jedną z nich była Sekcja Narciarska Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie. W pierwszych piętnastu latach swej działalności położyła ona duże zasługi w rozwoju i popularyzacji narciarstwa.

Słowa kluczowe: narciarstwo, turystyka narciarska, stowarzyszenia narciarskie

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE
ROZDZIAŁ IV

IWONA TABACZEK-BEJSTER, RAFAŁ KOŁODZIEJ

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

**POWSTANIE I POCZĄTKI DZIAŁALNOŚCI SEKCJI PŁYWACKIEJ
AZS KRAKÓW (1909–1939)**

Od najdawniejszych czasów pływanie – jako przyjemność i jako umiejętność użytkowa – znane było człowiekowi. Leon Wernic w książce z 1902 roku pt. *Jak ratować tonących* pisał, że woda w postaci najrozmaitszej zewsząd otacza człowieka. Nad brzegami rzek i jezior powstały pierwotne siedziby ludzkie. Tysiącletnie zręby dębów w głębinach wód Szwajcarii świadczą, że ongi człowiek zamieszkiwał przestrzenie wodne, gdzie znajdował bezpieczne schronisko przed zwierzętami drapieżnymi. Człowiek pierwotny był dzielnym pływakiem. Kolumb podziwiał czerwonoskórych, którzy kilkumilowe przestrzenie wpraw przebywali. Grecy i Greczynki w starożytności uczyli się pływać już od lat dziecinnych. Bogini piękności Afrodyte urodziła się, według podań greckich, z piany morskiej. Rzymianie wysoko cenili sztukę pływania. Jako dowód nieokrzesania mówili o kimś, że „nie umie ani czytać, ani pływać”¹.

Na rozwój nowożytnego pływania znaczący wpływ miało odrodzenie, rozwijające idee humanizmu, który czerpał z ideałów starożytnej Grecji. Humanisci wykazywali dużą troskę o wychowanie fizyczne. Można tu wspomnieć o żyjącym na przełomie XIV i XV wieku Vittorino da Feltre, który prowadził w Mantui szkołę „Casa giocosa” (dom zabawy). W programie tej szkoły znalazły się zajęcia, które dzisiaj nazywamy rekreacją, a wśród nich znalazło się również pływanie².

Znaczące osiągnięcia w rozwoju nauki pływania przypadają jednak dopiero na koniec XVIII w. kiedy to w niektórych miastach europejskich zaczęły po-

¹ L. Sernic, *Jak ratować tonących?*, Zarząd Główny WOPR w Warszawie, Agencja Wydawniczo-Reklamowa „EMES”, Kielce 1994, s. 7.

² L. Denisiuk, K. Fidelu, *Elementy teorii i historii wychowania fizycznego*, Warszawa 1969, s. 187.

wstawać pierwsze szkoły nauki pływania. Powstawały one przy zakładach kąpielowych w 1776 r. w Paryżu, w 1777 r. na Renie koło Wannheimu, w 1781 r. w Wiedniu na Dunaju, w 1793 r. powstała łaźnia we Wrocławiu. Powstały również kąpieliska morskie i tak np. w 1821 r. – kąpielisko w Sopocie³.

Za moment powstania sportu pływackiego przyjęto 1869 r. w którym założono w Anglii pierwszy związek pływacki – Amateur Swimming Association oraz rozegrano pierwsze oficjalne mistrzostwa na dystansie 1 mili angielskiej⁴.

W 1896 r. pływanie znalazło się w programie pierwszych nowożytnych igrzysk olimpijskich, a w 1908 r. została powołana Federation International de Natation Amateurs – FINA (Międzynarodowy Związek Pływania Amatorskiego)⁵.

Na ziemiach polskich pod koniec XVIII w. pływanie znalazło się w programie wychowania w szkole rycerskiej księcia Czartoryskiego, później w warszawskiej szkole podchorążych. Pod koniec XIX w. zaczęto interesować się pozytywnym wpływem pływania na zdrowie. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” jako pierwsze wprowadziło pływanie obok innych dyscyplin do zawodów sportowych (coroczne zawody kościuszkowskie)⁶.

Na terenie ziem polskich działały też towarzystwa wioślarskie, które zajmowały się między innymi propagowaniem nauki pływania, np.: Warszawskie Towarzystwo Wioślarskie, Kaliskie Towarzystwo Wioślarskie, Płockie Towarzystwo Wioślarskie.

Warszawskie Towarzystwo Wioślarskie zachęcało swych członków do podwyższania swych umiejętności poprzez udział w wyścigach i konkursach pływackich, nowością było wprowadzenie w 1910 r. próby składającej się z kilku części: pływania w ubraniu przez 5 minut (długie spodnie, kamizelka, marynarka, buty), rozebrania się w wodzie, wyrzucenia ubrania na pomost, pływania na grzbiecie przez 1 minutę oraz pływania w pozycji pionowej bez pomocy ramion⁷. Do zadań Kaliskiego Towarzystwa Wioślarskiego należał rozwój sportu wioślarskiego, nauczanie pływania oraz niesienie pomocy tonącym⁸. Towarzystwa wioślarskie organizowały imprezy pływackie na rzekach, były to jednak wysiłki nieskoordynowane i nie wpłynęły znacząco na rozwój pływania na ziemiach polskich.

³ D. Bogajeski, R. Raszko, M. Witkowski, W. Wróbel, *Pływanie*, AWF, Warszawa 1975, s. 7.

⁴ „Przegląd Sportowy”, 1922 nr 32; T. Semadeni, A. Zaleski, *Pływanie...*, s. 3.

⁵ D. Bogajewski, R. Raszko, M. Witkowski, W. Wróbel, *Pływanie...*, s. 8.

⁶ A. Michale, *Pływanie*, Główna Księgarnia Wojskowa, Warszawa 1938 s. 26.

⁷ R. Kobendza, *Warszawskie Towarzystwo Wioślarskie 1878–1939*, Wyd. „OSGRAF”. Gorzów Wlkp. 2003, s. 131.

⁸ W. Nowak, *Historia Kaliskiego Okręgu Rosyjskiego Towarzystwa Ratowania Tonących*. Międzynarodowa Konferencja naukowa „WOPR w jednoczącej się europie”, Sandomierz 2004, maszynopis.

Celem opracowania jest przedstawienie powstania i początków działalności sekcji pływackich AZS, gdyż stworzyły one podwaliny pod rozwój współczesnego sportu pływackiego w Polsce.

Na podstawie ustaw uniwersyteckich studenci mieli prawo stowarzyszania się w różnych akademickich organizacjach. Na początku XIX w. w Uniwersytecie Jagiellońskim działało 17 stowarzyszeń akademickich (naukowych, o charakterze samopomocy, ideowych i kulturalno-naukowych). Znaczący rozwój studenckiego życia organizacyjnego nastąpił po 1905 r. wiązało się to z masowym napływem młodzieży na studia. Uniwersytet Jagielloński przeżywał wtedy okres największej aktywności stowarzyszeń akademickich⁹. H. Barycz tak opisywał ten okres: *Mniej więcej od 1909 r. pod wpływem nadciągającej burzy dziejowej zaznacza się skupienie prawie wszystkich elementów ideowych wśród młodzieży pod hasłem pracy na rzecz niepodległości i gorączkowych przygotowań do walki zbrojnej. Pustoszeją lektoria i sale wykładowe, młodzież oddaje się życiu organizacyjnemu, urządza burzliwe wiece, a przede wszystkim prowadzi gorączkowe ćwiczenia wojskowe w powstających organizacjach militarnych i paramilitarnych*¹⁰.

Idea powołania do życia AZS powstała wśród grupy studentów Wszechnicy Jagiellońskiej, byli to studenci uprawiający biegi terenowe, narciarstwo, taternictwo, turystykę i krajoznawstwo. Na wspólnych wyprawach powstała myśl powołania uniwersyteckiej organizacji o charakterze sportowo-turystycznym. Inicjatorami założenia AZS byli: J. Radomski, W. Goetel, J. Grabowski, L. Janczarski, W. Kuryluk, W. Majewski, W. Pawica, J. Sarnecki. Grupa ta zdawała sobie sprawę z niezadowolającego stanu fizycznego młodzieży akademickiej, niehigienicznego trybu życia przez nią prowadzonego oraz zaniedbania wychowania fizycznego i sportu na uczelni (na początku XX w. w uniwersytetach zachodnioeuropejskich i amerykańskich wychowanie fizyczne i sport stanowiły już nieodłączny element procesu dydaktyczno-wychowawczego). Konserwatywni profesorowie Wszechnicy Jagiellońskiej oraz większość studentów nie dostrzegała potrzeby równomiernego kształcenia umysłowego i fizycznego. Studenci nie rozumieli roli ruchu na świeżym powietrzu dla prawidłowego rozwoju, większość z nich sport traktowała jako rodzaj rozrywki warstw uprzywilejowanych (dominował typ studenta „peleryniarza”, gardzili oni wychowaniem fizycznym i sportem, palili ogromne ilości papierosów i przesiadywali w kawiarniach, jedynym uznawanym „sportem” była okazjonalna gra w bilard). W grudniu 1908 roku powołano tymczasowy komitet organizacyjny i przyjęto projekt statutu. Po kilkakrotnym odrzuceniu projektu statutu AZS przez c.k. Namiestnictwo został on wreszcie zatwierdzony. Krakowska policja informo-

⁹ R. Wryk, *Akademicki Związek Sportowy 1908-1939*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1990, s. 50–51.

¹⁰ H. Barycz, *Uniwersytet Jagielloński w życiu narodu polskiego*, Wrocław, Warszawa, Kraków 1964, s. 112.

wała, że c.k. Namiestnictwo we Lwowie reskryptem z dnia 19 czerwca 1909 r. XIII/53/1 nie zakazuje utworzenia stowarzyszenia Akademicki Związek Sportowy w Krakowie według załączonego statutu.

W pierwszych miesiącach działalności AZS skoncentrowana była wyłącznie na działalności turystycznej (nieomal wszyscy założyciele wywodzili się ze środowiska turystyczno-taternickiego i narciarskiego) Całością spraw związanych ze Związkiem zajmował się w tym czasie jego prezes Wacław Majewski.

W dniu 15 listopada 1909 r. odbyło się pierwsze walne zgromadzenie AZS. Jako pierwsza utworzona została (w listopadzie 1909 r.) sekcja sportów zimowych (później przemianowana na narciarską) następnie sekcje: szermiercza, tenisowa, piłki nożnej, kolarską, wioślarską, fotograficzną, krajoznawczo-turystyczną, strzelecką i łyżwiarską.

W sekcji wioślarskiej AZS od samego początku istniały tradycje pływackie. Wioślarstwo i pływactwo tworzyły całość, równocześnie z wiosłowaniem kultywowano pływanie. Wioślarze na wycieczkach wykorzystywali każdą okazję, by nauczyć się pływać, pływano też na długich dystansach. Należało jednak to często spontaniczne próby „ująć w karby sportowej dyscypliny”¹¹.

Jesienią 1911 r. AZS przystąpił do budowy własnej przystani wioślarskiej, społecznymi siłami wybudowano hangar (ul. Tyniecka) na 10 łodzi, szatnię dla dwudziestu wioślarzy oraz pływający most. 15 maja 1912 r. odbyło się uroczyste otwarcie przystani połączone z pierwszą w historii AZS oficjalną inauguracją sezonu wioślarskiego. Przystań ta miała jednak nie najlepsze położenie, została, więc przeniesiona. Otworzono ją w lipcu 1918 r., mieściła się między mostem Zwierzynieckim, a Wawelem¹².

Wypadki polityczne i wybuch I wojny światowej wpłynęły na to, iż Kraków stał się ważnym ośrodkiem na zapleczu armii austriackiej. Propagatorem pływania w Krakowie, a przede wszystkim pływania sportowego, skoków do wody i water polo był Stanisław Rudy jeden z najaktywniejszych pionierów wioślarstwa i pływactwa w krakowskim AZS, sternik – instruktor wioślarstwa. Został on przydzielony na czas wojny jako komendant Pływalni w Parku Krakowskim, będącej własnością wojska (powstała ona w 1885 r. i była pierwszym tego typu obiektem na ziemiach polskich). S. Rudy starał się ożywić ruch sportowy i w dużej mierze mu się to udało. Znajdował poparcie w sferach sportowców austriackich i czeskich przebywających podczas wojny służbowo (jako wojskowi) w Krakowie oraz działając w sekcji wioślarskiej AZS potrafił zainteresować pływaniem licznie tam skupioną młodzież. Treningi w pływaniu i skokach do wody, rozgrywki w piłkę wodną gromadziły w Parku Krakowskim regularnie po kilkudziesięciu uczestników. Pływano również w Wiśle, gdyż zgodnie z wymogami regulaminowymi każdy kandydat na wioślarza musiał

¹¹ „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 29.

¹² R. Wryk, *Akademicki Związek Sportowy...*, s. 52–64, 74–75.

wykazać się umiejętnością pływania. W tym celu organizowano kursy nauki pływania oraz zawody kontrolne¹³.

W 1915 r. grono uczniów III-go gimnazjum w Krakowie, zachęczone przez S. Rudego rozpoczęło systematyczną naukę pływania pod okiem dra Mehla, profesora gimnazjum w Klosterneuburgu pod Wiedniem, pełniącego służbę wojskową w Krakowie. W krótkim czasie zebrano i przeszkolono tyłu chętnych, że również z inicjatywy S. Rudego zorganizowano w sierpniu 1915 r. pierwsze zawody pływackie¹⁴. W programie zawodów znalazły się wyścigi mężczyzn na dystansie 100 m (wygrał E. Baschkopf z czasem 2 min. 4 sek.) wyścig kobiet na dystansie 66 m (wygrała J. Lubańska z czasem 2 min. 28 sek.), wyścig sztafetowy 3x30 m oraz skoki do wody, nurkowanie na czas i mecz piłki wodnej. Uczniowie biorący udział w tych zawodach, z czasem kontynuowali swą działalność w barwach AZS.

Sekcja wioślarska AZS urządziła w 1916 r. na pływalni w Parku Krakowskim pierwsze na ziemiach polskich międzynarodowe zawody pływackie, w których startowali zawodnicy z Budapesztu, Lwowa, Pragi i Wiednia stacjonujący w jednostkach wojskowych w Krakowie. Dużą niespodzianką był szereg zwycięstw odniesionych przez członków AZS (E. Baszkoffa, S. Łosia, I. Popielównę, S. Rudego) Rozegrano cztery wyścigi, z czego tylko jeden zakończył się zwycięstwem zawodnika z Wiednia; pozostałe konkurencje oraz sztafetę wygrali reprezentanci Krakowa.

Sekcja Wioślarska AZS wychodząc z założenia, że miernikiem pracy w towarzystwie sportowym jest „praca u podstaw” i „szkolenie mas w pływaniu”, zorganizowała dwa elementarne kursy nauki pływania (dla uczniów szkół średnich i dla członków AZS), cieszyły się one dużą frekwencją.

Z inicjatywy AZS wysłano do Wiednia przedstawicieli tej organizacji (E. Baszkoffa, W. Ceperskiego, S. Rudego), na zawody pływackie o mistrzostwa wojenne na rok 1916 oraz w celu nawiązania kontaktów z Austriackim Związkiem Pływackim. Delegacja zwiedziła pływalnię zimową oraz zapoznała się z metodami treningowymi¹⁵. Jesienią 1917 r. AZS zorganizował pierwsze w Krakowie zawody w pływaniu na długim dystansie – „Wpław przez Kraków”. Zawody te odbyły się na Wiśle, był to wyścig na dystansie 3,5 km, wśród mężczyzn wygrał S. Ferens, a wśród kobiet J. Lubańska. Wyścig ten stał się imprezą cykliczną i bardzo dobrze przysłużył się propagowaniu sportu pływackiego¹⁶.

Jednym z czołowych pływaków AZS w tym okresie był Stanisław Łoś, świetny pływak, wioślarz, łyżwiarz i lekkoatleta mimo młodego wieku (zginął

¹³ „Sport Wodny”, 1926, nr 6, s. 75; „Sport Wodny”, 1927, nr 6, s. 97.

¹⁴ „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 29.

¹⁵ „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 29, s. 5; *Konferencja naukowo-metodyczna z okazji 50-lecia Polskiego Związku Pływackiego*. PZP. Warszawa 1975, s. 30–31.

¹⁶ „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 29.; „Przegląd Sportowy”, 1922 nr 31; „Przegląd Sportowy”, 1925, nr 26.

w 1919 r. w wieku 17 lat) miał na swym koncie kilka dobrych wyników sportowych. Najlepszymi pływakami AZS w omawianym okresie byli: E. Baszkoff, S. Ferens, J. Lubańska, I. Popielówna, S. Rudy¹⁷. Pływano poprawnie stylem klasycznym i trudgenem, nie znano jeszcze crawla.

AZS Kraków, pomimo że nie posiadał odrębnej sekcji pływackiej, to należał do prekursorów sportu pływackiego w Polsce. Jednak o właściwym rozwoju sportu pływackiego można mówić od momentu powołania Polskiego Związku Pływackiego. Zaczęto propagować pływanie podkreślając jego walory utylitarne, zaczęto organizować mistrzostwa Polski, ujednolicono regulaminy zawodów, na łamach prasy zaczęły pojawiać się publikacje dotyczące techniki pływania (głównie autorstwa E. Baszkoffa), zaczęto sprowadzać za granicznych szkoleniowców, organizowano szkolenia dla instruktorów.

W dniach 29-30 kwietnia 1921 r. z inicjatywy Polskiego Komitetu Igrzysk Olimpijskich odbył się w Warszawie zjazd delegatów związków sportowych. Na wniosek T. Kuchara (prezesa Polskiego Związku LA) podjęto uchwałę o konieczności zorganizowania tych dyscyplin sportowych, które są uprawiane, a nie posiadają struktur organizacyjnych. W styczniu 1922 r. PKIO uznał za takie dyscypliny pływanie, boks, szermierkę oraz ciężką atletykę. Rozesłano do wszystkich towarzystw zrzeszonych w Polskim Związku Towarzystw Wioślarskich i PZLA kwestionariusze z pytaniem czy posiadają one sekcję pływacką oraz czy widzą potrzebę utworzenia związku pływackiego. Wstąpienie do związku pływackiego zadeklarowało osiem towarzystw: Lwowski Klub Sportowy Pogoń, AZS i Oddział Wioślarski Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” z Krakowa, AZS i Klub Wioślarski z Poznania, AZS i Warszawski Klub Wioślarzy z Warszawy oraz Klub Wioślarzy z Nowego Sącza. W związku z tym powstały w 1922 r. Związek Polskich Związków Sportowych, postanowił powołać Polski Związek Pływacki. W skład władz PZP weszli również przedstawiciele krakowskiego AZS¹⁸.

Jednymi z pierwszych sekcji pływackich, w których zaczęto uprawiać pływanie po odzyskaniu niepodległości były sekcje AZS Kraków i AZS Warszawa (obie sekcje pływackie początkowo organizacyjnie mieściły się w strukturach sekcji wioślarskich)¹⁹. Następnie powstały sekcje AZS Wilno (1922 r.), AZS Lwów (1923 r.), AZS Poznań²⁰.

Również w 1922 r. AZS przystąpił do organizowania osobnej Sekcji Pływackiej, rządzącej się własnym statutem. Sekcja ta powstała w czerwcu 1922 r. Na walnym zebraniu AZS wybrano zarząd: prezes – Frischer, wiceprezes – W. Ceperski, sekretarz – M. Meyerówna, wydziałowi – E. Baszkoff, S. Facher, S. Jentys, L. Kowalski, Weiss.

¹⁷ „Sport Wodny”, 1926, nr 6, s. 75.

¹⁸ „Przegląd Sportowy”, 1921 nr 25; „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 3.

¹⁹ R. Wryk, *Akademicki Związek Sportowy...*, s. 77–84.

²⁰ „Przegląd Sportowy”, 1928, nr 29.

Sekcja Pływacka AZS zgodnie z zaleceniami PZP miała za zadanie organizować zawody o mistrzostwo okręgu. Rozpoczęła też organizację kursów elementarnej nauki pływania, kursów pływania dla instruktorów (w programie kursu znajdowała się nauka stylu pływackich i skoków zasadniczych i kurs ratownictwa). Oprócz organizacji zawodów pływackich i kursów sekcja miała za zadanie propagowanie sportu pływackiego i przeprowadzanie nauki pływania w szkołach ludowych i średnich. Członkiem sekcji pływackiej mógł zostać każdy członek AZS po uiszczeniu rocznej składki²¹.

Na terenie Krakowa zaczęły powstawać kolejne sekcje pływackie. Oprócz sekcji AZS działały sekcje Jutrzenki, Makkabi, YMCA. 11 lipca 1922 r. ŻTS Jutrzenka na terenie Parku Krakowskiego zorganizowało zawody na rozpoczęcie sezonu swej sekcji pływackiej. W zawodach tych wystartowali zawodnicy wyżej wymienionych sekcji (wszystkie pierwsze miejsca zajęli zawodnicy AZS, oprócz meczu piłki wodnej – wygrała Jutrzenka)²².

W dniach 22–23 lipca sekcja AZS w porozumieniu z PZP zorganizowała (w Parku Krakowskim) pierwsze mistrzostwa okręgowe w pływaniu i skokach w Polsce – Mistrzostwa Okręgu Krakowskiego. Program zawodów obejmował:

a) wyścigi

- 100 m stylem dowolnym dla panów o mistrzostwo,
- 400 m stylem dowolnym dla panów o mistrzostwo,
- 100 m stylem dowolnym dla pań o mistrzostwo,
- 100 m. stylem grzbietowym dla panów o mistrzostwo,
- 1500 m stylem dowolnym dla panów o mistrzostwo,
- 200 m piersiowych klasycznych dla panów o mistrzostwo,
- 4x50 m wyścig rozstawny – styl dowolny (dopuszczalne były drużyny mieszane),
- 100 m stylem grzbietowym dla pań.

Kobiety mogły startować w męskich konkurencjach.

b) skoki

Dla panów i dla juniorów: z miejsca na nogi z wyrzuceniem rąk do góry i złożeniem, jaskółka zwykła z rozbiegu, łamany z miejsca, w tył z miejsca z rozrzuceniem rąk.

Dla seniorów: jaskółka z rozbiegu i z dołożeniem rąk do boków, delfin, salto w tył, pół śruby w przód z rozbiegu (wszystkie skoki wykonywano z trampolin 1 i 3 metrowej. Seniorzy wykonywali z wieży 5 m szczupaka w ramach konkursu i poza konkursem szczupaka z wieży 10m).

Dla pań: jaskółka zwykła z rozbiegu, trupek w przód z miejsca, skok dowolny (z dowolnej wysokości).

²¹ „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 11; „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 26; „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 27.

²² „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 29; „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 52.

Regulamin biegów pływackich i skoków wyznaczony był według regulaminów VII Olimpiady²³.

Na starcie pojawili się głównie zawodnicy AZS i oni też wygrali większość konkurencji (przeegrali sztafetę z ŻKS Makkabi i mecz piłki wodnej z Jutrzenką)²⁴.

Pod koniec lipca odbył się tradycyjny już wyścig „Wpław przez Kraków” organizowany przez AZS przy pomocy sekcji wioślarskiej i pływackiej. Było to wydarzenie, które gromadziło, co roku coraz większą liczbę uczestników oraz „kilkudziesięciotysięczne tłumy publiczności zalewające bulwary i wszystkie trzy mosty”²⁵. Wyścig ten odbył się na Wiśle na dystansie 3600 metrów. Na starcie stawiło się 38 zawodników i zawodniczek w otoczeniu kilkunastu łodzi wioślarskich i motorowych. Wśród zawodniczek na starcie można było zobaczyć tylko przedstawicielki AZS, zawodnicy reprezentowali zaś wszystkie krakowskie kluby (AZS, Makkabi, Jutrzenka, Sokoła i szereg nie stowarzyszonych). Wśród pań pierwsze trzy miejsca zajęły zawodniczki AZS (J. Meyrówna – 34 min. 52 sek., I. Popielówna – 35 min. 12 sek., S. Estreichówna), wśród mężczyzn zwyciężyli: S. Ferens z AZS – 34 min. 17 sek., E. Kovacs z Jutrzenki – 34 min. 35 sek. oraz S. Daszyński z AZS.

Zawodnicy pływali głównie stylem klasycznym, rzadko zmieniając go na styl boczny czy grzbietowy. Nikt nie płynął „crawlem” (poza granicami Polski pływano już tym stylem jako stylem „wyścigowym”)²⁶.

I Mistrzostwa Polski w Pływaniu odbyły się we wrześniu 1922 r. Organizatorem mistrzostw był Wojskowy Klub Wioślarski, a odbyły się one na przystani Warszawskiego Towarzystwa Wioślarskiego. Zawody odbyły się na wodzie bieżącej, a dystanse przeliczano na „wodę stojącą”. Dystanse przeliczano w następujący sposób: 100 m = 170 m, 200 m = 340 m, 400 m = 736 m, 1500 m = 2940 m, w ten sposób ustalono pierwsze rekordy Polski (tytuł mistrzowski miała dać kombinacja najlepszych wyników w trzech konkurencjach)²⁷. Nie były to udane zawody i jeszcze długo po nich na łamach prasy sportowej toczyły się spory, co do celowości organizowania mistrzostw na wodzie bieżącej (nie można było porównać wyników tych nietypowych dystansów z wynikami pływaków z innych państw). Na zawodach tych zabrakło reprezentantów Lwowa i Krakowa²⁸ (z Krakowa w zawodach brał udział S. Rudy, zajął on 2. miejsce w skokach do wody²⁹).

W latach 1923–1924 mistrzostwa Polski odbyły się dwukrotnie w Krakowie. II Mistrzostwa Polski w Pływaniu (a pierwsze posiadające prawdziwie

²³ „Przegląd Sportowy”, 1922 nr 28.

²⁴ „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 28, 29, 30.

²⁵ „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 31.

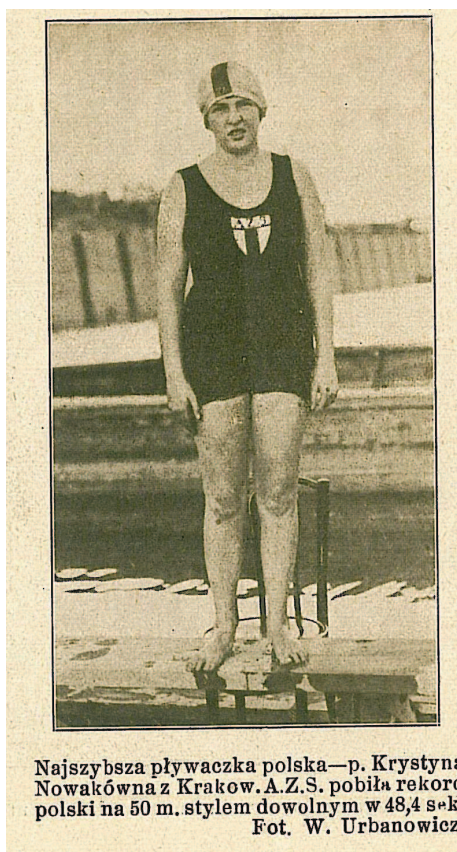
²⁶ Tamże.

²⁷ „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 37; „Wiadomości sportowe”, 1922, nr 28; „Raz, dwa, trzy”, 1931, nr 16.

²⁸ „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 37, „Raz, dwa, trzy”, 1931, nr 16.

²⁹ *Konferencja naukowo-metodyczna z okazji...*, s. 33.

sportowy charakter) odbyły się we wrześniu 1923 r. Wyścigi odbyły się na dystansach porównywalnych z dystansami na których, pływano w innych europejskich krajach i były zgodne z przepisami FINA. Zawody te odbyły się na pływalni w Parku Krakowskim, organizatorem była sekcja pływacka AZS Kraków. Na owe czasy były to zawody doskonałe (pływalnia z wytyczonymi torami, tablice torowe, dekoracja pływalni, muzyka, sprawnie działający organizatorzy), a najlepsze uzyskane wyniki uznano za rekordy Polski. Mistrzostwa zakończyły się sukcesem klubów krakowskich (7 tytułów mistrzowskich – Kraków, 2 – Warszawa, 1 – Lwów)³⁰. Następne mistrzostwa Polski nie były już tak udane dla zawodników AZS Kraków³¹.

Najszybsza pływaczka polska—p. Krystyna Nowakówna z Krakow. A.Z.S. pobiła rekord polski na 50 m. stylem dowolnym w 48,4 s=k.
Fot. W. Urbanowicz.

K. Nowakówna (AZS Kraków) – rekordzistka Polski (1926 r.)

³⁰ „Przegląd Sportowy”, 1923, nr 34; „Przegląd Sportowy”, 1923 nr 36; „Raz, dwa, trzy”, 1931, nr 16; „Sport Wodny”, 1927, nr 6.

³¹ T. Semadeni, A. Zaleski, *Pływanie*, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów, Warszawa, Kraków 1928, s. 457–465.

W „Przeglądzie Sportowym” nr 13 z 1923 r. zamieszczone zostało ogłoszenie o naborze członków do sekcji pływackiej AZS Kraków na rok 1923. Członkowie sekcji po opłaceniu składki rocznej mogli korzystać z zniżek opłaty wstępu na pływalnie, zniżek opłat biletów na zawody pływackie, z wolnego wstępu na pływalnie dla zawodników trenujących oraz członków drużyn piłki wodnej, z bezpłatnych kursów pływania sportowego, skoków i gry w piłkę wodną, zniżki na przybory pływackie oraz zniżki biletów podczas wyjazdów na zawody pływackie poza Kraków. Ponadto członkowie AZS mogli liczyć na „osobnego, stałego” nauczyciela pływania³².

W pierwszej połowie lat 20. XX w. sekcja pływacka AZS Kraków działała bardzo prężnie. Organizowano akcję szkoleniową, propagowano pływanie (z inicjatywy AZS zorganizowano np. pierwsze na szeroką skalę zawody, w których mogli startować początkujący pływacy, bez różnicy wieku³³) organizowano naukę pływania dla młodzieży. AZS organizował też wiele imprez o zasięgu lokalnym (cykliczne „Wpław przez Kraków”, mistrzostwa okręgu), ogólnopolskim (mistrzostwa Polski) i międzynarodowym, zawody pływackie w 1916 i 1926³⁴). W tym czasie do czołowych pływaków sekcji należeli: E. Estreicherówna, M. Dawidowska, A. Królówna, M. Królówna, M. Lubieńska, J. Meyerówna, M. Meyerówna, K. Nowakówna, I. Ostrowska, I. Popielówna, L. Witkowska oraz E. Baszkoff, S. Daszyński, S. Ferens. W 1923 roku AZS Kraków w punktacji klubowej zajął 1. miejsce w Polsce, a rok później miejsce 4. Od połowy lat 20. w sporcie pływackim zaczęli królować zawodnicy AZS Warszawa (od 1925 roku, aż do wybuchu wojny wiodli oni prym w różnych klasyfikacjach prowadzonych przez PZP)³⁵.

Reasumując należy stwierdzić, że sekcja pływacka AZS Kraków odegrała bardzo dużą rolę nie tylko propagując naukę pływania i sport pływacki wśród młodzieży gimnazjalnej i akademickiej Krakowa, ale odegrała też ważną rolę w rozwoju sportu pływackiego na terenie ziem polskich.

STRESZCZENIE

Od najdawniejszych czasów pływanie – jako przyjemność i jako umiejętność użytkowa – znane było człowiekowi. Na rozwój nowożytnego pływania znaczący wpływ miało Odrodzenie, rozwijające idee humanizmu, który czerpał z ideałów starożytnej Grecji. Humanisci wykazywali dużą troskę o wychowanie fizyczne. Znaczące osiągnięcia w rozwoju nauki pływania przypadają jednak

³² „Przegląd Sportowy”, 1923, nr 13.

³³ „Przewodnik Gimnastyczny Sokół”, 1932, nr 12, s. 264.

³⁴ „Sport Wodny”, 1926, nr 11.

³⁵ T. Semadeni, A. Zaleski, *Pływanie...*, s. 458–467; R. Wryk, *Akademicki Związek Sportowy...*, s. 259.

dopiero na koniec XVIII w. kiedy to w niektórych miastach europejskich zaczęły powstawać pierwsze szkoły nauki pływania. Za datę powstania sportu pływackiego przyjęto 1869 r. w którym, założono w Anglii pierwszy związek pływacki – Amateur Swimming Association.

W 1909 powstał w Krakowie Akademicki Związek Sportowy oraz poszczególne jego sekcje. W sekcji wioślarskiej AZS od samego początku istniały tradycje pływackie. Wioślarstwo i pływactwo tworzyły całość, równocześnie z wiosłowaniem kultywowano pływanie. Propagatorem pływania, skoków do wody i water polo był Stanisław Rudy jeden z najaktywniejszych pionierów wioślarstwa i pływactwa w krakowskim AZS.

W 1922 r. powstał Polski Związek Pływacki. Również w 1922 r. AZS przystąpił do organizowania osobnej sekcji pływackiej, rządzącej się własnym statutem. Sekcja ta powstała w czerwcu 1922 r. Sekcja pływacka AZS miała za zadanie organizację zawodów o mistrzostwo okręgu. Rozpoczęła organizację kursów elementarnej nauki pływania, kursów pływania dla instruktorów (w programie kursu znajdowała się nauka stylu pływackich i skoków zasadniczych i kurs ratownictwa). Oprócz organizacji zawodów pływackich i kursów sekcja miała za zadanie propagowanie sportu pływackiego i przeprowadzanie nauki pływania w szkołach ludowych i średnich.

W pierwszej połowie lat 20. XX w. sekcja pływacka AZS Kraków działała bardzo prężnie. AZS organizował wiele imprez o zasięgu lokalnym (cykliczne, „Wpław przez Kraków”, mistrzostwa okręgu), ogólnopolskim (mistrzostwa Polski) i międzynarodowym (międzynarodowe zawody pływackie 1916 i 1926). Sekcja pływacka AZS Kraków odegrała ważną rolę w rozwoju sportu pływackiego na terenie ziem polskich.

Słowa kluczowe: pływanie, AZS, sekcja pływacka, Kraków

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE
ROZDZIAŁ V

GRZEGORZ BIELEC, AGNIESZKA MIRKIEWICZ

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

**PRZEDSTAWICIELE POLSKICH AKADEMICKICH ORGANIZACJI
GIMNASTYCZNYCH W RUCHU OLIMPIJSKIM (1932–2008)**

Wstęp

Rozwój gimnastyki sportowej w ramach AZS przebiegał nierównomiernie w różnych okresach dziejowych naszego kraju. Pomyślnie zapowiadający się etap rozwoju sportu gimnastycznego w pionie AZS zapoczątkowany w latach 50. XX wieku nie trwał długo. Regres, jaki nastąpił w polskiej gimnastyce po roku 1967, nie ominął klubów akademickich. Zgodnie z trendem ogólnopolskim liczba AZS prowadzących tę dyscyplinę sportu znacząco zmniejszyła się. Szczególnie źle w tym zakresie wypadają lata po roku 1973, kiedy to w całym kraju funkcjonowały nie więcej niż dwa wyczynowe kluby gimnastyczne pionu AZS.

Pomimo tego dorobek klubów pionu akademickiego w osiągnięciach polskiej gimnastyki sportowej na forum międzynarodowym należy uznać za znaczący. Największe osiągnięcia indywidualne polskiej gimnastyki (złoto i brąz olimpijski) należą właśnie do reprezentanta MKS-AZS-AWF Gdańsk – Leszka Błanika. Pomimo tego, w opracowaniach dotyczących sportu gimnastycznego brak jest publikacji, które dowartościowałyby nurt akademicki i jego wkład w rozwój polskiej gimnastyki sportowej.

Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie sylwetek i karier sportowych polskich olimpijczyków klubów pionu AZS oraz głównych ośrodków rozwoju gimnastycznego sportu akademickiego, w aspekcie rozwoju gimnastyki sportowej w Polsce.

Zakres chronologiczny dysertacji obejmuje lata 1932–2008. Pierwsza cezu-
ra czasowa związana jest z przystąpieniem do AZS Wisławy Noskiewicz –

pierwszej olimpijki pionu akademickiego w gimnastyce. Cezura końcowa zamyka etap odbudowy PZG w uwarunkowaniach przemian ustrojowych (po 1989 r.) którą uświetnia największy sukces polskiej gimnastyki (złoty medal olimpijski azetasiaka – Leszka Blanik).

Opracowanie składa się z trzech części. Pierwsza opisuje zarys powstania i działalności Akademickiego Związku Sportowego na ziemiach polskich pod zaborami oraz w XX-leciu międzywojennym. Druga przedstawia rozwój uczelni akademickich, które w poszczególnych etapach i podokresach dziejowych: PRL (1945–1989) oraz III RP (1989–2008), prowadziły sekcje gimnastyki sportowej. W części trzeciej opisano sylwetki polskich olimpijczyków w gimnastyce sportowej związanych z nurtem AZS. Zakończenie jest próbą konkluzji i podsumowania omawianego tematu. Uzupełnieniem publikacji są aneksy zawierające wykaz osiągnięć medalowych polskich gimnastyków i gimnastyczek sportowych na arenach międzynarodowych.

I

Powstanie Akademickiego Związku Sportowego w 1909 roku było wyrazem dążenia środowiska akademickiego do upowszechniania nowego modelu człowieka, sprawnego nie tylko intelektualnie, ale również fizycznie. Zebranie młodzieży akademickiej, które odbyło się 15 maja 1909 r. w Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, postanowiło zawiązać Akademicki Związek Sportowy. Pierwszym prezesem AZS został student medycyny UJ Waław Majewski.

Okres międzywojenny w AZS zapoczątkował szybki rozwój sportu wycyznowego. W tym czasie we wszystkich ośrodkach akademickich powstały kluby sportowe. Inicjatywę tą zapoczątkował w 1918 r. ośrodek w Warszawie. Kolejne stowarzyszenia powstały w: 1919 r. w Poznaniu, w 1921 r. w Wilnie i Gdańsku, w 1922 r. we Lwowie i Lublinie. Podówczas łączna liczba członków AZS wynosiła ok. 3000.

Azetesiacy byli prekursorami nowych dyscyplin sportu. Do najbardziej popularnych dyscyplin sportowych uprawianych w pionie AZS należały: wioślarstwo, lekkoatletyka, tenis, szermierka i narciarstwo.

Dynamiczny rozwój sportu akademickiego w okresie międzywojennym zdecydował o konieczności utworzenia organizacji, koordynującej działalność wszystkich AZS. Taka organizacja powstała na zjeździe w Warszawie w dniach 18–19 marca 1923 r. Na siedzibę Centrali Polskich AZS wybrano Warszawę, a pierwszym prezesem centrali został Stefan Grodzki.

Po drugiej wojnie światowej nastąpił etap odbudowania stanu organizacyjnego AZS. W roku 1945 AZS powstał w Katowicach, Łodzi, Gliwicach, Wrocławiu i Częstochowie, a siedzibą Centrali (ze względu na zniszczenia wojenne w stolicy) stał się Kraków. W kolejnych latach powojennych w strukturze AZS

znalazły się kolejne ośrodki akademickie: 1946 r. – Toruń, Szczecin, w 1949 r. – „Ślam” Rokitnica, Zakopiański Oddział AZS Kraków, 1950 r. – Olsztyn, Białystok, 1955 r. – Opole, 1963 r. – Rzeszów, 1965 r. – Bydgoszcz, 1966 r. – Zielona Góra, 1968 r. – Koszalin, 1969 r. – Kielce, Płock, Radom, Siedlce, Słupsk, lata 70. Bielsko-Biała, Gorzów Wielkopolski, Cieszyn.

W latach 50. i 60. XX wieku zawodnicy oraz drużyny sportowe AZS zaliczani byli do liczących się w kraju. Odnosili również sukcesy na arenach międzynarodowych.

Po trzech latach Centrala została znowu przeniesiona do Warszawy, gdzie zaczęła funkcjonować jako Zarząd Główny AZS.

Pod koniec lat 60. XX wieku zaczął rozwijać się w pionie AZS nurt sportu uczelnianego. Powstały różnorodne formy rozgrywek sportowych o charakterze bardziej rekreacyjnym. Adresowane były one dla ogółu studentów, bez wyraźnego nacisku na wysoko postawiony wyczyn sportowy. Wspólnie ze Studiami Wychowania Fizycznego i Sportu utworzono szeroki program imprez typu mistrzostw szkół wyższych, lig międzyuczelnianych i uczelnianych i zajęć rekreacyjno-sportowych. Od roku 1969 decyzją Krajowego Zjazdu AZS podstawową jednostką organizacyjną stały się kluby uczelniane AZS.

W tym czasie rozwijały się zarządy środowiskowe oraz międzyuczelniane kluby AZS, których głównym celem było prowadzenie sekcji wyczynowych. W roku 1974 podjęto nieudaną próbę połączenia na szczeblu centralnym i na poziomie środowisk MKS i AZS. Po kilku latach z tej koncepcji organizacyjnej wycofano się. W roku 1975 postanowiono tworzyć kluby uczelniane przy Akademiami Wychowania Fizycznego. Ich głównym celem był rozwój sportu wyczynowego w ramach AZS.

Obecnie AZS jest najbardziej liczną i najprężniej funkcjonującą organizacją akademicką na terenach naszego kraju, działającą w wyższych uczelniach. Jako stowarzyszenie apolityczne przetrwało wszelkie zmiany koniunktury. Swoich sympatyków i sprzymierzeńców zjednuje sobie uniwersalnymi celami: rozwoju kultury fizycznej, promocji zdrowego stylu bycia, wychowania młodzieży w atmosferze sportu i aktywności fizycznej. W strukturach AZS znajduje się 318 klubów na uczelniach państwowych i niepublicznych oraz ponad 50 000 członków¹, uczestniczących w rozgrywkach sportowych dla środowiska akademickiego na szczeblu ogólnopolskim. Mistrzostwa Polski Szkół Wyższych (rozgrywane w systemie bezpośrednim oraz w typach uczelni) stanowią ważny element w systemie rywalizacji sportu powszechnego w Polsce. Akademickie Mistrzostwa Polski są jedyną formą rywalizacji sekcji wyczynowych AZS. Pozwalają na sprawdzenie stopnia przygotowania do sezonu, rozgrywek ligowych, ważnych startów docelowych. Kluby Sportowe AZS AWF stanowią główną siłę sportu wyczynowego w pionie akademickim. AZS – jako członek federacji

¹ Stan na 30 czerwca 2008 r. <http://www.azs.pl/content/view/49/100/>

EUSA oraz FISU – czynnie i aktywnie włącza się do rywalizacji w systemie Akademickich Mistrzostw Europy oraz Akademickich Mistrzostw Świata. Sportowcy AZS stanowią około 31,6% ogółu polskiej reprezentacji narodowej (73/231)².

II

Rozwój gimnastyki sportowej w ramach AZS przebiegał nierównomiernie w różnych okresach dziejowych naszego kraju. Najbardziej pomyślny dla tego zrzeszenia był okres PRL a w szczególności lata 50. ubiegłego stulecia. Wtedy to w rywalizacji gimnastycznej (np. Akademickich Mistrzostwach Polski) uczestniczyło do nawet osiem akademickich ośrodków gimnastycznych. W latach tych rozwój polskiej akademickiej gimnastyki kształtował się pozytywnie również w odniesieniu do innych krajów, i to nie tylko europejskich. Przypomnijmy, że I Międzynarodowe akademickie zawody w gimnastyce sportowej odbyły się w Moskwie w dniach 19-21 września 1959 r. Organizatorem imprezy był Akademicki Związek Sportowy w ZSRR „Burewiestnik”. W zawodach wzięło udział 29 zawodniczek i 38 zawodników z 12 krajów: Bułgarii, Finlandii, Wielkiej Brytanii, Węgier, Indii, Japonii, Chińskiej Republiki Ludowej, Koreańskiej Republiki Demokratycznej, Polski, NRD, Rumunii i ZSRR³. Biorąc pod uwagę fakt uczestnictwa Polaków w pierwszych akademickich zawodach międzynarodowych należy stwierdzić, iż polski akademicki nurt gimnastyczny rozwijał się w tym okresie bardzo poprawnie. Nobilitujący był również fakt znalezienia się Polski w gronie 12 krajów, które jako pierwsze tworzyły powojenny studencki sport gimnastyczny.

Warto w tym miejscu nadmienić, że międzynarodowe tradycje akademickie dla Polaków nie były rzeczą obcą. Po raz pierwszy Uniwersjadę (Akademickie Mistrzostwa Świata) rozegrano właśnie w Warszawie w 1924 r. Program zawodów był taki sam jak olimpijski, z tą różnicą, że drużynę stanowiło trzech zawodników i jeden rezerwowi. Uczestnikami mogli być studenci, którzy nie przekroczyli 28. roku życia. Gimnastyka sportowa została objęta programem Uniwersjady w 1961 r. w Sofii⁴.

Pierwszymi AZS, które włączyły się do rywalizacji gimnastycznej były: AZS-AWF Warszawa, AZS Gdańsk, AZS Gliwice, AZS Kraków, AZS Olsztyn, AZS

² <http://www.azs.pl/content/view/49/100/>; http://pl.wikipedia.org/wiki/Akademicki_Zwi%C4%85zek_Sportowy

³ W przeddzień zawodów nastąpiło uroczyste otwarcie zawodów w Pałacu Sportu na Łużnikach. Po oficjalnych przemówieniach, wciągnięciu flagi, prezentacji zawodniczek i zawodników oraz defiladzie nastąpiła część artystyczno-sportowa. Wielobój gimnastyczny zarówno kobiet jak i mężczyzn rozegrany został dnia następnego w układach własnych w dwóch częściach. Zawody prowadzone były równolegle w pięciu konkurencjach (2 żeńskie i 3 męskie), BSI 1959, nr 7, s. 46.

⁴ BSI 1973, nr 5, s. 26.

Toruń, AZS Szczecin, AZS Wrocław⁵. Miało to miejsce w 1951 roku. Wśród akademickich klubów sportowych posiadających wyczynowe sekcje gimnastyki sportowej w roku 1959 należy wymienić: AZS-Wrocław, AZS-AWF Warszawa, AZS Kraków, AZS Olsztyn, AZS Gliwice, AZS Szczecin, AZS Gdańsk. Do najsilniejszych (posiadających zawodników klasy mistrzowskiej) zaliczyć należy trzy pierwsze z nich. W roku 1966, kulminacyjnym pod względem zasięgu organizacyjnego PZG⁶, liczba klubów gimnastycznych pionu AZS nieznacznie zmniejszyła się. Funkcjonowały wówczas ośrodki AZS w: Gdańsku, Krakowie, Olsztynie, Poznaniu i Warszawie (SGGW i AWF). Po roku 1973 wyczynowy sport gimnastyczny skupiony był – co najwyżej – w dwóch ośrodkach AZS-AWF Warszawa (do 1992 r.) i AZS-AWF Gdańsk (od 1977 r.).

Z uwagi na osiągnięcia sportowe oraz na wieloletnie tradycje gimnastyczne do najbardziej zasłużonych sekcji gimnastycznych pionu AZS należy zaliczyć akademickie ośrodki z Warszawy i Gdańska. Tylko one miały w swoich składach olimpijczyków w gimnastyce sportowej.

Pod względem ilościowym (liczba olimpijczyków) najbardziej zasłużonym klubem AZS jest ośrodek warszawski. Klub AZS-AWF Warszawa powstał 24 listopada 1949 roku w Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie – największej uczelni akademickiej kultury fizycznej w Polsce – założonej w 1929 roku. Decydującym faktem, umożliwiającym założenie Klubu, był dekret państwowy z 27 lipca 1949 roku, przekształcający Akademię Wychowania Fizycznego z wojskowej szkoły akademickiej na cywilną szkołę akademicką (Dz.U. RP nr 41 z dnia 10 sierpnia 1949 roku) i przekazanej spod opieki Ministerstwa Obrony Narodowej pod patronat Głównego Urzędu Kultury Fizycznej. AZS-AWF Warszawa był pierwszym akademickim klubem sportowym, założonym przy wyższej uczelni wychowania fizycznego pod nazwą AZS-AWF i jedynym tego typu stowarzyszeniem sportowym w Polsce do roku 1976. Klub kontynuował tradycje warszawskiego sportu akademickiego, sięgające 1916 roku.

AZS-AWF w całej swojej historii miał strukturę wielosekcyjną. Wraz z powstaniem Klubu rozpoczęło działalność siedem sekcji sportowych. Jedną z nich była sekcja gimnastyki sportowej⁷. W latach siedemdziesiątych działała w Klubie najwięcej sekcji na poziomie wysoko postawionego wyczynu sportowego (20 do 25 sekcji). Były to sekcje: akrobatyki sportowej, gimnastyki arty-

⁵ BSI 1960, nr 5, s. 33.

⁶ Polski Związek Gimnastyczny.

⁷ Obok gimnastyki powołano sekcje: lekkiej atletyki, siatkówki męskiej i żeńskiej, szermierki, zapasów i żeglarstwa. Poczynania te były impulsem do zakładania kolejnych sekcji: bojerów, boksu, koszykówki żeńskiej i męskiej, piłki nożnej, piłki ręcznej żeńskiej i męskiej, podnoszenia ciężarów, pływania i skoków do wody, wioślarstwa i narciarstwa. W połowie lat pięćdziesiątych XX wieku w Klubie prekursorsko wprowadzono nowe dyscypliny sportu: akrobatykę sportową, gimnastykę artystyczną, podnoszenie ciężarów, judo i rugby. M. Rotkiewicz, <http://www.azs-awf.waw.pl/www/index.php?menu=8dd4ee2ccecfc6bc> (ost. mod. 2009-04-17).

stycznej, gimnastyki sportowej, judo, lekkoatletyki, koszyków kobiet i mężczyzn, piłki nożnej, piłki ręcznej kobiet i mężczyzn, piłki siatkowej kobiet i mężczyzn, pływania, podnoszenia ciężarów, rugby, skoków do wody, szermierki, wioślarstwa, zapasów i żeglarstwa. Krótko działały sekcje: bojerów, kickboxingu, karate, tenisa i łyżwiarstwa.

W pierwszych latach działalności AZS-AWF sekcje Klubu skupiały wyłącznie studentów i studentki AWF (około 70-80 procent ogólnej liczby młodzieży studenckiej AWF). Później w wyniku zmian statutowo-organizacyjnych sekcje rozszerzyły działalność na młodzież akademicką z innych uczelni warszawskich (UW, AM, PW, SGPiS i SGGW) oraz młodzież szkolną, zwłaszcza ze szkół mistrzostwa sportowego. Wraz z rozwojem sekcji sportowych wzrastała liczba członków Klubu. W latach pięćdziesiątych do Klubu należało około 500–600 członków. W okresie najbardziej dynamicznego rozwoju sekcji sportowych, w Klubie trenowało od 1500–1800 zawodników.

Najtrudniejszym okresem dla akademickiego sportu warszawskiego były lata 90. XX wieku. Wtedy to wiele sekcji zawiesiło swoją działalność. W roku 1996 działało jeszcze 15 sekcji, a obecnie istnieje ich zaledwie 9⁸. Niestety, pomimo znaczących osiągnięć oraz wspaniałych tradycji sekcji gimnastycznej warszawskiej AZS-AWF, los tejże sekcji został również przypieczętowany (w roku 1992). Przykład ten doskonale oddaje sytuację, w jakiej znalazł się sport wyczynowy – w tym akademicki – na początku lat 90. Tu jednym zarządzeniem zlikwidowano prężnie działającą (liczącą 95 zawodników) sekcję gimnastyczną. „Życie Warszawy” opisuje to wydarzenie w następujący sposób: *W styczniu 1992 r. do władz AZS dotarło pismo rektora AWF „W sprawie krytycznej sytuacji finansowej AWF”. (...) Czytamy w nim o konieczności zredukowania przez AZS o 50% korzystania z obiektów sportowych. (...) W odpowiedzi Zarząd klubu zlikwidował cztery sekcje, w tym wszystkie trzy sekcje sportu gimnastycznego: akrobatyki sportowej, gimnastyki artystycznej i gimnastyki sportowej*⁹. Jak więc widać, główną przyczyną likwidacji sekcji gimnastycznych były problemy natury ekonomicznej, które wynikały z ogólnego niedofinansowania sportu polskiego na początku lat 90.¹⁰ Jak pokazała przyszłość, sekcja gimnastyki sportowej warszawskiej AZS-AWF miała się już nigdy nie odrodzić.

Z podobnymi problemami borykały się też inne ośrodki gimnastyczne – w tym akademickie. Przypadkiem kontrastującym dla AZS Warszawa, może być przykład

⁸ Są to sekcje: judo, lekkoatletyki, piłki ręcznej męskiej, pływania, rugby, siatkówki żeńskiej, szermierki, wioślarstwa i zapasów. Jednocześnie zmniejszała się liczba członków Klubu (1993 – 1053 zawodników; 1996 – 893 zawodników; a w 2004 roku – 516 zawodników. Tamże.

⁹ „Życie Warszawy” nr 53, 3 marca 1992, s. 6.

¹⁰ Podobne trudności przeżywały inne kluby. Jak zaradzono – na przykład – likwidacji sekcji gimnastycznej w AWF Gdańsk, zob. Z. Szot, A. Drobnik, *Droga do sukcesu. Gdańska gimnastyka sportowa bazą przygotowań olimpijskich Sydney 2000*, AWF Gdańsk Wrzeszcz 1997, s. 26 i 27.

gdańskiej AWF. Jak czytamy w opracowaniu Z. Szot, A. Drobnik¹¹, *Końcowe lata 1988-92 zaznaczyły się trudnościami socjalnymi, uwidaczniającymi się brakiem mieszkań dla trenerów a także dodatkowym zabezpieczeniem etatów w związku z poszerzaniem pracy sekcji. (...) Ten stan prawny trwał do września 1992 roku, kiedy to oznajmiono nam w Klubie AZS-AWF, że sekcja nie może funkcjonować ze względu na brak środków finansowych. Był to dla nas szok, bowiem była to jedyna sekcja w województwie, mająca zabezpieczenie bazowe i kadrowe, o znaczących osiągnięciach w skali kraju. W naszej opinii decyzja ta nie wynikała li tylko z braku środków finansowych. Dla ratowania sekcji odbyło się spotkanie z J.M. Rektorem prof. dr hab. Z. Mroczyńskim w dniu 11 IX 92 r., na którym postanowiono zabezpieczyć nieodpłatnie przez uczelnię obiekty sportowe na czas nieokreślony. Jeszcze tego samego dnia przeprowadzono wstępne rozmowy z mgr Wiesławem Chmurą – Dyrektorem Wojewódzkiego Międzyszkolnego Ośrodka Sportu, Rekreacji i Rehabilitacji w Gdańsku w sprawie udzielenia pomocy w utrzymaniu Sekcji lub jej przejęcia. Dyrektor w porozumieniu z Kierownikiem Katedry Gimnastyki, J.M. Rektorem AWF w Gdańsku, A. Drobnikiem - swoim zastępcą i J. Karniewiczem – Kierownikiem sekcji gimnastycznej, podjął decyzję włączenia sekcji w strukturę organizacyjną WMOSRiR, której integralną częścią jest Międzyszkolny Klub Sportowy w Gdańsku kierowany przez Prezesa mgr inż. Romualda Tykę¹². Jak więc widać, dzięki inicjatywie i zaangażowaniu osób, którym naprawdę zależało na ocaleniu sekcji, udało się ją uratować. Już wkrótce miało okazać się, jak bardzo słuszne było to posunięcie.*

Decyzją z dnia 1 września 1999 roku, Przewodniczący ówczesnego Urzędu Kultury Fizycznej w Warszawie, dr S. Paszczyk, podjął decyzję o utworzeniu w AWF Gdańsk (na bazie funkcjonowania Katedry Gimnastyki) Ośrodka Olimpijskiego „Sydney 2000”¹³. Dzięki temu posunięciu *Katedra (...) pozyskała sprzęt sportowy o wartości 170 tys. złotych, który – jak czytamy – w pełni odpowiadał najnowszym światowym normom w gimnastyce*¹⁴. Nadmienimy, że na tym właśnie sprzęcie przygotowywał się do swoich startów nasz olimpijczyk – Leszek Blanik.

Z kronikarskiego obowiązku warto nadmienić, że tradycje akademickie trójmiejskiej gimnastyki sięgają 1951 r., kiedy to z inicjatywy Mikołaja Kozłowskiego i Michała Kuśmidrowicza, na bazie Akademickiego Związku Sportowego – Wyższej Szkoły Ekonomicznej (AZS-WSE) powołano do życia (trzecią w Gdańsku) męską sekcję gimnastyczną. Kolejną trójmiejską sekcją akademicką była założona (w wyniku połączenia się MKS Gdańsk z AZS Sopot) w 1967 roku sekcja gimnastyczna MKS-AZS Sopot. Regres zasięgu organizacyjnego PZG zapoczątkowany w polskiej gimnastyce u schyłku lat 60. XX wieku nie oszczędził sopockiej sekcji

¹¹ Z. Szot, A. Drobnik, *Droga do sukcesu...*

¹² Tamże, s. 25-27.

¹³ Powołano również Ośrodek gimnastyki kobiet – w Zabrzu. Sprawozdanie sekcji gimnastyki sportowej kobiet PZG za okres 2 XI 1996–12 XII 2000.

¹⁴ Tamże.

AZS, którą ostatecznie rozwiązano w 1971 r. Sytuacji w sporcie polskim nie poprawiła również reorganizacja, która wiązała się z powołaniem Polskiej Federacji Sportu (PFS) – wyspecjalizowanej agendy Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki (GKKFiT). Powstanie w 1973 r. Wojewódzkiej Federacji Sportu w Gdańsku (WFS) i przemianowanie Okręgowego Związku Gimnastycznego (OZG) w Sekcję Gimnastyczną Wojewódzkiej Federacji Sportu (WFS), nie przyniosło także oczekiwanej poprawy sytuacji.

Z dniem 1 listopada 1976 roku został zatrudniony w Zakładzie Gimnastyki Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Gdańsku (WSWF), w charakterze nauczyciela akademickiego dr Józef Karniewicz, znany szkoleniowiec KS Zawisza Bydgoszcz (trener m.in. Andrzeja Szajny). W niecałe pół roku później, została założona sekcja gimnastyczna, która weszła w skład Klubu AZS-AWF Gdańsk. W ten sposób zagwarantowano warunki, które umożliwiły funkcjonowanie sekcji. Koszty procesu szkolenia pokrywał AZS-AWF Gdańsk, a salę nieodpłatnie udostępniała uczelnia. Tak opracowany system szkolenia zaowocował licznymi osiągnięciami sportowców AZS Gdańsk, na które długo nie trzeba było czekać. Począwszy od 1980 r. tylko na przestrzeni 13 lat funkcjonowania sekcji AZS-AWF w Gdańsku, liczba zdobytych medali wyniosła 140 (w tym 44 złote)¹⁵.

Przykład gdańskiej AWF może być wzorcowym schematem tworzenia wysoko postawionego sportu wyczynowego. Zatrudnienie kompetentnych szkoleniowców, stworzenie bazy treningowej oraz zapewnienie właściwego procesu naboru, selekcji jest receptą na sukces i to nie tylko w przypadku gimnastyki sportowej, ale każdej dyscypliny sportu. Na największe jednak uznanie zasługuje determinacja gdańskiego środowiska gimnastycznego, które – pomimo wielu przeciwności losu – od lat nieprzerwanie rozwija akademicki sport gimnastyczny w nawiązaniu do szczytnych tradycji tej dyscypliny sportu w tym regionie.

III

Do najwybitniejszych zawodników pionu akademickiego w gimnastyce należy zaliczyć pięcioro polskich olimpijczyków: Wisławę Noskiewicz, Andrzeja Konopkę, Danutę Fidusiewicz, Łukasza Uhmę i Leszka Błanika. Pierwszą gimnastyczką – studentką, która reprezentowała nasz kraj w igrzyskach olimpijskich była Wisława Noskiewicz Karczmarek. Urodziła się ona 13 lipca 1911 r. w Warszawie. Była córką Karola i Natalii z Rosenmanów. W okresie międzywojennym (w latach 1929–1932) była reprezentantką Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Warszawie. Następnie, począwszy od roku 1932 aż do wybuchu II wojny światowej, była zawodniczką sekcji gimnastycznej AZS Warszawa. W 1934 r. została absolwentką CIWF w Warszawie. Na ten

¹⁵ Z. Szot, A. Drobnik, *Droga do sukcesu...*, s. 14–36.

drugi etap – jako zawodniczki AZS – przypadają jej największe osiągnięcia sportowe. W 1938 r. była uczestniczką gimnastycznych Mistrzostw Świata w Pradze. Tu wraz z drużyną zajęła 3. miejsce (510.21pkt), a indywidualnie uplasowała się na 19. miejscu (71.18 pkt). Była też uczestniczką I oficjalnych gimnastycznych zawodów o Mistrzostwo Polski, rozegranych w Warszawie w dniu 10 listopada 1935 r.). Noskiewiczówna (jako reprezentantka „Sokoła” Warszawa¹⁶) zajęła tu III miejsce indywidualnie (71,30 pkt), za Joanną Skirlińską (73,70 pkt) – „Sokół” Kraków i Klarą Sierońską (71,90 pkt) – „Sokół” Świętochłowice¹⁷. W rok później (w roku 1936) pani Wisława została Mistrzynią Polski w ćwiczeniach wolnych. Po zakończeniu kariery zawodniczej swoją przyszłość związała również ze sportem. Najpierw (od roku 1934) jako nauczyciel wychowania fizycznego warszawskich szkół ogólnokształcących, a po wojnie (począwszy od 1947 roku) jako trener gimnastyki oraz nauczyciel akademicki w Zakładzie Gimnastyki w AWF w Warszawie. Ta wielce zasłużona działaczka i sędzia sportowy na terenie Warszawy zmarła w swoim rodzinnym mieście w 1991 roku¹⁸.

Warto w tym miejscu wspomnieć, iż tradycje gimnastyczne w rodzinie Noskiewiczów były bardzo bogate i sięgają jeszcze XIX wieku. Za twórcę i organizatora ruchu gimnastycznego pod zaborem rosyjskim uznaje się urodzonego w 1871 r. (ojca pani Wisławy) Karola Noskiewicza. Z gimnastyką polskiego „Sokoła” zetknął się on w Berlinie, gdzie odbywał praktykę związaną z kształceniem się. Po powrocie do Warszawy w 1896 r. zorganizował przy Warszawskim Towarzystwie Cyklistów „Koło Sportowe”, którego głównym, choć nie jedynym elementem działalności, była gimnastyka¹⁹. Początkowo zajęcia pro-

¹⁶ W I Mistrzostwach Polski rozegranych w Warszawie startowali wyłącznie „Sokoli” (w liczbie 24 druhen i 29 druhow). Aby temu zaradzić ZPZS postulował o rozgrywanie w następnych latach zawodów tego typu zgodnie ze statutem (dostępność dla wszystkich obywateli państwa polskiego pod warunkiem uprawiania gimnastyki na zasadzie amatorstwa – niepobierania wynagrodzenia). Efektem tychże zastrzeżeń była nowa formuła rozgrywania II Mistrzostw Polski, uwzględniająca te postulaty. PGS 1935, nr 11, s. 180–181; PG „Sokół” 1935, nr 12, s. 204; Dodatek techniczny do PGS, 1936, s. 62.

¹⁷ W zawodach tych uczestniczył także Zbigniew Noskiewicz, który zajął tu III miejsce w wieloboju za Teodorem Dołowym (162,75 pkt) – „Sokół” Kraków i Wilhelmem Bregułą (162,65 pkt) – „Sokół” Świętochłowice.

¹⁸ Osiągnięcia w IO: 1836 Berlin: 3-bój druž. – 6. miejsce na 8 startujących z notą 470.30 (zw. Niemcy – 506.50). Lokaty na poszczególnych przyrządach: poręczce – 39. miejsce z notą 19.85, równowaznia – 27. miejsce z notą 21.15, skok przez konia – 26. miejsce z notą 20.40. Partnerki w drużynie: A. Cichecka (59.70), S. Krupa (56.95), M. Majowska (63.15), M. Osadnik (62.45), K. Sierońska (64.65), J. Skirlińska (60.20) i J. Wojciechowska (57.85) Głuszek, *Leksykon 1999...*, s. 282; Pawlak, *Olimpijczycy...*, s. 182 /tu brak daty śmierci/; *Słownik WF*, 1992,2. 1–2, s. 138–141 /Maria Rotkiewicz, Krystyna Winnicka/; *Kronika Sportu*, s. 896, MES, t. 2, s. 205; Porada, *Igrzyska...*, s. 824; Kluge, *Die Olympischen Spiele 1896–1980*, s. 151.

¹⁹ O poziomie gimnastyków Towarzystwa świadczy fakt wygrania zawodów gimnastycznych (w zbiorowych ćwiczeniach wolnych) w 1903 r., „Warszawska Gazeta Sportowa” nr 8.

wadzone były według wzorów niemieckich, lecz z pewnymi zmianami zaczerpniętymi z metody Tyrśa²⁰.

Do 1905 r. „Sokół” działał w konspiracji. Dopiero po pierwszych masowych wystąpieniach robotników przeciwko caratowi i strajku szkolnym zaczęły powstawać na terenie Królestwa pierwsze gniazda sokole²¹. Zakładano je zarówno w Królestwie Polskim, jak i poza jego granicami, np. w Kijowie, Odesie, Dźwińsku, Wilnie, Grodnie. Na zjazd zorganizowany w lipcu 1906 r. przybyli delegaci 85 towarzystw z 8 okręgów²².

Pierwszym prezesem Związku Sokolstwa Polskiego w Królestwie Polskim został wybrany Stanisław Pomowski. Karolowi Noskiewiczowi powierzono funkcję Naczelnika, czyli odpowiednika współczesnego szefa wykszolenia. W czerwcu 1907 r. władze carskie zdelegalizowały Związek, co zadecydowało o prowadzeniu dalszej działalności w konspiracji. Opracowany (przy współudziale Noskiewicza) w Warszawie tok lekcyjny, poprawiony i uzupełniony w latach dwudziestych przez M. Kuśmidrowicza i J. Fazanowicza, przetrwał w organizacjach gimnastycznych w Polsce aż do okresu po II wojnie światowej²³.

Kolejnym wielce zasłużonym dla polskiego sportu gimnastycznego olimpijczykiem – reprezentantem AZS, był Andrzej Konopka. Urodził się on 1 września 1934 r. w Sandomierzu w rodzinie Zygmunta i Wandy Nowakowskiej. Był absolwentem AWF Warszawa (1954) i Studium dziennikarskiego Uniwersytetu Warszawskiego (1957). W latach 1950–1954 reprezentował barwy AZS Warszawa a następnie „Legii” Warszawa (1954–1965). Szkoleniowcem, który wniósł najwięcej dla jego kunsztu gimnastycznego był trener – Kazimierz Barański (m.in. wielokrotny członek Zarządu i Komisji PZG). Wśród największych osiągnięć Andrzeja Konopki należy wymienić awans do finału Mistrzostw Świata w Moskwie w 1958 r. gdzie ostatecznie zajął 5. miejsce w wieloboju drużynowym). Konopka był sześciokrotnym Mistrzem Polski w poszczególnych konkurencjach: skok (1959), kółka (1961, 1962), ćwiczenia wolne (1962), poręczce (1962), drążek (1962), drążek (1962). Po zakończeniu kariery zawodniczej swoją dalszą karierę związał ze sportem. Był m.in. trenerem olimpijczyków (Monachium – 1972), sędzią olimpijskim w trakcie Igrzysk Olimpijskich w Moskwie w 1980. Jako wieloletni działacz sekcji gimnastycznej warszawskiej „Legii” był współautorem licznych sukcesów zawodników tegoż

²⁰ Gdy w 1905 r. uzyskano zgodę władz rosyjskich na legalizację „Sokoła”, „Koło Sportowe” – pomimo iż zostało zawiązane jako pierwsze – zarejestrowano pod numerem czwartym (stał przyjęło nazwę TG „Sokół” im. Czwartaków). Gniazdo pierwsze (założone 1 grudnia 1906 r.) liczyło 366 członków, w gnieździe drugim ćwiczyły trzy zastępy (odpowiednio po ok. 160, 150 i 80 ćwiczących), w gnieździe trzecim było 312, a w czwartym przeszło 300 członków. BSI 1971, nr 4, s. 71–77.

²¹ Z. Bill, J. Rybiński, *100 lat...*, s. 14.

²² Tamże.

²³ Tamże.

klubu, w tym olimpijczyków: Grzegorza Ciastka, Andrzeja Gonery, Romana Tkaczyka oraz Tomasza Uhmy – reprezentanta AZS Warszawa. W roku 1986 r. wybrany został na członka Zarządu PZG. Od 1987 piastował funkcję wiceprezesa PZG, a następnie był osobą pełniącą obowiązki prezesa PZG. W trakcie XIX Walnego Zjazdu w dniu 26 listopada 1988 r., Andrzej Konopka wybrany został prezesem PZG. Był ponadto podpułkownikiem Wojska Polskiego. Znany był również jako doskonały dziennikarz. Za swój wkład w rozwój sportu polskiego, jako wieloletni zawodnik i działacz sportowy odznaczony został m.in. orderami: Zasłużony Mistrz Sportu, Mistrz Sportu, Zasłużony Działacz KF, odznaczony dwukrotnie brązowym Medalem za wybitne Osiągnięcia Sportowe, Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Oficerskim OOP – Polonia Restituta. Ożenił się również ze sportsmenką – wielce zasłużoną dla sportu gimnastycznego zawodniczką, trenerką, sędzią oraz działaczką sportu gimnastycznego – olimpijką Barbarą Ślizowską. Także i ona była trenerką olimpijek w gimnastyce reprezentantek „Wisły” Kraków: Haliny Daniec, Wiesławy Lech, Łucji Ochmańskiej i Barbary Zięby. W 1996 r. Barbara Ślizowska-Konopka (jako pierwsza i jedyna Polka) otrzymała dyplom honorowy FIG. Tytuł ten jest przyznawany za sędziowanie przynajmniej 8 zawodów IO lub MŚ. W tymże 1996 r. po IO w Atlancie na specjalistycznym kursie, B. Ślizowska (również jako pierwsza i jedyna Polka) uzyskała tytuł sędziego interkontynentalnego²⁴. Ich córka Diana (ur. 1972 r. w Warszawie z poprz. małż.) trzykrotnie zdobywała tytuł Miss Polski w Fitness. Andrzej Konopka Zmarł 26 marca 1999 w Krakowie²⁵.

Jednym z podopiecznych Andrzeja Konopki był nasz olimpijczyk w gimnastyce sportowej – Łukasz Uhma. Urodził się on 20 stycznia 1954 r. w Warszawie

²⁴ Z weryfikowanej relacji ustnej B. Ślizowskiej i I. Nawary – prezesa PZG.

²⁵ Osiągnięcia Andrzeja Konopki w IO:

* 1960 Rzym: 6-bój ind. – 46. miejsce na 130 startujących z notą 109,20 (zw. B. Szachalin, ZSRR – 115,950); ćwiczenia wolne – 26. miejsce z notą 18,50 (zw. N. Aihara, Japonia – 19,450); kółka – 43. miejsce z notą 18,45 (zw. A. Azarian, ZSRR – 19,725); koń z łękami – 62. miejsce z notą 17,95 (zw. E. Ekman, Finlandia i B. Szachlin, ZSRR – po 19,375); skok przez konia – 93. miejsce z notą 17,45 (zw. T. Ono, Japonia i B. Szachlin, ZSRR – po 19,350); poręcze – 46. miejsce z notą 18,35 (zw. B. Szachlin, ZSRR – 19,400); drążek – 38 miejsce z notą 18,50 (zw. T. Ono, Japonia – 19,600); 6-bój druž. – 10. miejsce na 20 startujących z notą 546,60 (zw. Japonia – 575,20). Partnerzy w drużynie: E. Hawełek, J. Jokiel, A. Kucharczyk, J. Rajnisz i A. Rokosa.

* 1964 Tokio: 6-bój ind. – 75. miejsce na 130 startujących z notą 108,70 (zw. Y. Endo, Japonia – 115,950); ćwiczenia wolne – 54. miejsce z notą 18,35 (zw. Menichelli, Włochy – 19,450); kółka – 53. miejsce z notą 18,20 (zw. T. Hayata, Japonia – 19,475); koń z łękami – 94. miejsce z notą 17,20 (zw. M. Cerar, Jugosławia – 19,525); skok przez konia – 95. miejsce z notą 18,45 (zw. H. Yamashita, Japonia – 19,600); poręcze – 72. miejsce z notą 18,30 (zw. Y. Endo, Japonia – 19,657); drążek – 68. miejsce z notą 18,20 (zw. B. Szachlin, ZSRR – 19,625); 6-bój druž. – 5. miejsce na 18 startujących – 559,50 (zw. Japonia – 577,95). Partnerzy w drużynie: J. Jankowicz (110,60), M. Kubica (113,20), W. Kubica (111,10), A. Kucharczyk (111,05) i A. Rokosa (111,95). Głuszek, *Leksykon 1999*, s. 232, 233; Pawlak, *Olimpijczycy...*, s. 123,124; Porada, *Igrzyska...*, s. 862; *Księga sportu...*, s. 151; *Kronika Sportu...*, s. 895; Kluge, *Die Olympischen Spiele 1896-1980*, s. 266; Wywiad środowiskowy.

w inteligenckiej rodzinie Pawła i Zofii Szaciłło. Został absolwentem Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących w Piasecznie (1973). W latach 1973–1977 studiował na AWF w Warszawie. Studiów tych jednak nie ukończył. Od 1966 roku był reprezentantem AZS Warszawa. Do największych jego sukcesów należy zaliczyć Mistrzostwo Polski w skoku przez konia (1975) oraz udział w Igrzyskach Olimpijskich w Montrealu w 1976 r. Za zasługi sportowe uzyskał tytuł Mistrza Sportu. Obecnie wraz z żoną Haliną mieszka w Laskach koło Warszawy²⁶.

Jedną z dwóch gimnastyczek – olimpijek, związanych z nurtem AZS jest Danuta Prusinowska Fidusiewicz. Urodziła się 27 lutego 1952 roku w Olsztynie jako córka Henryka i Haliny Sadowskiej. Po zakończeniu edukacji w Liceum Ekonomicznym nr 1 im. M. Kopernika w Olsztynie w 1971 r. Była wychowanką trenera M. Piekuta. Jej kariera sportowa przypadła na lata 1963–1974, najpierw w AZS Olsztyn a następnie w „Legii” Warszawa. W 1996 r. ukończyła studia w Warszawskiej AWF z tytułem magistra wychowania fizycznego. Do największych osiągnięć zawodniczek należy zaliczyć tytuł Mistrzyni Polski w skoku przez konia (1970)²⁷. Podobnie jak uprzednio opisani olimpijczycy poświęciła się pracy w sporcie jako nauczycielka, trener i sędzia gimnastyki. Za zasługi sportowe otrzymała odznaczenie „Mistrz Sportu”. Obecnie pani Danuta (wdowa po trenerze Jerzym Fidusiewicz), mieszka w Warszawie. Sport nie był jej jedyną pasją. Była na przykład asystentką reżysera. Sztukę filmową „zaszczepiła” w swoim synu, który został aktorem filmowy. Kreował on m.in. rolę Stasia w filmie „W pustyni i w puszczy”.

Wśród grona gimnastyków pionu AZS bryluje postać Leszka Błanika. Bezspornie jest on najwybitniejszym z wymienionych gimnastyków środowiska akademickiego, będąc zarazem najbardziej utytułowanym zawodnikiem w historii

²⁶ 1976 Montreal: 6-bój ind. – 65. miejsce na 102 startujących, z notą 106.80 (zw. N. Andrianow, ZSRR - 116.650); ćwiczenia wolne-81-82. miejsce z notą 17.20 (zw. N. Andrianow, ZSRR - 19.450); kółka - 65-66 miejsce z notą 17.80 (zw. N. Andrianow, ZSRR - 19.650); koń z łękami – 65-66. miejsce z notą 17.80 (zw. Z. Magyar, Węgry - 19.700); skok przez konia - 40-43. miejsce z notą 15.55 (zw. N. Andrianow, ZSRR - 19.450); poręcze - 50-52. miejsce z notą 18.05 (zw. S. Kato, Japonia - 19.675); drążek - 71-72 miejsce z notą 17.40 (zw. M. Tsukahara, Japonia - 19.675); 6-bój druž. – 11. miejsce na 12 startujących, z notą 544.85 (zw. Japonia - 576.85). Partnerzy w drużynie: G. Ciastek, M. Pieczka, A. Szajna, R. Tkaczyk i M. Zasada. Głuszek, *Leksykon 1999*, s. 356 (tu błędnie abs. AWF Warszawa); Pawlak, *Olimpijczycy...*, s. 272 (tu również abs. AWF Warszawa); Porada, *Igrzyska...*, s. 898; *Kronika Sportu...*, s. 895; AAWF Warszawa, D~5613/S.

²⁷ Osiągnięcia na IO:

* 1972 Monachium: 4-bój ind. – 73. miejsce na 118 startujących, z notą 69,10 (zw. L. Turiszczewa, ZSRR – 77,025); ćwiczenia wolne – 63–70. miejsce z notą 17,65 (zw. O. Korbut, ZSRR – 19,575); równoważnia – 53. miejsce z notą 17,20 (zw. O. Korbut, ZSRR – 19,400); poręcze – 97–88. miejsce z notą 16,95 (zw. K. Janz, NRD – 19,675); skok przez konia – 85–88. miejsce z notą 17,30 (zw. K. Janz, NRD – 19,525); 4-bój druž. – 10 miejsce na 19 startujących, z notą 350,90 (zw. ZSRR – 380,50). Partnerki w drużynie: M. Barlak, J. Bartosz, D. Klencz, D. Łubowska i Ł. Matraszek. Głuszek, *Leksykon 1999...*, s. 186; Pawlak, *Olimpijczycy...*, s. 68; Porada, *Igrzyska...*, s. 882; *Kronika Sportu...*, s. 896; AAWF Warszawa D-5451/S.

polskiej gimnastyki sportowej. Urodził się on 1 marca 1977 r. w Wodzisławiu Śląskim. Swoją początkową karierę związał z Klubem Gimnastycznym „Radlin”. Był podopiecznym trenera Alfreda Kucharczyka. Następnie jego szkoleniowcem został Piotr Mikołajek. Drugim najważniejszym klubem dla Blanika był MKS-AZS AWF Gdańsk. To tu, pod okiem trenera reprezentacji Andrieja Lewita, odnosił swoje największe sukcesy. Blanik jest multimedalistą najpoważniejszych imprez gimnastycznych na świecie. Przypomnijmy, że w Mistrzostwach Świata Leszek zdobył: złoty medal w Stuttgarcie 2007 (skok), srebrny medal w Melbourne 2005 (skok), srebrny medal w Debreczynie 2002 (skok), VI miejsce w Arhus 2006 (skok), VI miejsce w Ghent 2001 (skok), IX miejsce w Anaheim 2003 (skok). W Mistrzostwach Europy: złoty medal w Lozannie 2008 (skok), srebrny medal w St. Petersburgu 1998 (skok), brązowy medal w Ljubljanie 2004 (skok), V miejsce w Patras 2002 (skok), VI miejsce w Amsterdamie 2007. W rozgrywanych, co dwa lata Finałach Pucharu Świata Blanik zdobył: srebrny medal w Stuttgarcie 2002 (skok), IV miejsce w Glasgow 2000 (skok), VI miejsce w Sabae 1998 (skok), VI miejsce w Birmingham 2004 (skok). Ponadto zdobywał medale w Zawodach Pucharu Świata, w tym złote medale w: Busan 1999, Stuttgarcie 2001, Paryżu 2002, Glasgow 2003, Cottbus 2004, Lyon 2004, Glasgow 2005, Moskwie 2007. Srebrne medale w tychże zawodach w: Paryżu 1998, Vancouver 1998, Glasgow 1999, Cottbus 2001, Stuttgarcie 2003 oraz brązowe medale w: Zurichu 1998, Cottbus 1999, Zurichu 1999, Montreux 2000. W igrzyskach olimpijskich: brąz – Sydney 2000 i złoto – Pekin 2008 (skok)²⁸.

Leszek Blanik zalicza się też do elitarnego grona gimnastyków, którzy w trakcie oficjalnych zawodów FIG (IO, MŚ, ME, PŚ, TDW²⁹), wykonali nowe elementy gimnastyczne³⁰. Dodajmy, że nie był on jedynym takim polskim gimnastykiem. Wśród nich należy wymienić: Małgorzatę Mróz (skok³¹), Jerzego Jokielę (ćw. wolne³²), Andrzeja Gonerę (poręczce³³), Andrzeja Szajnę (kółka³⁴). Nadmienmy, że Blanik już w 1998 r., podczas Pucharu Świata w Zurychu wykonał nowy oryginalny element gimnastyczny – skok (rundak z 1/2 obrotu i 2 salta w tył łamane w tył). Jednakże nieudolność i brak „siły przebicia” działaczy PZG (przewodniczącym Komisji Technicznej FIG był przedstawiciel narodowości chińskiej) zdecydował o wpisaniu tegoż skoku nazwiskiem chińskiego

²⁸ <http://www.leszekblanik.pl>.

²⁹ Odpowiednio: igrzyska olimpijskie, mistrzostwa świata, mistrzostwa Europy, Turniej „Dobrej Woli”.

³⁰ Jego nazwiskiem wpisano skok: 2,5 salta łamanego z przerzutu w przód. Tabela trudności skoków FIG, nr skoku: 332, FIG 2002.

³¹ Po rundaku z odskoczni wskok półobrotem na ręce i przez ½ obrotu salto łamane w przód do zeskoku.

³² Waga na rękach w wysokiej poziomce – tzw. „joklówka”.

³³ Salto w przód na zewnątrz poręczcy z ¼ obrotu do zwisu pobok i wspieranie wychwytem do podporu.

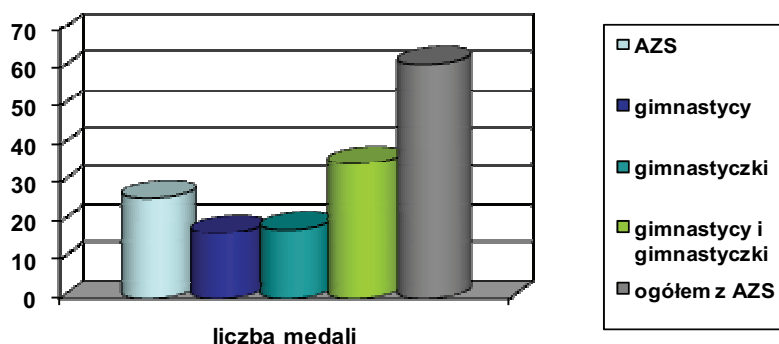
³⁴ Podwójne salto w przód z kółek do zeskoku. Przed nim element ten na zawodach krajowych zaprezentował Waldemar Woźniak.

zawodnika LuYuFu, który de facto wykonał ten element po Blaniku. Dopiero następny nowy element Leszka Blanika (2,5 salta łamanego w przód z przerzutu w przód) został nazwany jego nazwiskiem w Tabelach Trudności FIG. Na dzień dzisiejszy tylko ten (jako jedyny) element polskiego zawodnika wpisany jest do Tabel Trudności Międzynarodowej Federacji Gimnastycznej.

Zakończenie

Sport jest dziedziną, która w przeciwieństwie do dziedzin np. artystycznych (muzyka, plastyka) jest łatwo wymierną. O poziomie wyszkolenia sportowca świadczą jego osiągnięcia zawodnicze. W przypadku gimnastyki, do roku 2008 (zdobycie medalu olimpijskiego w IO w Pekinie przez Blanika) w imprezach sportowych rangi IO, MŚ, ME i PŚ polska gimnastyka sportowa zdobyła ogółem 61 medali. W tym mężczyźni zdobyli ogółem 43 medale – 13 złotych, 16 srebrnych i 14 brązowych medali. Zdecydowanie gorzej pod tym względem wypadają kobiety, które w sumie zdobyły 18 medali, w tym: 7 złotych, 2 srebrne i 9 brązowych³⁵.

W odniesieniu do powyższych danych bardzo pokaźnie kształtuje się dorobek gimnastyków AZS. Wszystko to za sprawą osiągnięć Leszka Blanika, który sam zdobył 26 medali. Oznacza to że dorobek Blanika, a tym samym zawodników pionu akademickiego, w gimnastyce sportowej stanowi ponad połowę wszystkich medali zdobytych przez polskich gimnastyków i gimnastyczki w najważniejszych światowych imprezach sportowych (ryc. 1.).

Ryc. 1. Liczba medali gimnastyków pionu AZS w odniesieniu do ogólnego dorobku medalowego polskiej gimnastyki sportowej w imprezach rangi IO, MŚ, ME i PŚ

³⁵ Szczegółowo zob. G. Bielec, *Rozwój ...*, s. 288 i 289; <http://www.leszekblanik.pl>.

Osiągnięcia medalowe gimnastyków pionu akademickiego są cenne nie tylko w aspekcie ilościowym. Dwa z wszystkich trzech olimpijskich medali polskiej gimnastyki sportowej zostały zdobyte przez azetesiaka – Leszka Blanika (brąz – Sydney 2000 i złoto – Pekin 2008). Przykład ten najlepiej pokazuje jaką rolę w współczesnym polskim sporcie wyczynowym odgrywa sport akademicki.

Fot. 1. Polski multimedalista w gimnastyce sportowej, mistrz olimpijski w konkurencji skoku (Pekin 2008) Leszek Blanik

Źródło: <http://forum.wp.pl/fid,503,tid,32489,temat.html?ticaid=182e4>

Poza aspektem zdobyczy medalowych warto zwrócić uwagę na kształtowanie się określonych postaw i karier życiowych byłych zawodników gimnastyki – członków AZS. Zauważmy, że na pięciu opisanych w publikacji olimpijczyków aż czterech z nich związało swoje dalsze losy ze sportem jako działacze, sędziowie, trenerzy oraz nauczyciele wychowania fizycznego. Fakty te świadczą jak najlepiej o roli jaką pełni AZS nie tylko w aspekcie sportu wyczynowego i osiągnięć sportowych ale w kwestii tworzenia kadr i struktur kreujących szeroko pojętą kulturę fizyczną w naszym kraju.

ANEKS³⁶

Tabela 1. Osiągnięcia polskich gimnastyczek sportowych na arenie międzynarodowej (1934–2008)

Rok	Impreza	Zawodniczka	Konkurencja	Miejsce
1	2	3	4	5
1934	MŚ Budapeszt	Sierońska Klara	Poręczce	I
1934	MŚ Budapeszt	Skirlińska Janina	Równoważnia	II
1934	MŚ Budapeszt	Skirlińska Janina	Wielobój indywidualnie	III

³⁶ Tłustym drukiem oznaczono medalistów olimpijskich – zawodników AZS.

1	2	3	4	5
1934	MŚ Budapeszt	Wisłocka Wiesława	Poręczce	II
1934	MŚ Budapeszt	Skirlińska Janina Dylewska Helena Pawłowska Zofia Szymowa Erna Sierońska Klara Mikulska Irena Wisłocka Wiesława Lubawska Henryka	Wielobój drużynowo	III
1938	MŚ Praga	Łuczyńska Joanna Majowska Marta Noskiewicz Wisława Osadnik Matylda Skirlińska Joanna Stępińska Urszula Weis Urszula	Wielobój drużynowo	III
1950	MŚ Bazylea	Rakoczy Helena	Wielobój indywidualnie Ćw. wolne Równoważnia Skok Poręczce	I I I I III
1950	MŚ Bazylea	Reindl Stefania	Ćw. wolne ³⁷	III
1954	MŚ Rzym	Rakoczy	Wielobój indywidualnie Poręczce	III III
1959	ME Kraków	Kot	Wielobój indywidualnie Skok Równoważnia	I I III
1961	ME Lipsk	Kot	Skok	III

Źródło: Zob. BSI 1959, nr 3, s. 5–12, nr 8, s. 28–32, GUS. *Kultura Fizyczna w latach 1990-1998*, Warszawa 1999, s. 245, 298; J. Eider, *Gimnastyka sportowa*, Szczecin 1988 (II wyd. 1989), tabela 2; Z. Bill, J. Rybiński, *100 lat.: Współzawodnictwo – zeszyt osiągnięć gimnastyki* PZG Warszawa; J. Dziuba, *Dzieje gimnastyki na Górnym Śląsku* – rękopis w posiadaniu autora; *Encyklopedia – Polscy olimpijczycy XX wieku*, Wrocław 2004. Zob. też: Głuszek, *Leksykon* 1999; Pawlak, *Olimpijczycy*; Porada, *Igrzyska; Księga sportu polskiego 1944–74; Kronika Sportu*; G. Bielec, *Rozwój ...*, s. 288 i 289; <http://www.leszekblanik.pl>.

Tabela 2. Osiągnięcia polskich gimnastyków na arenie międzynarodowej (1952–2008)

Rok	Impreza	Zawodnik	Konkurencja	Miejsce
1	2	3	4	5
1952	IO Helsinki	Jokiel Jerzy	Ćw. wolne	II
1967	ME Tampere	Kubica Mikołaj	Ćw. wolne Kółka	III III
1969	ME Warszawa	Mikołaj Kubica	Wielobój indywidualnie Kółka Skok	III II II
1969	ME Warszawa	Kubica Sylwester	Ćw. wolne	III

³⁷ Współzawodnictwo..., tu błędnie – braw Reindlowej w wieloboju w układach dowolnych.

1	2	3	4	5
1969	ME Warszawa	Kubica Wilhelm	Koń z łękami	I
1971	ME Madryt	Szajna	Kółka Skok	III II
1973	ME Grenoble	Szajna Andrzej	Skok	II
1973	ME Grenoble	Kubica Wilhelm	Koń z łękami	II
1974	MŚ Warna	Szajna	Kółka Drażek	III III
1975	ME Berno	Szajna	Ćw. wolne Skok Drażek	I II III
1998	ME St. Petersburg	Blanik	Skok	II
1998	Zawody PŚ Paryż	Blanik	Skok	II
1998	Zawody PŚ Vancouver	Blanik	Skok	II
1998	Zawody PŚ Zurych	Blanik	Skok	III
1999	Zawody PŚ Pusan	Blanik	Skok	I
1999	Zawody PŚ Glasgow	Blanik	Skok	II
1999	Zawody PŚ Cottbus	Blanik	Skok	III
1999	Zawody PŚ Zurych	Blanik	Skok	III
2000	Zawody PŚ Montreux	Blanik	Skok	III
2000	IO Sydney	Blanik	Skok	III
2001	Zawody PŚ Cottbus	Blanik	Skok	II
2001	Zawody PŚ Stuttgart	Blanik	Skok	I
2002	Zawody PŚ Paryż	Blanik	Skok	I
2002	MŚ Debreczyn	Blanik	Skok	II
2002	Finał PŚ³⁸ Stuttgart	Blanik	Skok	II
2003	Zawody PŚ Stuttgart	Blanik	Skok	II
2003	Zawody PŚ Glasgow	Blanik	Skok	I
2004	Zawody PŚ Cottbus	Blanik	Skok	I
2004	Zawody PŚ Lyon	Blanik	Skok	I
2004	ME Ljubliana	Blanik	Skok	III
2005	Zawody PŚ Glasgow	Blanik	Skok	I
2005	MŚ Melbourne	Blanik	Skok	II
2007	Zawody PŚ Moskwa	Blanik	Skok	I
2007	MŚ Stuttgart	Blanik	Skok	I
2008	ME Lozanna	Blanik	Skok	I
2008	IO Pekin	Blanik	Skok	I

Źródło: Zob. BSI 1959, nr 3, s. 5–12. nr 8, s. 28–32, GUS. Kultura Fizyczna w latach 1990-1998, Warszawa 1999, s. 245, 298; Eider J., Gimnastyka sportowa, Szczecin 1988 (II wyd. 1989), Tabela 2; Z. Bill, J. Rybiński, *100 lat...; Współzawodnictwo – zeszyt osiągnięć gimnastyki PZG* Warszawa; J. Dziuba, *Dzieje gimnastyki na Górnym Śląsku* – rękopis w posiadaniu autora; *Encyklopedia – Polscy olimpijczycy XX wieku*, Wrocław 2004. Zob. też: Głuszek, *Leksykon* 1999; Pawlak, *Olimpijczycy; Porada, Igrzyska; Księga sportu polskiego 1944–74; Kronika Sportu*, passim; G. Bielec, *Rozwój...*, s. 288 i 289; <http://www.leszekblanik.pl>.

³⁸ Finał Pucharu Świata w gimnastyce rozgrywany jest co 2 lata.

STRESZCZENIE

Do roku 2008 r. we wszystkich najważniejszych imprezach sportowych rangi IO, MŚ, ME i PŚ polscy zawodnicy i zawodniczki gimnastyki sportowej zdobyli ogółem 61 medali. Na tle tych osiągnięć pokaźnie kształtuje się dorobek gimnastyków AZS (26 medali). Osiągnięcia medalowe gimnastyków pionu akademickiego są cenne nie tylko w aspekcie ilościowym. Dwa z wszystkich trzech olimpijskich medali polskiej gimnastyki sportowej zostały zdobyte przez azetesiaka – Leszka Blanika (brąz – Sydney 2000 i złoto – Pekin 2008).

Poza aspektem zdobyczy medalowych gimnastyczny sport akademicki kształtuje określone postawy i kariery życiowe zawodników kończących karierą gimnastyczną. Na pięciu opisanych w publikacji olimpijczyków aż czterech z nich związało swoje dalsze losy ze sportem, jako działacze, sędziowie, trenerzy oraz nauczyciele wychowania fizycznego. Przykłady te obrazują jak istotną rolę spełnia we współczesnym polskim sporcie Akademicki Związek Sportowy.

Słowa kluczowe: gimnastyka sportowa, studencki sport, Polska, medale, ośrodki gimnastyczne

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE
ROZDZIAŁ VI

GRZEGORZ BIELEC, WITOLD PÓŁTORAK

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

**ZASIĘG ORGANIZACYJNY
POLSKIEJ GIMNASTYKI SPORTOWEJ
W RAMACH AKADEMICKIEGO ZWIĄZKU SPORTOWEGO
(1951–2000)**

Wstęp

Literatura dotycząca polskiej gimnastyki sportowej nie należy do zbyt obszernej. O ile sam temat gimnastyki doczekał się wieku publikacji, o tyle sport gimnastyczny stanowi zaledwie mały jej fragment. Jeszcze uboższe jest piśmiennictwo z zakresu gimnastyki uprawianej w strukturach sportu akademickiego w Polsce. W tym temacie na uwagę zasługują dwie (jubileuszowe) publikacje, autorstwa Z. Szota¹ oraz R. Jezierskiego i A. Rybickiej² a także praca Z. Szota i A. Drobnik³. Pierwsza z nich opisuje dokonania Katedry Gimnastyki AWF w Gdańsku na przestrzeni trzech dekad, druga zaś przedstawia 50-letnią historię zakładu gimnastyki wrocławskiej AWF. Ostatnia ukazuje rozwój trójmiejskiej, a w szczególności gdańskiej gimnastyki, w świetle działalności AZS-AWF Gdańsk. Wymienione w opisanych publikacjach dwa ośrodki akademickie stanowią zaledwie czwartą część wszystkich wyczynowych klubów gimnastycznych działających w pionie AZS w powojennej historii Polski. Niniejsza publikacja ma na celu uzupełnić tę lukę dziejową. Celem publikacji jest opisanie zasięgu organizacyjnego gimnastyki w kontekście działalności i osiągnięć akademickich ośrodków wyczynowej gimnastyki sportowej.

¹ *XXX lat Katedry Gimnastyki AWF w Gdańsku (1969-1999)*, Gdańsk 1999.

² *50 lat AWF we Wrocławiu. Wczoraj i dziś zakładu gimnastyki*, AWF Wrocław 1996.

³ Z. Szot, A. Drobnik, *Droga do sukcesu. Gdańska gimnastyka sportowa bazą przygotowań olimpijskich Sydney 2000*, AWF Gdańsk-Wrzeszcz 1997.

Opracowanie składa się z III części przedstawiających omawianą problematykę w poszczególnych etapach dziejowych sportu polskiego w latach: Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1951–1957), (1957–1973), (1973–1989) oraz w latach transformacji ustrojowej (1989–2000). Pierwsza cezura czasowa związana jest z rozegraniami pierwszych akademickich zawodów gimnastycznych w kraju. Z kolei rok 2000 zamyka rozwój gimnastyki w wieku XX, którego ukoronowaniem było zdobycie (pierwszego od 48 lat) medalu olimpijskiego w gimnastyce przez Polaka (Sydney 2000 r., L. Blanik). Zakończenie stanowi próbę konkluzji i podsumowania omawianego tematu.

I

Dynamiczny rozwój polskiej gimnastyki sportowej w ramach Akademickiego Związku Sportowego (AZS) przypada na lata 50. XX wieku. Wraz ze zmianą struktury organizacyjnej sportu polskiego – począwszy od 1951 r. – kluby sportowe, stopniowo przechodziły na pracę zrzeszeniową. Zostały przemianowane na Związkowe Kluby Sportowe, a po 1953 r. na Koła Sportowe⁴. Gimnastyka sportowa uprawiana była w następujących zrzeszeniach: Gwardia, Górnik, CWKS, Stal, Ogniwo, Włókniarz, Kolejarz, Spójnia, Budowlani i AZS a od roku 1953 również w LZS, Zryw, Start⁵. Do czołowych zrzeszeń w gimnastyce sportowej w latach 1951–1956 należy zaliczyć: CWKS, „Gwardię” i zrzeszenia przynależne do CRZZ jak „Górnik”, „Kolejarz” i „Stal”. Jak czytamy w biuletynie „Gimnastyka”: (...) *poza tym prężnie działał AZS*⁶. Plasował się on na czwartym miejscu pod względem liczby zawodników gimnastyki wyczynowej⁷. Na tym etapie były to wyłącznie gimnastyczki a poziom ich wykształcenia nie wykraczał poza klasę I (tab. 1).

Począwszy od 1951 roku rozgrywano gimnastyczne Akademickie Mistrzostwa Polski (AMP). Była to największa gimnastyczna impreza sportu akademickiego w kraju. Do klubów, które jako pierwsze włączyły się do rywalizacji gimnastycznej w ramach AMP były: AZS-AWF Warszawa, AZS Gdańsk, AZS

⁴ Dziuba, *Dzieje gimnastyki na Górnym Śląsku*, Katowice 1991, s. 23.

⁵ „Gimnastyka. Biuletyn Szkoleniowo-Informacyjny”, Warszawa Polski Związek Gimnastyczny (1959–1976), (dalej cyt. BSI) 1959, nr 3, s. 8. BSI 1959, nr 6, s. 9–23.

⁶ Tamże.

⁷ Pod pojęciem wyczynowej gimnastyki należy rozumieć klasę I, M (mistrzowską) i MM (mistrzowską międzynarodową). Klasyfikacja sportowa jako pojęcie określające poziom wykształcenia zawodnika została wprowadzona w TG „Sokół”. W gimnastyce sokołej miarą poziomu umiejętności gimnastyka był start w zawodach w jednym z trzech poziomów: w stopniu niższym, w stopniu średnim, w stopniu wyższym. Jednolita klasyfikacja sportowa jako próba określenia poziomu oraz dynamiki rozwoju sportu została wprowadzona w Polsce po raz pierwszy w roku 1951. Reorganizacja sportu polskiego przeprowadzona w latach 1956–1957 przyczyniła się do powstania Regulaminu Klasyfikacyjnego w Gimnastyce Sportowej (z podziałem na klasy MM, M, I, II, III, młodzieżową) który obowiązywał od 1959 r. BSI 1965, nr 5, s. 1.

Gliwice, AZS Kraków, AZS Olsztyn, AZS Toruń, AZS Szczecin, AZS Wrocław⁸.

Tabela 1. Wykaz zrzeszeniowy zawodników kl. M i I w roku 1951

Zrzeszenie	klasa mistrzowska		klasa I		Ogółem
	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	
AZS	-	-	-	12	12
CWKS	-	2	12	9	23
Gwardia	2	3	9	6	20
Górnik	5	1	3	8	17
Kolejarz	-	-	-	7	7
Ogniwo	-	-	-	9	9
Stal	4	4	2	5	15
Spójnia	-	-	-	1	1
Włókniarz	2	2	2	3	9
Razem	13	12	28	60	103

Źródło: BSI 1959, nr 6, s. 10.

Wyraźny rozwój zasięgu organizacyjnego gimnastyki polskiej w latach 1951–1956 był między innymi efektem usankcjonowania działalności zrzeszeń podległych ministrowi oświaty. Pociągnęło to za sobą rozwój tejże dyscypliny w ramach AZS, a także: SZS, MSS, PWP, ZS „Zryw”. Efektem końcowym tychże działań było zarejestrowanie 2532 gimnastycznych sekcji szkolnych (nie licząc sekcji wyczynowych) na koniec etapu sprawozdawczego w roku 1956⁹.

II

Rok 1957 otworzył nowy rozdział w zreformowanej strukturze organizacyjnej sportu polskiego. Rozpoczął się on z chwilą reaktywowania Polskiego Związku Gimnastycznego w dniu 3 lutego 1957 r. Wtedy to ustalono strukturę organizacyjną Związku i przyjęto podział na 9 okręgów: warszawski (11 klubów), katowicki (15 klubów), krakowski (9 klubów), poznański (6 klubów) – Poznań, Pl. Kolegiacki 17, bydgoski/pomorski (5 klubów), gdański (6 klubów), szczeciński (2 kluby), wrocławski/śląski (6 klubów), łódzki (5 klubów)¹⁰. Równocześnie przekształcono dotychczasowe koła sportowe na kluby sportowe. Powrócono do struktury klubowej sprzed 1951 r.

⁸ BSI 1960, nr 5, s. 33.

⁹ Rocznik statystyczny 1956, s. 365.

¹⁰ BSI 1959, nr 9, s. 12; adresy okręgów – BSI 1960, nr 5, s. 1.

Do roku 1959 zarejestrowano w PZG 146 klubów gimnastycznych. W Mistrzostwach Polski seniorów uczestniczyło 46 klubów, a w Mistrzostwach Polski juniorów 65 klubów. Zasięg organizacyjny Związku oraz poziom wyszkolenia zawodników i zawodniczek poszczególnych klubów w tymże roku obrazuje tabela 2.

Tabela 2. Poziom wyszkolenia zawodników poszczególnych klubów (uczestników mistrzostw Polski seniorów) w roku 1959

Lp.	Klub	Kobiety						Mężczyźni						Ogółem
		Klasa MM	Klasa M	Klasa I	Klasa II	Klasa III	Razem	Klasa MM	Klasa M	Klasa I	Klasa II	Klasa III	Razem	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1.	„Jedność” Michałkowice	1	1	-	5	5	12	-	4	-	-	-	4	16
2.	„Wawel” Kraków	3	4	4	5	5	20	1	-	-	5	5	11	31
3.	„Pogoń” Nowy Bytom	4	-	-	-	-	4	1	-	-	-	-	1	5
4.	Góm. Tow. Gimn. Bytom	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1	2
5.	„Gwardia” Katowice	1	-	3	1	2	7	-	-	-	-	-	-	7
6.	„Górnik” Zabrze	1	-	1	-	3	5	1	1	-	2	2	6	11
7.	„Polonia” Warszawa	2	-	-	2	-	4	-	-	-	-	-	-	4
8.	„Legia” Warszawa	4	5	4	5	5	23	4	4	4	4	5	21	44
9.	„Górnik” Radlin	1	-	-	-	5	6	-	1	6	-	5	12	18
10.	„Gwardia” Warszawa	-	-	-	-	5	5	5	5	-	-	-	10	15
11.	„Sparta” Karbia	-	5	-	-	-	5	1	3	1	2	-	7	12
12.	„Cracovia” Kraków	-	2	-	1	3	6	-	-	-	-	-	-	6
13.	AZS – Wrocław	-	2	-	5	2	9	-	-	2	5	3	10	19
14.	„Naprzód” Brwinów	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
15.	AZS – AWF Warszawa	-	5	5	5	5	20	-	5	5	5	5	20	40
16.	„Śląsk” Wrocław	-	2	-	-	-	2	-	-	5	5	-	10	12
17.	Szczeciński Klub Gimnastyczny	-	2	3	-	2	7	-	2	2	2	5	9	16
18.	AZS – Kraków	-	2	-	5	-	7	-	1	-	-	-	1	8
19.	„Warta” Poznań	-	3	2	5	4	14	-	-	5	5	-	8	22
20.	MKS – Poznań	-	1	-	1	4	6	-	-	-	-	1	1	7
21.	„Zgoda” Świętochłowice	-	-	5	-	-	5	-	-	-	-	-	-	5
22.	AZS – Olsztyn	-	-	4	-	-	4	-	-	1	1	-	2	6
23.	AZS – Gliwice	-	-	1	4	-	5	-	-	5	5	-	10	15
24.	„Budowlani” Toruń	-	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
25.	„Związkowiec” Bydgoszcz	-	-	2	-	4	6	-	-	4	2	5	11	17
26.	ŁTS – Łódź	-	-	1	3	1	5	-	-	-	-	1	1	6
27.	„Spójnia” Gdańsk	-	-	-	-	-	-	-	-	5	2	4	11	11
28.	„Start” „Bielsko”	-	-	-	-	-	-	-	-	4	1	5	10	10
29.	„Orzeł” Warszawa	-	-	-	2	5	7	-	-	1	2	2	5	12

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
30.	„Wisła” Kraków	-	-	-	5	5	10	-	-	-	3	-	3	13
31.	„Ogniwo” Poznań	-	-	-	3	5	8	-	-	-	4	-	4	12
32.	Spójnia Racibórz	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1
33.	„Lech” Poznań	-	-	-	5	5	10	-	-	-	2	1	3	13
34.	WKS „Gryf” Toruń	-	-	-	4	4	8	-	-	-	-	-	-	8
35.	„Pogoń” Prudnik	-	-	-	2	1	3	-	-	-	1	3	4	7
36.	„Bobrek” Karb.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	5	5
37.	„Włókniarz” Kalisz	-	-	-	-	3	3	-	-	-	4	1	5	8
38.	AZS – Szczecin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	2
39.	SKS – Szczecin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1
40.	„Start” Łódź	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1
41.	„Sparta” Warszawa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	5	7	7
42.	„Unia” Toruń	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2
43.	AZS – Gdańsk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	2
44.	„Kolejarz” Żary	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	5	5
45.	„Olimpia” Grudziądz	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2
46.	„Varsovia – Starówka” Warszawa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1
	RAZEM	18	35	37	68	83	241	13	26	46	83	65	233	474

Źródło: BSI 1959, nr 9, s. 12.

Jak wskazują dane tabelaryczne, w początkowych latach omawianego etapu jedynym klubem posiadającym zawodników we wszystkich klasach był WKS „Legia” Warszawa. Czołowymi klubami w kobiecej gimnastyce sportowej były: „Jedność” Michałkowice, „Wawel” Kraków, „Gwardia” Katowice, „Górnik” Zabrze, „Polonia” Warszawa, „Legia” Warszawa, AZS-AWF Warszawa oraz „Górnik” Radlin, „Pogoń” Nowy Bytom, Górn. Tow. Gimn. Bytom (trzy ostatnie nie posiadały zaplecza wśród zawodników klas niższych). W gimnastyce męskiej do najlepszych zaliczyć należy kluby: „Wawel” Kraków „Pogoń” Nowy Bytom (obydwa kluby bez zaplecza), a także „Górnik” Zabrze, „Gwardia” Warszawa, „Sparta” Karbia, AZS-AWF Warszawa i „Legia” Warszawa. Zauważmy przy tym, że wśród najlepszych klubów gimnastycznych zarówno w gimnastyce męskiej, jak i żeńskiej znalazł się AZS-AWF Warszawa, co wyraźnie wskazuje na wysoki poziom gimnastyki akademickiej w omawianym okresie. Wśród wymienionych 46 klubów odnajdujemy ogółem 7 działających w pionie AZS: AZS – Wrocław, AZS-AWF Warszawa, AZS Kraków, AZS Olsztyn, AZS Gliwice, AZS Szczecin, AZS Gdańsk. Do najsilniejszych (posiadających zawodników klasy mistrzowskiej) zaliczyć należy pierwsze trzy z nich.

W roku w 1963 r., po weryfikacji klubów, Prezydium Zarządu Związku przyjęło na członków PZG następujące Okręgowe Związki Sportowe (OZG) posiadające w swoich strukturach kluby pionu AZS: OZG Gdańsk, OZG Kraków, OZG Warszawa, OZG Wrocław, OZG Olsztyn¹¹.

¹¹ BSI 1963 nr 3, s. 2–7.

Począwszy od roku 1964 Związek konsekwentnie i początkowo z udanym skutkiem realizował swoje założenia dotyczące wzrostu zasięgu organizacyjnego polskiej gimnastyki. Przyczyniło się do tego między innymi powołanie do życia Terenowych Grup Specjalistycznych (TGS). Powstały one na przełomie lat 1964/1965, zgodnie z zaleceniami Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki i Polskiego Komitetu Olimpijskiego. Działalność tych ośrodków była wynikiem decentralizacji w szkoleniu, po analizie wyników Igrzysk Olimpijskich w Tokio w 1964 r. Generalnym założeniem tego przedsięwzięcia było zmobilizowanie w TGS najzdolniejszych jednostek i dążenie do systematycznego podnoszenia poziomu wyszkolenia zaplecza kadry. Na bazie 196 klubów gimnastycznych zrzeszonych w 1964 r. w PZG¹² do dnia 31 grudnia 1965 r. powstało 20 TGS. Wśród nich znalazły się również dwa ośrodki akademickie Olsztyn i Warszawa (tab. 3). Pierwszy z nich prowadził gimnastykę męską i żeńską a drugi wyłącznie gimnastykę męską. Odnosząc do liczby i poziomu wyszkolenia zawodników należy stwierdzić, że AZS posiadał: w klasie II ok. 10%, w klasie I ok. 30%, a klasie M ok. 12% wszystkich zawodników objętych szkoleniem w ramach TGS w kraju (tab. 3).

Tabela 3. Zawodnicy uprawiający gimnastykę sportową w TGS w pionie AZS

Lp.	Nazwa TGS	Ilość zawodników w poszczególnych klasach sportowych						Razem
		Klasa	Mł.	III	II	I	M	
1.	OKS-AZS Olsztyn	Klasa	Mł.	III	II	I	M	
		Kobiet	-	-	-	11	-	11
		Mężczyzn	-	-	3	4	-	7
		Ogółem	-	-	3	15	-	18
2.	AZS-AWF Warszawa	Klasa	Mł.	III	II	I	M	
		Mężczyzn	-	-	5	5	-	10
Razem w pionie AZS			-	-	11	38	3	52
Razem wszystkie TGS w kraju			6	121	108	129	24	388

Źródło: BSI 1964, nr 6, s. 12–13.

Rok 1966 był kulminacyjnym etapem działalności PZG w sferze zasięgu organizacyjnego. Wtedy to zweryfikowano (według Rocznika PZG) rekordową liczbę 233 sekcji gimnastycznych, zrzeszonych w 16 Okręgowych Związkach Gimnastycznych (tj. o 26 sekcji więcej niż przed rokiem). Liczba zgłoszonych zawodników osiągnęła największą w historii powojennej gimnastyki wielkość 9649 osób i w stosunku do 1965 r. wzrosła o 970. W 1966 r. odnotowano również rekordową liczbę sklasyfikowanych zawodników – 6100 osób, co w odniesieniu do 1965 r. wyrażało się wzrostem o 434 klasy sportowe¹³. W tym też roku odbyło się 116 imprez gimnastycznych (o 27 więcej niż w roku ubie-

¹² BSI 1964, nr 6, s. 1.

¹³ Tamże, s. 2.

głym), z udziałem nienotowanej jak dotąd liczby 11639 zawodników (przy 9003 w roku 1965). Rozegrano 25 zawodów międzynarodowych i międzypaństwowych z udziałem 402 zawodników¹⁴.

W tym pod wieloma względami szczytowym dla Związku roku 1966, zasięg PZG w kontekście klubów akademickich przedstawiał się następująco¹⁵:

Okręgowy Związek Gimnastyczny Gdańsk

Lp.	Nazwa Klubu	Miejscowość	Razem	W tym kobiet	W tym młodzieży
1	AZS	Gdynia	48	20	22
Ogółem			365	265	324

Okręgowy Związek Gimnastyczny Kraków

Lp.	Nazwa Klubu	Miejscowość	Razem	W tym kobiet	W tym młodzieży
2	AZS	Kraków	56	38	18
Ogółem			100	85	100

Okręgowy Związek Gimnastyczny Olsztyn

Lp.	Nazwa Klubu	Miejscowość	Razem	W tym kobiet	W tym młodzieży
3	AZS	Olsztyn	47	47	40
Ogółem			199	133	184

Okręgowy Związek Gimnastyczny Poznań

Lp.	Nazwa Klubu	Miejscowość	Razem	W tym kobiet	W tym młodzieży
4	AZS-WSWF	Poznań	53	43	-
Ogółem			649	438	516

Okręgowy Związek Gimnastyczny Warszawa

Lp.	Nazwa Klubu	Miejscowość	Razem	W tym kobiet	W tym młodzieży
5	AZS – AWF	Warszawa	48	17	39
6	AZS – SGGW	Warszawa	22	22	22
Ogółem			956	570	763

Jak wynika z tabel, w roku 1966 gimnastyka sportowa prowadzona była w pionie AZS w ramach 6 ośrodków w 5 okręgach gimnastycznych: Gdańsk, Kraków, Olsztyn, Poznań, Warszawa.

¹⁴ Tamże, s. 3.

¹⁵ Rocznik PZG 1966, Warszawa 1967, s. 78–231 i Rocznik PZG 1968, s. 17–278.

W świetle dokonanych pod koniec 1969 r. częściowych zmian w zakresie struktury organizacyjnej sportu i wprowadzeniu korekty planu przygotowań olimpijskich, ośrodki w Krakowie i Radlinie przemianowano na Sekcje Przewodnie¹⁶. W okresie tym rozwinęły działalność następujące Sekcje Przewodnie:

- pion „CRZZ”: Pogoń „Ruda” Śląska – kobiet; Górnik „Radlin” – mężczyzn,
- pion „AZS”: AZS Olsztyn – kobiet,
- pion „Gwardia”: „Wisła” Kraków – kobiet,
- pion „Start”: „Start” Bielsko-Biała – mężczyzn,
- pion „MON”: „Legia” Warszawa – kobiet i mężczyzn, „Wawel” Kraków – kobiet, „Zawisza” Bydgoszcz – mężczyzn.

U schyłku lat 60. XX wieku pion AZS był więc jedną z liczących się struktur w polskiej gimnastyce, o czym świadczy fakt utworzenia akademickiej Sekcji Przewodniej (AZS Olsztyn).

III

Zapoczątkowany po roku 1966 regres w polskiej gimnastyce sportowej, i to zarówno pod względem zasięgu organizacyjnego jak i poziomu sportowego, pogłębiał się w latach kolejnych. Do roku 1973 wyczynowe szkolenie (na poziomie klasy MM, MK i I) utrzymało się zaledwie w 51 sekcjach, w tym w 31 sekcjach żeńskich i 20 sekcjach męskich. Przy tym 10 klubów (GTS „Wisła” Kraków, MZKS „Nysa” Opole, KS „Górnik” Zabrze, WKS „Gwardia” Warszawa, WKS „Legia” Warszawa, KG „Radlin”, KS „Korona” Kraków, KS „Warta” Poznań, MKS-MDK Warszawa, SKS „Start” Bielsko Biała) prowadziło zarówno sekcje gimnastyki żeńskiej jak i męskiej. Wśród gimnastycznych sekcji wyczynowych środowisko akademickie reprezentował zaledwie jeden klub – AZS Warszawa (tab. 4).

Podsumowując lata 1957–1973 należy stwierdzić, że wśród czołowych klubów gimnastycznych tego okresu („Wisła” i „Wawel” w Krakowie, „Górnik” Radlin, „Górnik” Zabrze, „Legia” i „Gwardia” w Warszawie, „Zawisza” Bydgoszcz, „Slavia”/„Pogoń” Ruda Śląska, „Sparta” Szczecin, „Start” Bielsko i „Stomil” Olsztyn), znalazły się w sumie dwa kluby pionu akademickiego: AZS Olsztyn i AZS Warszawa¹⁷. Do najsilniejszych ośrodków akademickich w gimnastyce w omawianym okresie należy zaliczyć AZS Olsztyn, AZS Kraków, AZS Poznań i AZS Warszawę.

¹⁶ Zostały one powołane do życia Zarządzeniem art. 5 Przewodniczącego GKKFiT z dnia 29 stycznia 1970 r. Załącznik nr 2 i art. 5 tego Zarządzenia oraz późniejsze Zarządzenie nr 76 Przewodniczącego GKKFiT określiły szczegółowe zasady działalności, organizacji pracy oraz zasady finansowania sekcji przewodnich klubów sportowych, związanych z przygotowaniem do Igrzysk Olimpijskich w 1972 r. w Monachium.

¹⁷ BSI 1968, nr 2, s. 2–8; *Sprawozdanie z działalności PZG za lata 1969–1973*, s. 27.

Tabela 4. Kluby prowadzące wyczynowe sekcje gimnastyki sportowej w 1973 r.

Lp.	Gimnastyka sportowa kobiet	Gimnastyka sportowa mężczyzn
1	GTS „Wisła” Kraków	KG „Radlin”
2	SKS „Start” Gdańsk	WKS „Zawisza”
3	MZKS „Nysa” Opole	WKS „Gwardia”
4	KS „Górnik” Zabrze	AZS „Warszawa”
5	WKS „Gwardia” Warszawa	WKS „Legia”
6	WKS „Wawel” Kraków	SKS „Start” Bielsko Biała
7	WKS „Legia” Warszawa	MKS-MDK Warszawa
8	KS „Gwardia” Katowice	KS „Orzeł Biały”
9	KG „Radlin”	KS „Korona” Kraków
10	SKS „Cracovia” Kraków	KTS „Wisła” Kraków
11	OZOS Olsztyn	MZKS „Nysa”
12	KS „Pogoń” Ruda Śląska	KS „Rozbark”
13	MKS „Pabianice”	KS „Górnik” Zabrze
14	MKS Hala Sportowa	KS „Zgoda”
15	SKS „Start” Katowice	KS „Hutnik”
16	KS „Gwiazda” Bydgoszcz	KS „Jedność”
17	MKS Lubliniec	ROW
18	Pałac Młodzieży Katowice	ŁKS
19	KS „Korona” Kraków	KS „Włókniarz” Kalisz
20	MZKS „Wanda” Kraków	KS „Warta” Poznań
21	KS „Warta” Poznań	
22	KS „Surma” Poznań	
23	RKS „Orzeł” Warszawa	
24	MKS-MDK Warszawa	
25	KS „Jedność” Michałkowice	
26	SKS „Start” Bielsko Biała	
27	KS „Odra” Opole	
28	KS „Spójnia” Racibórz	
29	KS „Hutnik” Katowice	
30	KS „Baildon” Katowice	
31	KS „Elektryk” Toruń	

Zmiana podziału administracyjnego kraju w 1975 r. spowodowała pomnożenie liczby Wojewódzkich Federacji Sportu. W związku z tym upadła idea centralizacji środków i zarządzania. W wyniku między innymi tych przekształceń, utworzono siedem grup specjalistycznych szkolenia gimnastycznego. Wśród nich jako jeden z czołowych ośrodków w kraju znalazł się warszawski AZS-AWF (tab. 5).

Pomimo utworzenia 13 grup specjalistycznych, poziom rozwoju polskiej gimnastyki, zasadniczo oceniany był jako niski. Ówczesną sytuację oddaje cytat zaczerpnięty z gazety „Sport” z 1977 r.: *Gimnastyka w zasadzie istnieje w trzech ośrodkach: śląskim (z „Górnikiem” Radlin i „Górnikiem” Zabrze), warszawskim i bydgoskim. Do tego dochodzi jeszcze Olsztyn, gdzie szkoli się gimnastyczkę*¹⁸. Ówczesny zasięg organizacyjny wyczynowej gimnastyki polskiej, ograniczał się więc

¹⁸ „Sport” nr 127 (4984) Rok XXXIII, nr 4 – Katowice, 1.07.1977, s. 4.

do zaledwie czterech ośrodków w kraju. Fakt odnotowania wśród czołowych ośrodków gimnastycznych w Polsce okręgu warszawskiego, którego trzon stanowił AZS-AWF Warszawa, był nobilitujący dla akademickiego ruchu gimnastycznego.

Tabela 5. Grupy specjalistyczne WFS z gimnastyką sportową w roku 1976

Lp.	Wojewódzka Federacja Sportu	Klubów w WFS	Klub
1	Bydgoszcz	1	WKS „Zawisza”
2	Katowice	4	GKS „Górnik” Zabrze
			KS „Slavia” Ruda Śląska
			KS Radlin
			SKS „Start”
3	Kraków	2	GTS „Wisła”
			KKS „Olsza”
4	Olsztyn	1	OKS „Stomil”
5	Opole	1	MZKS „Nysa”
6	Szczecin	1	KS „Sparta”
7	Warszawa	3	CWKS „Legia”
			SZS-AZS
			WKS „Gwardia”
	RAZEM	13	

Źródło: Instrukcja PFS w sprawie powoływania, działalności i zasad finansowania specjalistycznych grup szkoleniowych w 1976 r., Składnica Akt PZG, Warszawa, ul. Wiejska 17.

W 1988 r. gimnastyka wyczynowa uprawiana była na obszarze 10 okręgów: Bydgoszcz, Gdańsk, Katowice, Kraków, Łódź, Olsztyn, Wrocław, Poznań, Szczecin, Warszawa. Liczba klubów gimnastycznych zmalała do 25, a liczba ćwiczących do 936 zawodników. Liczba potwierdzonych i zdobytych klas sportowych wynosiła 46 (w tym w klasie MM – 0, w klasie mistrzowskiej – 6, w klasie I – 40)¹⁹. W tym też roku wyczynowa gimnastyka sportowa prowadzona była zaledwie w 2 klubach pionu akademickiego: w AZS-AWF Gdańsk i AZS-AWF Warszawa.

Podsumowując należy stwierdzić, że lata 1973–1988 były etapem zdecydowanego regresu zasięgu organizacyjnego PZG. Liczba funkcjonujących okręgów gimnastycznych zmniejszyła się z 14 do 10, a liczba klubów zmalała o 2/3 (z 75 do 25 klubów). Liczba zawodników zrzeszonych w PZG zmniejszyła się ponad czterokrotnie (z liczby 4020 w 1973 do 936 w 1989 r.). Regres zaznaczył się również w poziomie wykszolenia zawodników (zmniejszyła się liczba sklasyfikowanych gimnastyków we wszystkich klasach sportowych, przy czym w 1988 r. nie odnotowujemy klasy MM). Wśród klubów akademickich odnotowano również regres. W 1988 r. funkcjonowały zaledwie 2 AZS prowadzące wyczynowe sekcje gimnastyczne²⁰.

¹⁹ Sprawozdanie z działalności PZG na Walny Zjazd w 1988 r.

²⁰ Na podstawie wyników współzawodnictwa międzyklubowego za lata 1973–1989; J. Eider, *Gimnastyka ...*, s. 25.

Tabela 6. Wykaz klubów prowadzących gimnastykę sportową w roku 1988

Lp.	Gimnastyka sportowa kobiet	Gimnastyka sportowa mężczyzn
1	MKS „Kusy” Szczecin	GKS „Orzeł Biały” Brzeziny Śl.
2	SKS „Start” Gdańsk	KS „Tęcza” Łódź
3	KS „Tęcza” Łódź	CWKS „Legia” Warszawa”
4	KS „Górnik” Zabrze	AZS – AWF Gdańsk
5	KG „Radlin”	WKS „Zawisza” Bydgoszcz
6	MKS „Pałac Młodzieży” Katowice	KG „Radlin”
7	OKS „Stomil” Olsztyn	MKS „Victoria” Racibórz
8	KS „Korona” Kraków	KS „Korona” Kraków
9	GTS „Wisła” Kraków	KS „Nysa”
10	KS „Nysa”	KS „Włókniarz” Bielsko Biała
11	KS „Slavia” Ruda Śląska	KS „Start” Bielsko Biała
12		KS „Warta” Poznań
13		KS „Cukrownik” Chybie
14		AZS-AWF Warszawa

Źródło: Sprawozdanie z działalności PZG na Walny Zjazd w 1988 r.

IV

Przemiany ustrojowe roku 1989 – pomimo i tak fatalnej kondycji gimnastyki polskiej w latach 80. XX wieku – dodatkowo pogрузyły tę dyscyplinę sportu doprowadzając ją na początku lat 90. minionego stulecia do stanu nienotowanego w powojennej historii. W roku 1992 w całym kraju sklasyfikowano 864 zawodników i zawodniczek w tym w klasie mistrzowskiej tylko 1 gimnastyczkę (przy braku mężczyzn w kl. M). Klasę I w sumie uzyskało zaledwie 38 gimnastyczek i 21 gimnastyków²¹. Wyczynowa gimnastyka sportowa (na poziomie przynajmniej klasy I) prowadzona była w 9 sekcjach żeńskich i 12 męskich, na bazie 17 klubów gimnastycznych²².

Zarząd Polskiego Związku Gimnastycznego, wybrany na XX Walnym Zgromadzeniu w dniu 12.12.1992 r. rozpoczął swą działalność w bardzo trudnym dla polskiego sportu okresie. W sprawozdaniu ze Zgromadzenia czytamy m.in.: *Transformacja ustrojowa, problemy gospodarcze w naszym kraju, niezrozumienie przez wiele grup społecznych istoty zmian spowodowały zagubienie, niemożność podejmowania skutecznych działań dla rozwiązywania coraz mocniej występujących problemów. Powstała sytuacja, w której sport znalazł się absolutnie na marginesie życia społecznego*²³. Sytuację, w jakiej znalazł się

²¹ Sprawozdania PZG do GUS,teczka spraw gimnastyki za lata 1988-2000, Składnica Akt PZG, ul. Wiejska 17 Warszawa; W. Lipoński, *Encyklopedia Sportów Świata*, Poznań 2001, s. 151.

²² Tamże.

²³ Sprawozdanie z działalności PZG 1992–1996, s. 5, Składnica Akt PZG, Warszawa, ul. Wiejska 17.

sport gimnastyczny – w tym sport akademicki – na początku lat 90. w naszym kraju, oddaje przykład warszawskiej AZS-AWF. Tu jedną uchwałą Zarządu klubu (na skutek zaleceń Rektora tamtejszej AWF) zlikwidowano prężnie działającą (liczącą 95 zawodników) sekcję gimnastyczną²⁴. Główną przyczyną likwidacji sekcji gimnastycznych na początku lat 90. XX w. były problemy natury ekonomicznej, które wynikały z ogólnego niedofinansowania sportu polskiego w tym okresie²⁵. Jak miało się w perspektywie okazać, jedna z najlepszych gimnastycznych sekcji w Polsce – warszawska AZS, miała już się nigdy nie odrodzić.

Podobne problemy przeżywały i inne ośrodki gimnastyczne w tym akademickie. Przypadkiem kontrastującym dla AZS Warszawa, może być przykład gdańskiej AWF. Tu pomimo podobnych uwarunkowań funkcjonowania klubu (realia wolnorynkowe oraz ogólne niedofinansowanie sportu polskiego), dzięki zaangażowaniu i determinacji środowiska gimnastycznego udało się ocalić sekcję. Dzięki temu możliwe było (w 1999 roku) utworzenie na bazie Katedry Gimnastyki AZS-AWF Gdańsk, Ośrodka Olimpijskiego „Sydney 2000”²⁶, w którym nadmienimy szkolił się nasz brązowy i złoty medalista igrzysk olimpijskich w gimnastyce Leszek Blanik. Dodajmy, że po roku 1992 (do końca XX w.) w pionie AZS, gdański MKS AZS-AWF był jedyną profesjonalną, wycynowaną sekcją męskiego sportu gimnastycznego (tab. 7).

Podsumowując, lata 90. były etapem największego regresu w polskiej gimnastyce sportowej. W II połowie tego okresu podjęto próbę ocalenia jej przed całkowitą destrukcją. Po części udało się to osiągnąć. Wśród akademickich klubów ocalał niestety tylko jeden – gdański AZS. Przykład ten pokazuje jak determinacja i operatywność środowiska sportowego nie dopuściła do rozwiązania tejże sekcji gimnastycznej i w efekcie doprowadziła do stworzenia warunków umożliwiających szkolenie zawodników na poziomie światowym. Efektem tychże przedsięwzięć, już w niedalekiej przyszłości, miały być pierwsze – wyczekiwane od prawie 50 lat – medale polskiej gimnastyki sportowej na szczeblu międzynarodowym, w tym olimpijskie Leszka Blanika – zawodnika AZS-AWF Gdańsk.

²⁴ „Życie Warszawy” opisuje to wydarzenie w następujący sposób: *W styczniu 1992 r. do władz AZS dotarło pismo rektora AWF „W sprawie krytycznej sytuacji finansowej AWF”. (...) Czytamy w nim o konieczności zredukowania przez AZS o 50% korzystania z obiektów sportowych. (...) W odpowiedzi Zarząd klubu zlikwidował cztery sekcje, w tym wszystkie trzy sekcje sportu gimnastycznego: akrobatyki sportowej, gimnastyki artystycznej i gimnastyki sportowej.* „Życie Warszawy” nr 53, 3 marca 1992, s. 6.

²⁵ Jak zaradzono likwidacji sekcji gimnastycznej w AWF Gdańsk, szczegółowo zob. Z. Szot, A. Drobnik, *Droga do sukcesu. Gdańska gimnastyka sportowa bazą przygotowań olimpijskich Sydney 2000*, AWF Gdańsk Wrzeszcz 1997, s. 26 i 27.

²⁶ Powołano również Ośrodek gimnastyki kobiet w Zabrze. Sprawozdanie sekcji gimnastyki sportowej kobiet PZG za okres 2 XI 1996–12 XII 2000.

Tabela 7. Kluby prowadzące wyczynowe sekcje gimnastyki sportowej w latach 1989–2000

Lp.	Gimnastyka sportowa kobiet	Gimnastyka sportowa mężczyzn
1	TGS SMS Olsztyn	AZS-AWF Gdańsk (od 1992 MKS AZS-AWF)
2	SMS „Pogoń” Zabrze (po 1996) „Iskra” Zabrze	CWKS „Legia” Warszawa
3	TS „Wisła” Kraków	WKS „Zawisza” Bydgoszcz
4	„Kusy” Szczecin	KS „Tęcza” Łódź
5	„Korona” Kraków	NTG Nysa
6	KS „Pałac Młodzieży” Katowice	KS „Korona” Kraków
7	„Start” Gdańsk	RKS „Cukrownik” Chybie
8	„Tęcza” Łódź	KG Radlin
9	NTG Nysa	MKS „Pałac Młodzieży” Katowice
10		LKS „Orkan” Piekary Śląskie
11		BB-TS Bielsko-Biała (do 1990r.)
12		AZS-AWF Warszawa (do 1992r.)

Źródło: na podstawie sprawozdań PZG za lata: 1988–1992, 1992–1996, 1996–2000.

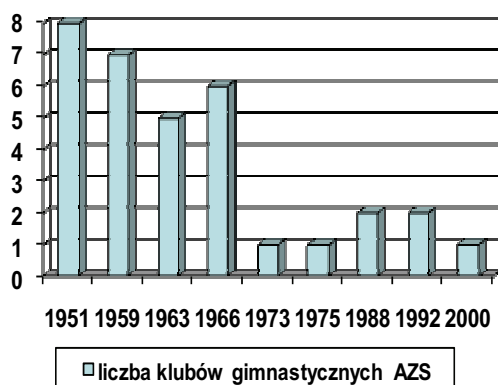
Fot. 1. Leszek Blanik podczas ćwiczeń w Ośrodku Olimpijskim „Sydney 2000” AZS-AWF Gdańsk

Źródło: Zbiory Grzegorza Bielca. Zdjęcie przesłane od Leszka Blanika

Zakończenie

Akademicki sport gimnastyczny stanowił w wieku XX ważne ogniwo rozwoju polskiej gimnastyki sportowej. Dynamiczny wzrost zasięgu organizacyjnego gimnastyki polskiej w ramach AZS miał miejsce w latach 50. tegoż stulecia. Przyczyniło się do tego – między innymi – usankcjonowanie działalności

zrzeszeń podległych ministrowi oświaty (w tym AZS). Do roku 1966 stan liczbowy wyczynowych gimnastycznych klubów akademickich zasadniczo nie zmieniał się i oscylował w granicach 6-8 klubów. Regres, jaki nastąpił w polskiej gimnastyce po roku 1866 nie ominął klubów akademickich. Zgodnie z trendem ogólnopolskim liczba AZS prowadzących tą dyscyplinę sportu znacząco zmniejszyła się i w latach 1973-2000 ograniczała się najwyżej do 2 klubów (ryc. 1).

Ryc. 1. Liczba klubów AZS prowadzących sekcje gimnastyki sportowej w latach 1951–2000. Źródło: opracowanie własne na podstawie pracy doktorskiej autora²⁷

Pomimo tego dorobek klubów pionu akademickiego, w kontekście osiągnięć polskiej gimnastyki sportowej na forum międzynarodowym, jest znaczący. Największe osiągnięcia indywidualne polskiej gimnastyki należą do reprezentanta pionu akademickiego – Leszka Błanika (MKS-AZS-AWF Gdańsk), który bezsprzecznie jest najbardziej utytułowanym zawodnikiem polskiej gimnastyki²⁸. Poza Błanikiem warto też wspomnieć o innych gimnastykach i gimnastyczkach klubów akademickich, którzy reprezentowali nasz kraj w igrzyskach olimpijskich: Wisławie Noskiewicz (AZS Warszawa), Danucie Fidusiewicz (AZS „Olsztyn”) oraz Andrzeju Konopce i Łukaszu Uhma (obydwaj AZS Warszawa)²⁹.

²⁷ G. Bielec, praca doktorska: *Rozwój polskiej gimnastyki sportowej (1867–2000)*, promotor M. Ponczek, Katowice 2006 (Aneks – sylwetki polskich olimpijczyków w gimnastyce sportowej).

²⁸ Szczegółowo zob. <http://www.leszekblanik.pl/>.

²⁹ Szczegółowo zob. G. Bielec, praca doktorska: *Rozwój polskiej gimnastyki sportowej (1867–2000)*, promotor M. Ponczek, Katowice 2006 (Aneks – sylwetki polskich olimpijczyków w gimnastyce sportowej).

STRESZCZENIE

Akademicki sport gimnastyczny stanowił w wieku XX ważne ogniwo rozwoju polskiej gimnastyki sportowej. Dynamiczny wzrost zasięgu organizacyjnego gimnastyki polskiej w ramach AZS miał miejsce w latach 50. tegoż stulecia. Przyczyniło się do tego – między innymi – usankcjonowanie działalności zrzeszeń podległych ministrowi oświaty (w tym AZS).

Począwszy od 1951 roku rozgrywano gimnastyczne Akademickie Mistrzostwa Polski (AMP). Była to największa gimnastyczna impreza sportu akademickiego w kraju. Do klubów, które jako pierwsze włączyły się do rywalizacji gimnastycznej w ramach AMP były: AZS-AWF Warszawa, AZS Gdańsk, AZS Gliwice, AZS Kraków, AZS Olsztyn, AZS Toruń, AZS Szczecin, AZS Wrocław.

Do roku 1966 stan liczbowy wyczynowych gimnastycznych klubów akademickich zasadniczo nie zmieniał się i oscylował w granicach 6-8 klubów.

Regres, jaki nastąpił w polskiej gimnastyce po roku 1966, nie ominął klubów akademickich. Zgodnie z trendem ogólnopolskim liczba AZS prowadzących tę dyscyplinę sportu znacząco zmniejszyła się. W latach 1973–1992 w zasięgu organizacyjnym PZG funkcjonowały zaledwie dwa kluby akademickie (Warszawa i Gdańsk). W latach 1993–2000 gimnastyka wyczynowa prowadzona była zaledwie w jednym klubie pionu AZS (AWF Gdańsk).

Słowa kluczowe: gimnastyka sportowa, historia, Poland, studencki sport, kluby sportowe

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE
ROZDZIAŁ VII

MARIUSZ OZIMEK

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie, Uniwersytet Rzeszowski

SPORT W KLUBIE SPORTOWYM AZS AWF KRAKÓW (1976–2008)

Historia AZS w Polsce¹

W gronie studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie – entuzjastów turystyki górskiej i narciarstwa (Walery Goetel, Jan Gadomski, Józef Grabowski, Ludwik Janczarski, Jerzy Junien Sarnecki, Władysław Kuryluk, Waclaw Majewski i Władysław Pawlica) jesienią 1908 roku zrodziła się idea utworzenia organizacji sportowo-turystycznej, która – jak pokazała niebawem przyszłość – na stałe zdomowała się w murach polskich szkół wyższych. W pracach przygotowawczych wzorowali się na doświadczeniach organizacyjnych swych lwowskich kolegów z kręgu Akademickiego Klubu Turystycznego² (1906) i Akademickiego Związku Sportowego Młodzieży Polskiej³ oraz krakowskich stowarzyszeń sportowych

¹ Opracowano na podstawie: H. Hanusz, B. Korpak, *Akademicki Przegląd Sportowy*. Pismo Zarządu Głównego AZS Wydanie Specjalne. Piotr Rachwaniec, FALL. Kraków 2009.

² Akademicki Klub Turystyczny we Lwowie – stowarzyszenie działające wśród młodzieży akademickiej i pracowników nauki powstałe na początku XX wieku we Lwowie. Inicjatorami powstania AKT byli: Bronisław Drecki, Adam Konopczyński, Wilhelm Landsberg, Mieczysław Orłowicz, Tadeusz Ostrowski, Władysław Smolka, Kazimierz Świtalski. Zebranie organizacyjne AKT odbyło się 29 kwietnia 1906 roku na terenie Uniwersytetu Lwowskiego. Towarzystwo założyło 30 osób – w pierwszym roku liczba członków wzrosła do 55. Prezesem został Mieczysław Orłowicz. Zarząd tworzyli: Adam Konopczyński – wiceprezes, Waclaw Kowalewski – wiceprezes, Wilhelm Landesberg – zastępca sekretarza, Bronisław Drecki – skarbnik, Władysław Smolka v zastępca skarbnika oraz Kazimierz Świtalski i Tadeusz Piotrowski – członkowie zarządu. Zadaniem Klubu było organizowanie wycieczek, i prowadzenie szkoleń na tematy związane z turystyką, poznaniem okolic – poczynając od prostych informacji o konieczności odpowiedniego ekwipunku, zasad wędrowania czy wyżywienia.

³ Akademicki Związek Sportowy Młodzieży Polskiej (AZSMP). Wielosekcyjne stowarzyszenie sport., założone w 1906 r. we Lwowie i rozwiązane już w 1909 r. W jego ramach powstał w 1906 r. Akademicki Klub Turystyczny, który przetrwał jako samodzielna organizacja aż do 1923 r.

i turystycznych, w których dotychczas byli zrzeszeni (Orłowicz 1921, Wryk 2009). Akademicki Związek Sportowy, bo o tej organizacji mowa, świętuje w roku akademickim 2008/2009 swoje 100-lecie działalności.

Zebranie założycielskie nowej organizacji odbyło się 5 grudnia 1908 roku, a 15 maja następnego roku przyjęto statut AZS Kraków i wybrano pierwszego prezesa, którym został Wacław Majewski – student medycyny. 19 czerwca 1909 roku władze austriackie oficjalnie zezwoliły na działalność Akademickiego Związku Sportowego.

Celem AZS, zgodnie z pierwszym statutem, było rozbudzanie wśród młodzieży zamiłowania do sportu i dawania członkom materialnej możliwości do wspólnej pracy w kierunku rozwijania sił fizycznych za pomocą wszelkich zdrowych a odpowiednich sportów, zabaw i gier ruchowych.

Stojąc na gruncie starogreckiego ideału „kalokagathia”, założyciele Związku szczególną uwagę zwracali na równomierne kształcenie umysłowe i fizyczne studentów. Wychowanie fizyczne, sport i turystyka stanowić miały nie tylko czynnik zdrowotny, ale także ważny składnik całego procesu dydaktyczno-wychowawczego.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w ramach Akademickiego Związku Sportowego powstawały w kolejnych latach AZS-y w szkołach wyższych w różnych miastach. W 1919 roku w Poznaniu i Warszawie, w 1920 w Wilnie, w 1921 w Lublinie, w 1922 we Lwowie, a w 1925 w Cieszynie. Utworzona w 1923 roku Centrala Polskich Akademickich Związków Sportowych była koordynatorem działania AZS w całej Polsce. Centrala inicjowała wiele różnorodnych przedsięwzięć organizacyjnych i sportowych oraz reprezentowała sport akademicki wobec władz państwowych i na arenie międzynarodowej. Pierwszym prezesem Centrali został Stefan Grodzki z Warszawy.

Pierwszym polskim olimpijczykiem startującym na Zimowych Igrzyskach Olimpijskich w 1924 r. w Chamonix był członek AZS, łyżwiarz Leon Jucewicz. Pierwszy złoty medal olimpijski zdobyła dla Polski zawodniczka AZS Warszawa Halina Konopacka w 1928 roku na Igrzyskach Olimpijskich w Amsterdamie.

Po zakończeniu II wojny światowej, w 1948 roku barwy AZS reprezentowało już prawie 15 tysięcy studentów, a sportowcy studenci dominowali w takich dyscyplinach jak: lekkoatletyka, koszykówka, siatkówka, czy wioślarstwo.

W 1959 roku AZS został członkiem Międzynarodowej Federacji Sportu Uniwersyteckiego (FISU) i od pierwszej Letniej Uniwersjady w Turynie w 1959 roku bierze udział w systemie studenckich imprez sportowych. Do dnia dzisiejszego sportowcy z Gryfem na piersi zdobyli na uniwersjadach 342 medali (102 złote, 107 srebrnych i 133 brązowe). Przedstawiciele AZS pełnili również liczne funkcje we władzach FISU: wiceprezesem FISU był Zdzisław Straszak, członkami Komitetu Wykonawczego byli Bogdan Kołodziejek i Aleksander Ronikier. Obecnie od dwóch kadencji funkcję tę pełni Marian Dymalski.

Od 1949 roku działające na uczelniach koła sportowe AZS zostały przekształcone w kluby uczelniane AZS (od 1957 roku). Powstały też Zarządy Środowisko w AZS, co poczynając od klubów działających na poszczególnych uczelniach, poprzez struktury wojewódzkie aż po Zarząd Główny AZS dały trójstopniowy szczebel działalności.

W 1961 roku utworzono w AZS system rozgrywek – Mistrzostwa Polski Szkół Wyższych.

Wizytówką AZS jest sport kwalifikowany. Setki medali zdobytych na najważniejszych imprezach światowych, wspaniali sportowcy jak Waldemar Babszanowski (dwukrotny złoty medalista olimpijski w podnoszeniu ciężarów i wielokrotny rekordzista świata), rekordzista świata w skoku wzwyż Jacek Wszola (złoty i srebrny medal olimpijski), siatkarze ze złotej drużyny Huberta Wagnera z Montrealu czy znakomici szermierze i wioślarze.

Od 1989 roku dzięki dynamicznemu rozwojowi szkolnictwa wyższego, powstało bardzo wiele nowych uczelni prywatnych i publicznych, a co za tym idzie – wzrosła liczba studentów (do prawie 2 mln osób). W tym czasie trzykrotnie wzrosła także liczba jednostek organizacyjnych AZS – do 327, w tym ponad 280 klubów uczelnianych. AZS rozpoczął działalność na dziesiątkach uczelni prywatnych i w wyższych szkołach zawodowych, powstały setki nowych sekcji w nowych dyscyplinach w dotychczas działających klubach. Rozwinął się szeroko system Mistrzostw Polski Szkół Wyższych.

Akademicki Związek Sportowy liczy dziś ponad 55 tysięcy członków, którzy objęci są systemem opartym o międzynarodowy program ISIS-AZS.

Reprezentacje AZS i Polski należą do jednych z liczniejszych na uniwersjadach oraz w akademickich mistrzostwach świata i Europy. AZS organizuje wiele imprez studenckich na poziomie światowym: w latach 1993 i 2001 zorganizowane zostały w Zakopanem zimowe uniwersjady oraz przeprowadzono 17 akademickich mistrzostw świata.

Ponad 1/3 reprezentacji olimpijskiej w Atenach i Pekinie stanowili zawodnicy spod znaku Gryfa. Pojawiły się nowe gwiazdy i medaliści igrzysk: Szymon Ziółkowski w rzucie młotem, Otylia Jędrzejczak w pływaniu, Tomasz Kucharski w wioślarstwie, Sylwia Gruchała we florecie, Tomasz Majewski w pchnięciu koła, gimnastyk Leszek Blanik, osada wioślarska, a w igrzyskach zimowych Justyna Kowalczyk.

Wierność ideowym zasadom sportu akademickiego jest szczególnie charakterystyczna dla Akademickiego Związku Sportowego.

AZS dzisiaj to m.in. 321 klubów na uczelniach państwowych i niepublicznych oraz ponad 3000 sekcji sportowych i blisko 55 000 członków, uczestniczących w rozgrywkach sportowych dla środowiska akademickiego na skalę ogólnopolską. Mistrzostwa Polski Szkół Wyższych stanowiące podstawowy system rywalizacji sportu powszechnego w Polsce, rozgrywane w systemie bezpośrednim oraz w typach uczelni. Akademickie Mistrzostwa Polski będące

jedyną formą rywalizacji sekcji wyczynowych AZS. Pozwalają na sprawdzenie stopnia przygotowania do sezonu, rozgrywek ligowych, ważnych startów docelowych. Kluby Sportowe AZS AWF stanowiące główną siłę sportu wyczynowego w AZS. To w tych klubach trenują nasi olimpijczycy. Sportowcy AZS stanowią około 31,6% ogółu polskiej reprezentacji narodowej. Rywalizacja i uczestnictwo w systemie Akademickich Mistrzostw Europy oraz Akademickich Mistrzostw Świata, jako czynny członek federacji EUSA oraz FISU. Trzy Centralne Ośrodki Sportu Akademickiego: COSA Wilkasy, COSA Górki Zachodnie koło Gdańska, COSA Zieleniec (Hanusz i Korpak 2009).

Historia KS AZS AWF Kraków

Początki powstania KS AZS AWF Kraków datują się na rok 1976, kiedy to 18 października na Nadzwyczajnym Zjeździe Delegatów kierownictwo Klubu i Władze Uczelni – Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie⁴ zaakceptowały nazwę AZS AWF Kraków, którego statut zatwierdzony został 9 listopada przez GKKFiT.

Skład statutowych władz klubu, wybranych na pierwszym Walnym Zebraniu Delegatów w dniu 6 grudnia 1976 r. był następujący: Kazimierz Toporowicz – prezes, Emil Dudziński – wiceprezes ds. sportowych, Jan Żurek – wiceprezes ds. organizacyjnych, Maciej Rek – wiceprezes ds. ekonomicznych, Leonia Michalus – wiceprezes ds. wychowawczych, Zygmunt Szewczyk – wiceprezes ds. sportu szkolnego. Członkowie zarządu: Stanisław Adamczyk, Marek Babulski, Marian Bębenek, Wiesław Bieniasz, Janina Caban, Alicja Cichalewska, Zdzisław Dąbrowski, Jerzy Emmerich, Jerzy Gembala, Witold Gąsior, Leon Harabas, Piotr Jeż, Bolesław Kordas, Szymon Krasicki, Eugeniusz Kruczalak, Wanda Kwapulińska, Roman Kwapuliński, Bronisława Kufel, Zdzisław Moszczak, Aleksander Orchowski, Halina Oszast, Gustaw Płochacz, Ryszard Prokop, Tadeusz Rokossowski, Kazimierz Rusin, Stanisław Łabowski, Andrzej Stanowski, Władysław Stawiarski, Mieczysław Stefanów, Andrzej Szaruga, Kazimierz Trybalski, Józef Witkoś, Tadeusz Wojtaszek, Józef Żuradzki. Komisja Rewizyjna: Józef Grzesikowski – przewodniczący, Władysław Gostyński – sekretarz, Jan Krejca – członek KR, Edward Mróz – członek KR, Aleksander Witkowski – członek KR.

⁴ Kontynuacją idei uniwersyteckiego kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego było 3-letnie Studium Wychowania Fizycznego, utworzone w Polsce Odrodzonej (1927 r.) przy Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1950 r. Studium przekształcono w samodzielną Wyższą Szkołę Wychowania Fizycznego. Wprowadzono też 4-letnie studia magisterskie (1954 r.). W roku 1972 uczelnia otrzymała nazwę: Akademia Wychowania Fizycznego, a wkrótce po tym nadano jej imię Bronisława Czecha. Ważnym osiągnięciem było uzyskanie praw do nadawania stopni naukowych z zakresu nauk kultury fizycznej (stopień doktora 1970 r., stopień doktora habilitowanego 1987 r.).

W dniu przyjęcia oficjalnej nazwy w skład Klubu AZS AWF wchodziły następujące sekcje sportowe: Sekcja brydżowa: 20 zawodników. Kierownik sekcji: Janusz Iżewski. Brak kadry szkoleniowej. Poziom sportowy: I miejsce w I lidze, II miejsce w Pucharze Polski, Reprezentanci Polski: Henryk Grządziel, Jerzy Michałek. Sekcja wioślarska: 98 zawodników. Kierownik Sekcji: Kazimierz Mamoń. Kadra szkoleniowa: Zdzisław Adamik, Andrzej Gablankowski, Aleksander Trzyna, Jan Gresel, Jan Stefański. Poziom sportowy: II miejsce w punktacji drużynowej Mistrzostw Polski. Reprezentanci Polski: Zdzisław Bromek, Barbara Gwóźdź, Tadeusz Okoński, Grzegorz Ranisz, Andrzej Skowroński. Sekcja lekkiej atletyki: 206 zawodników. Kierownik sekcji: Jan Żurek. Kadra Szkoleniowa: Emil Dudziński, Edward Frydel, Eugeniusz Kruczalak, Kazimierz Rusin, Ryszard Szpar, Stanisław Zapart, Maria Zielińska, Jan Żurek. Poziom sportowy: I liga – XIV miejsce, Kadra narodowa: Franciszek Gorczyca, Zofia Moryc, Krystyna Pulczyńska, Wiesław Stachura, Stanisław Wyrobek, Stanisław Żaba. Sekcja piłki koszykowej kobiet: 60 zawodniczek. Kierownik Sekcji: Jerzy Komorowski. Kadra szkoleniowa: Ewa Cmunt, Mirosława Kasprzyk, Wojciech Radzikowski, Irena Szelağ. Poziom sportowy: II liga – VI miejsce. Reprezentanci Polski: Małgorzata Dubiel i Alicja Kaczmarek (w kadrze junierek) oraz Małgorzata Waga (w kadrze senierek). Sekcja piłki koszykowej mężczyzn: 35 zawodników. Kierownik sekcji: vacat. Kadra Szkoleniowa: Tomasz Arlet, Marcin Kasperzec. Poziom sportowy: II liga – VI miejsce. Brak reprezentantów Polski. Sekcja piłki ręcznej kobiet: 34 zawodniczki. Kierownik sekcji: Witold Mączka. Kadra Szkoleniowa: Jerzy Pytlik. Poziom sportowy: Liga okręgowa – I miejsce. Brak reprezentantek Polski. Sekcja kajakowa: 50 zawodników. Kierownik sekcji: vacat. Kadra szkoleniowa: Paweł Podgórski. Poziom sportowy: po przeniesieniu z urzędu kilku czołowych zawodników do KS Nadwiślan sekcja w 1976 zajęła IV miejsce w Krakowie; po zakończeniu sezonu została rozwiązana. Sekcja żeglarska: 90 zawodników. Kierownik sekcji: Bogusław Małecki. Kadra szkoleniowa: treningi prowadzili społecznie doświadczeni zawodnicy, którzy zakończyli karierę zawodniczą, w sezonie 1976 sekcja nastawiła się wyłącznie na szkolenie masowe, po sezonie 76 sekcja została przejęta przez Zarząd Środowiskowy.

Obecnie struktura organizacyjna to trzynastoosobowy Zarząd Kluby, pięcioosobowe Prezydium Klubu, czteroosobowa Komisja Rewizyjna oraz trzyosobowy Sąd Koleżeński.

Obecnie funkcjonuje sześć sekcji w sportach letnich: lekkoatletyka, wioślarstwo, kajakarstwo górskie, gimnastyka, szermierka, piłka ręczna kobiet oraz w sześć sekcji w sportach zimowych wspólnie z AZS Zakopane: łyżwiarstwo szybkie, narciarstwo alpejskie, narciarstwo klasyczne, snowboard a od roku 2006 skoki narciarskie oraz kombinacja norweska (sekcje w sportach zimowych funkcjonują pod nazwą KS AZS AWF Kraków/Zakopane). Ponadto klub pro-

wadzi sekcję masters, która liczy ok. 2500 członków. Obecnie Klub AZS AWF Kraków reprezentuje 550 zawodników posiadających licencje zawodnicze.

Cel pracy. Celem pracy było przedstawienie osiągnięć sportowców Klubu Sportowego AZS AWF Kraków w świetle stulecia działalności Akademickiego Związku Sportowego.

Materiał badań

Materiał badawczy wykorzystany w niniejszej pracy stanowiły dokumenty i wytwory łącznie (Grabowski 1996, Sozański 1996, Morawski 2000, Ryguła 2004).

– **Elektroniczne** – doniesienia, zestawienia internetowe, oficjalne strony federacji narodowych, związków sportowych i rozgrywanych imprez sportowych, oficjalne strony statystyczne.

– **Cyfrowe** – opracowania i wszelkie zestawienia liczbowe, statystyczne, wydawnictwa w formie opracowań drukowanych zwartych.

Przeprowadzona została skrupulatna **analiza dokumentów**, w tym protokołów największych zawodów, przede wszystkim igrzysk olimpijskich i mistrzostw świata, a także związanych z tymi zawodami materiałów, zawierających wszelką możliwą wiedzę na temat wybitnych sportowców, jak również zestawień najlepszych sportowców roku. W trakcie analizy wykorzystano możliwości Internetu – oficjalne witryny i strony internetowe [Źródła internetowe].

Najlepsi zawodnicy KS AZS AWF Kraków

Lekka atletyka: Adam Starostka (reprezentant Polski w lekkiej atletyce, uczestnik Igrzysk Olimpijskich 1980 roku w Moskwie w sztafecie 4x400 m, Wioletta Frankiewicz – Janowska (uczestniczka Igrzysk Olimpijskich – Ateny 2004 – 1500 m – 23. miejsce, brązowy medal ME (2006) – 3000 m z przeszkodami), Marcin Urbaś (uczestnik Igrzysk Olimpijskich Sydney (2000) – ćwierćfinał 200 m, 8. miejsce 4x100 m, uczestnik Igrzysk Olimpijski Ateny (2004) – 5. miejsce 4x100 m, brązowy medal HME (2005) – 200 m, rekordzista Polski na 200 m 19,98 sek (MŚ Sewilla), Grzegorz Sudoł (uczestnik Igrzysk Olimpijskich – Ateny 2004 – chód sportowy – 7. miejsce, IO Pekin 9. miejsce), Piotr Klimczak (uczestnik Igrzysk Olimpijskich – Ateny 2004 – 4x400 m – 10. miejsce, złoty medal na Letniej Uniwersjadzie – (2005) – 4x400 m, srebrny medal HMS (2006) – 4x400 m), Marcin Nowak (brązowy medal 4x100 m Mistrzostwa Europy (1998), uczestnik Igrzysk Olimpijskich Sydney (2000) – ćwierćfinał 100m, 8. miejsce 4x100 m, brązowy medal HME – 4x100 m (2002), Dariusz Kuć (srebrny medalista Mistrzostw Świata Juniorów Młodszych w sztafecie szwedzkiej (2003), brązowy Medalista Halowych Mistrzostw Polski na 60 m (2007), Wicemistrz Europy w sztafecie 4x100 m (Göteborg 2006), Półfinalista Halowych Mistrzostw Świata na 60 m (2006), Mistrz Polski na 100 m (2006,

2008), Brązowy Medalista Mistrzostw Polski na 100 m (2005) i na 200 m (2006), Halowy Mistrz Polski Juniorów na 60 m i 200 m (2005, 2006), Mistrz Polski Juniorów na 100 m (2005) i na 200 m (2004), Srebrny Medalista Mistrzostw Polski Juniorów na 100 m (2004), Halowy Mistrz Polski Juniorów Młodszych na 60 m (2003), Mistrz Polski Juniorów Młodszych na 100 m (2002), Mistrz Polski Młodzików na 100 m (2001), 2. miejsce w superlidze PE w sztafecie 4 x 100 m (Annecy 2008), uczestnik IO w Pekinie 2008), Marcin Starzak (Puchar Europy: 2. miejsce – 2008, 2006; 3. miejsce – 2007, Halowe Mistrzostwa Świata: 7. miejsce – 2008, Halowe Mistrzostwa Europy: 6. miejsce – 2007, Mistrzostwa Europy U-23: 6. miejsce – 2005, Mistrzostwa Polski: 1. miejsce – 2006, 2007, 2008, Halowe Mistrzostwa Polski: 1. miejsce – 2006, 2007, 2008, Halowy Rekord Polski: 8.18 – 2008 (32 lata temu Grzegorz Cybulski), Halowy Rekord Polski juniorów: 8.01 – 2004, Młodzieżowy Rekord Polski: 8.21 – 2007, Wielokrotny Mistrz i medalista Mistrzostw Polski w młodszych kategoriach wiekowych, IO Pekin – skok w dal. Rafał Augustyn, chód 20 km (Mistrzostwa Świata 26. miejsce – chód 20 km (2007), Puchar Świata 26. miejsce – chód 20 km (2006) , 56. miejsce – chód 20 km (2008), Mistrzostwa Polski: 1. miejsce – chód 20 km (2007), 2. miejsce – chód 20 km (2006), 2. miejsce – 5000 m – hala (2008), 3. miejsce – chód 20 km (2008), MME 4. miejsce – chód 20 km (2005), Uniwersjada 13. miejsce – chód 20 km (2005), IO Pekin – 29 miejsce.

Kajakarstwo górskie: Bogusława Knapczyk (reprezentantka Polski w kajakarstwie, uczestniczka Igrzysk Olimpijskich w Atlancie w kajakarstwie (1996), Michał Staniszewski (reprezentant Polski, srebrny medal AMŚ C-2 (1998), srebrny medal w C-2 indywidualnie (1999), Srebrny medalista Igrzysk Olimpijskich Sydney w kajakarstwie C-2, (2000) (wraz z Krzysztofem Kołomańskim), Brązowy medalista Mistrzostw Europy (2000), drugie miejsce w Pucharze Świata (2000), Andrzej Wójs/Sławomir Mordarski (reprezentanci Polski, uczestnicy Igrzysk Olimpijskich w Sydney (2000) – kajakarstwo górskie C-2 ,6 miejsce, trzecie miejsce w Pucharze Świata (2000), pierwsze miejsce w Pucharze Świata w Augsburgu i Pradze (2001), Złoty medal Akademickich Mistrzostw Świata w kajakarstwie górskim C-2 (2002) Kraków, brązowy medal MŚ Seniorów w drużynie C-2 x 3 (2003), Sławomir Mordarski (złoty medal MŚ – C-1x3 (1999), Wojciech Sekuła/ Jarosław Miczek (brązowy medal MŚ Seniorów w drużynie C-2 x3 (2003), Agnieszka Stanuch (Uczestniczka IO w Atenach 2004, K1, 13 miejsce, Uczestniczka IO w Pekinie – K1, 5. miejsce), Paweł Sarna/Marcin Pochwała (uczestnicy IO w Atenach, C2, 10 miejsce), Grzegorz Wójs (Akademickie Mistrzostwa Świata 2002, C1, 3. miejsce), Beata Grzesik (Mistrzostwa Świata, 1999, 2. miejsce).

Sekcja wioślarska: Grzegorz Puszczykowski (srebrny medal AMŚ (1994) – 4xML), Tomasz Bethier (złoty medal AMŚ (2006) 8+MA), Beata Malinowska (brązowy medal AMŚ (1998) , 2x2WL, brązowy medal AMŚ (2004)

2xKL), Magdalena Nowak (brązowy medal na AMŚ (2002) – 2x2WL), Agata Gramatyka (Akademickie Mistrzostwa Świata 2008, 1. miejsce)

Szermierka: Radosław Zawrotniak (IO Pekin, 2. miejsce, szpada drużynowo), Piotr Kruczek (srebrny medal mistrzostw Europy do lat 23)

Gimnastyka: *Drużynowe Mistrzostwo Polski 2008, Maks Kawalenka (Zdobywca Pucharu Polski 2008)*

Tab. 1. Zawodnicy poszczególnych sekcji – lata 2007–2008

Sekcje	Reprezentacja Polski	Kadra Narodowa	Klasy sportowe		
			MM	M	I
Gimnastyka	1	6		7	2
Kajakarstwo górskie	6	9	4	6	12
Lekka atletyka	13	18	3	9	31
Łyżwiarstwo szybkie	7	4	1	10	5
Narciarstwo alpejskie	2	9	1	4	11
Narciarstwo klasyczne	1	4		1	4
Piłka ręczna					23
Snowboard	13	7	4	5	15
Szermierka	1	4	1	2	4
Wioślarstwo	2	2	1	1	11

Sekcje zimowe: Dagmara Krzyżyńska (2 złote medale na ZU (2001), złoty medal ZU (2005), udział w IO (2006) Turyn), Andrzej Bachleđa (udział w Igrzyskach Olimpijskich (2002) – Salt Lake City, Katarzyna Wójcicka (brązowy medal ZU (2005) – 1500 m, uczestniczka Igrzysk Olimpijskich Turyn (2006), Konrad Niedźwiedzki (uczestnik IO Turyn (2006) Zimowa Uniwersjada – Pekin 2. miejsce), Jagna Marczułajtis (udział IO Salt Lake City, 4. miejsce, udział w IO Turyn (2006), Mateusz Ligocki (udział w IO Turyn (2006), kwalifikacja na IO w Vancouver 2010), Rafał Skarbek-Malczewski (udział w IO Turyn (2006).

Poziom sportowy poszczególnych sekcji w ostatnich latach (2004–2008)

Zawodnicy KS AZS-AWF Kraków należą do czołówki w rywalizacji ogólnopolskiej, są powoływani do reprezentacji kraju oraz zdobywają medale mistrzostw kontynentu i świata. W latach 2004–2008 zawodnicy sekcji letnich zdobyli 344 medale Mistrzostw Polski, 174 medale Akademickich Mistrzostw Polski, 23 medale Mistrzostw Świata, Europy, Akademickich Mistrzostw Świata i Uniwersjady, zaś zimowych 260 medali Mistrzostw Polski, 8 medale Akademickich Mistrzostw Polski oraz 13 medali imprez mistrzowskich o zasięgu międzynarodowym.

Ten wysoki poziom sportowy AZS-AWF Kraków jest odzwierciedlony w startach zawodników również na Igrzyskach Olimpijskich: 7 zawodników na letnich IO 2004' Ateny, 6 – na zimowych IO 2006' Turyn, 10 – zawodników na IO letnich 2008 Pekin.

Tab. 2. Poziom sportowy poszczególnych sekcji – 2007–2008

Sekcje	MŚ			ME			UNIWERSJADA			MP		AMP	
	I-III	F	U	I-III	F	U	I-III	F	U	I-III	F	I-III	F
Gimnastyka										1	2		
Kajakarstwo górskie			1	1	2	4				8	2		
Lekka atletyka	1	3	4		5	1	2		2	3	5	3	3
Szermierka		1	1	1		1				3	6	1	3
Wioślarstwo		1			1		1			9	1	5	5
Łyżwiarstwo szybkie		2	3	1	2	1	4	5	3	2	2		
Narciarstwo alpejskie			1						2	7	1		
Narciarstwo klasyczne			1						1	5	1	1	2
Snowboard	1		8		1	2		2	5	2	2		
Ogółem	2	7	1	3	1	9	7	7	1	1	2	4	4

Największe osiągnięcia medalowe zawodników

KS AZS AWF Kraków na przestrzeni istnienia klubu ostatnich 32 lat

1976 rok: 4 medale MP (wioślarstwo), **1977 rok:** 8 medali MP (wioślarstwo), **1978 rok:** 1 medal MP (brydż), 3 medale MP (wioślarstwo), **1979 rok:** 1 medal MP (brydż), 5 medali MP (wioślarstwo), **1980 rok:** 2 medale MP (lekkoatletyka), 6 medali MP (wioślarstwo), **1981 rok:** 1 medal MP (wioślarstwo),

1982 rok: 1 medal AMŚ (wioślarstwo), **1983 rok:** 1 medal MP (lekkoatletyka), 1 medal MP (wioślarstwo), **1985 rok:** 4 medale MP (wioślarstwo), **1986 rok:** 1 medal MP (lekkoatletyka), 4 medale MP (wioślarstwo), **1987 rok:** 2 medale MP (lekkoatletyka), 2 medale MP (wioślarstwo), **1988 rok:** 2 medale MP (lekkoatletyka), 3 medale MP (wioślarstwo), **1989 rok:** 2 medale MP (lekkoatletyka), 3 medale MP (wioślarstwo), **1990 rok:** 2 medale MP (lekkoatletyka), 1 medal MP (wioślarstwo), **1991 rok:** 1 medal MP (lekkoatletyka), **1992 rok:** 2 medale MP (lekkoatletyka), **1993 rok:** 2 medale MP (lekkoatletyka), 9 medali MP (kajakarstwo), **1994 rok:** 2 medale MP (lekkoatletyka), 2 medale MP (wioślarstwo), 12 medali MP (kajakarstwo), 1 medal AMŚ (wioślarstwo), **1995 rok:** 9 medali MP (lekkoatletyka), 2 medale MP (wioślarstwo), 13 medali MP (kajakarstwo), **1996 rok:** 3 medale MP (lekkoatletyka), 2 medale MP (wioślarstwo), 6 medali MP (kajakarstwo), **1997 rok:** 4 medale MP (lekkoatletyka), 4 medale MP (wioślarstwo), 10 medali MP (kajakarstwo), **1998 rok:** 1 medal ME (lekkoatletyka), 5 medali MP (lekkoatletyka), 1 medal AMŚ (wioślarstwo), 3 medale MP (wioślarstwo), 1 medal AMŚ (kajakarstwo), 10 medali MP (kajakarstwo), 2 medale MP (narciarstwo alpejskie), **1999 rok:** 7 medali MP (lekkoatletyka), 3 medale MŚ (kajakarstwo), 27 medali MP (kajakarstwo), 3 medale MP (wioślarstwo), 3 medale MP (narciarstwo alpejskie), 4 medale MP (narciarstwo klasyczne), **2000 rok:** 7 medali MP (lekkoatletyka), 1 medal ME (kajakarstwo), 1 medal IO (kajakarstwo), 2 medale AMŚ (kajakarstwo), 2 medale MP (wioślarstwo), 5 medali MP (narciarstwo alpejskie), 6 medali MP (narciarstwo klasyczne), **2001 rok:** 6 medali MP (lekkoatletyka), 17 medali MP (kajakarstwo), 4 medale MP (wioślarstwo), 2 medale ZU, 7 medali MP (narciarstwo alpejskie), 2 medale MP (narciarstwo klasyczne), **2002 rok:** 2 medale MP (lekkoatletyka), 1 medal ME (lekkoatletyka), 1 medal AMŚ (wioślarstwo), 3 medale MP (wioślarstwo), 1 medal na AMŚ (kajakarstwo), 10 medali MP (kajakarstwo), 19 medali MP (snowboard), 3 medale MP (narciarstwo alpejskie), 1 medal ME (szermierka), **2003 rok:** 10 medali MP (lekkoatletyka), 1 medal MP (wioślarstwo), 1 medal MŚ (kajakarstwo), 15 medali MP (kajakarstwo), 1 medal MP (szermierka), 1 medal ZU, 6 medali MP (łyżwiarstwo szybkie), 11 medali MP (narciarstwo alpejskie), 1 medal MP (narciarstwo klasyczne), 4 medale MP (snowboard), **2004 rok:** 6 medali MP (gimnastyka), 2 medale ME (kajakarstwo), 31 medali MP (kajakarstwo), 39 medali MP (lekkoatletyka), 5 medali MP (szermierka), 1 medal MMS (szermierka), 1 medal AMŚ (wioślarstwo), 9 medali MP (wioślarstwo), 21 medali MP (łyżwiarstwo szybkie), 5 medali MP (narciarstwo alpejskie), 3 medale MP (narciarstwo klasyczne), 26 medali MP (snowboard), **2005 rok:** 9 medali MP (gimnastyka), 5 medali ME (kajakarstwo), 27 medali MP (kajakarstwo), 1 medal ME (lekkoatletyka), 1 medal LU, 28 medali MP (lekkoatletyka), 3 medale MP (szermierka), 3 medale MP (wioślarstwo), 1 medal ZU, 30 medali MP (łyżwiarstwo szybkie), 1 medal ZU, 13 medali MP (narciarstwo alpejskie), 2 medale MP (narciarstwo klasyczne), 17 medali MP

(snowboard), **2006 rok:** 1 medal AMŚ (kajakarstwo), 14 medali MP (kajakarstwo), 1 medal MŚ (lekkoatletyka), 1 medal ME (lekkoatletyka), 17 medali MP (lekkoatletyka), 3 medali MP (szermierka), 1 medal AMŚ (wioślarstwo), 3 medale MP (wioślarstwo), 2 medale ME (łyżwiarstwo szybkie), 18 medali MP (łyżwiarstwo szybkie), 9 medali MP (snowboard), 2 medale MP (narciarstwo alpejskie), **2007 rok:** 12 medali MP (kajakarstwo), 14 medali MP (lekkoatletyka), 3 medali MP (szermierka), 3 medale MP (wioślarstwo), 17 medali MP (łyżwiarstwo szybkie), 8 medali MP (snowboard), 2 medale MP (narciarstwo alpejskie), **2008 rok:** 1 medal IO (szermierka), 6 medali ZU, 4 medale ME (lekkoatletyka), 13 medali MP (kajakarstwo), 16 medali MP (lekkoatletyka), 3 medali MP (szermierka), 3 medale MP (wioślarstwo), 15 medali MP (łyżwiarstwo szybkie), 8 medali MP (snowboard), 2 medale MP (narciarstwo alpejskie).

IO Pekin 2008

W letnich Igrzyskach Olimpijskich 2008 roku uczestniczyło dziesięciu zawodników klubu AZS AWF oraz jeden trener klubowy.

Wyniki zawodników KS AZS AWF Kraków podczas Igrzysk XXIX Olimpiady – Pekin 2008 przedstawiają się następująco: Radosław Zawrotniak (szpada indywidualnie, drużynowo) – indywidualnie 6. miejsce, drużynowo srebrny medal, Agnieszka Stanuch (kajakarstwo górskie, K-1) – 5. miejsce, Wioletta Frankiewicz (bieg na 3000 m z przeszkodami) – 8. miejsce, Grzegorz Sudoł (chód sportowy 50 km) – 9. miejsce, Rafał Augustyn (chód sportowy 20 km) – 29. miejsce, Jakub Jelonek (chód sportowy 20 km) – 45. miejsce, Dariusz Kuć (100 m, 4x100 m) – indywidualnie 100 m odpadł w drugiej rundzie, 4x100 m – dyskwalifikacja, Marcin Nowak (4x100 m) – udział, Marcin Starzak (skok w dal) – udział w eliminacjach, Illia Markov (chód sportowy na 20 km), reprezentant barw Rosji – 17. miejsce. Również, jak już wspomniano powyżej, uczestnikiem IO był trener Piotr Bora.

Podsumowanie

W świetle przedstawionych danych można stwierdzić, że zawodnicy Klubu Sportowego AZS AWF w Krakowie uczestniczyli we wszystkich najważniejszych zawodach sportowych o zasięgu światowym organizowanych przez najważniejsze federacje sportu akademickiego jak również organizacje na świecie reprezentujące poszczególne dyscypliny sportu. We wszystkich dyscyplinach sportu, w których tylko prowadzone są sekcje sportowe w Akademickim Związku Sportowym w Polsce, akademicy spod znaku gryfa brali udział i często zdobywali najwyższe laury. Spośród 225 zdobytych medali przez akademicką reprezentację Polski w letnich uniwersjadach (łącznie 24 Uniwersjady), w latach 1959–2007, sportowcy KS AZS AWF Kraków (uczestniczący w tych

zawodach od 1977 roku) zdobyli ich 10%, a w 24 zimowych uniwersjadach (w latach 1960–2007, startując od roku 1978), spośród 103 medali zdobyli dla Polski i Krakowa – 15%.

Udział w Igrzyskach Olimpijskich, w latach 1924-2008 brało łącznie 75 sportowców akademików, zdobyli 42 medale. Medale olimpijskie dla KS AZS AWF Kraków zdobyli Michał Stniszewski (kajakarstwo górskie), srebrny, w IO w Sydney 2000 roku oraz Radosław Zawrotniak (szermierka, szpada drużynowo), srebrny, w IO w Pekinie 2008 roku.

Doliczając do tych osiągnięć, setki medali akademickich mistrzostw Polski, mistrzostw Polski seniorów, mistrzostw Europy czy mistrzostw świata w różnych kategoriach wiekowych, można stwierdzić, że sportowcy akademicy z Krakowa są bardzo widoczni na arenach sportowych nie tylko w kraju ale również na świecie.

Literatura

1. Grabowski H., red. (1996), *Metody empiryczne w naukach o kulturze fizycznej*, Wydawnictwo Skrytowe Nr 136, AWF, Kraków.
2. Hanusz H., Korpak B. (2009), *Akademicki Przegląd Sportowy. Pismo Zarządu Głównego AZS Wydanie Specjalne. Piotr Rachwaniec, FALL*. Kraków.
3. Morawski J.M. red. (2000), *Wybrane problemy metodologii badań na potrzeby sportu*, Biblioteka PTNKF. Estrella, Sp. z o. o., Warszawa.
4. Orłowicz M. (1921), *Polskie towarzystwa turystyczno-krajoznawcze „Orli Lot”*. R-2. nr 3.
5. Pawłowski J. (2009), *Żółta księga AZS (z lat 1910–1914). Koło Seniorów AZS*, Kraków.
6. Ryguła I. (2004), *Proces badawczy w naukach o sporcie*, wyd. II poprawione i uzupełnione. AWF. Katowice. s. 531.
7. Sozański H. (1996), *Wybrane metody badań empirycznych w sporcie*. [w:] *Metody empiryczne w naukach o kulturze fizycznej*, red. H. Grabowski. Wydawnictwo Skrytowe Nr 136. AWF. Kraków.
8. Wryk R. (2009), *Sport akademicki w relacjach i wspomnieniach*, Wydawnictwo Poznańskie. Poznań.

Źródła internetowe

www.azs-awf.pl – oficjalna strona KS AZS AWF Kraków

www.azs.pl – oficjalna strona AZS w Polsce

http://pl.wikipedia.org/wiki/Akademicki_Klub_Turystyczny_we_Lwowie – Akademicki Klub Turystyczny we Lwowie – Wikipedia, wolna encyklopedia

STRESZCZENIE

Celem pracy było przedstawienie osiągnięć sportowców Klubu Sportowego AZS AWF Kraków w latach 1976–2008, w świetle stulecia działalności Akademickiego Związku Sportowego, mijającego w roku 2009. Materiał badawczy wykorzystany w niniejszej pracy stanowiły dokumenty i wycinki łącznie –

elektroniczne (doniesienia, zestawienia internetowe, oficjalne strony federacji narodowych, związków sportowych i rozgrywanych imprez sportowych, oficjalne strony statystyczne) i cyfrowe (opracowania i wszelkie zestawienia liczbowe, statystyczne, wydawnictwa w formie opracowań drukowanych zwartych. W świetle przedstawionych danych można stwierdzić, że w ponad trzydziestoletniej historii klubu zawodnicy AZS AWF w Krakowie uczestniczyli we wszystkich najważniejszych zawodach sportowych o zasięgu światowym organizowanych przez najważniejsze federacje sportu akademickiego jak również organizacje na świecie reprezentujące poszczególne dyscypliny sportu, często sięgając po najwyższe laury sportowe.

Słowa kluczowe: AZS, sport akademicki, AZS AWF Kraków

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE
ROZDZIAŁ VIII

ZBIGNIEW BARABASZ¹, EMILIAN ZADARKO¹,
EDYTA NIZOŁ², STANISŁAW CIESZKOWSKI¹

¹Wydział Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego

²Instytut Kultury Fizycznej, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie

**DZIAŁALNOŚĆ STUDIÓW WYCHOWANIA FIZYCZNEGO I SPORTU
PO ROKU 1989 W POLSCE**

**Działalność Studiów Wychowania Fizycznego i Sportu
po roku 1989 w Polsce**

W 1989 r. nastąpiły w Polsce przemiany, które nie pozostały bez wpływu na kształt obowiązkowego wychowania fizycznego na uczelniach. Nowelizacja ustawy z 1982 r. (ze zmianami w 1985 r.) doprowadziła do znacznego zwiększenia autonomii szkół wyższych w Polsce. Odstąpiono od szczegółowych regulacji na szczeblu centralnym obowiązkowego wychowania fizycznego i jego wymiaru w szkołach wyższych, przekazując uprawnienia co do jego kształtu organom kolegialnym poszczególnych szkół wyższych¹. Zasada ta została potwierdzona w ustawie z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym. Niestety, z przepisu art. 3 ust. 2 pkt 2 „Dbanie o zdrowie i rozwój fizyczny studentów” niewiele wynika dla kształtu studenckiej kultury fizycznej, natomiast sama ustawa nie mówi nic o studenckim wychowaniu fizycznym. Tym niemniej jednak faktycznie utrzymała ona obowiązek wychowania fizycznego w szkołach wyższych, niezależnie od ich profilu i formy własności.

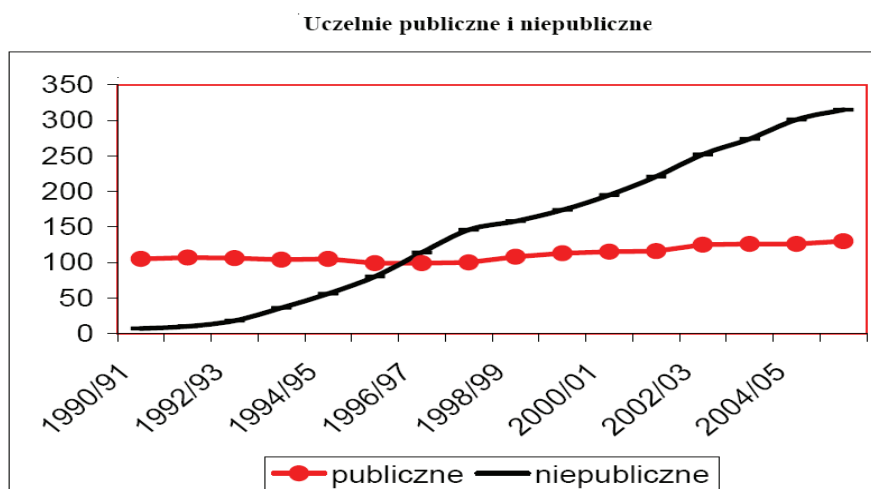
Demokratyzacja uczelni stała się przyczyną szeregu przekształceń organizacyjnych, które objęły również kulturę fizyczną młodzieży akademickiej. Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. w art. 19.1 zobowiązała szkoły wyższe działające w systemie dziennym do prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego. Zapis ten był jednak dość lakoniczny i nie określał charakteru formy i wymiaru

¹ Ustawa z 29.05.1989 r. DzU 1989 nr 34, poz. 181.

zajęć, pozostawiając rozstrzygnięcie tej kwestii organom decyzyjnym uczelni, a więc senatom i radom wydziałów. Zobowiązywał jednak uczelnie do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego, nic nie mówiąc o obowiązkowej bądź nie formie uczestnictwa w nich. Minimalne warunki wymiaru zajęć wf. zostały scedowane na naczelny organ samorządu – Radę Szkolnictwa Wyższego². Minął więc bezpowrotnie okres sterowania tym przedmiotem w trybie administracyjnym, ponad środowiskiem akademickim³. Często jednak w uczelniach zdeteminowanych sytuacją finansową dochodzi do minimalizacji godzin ustalonych na realizację wychowania fizycznego.

Studium Wychowania Fizycznego i Sportu po 1989 roku

W 1991 r. pojawił się na dużą skalę nowy podmiot w polskim szkolnictwie – uczelnie niepubliczne. Ich rozwój, liczebność, liczba studentów nie są obojętne dla studenckiej kultury fizycznej (wykres 1).

Wykres 1. Liczba szkół wyższych w latach 1990–2005 (uczelnie publiczne i niepubliczne)

Źródło: *Szkoły wyższe i ich finanse*, GUS, Warszawa 2005.

² A. Nowakowski, S. Podobiński, *Rola Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego w limitowaniu zajęć wychowania fizycznego studentów* [w:] *Z zagadnień akademickiej kultury fizycznej. Na dziesięciolecie sportu akademickiego w Polsce*, red. B. Maksimowska, A. Nowakowski, J. Ródziewicz-Gruhn, Częstochowa 1999, s. 61–66.

³ Z. Dziubiński, *Tendencje zmian uczelnianej kultury fizycznej w 10 lat po przełomie*, „Przegląd Naukowy Instytutu Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego WSP w Rzeszowie” 2000, z. 1–2, s. 63–64.

Poczynione kosztem kultury fizycznej oszczędności negatywnie odbiły się na sprawności i zdrowotności. Odpowiedzią na pogarszającą się sprawność fizyczną studentów był *Program rozwoju sportu w środowisku akademickim* wprowadzony przez Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w 1996 r.

Bardzo ambitne zalecenia tego programu trafiły na przeszkodę, jaką był brak pieniędzy. Część środków zobowiązał się przekazać UKFiT, lecz część miała pochodzić ze środków własnych organizacji realizujących te zalecenia. Niezależnie od wielu źródeł finansowych jednostki podstawowe akademickiej kultury fizycznej zmuszone były prowadzić działalność gospodarczą w celu utrzymania stanu posiadania bazy i kadry.

Ministerialne minima zobowiązały uczelnie do zapewnienia co najmniej 60 godzin z omawianego przedmiotu przez całe studia, lecz zalecenia te mają niekiedy charakter postulatyczny, a ostateczne rozstrzygnięcia leżały w gestii ośrodków decyzyjnych poszczególnych szkół wyższych.

W wyższych szkołach pedagogicznych doprowadziło to do sytuacji, w której na różnych uczelniach studenci tych samych kierunków nie mieli w ogóle zajęć z wychowania fizycznego lub mieli je przez trzy lata. Większość SWFiS starała się jednak realizować program w wymiarze 120 godzin w ciągu całego toku studiów.

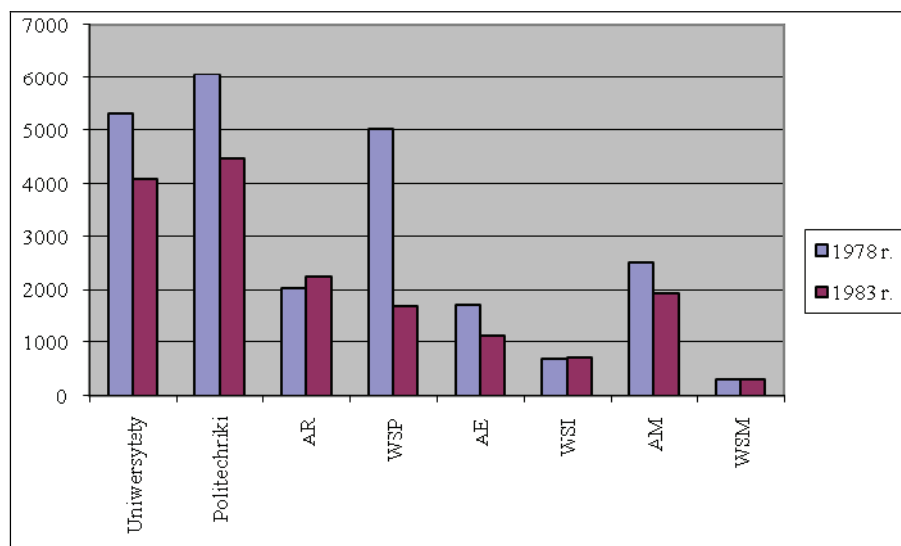
Wśród realizowanych w wyższych szkołach pedagogicznych obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego w tym okresie najwięcej było grup ogólnego przygotowania sportowego. Tylko dwie uczelnie prowadziły obowiązkową naukę pływania, a tylko w trzech studenci w ramach zajęć obowiązkowych mogli uczestniczyć w grupach specjalizacji sportowych.

Nauczyciele zatrudnieni w SWFiS starali się wyjść naprzeciw potrzebom studentów niepełnosprawnych lub niemogących uczestniczyć w normalnych zajęciach wychowania fizycznego. Organizacja tego rodzaju grup ćwiczeniowych była sprawą szczególnie istotną wobec wciąż pogarszającej się zdrowotności młodzieży akademickiej. Liczba osób zwolnionych lub wymagających rehabilitacji stale rosła.

Zmniejszająca się systematycznie liczba godzin przeznaczonych na obowiązkowe wychowanie fizyczne oraz pogarszająca się zdrowotność młodzieży studenckiej determinowała nauczycieli wychowania fizycznego odpowiedzialnych za uczelnianą kulturę fizyczną do realizacji większej ilości zajęć fakultatywnych. Niezwykle pomocna w tej materii była współpraca z AZS, który wspierał działania SWFiS. Działalność ta pozwalała na uzupełnienie obowiązkowego wychowania fizycznego zajęciami w sekcjach sportowych i grupach rekreacji ruchowej.

Od dłuższego czasu obserwuje się stały regres w obozownictwie. Pierwszy raz odnotowano to już w trakcie badań w 1983 r. (wykres 2). Na tle tych już wtedy niezadowolających wyników stan obecny prezentuje się jeszcze gorzej. W latach osiemdziesiątych wszystkie uczelnie pedagogiczne organizowały w ramach zajęć

obowiązkowych lub fakultatywnych obozy letnie i zimowe. Wśród kilku powodów obecnego stanu obozownictwa można wyróżnić jeden główny – brak dotacji, ale są też sytuacje braku zainteresowania studentów uczestnictwem w obozach

Wykres 2. Obozownictwo studentów przed transformacją systemową w różnego typu uczelniach

Źródło: K. Obodyński, *Kształtowanie się kultury fizycznej młodzieży akademickiej w Polsce...*

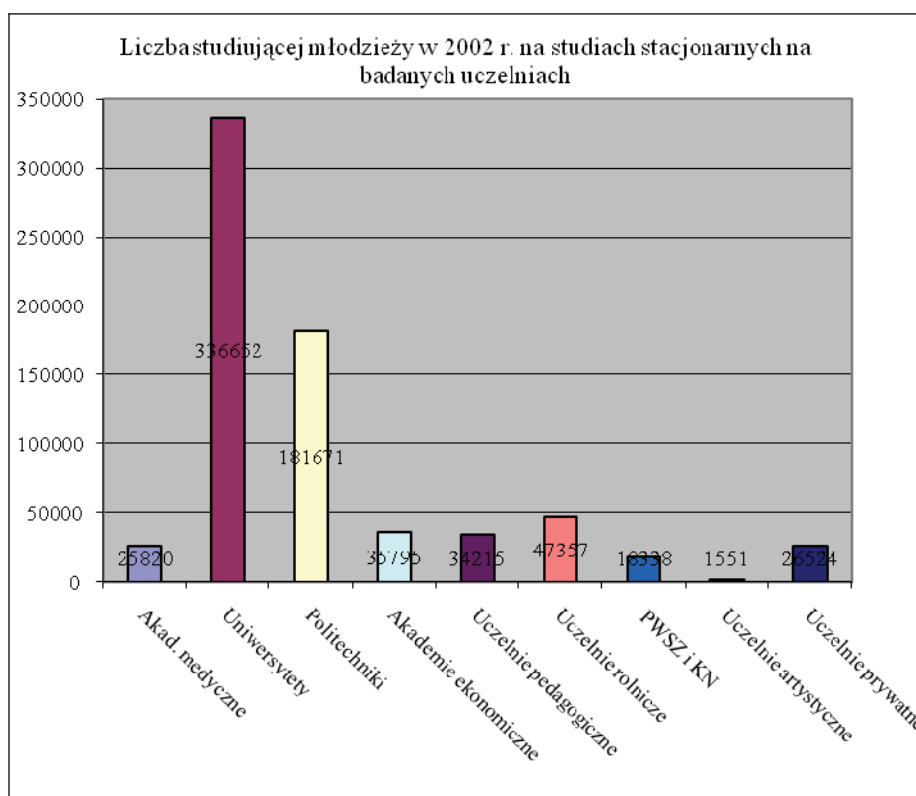
W roku akademickim 2002/2003 przeprowadzono badania ankietowe w wybranych uczelniach różnych typów (wykres 3).

Wychowanie fizyczne jako przedmiot obowiązkowy było realizowane na większości uczelni. Nie było takich zajęć tylko na jednej uczelni prywatnej oraz w Kolegium Językowym (które nie miało praw akademickich). Wymiar godzin realizowany na poszczególnych uczelniach był różny i zależał często od władz uczelni. Niestety, coraz częściej pojawiały się uwagi, że wynosi on „minimum dla standardów na danym kierunku studiów”.

Jednakowy wymiar godzin dla wszystkich kierunków na uczelni stosowany był rzadko. Ewenementem była Szkoła Główna Handlowa, gdzie wychowanie fizyczne nie było przedmiotem obowiązkowym, ale było brane pod uwagę jako przedmiot do punktacji koniecznej do zaliczenia semestru (2 pkt ECTS).

Wymiar godzin wychowania fizycznego wynosił średnio na uczelniach 90 godz. (3 semestry). Na wyróżnienie zasługują tu politechniki i uczelnie artystyczne, gdzie średni wymiar to 120 godz. (4 semestry), a sporadycznie nawet 8 semestrów. Niestety, na tych uczelniach występują również kierunki, gdzie zajęcia wychowania fizycznego nie były w ogóle realizowane. Co ważne, w większości zajęcia te odbywały się w pierwszych semestrach. Choć już wtedy pojawiały

się głośy i działania, by je przesunąć na dalsze lub dowolne semestry w trakcie studiów (z powodu oszczędności na uczelniach).

Wykres 3. Liczebność studentów w poszczególnych typach szkół wyższych w Polsce w 2002 r.

Źródło: badania własne, 2003.

Coraz częściej oprócz obligatoryjnych zajęć wychowanie fizyczne występowało także jako przedmiot fakultatywny (tab. 1), np. w postaci sekcji sportowych, rekreacyjnych, zajęć do wyboru dla studentów na dalszych latach studiów – po zakończeniu zajęć obligatoryjnych (np. na uczelniach medycznych na V–VI roku, politechnikach IV–V roku). Sporadycznie zajęcia fakultatywne występowały natomiast w PWSZ, uczelniach artystycznych, a w prywatnych były najczęściej realizowane przez KU AZS. Grupy ćwiczących powstały często z inicjatywy studentów.

Większość szkół wyższych utrzymywała jeszcze formę wpisu do indeksu z oceną (choć zależało to na ogół od władz poszczególnych wydziałów), np. na politechnikach, uczelniach rolniczych, PWSZ ta forma zaliczenia sięgała ponad

90%, niewiele mniej na uniwersytetach (70%), akademiach ekonomicznych (64%), uczelniach prywatnych (55%), akademiach medycznych (40%), natomiast na uczelniach pedagogicznych wynosiła zaledwie 17%. Przedmiot ten w 100% kończył się zaliczeniem bez oceny na badanych uczelniach artystycznych.

Tabela 1
Zajęcia wychowania fizycznego na uczelniach polskich w roku akademickim 2002/2003

Nadobowiązkowe zajęcia sportowe, rekreacyjne, rehabilitacyjne, korekcyjne (średnio na uczelnię)										
Nazwa szkoły wyższej		Akademie medyczne	Uniwersytety	Politechniki	Akademie ekonomiczne	Uczelnie pedagog. i FU	Uczelnie rol-nicze	PWSZ i KN	Uczelnie artystyczne	Uczelnie prywatne
Czy w uczelni są prowadzone nadobowiązkowe zajęcia?	sportowe	100%	100%	93%	90%	100%	100%	54%	33%	82%
	rekreacyjne	70%	77%	73%	80%	50%	57%	54%	0	52%
	rehabilitacyjne	33%	38%	35%	55%	33%	71%	15%	0	0
	korekcyjne	40%	33%	17%	33%	50%	28%	23%	0	7%
Ile jest grup ćwiczebnych? (średnio na uczelni)	sportowe	11	21	19	82	10	11	4	2	5
	rekreacyjne	6	6	37	3	2	8,	2	0	2
	rehabilitacyjne	0,6	3	1	1,2	1,3	2,3	0,2	0	0
	korekcyjne	1,1	3	0,8	0,5	2	1,7	0,4	0	0,1
Ile osób uczestniczy w zajęciach? (średnio na uczelni)	sportowe	220	408	317	185	199	190	72	azs	159
	rekreacyjne	138	172	840	128	38	118	82	0	31,2
	rehabilitacyjne	13	27,7	21	18	18	25	0,5	0	0
	korekcyjne	19	49	7	7	22	17	10	0	1,6
Ile razy w tygodniu ćwiczą poszczególne grupy?	sportowe	2	2	3	2-3	2	2	2	1-5	1-2
	rekreacyjne	1-2	1-2	2	1-2	1-2	1-2	1-2	bd	1,2,4
	rehabilitacyjne	bd	1-2	1-2	1-2	2	2	1	bd	bd
	korekcyjne	1	2-1	1-2	2-1	1-44	2	1	bd	1-2

Źródło: badania własne, 2003.

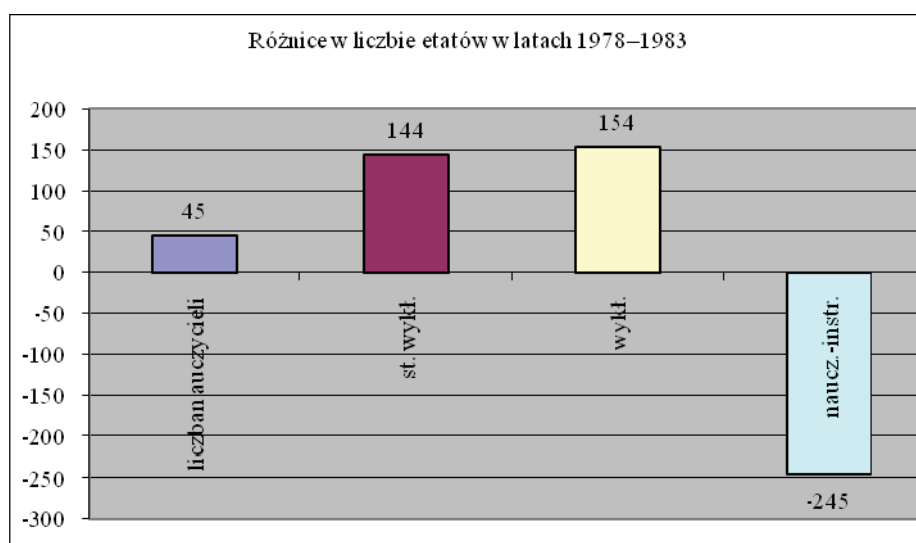
Ważniejsze jednak wydaje się włączenie przedmiotu wychowanie fizyczne do punktacji ECTS. Miało to miejsce w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. To między innymi ta uczelnia, jako jedna z działających najprężniej, wy-

znacza trendy dla innych uczelni w Polsce, które w niedalekiej przyszłości muszą przejść na system oceniania punktowego ECTS.

Zajęcia programowe w badanych szkołach wyższych realizowane były najczęściej w tradycyjnym wymiarze 2 godz. tyg. (lub jak pływanie 1 godz. tyg.), a zajęcia turystyczno-rekreacyjne odbywały się w innych wymiarach godzinowych. Wśród zajęć fakultatywnych, które występowały we wszystkich uczelniach publicznych i niepublicznych, dominowały zajęcia o charakterze sportowym (tabela 1); w dalszej kolejności zajęcia rekreacyjne, które występowały w od 50 do 80% uczelni, podobnie było z zajęciami korekcyjno-rehabilitacyjnymi, które występowały prawie w każdej szkole wyższej (w 60 do 99% badanych uczelni) – najwięcej w politechnikach (52%), PWSZ i KN (38%), a najmniej w uczelniach niepaństwowych (7%) i akademiach artystycznych (0%).

Nauczyciele studium i ich kwalifikacje

Ważnym podmiotem studenckiej kultury fizycznej są nauczyciele. W 1983 r., mimo zmniejszenia się w stosunku do 1978 r. liczby studentów, nastąpił wzrost liczby zatrudnionych nauczycieli (wykres 4).

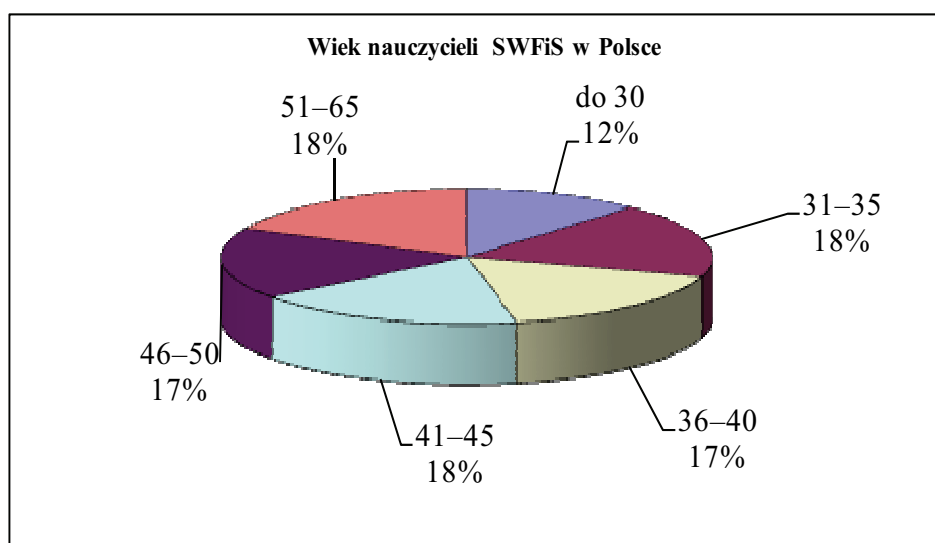

Wykres 4. Zmiany zatrudnienia nauczycieli SWFiS w latach 1978–1983

Źródło: K. Obodyński, *Kształtowanie się kultury fizycznej młodzieży akademickiej w Polsce...*

Stało się to głównie w wyniku zmiany proporcji zatrudnienia, tj. zwiększenia się blisko dwukrotnie liczby wykładowców i starszych wykładowców (a tym samym zmniejszenia ich pensum dydaktycznego) kosztem nauczycieli-instruktorów. Największe zmiany w tej strukturze zachodziły na politechnikach

i uniwersytetach. Szkoły te zatrudniały wówczas głównie nauczycieli w młodym lub średnim wieku. Blisko 70% kadry stanowili nauczyciele do 45. roku życia, a 18% powyżej 51 roku. Generalnie jednak stosunku do 1978 r. wzrosła znacząco, bo ponad dwukrotnie, liczba nauczycieli powyżej 51. roku życia (wykres 5).

Wykres 5. Wiek nauczycieli zatrudnionych w SWFiS w 1983 r. w szkołach wyższych

Źródło: K. Obodyński, *Kształtowanie się kultury fizycznej młodzieży akademickiej w Polsce...*

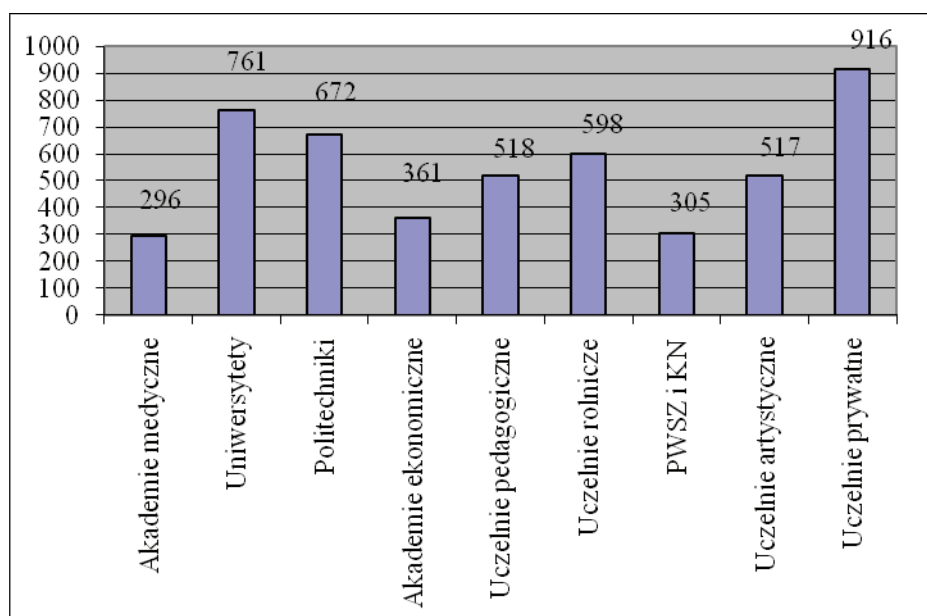
Na podstawie badań przeprowadzonych w roku akademickim 2002/2003 widać różnice w strukturze zatrudnienia nauczycieli SWFiS na uczelniach. Charakterystyczną cechą uczelni państwowych jest to, że starały się one zatrudniać nauczycieli na podstawie umowy o pracę głównie w wymiarze całego etatu. Pracownicy zatrudnieni w ramach umowy-zlecenia stanowili od 10% na uniwersytetach do 26% w państwowych wyższych szkołach zawodowych. Odwrotnie sytuacja miała się z uczelniami niepublicznymi, gdzie tylko 15% ogółu zatrudnionych to nauczyciele zatrudnieni w pełnym wymiarze godzin. Formą dominującą było natomiast zatrudnienie w formie umowy-zlecenia, często też na drugim etacie.

Prawie we wszystkich uczelniach publicznych funkcję organu prowadzącego wychowanie fizyczne pełni SWFiS, a ostatnio coraz częściej uczelniane Centrum Sportu i Rekreacji. Tylko w części państwowych wyższych szkół zawodowych (39%) i uczelni prywatnych (25%) nie było SWFiS. W państwowych wyższych szkołach zawodowych i kolegiach nauczycielskich (zaliczonych do tej grupy) działało się tak dlatego, że często funkcję tę pełniły zakłady wychowania fizycznego (lub podobne), prowadzące istniejący tam kierunek wychowanie fizyczne. W niepu-

blicznych natomiast często nie było struktury SWFiS, a funkcję tę spełniały odpowiadające za to przed Kanclerzem lub Rektorem wyznaczone osoby.

Bardzo zróżnicowane proporcje zatrudnienia wynikały z polityki kadrowej i dydaktycznej na uczelni i zależały od: dominującej formy zatrudniania (umowa-zlecenie czy etat), liczby godzin realizowanych na poszczególnych kierunkach w uczelni, liczebności grup studenckich, realizacji dyscyplin sportowych (np. pływanie) lub zajęć turystyczno-rekreacyjnych. Były także wynikiem dużej liczby nadgodzin pozostawionych nauczycielom.

W SWFiS zatrudnionych było 1449 pracowników, z czego 1031 na pełnym etacie, a 338 na umowę-zlecenie (wykres 6).

Wykres 6. Liczba studentów przypadających na jednego nauczyciela zatrudnionego w pełnym wymiarze godzin w 2002 r.

Źródło: badania własne, 2003.

Kadra dydaktyczna badanych uczelni to: 584 instruktorów, 688 trenerów kl. II, 152 trenerów kl. I, 31 trenerów kl. M. Można przyjąć, że wszyscy zatrudnieni nauczyciele na uczelniach wszystkich typów mieli kwalifikacje minimum instruktora, co dobrze świadczy o kadrze SWFiS. Najwięcej trenerów kl. I i kl. mistrzowskiej pracuje średnio na politechnikach – ok. 3 na uczelnię, uniwersytetach – 3, uczelniach rolniczych – 2 oraz PWSZ i uczelniach medycznych – 1 nauczyciel na uczelnię.

Stosunek trenerów kl. II do osób zatrudnionych na pełny etat jest najwyższy na uczelniach prywatnych i wynosi średnio 1,6 trenera na uczelnię (wynika to z preferowanej formy zatrudnienia na podstawie umowy-zlecenia), a w PWSZ przypada średnio 1 trener na uczelnię, w akademiach medycznych i politechnikach ok. 0,7, akademiach ekonomicznych, uczelniach pedagogicznych, rolniczych i uniwersytetach średnio po ok. 0,5 trenera kl. II na uczelnię. Uzupełnieniem w tych ostatnich jest duża liczba zatrudnionych trenerów kl. I i M.

Uczelniana infrastruktura sportowo-rekreacyjna

W latach 1978–1985 przeprowadzono badania w 80 wybranych uczelniach różnego typu. Największa ilość obiektów sportowo-turystycznych znajduje się na politechnikach, uniwersytetach i uczelniach pedagogicznych (tab. 2). Szkoły te dysponowały ponad połową bazy posiadanej przez wszystkie uczelnie. Prawdą jest jednak to, że są to największe uczelnie, studiowało na nich w tym okresie ponad dwie trzecie ogółu studentów. Część szkół wyższych nie posiadała w ogóle własnej bazy. Do grupy tej zaliczały się np.: Politechnika Poznańska (z 4618 studentami), Akademia Rolnicza w Lublinie (z 3317 studentami), Wrocławiu (z 4253 studentami), Warszawie (ze 101 studentami), Akademii Medycznej w Katowicach, Lublinie, Poznaniu, Szczecinie, Warszawie i Wrocławiu. W resorcie kultury i sztuki na 17 uczelni i blisko 6500 studentów tylko 2 szkoły dysponowały salami zastępczymi.

Tabela 2

Stan infrastruktury sportowej w 1983 r. w uniwersytetach

Uniwersytety	Obiekty własne						Obiekty wynajmowane			
	sale gimnastyczne	sale zastępcze	pływalnie	boiska	stadiony	inne obiekty	sale	baseny	stadiony	inne
Gdański	0	5	0	6	1	1	6	1	0	2
Śląski	3	4	1	1	0	0	3	1	2	2
Jagielloński	2	1	0	4	0	6	6	2	0	1
UMCS w Lublinie	3	1	1	2	0	0	4	0	1	0
Łódzki	2	0	0	0	0	0	9	2	0	0
UAM	0	2	0	0	0	0	7	2	1	2
UMK	1	2	0	6	1	0	1	2	0	0
Warszawski	1	2	0	1	0	1	16	4	1	3
Wrocławski	2	3	0	0	0	0	3	3	1	1

Źródło: K. Obodyński, *Kształtowanie się kultury fizycznej młodzieży akademickiej w Polsce...*

Tabela 3

**Infrastruktura sportowa w szkołach wyższych
(przypadająca średnio na jedną uczelnię) w roku akademickim 2002/2003**

Nazwa szkoły wyższej		Akademie merytoryczne	Uniwersytety	Politechniki	Akademie ekonomiczne	Uczelnie pedagogiczne i FU	Uczelnie rolnicze	Państwowe wyższe szkoły zawodowe	Uczelnie artystyczne	Uczelnie prywatne
Posiadane własne obiekty sportowe		100%	94%	100%	80%	100%	100%	76%	33%	55%
ŚREDNIA LICZBA OBIEKTÓW PRZYPADAJĄCA NA UCZELNIĘ W TYPIE										
stadion LA		0,1	0,33	0,26	0	0,16	0	0,15	0	0
boisko do piłki nożnej		0,2	0,44	0,6	0,1	0,16	0,42	0,2	0	0,4
boisko do koszykówki		0,5	0,83	1,2	0,72	0,5	1,14	0,2	0	0,2
boisko do siatkówki		0,6	1,33	1,53	0,72	0,16	1,28	0,85	0	0,3
boisko do piłki ręcznej		0,1	0,44	0,53	0,2	0,16	0,28	0,3	0	0,2
korty tenisowe		0,6	2	2,0	0,2	0	1,14	0,2	0	0,5
basen pływacki		0,1	0,22	0,2	0,55	0,5	0,14	0,8	0	0
hala sportowa		0,6	1,44	1,6	0,8	1,83	0,57	0,3	0	0,2
sale (do gimnastyki, aerobiku itp.)		0,8	1,5	1,73	0,55	0,83	1	0,77	0	0,4
siłownie		1,4	1,72	1,6	1,1	1,5	1,71	0,54	0,3	0,4
inne								1		
uczelniane inwestycje sportowe	TAK	0,3	0,3	0,25	0,3	0,16	0,28	0,3	0	0,2

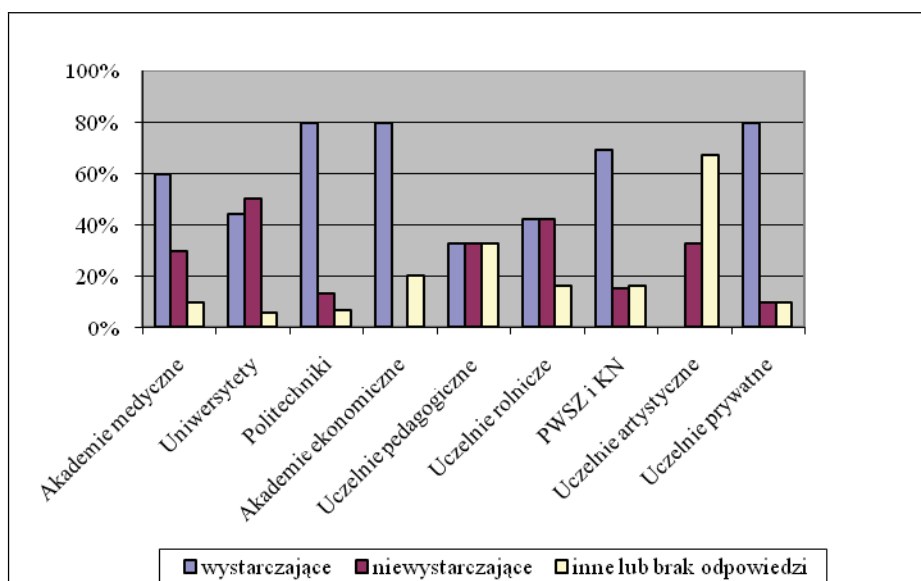
Źródło: badania własne, 2003.

W 1983 r. nastąpiła poprawa w tym zakresie. Wiązało się to z budową nowych obiektów, adaptacją starych. Kuriozalnie do poprawy tej przyczynił się także mniejszy nabór studentów na uczelnie w tym okresie, powodujący zmniejszenie się liczby ćwiczących. Jeżeli przyjmie się wskaźnik, że optymalne

wykorzystanie i „przelotowość” dla sali wynosi 600 osób, dla basenu 3000 osób tygodniowo, przy blisko 200 000 studentów i posiadanej bazie wskaźnik ten był wyraźnie niewystarczający. Okazało się, że liczba sal jest przynajmniej dwukrotnie, a pływalni siedmiokrotnie za mała w stosunku do potrzeb. Deficyt obiektów krytych występował szczególnie widocznie w wielkich skupiskach młodzieży akademickiej w Warszawie, Krakowie, Poznaniu i Wrocławiu.

Planowane lub realizowanych w 2006r. było zaledwie 21 inwestycji – 6 w uczelniach niepaństwowych i 15 w uczelniach publicznych, w tym 9 hal sportowych, 8 boisk wielofunkcyjnych, 8 basenów, 3 korty, 2 sale fitness, 1 siłownię i 1 stadion. Tylko nieliczne uczelnie realizowały więcej niż jedną inwestycję: PWSZ Sulechów i UAM w Poznaniu – boisko i korty.

W arkuszu samooceny tylko nieliczni określali swoje warunki jako bardzo dobre (10–20% uczelni), niewiele, na szczęście, jest też opinii typowo negatywnych – jako niedostateczne uznało warunki do uprawiania sportu 10% akademii medycznych i 33% akademii artystycznych.

Wykres 7. Ocena respondentów wyposażenia uczelni w sprzęt i urządzenia sportowe

Źródło: badania własne, 2003.

Obiekty bardzo drogie w utrzymaniu lub budowie były najczęściej wynajmowane. Wśród obiektów najczęściej wynajmowanych przeważały: basen pływacki, hala sportowa, a najrzadziej stadion LA, siłownie oraz salki do gimnastyki i sportów walki.

Infrastrukturę sportową nauczyciele oceniali w 67% jako „wystarczającą” w stosunku do potrzeb, jako niewystarczającą określiło ją 23% pytanym, a ok. 10% nie udzieliło odpowiedzi (wykres 7).

Większość uczelni starała się zrekompensować brak bazy sportowej, wynajmując odpowiednie obiekty w miejskich, wojewódzkich ośrodkach sportu, szkołach i klubach sportowych. Zaopatrzenie uczelni w sprzęt i przyrządy sportowe badani uznawali jako dobre. Resorty, którym podlegały uczelnie, zwiększały stale dotacje na wynajem obiektów oraz poczyniły starania o budowę nowych i adaptację starych.

Współpraca Studium Wychowania Fizycznego z Akademickim Związkiem Sportowym

AZS od samego początku swojego istnienia odrywał bardzo ważną rolę w kształtowaniu i rozwijaniu kultury fizycznej młodzieży akademickiej. Już w okresie międzywojennym był popularyzatorem szeregu inicjatyw zmierzających zarówno do rozwoju sportu wyczynowego, jak i masowego, turystyki oraz wychowania fizycznego.

Forma stowarzyszenia AZS okazała się najbardziej trwałą i odpowiadającą środowisku akademickiemu. AZS, mimo że działał statutowo na obszarze kultury fizycznej, nigdy nie podlegał przepisom ustawy o kulturze fizycznej⁴. Pierwotna wersja rodzącej się ustawy (z 1984 r.) była dla AZS niekorzystna. Według niej decyzje dotyczące stowarzyszeń były rozstrzygane na drodze administracyjnej, z wyłączeniem drogi sądowej. Kiedy w 1989 r. uchwalono ustawę o stowarzyszeniach, AZS skorzystał z niej, uzyskując status stowarzyszenia zarejestrowanego na drodze sądowej. Dotychczas AZS, w dużej mierze ze względów politycznych, miał prawny i faktyczny monopol na działalność w zakresie kultury fizycznej w środowisku akademickim (nie licząc oczywiście uprzywilejowanych przez władze ZSP, SZSP czy w dziedzinie prostych form rekreacji fizycznej – TKKF).

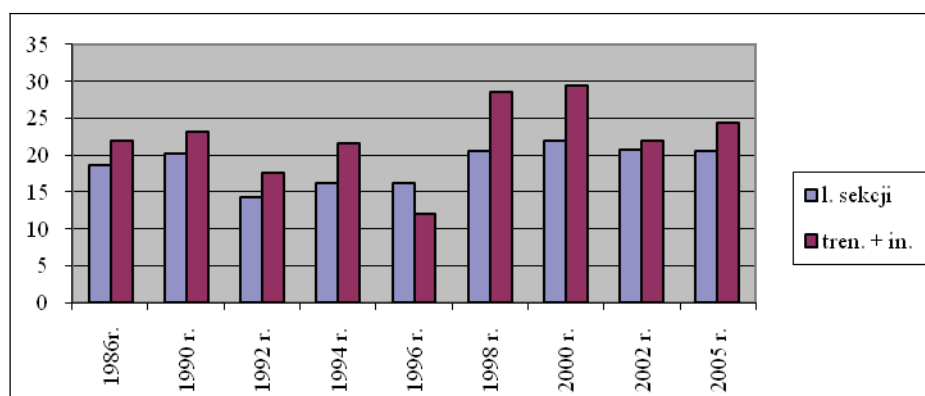
Po 1989 r. zgodnie z wymogami konstytucji wprowadzono nowe zasady dotyczące ruchu stowarzyszeniowego, tj. pluralizmu organizacyjnego, zakazu stosowania *numerus clausus* na działalność stowarzyszeniową w danym środowisku, równouprawnienia wszystkich stowarzyszeń wobec prawa, niezależności od władz państwowych.

Sytuacja AZS niewiele się jednak zmieniła. Nadal pozostał niemal monopolistą w środowisku akademickiej kultury fizycznej, głównie za przyczyną tradycji, bazy i kadry trenersko-instruktorskiej. Jednak i w tym zakresie zachodziły powolne zmiany, np. w Warszawie, gdzie ZSP i NZS otrzymywały nawet

⁴ L. Jaczynowski, *Kierowanie i działalność w organizacjach społecznych*, Warszawa 1995, s. 126–127.

dotacje budżetowe na swoją działalność⁵. Sytuacja ta stawiała przed AZS nowe wyzwania. Musiał on sprostać wolnorynkowej konkurencji.

Zmieniając swoje oblicze, rozszerzając sfery działalności, w 1993 r. władze AZS dostrzegły nieco pomijaną, ale bardzo dynamicznie, żywiołowo rozwijającą się kulturę fizyczną uczelni niepaństwowych, w 1991 r. studentów-słuchaczy kolegów nauczycielskich, w 1997 r. studentów nowo tworzonych uczelni państwowych wyższych szkół zawodowych oraz kleryków wyższych seminariów duchownych. Od kilku lat są też czynione starania o włączenie do współpracy uczelni mundurowych. Nie udaje się jednak do AZS przyciągnąć studentów studiów eksternistycznych, zaocznych i wieczorowych, choć na niektórych uczelniach stanowią oni blisko 70% ogółu studentów⁶.

Wykres 8. Liczba sekcji i zatrudnionych trenerów przypadających na jeden uniwersytet od 1986 do 2005 r.

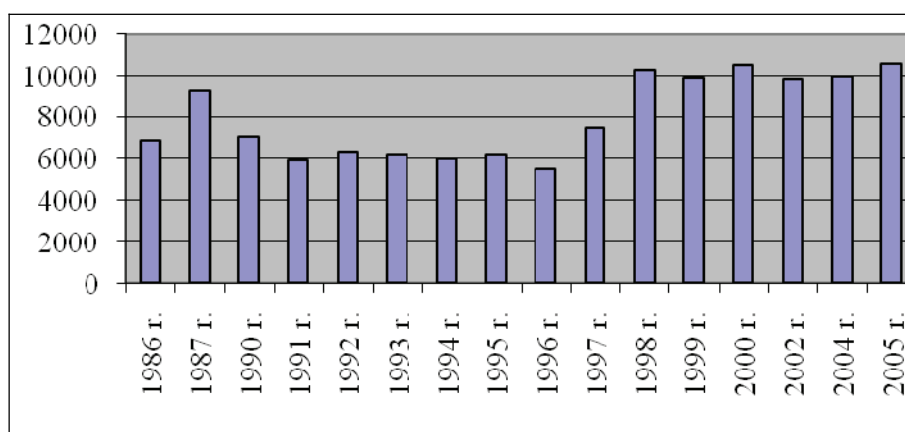
Źródło: badania własne, 2005. Sprawozdania z działalności AZS za lata 1986–2005.

W działalności klubów uczelnianych AZS na uniwersytetach można zaobserwować stagnację, trwającą od końca lat osiemdziesiątych. Zwiększyła się co prawda liczba sekcji funkcjonujących w uniwersytetach z 201 do 349 i liczba zatrudnionych trenerów i instruktorów z 241 do 413, ale stało się tak głównie poprzez powołanie nowych uniwersytetów (z 11 szkół tego typu w 1994 r. liczba ich zwiększyła się do 18 w 2005 r. – wykres 7).

⁵ M. Pastwa, A. Smoleń, J. Żyśko, *Prawno-ekonomiczne podstawy kultury fizycznej młodzieży akademickiej* [w:] *Kultura fizyczna w okresie transformacji szkolnictwa wyższego w Polsce*, red. Z. Dziubiński, B. Górski, Warszawa 2000, s. 284, 298.

⁶ Z. Dziubiński, *Tendencje zmian uczelnianej kultury fizycznej w 10 lat po przełomie*, „Przegląd Naukowy Instytutu Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego WSP w Rzeszowie”, 2000 z. 1–2, s. 63.

Możemy tu wyodrębnić fazy: powolny wzrost sekcji i ilości kadry trenersko-instruktorskiej do 1990 r., spadek liczebności po tym okresie do 1996 r., a następnie wzrost w latach 1996–2000 i ponowny spadek do roku 2005. Jest to sytuacja o tyle niepokojąca, że w 2005 r. udało się zbliżyć jedynie do średnich wartości z okresu przed transformacją systemową. Podobnie przedstawia się stan ilościowy członków klubów uczelnianych AZS działających na uniwersytetach (wykres 9).

Wykres 9. Liczba członków KU AZS na uniwersytetach w latach 1986–2005

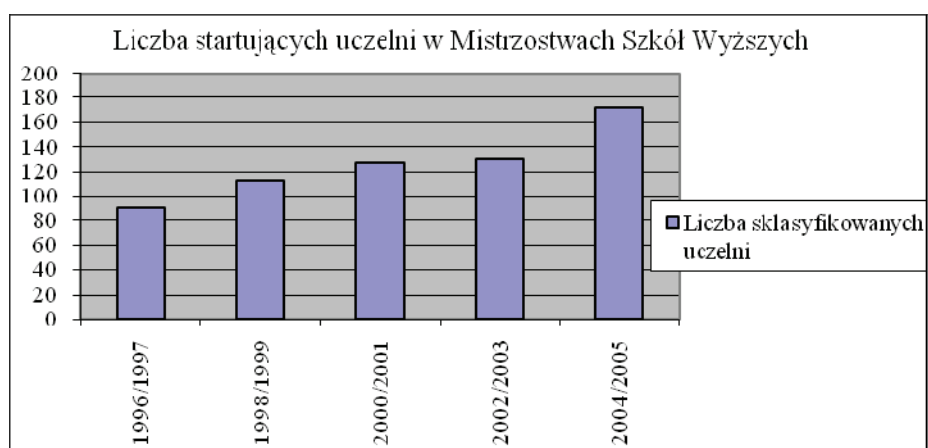
Źródło: badania własne, 2005. Sprawozdania z działalności AZS za lata 1986–2005

Po zapaści na przełomie lat 80. i 90. XX wieku obserwujemy wzrost bezwzględnej liczby członków KU AZS na uniwersytetach i stagnację tej sytuacji od 1998 r., ale daleko jeszcze do sytuacji z 1986 r. Wówczas liczba członków na uniwersytetach stanowiła 8,6% studiującej młodzieży, a w 2005 r. jest to tylko niecałe 3%. Jest to o tyle niepokojące, że oferta kultury fizycznej kierowana jest przez kluby uczelniane AZS zwłaszcza do młodzieży studiów stacjonarnych.

Od 17 maja 2000 r. zasady współpracy Zarządu Głównego AZS i Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu reguluje umowa. Celem jej jest m.in. umożliwienie studentom uczestnictwa w różnorodnych formach zajęć, doskonalenie mistrzostwa sportowego oraz włączenie AZS w realizację reformy edukacji w Polsce poprzez szkolenie organizatorów i wolontariuszy w zakresie promocji sportu, zdrowia i profilaktyki społecznej.

Od kilku lat znowu obserwujemy wzrastającą rolę AZS w studenckiej kulturze fizycznej. Co prawda największy potencjał sportowy to przywilej klubów funkcjonujących przy akademiach wychowania fizycznego, ale organizacja ta rozwija się prężnie także w innych uczelniach. Obecnie do celów statutowych AZS należą m.in.: upowszechnianie kultury fizycznej, rozwijanie sportu wyczynowego, podnoszenie stanu zdrowia społeczności akademickiej,

podejmowanie działań na rzecz osób niepełnosprawnych i ochrony środowiska naturalnego⁷. AZS prowadzi szeroko zakrojoną działalność propagandową i organizacyjną. Organizuje m.in. mistrzostwa Polski szkół wyższych w dziewięciu typach uczelni: w akademiach medycznych, uniwersytetach, politechnikach, akademiach ekonomicznych, wyższych szkołach pedagogicznych i filiach uniwersytetów, wyższych szkołach zawodowych, uczelniach niepaństwowych oraz akademiach wychowania fizycznego. Dla rywalizacji uczelni artystycznych stworzono odrębną formę organizacyjną – festiwale sportowe. W akademickim sporcie wyczynowym dominującą rolę pełnią kluby AZS-AWF, znajdujące się przy sześciu akademiach wychowania fizycznego i dwóch zamiejscowych wydziałach; w 2002 r. na 148 sekcji wyczynowych 65 zlokalizowanych było właśnie w tych klubach. Domeną pozostałych klubów uczelnianych jest sport dla wszystkich, rekreacja i turystyka.

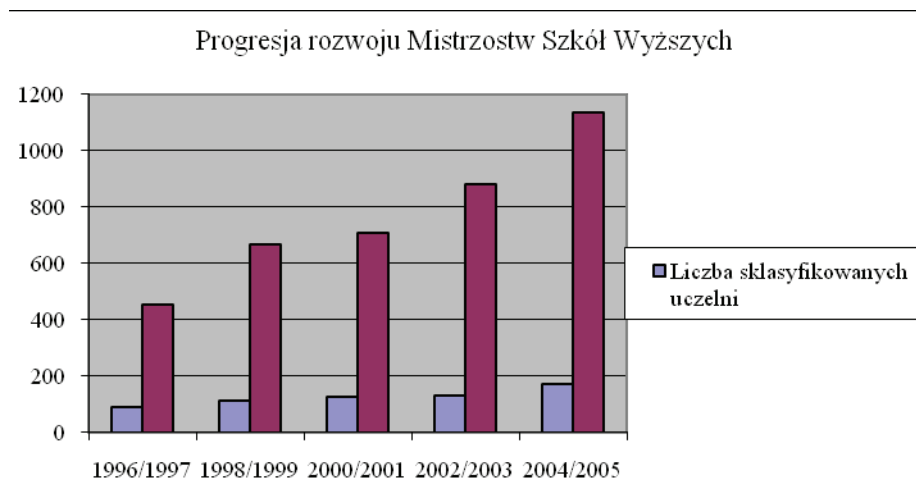

Wykres 10. Rozwój rywalizacji studenckiej w latach 1996–2005

Źródło: Badania własne, 2005. Sprawozdania z działalności AZS za lata 1996–2005.

Od 1994 r. obserwujemy systematyczny wzrost członków AZS w kadrze olimpijskiej. W 2003 r. funkcjonowało ogółem 36 sekcji z programami autorskimi. Rok 2005 to początek tworzenia akademickich centrów sportowych, skupiających młodych uzdolnionych zawodników. Negatywne zjawiska to między innymi spadek liczby zarówno członków, jak i ćwiczących w latach 1999–2002. Towarzyszyło temu powstawanie klubów uczelnianych AZS w nowych uczelniach, zwiększanie się liczby startujących zawodników i zespołów w ogólnopolskim cyklu rywalizacji sportowej (wykresy 10, 11).

⁷ Statut i regulaminy Akademickiego Związku Sportowego. Dział Wydawnictw Zarządu Głównego AZS. Warszawa 2003.

Wykres 11. Rywalizacja międzyuczelniana w latach 1996–2005

Źródło: badania własne, 2005. Sprawozdania z działalności AZS za lata 1996–2005.

STRESZCZENIE

Zmiany, które wystąpiły w Polsce po roku 1989, miały wpływ także na kształt szkolnictwa wyższego a także akademickiej kultury fizycznej. Przestały obowiązywać sztywne dezyderaty dotycząc liczby godzin wychowania fizycznego na uczelniach oraz formy ich odbywania. Zwiększono nacisk na zajęcia o charakterze rekreacyjnym i turystycznym, wprowadzono wiele nie znanych wcześniej dyscyplin, niektóre formy (jak obozownictwo) uległy natomiast znacznemu ograniczeniu lub nawet likwidacji. Na przestrzeni lat znacznie zwiększył się wiek kadry nauczycieli i ich kwalifikacje. Nie zaobserwowano znaczącego wzrostu infrastruktury sportowej przypadającej na jednego studenta. Mniejszą rolę SWFiS przywiązują do tradycyjnych partnerów, jak TKKF i PTTK, ciągle natomiast zacieśnia się współpraca z Akademickim Związkiem Sportowym, szczególnie po 2005 roku, kiedy to powołano Akademickie Centra Sportowe.

Słowa kluczowe: studenci, nauczyciele, przemiany, AZS, SWFiS

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE
ROZDZIAŁ IX

MIROSŁAW PONCZEK

Katedra Humanistycznych Podstaw Kultury Fizycznej

**OSIĄGNIĘCIA STUDENTÓW AWF IM. JERZEGO KUKUCZKI
W KATOWICACH W SPORTACH ZIMOWYCH (2006–2009)**

I

Podczas I Konferencji Wyborczej Zarządu Środowiskowego Akademickiego Związku Sportowego powołano do życia Środowiskowy Międzyuczelniany Klub Sportowy AZS przy Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego w Katowicach. Klub ten przekształcony został w 1981 r. w Klub Sportowy AZS AWF Katowice¹.

W 1989 r. – kiedy prezesem Klubu AZS AWF Katowice był prof. dr hab. Stanisław Socha – utworzono pierwszą sekcję narciarstwa biegowego w sportach zimowych. Nieco później powstały kolejne sekcje tego typu (biathlonowa, snowboardowa i alpejska)². Szkoleniową działalność sportową w sekcji narciarskiej powierzono trenerowi z Sankt Petersburga, Wadimowi Anucziniowi. Oprócz medali zdobytych podczas Mistrzostw Polski (w różnych kategoriach wiekowych) zawodnicy sekcji sportów zimowych uczestniczyli w imprezach rangi europejskiej i światowej.

¹ M. Ponczek, *Sylwetki polskich medalistów olimpijskich – absolwentów i studentów AWF Katowice*, „Zeszyty Metodyczno-Naukowe AWF Katowice” 2006, nr 22, s. 243-244.

² Zawodnik sekcji alpejskiej, Michał Kałwa był uczestnikiem Zimowych Igrzysk w Turynie (2006). Zajął w nich 27. miejsce (podczas zawodów w kombinacji zjazdowej). Inny sportowiec, student AWF Katowice Maciej Bydliński zajął 23. miejsce w superkombinacji alpejskiej w trakcie Mistrzostw Świata w Narciarstwie Alpejskim (w miejscowości Val d'Isere, Francja, w lutym 2009 r.). Por. Wywiad przeprowadzony w dniu 13 maja 2009 r. przez autora artykułu z zawodnikami Klubu Sportowego AZS – AWF Katowice: Wojciechem Szczepanikiem – 4. miejsce w Mistrzostwach Polski (seniorów – 2009 – Szczyrk) i Łukaszem Buryem – 8. miejsce w Mistrzostwach Polski (seniorów – 2009 – Szczyrk).

Najlepszym sportowcem zimowych uniwersjad (światowych zawodów w sportach śnieżnych i lodowych) był biathlonista (obecny student AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach) Tomasz Sikora³. Podczas Zimowej Uniwersjady w Popradzie (1999) zdobył on dwa złote medale (w biegu na 12,5 km i 10 km sprint). W trakcie Zimowej Uniwersjady w Zakopanem (2001) otrzymał dalsze złote medale za zwycięstwa w biegu na 20 km, 10 km – sprint, 12,5 km – w biegu na dochodzenie⁴. Oprócz tego, zdobył brązowy medal w sztafecie 4x10 km⁵.

Wśród kobiet wyróżniła się również ówczesna studentka AWF Katowice, Agata Suszka, która w biathlonie (podczas Zimowej Uniwersjady w Popradzie – 1999) zdobyła złoty medal w biegu na 10 km (na dochodzenie) i brązowy w sztafecie⁶.

Podczas Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Turynie (2006) zawodniczka KS AZS AWF Katowice Krystyna Pałka zajęła piąte miejsce w biegu biathlonowym (była to najwyższa lokata polskiej biathlonistki w historii występów w igrzyskach). Trenerem naszej zawodniczki w AZS AWF Katowice był Adam Kołodziejczyk. Pozytywnie należy również ocenić występ naszych sztafet w Turynie, w których biegacze z AZS AWF Katowice – Janusz Krężelok i Maciej Kreczmer (również biathlonistki reprezentacji Polski z Krystyną Pałką na dystansie 4x 6 km) - zajęli siódme miejsca⁷.

Na uwagę zasługują też osiągnięcia dwóch kolejnych studentek AWF Katowice – snowbordek – Pauliny Ligockiej, zdobywczyni brązowego medalu

³ Mistrz świata z 1995 r. (Anholz-Aterselve) w biegu biathlonowym na 20 km, również mistrz Europy (2000). Był chorążym polskiej reprezentacji w Zimowych Igrzyskach Olimpijskich Lillehammer (1994). Brał także udział w Zimowych Igrzyskach Olimpijskich w Nagano (1998), w Salt Lake City (2002) i w Turynie (2006). Wielokrotny mistrz Polski na 10 km (1994, 1996, 2000), na 20 km (1999, 2000) i 12,5 km na dochodzenie (1999). Brązowy medalista Mistrzostw Świata w Biathlonie z 1997 r. (Osrblije-Brezno) – w sztafecie 4x7,5 km z J. i W. Ziemianinami i W. Kozubem. Medalista Pucharu Świata - srebrny (1994) i brązowy (1993) – na 20 km. Złoty medalista Mistrzostw Europy w Biathlonie z 2000 r. (Zakopane) – na 12,5 km – na dochodzenie oraz czterokrotny srebrny medalista Mistrzostw Europy w Biathlonie z 1994 r. (Kontiolahti) z partnerami W. J. Ziemianinami i J. Wojtasem; z 2000 r. (Zakopane) – partnerzy: W. Ziemianin, W. Kozub, K. Topir; z 2001 r. (Hazete-Maurienoe – partnerzy: W. Ziemianin, W. Rożuń, K. Topir sztafeta 4x7,5 km; z 1994 r. (Windischgarten (20 km). Brązowy medalista Mistrzostw Świata w Biathlonie Letnim (1998) – Osrblije – sztafeta) – partnerzy: G. Grzywa, W. Kozub i K. Hrobaniak. Zob. Składnica akt Zakładu Historii Kultury Fizycznej Katedry Humanistycznych Podstaw Kultury Fizycznej AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Polscy Medaliści Zimowych Igrzysk Olimpijskich (dalej: PMZIO)

⁴ H. Hanusz, *Z historii. Polacy w studenckim ruchu sportowym*, „Akademicki Przegląd Sportowy” 2008, nr 6, s. 4–5.

⁵ Tamże, s. 5.

⁶ Tamże.

⁷ <http://www.polskisport.info/ZIMA.php?AKCJA>; http://pl.wikipedia.org/wiki/Krystyna_Pa%C5%82ka

podczas Zimowej Uniwersjady w Insbrucku (2005) oraz złotego medalu w half-pipe w trakcie Mistrzostw Świata w Arosa (2007)⁸.

Podczas zimowych Międzynarodowych Zawodów Sportowców Studentów z 2003 r. narciarze AZS AWF Katowice zdobyli medale brązowe. Byli to: Krystian Długopolski (w drużynowym oraz indywidualnym konkursie skoków) i Łukasz Kruczek (w drużynowym konkursie skoków).

W trakcie Zimowej Uniwersjady 2009 r. (w Harbinie – Chiny) Weronika Jakubowska z AZS AWF Katowice otrzymała brązowy medal za trzecie miejsce w biathlonie.

Dość znacznym echem odbił się też start najlepszego wówczas biegacza narciarskiego w Polsce, studenta, a później pracownika dydaktycznego Janusza Krężeloka (od 1996 r. startującego w barwach Klubu Sportowego AZS AWF Katowice). Reprezentując nasz kraj w trakcie Zimowych Igrzysk Olimpijskich 2002 r. w Salt Lake City, omal nie zdobył medalu olimpijskiego, kwalifikując się do finału w sprincie narciarskim tej imprezy⁹.

Studentem katowickiej AWF był również inny polski biegacz narciarski Maciej Kreczmer (Klub Sportowy AZS AWF Katowice). W zawodach SWE Wood Cup Sprint w Sztokholmie (2007) zajął on dziesiąte miejsce w sprincie narciarskim¹⁰.

II

Największe jednak osiągnięcia (nie waham się ich nazwać sukcesami) osiągnęli w latach 2006–2008 nasi najlepsi polscy sportowcy w sportach zimowych – Justyna Kowalczyk (studentka AWF Katowice¹¹ i Tomasz Sikora (reaktywowany w 2006 r. jako student AWF Katowice). Był nim bowiem już znacznie wcześniej na tej uczelni¹².

Justyna Kowalczyk zdobyła brązowy medal w biegu na 30 km – w stylu dowolnym – podczas Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Turynie (2006). Natomiast Tomasz Sikora otrzymał w trakcie trwania tej największej wtedy świata

⁸ M. Ponczek, *Sylwetki...*, s. 245 i nast.

⁹ W trakcie Zimowej Uniwersjady w Zakopanem (2001) sportowcy AZS AWF Katowice – Michał Piecha i Adam Guzda zdobyli brązowe medale w sztafecie biathlonowej; podobnie Janusz Krężelok i Adam Kwak w sztafecie.

¹⁰ www.google.pl Dodajmy jeszcze w tym miejscu, że zarówno Maciej Kreczmer, jak i Justyna Kowalczyk w Mistrzostwach Polski w Narciarstwie (2009) zdobyli złote medale w biegach na 30 i 50 km.

¹¹ Pierwszy raz zdobyła punkty w Pucharze Świata w grudniu 2001 r. w Asiago. W styczniu 2006 r. po raz pierwszy zajęła trzecie miejsce w biegu na 10 km techniką klasyczną podczas zawodów sportowych w Otepaa (Estonia). Por. Składnica akt Zakładu Historii Kultury Fizycznej..., PMZIO.

¹² Justyna Kowalczyk była studentką autora artykułu z przedmiotu historii a kultury fizycznej (w roku akademickim 2005/2006).

towej imprezy sportowej w konkurencjach zimowych medal srebrny (za zwycięstwo w biegu biathlonowym na 15 km)¹³.

Wszystkie światowe i polskie stacje telewizyjne oraz radiowe, również krajowa, europejska i światowa prasa sportowa zafascynowane były rozmiarami niebywałych osiągnięć sportowych¹⁴ – pochodzącej z podbeskidzkiej miejscowości Kasina Wielka – Justyny Kowalczyk¹⁵, zdobywczyni trzech medali Mistrzostw Świata w Narciarstwie Klasycznym w 2008 r. (w Libercu – Czechy). Justyna Kowalczyk 19 lutego (2008) otrzymała brązowy medal za trzecie miejsce w biegu na 10 km – sprint, zaś 21 lutego złoty medal w biegu na 15 km. Natomiast 28 lutego zdobyła złoty medal w biegu na 30 km¹⁶. Jak podkreśliła wieloletnia nasza najlepsza narciarka, do jej niepowtarzalnych zwycięstw przyczynił się trener Aleksander Wierietielny¹⁷.

Justyna Kowalczyk (jak pisano w „Dzienniku Zachodnim” 23 marca 2009 r.) *dogoniła „Kryształową Kulę”, triumfując w Falun, w finale Pucharu Świata (w biegach narciarskich). Pokonała wówczas swą wielką rywalkę Słowenkę Petrę Majdič oraz Finkę Aino – Kaisę Saarinien.*

Na pytanie dziennikarza Macieja Pilcha, o czym myślała przed finałem Pucharu Świata w Falun (Szwecja), potrójna medalistka mistrzostw świata z 2009 r. stwierdziła, że *jako osoba, która zna się na nartach biegowych – myślała sobie, że powinnam wygrać w Pucharze świata, ale nie mówiła o tym głośno bo wiele rzeczy może się zdarzyć*¹⁸.

Justyna Kowalczyk nie pomyliła się w swych przypuszczeniach i zdobyła „Kryształową Kulę” w biegach narciarskich Pucharu Świata.

¹³ „Dziennik Zachodni”, 27 marca 2009, s. 18.

¹⁴ „Dziennik Zachodni”, 23 marca 2009, s. 10.

¹⁵ Justyna Kowalczyk podczas uniwersjady w Insbrucku (2005) zdobyła trzy medale: medal złoty w biegu na 15 km techniką klasyczną, srebrny na 5 km techniką dowolną i brązowy w sprincie narciarskim na 1200 m techniką dowolną. W trakcie uniwersjady w Turynie (2007) Justyna Kowalczyk zdobyła złoty medal w sztafecie 3x 5 km. W położonym koło Turynu Pragelato zdobyła dodatkowo drugi złoty medal XXIII -Zimowej Uniwersjady triumfując w sprincie na 1200 m techniką dowolną. Por. www.google.pl Podczas tej uniwersjady Michał Ligocki zajął pierwsze miejsce w snowboardzie (half –pipe).

¹⁶ „Dziennik Zachodni”, 23 marca 2009, s. 10.

¹⁵ Cyt za „Dziennik Zachodni”, 23 marca 2009, s. 10.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Por. K. K., *Ja wam jeszcze pokażę!*, „Rekord” (pismo AWF w Katowicach) 2009, nr 1, s. 14. „Bez Wierietielnego nie byłoby mistrzyni, bez Kowalczyk nie znalazłbyśmy Wierietielnego”. Cyt. za K.K., *Ja wam pokażę!...*, s. 14. Bez większego echa natomiast w tradycyjnych mediach (prasie, radiu, telewizji) „odbiło się” nietuzinkowe osiągnięcie studentki AWF Katowice z początków 2009 r. Chodzi o Sylwię Jaśkowiec, która w Paz de Lys Sommnad (Francja) zdobyła dwukrotnie złoty medal w biegach narciarskich w kategorii juniorów do lat 23.

¹⁸ Składnica akt Klubu Sportowego AZS AWF Katowice. Sprawozdanie z działalności Klubu Sportowego AZS AWF Katowice. Materiały na dzień 20 kwietnia 2009 r. (maszynopis), bez sygn., bez pag.

Jest to obok wielokrotnych osiągnięć Adama Małysza w skokach narciarskich – największe osiągnięcie polskiego sportu – w dyscyplinach zimowych.

Znaczącym osiągnięciem w polskich sportach zimowych było zdobycie drugiego miejsca w biathlonowym Pucharu Świata w 2009 r. przez studenta AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach Tomasza Sikorę¹⁹.

III

Podkreślmy w tym miejscu, że sukcesy sportowców AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach w dyscyplinach zimowych były możliwe dzięki zarówno właściwej pracy działaczy, jak i trenerów reprezentacji *Polski oraz Klubu Sportowego AZS AWF Katowice (m.in. rektora AWF Katowice dra hab., prof. nadzw. Zbigniewa Waśkiewicza oraz prezesów KS AZS AWF Katowice: dra hab. prof. nadzw. Władysława Mynarskiego, prezesa tego klubu w latach 2003-2007 i dra hab. prof. nadzw. Adama Zająca, prorektora katowickiej AWF do spraw sportu i nauki, obecnego prezesa KS AZS AWF Katowice)*.

Dodajmy jeszcze na koniec, że w uznaniu zasług w sporcie, Justyna Kowalczyk, Tomasz Sikora i Aleksander Wieretielny zostali uhonorowali w kwietniu 2009 r. tytułem „Zasłużonego dla AWF Katowice”²⁰.

Justyna Kowalczyk została oprócz tego obdarowana Złotą Odznaką Klubu Sportowego AZS AWF Katowice i Specjalną Nagrodą Prezydenta Katowic Piotra Uszoka²¹. Osiągnięcia te zyskały aprobatę głowy państwa polskiego, bowiem w maju 2009 r. – w Święto Narodowe Konstytucji 3 Maja – Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński przyznał Justynie Kowalczyk Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski²².

Aneks 1

Uniwersjada 2007 r.

Nazwisko i Imię	Sekcja	Miejsce
1	2	3
Kowalczyk Justyna	narciarstwo klasyczne	1
Kowalczyk Justyna	narciarstwo klasyczne	1
Kowalczyk Justyna	narciarstwo klasyczne	1
Ligocka Paulina	snowboard	1
Ligocki Michał	snowboard	1

¹⁹ Składnica akt Klubu Sportowego AZS AWF Katowice. Sprawozdanie z działalności Klubu Sportowego AZS AWF Katowice. Materiały na dzień 20 kwietnia 2009 r. (maszynopis), bez sygn., bez pag.

²⁰ Na podstawie wywiadu udzielonego 12 maja 2009 r. autorowi artykułu przez dyrektora Biura Rektora AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach, mgra Krzysztofa Nowaka.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

1	2	3
Jaśkowiec Sylwia	narciarstwo klasyczne	3
Kowalczyk Justyna	narciarstwo klasyczne	3
Marek Kornelia	narciarstwo klasyczne	3
Bereza Małgorzata	szermierka	3
Bogdziana Grzegorz	biathlon	4
Uklejewicz Krzysztof	biathlon	4
Witek Łukasz	biathlon	4
Długopolski Krystian	narciarstwo klasyczne	4
Styczula Krzysztof	narciarstwo klasyczne	4
Bereza Małgorzata	szermierka	4
Bobak Paulina	biathlon	5
Grzywa Magdalena	biathlon	5
Grzywa Magdalena	biathlon	5
Tyrała Tiffany	biathlon	5
Cieślar Wojciech	narciarstwo klasyczne	7
Hankus Sławomir	narciarstwo klasyczne	7
Jaśkowiec Sylwia	narciarstwo klasyczne	7
Hluchnik Mariusz	narciarstwo klasyczne	8
Kreczmer Maciej	narciarstwo klasyczne	8
Michalek Mariusz	narciarstwo klasyczne	8
Tkacz Piotr	narciarstwo klasyczne	8
Kreczmer Maciej	narciarstwo klasyczne	9
Witek Łukasz	biathlon	11
Kreczmer Maciej	narciarstwo klasyczne	11
Kukucz Małgorzata	snowboard	11
Bobak Paulina	biathlon	12
Bogdziana Grzegorz	biathlon	12
Cieślar Wojciech	narciarstwo klasyczne	13
Bogdziana Grzegorz	biathlon	14
Unold Marcin	plywanie	14
Unold Marcin	plywanie	14
Cieślar Wojciech	narciarstwo klasyczne	15
Długopolski Krystian	narciarstwo klasyczne	15
Bobak Paulina	biathlon	16
Uklejewicz Krzysztof	biathlon	16
Witek Łukasz	biathlon	16
Witek Łukasz	biathlon	16
Długopolski Krystian	narciarstwo klasyczne	16
Bogdziana Grzegorz	biathlon	17
Kukucz Małgorzata	snowboard	17
Marek Kornelia	narciarstwo klasyczne	18
Bobak Paulina	biathlon	19
Styczula Krzysztof	narciarstwo klasyczne	19
Bogdziana Grzegorz	biathlon	20
Hankus Sławomir	narciarstwo klasyczne	20
Tyrała Tiffany	biathlon	22
Witek Łukasz	biathlon	22
Unold Marcin	plywanie	22

1	2	3
Bobak Paulina	biathlon	23
Grzywa Magdalena	biathlon	23
Puda Tomasz	biathlon	24
Uklejewicz Krzysztof	biathlon	24
Tyrała Tiffany	biathlon	25
Uklejewicz Krzysztof	biathlon	25
Hojnisz Patrycja	biathlon	27
Tyrała Tiffany	biathlon	27
Grzywa Magdalena	biathlon	28
Michałek Mariusz	narciarstwo klasyczne	29
Puda Tomasz	biathlon	30
Tyrała Tiffany	biathlon	30
Puda Tomasz	biathlon	32
Goły Michał	snowboard	32
Hojnisz Patrycja	biathlon	33
Uklejewicz Krzysztof	biathlon	33
Hojnisz Patrycja	biathlon	37
Styrczula Krzysztof	narciarstwo klasyczne	37
Tkacz Piotr	narciarstwo klasyczne	37
Prekurat Aleksandra	narciarstwo klasyczne	43
Sobczyk Grzegorz	narciarstwo klasyczne	46
Sobczyk Grzegorz	narciarstwo klasyczne	50
Hluchnik Mariusz	narciarstwo klasyczne	57
Zagórski Wojciech	narciarstwo alpejskie	udział
Żyła Dorota	snowboard	udział

Źródło: Składnica akt Klubu Sportowego AZS AWF Katowice, bez sygn., bez pag.

Aneks 2

2009 (do 20 kwietnia tegoż roku) Mistrzostwa Świata Seniorów

Nazwisko	Imię	sekcje	miejsce
1	2	3	4
Kowalczyk	Justyna	narciarstwo klas.	1
Kowalczyk	Justyna	narciarstwo klas.	1
Kowalczyk	Justyna	narciarstwo klas.	3
Jaśkowiec	Sylwia	narciarstwo klas.	6
Kowalczyk	Justyna	narciarstwo klas.	6
Marek	Kornelia	narciarstwo klas.	6
Nowakowska	Weronika	biathlon	6
Pałka	Krystyna	biathlon	6
Krężelok	Janusz	narciarstwo klas.	7
Nowakowska	Weronika	biathlon	8
Witek	Sebastian	biathlon	13
Nowakowska	Weronika	biathlon	16
Marek	Kornelia	narciarstwo klas.	21
Marek	Kornelia	narciarstwo klas.	29

1	2	3	4
Jaśkowiec	Sylwia	narciarstwo klas.	31
Krężelok	Janusz	narciarstwo klas.	34
Nowakowska	Weronika	biathlon	35
Nowakowska	Weronika	biathlon	36
Bobak	Paulina	biathlon	37
Pałka	Krystyna	biathlon	45
Pałka	Krystyna	biathlon	57
Marek	Kornelia	narciarstwo klas.	67
Witek	Sebastian	biathlon	83

Uniwersjada

Nazwisko	Imię	sekcje	miejsce
Nowakowska	Weronika	biathlon	3
Ligocki	Michał	snowboard	4
Pałka	Krystyna	biathlon	4
Tajner	Tomisław	narciar.klas.-skoki	4
Bobak	Paulina	biathlon	5
Witek	Sebastian	biathlon	5
Witek	Łukasz	biathlon	5
Ligocka	Paulina	snowboard	6
Bobak	Paulina	biathlon	7
Nowakowska	Weronika	biathlon	7
Ligocki	Mateusz	snowboard	9
Pałka	Krystyna	biathlon	9
Michałek	Mariusz	narciar.klas.-biegi	10
Pasko	Magdalena	snowboard	10
Stec	Krzysztof	narciar.klas.-biegi	10
Szymańczak	Agnieszka	narciar.klas.-biegi	10
Witek	Łukasz	biathlon	10
Bobak	Paulina	biathlon	11
Tajner	Tomisław	narciar.klas. - skoki	11
Nowakowska	Weronika	biathlon	13
Pałka	Krystyna	biathlon	13
Bobak	Paulina	biathlon	14

Mistrzostwa Świata Młodzieżowców

Nazwisko	Imię	sekcje	miejsce
Jaśkowiec	Sylwia	narciar.klas.-biegi	1
Jaśkowiec	Sylwia	narciar.klas.-biegi	2
Michałek	Mariusz	narc.klas. - biegi	12
Michałek	Mariusz	narciar.klas. - biegi	29
Stec	Krzysztof	narciar.klas. - biegi	40
Stec	Krzysztof	narciar.klas. - biegi	55
Gazurek	Sebastian	narciar.klas.- biegi	35
Gazurek	Sebastian	narciar.klas.- biegi	45

Mistrzostwa Świata Juniorów

nazwisko	imię	sekcje	miejsce
Mosier	Dominika	szermierka	2
Szymańska	Martyna	szermierka	2
Mosier	Dominika	szermierka	3
Smółka	Mikołaj	szermierka	15
Koniusz	Piotr	szermierka	35

Mistrzostwa Świata Juniorów Młodszych

nazwisko	imię	sekcje	miejsce
Lepel	Rafał	biathlon	14
Lepel	Rafał	biathlon	41
Lepel	Rafał	biathlon	45

Źródło: Składnica akt Klubu Sportowego AZS AWF Katowice, bez sygn., bez pag.

Aneks

Sylwia Jaśkowiec, dwukrotna mistrzyni świata do lat 23 w biegach narciarskich w Praz de Lys Sommand (2009)

Źródło: „Dziennik Zachodni”, 5 lutego 2009, s. 30.

Justyna Kowalczyk, medalistka olimpijska w biegach narciarskich z Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Turynie (2006) oraz dwukrotna złota medalistka Mistrzostw Świata w Narciarstwie Klasycznym w Libercu (2008) i zdobywczyni Pucharu Świata w biegach narciarskich w Falun (2009)

Źródło: „Dziennik Zachodni”, 23 marca 2009, s. 10.

Justyna Kowalczyk po biegu narciarskim w Falun (2009), kiedy zdobyła Wielką Kryształową Kulę za zwycięstwo w klasyfikacji generalnej Pucharu Świata

Źródło: „Metro”, 23 marca 2009, s. 10.

Najlepsze biegaczki sezonu 2008/2009 – od lewej strony Petra Majdić, w środku Justyna Kowalczyk i od strony prawej Aino Kaisa Saarinen

Źródło: „Metro”, 23 marca 2009, s. 1.

Tomasz Sikora i Justyna Kowalczyk, medaliści Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Turynie (2006). Tomasz Sikora, zdobywca 2 miejsca w Pucharze Świata w biathlonie (2009) oraz Justyna Kowalczyk, triumfatorka w Pucharze Świata w biegach narciarskich (2009)

Źródło: „Dziennik Zachodni”, 9 kwietnia 2009, s. 3.

STRESZCZENIE

W 1989 r. podczas kiedy prezesem KU AZS AWF w Katowicach powołano pierwszą sekcję sportów zimowych- narciarstwa biegowego. Od tego czasu to właśnie sekcje zimowe dostarczają najwięcej chwały uczelni i klubowi. Do najlepszych zawodników tych dyscyplin należą więc; Agata Suszka, Krystyna Pałka, Janusz Krężelok, Maciej Kleczmar (wszyscy biatlon), Paulina Ligocka (snowboard), Krystian Długosielski i Łukasz Kruczek (skoki narciarskie). Ostatnie lata to dominacja w światowych rankingach, mistrzostwach świata i olimpiadach zimowych Justyny Kowalczyk (narciarstwo biegowe) oraz wspa- niały powrót Tomasza Sikory (biatlon)

Słowa kluczowe: sporty zimowe, AWF Kraków

ADAM KRZANOWSKI¹, KAZIMIERZ GELLETA²

¹Radny miasta Krosna, ²Zakład Psychologii, Uniwersytet Rzeszowski

**HISTORIA KSZTAŁCENIA W KROŚNIE W ZAWODZIE NAUCZYCIELI
WYCHOWANIA FIZYCZNEGO OD XIX–XXI WIEKU**

1. Z historii kształcenia nauczycieli w Krośnie

Pisząc o rozwoju szkolnictwa wyższego i historii kształcenia nauczycieli, w tym nauczycieli wychowania fizycznego na poziomie wyższym w Krośnie, funkcjonującego od lat 80. XX w., należy przybliżyć zarys rozwoju oświaty w mieście Krośnie na przestrzeni dziejów.

Krosno od średniowiecza zaliczane było w Polsce do miast znaczniejszych pod względem rozwoju gospodarczego, kulturalnego, dzięki wysoko postawionemu szkolnictwu¹.

Pierwsza szkoła parafialna w Krośnie funkcjonowała już prawdopodobnie w drugiej połowie XIV w. W pierwszych dwóch dziesięcioleciach XV w. występuje źródło potwierdzające wpis licznej grupy krośnian do Akademii Krakowskiej. Wśród studentów krośnieńskich Akademii Krakowskiej, postaciami najbardziej zasłużonymi byli niewątpliwie profesorowie związani z uniwersyte-tem w XV i XVI w. Do nich zaliczyć należy: Piotra z Krosna doktora dekretów, Augustyna Clause – magistra, Andrzeja z Krosna – magistra, między innymi ofiarodawcy ksiąg. Znany był także profesor krakowski Michał z Krosna, doktor dekretów, który obrał sobie później stan duchowny. Ale najbardziej znaną postacią był poeta, humanista z przełomu XV i XVI w. Paweł z Krosna. Wybitną postacią wśród profesorów krakowskich w pierwszej połowie XVI w. był Marcin z Krosna, mistrz sztuk wyzwolonych i wielu innych².

¹ D. Quirini-Popławska, *Studia nad szkolnictwem krośnieńskim. Studenci krośnieńscy w Akademii Krakowskiej w czasach Odrodzenia* [w:] *Krosno. Studia z dziejów miasta i regionu*, t II (1918–1970), pod red. J. Garbacika, Kraków 1973, s. 313.

² Tamże, s. 314–331.

Duże znaczenie dla dziejów szkolnictwa Krosna i regionu było sprowadzenie jezuitów do Krosna w 1614 r. W ciągu kilku lat wybudowali oni okazały gmach kolegium jezuitów i w drugiej połowie XVII w. należało do najbogatszych w Polsce. Krośnieńskie kolegium jezuickie stojące na wysokim poziomie naukowym zaliczane było w Rzeczypospolitej do rzędu szkół wyższych – gimnazjum z niepełną filozofią. Szkoła krośnieńska posiadała również bogaty księgozbiór³.

Druga połowa XIX w. przyniosła nie tylko zmiany w zakresie powiększania sieci szkolnej w Krośnie i po wsiach pow. krośnieńskiego, ale zaowocowała powołaniem nowych szkół średnich w Krośnie: Krajowej Szkoły Tkackiej (1888), Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego (1895), Szkoły Rolniczej (1898) i Szkoły Realnej (1900, późniejszego Państwowego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego), Liceum Pedagogicznego (1937).

Rozwój oświaty krośnieńskiej wymuszał nowe zapotrzebowanie na kadre nauczycielską do szkół ludowych. Starania o zorganizowanie seminarium męskiego w Krośnie podjęła Rada Szkolna Krajowa (RSK) we wrześniu 1891 r. W tym samym miesiącu odbyło się posiedzenie Rady Miejskiej, na którym podjęta została jednomyślna decyzja o „poniesieniu wszelkich ofiar na cele założenia seminarium nauczycielskiego”⁴.

Od 1895 r. rozpoczął się zatem ponad 100-letni okres kształcenia nauczycieli w Krośnie. Napływ młodzieży do seminarium był ogromny, a rezultaty już pierwszych lat pracy bardzo pomyślne. W 1936 r., w wyniku ustawy szkolnej, nastąpiła likwidacja seminariów i powołanie bardziej nowoczesnych trzyletnich zakładów nauczycielskich – Liceów Pedagogicznych. Nowy okres w historii kształcenia nauczycieli w zakresie Liceum Pedagogicznego w Krośnie rozpoczął się po wyzwoleniu. W latach 1944–1961 szkoła została kilkakrotnie poddana przeobrażeniom organizacyjnym i programowym (z trzyletniego w 1937 r. do pięcioletniego LP w latach 50. XX wieku), co miało umożliwić coraz lepsze kształcenie kandydatów do zawodu nauczycielskiego.

³ D. Quirini-Popławska, *Szkolnictwo krośnieńskie od XVII w. do 1914 r.* [w:] *Krosno...*, s. 322–342. Zakon jezuitów papieskim Brewe z 21 lipca 1773 r. został skasowany. Obecny kampus PWSZ w Krośnie przy ul. Kazimierza Wielkiego to budynki po dawnym kolegium jezuickim, w którego murach funkcjonowała powszechna szkoła męska, później SP Nr 1 im. KEN, przeniesiona do budynku przy ul. Piotra Skargi 1 oraz Technikum Tkackie, Włókiennicze i późniejszy Zespół Szkół Zawodowych Nr 1 im. J. Szczepanika w Krośnie, przeniesiony do budynków przy ul. Podkarpackiej.

⁴ A. Meissner, *Zarys dziejów Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Krośnie 1895–1918*. Prace Humanistyczne, Rzeszowskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk R. 4; 1975, s. 40; zob. A. Meissner, *Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Krośnie w latach 1895–1936* [w:] *Dzieje zakładów kształcenia nauczycieli w Krośnie w latach 1895–1995*, pod red. A. Meissnera i A. Krzanowskiego, Krosno 1997, s. 13–43; A. Meissner, *90 lat zakładów kształcenia nauczycieli w Krośnie 1895–1985*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, 1986, nr 4, s. 543–549; A. Meissner, *Kształcenie nauczycieli w Środkowej Galicji 1871–1914*, Rzeszów 1974; A. Meissner, *Kształcenie nauczycieli w Środkowej Małopolsce 1918–1939*, Rzeszów 1977.

2. Zakłady kształcenia nauczycieli w Krośnie w latach 1960–1988

Na bazie Liceum Pedagogicznego jako średniej szkoły zawodowej powstało 2-letnie Studium Nauczycielskie o charakterze szkoły półwyższej. Przez 11 lat swego istnienia (1960-1971) kształciło nauczycieli biologii, geografii z wychowaniem fizycznym i wychowania muzycznego. Od roku szkolnego 1962/1963 wprowadzono w SN w Krośnie kształcenie dwuprzedmiotowe, co było unikalnym rozwiązaniem w skali kraju. Dzięki temu absolwenci otrzymywali kwalifikacje zawodowe do nauczania dwóch przedmiotów. Od 2-letnich studiów w SN rozpoczął się nowy etap kształcenia nauczycieli w zakresie wychowania fizycznego. Studenci SN obok zagadnień ogólnopedagogicznych i kierunkowych z geografii, pozyskiwali wiedzę w zakresie wychowania fizycznego. W planie studiów z zakresu wf były takie przedmioty jak : wychowanie fizyczne z elementami anatomii i fizjologii człowieka, metodyka wychowania fizycznego, higiena szkolna, przysposobienie wojskowe, gry i zabawy sportowe. Integralną częścią procesu kształcenia przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego była praktyka pedagogiczna obejmująca dwa przedmioty: w szkole ćwiczeń praktyka pomocnicza i asystencka, na I i II roku studiów oraz praktyka pedagogiczna ciągła pięcioletniowa studentów II roku w szkołach podstawowych, z podziałem na tygodniową praktykę w klasach I–IV i czterotygodniową w klasach V–VIII. Plan nauczania SN obejmował poziom kształcenia dla szkół podstawowych. Proces dydaktyczno-wychowawczy był uzupełniany przez organizowane wycieczki programowo-metodyczne, zajęcia terenowe, obozy i rajdy. W SN w Krośnie latach 1960-1971 wykształcono 303 nauczycieli geografii z wychowaniem fizycznym.⁵

W 1971 roku zakończyło swą działalność SN w Krośnie, szkoła wielce zasłużona w kształceniu kadr dla oświaty, legitymizująca się bogatym dorobkiem w dziedzinie doświadczenia pedagogicznego oraz bazy dydaktycznej. W tym samym roku Ministerstwo Kultury i Sztuki zaproponowało władzom Krosna, utworzenie Państwowego Studium Kulturalno-Oświatowego i Bibliotekarskiego. Nowa placówka w Krośnie zaczęła kształcić kadry dla kultury i oświaty w zakresie: taniec ludowy, taniec towarzyski, teatr amatorski, specjalność wokalnno-muzyczna, fotografia i film, rekreacja i turystyka oraz bibliotekarz szkolny i księgarstwo.

Szczególnym polem aktywności kadry pedagogicznej Studium było funkcjonowanie specjalności rekreacja i turystyka. W ramach tej specjalności podejmowano szeroką współpracę z władzami miasta Krosna, Miejskim Ośrodkiem Sportu i Rekreacji w Krośnie, szkołami, organizacjami i zrzeszeniami sportowymi i turystycznymi. Efektem tej współpracy było przygotowanie i wy-

⁵ A. Krzanowski, *Studium Nauczycielskie w Krośnie w latach 1960–1971* [w:] *Dzieje...*, s. 85–116.

kształcenie studenta kończącego Studium do organizacji imprez sportowych i turystycznych. Taki animator życia sportowego i rekreacji turystyczno-wypoczynkowej, był wyposażony w niezbędną wiedzę teoretyczną i praktyczną. Młodzież Studium odbywała praktyki w różnych organizacjach zajmujących się rekreacją i turystką. Wśród stałych form pracy pedagogicznej Studium wymienić należy: organizowanie gier i zabaw sportowych dla dzieci młodzieży, rajdy dla młodzieży szkół podstawowych i średnich, obozy wędrowne, rajdy turystyczne, imprezy sportowo-rekreacyjne oraz wycieczki turystyczne, historyczne i inne⁶.

Już w okresie międzywojennym nieprzypadkowo J. Krukierk pisał o Krośnie, jako o mieście szkół. To stwierdzenie ma w dalszym ciągu swój aktualny wymiar, bowiem w latach 80. XX wieku władze Krosna uświadomiły sobie, że przed oświatą krośnieńską stanął kolejny problem zaspokojenia potrzeb kadrowych dla szkół podstawowych i średnich. Zatem, ta myśl Krukierka odnosiła się do pozytywnych poczynań władz samorządowych, które były żywotnie zainteresowane rozwojem oświaty, szkół i kształceniem nauczycieli na wysokim akademickim poziomie. Owa słuszna myśl miała swój wymiar zarówno w latach 80., jak i w 90. XX w. i zaowocowała powołaniem nowego zakładu kształcenia nauczycieli w Krośnie najpierw na poziomie półwyższym, a od roku 1988 na poziomie akademickim.

W 1982 r. reaktywowano w Krośnie Studium Nauczania Początkowego, które kształciło młodzież do zawodu nauczycielskiego w klasach 1–3 szkół podstawowych. W 1983 r. kurator oświaty i wychowania w Krośnie, połączył jednostki oświatowe i powołał Zespół Szkół, w skład którego weszły następujące szkoły: Szkoła Podstawowa Nr 9 (jako Szkoła Ćwiczeń), Studium Nauczania Początkowego, Studium Kulturalno-Oświatowe i Bibliotekarskie. Zespół Szkół mieścił się przy ul. Piotra Skargi. W ramach tego zakładu kształcono w kierunkach: nauczanie początkowe, wychowanie muzyczne, praca–technika, wychowanie fizyczne oraz bibliotekarzy i animatorów rekreacji i wypoczynku⁷.

W roku szkolnym 1984/1985 zarządzeniem MOiW przekształcono studia nauczania początkowego w studia nauczycielskie. W roku szkolnym 1985/1986 uruchomiono w Krośnie studia dzienne w zakresie wychowania fizycznego. Koncepcja kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego, wychodziła naprzeciw potrzebom polityki oświatowej państwa. Odczuwano dotkliwie braki kadry nauczycielskiej w szkołach podstawowych spowodowane obniżeniem pensum dydaktycznego do 18 godzin tygodniowo, a także umożliwieniem nauczycielom przechodzenia na wcześniejszą emeryturę.

⁶ H. Olbrycht, *Państwowe Studium Kulturalno- Oświatowe i Bibliotekarskie w Krośnie (1971–1995). Rys historyczny i terażniejszość* [w:] *Dzieje...*, s. 117–128.

⁷ A. Krzanowski, *Zakłady kształcenia nauczycieli w Krośnie w latach 1982–1992* [w:] *Dzieje...*, s. 129–181.

Dla studentów wychowania fizycznego przygotowano dobrą bazę szkoleniową. W tym zakresie współpracowano z MOSiR w Krośnie i z dyrektorami szkół, w których były sale gimnastyczne. Kadre pedagogiczne dobierano według najwyższych kwalifikacji zawodowych spośród wyróżniających się nauczycieli szkół średnich i metodyków wychowania fizycznego, posiadających stopnie specjalizacji i kierunkowe studia podyplomowe. Wśród kadry nauczającej byli czynni trenerzy różnych dyscyplin sportowych. Studenci obowiązkowo uczestniczyli w obozach sportowych letnich i zimowych. Programy nauczania akcentowały, obok poszerzenia wiedzy teoretycznej z przedmiotów pedagogicznych, języków obcych, konieczność merytorycznego przygotowania studentów, do nauczania według wybranego kierunku studiów. Studenci korzystali z czytelni i dobrze zaopatrzonej biblioteki w literaturę fachową i pracowni komputerowej.

W latach 1985–1989 kierunek wychowania fizycznego w zakresie SN w Krośnie ukończyło 97 absolwentów.

3. Kształcenie akademickie nauczycieli wychowania fizycznego w Krośnie w latach 1988- 1991

Po 1986 r. rozpoczął się nowy etap kształcenia kadr dla oświaty i kultury. Dyrektor Zespołu Szkół w Krośnie mgr Adama Krzanowski przygotował program rozwoju kształcenia kadr na poziomie wyższym w Krośnie. Opracowana strategia kształcenia została przedstawiona na kolegium kuratora oświaty w Krośnie i w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie. Działanie te doprowadziły do spotkania i podjęcia rozmowy A. Krzanowskiego z JM Rektorem WSP w Rzeszowie prof. dr. hab. Marianem Bobranem, prof. dr. hab. Alojzym Zieleckim – dziekanem Wydziału Społeczno-Pedagogicznego i prof. dr. hab. Andrzejem Meissnerem – dyrektorem Instytutu Pedagogiki, w sprawie koncepcji i możliwości kształcenia w Krośnie nauczycieli na poziomie wyższym. W październiku 1985 r. rektor WSP w Rzeszowie prof. dr. hab. J. Lipiec i wojewoda krośnieński T. Kruk podpisali „Porozumienie” o współpracy naukowo-badawczej i dydaktyczno-wychowawczej w Krośnie. Natomiast w 1988 r. rektor WSP w Rzeszowie prof. dr. hab. M. Bobran i wojewoda krośnieński T. Kruk podpisali „Porozumienie w sprawie działalności w Krośnie Punktu Konsultacyjnego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie”.

Podstawą prawną do niniejszego „Porozumienia” była: Ustawa o Szkolnictwie Wyższym; Uchwała Rady Ministrów o współpracy szkół wyższych z jednostkami gospodarki uspołecznionej oraz Podstawowe kierunki działalności MEN i Projekt włączenia Studiów Nauczycielskich do WSP i Uniwersytetów opracowany przez MEN. W oparciu o powyższe dokumenty Rektor WSP w Rzeszowie podjął decyzje o rekrutacji absolwentów SN na pierwszy rok trzyletnich zaocznych studiów w Krośnie. Pierwszy rok studiów rozpoczęło 28 osób

na kierunku nauczanie początkowe. W dniu 15 lipca 1987 r. w auli Studium Nauczycielskiego w Krośnie odbyła się inauguracja Roku Akademickiego 1987/88. Na uroczystość przybyli z WSP z Rzeszowa : dziekan Wydziału Społeczno-Pedagogicznego prof. dr hab. Alojzy Zielecki, prodziekan ds. Studiów dla Pracujących dr Józef Sowa, dyrektor Instytutu Pedagogiki prof. dr hab. Andrzej Meissner, a władze wojewódzkie reprezentowali Jan Łuczyński, wojewoda krośnieński Tadeusz Kruk i kurator oświaty i wychowania w Krośnie dr Tomasz Blecharczyk. Wykład inauguracyjny wygłosił dziekan Wydziału Społeczno-Pedagogicznego. Studenci po immatrykulacji i odśpiewaniu *Gaudeamus Igitur* otrzymali upragnione indeksy szkoły wyższej. Po afiliacji SN w Krośnie w 1988 r. przez WSP w Rzeszowie, MEN wyraziło zgodę na powołanie Punktu Konsultacyjnego WSP w Rzeszowie z siedzibą w Krośnie. Przeprowadzono rekrutację na następujące kierunki studiów: trzyletnie studia dzienne; nauczanie początkowe i wychowanie fizyczne i 2-letnie studia zaoczne – nauczanie początkowe. Studia rozpoczęło 406 osób.

Władze krośnieńskie rozumiały potrzebę nowego kształcenia nauczycieli, bowiem problem kształcenia kadr dla oświaty i kultury na poziomie wyższym ciągle powracał do strategii działania ówczesnych władz województwa krośnieńskiego. Zgodnie z podpisanym porozumieniem władze województwa krośnieńskiego bardzo starannie zadbały o odpowiednie warunki lokalowe wraz z wyposażeniem. Na potrzeby uczelni krośnieńskiej przekazano budynki i nieruchomości przy ul. Piotra Skargi 1 i 3 oraz kompleks obiektów sportowo-rekreacyjnych Krosno-Turaszówka. Za uzyskane środki z MEN dokończono inwestycje na basenie krytym w Turaszówce wraz z zapleczem socjalnym. Dla potrzeb uczelni powołano Dom Studenta dla 200 osób w segmencie internatu przy ul. Czajkowskiego. Pierwszym kierownikiem PK został mgr A. Krzanowski, dotychczasowy dyrektor Studium Nauczycielskiego w Krośnie.

Od 1 października 1988 r. rozpoczął działalność w Krośnie Punkt Konsultacyjny WSP w Rzeszowie. W ramach PK powołano następujące jednostki organizacyjne: Zakład Nauczania Początkowego, Samodzielny Zakład Wychowania Fizycznego, Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych, Zakład Praktyk Pedagogicznych oraz samodzielny pion finansowy. Proces dydaktyczno-wychowawczy prowadzono rytmicznie i zgodnie z planami studiów zatwierdzonymi przez Radę Wydziału Społeczno-Pedagogicznego. Zajęcia dydaktyczne prowadzono w pracowniach specjalistycznych: nauczania początkowego, plastyki, muzyki, psychologii, pedagogiki, pracowni komputerowej, języków obcych, a zajęcia z wychowania fizycznego w udostępnionej bazie sportowej Krosna i Turaszówki. W ramach lektoratów prowadzono nauczanie języków obcych: angielskiego, francuskiego, niemieckiego i rosyjskiego. W zakresie nauczania j. francuskiego wprowadzono jego rozszerzony zakres na kierunku nauczanie początkowe, tzw. studia dwukierunkowe. W tej sprawie podpisano umowę o współpracy z Konsulatem Francuskim w Krakowie, który objął patro-

nat nad tą formą studiów i skierował do Krosna dwóch swoich konsultantów oraz wyposażył uczelnię w zestaw książek bibliotecznych, płyt i innych pomocy naukowych. W ramach uczelni funkcjonował samorząd studencki (ZSP), AZS, a dwa zespoły siatkówki kobiet i mężczyzn uczestniczyły w rozgrywkach ligi międzywojewódzkiej. Wysoki poziom naukowo-dydaktyczny zapewniała kadra naukowa w liczbie 78 pracowników, według następującej struktury: magistrów – 51, doktorów – 22, doktorów habilitowanych – 1, profesorów – 4. Na szczególne pokreślenie zasługuje fakt, iż seminaria magisterskie były prowadzone przez samodzielnych pracowników nauki takich jak: prof. dr hab. Jan Szmyd, prof. dr hab. Andrzej Zębaty, doc. dr hab. Tadeusz Rurak, dr hab. Mieczysław Radochoński, a ponadto prowadzone były przez innych pracowników naukowych ze środowiska rzeszowskiego jak: dr Józef Sowa, dr Ryszard Pęczkowski, dr Jerzy Potoczny, dr Maciej Rauch.

Inauguracja Roku Akademickiego 1988/1989 odbyła się w październiku w Krośnie w sali Wojewódzkiego Domu Kultury przy ul. Kolejowej. Uroczystość prowadził JM Rektor prof. dr hab. Marian Bobran wraz z członkami Senatu WSP z Rzeszowa, a wykład inauguracyjny nt. 70-lecia niepodległości Polski, wygłosił prof. dr hab. Alojzy Zielecki. W części artystyczne wystąpił uczelniany zespół taneczny „Resovia Saltans” z Rzeszowa.

W 1991 r. Senat WSP w Rzeszowie postanowił, iż ze względu na trudności finansowe od 1 lipca 1992 r. przestaje funkcjonować PK w Krośnie. Z perspektywy upływu czasu, jak i również w 1991 r. o decyzji tej negatywnie wypowiadali się wicewojewoda krośnieński Adam Pęziół jak i kierownik PK A. Krzanowski. Niestety rektor WSP w Rzeszowie prof. dr hab. Kazimierz Sowa podjął błędną decyzję. Warto przypomnieć, iż środki finansowe na działalność PK w Krośnie były wyodrębnione w budżecie WSP Rzeszów i każdorazowo przyznawane były przez MEN. Po likwidacji PK część kadry naukowo-dydaktycznej przeszła do Rzeszowa, majątek ruchomy został przekazany do WSP⁸.

W latach 1986–1991 na trzyletnich studiach dziennych w Krośnie, kierunek wychowanie fizyczne, studiowało 189 studentów⁹.

Od 1 października 1990 r. na terenie Krosna rozpoczęło działalność 3-letnie Nauczycielskie Kolegium Języka Angielskiego, kształcące nauczycieli dla szkół podstawowych i średnich¹⁰. Kolegium zajmowało pomieszczenie w Rynku nr 5. Kolegium pracowało pod opieką naukową Instytutu Filologii Angielskiej UJ. Pierwszym dyrektorem został mgr Krzysztof Kasprzyk. Kolegium otrzymało

⁸ W późniejszym okresie w ramach struktury WSP w Rzeszowie, doktoraty obronili: Janusz Boczar (1999), Wojciech Motyka (2002), Kazimierz Szmyd (1994), który w 2005 r. uzyskał habilitację w Uniwersytecie Warszawskim.

⁹ A. Krzanowski, *Z tradycji kształcenia nauczycieli w Krośnie* [w:] *Kształcenie nauczycieli a potrzeby szkoły współczesnej*, pod redakcją J. Homplewicza, Rzeszów 1992, s. 9–19.

¹⁰ K. Kasprzyk, *Geneza, rozwój i działalność Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych (1990–1995)* [w:] *Dzieje...*, s. 191–193.

wszechstronną pomoc od opiekuna naukowego mgra Władysława Witalisza z Krakowa. Jego zaangażowanie należy wysoko ocenić. Studenci otrzymywali stopień licencjata. O poziomie kształcenia świadczy fakt, iż na jedno miejsce ubiegało się 4–5 kandydatów. Kolegium funkcjonowało do czasu powstania PWSZ w Krośnie.

4. Kolegium Nauczycielskie w Krośnie w latach 1991–1998

Z dniem 1 października 1992 r. decyzją ministra edukacji narodowej powołano w Krośnie 3-letnie Kolegium Nauczycielskie, ze specjalnością język polski i język polski z bibliotekarstwem¹¹. Nowy rok akademicki rozpoczęło 80 studentów. Opiekę naukową objął Uniwersytet Jagielloński i Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna w Krakowie. Pierwszym dyrektorem KN został mgr Franciszek Tereszkiwicz. Kolegium mieściło się w budynku przy ul. Piotra Skargi, a od 1996 r. w pomieszczeniach byłej Szkoły Podstawowej nr w 12 w Krośnie. Przy tworzeniu KN szczególną rolę do spełnienia miał mgr Franciszek Tereszkiwicz – pełnomocnik kuratora oświaty w Krośnie, a wspomagało go grono zaangażowanych pracowników nauki z UJ w osobach: dr hab. Halina Kurek, dr hab. Krystyna Bednarska-Ruszajowa, prof. dr hab. Andrzej Borowski, dr hab. Emil Orzechowski, dr Bogusław Dopart, dr Jacek Popiel. Opiekę naukową dla kierunku język polski objęła dr hab. Halina Kurek, a dla specjalności inscenizacja teatralną dr Jacek Popiel. W przyjętych planach nauczania przyjęto zasadę kształcenia dwukierunkowego, umożliwiającego uzyskanie kwalifikacji do nauczania drugiego przedmiotu. Od roku akademickiego 1993/1994 rozpoczęto studia stacjonarne w zakresie nauczania początkowego z wychowaniem przedszkolnym. Opiekunem naukowym została prof. dr hab. Anna Łukawska z UJ. Wraz z pracownikami Zakładu Dydaktyki Ogólnej Instytutu Pedagogiki UJ opracowała plan studiów i programy nauczania dla nowego kierunku. Od roku akademickiego 1995/1996 poszerzono ofertę kształcenia akademickiego dla nauczycieli o studia wieczorowe na kierunku nauczania początkowego z wychowaniem przedszkolnym. Liczba kandydatów ubiegających się o przyjęcie potwierdziła trafność założonych różnorodnych form kształcenia nauczycieli na poziomie wyższym.

Z inicjatywy kierownictwa Kuratorium Oświaty w Krośnie, w 1995 r., dyrektor KN podjął starania o utworzenie nowego kierunku kształcenia: wychowania fizycznego i zdrowotnego. W roku akademickim 1996/1997 uruchomiono nowy kierunek studiów. Opiekę naukową objęła Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie, a dr hab. Kazimierz Obodyński został kierownikiem naukowym.

¹¹ F. Tereszkiwicz, *Kolegium Nauczycielskie w Krośnie. Powstanie i kierunki kształcenia w latach 1992–1995* [w:] *Dzieje...*, s. 183–189.

KN prowadziło intensywną działalność naukową. Szczególnie postanowiono upowszechniać badania naukowe na rzecz regionu krośnieńskiego angażując w nie prace badawcze nauczycieli i studentów. Plonem tak zorganizowanej działalności były coroczne konferencje naukowe organizowane pod hasłem Literatura-język-kultura. W ramach Euroregionu Karpackiego, przy współpracy z MSZ RP, Kolegium Nauczycielskie organizowało Seminaria Pedagogiczno-Oświatowe. Podczas tych seminariów podejmowano problematykę komunikacji społecznej, o społecznościach lokalnych i możliwości współpracy transgranicznej w odkrywaniu tożsamości, kultury etnicznej „małych ojczyzn”.

Znaczącym faktem było nadanie przez Kuratorium Oświaty i Wychowania w Krośnie w 1993 r. imienia prof. Stanisława Pigionia dla Kolegium Nauczycielskiego. Pamiątkową tablicę umieszczono we frontonie budynku przy ul. P. Skargi 1 w dniu 4 XI 1994 r. W uroczystości aktu nadania imienia i poświęcenia tablicy uczestniczył JM Prorektor UJ prof. dr hab. Franciszek Ziejka, kuratorzy oświaty województwa krośnieńskiego, mgr Marian Duda i mgr Adam Krzanowski, przedstawiciele województwa krośnieńskiego, władz miasta Krosna i kadra naukowa UJ prof. H. Kurek, prof. A. Łukawska, prof. A. Borowski oraz nauczyciele akademicy i wykładowcy KN.

Nawiązując do tradycji i historycznej ciągłości kształcenia nauczycieli w Krośnie zorganizowano w dniach 19–20 października 1995 r. konferencję naukową poświęconą stuletniej historii zakładów kształcenia nauczycieli w Krośnie (1895–1995), z udziałem wybitnych przedstawicieli nauki z Krakowa, Warszawy, Rzeszowa. Pokłosiem tej konferencji było wydanie dwutomowej publikacji, Kuratorium Oświaty w Krośnie, Kolegium Nauczycielskiego im. St. Pigionia, Instytutu Pedagogiki UJ oraz Instytutu Pedagogiki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie w 1997 r.¹²

W ramach jubileuszowych uroczystości odsłonięto i poświęcono dwie tablice: jedną na frontonie budynku – „Pamięci profesorów i wychowanków zakładów kształcenia nauczycieli w Krośnie” (ufundowana została przez Komitet Organizacyjny b. nauczycieli szkół pedagogicznych – wmurowana 30.06.1995 r.) i drugą, autorstwa art. rzeźbiarza Macieja Syrka, w hallu budynku SP nr 9 – „Pamięci nauczycieli i wychowanków, walczących o niepodległość Polski 1914–1920 i wszystkich frontów II wojny światowej” (wmurowana 19.10.1995 r. Była to rekonstrukcja tablicy zniszczonej przez Niemców w 1939 r.)¹³.

Pomyślnie rozwijała się współpraca KN z Uniwersytetem Jagiellońskim, a szczególnie z Instytutem Filologii Polskiej i Instytutem Pedagogiki oraz Instytutem Wychowania Fizycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie,

¹² *Dzieje...*, t. I; *Kształcenie nauczycieli – wymiar społeczny i indywidualny* pod redakcją A. Łukawskiej i F. Tereszkiewicz, t. II, Krosno 1996.

¹³ A. Krzanowski, *Dwie pamiątkowe tablice* [w:] *Dzieje...*, s. 278–281.

co zaowocowało znacznym udziałem samodzielnych pracowników nauki w procesie dydaktyczno-naukowym krośnieńskiego kolegium. Podkreślić należy ogromne zaangażowanie w proces naukowy i organizacyjny KN w Krośnie prof. dr hab. Haliny Kurek z UJ i dra hab. prof. UR Kazimierza Obodyńskiego.

Kolegium Nauczycielskie wszechstronnie rozwijało swoją działalność naukowo-dydaktyczną i dzięki ścisłej współpracy w uczelniach patronackimi i kierownictwem Kuratorium Oświaty w Krośnie z roku na rok poszerzało swoją ofertę naukową oraz wzbogacano bazę dydaktyczną, pozyskując nowe obiekty na terenie Krosna-Turaszówki.

W 1997 r. Kuratorium Oświaty w Krośnie oddało dla potrzeb KN największą w województwie krośnieńskim salę sportową w Turaszówce oraz rozpoczęto przygotowania do remontu b. budynku SP nr 12 i adaptacji pionu żywieniowego szkoły na sale dydaktyczne. Dużą operatywnością w tych działaniach inwestycyjnych wykazał się mgr F. Tereszkiwicz i kierownik ds. gospodarczych KN Franciszek Szarek, którzy doprowadzili skutecznie do realizacji zamierzone inwestycje.

Podkreślić należy, iż radni Rady Miasta Krosna niezwykle życzliwie odnosili się do zgłaszanych przez KN potrzeb lokalowych na terenie Krosna. Rada Miasta swoimi uchwałami zatwierdzała przekazanie niezbędnych składników majątkowych miasta na potrzeby KN. Tak przygotowana baza materialna, wsparta autorytetem naukowym pracowników UJ i WSP z Rzeszowa (od 2001 UR), stanowiła podstawę do starania się władz Miasta Krosna o utworzenie na bazie Kolegium Nauczycielskiego w Krośnie, Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Krośnie i Jaśle, w pełni samodzielnej wyższej uczelni w Krośnie. Okolicznością sprzyjającą była zmiana, przez MEN, filozofii kształcenia młodzieży na poziomie wyższym w Polsce. Likwidacji ulegały Kolegia Nauczycielskie, a w ich miejsce powoływano nowe, samodzielne, wyższe państwowe uczelnie zawodowe, odpowiadające standardom europejskim.

Reasumując, można powiedzieć, iż w 1999 r. zaistniały znaczące i niepodważalne czynniki, które stanowiły o sile argumentów w przedmiocie powołanie Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie, których nie można wspólnie nie doceniać i nie podkreślać. Były to:

- po pierwsze, kadra naukowo dydaktyczna Krakowa, Rzeszowa i Krosna, kompetentna z ogromnym doświadczeniem i dorobkiem naukowym,
- po drugie, baza dydaktyczna KN z dynamicznie zmieniającą się substancją i strukturą techniczną,
- po trzecie, niezwyklej sojusznik, Rada Miasta i Prezydent, otwarci na potrzeby pozyskiwania nowych obiektów dydaktycznych i administracyjnych na terenie Krosna, w zakresie powierzchni gruntów i bazy lokalowej oraz dopływu środków finansowych.

5. Organizacja i funkcjonowanie kierunku studiów w zakresie wychowania fizycznego w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Krośnie w latach 1999–2009

Na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 1999 r. została utworzona Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie. Na pierwszego rektora Minister Edukacji Narodowej powołał prof. dr. hab. Janusza Strutyńskiego, prorektorem został prof. dr. hab. inż. Andrzej Gonet, a kanclerzem mgr Franciszek Tereskiewicz. Uczelnia składała się z dwóch instytutów: Instytutem Humanistycznym kierował dyrektor dr Janusz Gruchała, a Instytutem Wychowania Fizycznego – dr hab. prof. WSP Rzeszów (UR) Kazimierz Obołyński.

Powołanie wyższej samodzielnej uczelni w Krośnie stanowiło zwieńczenie wielu wspólnych wysiłków Rady Miasta Krosna, prezydenta, parlamentarzystów do Sejmu i Senatu RP, samorządu województwa podkarpackiego i dawało satysfakcję wszystkim, którzy przyczynili się do jej powstania.

W latach 1999-2009 Miasto Krosno przekazało na rzecz PWSZ 4 700 204 zł oraz szereg drobniejszych kwot na okazjonalne imprezy. Według danych zawartych w operacie ewidencji gruntów i budynków miasta Krosna, PWSZ w Krośnie, posiada obecnie na terenie miasta 33 nieruchomości o łącznej powierzchni ponad 8,3 ha, w tym 17 nieruchomości zabudowanych obiektami administracyjnymi i dydaktycznymi. Wartość samych gruntów w obszarze tych nieruchomości można ocenić na ponad 3,3 mln zł. Jeżeli do tej kwoty dodamy wartość istniejących zabudowań, wartość tego majątku nieporównywalnie będzie większa. Kompleksy działek wraz z zabudowaniami znajdują się w następujących rejonach miasta¹⁴:

1. Kompleks terenów wraz z obiektami dydaktycznymi przy ul. Wyspiańskiego w dzielnicy Turaszówka utworzony jest z 8 nieruchomości o łącznej powierzchni ponad 1,2 ha.

2. Kompleks terenów zajętych pod obiekty PWSZ przy ul. Kazimierza Wielkiego o powierzchni 0,74 ha.

3. Nieruchomość oznaczona jako Rynek 1, składająca się z dwu zabudowanych działek o powierzchni ponad 0,17 ha.

4. Największe kompleksy działek wraz z zabudowaniami znajdują się przy ul. Dmowskiego w dzielnicy Suchodół (ponad 5,5 ha). Tereny te tworzą 13 działek, z których jedna jest zabudowana budynkami dawnej szkoły rolniczej oraz 11 działek budowlanych, do których obecnie realizowane jest uzbrojenie w drogę i infrastrukturę techniczną ze środków budżetu miasta.

¹⁴ Informacja Naczelnika Wydziału Geodezji, Kartografii i Gospodarki Nieruchomościami Urzędu Miasta Krosna z dnia 3 czerwca 2009 r.

5. Tereny przy ul. Żwirki i Wigury, składające się z 4 działek, w tym 3 zabudowane obiektami budowlanymi o łącznej powierzchni 0,5 ha.

6. Lokal użytkowy w budynku przy ul. Słowackiego 6 oraz działka o powierzchni ponad 6 arów, zabudowana budynkiem mieszkalnym jednorodzinnym przy ul. Niepodległości 26 (obiekt sprzedany przez PWSZ)

Pomoc dla PWSZ jest traktowana prestiżowo, znajduje to odzwierciedlenie w strategii rozwoju miasta, o co z determinacją dbają Rada Miasta i Prezydent Krosna.

Bibliografia

- Informacja naczelnika Wydziału Geodezji, Kartografii i Gospodarki Nieruchomościami Urzędu Miasta Krosna z dnia 3 czerwca 2009 roku.
- Kasprzyk K., *Geneza, rozwój i działalność Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych (1990–1995)* [w:] *Dzieje zakładów kształcenia nauczycieli w Krośnie w latach 1895–1995* pod red. A. Meissnera i A. Krzanowskiego, Krosno 1997.
- Krzanowski A., *Dwie pamiątkowe tablice.* [w:] *Dzieje zakładów kształcenia nauczycieli w Krośnie w latach 1895–1995* pod red. A. Meissnera i A. Krzanowskiego, Krosno 1997.
- Krzanowski A., *Studium Nauczycielskie w Krośnie w latach 1960–1971.* [w:] *Kształcenie nauczycieli a potrzeby szkoły współczesnej*, pod redakcją Janusza Homplewicza, Rzeszów 1992.
- Meissner A., *Zarys dziejów Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Krośnie 1895–1918.* Prace Humanistyczne, Rzeszowskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk R. 4; 1975.
- Meissner A., *Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Krośnie w latach 1895–1936* [w:] *Dzieje zakładów kształcenia nauczycieli w Krośnie w latach 1895–1995*, pod red. A. Meissnera i A. Krzanowskiego, Krosno 1997.
- Meissner A., *90 lat zakładów kształcenia nauczycieli w Krośnie 1895–1985*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, 1986, nr 4.
- Meissner A., *Kształcenie nauczycieli w Środkowej Galicji 1871–1914*, Rzeszów 1974.
- Meissner A., *Kształcenie nauczycieli w Środkowej Małopolsce 1918–1939*, Rzeszów 1977.
- Tereszkiewicz F., *Kolegium Nauczycielskie w Krośnie. Powstanie i kierunki kształcenia w latach 1992–1995* [w:] *Dzieje zakładów kształcenia nauczycieli w Krośnie w latach 1895–1995*, pod red. A. Meissnera i A. Krzanowskiego, Krosno 1997.
- Quirini-Popławska D., *Studia nad szkolnictwem krośnieńskim. Studenci krośnieńscy w Akademii Krakowskiej w czasach Odrodzenia* [w:] *Krosno. Studia z dziejów miasta i regionu*, t. II (1918–1970), pod red. J. Garbacika, Kraków 1973.

STRESZCZENIE

Rok 1962 to początki kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego w Krośnie w Studium Nauczycielskim. Wprowadzono wtedy kształcenie dwuprzedmiotowe biologii, geografii z wychowaniem fizycznym. Studium funkcjonowało do roku 1971. W 1985 r. w reaktywowanym w 1982 r. Studium Nauczycielskim uruchomiono kształcenie w zakresie wychowania fizycznego, by 1 października 1988 r. uruchomić w Krośnie Punkt Konsultacyjny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie m.in. z kierunkiem wychowanie fizyczne,

działający do 1992 r. W 1996 r. z inicjatywy Kuratora Oświaty i Dyrektora działającego od czterech lat Kolegium Nauczycielskiego powołano ponownie wychowanie fizyczne. W 1999 roku powołano w Krośnie Państwową Wyższą Szkołę Zawodową, w którym jednym z kierunków kształcenie było wychowanie fizyczne. Kształcenie na tym kierunku trwa do dnia dzisiejszego. Poprawie ulegają warunki studiowania, wprowadza się dodatkowe specjalności.

Słowa kluczowe: kształcenie, studenci wychowania fizycznego, Krosno

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE
ROZDZIAŁ XI

KAZIMIERZ GELLETA¹, ADAM KRZANOWSKI²

¹Zakład Psychologii, Uniwersytet Rzeszowski, ²Radny miasta Krosna

**SZKICE I KLIMATY Z 20-LECIA ROZWOJU I KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI
WYCHOWANIA FIZYCZNEGO W KROŚNIE**

*Człowieka dobrego, pięknego, mądrego i życiowo
dojrzałego kształcono na kierunku wychowania fi-
zycznego w Studium Nauczycielskim Krośnie.*

Od 24 stuleci w kulturze świata zachodniego za sprawą Arystotelesa znane jest pojęcie *kalos kagathos* – dosł. „piękny i dobry”. W pojęciu tym użytym po raz pierwszy przez filozofa ze Stagiry rychło został pomieszczony ideał, który stał się wiodącą ideą wychowania efebów w regionie wpływów cywilizacji starożytnej Grecji. Greckie *kalós* - określa człowieka świetnie wyrobionego pod względem fizycznym, doskonale wysportowanego, pięknie i harmonijnie zbudowanego, zaś *agathós* – po prostu człowieka dobrego, doskonałego moralnie i umysłowo.

Tradycje kształcenia nauczycieli w Krośnie mają już ponad 100-letnią historię. Sięgają bowiem roku 1895, kiedy to w grodzie nad Wisłokiem powołano Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie. Zapotrzebowanie na kadre nauczycielską zrazu do szkół ludowych, a następnie do szkół innego typu ewoluującego systemu oświatowego, oraz zmieniający się okresowo poziom napływu młodzieży o aspiracjach pedagogicznych, skutkowały na przestrzeni lat różnymi transformacjami zakładów kształcenia nauczycieli dostosowując się do zmieniających potrzeb. Po likwidacji seminarium pojawiły się więc licea pedagogiczne, pierwotnie trzy-, a później pięcioletnie, następnie pomaturalne dwuletnie studium nauczycielskie, studium kulturalno-oświatowe i bibliotekarskie, studium nauczania początkowego, ponownie studium nauczycielskie, aż po czasy całkiem nam bliskie, gdzie powstał Punkt Konsultacyjny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, dalej kolegia nauczycielskie, aż w końcu

nastał czas Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie. Dzisiaj, kiedy dokonujemy refleksji nad tradycją kształcenia nauczycieli dla potrzeb kultury fizycznej w naszym regionie, warto wspomnieć, że pionierskimi wręcz działaniami w tym zakresie było wprowadzenie od roku szkolnego 1962/1963 dwupredmiotowego kształcenia w zakresie geografii z wychowaniem fizycznym w funkcjonującym wówczas krośnieńskim Studium Nauczycielskim. Było to w owym czasie rozwiązanie o charakterze wręcz unikatowym w skali kraju. Studenci SN obok zagadnień ogólnopedagogicznych i kierunkowych z geografii, pozyskiwali wiedzę w zakresie wychowania fizycznego. W planie studiów z zakresu wf były takie przedmioty jak: wychowanie fizyczne z elementami anatomii i fizjologii człowieka, metodyka wychowania fizycznego, higiena szkolna, przysposobienie wojskowe, gry i zabawy sportowe. Integralną częścią procesu kształcenia przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego była praktyka pedagogiczna obejmująca dwa przedmioty: w szkole ćwiczeń praktyka pomocnicza i asystencka na I i II roku studiów oraz praktyka pedagogiczna ciągła pięcioletniowa studentów II roku w szkołach podstawowych, z podziałem na tygodniową praktykę w klasach I–IV i czterotygodniową w klasach V–VIII. Plan nauczania SN obejmował poziom kształcenia dla szkół podstawowych. Proces dydaktyczno-wychowawczy był uzupełniany przez organizowane wycieczki programowo-metodyczne, zajęcia terenowe, obozy i rajdy.

Dzięki temu absolwenci zdobywali kwalifikacje zawodowe do nauczania dwóch przedmiotów – geografii i wychowania fizycznego. W Studium Nauczycielskim w Krośnie latach 1960–1971 wykształcono w sumie 303 nauczycieli geografii z wychowaniem fizycznym¹.

W roku szkolnym 1984/1985, zarządzeniem ministra oświaty i wychowania, studia nauczania początkowego przekształcono w studia nauczycielskie. Przekształcenie to otwierało możliwości do rozszerzenia kształcenia nauczycieli w kierunkach innych niż tylko nauczanie początkowe. W krośnieńskim Studium Nauczycielskim niezwłocznie też została podjęta inicjatywa do uruchomienia nowych kierunków kształcenia. Jednym z pierwszych nowych kierunków, którego tworzenia od podstaw podjęła się kadra kierownicza i nauczycielska Studium, było wychowanie fizyczne (równoległe uruchomiono kierunek: pracotechnika, a później wychowanie muzyczne). Kiedy więc Ministerstwo Oświaty i Wychowania pismem nr KO-0141-25/85², w odpowiedzi na pismo Urzędu Wojewódzkiego Kuratorium Oświaty i Wychowania w Krośnie, w dniu 5 czerwca 1985 roku wyraziło zgodę na otwarcie z dniem 1 września 1985 roku w Studium Nauczycielskim w Krośnie nowych kierunków kształcenia, urucha-

¹ A. Krzanowski, *Studium Nauczycielskie w Krośnie w latach 1960–1971* [w:] *Dzieje zakładów kształcenia nauczycieli w Krośnie w latach 1895–1995* pod red. A. Meissnera i A. Krzanowskiego, Krosno 1997, s. 85–116.

² Archiwum Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie.

mianie kierunku wychowanie fizyczne spotkało się wręcz z entuzjazmem zdecydowanej większości zespołu kadry pedagogicznej pracującego w Studium Kalokagatii – starożytna idea była tutaj niewątpliwie inspiracją do działania.

Szczególnym zaangażowaniem z kreśleniem rozległych wizji rozwojowych odznaczał się tu przede wszystkim ówczesny dyrektor Zespołu Szkół w Krośnie, w skład którego wchodziło m.in. Studium Nauczycielskie, mgr Adam Krzanowski. Sekundowali mu mgr Kazimierz Gelleta, kiedyś były szermierz – szablista, pasjonat sportu, a w Studium nauczyciel psychologii, oraz mgr Gabriel Szajna, również wieloletni aktywny zawodnik szermierki – florecista, w Studium nauczyciel anatomii i fizjologii. Od początku powstania kierunku swoją pracą angażowali się mgr Luiza Górską, doświadczony nauczyciel-metodyk, w Studium ucząca metodyki kultury fizycznej i mgr Kazimierz Latkiewicz, również wieloletni nauczyciel-metodyk, w Studium odpowiedzialny przede wszystkim za gry sportowe.

Stanowisko dyrektora Studium pełniła w tym czasie mgr Teresa Latkiewicz – historyk, która zajmowała się także dydaktyką pedagogiki i historii kultury fizycznej na nowej specjalności kształcenia. Następnie, zgodnie z wytycznymi Ministerstwa, zapraszani byli do współpracy najlepsi w regionie i o uznanym dorobku nauczyciele wychowania fizycznego, którzy realizowali specjalistyczne przedmioty kierunkowe. I tak byli to m.in.: mgr Henryk Boryczko – specjalista od piłki ręcznej i gimnastyki, mgr Wojciech Hejnar – wieloletni zawodnik i instruktor piłki nożnej, mgr Zygmunt Ginalski – znawca gier sportowych i metodyki kultury fizycznej czy mgr Józef Goleń – pochodzący z regionu krośnieńskiego były pracownik Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, gimnastyk i specjalista od teorii wychowania fizycznego. Nieco później dołączyli inni: mgr Adela Jabłecka, mgr Waław Filipowicz, mgr Andrzej Zatorski. Dla potrzeb praktyk pedagogicznych decyzją wicekuratora krośnieńskiego mgra Bronisława Ślęczki wyznaczona została Szkoła Podstawowa nr 14 w Krośnie.

Ogłoszony nabór na nowo tworzący się kierunek zaowocował zgłoszeniem się 64 osób ubiegających się przyjęcie na pierwszy rok studiów. Kandydaci, absolwenci liceów ogólnokształcących posiadający świadectwo dojrzałości, zasadniczo pochodzili z terenów dawnego województwa krośnieńskiego. Starający się o przyjęcie na wychowanie fizyczne do Studium w Krośnie, podobnie jak na inne kierunki kształcenia, zdawali egzamin wstępny. Egzamin na kierunku wychowania fizycznego obejmował pisemny egzamin z języka polskiego, sprawdzian pisemny z języka obcego, ustny egzamin z języka polskiego, oraz z biologii lub historii do wyboru przez kandydata. Całości dopełniał, wcale niełatwy, praktyczny sprawdzian sprawności fizycznej przyszłego nauczyciela. Pierwszy egzamin wstępny na kierunek wychowania fizycznego odbył się w sierpniu 1985 roku. W wyniku procedury rekrutacyjnej ostatecznie przyjętych zostało 36 studentów, w tym 27 mężczyzn i 9 kobiet. Rozpoczynający od września edukację studenci mieli w toku dwuletniego cyklu kształcenia uzyskać

przygotowanie do kompetentnego wykonywania obowiązków nauczyciela wychowania fizycznego na poziomie obowiązującej ówczesnie w polskim systemie oświatowym ośmioklasowej szkoły podstawowej. Plan studiów dziennych na kierunku Wychowanie Fizyczne zawierał takie przedmioty jak: wybrane zagadnienia z filozofii i socjologii, psychologia, pedagogika, wybrane zagadnienia literatury dziecięcej, nauki o języku i kultura żywego słowa, metodyka kultury fizycznej, gry zespołowe, gimnastyka, plastyka, anatomia, lekkoatletyka, metodyka nauczania początkowego, muzyka, teoria wychowania fizycznego, biologia, historia kultury fizycznej, gry i zabawy, przysposobienie obronne, lektorat języka obcego, zajęcia z pływania na basenie. Całość uzupełniał obowiązkowy kurs komputerowy i sekcje sportowe. Dopełnieniem koniecznego przygotowania zawodowego przyszłych nauczycieli były oczywiście programowe praktyki asystenckie i ciągłe.

Przedstawiony powyżej ramowy zakres nauczania realizowała wysoko wykwalifikowana kadra pedagogiczna w składzie:

- Adam Berkowicz – tańce,
- mgr Henryk Boryczko – gry sportowe,
- mgr Kazimierz Cymerman – muzyka,
- mgr Kazimierz Gellea – psychologia,
- mgr Zygmunt Ginalski – metodyka kultury fizycznej,
- mgr Józef Goleń – gimnastyka, teoria wychowania fizycznego,
- mgr Luiza Górka – metodyka kultur fizycznej,
- mgr Grażyna Gregorczyk – kierownik praktyk pedagogicznych,
- mgr Jerzy Hejnar – przysposobienie obronne,
- mgr Wojciech Hejnar – gimnastyka,
- mgr Adela Jabłecka – gry i zabawy ruchowe,
- mgr Maria Jasik – język rosyjski,
- mgr Adam Krzanowski – wybrane zagadnienia z filozofii i socjologii,
- mgr Anna Pelc – kultura żywego słowa,
- mgr Teresa Latkiewicz – pedagogika, historia kultury fizycznej,
- mgr Gabriel Szajna – anatomia, fizjologia,
- mgr Krystyna Szmyd – metodyka nauczania początkowego,
- mgr Franciszek Tereskiewicz – techniczne środki nauczania,
- mgr Andrzej Zatorski – lekkoatletyka³.

Do dyspozycji studentów wychowania fizycznego przygotowano dobrą bazę szkoleniową. W tym zakresie współpracowano z MOSiR w Krośnie i z dyrektorami szkół, w których były sale gimnastyczne i kryta pływalnia. Studenci korzystali też z własnej czytelnicy i dobrze zaopatrzonej w literaturę fachową biblioteki oraz z pracowni komputerowej.

³ Archiwum Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie.

Godziny zajęć dydaktycznych przewidzianych w ramowym planie kierunku, zarówno teoretycznych, jak i praktycznych, uzupełniały jeszcze możliwości udziału studentów w licznych zajęciach nadobowiązkowych, takich jak lektorat drugiego języka obcego, sekcje sportowe, działalność w samorządzie studenckim, czy w kołach zainteresowań. Zajęcia te sprawiały, że studująca młodzież miała bardzo intensywnie zagospodarowany czas w trakcie całego cyklu kształcenia. Stąd też większość młodzieży, mimo iż pochodziła zasadniczo z terenów województwa krośnieńskiego, korzystała ze stworzonej jej możliwości zamieszkania w internatach Zespołu szkół Górniczych i Zespołu Szkół Zawodowych nr 1 w Krośnie bądź mieszkała w wynajmowanych stancjach. Sytuacja ta, a także pewna specyfika zajęć sportowych, w tym zaś przede wszystkim udział w zimowych i letnich obozach szkoleniowych, sprzyjała większej integracji studium młodzieży, oraz tworzeniu się mocnych społecznych więzi i koleżeńskiej atmosfery, którymi to kierunek wychowania fizycznego niewątpliwie wyróżniał się w społeczności studenckiej krośnieńskiego Studium. Od zarania swojego istnienia do nadrzędnych celów programowych Studium należała troska o jak najwyższy poziom kwalifikacji zawodowych absolwentów, o ich prawidłową adaptację do zawodu oraz wyzwalanie tych impulsów, które ukierunkowywałyby ich ku samorealizacji osobowej w ramach przyszłej profesji nauczycielskiej. Permanentna realizacja tychże celów dokonywała się w toku wielopredmiotowych zajęć dydaktycznych, w trakcie których kadra pedagogiczna z pełną świadomością stawiała sobie zadanie formowania postaw i osobowości przyszłych nauczycieli na równi z zadaniami wyposażenia ich w określone zasoby wiedzy merytorycznej i dydaktycznej, co też dokonywało się poprzez organizację całej gamy przedsięwzięć, imprez i zajęć poza dydaktycznych. Wśród takich przedsięwzięć wymienić należy choćby inicjatywę współzawodnictwa o tytuł „Wzorowego Studenta”. Otrzymanie tego zaszczytnego tytułu wymagało spełnienia jasno określonych kryteriów: średnia ocen z całego okresu dwóch lat studiów 4,8–5,0, nienaganna postawa oraz wyróżniające się zaangażowanie w życie społeczności Studium. Uchwałą Rady Studium tytuł „Wzorowego Studenta” poświadczał dyplom honorowy i gratyfikacja finansowa. Spośród wyróżnionych jako pierwszy reprezentant kierunku wychowania fizycznego tytuł taki otrzymał kol. Władysław Koś. Samorząd studencki, a także działalność funkcjonujących wówczas organizacji młodzieżowych, takich jak Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej, Związek Młodzieży Wiejskiej, krag instruktorski Związku Harcerstwa Polskiego, a od 1986 roku Zrzeszenie Studentów Polskich, stwarzały możliwości praktycznie wszystkim studentom do odnalezienia się w aktywności organizacyjnej i społecznej. I rzeczywiście aktywność ta była dynamiczna i wielokierunkowa. Przykładowe przejawy tej aktywności to między innymi organizowanie prac społeczno-użytecznych na terenie szkoły, powstanie klubu „Pod kogutkiem”, inicjowanie w nim spotkań o rozmaitej tematyce, wydawanie gazetki propagującej działalność samorządu studenckiego,

organizowanie zbiorowych wyjść do kina, teatru oraz na różnorodne imprezy o charakterze poznawczym i kulturotwórczym. Wiele emocji wśród żakowskiej braci budziły przeprowadzane rokrocznie konkursy na najmilszą studentkę, a później także pary studenckiej krośnieńskiej szkoły. Bardzo prężnie działającą na terenie Studium grupą młodzieży byli członkowie Koła Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. Koło to powstało 13 listopada 1984 roku z inicjatywy kol. Leszka Olszewskiego z nauczania początkowego, a jego opiekunem od samego początku był mgr Kazimierz Gellea, w gronie miłośników turystyki rychło ochrzczony „Dziadkiem Franciszkiem”⁴. Wkrótce Koło zostało zarejestrowane w Zarządzie Wojewódzkim PTTK w Krośnie i z nim też była prowadzona ścisła współpraca. Jakkolwiek koło powstało rok wcześniej przed uruchomieniem kierunku wychowanie fizyczne, to reprezentanci tego kierunku bardzo szybko zaangażowali się w szeroko pojmowaną popularyzację turystyki i czynne w niej uczestnictwo. Gdy prezesurę koła po kol. Olszewskim objęła kol. Danuta Pasierbowicz, to funkcję skarbnika, jako pierwszy w Zarządzie przedstawiciel kierunku wf, objął kol. Piotr Władyka pseudo. „Małpa”. Na licznych rajdach, wędrownkach, ogniskach pierwsze skrzypce, a właściwie gitarę, dzierżył w tym okresie „wuefista” kol. Adam Łasowski, który proponowanym repertuarem zawsze potrafił skłonić do refleksji, a i rozśpiewać całą turystyczną gromadę koła – klubu, który z czasem przyjął wdzięczną nazwę „Szwędak”. Trudno wymienić wszystkie rajdy, wędrownki i eskapady oraz imprezy, organizowane czy współorganizowane przez członków klubu, w których znaczyli oni swój udział. Były to m.in. coroczny rajd „Beskidzka Jesień”, festiwal piosenki turystycznej i studenckiej „Krosstuditur” – zainicjowany i organizowany w krośnieńskim Studium, w którego kilku edycjach stawiali w konkursowe szranki nie tylko studenci SN w Krośnie, ale także słuchacze Państwowego Studium Kulturolno-Oświatowego i Bibliotekarskiego w Krośnie oraz studenci Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. Były też, połączone najczęściej z górskimi wędrownkami, zabawy andrzejkowe i sylwestrowe, ogniska czy klubowe spotkania.

Młodzież studiującą na kierunku wychowanie fizyczne była więc bardzo aktywna nie tylko fizycznie, jak się dosyć powszechnie sądzi o studentach na tym kierunku, ale także organizacyjnie, społecznie i kulturowo. Przypisywany tej młodzieży niekiedy „nieco rozrywkowy” stosunek do życia, zdaje się być często sporym uproszczeniem, zwłaszcza kiedy przyjrzeć się także losom większości absolwentów kierunku. Okazuje się bowiem, że wielu z nich świetnie radzi sobie w życiu osobistym i zawodowym, a co szczególnie interesujące – właśnie na gruncie zawodowym jest to często sukces, jak się niejednokrotnie okazuje, osiągany niekoniecznie w sferze szeroko pojmowanej edukacji związanej z kulturą fizyczną, do której przecież nominalnie byli przygotowywani

⁴ *Księga Pamiątkowa Koła PTTK „Szwędak” przy Studium Nauczycielskim w Krośnie z lat 1984–1989*. Zasoby autora.

w trakcie studiów. Można stąd wnioskować, że kształcenie na tym kierunku ściąga ludzi o dość specyficznych cechach osobowości bądź też usposabia ich w nie, a owe cechy decydują o swoistej elastyczności i dużych zdolnościach adaptacyjnych tych ludzi w sytuacjach niekonwencjonalnych i stawiających wezwania. I tak np. kol. Wojciech Borek trener pływania II klasy, obecnie prowadzi sekcję pływania „Wodnik”, z którą zgromadził 17 medali Mistrzostw Polski w pływaniu w różnych kategoriach wiekowych i na różnych dystansach – to pierwsze w historii medale w tej dyscyplinie sportu na tym poziomie dla Krosna; kol. Antoni Bykowski instruktor strzelectwa sportowego z broni pneumatycznej i małokalibrowej (Mistrz Polski Nauczycieli w strzelectwie sportowym z roku 1988) z prowadzoną przez siebie szkolną drużynę piłki nożnej odnosił sukcesy w międzynarodowych turniejach w piłce nożnej we Francji – IV miejsce w Mistrzostwach Europy Dzieci do lat 10, w Niemczech, Słowacji, w Stanach Zjednoczonych – V miejsce w Międzynarodowych Igrzyskach Młodzieży w Cleveland, a w wolnych chwilach od lat rozwija już własną firmę zajmującą się naprawą i sprzedają sprzętu ogrodniczego, zaś w okresie zimowym prowadzi autoryzowany serwis narciarski cieszący się uznaną renomą wśród narciarzy nie tylko Krosna i okolic. Przykłady podobnych postaci można mnożyć. Kol. Robert Urbanek – dziś pilot PLL „Lot”, który swoimi lotami rejsowymi łączy rodaków z Europą; dalej kol. Krzysztof Szymański – mjr Wojska Polskiego, uczestnik m.in. pierwszej zmiany polskiej misji w Iraku. Wśród byłych studentów są też policjanci, strażacy, trenerzy rozmaitych dyscyplin sportowych, dyrektorzy szkół, handlowcy, przedsiębiorcy różnych sektorów gospodarki, usług, a także i reprezentanci nauki – przykładem jest choćby dr Emilian Zadarko dziś m.in. pracownik Uniwersytetu w Rzeszowie.

Łącznie w latach 1985-1989 kierunek wychowania fizycznego w zakresie SN w Krośnie ukończyło 97 absolwentów. Blisko 100% z nich bezpośrednio po zdobyciu dyplomu rozpoczęło pracę w zawodzie na terenie Podkarpacia, a zdecydowana większość podjęła się dalszej edukacji w systemie studiów zaocznych na różnych uczelniach w kraju uzupełniając swoje wykształcenie do stopnia magistra.

Kolejne lata kształcenia w Krośnie na kierunku wychowanie fizyczne, to już nowy rozdział – kształcenie na poziomie w pełni akademickim.

Bibliografia

Archiwum PWSZ w Krośnie.

Krzanowski A., *Studium Nauczycielskie w Krośnie w latach 1960-1971* [w:] *Dzieje zakładów kształcenia nauczycieli w Krośnie w latach 1895-1995* pod red. A. Meissnera i A. Krzanowskiego, Krosno 1997.

Księga Pamiątkowa Koła PTTK „Szwędak” przy Studium Nauczycielskim w Krośnie z lat 1984 – 1989. Zasoby autora.

STRESZCZENIE

Początki kształcenia nauczycieli w Krośnie sięgają 1895 r., kiedy to powołano Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie. Mimo wielu zmian strukturalnych kształcenie w zakresie nauczania wychowania fizycznego ma swój początek dopiero w roku szkolnym 1962/1963, kiedy to wprowadzono kształcenie dwuprzedmiotowe w zakresie geografii z wychowaniem fizycznym. Konsekwencją tej drogi rozwoju była rekrutacja w 1985 r. 36 studentów na kierunek wychowanie fizyczne w Studium Nauczycielskim. Młodzież korzystała w własnej bibliotece i sal wykładowych, a baza sportowa i noclegowa była udostępniana przez władze miasta Krosna. Oprócz działalności edukacyjnej młodzież angażowała się w szeroko rozumianą aktywność kulturalną, turystyczną i sportową. Studium Nauczycielskie przyczyniło się bezpośrednio do powołania w 1989 r. w Krośnie Punktu Konsultacyjnego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, w którym wiodącym kierunkiem kształcenia było wychowanie fizyczne.

Słowa kluczowe, nauczyciele, wychowanie fizyczne, Studium Nauczycielskie, Krosno

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE
ROZDZIAŁ XII

MICHAŁ BARAN

Studium Wychowania Fizycznego i Sportu,
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie

**DZIAŁALNOŚĆ AKADEMICKIEGO ZWIĄZKU SPORTOWEGO
I WPŁYW NA STAN KULTURY FIZYCZNEJ PAŃSTWOWYCH WYŻSZYCH
SZKÓŁ ZAWODOWYCH NA PODKARPACIU**

1. Cele:

- analiza kadry AZS, struktury zatrudnienia, kwalifikacji zawodowych oraz stopni naukowych,
- przedstawienie liczby i rodzajów dyscyplin sportowych do wyboru dla studentów uczęszczających na zajęcia w sekcjach sportowych AZS,
- analiza funkcjonowania AZS w ocenie zarządu,
- przedstawienie głównych problemów i potrzeb działalności AZS.

2. Wstęp: powstanie Akademickiego Związku Sportowego w 1909 roku było wyrazem dążenia środowiska akademickiego do upowszechniania nowego modelu człowieka: sprawnego nie tylko intelektualnie, ale również fizycznie. Sport jest dobrą szkołą charakteru, ćwiczy siłę woli, uczy przewycięzania własnej słabości, wyrabia wytrwałość, orientację, refleks i odwagę. Podnosząc sprawność fizyczną wpływa się dodatnio na stan zdrowia¹. Akademicki Związek Sportowy to studenckie stowarzyszenie sportowe. Główne cele organizacji to rozwój kultury fizycznej, promocja zdrowego stylu bycia, wychowanie młodzieży w atmosferze sportu i aktywności fizycznej. Obecnie to największa organizacja zajmująca się sportem w polskim środowisku akademickim. Zrzesza blisko 50 tysięcy osób na ponad 200 uczelniach wyższych.

¹ W.K. Osterloff, *Historia sportu*, Warszawa 1976.

Tab. 1. Występowanie Akademickiego Związku Sportowego w Państwowych Wyższych Szkołach Zawodowych na Podkarpaciu

PWSZ	PWSZ Krosno	PWSZ Sanok	PWSZ Jarosław	PWSZ Tarnobrzeg	PWSZ Przemyśl
AZS	v	-	v	v	v

Źródło: badania własne, ankieta dot. AZS – „Informacja na temat działalności klubu uczelnianego Akademickiego Związku Sportowego”.

3. Analiza: z wyjątkiem PWSZ Sanok, we wszystkich Państwowych Wyższych Szkołach Zawodowych na Podkarpaciu istnieją Akademickie Związki Sportowe. Prowadzą one zajęcia w wielu sekcjach sportowych do wyboru dla studentów wszystkich kierunków. AZS jest także organizatorem imprez kulturalno-sportowych oraz rozmaitych turniejów dla studentów, a także dla uczniów szkół średnich, gimnazjów czy szkół podstawowych.

Tab. 2. Kadra AZS Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych na Podkarpaciu

KADRA	PWSZ KROSNO	PWSZ JAROSŁAW	PWSZ TARNOBRZEG	PWSZ PRZEMYŚL	PWSZ SANOK
	AZS	AZS	AZS	AZS	AZS (nie istnieje)
pełny wymiar godzin	-	-	-	-	-
część etatu	-	-	-	-	-
umowa zlecenie, umowa o dzieło	1	-	1	-	-
wykładowcy	-	-	-	-	-
instruktorzy	1	5	-	1	-
trenerzy klasy Mistrzowskiej	-	-	-	-	-
trenerzy klasy I	3	-	-	-	-
trenerzy klasy II	2	3	1	1	-
prof. i dr hab.	-	-	-	-	-
doktorzy	-	-	-	-	-
magistrowie	-	-	-	-	-
wolontariat	1	4	2	3	-

Źródło: badania własne, ankieta dot. AZS – „Informacja na temat działalności klubu uczelnianego Akademickiego Związku Sportowego”.

4. Analiza: jak wynika z badań, występuje bardzo mała liczba studentów, którzy na zasadzie wolontariatu pomagali w prowadzeniu AZS-u. Wiąże się to z tym, że studenci coraz częściej nie mogą pogodzić pracy społecznej z nauką. Poziom kwalifikacji zawodowych osób prowadzących zajęcia w sekcjach sportowych, także pozostawia wiele do życzenia. Biorąc jednak pod uwagę cel sekcji sportowych, jakim jest ogólna rekreacja, kwalifikacje opiekunów sekcji są wystarczające. Również ogólna liczba osób działających w strukturach AZS,

czy to wykwalifikowanej kadry, czy też studentów jest zbyt mała aby nadać działaniom AZS należytego rozmachu i zapewnić odpowiedni rozwój fizyczny młodzieży w tych placówkach.

5. Dyscypliny do wyboru na zajęciach sportowych:

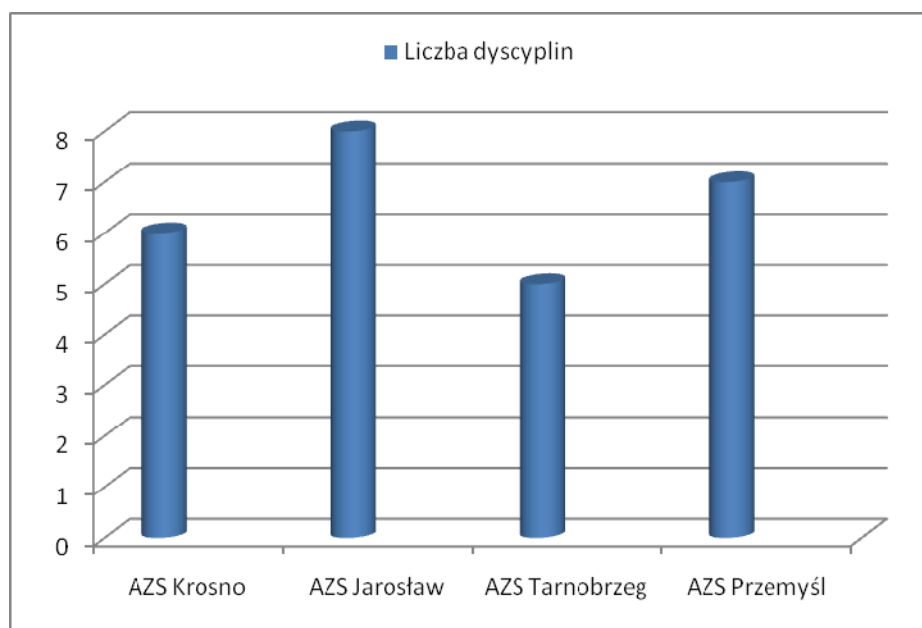
Krosno AZS: fitness-aerobic, unihokej, piłka siatkowa, koszykówka, piłka nożna, pływanie (6 dyscyplin).

Tarnobrzeg AZS: futsal, piłka siatkowa, koszykówka, tenis stołowy, karate (5 dyscyplin).

Przemysł AZS: koszykówka, unihokej, futsal, piłka siatkowa, pływanie, turystyka, kulturystyka, tenis stołowy (7 dyscyplin).

Jarosław AZS: unihokej, judo, koszykówka, tenis stołowy, pływanie, aerobic, piłka siatkowa, futsal (8 dyscyplin).

Sanok AZS: nie istnieje.

Ryc. 1. Liczba dyscyplin do wyboru na zajęciach AZS

Źródło: badania własne, ankieta dot. AZS – „Informacja na temat działalności klubu uczelnianego Akademickiego Związku Sportowego”.

6. Analiza: Zajęcia w sekcjach AZS są prowadzone w dużej liczbie dyscyplin sportowych. Przekłada się to na szerokie możliwości rozwoju studenta, zawodnika oraz na propagowanie sportu i rekreacji sportowej w szerokim zakresie. Liczba ta niewątpliwie mogłaby być większa, lecz jest ona uzależniona

od możliwości wykorzystania bazy sportowej uczelni czy też miasta, dostępnych środków finansowych oraz osób potrzebnych do pracy.

7. Ocena funkcjonowania AZS: (pytania zadane osobom zarządzającym AZS w przedstawionych uczelniach.)

Jak oceniasz współpracę AZS z uczelnią?

PWSZ Krosno	Dobrze
PWSZ Jarosław	Bardzo dobrze
PWSZ Tarnobrzeg	Średnio
PWSZ Przemyśl	Bardzo dobrze

Źródło: na podst. badań własnych, ankieta dot. AZS – „Informacja na temat działalności klubu uczelnianego Akademickiego Związku Sportowego”.

Jak oceniasz stan bazy do zajęć rekreacyjno-sportowych na swojej uczelni?

PWSZ Krosno	Dobrze
PWSZ Jarosław	Średnio
PWSZ Tarnobrzeg	Bardzo źle
PWSZ Przemyśl	Źle

Źródło: na podst. badań własnych, ankieta dot. AZS – „Informacja na temat działalności klubu uczelnianego Akademickiego Związku Sportowego”.

Jak oceniasz stosunek władz uczelni do kultury fizycznej na swojej uczelni?

PWSZ Krosno	Dobrze
PWSZ Jarosław	Bardzo dobrze
PWSZ Tarnobrzeg	Źle
PWSZ Przemyśl	Dobrze

Źródło: na podst. badań własnych, ankieta dot. AZS – „Informacja na temat działalności klubu uczelnianego Akademickiego Związku Sportowego”.

8. Analiza: Jak widać, funkcjonowanie AZS w Państwowych Wyższych Szkołach zawodowych jest uzależnione w dużej mierze od współpracy AZS z uczelnią oraz stosunku samych władz uczelni do kultury fizycznej. Tutaj często przychylność, zrozumienie i same chęci mogą być bardzo pomocne. Także sytuacja finansowa PWSZ-ów, a co za tym idzie, stan bazy sportowej ma niewątpliwie ogromny wpływ na skalę, rozmach i możliwości popularyzacji kultury fizycznej w tych szkołach.

9. Problemy i potrzeby związane z działalnością AZS: (pytania zadane osobom zarządzającym AZS w przedstawionych uczelniach)

PWSZ Przemyśl:

- rozbudowa bazy sportowej,
- budowa hali sportowej,

- budowa boisk sportowych,
- brak kadry specjalistów wychowania fizycznego,
- małe wynagrodzenia dla instruktorów i trenerów.

PWSZ Tarnobrzeg:

- brak ludzi zatrudnionych na etacie,
- brak studentów do prowadzenia AZS,
- budowa hali sportowej na potrzeby AZS.

PWSZ Jarosław:

- znalezienie księgowej,
- problemy finansowe,
- rozbudowanie bazy sportowej,
- pozyskanie środków na prowadzenie sekcji sportowych i szkoleń.

PWSZ Krosno:

- większy dostęp do hali sportowej,
- brak osób do pracy w ramach wolontariatu,
- brak środków na zatrudnienie osób do biura.

10. Analiza: z wszystkich problemów przebadanych przeze mnie AZS na pierwszy plan wysuwa się brak odpowiednio rozbudowanej i wyposażonej bazy sportowej. Chcąc popularyzować kulturę fizyczną na szerszą skalę, zwiększać liczbę sekcji sportowych czy studentów na nie uczęszczających, potrzeba bazy sportowej, która w pełni by to umożliwiła. Mowa tutaj o boiskach, halach sportowych, basenach, kortach, bieżniach lekkoatletycznych, siłowniach itd. Często uczelnie korzystają z miejskich baz sportowych. Tutaj kolejny raz pojawia się sygnał, że bardzo ważna jest współpraca między instytucjami, jakimi są miejskie ośrodki sportu i rekreacji, urzędy miast i PWSZ-y. Drugim niezwykle istotnym problemem jest brak kadry do pracy. AZS potrzebują nie tylko wykwalifikowanej kadry do prowadzenia zajęć na sekcjach sportowych, ale także osób do pracy w ramach wolontariatu. W pierwszym przypadku problemem są małe wynagrodzenia dla trenerów i instruktorów, w drugim zaś mała ilość czasu wolnego studentów spowodowana często dużą liczbą zajęć i dodatkową pracą zarobkową. Kolejną sprawą jest brak dostatecznych środków finansowych. Potrzeby tutaj są duże między innymi w zakresie prowadzenia sekcji sportowych i szkoleń, rozbudowywania bazy sportowej czy też zatrudnienia osoby do biura AZS.

11. Podsumowanie: *Pierre de Coubertin dowodził, że gry sportowe stanowią doskonałe pole działania dla kształcenia w myśl założeń wychowania społecznego*². Działalność AZS w Państwowych Wyższych Szkołach Zawodowych na Podkarpaciu stanowi doskonałe pole działania dla rozwoju fizycznego

² J. Kosiewicz, *Pierre de Coubertin – narodziny i rozwój ideologii neoolimpizmu*, „Ruch dla kultury”, Rzeszów 2002.

i umysłowego studentów. Aby jednak była efektywna oraz by spełniała oczekiwania studentów musi rozwinąć się w zakresie bazy sportowej, środków finansowych i kadry szkoleniowej.

12. Wnioski:

- konieczne jest powiększanie kadry dydaktycznej, podnoszenie ich kwalifikacji zawodowych oraz stopni naukowych a także przyciągnięcie kadry poprzez zwiększenie wynagrodzenia,
- różnorodność i duża liczba dyscyplin sportowych propagowanych na zajęciach AZS jest czynnikiem zwiększającym rozwój kultury fizycznej,
- istnieje potrzeba znacznej rozbudowy bazy sportowo-rekreacyjnej w poszczególnych uczelniach,
- istotne jest znalezienie osób chętnych do pracy w AZS w ramach wolontariatu.

Bibliografia

- Ankieta dot. AZS – „Informacja na temat działalności klubu uczelnianego Akademickiego Związku Sportowego”.
- Kosiewicz J., *Pierre de Coubertin – narodziny i rozwój ideologii neoolimpizmu*, „Ruch dla kultury”, Rzeszów 2002.
- Osterloff W.K., *Historia sportu*, Warszawa 1976.
- Wywiad z osobami zarządzającymi AZS w badanych uczelniach.

STRESZCZENIE

W pracy zostały przedstawione badania działalności Akademickich Związków Sportowych w Państwowych Wyższych Szkołach zawodowych na Podkarpaciu. Przeprowadzone zostały badania czynników mających wpływ na stan kultury fizycznej, tj.: stanu kadry Akademickiego Związku Sportowego (AZS), stanu bazy dydaktycznej, a także rodzajów dyscyplin sportowych do wyboru dla studentów AZS. Respondentami badania byli zarządcy AZS w wybranych uczelniach. Badania te prowadzone były przy pomocy ankiety („Informacja na temat działalności klubu uczelnianego Akademickiego Związku Sportowego”). W wyniku analizy pokazano istniejącą konieczność między innymi: zwiększenia środków finansowych, rozbudowy bazy sportowej, poprawy stanu kadry dydaktycznej oraz samego występowania jednostki organizacyjnej odpowiadającej za sport i rekreację na uczelniach, jaką jest AZS.

Słowa kluczowe: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Akademicki Związek Sportowy, kultura fizyczna, kadra pracownicza, dyscyplina sportowa.

CZĘŚĆ II

**UWARUNKOWANIA
SOCJOLOGICZNE**

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ I

BARTŁOMIEJ KORPAK

Akademicki Związek Sportowy, Zarząd Główny

**WYCHOWANIE FIZYCZNE W STRUKTURZE KWALIFIKACJI
DLA EUROPEJSKIEGO OBSZARU SZKOLNICTWA WYŻSZEGO**

Wstęp

Wychowanie fizyczne studentów w polskich szkołach wyższych od lat budzi wiele refleksji. I to raczej w kategoriach niepokoju i zastrzeżeń niż optymistycznych rozważań. Tak na dobrą sprawę patrząc historycznie postęp jaki dokonał się w tym zakresie na przestrzeni ostatnich stu lat nie jest zbyt imponujący. Po wielu latach różnorodnych prób, po okresie pozornych sukcesów w trwającym kilkadziesiąt lat ideologii socjalistycznego wychowania, jesteśmy nadal na etapie udowadniania, że sprawność fizyczna młodzieży w wieku 18–25 lat jest równie ważna jak ta intelektualna i duchowa. Z badań i analiz wynika, że w dalszym ciągu odsetek czynnie zajmujących się sportem wśród polskich studentów nie jest zbyt wysoki, mimo że w otoczeniu dokonała się wręcz gigantyczna rewolucja, jeżeli chodzi o możliwości, formy, sprzęt, promocję i na wiele sposobów rozumiana dostępność. Wszelkie statystyki pokazują, że Polacy znacznie w tym zakresie odbiegają od norm europejskich, czy światowych. Z różnych badań wynika, że w czynny sposób z zajęć sportowo-rekreacyjnych korzysta 10–15% studentów. Czynny, to znaczy ćwiczący przynajmniej 2–3 razy w tygodniu po kilkadziesiąt minut, i to w takich formach, które dadzą się w jakikolwiek sposób opisać.

Posiadanie roweru nie oznacza jeszcze aktywności fizycznej, dopiero systematyczna jazda na nim ma w sobie element rekreacji. Wydawało się, że już w XVII wieku zdołano dowieść na gruncie teorii związanych z pedagogiką i wychowaniem, że wychowanie fizyczne młodego pokolenia jest elementem procesu edukacji szkolnej, a nie tylko wyłącznie prywatną sprawą każdego człowieka.

Ojciec współczesnej pedagogiki – Jan Amos Komenski, czeski arianin, uważał że wychowanie musi być zgodne z naturą młodego organizmu. *Młodzież*

uczy się nie dla szkoły a dla życia. Winna więc być energiczna, silna fizycznie, gotowa do wszystkiego, zdolna, pracowita. Wychowanie fizyczne powinno być powszechne. Postulował, by dobę podzielić na 3 części: 8 godzin na pracę, 8 godzin na sen i 8 godzin na ćwiczenia i pielęgnację ciała¹. Z czasem czas na ćwiczenia cielesne uzależniano od wieku uczniów i istotnie go ograniczono, chociaż w kanonie wychowania i edukacji przetrwał do czasów współczesnych.

Na gruncie polskim ostatecznie wątpliwości rozwiała w 1773 roku Komisja Edukacji Narodowej w swych ustawach. *Nie można być szczęśliwym, nie można nabierać oświecenia umysłu, dzielności duszy, łatwości w używaniu jej władz, zdatności w zręczności w wykonywaniu obowiązków swego stanu bez zdrowia, bez mocnego i trwałego złożenia ciała (...). Tak nierozdzielny idąc związek edukacja moralna z edukacją fizyczną będą zdolne dać społeczności cnotliwego człowieka, Ojczyźnie dobrego obywatela*².

W kolejnych stuleciach nigdy od tych poglądów nie odstępiono, a wręcz przeciwnie – w wielu miejscach na świecie z organizacji zajęć z wychowania fizycznego dla dzieci i młodzieży uczyniono zarówno obowiązek dla instytucji państwowych (szkolnictwo, wojsko), jak i pole do aktywności samorządowych organizacji (kluby sportowe, stowarzyszenia). Współcześnie w poglądach na tą sferę niezbyt wiele się zmieniło, mamy teraz tylko znacznie większe możliwości techniczne empirycznego udowodnienia korzyści płynących z aktywności fizycznej. Nadal przypisuje się wychowaniu fizycznemu bardzo ważną rolę na każdym etapie życia człowieka.

Ale wróćmy do wątków historycznych związanych z wychowaniem fizycznym studentów. W międzywojennej Polsce, prekursorem wprowadzenia zajęć z wychowania fizycznego do programu studiów był Uniwersytet Poznański. Głównie staraniem Eugeniusza Piaseckiego, który od 1919 roku kierował w tej uczelni Katedrą Higieny Szkolnej i Wychowania Fizycznego, jako samodzielną jednostką na Wydziale Lekarskim. Głównym zadaniem Studium było kształcenie nauczycieli dla potrzeb szkolnictwa średniego. *Z jego inicjatywy już w 1919 roku w „Spisie wykładów Uniwersytetu Poznańskiego” ujęte były „ćwiczenia gimnastyczne (...) dostępne dla wszystkich słuchaczy i słuchaczek bez względu na wydział”. W roku akademickim 1921/22 na tego typu zajęcia uczęszczało około 100 studentów. Zajęcia były bezpłatne, w przeciwieństwie do płatnych wówczas zajęć laboratoryjnych. Mógł w nich uczestniczyć każdy student w wieku 18-30 lat, legitymujący się dobrym stanem zdrowia i odpowiednią sprawnością fizyczną. Program zajęć był niezwykle bogaty (...) w jego skład wchodziła lekkoatletyka, gry ruchowe, szermierka, rytmika, plastyka, tańce narodowe, ćwiczenia harcerskie, pływanie i wioślarstwo*³

¹ Za R. Wroczyńskim: *Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu*, Wydawnictwo KB, Wrocław 2003, s. 81–62.

² Komisja Edukacji Narodowej. *Pisma Komisji i o Komisji*. S. Tync, Wrocław 1954.

³ R. Wryk, *Zarys działalności AZS w Poznaniu 1919–1949*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2007, s. 55.

W wielu pracach naukowych publikowanych w tamtym okresie, a także na forum Państwowej Rady Wychowania Fizycznego i Kultury Cieleśnej prof. Eugeniusz Piasecki wskazywał teoretyczne i praktyczne aspekty związane z tym zagadnieniem, postulując trwałe wpisanie wychowania fizycznego do programu kształcenia.

Efekt tych zabiegów były dosyć skromne. Wychowanie fizyczne programowo weszło do polskich szkół wyższych w 1938 roku. W opublikowanych wytycznych uznano za konieczne wprowadzenie obowiązkowych ćwiczeń dla pierwszego roku studiów medycznych i nauczycielskich w wymiarze 90 godzin rocznie oraz uruchomienie akademickich ośrodków do ćwiczeń dobrowolnych. Zalecenie wyszło z Rady Naukowej Wychowania Fizycznego, w której aktywną rolę odgrywał wspomniany już prof. Piasecki.

W okresie II Rzeczypospolitej, młodzież studencka z pasjami sportowymi znalazła się w większości w klubach AZS, które miały charakter międzyuczelniany, środowiskowy. Z danych statystycznych wynika, że pod koniec tego okresu, do 8 AZS-ów (Lublin, Kraków, Warszawa, Lwów, Wilno, Poznań, Wolne Miasto Gdańsk, Cieszyn) należało ok. 5000 członków, co stanowiło kilka procent populacji wszystkich studentów.

W istotny sposób sytuacja uległa zmianie po II wojnie światowej, a w szczególności po roku 1949. Przyjęto model organizacyjny w zakresie wychowania fizycznego, oparty na wzorcach radzieckich, a więc powszechnym obowiązku uczestniczenia w takich zajęciach, w myśl zasady „Sprawny do pracy i obrony”. Sport i wychowanie fizyczne w tym wydaniu było trwałym elementem całej ideologii opartej na bezpośrednim wpływie przez państwo na losy jednostki. Sposobem na wychowywanie w karności i dyscyplinie były zorganizowane zajęcia z sportowe. Utrwaliło się wtedy, używane do dzisiaj hasło – masowej kultury fizycznej, rozumianej zarówno jako powszechnie dostępnej formuły powszechnego sportowania się, ale także jako wspólne uprawianie zajęć.

Efektom takiej polityki było pojawienie się w polskich szkołach wyższych obligatoryjnych zajęć z WF i instytucji która za ich realizację miała odpowiadać – Studium Wychowania Fizycznego. W formie zajęć obowiązkowych dla studentów I i II roku wprowadzono WF w 1950 roku. W lutym 1954 roku ukazało się rozporządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego w sprawie organizacji Studium Wychowania Fizycznego w szkole wyższej. Cały ten okres szczegółowo został opisany i przeanalizowany w pracy prof. Kazimierza Obodyńskiego⁴. Tu zatem tylko konkludując – zakładany efekt, czyli zajęcia z wychowania dla studentów obowiązkowe przez cały okres studiów mimo zapowiedzi programowych nie został wdrożony do realizacji. Pod koniec lat 80. XX wieku zaczęto wycofywać się z wielu pomysłów w tym zakresie, głównie z powodów eko-

⁴ K. Obodyński, *Kształtowanie się kultury fizycznej młodzieży akademickiej w Polsce*, Wydawnictwo WSP Rzeszów, Rzeszów 1992.

onomicznych, ale także i organizacyjnych. Jak zauważył Zbigniew Dziubiński w artykule na temat studenckiej kultury fizycznej⁵: *W tym kontekście blado wygląda sytuacja uczelnianej kultury fizycznej, która nie wkomponowała się w nurt zachodzących zmian i nie podjęła wyzwań wolnego rynku. Uczelniana kultura fizyczna okazała się zbyt skostniała, aby „zabrać się do pociągu” z napisem „transformacja”. (...) W uczelnianej kulturze fizycznej zbyt zakorzenione jest tradycyjne myślenie o celach i jej zadaniach. Nie ma w niej nic z nowoczesności. Tradycyjnie mówi się, że uczelniana kultura fizyczna ma pomóc w harmonijnym rozwoju fizycznym, poprawić sprawność ruchową, wydolność fizyczną oraz podnieść poziom zdrowia przyczynić się do rozwoju innych stron osobowości studenta. Pokutuje zatem Gilewiczowski (B.Z. Gilewicz, *Teoria wychowania fizycznego*, Warszawa 1964), przyrodniczy, medyczny sposób patrzenia na kulturę fizyczną. (...) Dzisiaj mamy palącą potrzebę ujęcia uczelnianej kultury fizycznej w kategoriach humanistycznych, społecznych, kulturologicznych, ekonomicznych i moralnych, a szczególnie zawodowych.*

Znaleźliśmy się już dawno w XXI wieku, wiele elementów transformacji Polska ma już za sobą. Czy przynależność do Wspólnoty Europejskiej wymusi w polskim systemie kształcenia w szkołach wyższych nowe jakościowo podejście także do spraw studenckiego wychowania fizycznego?

Wychowanie fizyczne studentów w Krajowych Ramach Kwalifikacyjnych

Powyższe twierdzenie znacznie bezpieczniej byłoby zastąpić podobnie brzmiącym pytaniem: **Czy wychowanie fizyczne może znaleźć się w Krajowych Ramach Kwalifikacyjnych?**

Pełnej odpowiedzi dotyczącej sposobów rozwiązywania tego problemu w uczelniach europejskich dzisiaj nie można przedstawić. Brak jest dostępnych danych na ten temat. Przed bardziej szczegółowymi rozważaniami przypomnieć trzeba czego dotyczyć ma wspólna europejska polityka w obszarze szkolnictwa wyższego.

10 lat temu, 19 czerwca ministrowie edukacji 29 krajów podpisali Deklarację Bolońską. Jest to dokument zawierający zadania prowadzące do zbliżenia systemów szkolnictwa wyższego krajów europejskich.⁶ Głównym celem jaki sobie wyznaczono do 2010 roku to stworzenie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego.

⁵ Praca zbiorowa. *Kultura fizyczna studentów w okresie transformacji szkolnictwa wyższego w Polsce*, Wydawnictwo Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2000; Z. Dziubiński, *Studencka Kultura fizyczna na przełomie wieków. Próba diagnozy i propozycje zmian*.

⁶ Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Informacja ogólna o Procesie Bolońskim. Strona internetowa www.nauka.gov.pl

Jego realizacja to:

- wprowadzanie przejrzystych i porównywalnych systemów stopni oraz wdrożenie Suplementu do Dyplomu,
- przyjęcie systemu kształcenia opartego na dwóch/trzech poziomach kształcenia;
- powszechne stosowanie systemu punktów kredytowych (tj. ECTS - European Credit Transfer System);
- promocja mobilności studentów, nauczycieli akademickich, naukowców oraz personelu administracyjnego;
- promocja współpracy europejskiej w zakresie zwiększenia poziomu jakości szkolnictwa wyższego;
- promocja europejskiego wymiaru szkolnictwa wyższego, szczególnie w zakresie rozwoju zawodowego, mobilności oraz zintegrowanych programów nauczania, szkolenia i badań.

Dla Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego zdefiniowano określone zadania z których wynikają między innymi następujące cele kształcenia:

1. Przygotowanie absolwentów do potrzeb rynku pracy. Wcześniejsze modele w większym stopniu skupiały się na realizacji teoretycznego zakresu edukacji, opisanych w procesach, programach i zadaniach dydaktycznych. Efektem odczuwalnym powszechnie w Europie był powstający dystans w stosunku do państw o najszybszym rozwoju efektywności pracy, mierzony przydatnością absolwenta do wyzwań rynku pracy.

2. Rozwój i podtrzymanie podstaw wiedzy zaawansowanej.

3. Przygotowanie do aktywnego uczestniczenia w społeczeństwie demokratycznym

4. Doskonalenie kompetencji, rozwój osobisty

Przyjmuje się uniwersalną strukturę kwalifikacji zawierającą trzy główne cykle kształcenia: studia licencjackie; studia magisterskie i wreszcie studia doktoranckie.

Wyznaczniki ogólne (dyskrytory generyczne) dla każdego cyklu zbudowane są na podstawie **efektów kształcenia i kompetencji** oraz przypisanych im punktów ECTS dla I i II cyklu.

Oczekiwania względem Struktury Kwalifikacji to:

1. Porównywalność efektów kształcenia.
2. Wszechstronna informacja dotycząca kompetencji uzyskiwanych przez absolwentów.
3. Informacja dotycząca możliwości kontynuacji kształcenia.
4. Definiowanie standardów kształcenia poprzez porównywalne kompetencje absolwentów.
5. Uznawanie kompetencji zdobytych poza formalną edukacją („otwarcie” systemu).

Ramy ogólne dla Struktury Kwalifikacji wyznaczają podstawowe efekty kształcenia: wiedza, umiejętności i postawy. Co pod tymi pojęciami należy rozumieć?

Wiedza to wiadomości i rozumienie zdobywana w procesie nauczania, do tego umiejętności traktowane jako wiedza na temat tego jak działać i na koniec postawy to nic innego jak wiedza na temat tego jakim być.

Budowę Struktury Kwalifikacji należy rozpocząć od określenia zamierzonych efektów kształcenia. A więc co uczący się powinien wiedzieć, rozumieć i co zdolny jest zrobić po zakończeniu okresu kształcenia. Efekty kształcenia muszą być mierzalne i potwierdzalne, a ich osiągnięcie wiarygodnie udokumentowane przez instytucje prowadzące program edukacyjny. Program studiów buduje się od określenia efektów kształcenia, program ma służyć ich realizacji.

Jak zapewnić porównywalność i uznawalność efektów kształcenia przy całej różnorodności wynikającej z posiadanego potencjału, uwarunkowań krajowych, kulturowych, cywilizacyjnych i dziesiątków innych czynników?

Dotychczas stosowana **metoda tradycyjna** oparta była na opisie „wejścia” (in-put), a więc opisie instytucji, długość kursu, liczby godzin, treści dydaktycznych, metod potwierdzania wiedzy i umiejętności. Ten system w Polsce obowiązuje w większości szkół wyższych do dzisiaj, a nad jego sposobem realizacji czuwają zarówno instytucje państwowe (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Rada Główna Szkolnictwa Wyższego, Państwowa Komisja Akredytacyjna), jak i jednostki autonomicznej uczelni (senat, rady wydziałów, samodzielni pracownicy nauki). Analiza porównywalności ma charakter formalny, opiera się głównie na czynnikach opisujących cytowane „wejście”. Z takich analiz może wynikać porównując absolwenta ekonomii z Warszawy i Wrocławia, że obaj zaliczyli odpowiednie liczby obowiązkowych wykładów i ćwiczeń, zdali egzaminy, uzyskali zaliczenia, napisali i obronili prace licencjackie.

Nowa propozycja wynika z procesu bolońskiego i oparta jest na opisie „wyjścia”, a więc na opisie efektów uczenia się. Zatem ofertą edukacyjną skierowaną do podejmujących naukę w szkole wyższej wskazuje na elementy wieńczące naukę. Im bardziej precyzyjnie potrafimy określić zamierzone efekty tym oferta wydaje się być bardziej atrakcyjna. Inna jakościowo musi być też metoda porównania tych efektów, oparta nie na uznawaniu ścieżek formalnych, a dobrze opisanych: wiedzy, umiejętnościach i postawach.

Po tych wyjaśnieniach możemy wrócić do postawionego wcześniej problemu: Czy wychowanie fizyczne powinno się znaleźć w Ramach Kwalifikacji? Moim zdaniem tak. A oto kilka przesłanek, które uzasadniają takie stanowisko.

Wychowanie fizyczne występuje jako element programu kształcenia na poziomach związanych z edukacją szkolną (poziom 1-5) i należy je kontynuować na poziomie szkolnictwa wyższego (6-8). Nie ma żadnej cezury czasowej, którą można by uznać za zakończenie okresu uczestniczenia w zajęciach sportowych. I nie ma tu nic do rzeczy fakt, że w świetle prawa, młodzież po ukończeniu 18.

roku życia staje się pełnoletnia. Rozwój fizyczny może przebiegać z różną intensywnością, ale właściwie nigdy nie ma końca. W każdym wieku można zdefiniować dla uprawianych przez siebie ćwiczeń jakiś efekt końcowy, chociażby umiejętność pływania, grania w tenisa, biegania. Nie mniej istotne są ćwiczenia podtrzymujące sprawność fizyczną i te nie mają już na pewno jakichkolwiek ograniczeń.

Wychowanie fizyczne jest istotnym elementem przygotowania do aktywnego uczestniczenia w społeczeństwie. Zdrowy i sprawny fizyczny obywatel jest zdolny zarówno do kreowania siebie, jak i do współdziałania dla dobra ogółu. I znowu tu cezura wieku nie ma znaczenia. Dotyczy to zarówno młodzieńców, jak i ludzi dojrzałych. Co więcej – zdrowie fizyczne i sprawność starszego pokolenia ma istotny pozytywny wpływ zarówno na relacje międzyludzkie jak i koszty ponoszone przez społeczeństwo.

Wychowanie fizyczne powoduje osobisty rozwój – fizyczny, psychiczny, emocjonalny, daje podstawy do samooceny zdrowia, sprawności i wydolności organizmu. To bardzo konkretny wymiar doskonale dający się opisać. Z góry można przewidzieć i zaproponować uczestniczenie w zajęciach to w efekcie bardzo precyzyjnie określone umiejętności bądź nawyki. Co więcej – wychowanie fizyczne podczas studiów może być realizowane także poza strukturą formalną. Spełnione są zatem warunki pewnej otwartości na instytucje zewnętrzne, o co reformie także chodziło.

Na koniec jeszcze jeden ważny argument. Efekty kształcenia w zakresie wychowania fizycznego wpływają pozytywnie na kompetencje z innych dziedzin. W tym wypadku nie chodzi o sposób dbania o własne zdrowie czy relaks, a raczej o dodatkowe umiejętności przydatne w pracy podstawowej. Zawsze pedagog mający uprawnienia instruktora sportu powinien być bardziej użyteczny w szkole niż ten bez, a szef kadr w firmie będący przy okazji sędziom piłkarskim lepiej się nada do działań integrujących pracowników.

Czy można precyzyjnie opisać efekty kształcenia w zakresie wychowania fizycznego? W tym przypadku odpowiedź także brzmi TAK. Przykładów można mnożyć, chociaż na tle innych przedmiotów i w tym przypadku widać konieczność dwojakiego podejścia.

Zarówno na poziomie centralnym (ogólnokrajowym, a może ogólnoeuropejskim), jak i uczelnianym istnieje potrzeba określenia standardów opisujących efekty uczestniczenia w zajęciach z wychowania fizycznego. Te pierwsze z konieczności muszą być ogólne (generyczne) i „dziedzinowe, a te uczelniane muszą być szczegółowe specyficzne dla danej szkoły wyższej.

Wyznaczniki ogólne

Spróbujmy opisać niektóre propozycje mogące służyć jako przykłady dla uogólnienia centralnego. Mniejsze znaczenie na tym etapie moim zdaniem ma

sam dobór przykładów, a większe trochę inne podejście do treści programowych w ramach przedmiotu „wychowanie fizyczne”. Zatem tylko trzy przykłady

Kwalifikacje i uprawnienia instruktorskie. Ze statystyk wynika, że blisko 30% studentów aktualnie uczy się na kierunkach pedagogicznych (15%) oraz społecznych (15%). Absolwent z uprawnieniami instruktorskimi to bardziej atrakcyjny kandydat na nauczyciela, na przedszkolankę, pedagoga, psychologa, animatora turystyki, pracownika socjalnego. Zdobywanie uprawnień instruktorskich to dosyć szczegółowo opisany zarówno zakres teoretycznej, jak i praktycznej wiedzy, co ważniejsze – proces zakończony egzaminem. Na mocy aktualnie istniejącego prawa (ustawa o kulturze fizycznej) nie ma żadnych formalnych przeszkód dla organizowania tego typu edukacji przez szkoły wyższe. Co więcej – włączenie tych zajęć do programu oferowanych przez szkołę ma szansę na wyjątkowo efektywne wykorzystanie na ten cel zarówno obiektów szkoły, kadry kształcącej o różnych potrzebnych specjalnościach, zaplecza organizacyjnego, środków komunikowania, systemu praktyk itd. Patrząc przez pryzmat obecnie obowiązujących minimów programowych, aktualne 60 godzin zajęć z WF, dla zrealizowania efektu końcowego w przypadku instruktora wynosi tych godzin 240, a nawet 300. Zajęcia mogą być rozłożone w czasie w zależności od możliwości uczelni. Efekt końcowy – zdobyte uprawnienia i potwierdzona umiejętność organizowania procesu szkoleniowego i zajęć w wybranych dyscyplinach sportu. Jest bardzo prawdopodobne, że pierwsze okresowe zatrudnienie dla takiego studenta – specjalisty znajdzie się od ręki w strukturze uczelni, w formule zajęć bezpłatnych lub płatnych oferowanych innym studentom. Z analiz zatrudnienia fachowców od sportu i rekreacji wynika, że 30–60% to są właśnie instruktorzy, studenci.

W analogiczny sposób można opisać efekty zajęć, które prowadzą do potwierdzonych umiejętności w wybranych dyscyplinach sportu. Nabyta w wyniku kursu nauki pływania umiejętność jest dość prosta do udokumentowania. Sprawdzian pływacki na pierwszych zajęciach, określenie poziomu umiejętności i założenia co do efektów kursu (pół rocznego, rocznego) i sprawdzian na koniec zajęć dają pełną wiedzę na przebiegu procesu. Z uwagi na wielorakość stylów i duży stopień zróżnicowania umiejętności stopni edukacji w zakresie pływania może być kilka. Ich określenie nie powinno sprawiać specjalnego kłopotu. Podobnie jest z takimi dyscyplinami jak: narciarstwo alpejskie, narciarstwo biegowe, żeglarstwo i wiele, wiele innych, które wymagają tylko szczegółowego opisanie poziomów umiejętności. System efektów pozwala w dosyć precyzyjny sposób rozliczyć pracę wykładowcy. Zależność jest prosta – liczba uczęszczających studentów do liczby z potwierdzonymi umiejętnościami.

No i trzeci przykład, propozycja, w której efekty są pewnie mniej możliwe do zmierzenia. Potwierdzony wzrost sprawności fizycznej, wytrzymałości, siły. Przez całe dziesięciolecia, dla określenia cech motorycznych stosowano prze-

różne testy. Generalnie polegały one na tym, aby wykonać określone ćwiczenia w mierzonym czasie. Poddawano tym sprawdzianom studentów I roku, potem w trakcie i ostatecznie na koniec edukacji. Jeżeli systematycznie ćwiczyłeś to sprawność powinna być większa (czas ćwiczeń winien się skracać). Z najpopularniejszych sprawdzianów do dziś stosowany jest test Pilicza.

To tylko przykłady. Czy powinniśmy pokusić się o usystematyzowanie tych programów na poziomie ogólnopolskim? Po raz trzeci odpowiedź brzmi TAK. Do wykorzystania są zarówno teoretycy, jak i praktycy od lat pracujący ze studentami.

Wyznaczniki uczelniane

Równie ważny jak poziom centralny jest ten uczelniany. Dla wielu szkół wyższych zakres autonomii zgodnie z założeniami systemowymi do ustawy o szkolnictwie wyższym, będzie wzrastał. Na pewno dotyczy to uczelni flagowych, jak i tych wpisujących się w rozwój społeczno-gospodarczy regionu. Z wieloletniego doświadczenia mogę potwierdzić, że właściwie każda uczelnia w jakimś zakresie może bardzo łatwo pokusić się o własny uczelniany wyznacznik programowy w zakresie wychowania fizycznego. Zdeterminowane jest to bardzo wieloma czynnikami. Tymi charakteryzującymi uczelnię: liczba studentów ich struktura (płeć, sposób studiowania), siedziba, kierunki kształcenia, jak i tymi dotyczącymi sfery sportu – stan posiadania w zakresie obiektów i infrastruktury sportowej, struktura i kwalifikacje kadry zatrudnionych specjalistów.

Dla zilustrowania problematyki przytoczę znowu kilka przykładów.

Pierwszy z nich związany jest z aspektem regionalnym. Niewątpliwym atutem absolwentów uczelni działających w terenie atrakcyjnym turystycznie i krajoznawczo będą specjalistyczne umiejętności w zakresie przewodnika turystyki rowerowej, kajakowej, pieszej, czy też w bardzo popularnej i stale rozwijającej się modzie na „survival”. Polska z uwagi na swoje położenie geograficzne ma bardzo wiele atrakcji krajoznawczych: góry, morze, wiele jezior, wiele obszarów chronionej przyrody. Jeżeli nie ma nawet gotowych wytycznych dotyczących programu takiego kształcenia, to na pewno bez specjalnych nakładów takie ramy można stworzyć. Wymiar zajęć sportowych w ramach takiego kursu to zadanie do zdefiniowania przez autora. Jeżeli chcę być przewodnikiem rowerowym, to oprócz umiejętności jazdy i orientacji w terenie, powinienem poznać, trasy, historie najciekawszych miejsc, posiadać wiedzę z podstaw bezpieczeństwa, ratownictwa medycznego, higieny, racjonalnego odżywiania itd. Pewnie uprawnienia te mogą być wielostopniowe. Już dzisiaj w ofercie zajęć z wychowania fizycznego tego obowiązkowego lub fakultatywnego na wielu uczelniach znajduje się turystyka rowerowa lub kajakowa. Od lata takie zajęcia oferuje się studentom Politechniki Wrocławskiej, krakowskiej AGH. Właściwie

postawione pytanie brzmi: Jaki jest zakładany efekt uczestniczenia w tych zajęciach.? Czy tylko odbycie iluś tam wycieczek?

Przykład drugi wiąże się z aspektem specyfiki uczelni. Absolwenci konkretnych kierunków powinni wykazać się zdefiniowanymi umiejętnościami w zakresie fizycznej sprawności. To zapewne przykład trywialny, ale specjaliści w zakresie rybołówstwa, gospodarki morskiej, powinni umieć żeglować, pływać i wiosłować – bo to dodatkowy element podnoszący ich bezpieczeństwo. I zapewne współczesny pierwszy oficer na statku zna kilka innych sposobów reagowania w krytycznych sytuacjach, ale gdzieś tam na końcu te najbardziej elementarne i prymitywne też mogą się przydać. No, ale tego typu kierunków nie jest zbyt wiele. Jaką ofertę przygotować dla pedagogów, finansistów, ekonomistów i innych nie mniej popularnych zawodów? Łatwego przepisu nie ma, ale zapewne kompletnie wykształcony młody człowiek powinien umieć tańczyć, uprawiać jeden ze sportów popularnych w świecie biznesu takich jak tenis, narciarstwo, golf. We wszystkich tych przypadkach dosyć łatwo jest określić zamierzony efekt kształcenia – potrafię grać na punkty w tenisa, umiem tańczyć walca i tango, umiem posługiwać się i ćwiczyć na kilku podstawowych przyrządach typu ergometr, bieżnia lekkoatletyczna, sztanga. Bardzo łatwy jest też sposób wykazania się takimi umiejętnościami na zaliczenie.

No i ostatni przykład. Absolwent naszego kierunku, czy też naszej uczelni to animator organizacji czasu wolnego. Poznał w teorii i praktyce jak organizacja takich zajęć wygląda. Wie jak bezpiecznie prowadzić rywalizację sportową, zna podstawowe zasady bezpieczeństwa związanego z uprawianiem sportu, zna zasady różnych gier i sprzęt do nich potrzebny, wie gdzie szukać pomysłów na dobrą rekreację. Okazji do wykorzystania tej wiedzy jest w dorosłym życiu bez liku. Od własnej rodziny począwszy, poprzez grono przyjaciół i sąsiadów, a skończywszy za firmowych imprezach z współpracownikami.

Reforma szkolnictwa wyższego w Polsce nabiera tempa. Niedawno Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego opublikowało „Założenia do nowelizacji ustawy – prawo o szkolnictwie wyższym”⁷. Zaprezentowana w nich filozofia wprost nawiązuje do Deklaracji Bolońskiej. Trudno aby było inaczej, skoro Polska aktywnie we współpracy europejskiej uczestniczy. Na większości uczelni, na wielu kierunkach trwają prace przygotowawcze do koniecznych zmian. W Polsce dodatkowo wymusza je jeszcze sytuacja demograficzna i ekonomiczna. Diagnoza dla wychowania fizycznego nie jest zbyt dobra. Zapewne jednym z zadań szkoły wyższej zostanie dbanie o zdrowie i rozwój fizyczny studentów. Czy wystarczy to, aby wychowanie fizyczne pozostało w minimach programowych, osobiście wątpię. Jak uzasadnić sensownie, że informatyk ma mieć

⁷ Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Założenia do nowelizacji ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki.

w ciągu studiów I stopnia 60 godzin zajęć sportowych. Tym bardziej, że do czasu zapisania się na nie, nie wie, jakie one będą i co mu mogą dać. Zgodnie z harmonogramem do 2010 roku powinno się opracować Krajowe Ramy Kwalifikacyjne przystające do tych z Europejskiego Obszaru. Po roku 2012 wszystkie dyplomy i suplementy do nich powinny zostać na terenie UE ujednolicone. Pozostaje więc niewiele czasu i koniecznie trzeba podejmować wielokierunkowe działania, zarówno na poziomie ogólnopolskim, jak i (a może przede wszystkim) na poziomie uczelnianym.

STRESZCZENIE

Czy wychowanie fizyczne studentów znajdzie swoje miejsce w polskich ramach kwalifikacyjnych obowiązujących szkolnictwo wyższe po roku 2010? A może jeszcze bardziej zasadne jest pytanie czy ta problematyka znajdzie swoje odzwierciedlenie w budowanym jednolitym dla Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego wymiarze programowym? Wydaje się, że zbyt mało dla pozytywnych rozwiązań robi się zarówno w Polsce, jak i w Europie. Tradycyjna metoda definiowania zajęć z wychowania fizycznego poprzez opis instytucji, liczby godzin i treści dydaktycznych zdecydowanie dominuje. Wydaje się, że środowisko nauczycieli wychowania fizycznego zatrudnianych w uczelniach jest przekonane, że to najlepszy z możliwych sposobów budowania oferty zajęć dla studentów. Wiele wskazuje na to, że potrzebne jest jednak inne spojrzenie na tę problematykę.

Słowa kluczowe: studenci, efekty kształcenia, kultura fizyczna

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ II

ZBIGNIEW BARABASZ, EMILIAN ZADARKO

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

**ANALIZA DZIAŁALNOŚCI STUDIÓW WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
I ICH WSPÓŁPRACY Z KLUBAMI UCZELNIANYMI AZS
I INNYMI ORGANIZACJAMI**

Wprowadzenie

Młodzież akademicka polskich szkół wyższych, wzorem kolegach z krajów „starej” UE stawia coraz wyższe wymagania współczesnej kulturze fizycznej¹. Okres przemian, transformacji systemowej także tu zaznaczył swoje piętno. Aby podolać tym wymaganiom niezbędne jest współdziałanie wielu podmiotów funkcjonujących w tym środowisku. Studia Wychowania Fizycznego i Sportu nie są w stanie samodzielnie sprostać tym wymaganiom. Do swojej działalności poszukują więc partnerów.

Z historycznego punktu widzenia Studia Wychowania Fizycznego i Sportu od początków istnienia charakteryzowały się w swojej działalności dobrymi relacjami i współpracą z innymi podmiotami na uczelniach. Najczęściej dotyczyło to wydziałów zdrowia, związków zawodowych, działów socjalnych lub służb pracowniczych. Także obecnie to często właśnie na pracowników SWFiS spada obowiązek organizacji imprez rekreacyjno-sportowych, turystycznych lub po prostu zajęć sportowych dla pracowników uczelni i ich rodzin. Jest to także w dzisiejszych czasach jeden z elementów rywalizacji nie tylko o pozycję SWFiS na uczelni, ale także przyszłość sportu na uczelniach.

¹ Z. Barabasz, *Kultura fizyczna studentów w europejskich szkołach wyższych* [w:] *Akademicka kultura fizyczna studentów na przełomie stuleci*, red. K. Obodyński, Z. Barabasz, t. I, Akademicki Związek Sportowy, Warszawa 2009.

Metoda i teren badań

W roku akademickim 2005/2006 za pomocą kwestionariusza wywiadu przeprowadzono badania dotyczące realizacji szeroko rozumianej kultury fizycznej w uniwersytetach polskich. Pytania miały charakter zamknięty i otwarty. Otrzymano odpowiedzi na wszystkie zadane pytania i to otrzymano je od wszystkich 18 uniwersytetów. Ważną częścią badań była struktura działalności organów prowadzących obowiązkowe wychowanie fizyczne w tych uczelniach. W odpowiedziach przedstawiono stan działalności tych instytucji.

Posłużono się metodą komparatystyczną, porównując wyniki i obraz działalności SWFiS (lub podobnych podmiotów uczelnianych) w poszczególnych uczelniach.

Wyniki badań

Z wyników badań wynika, że tylko dwie uczelnie nie deklarują współpracy z innymi podmiotami na macierzystych uczelniach. Władze SWFiS na ogół zdają sobie sprawę z potrzeby współpracy zwłaszcza z organizacjami studenckimi (tab. I). To właśnie od nich zależy kształt życia kulturalnego na uczelni, a znaczenie ich w dalszym ciągu wzrasta. Dwa SWFiS nie współpracują z żadną organizacją studencką (tak jest w Uniwersytecie Jagiellońskim i Łódzkim). Deklarują one natomiast stałą współpracę z dziekanami i fundacją uniwersytecką.

Często współpraca, zwłaszcza z klubami uczelnianymi AZS, jest konieczna z powodu udziału w rozgrywkach międzyuczelnianych, akademickich mistrzostwach Polski czy w festiwalach sportowych AZS. Mniejsze znaczenie ma współpraca z takimi organami uczelnianymi jak dziekan, dział kadr i szkoleń, fundacja uczelniana. Trudno nie zauważyć, że choć niektóre z nich nie mają bezpośredniego wpływu na działalność organizacyjną studium, to ich pomoc i przychylność może ułatwić jego funkcjonowanie m.in. poprzez wspólne utrzymanie wypożyczalni pracowniczo-studenckiej sprzętu sportowo-turystycznego, doposażenie uczelnianych ośrodków sportowo-wypoczynkowych, zakup wyposażenia siłowni i sałek do aerobiku itd. W zamian za to nauczyciele SWFiS pomagają w organizacji imprez i prowadzą zajęcia sportowo-rekreacyjne dla pracowników uczelni i ich rodzin.

Zdecydowanie gorzej wygląda współpraca SWFiS z organizacjami pozauczelnianymi. Według badań 30% z nich nie podejmuje takiej współpracy. A to właśnie tam (w środkach pozauczelnianych) należy szukać szans poprawy warunków pracy i rozwoju. Jest to tym bardziej zastanawiające, że są SWFiS, które nie wykazują większej aktywności we współpracy z uczelnianymi organizacjami, nawet takimi jak kluby uczelniane AZS, współpracują z powodzeniem z zewnętrznymi podmiotami gospodarczymi lub samorządowymi (np. z Urzędem Miasta i Marszałkowskim), a nawet z zarządami środowiskowymi i Zarzą-

dem Głównym AZS (np. SWFiS w Uniwersytecie Warszawskim i UMCS w Lublinie). W przypadku poszczególnych studiów współpraca pomiędzy nimi a Urzędami Miejskimi doprowadziła nawet do przejęcia od miasta obiektów sportowych (Bydgoszcz) czy też prowadzenia wspólnie sekcji sportowych, zwłaszcza grup młodzieżowych (Poznań i UMCS Lublin).

Tab. I. Współpraca SWFiS z organizacjami

a) z terenu uczelni

Organizacje z terenu uczelni	Liczebność
samorząd	9
KU AZS	7
dział kadr i szkoleń	2
parlament uniwersytecki	2
dziekan	2
inne AZS	1
fundacja uczelniana	1
klub żeglarski	1
inne organizacje studenckie	1

b) spoza terenu

Organizacje zewnętrzne	Liczebność
ZS AZS	5
kluby sportowe	5
ZG AZS	4
Urząd Miejski	4
Urząd Marszałkowski	3
inne KU AZS	2
inne SWFiS w mieście	1
PTTK	1
TKKF	1

Źródło: badania własne, 2006.

Niepokoić musi prawie zupełnie odejście od współpracy z tradycyjnymi partnerami studium, jak PTTK i TKKF (taka współpraca istnieje tylko na uniwersytetach w Opolu i Poznaniu). Dzieje się tak mimo deklaratywnego zainteresowania studentów rekreacją i turystyką. Dobrze rozwija się współpraca z miejskimi klubami sportowymi, pięć SWFiS wykazuje właśnie taką współpracę. Z dwóch uniwersytetów o charakterze katolickim tylko w jednym nawiązano współpracę z samorządem studenckim – w UKSW w Warszawie.

Jednym z głównych podmiotów zajmujących się kulturą fizyczną zgodnie ze swoim statutem jest na uczelniach Akademicki Związek Sportowy, a zwłaszcza jego kluby uczelniane. To on w przeważającej większości jest głównym, a czasami jedynym partnerem studiów w ich działaniach propagatorskich, sportowych oraz kształtujących zachowania prozdrowotne młodzieży studenckiej.

Tylko pięć (a może aż pięć) SWFiS nie podało go jako swojego stałego współpracownika. Powodów może być kilka. Wynika to niekiedy ze złej oceny działalności klubów uczelnianych w zakresie kształtowania świadomości studentów i ich stosunku do kultury fizycznej (tak jest w przypadku Uniwersytetu Opolskiego) lub nieakceptowania polityki Zarząd Główny AZS w sferze współzawodnictwa sportowego, jak ma to miejsce w przypadku SWFiS w UAM w Poznaniu. Jest to tym bardziej niepokojące, że konflikty przenoszone są na studentów-sportowców, prowadząc jak w ostatnim przypadku do wycofania się uczelni z rywalizacji o MPSW. A to właśnie we wcześniejszej edycji 2004–2006 UAM w Poznaniu został zwycięzcą rywalizacji w grupie uniwersytetów.

Mimo wspomnianych rozbieżności zdecydowana większość kierowników SWFiS oceniała współpracę z klubami uczelnianymi AZS jako bardzo dobrą lub dobrą (w sumie 88%), a wypełnianie przez nich statutowej roli w zakresie kształtowania kultury fizycznej studentów pozytywnie oceniło 77% badanych (tab. II).

Jest to o tyle istotne, że te niezależne podmioty (znaczna część uczelnianych klubów AZS posiada już osobowość prawną) były i są głównymi orędownikami studenckiej kultury fizycznej na uczelniach. Jednocześnie, wobec coraz trudniejszej sytuacji finansowej uniwersytetów, często rozbieżnych celów szczegółowych, różnic w wykształceniu i wieku swoich przywódców (KU AZS oparte są w większości o działaczy-studentów), potrafią skutecznie współpracować zarówno w codziennej działalności, jak i przy organizacji imprez sportowo-rekreacyjnych. W ocenie pracowników SWFiS (w skali 1–7) jakość współpracy z KU AZS została oceniona wysoko, bo na 5,9 (średnio), a z Samorządem Studenckim na 5,2. Daje to dobre perspektywy na przyszłość. Statystycznie nieistotna i skrajnie oceniana (wykazywana tylko na trzech uczelniach) była współpraca z NZS (oceny 6 i 1), podobnie jak ze Związkiem Nauczycielstwa Polskiego (dwie oceny – również 6 i 1)

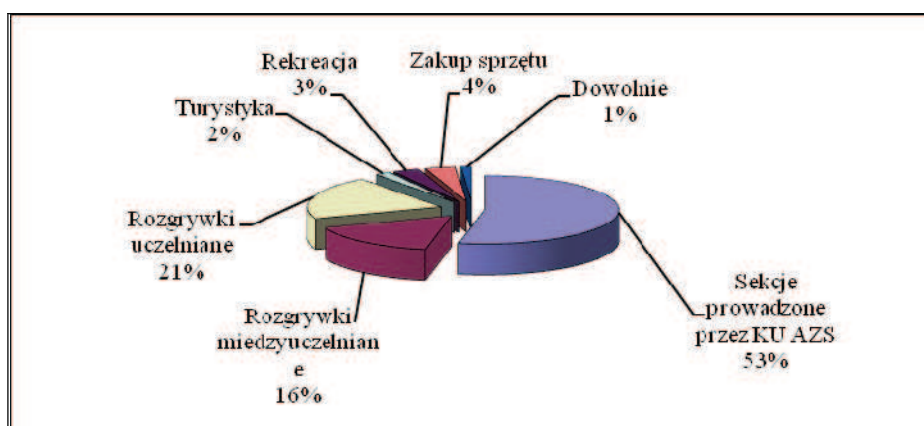
Tab. II. Ocena współpracy szkół wyższych z klubami AZS

Odpowiedzi	Współpraca z AZS		Wypełnianie roli przez AZS	
	n	%	n	%
bardzo dobrze	8	44%	8	44%
dobrze	8	44%	6	33%
przyzwoicie	0	0%	2	11%
średnio	1	6%	2	11%
źle	1	6%	0	0%
bardzo źle	0	0%	0	0%

Źródło: badania własne, 2006.

Kluby uczelniane AZS na uniwersytetach działają więc na ogół wspólnie ze SWFiS w realizacji zadań kultury fizycznej. W porozumieniu z rektorami pełnią

ściśle określone funkcje. Często jest to prowadzenie sekcji wyczynowych i rozgrywek międzyuczelnianych, środowiskowych lub mistrzostw Polski szkół wyższych, ale także organizacja szkoleń, obozów letnich i zimowych, imprez uczelnianych. Na ten cel otrzymują (podobnie jak inne organizacje studenckie działające na uczelni w dziedzinie szeroko pojętej kultury) środki finansowe. Władze SWFiS mają najczęściej tylko w znikomym stopniu wpływ na dysponowanie tymi środkami. W pięciu przypadkach kierownik SWFiS nie ma żadnego wpływu na KU AZS, w trzech szkołach KU AZS mogą dowolnie dysponować kwotą dofinansowania, w dwóch nie ma takiego dofinansowania. W pozostałych ośmiu uczelniach klub uczelniany AZS otrzymuje finanse na ściśle określone zadania (wykres 1), najczęściej na organizację rozgrywek uczelnianych i międzyuczelnianych lub prowadzenie sekcji sportowych. Zdecydowana większość tych środków musi być jednak przeznaczana na prowadzenie sekcji sportowych i rozgrywki sportowe (90%).

Wykres 1. Podział środków finansowych z dofinansowania Rektorów dla klubów uczelnianych AZS w uniwersytetach (n = 8) – wartość średnia

Źródło: badania własne, 2006.

Na zadanie ankietowe: „Wymień dominujące formy zajęć w SWFiS według własnej hierarchii ważności (np. turystyka, rekreacja, sport, zajęcia korekcyjne itd.) na uniwersytecie”, przedstawiciele dziewięciu uczelni na pierwszym miejscu wymienili rekreację, przedstawiciele czterech – tradycyjne zajęcia wychowania fizycznego, trzech – sport, po jednej rozwój bazy i zajęć fakultatywnych (tab. III). Na drugim miejscu wymieniano: jedenaście razy sport, po dwa razy turystykę i rekreację. Zdecydowanie najmniejsze znaczenie przypisywane jest podawanym w trzeciej i czwartej kolejności turystyce (ujętej 10 razy) oraz zajęciom korekcyjnym (8 razy). Pokazuje to tendencje w postrzeganiu ważności form wychowania fizycznego. Wydaje się, że dominują tu trzy sposoby patrzenia na realizację wy-

chowania fizycznego na uczelniach: pierwszy – jako tradycyjne wychowanie fizyczne ogólnousprawniające, drugi jako realizacja celów poprzez udział w zajęciach o charakterze sportowym, rozgrywkach i zawodach wydziałowych, międzyuczelnianych oraz trzeci jako wdrażanie studentów do wyboru i uprawiania rekreacji, a więc „sportu całego życia”. Zdecydowanie na koniec odsuwane są aspekty turystyki i zajęć korekcyjnych studentów. Niektórzy akcentują rozwój bazy sportowej i badań naukowych, ale są to stanowiska odosobnione.

Tab. III. Dominujące formy działalności SWFiS

Odpowiedź	Liczebność	Procent przypadków
sport	16	89
rekreacja	15	83
turystyka	12	67
zajęcia korekcyjne	9	50
wychowanie fizyczne ogólne	5	28
rozwój bazy sportowej	1	6
kształtowanie kultury fizycznej i sportu	1	6
badania naukowe kultury fizycznej	1	6
obozy i turystyka	1	6
zajęcia fakultatywne	1	6

Źródło: badania własne, 2006.

Tab. IV. Dominujące cele działalności SWFiS

Odpowiedź	Liczebność	Procent przypadków
popularyzacja kultury fizycznej	12	67
rozwój sprawności fizycznej	8	44
rozwój bazy sportowej	4	22
wzmocnienie zdrowia	4	22
rozwój współzawodnictwa sportowego	4	22
wyrobienie pozytywnych nawyków w zakresie kultury fizycznej	3	17
rozwój wychowania fizycznego	3	17
kształtowanie umiejętności współdziałania w grupie	2	11
promocja nowych dyscyplin	2	11
badania naukowe	1	6
współpraca z władzami uczelni	1	6
rozwój form obozownictwa	1	6
uatrakcyjnienie zajęć i unikanie zwolnień	1	6

Źródło: badania własne, 2006.

Chcąc uzupełnić obraz SWFiS, poproszono respondentów o wymienienie dominujących celów działalności studiów według własnej hierarchii ważności (tab. IV). Na pierwszym miejscu podawano: popularyzację kultury fizycznej wśród studentów (6 respondentów), wyrobienie nawyków w dziedzinie kultury

fizycznej, rozwój wychowania fizycznego, rozwój sprawności fizycznej i umiejętności (po 3 respondentów), rozwój bazy sportowej (2 razy) oraz uatrakcyjnienie zajęć i wyeliminowanie zwolnień (niestety, tylko 1 przypadek w KUL w Lublinie). Na drugim miejscu wymieniano: rozwój sprawności fizycznej, popularyzację kultury fizycznej, wzmocnienie zdrowia (3–4 uczelnie) oraz promocję nowych dyscyplin sportowo-rekreacyjnych. Na trzecim miejscu dwie uczelnie wymieniły: rozwój zdrowia i popularyzację kultury fizycznej. Wymieniano też sporadycznie współpracę z władzami uczelni, rozwój bazy sportowej i badania naukowe oraz promocję nowych dyscyplin sportowych.

Analiza zebranego materiału

Mimo pozytywnego stosunku władz uniwersytetów do kultury fizycznej możemy mówić o stagnacji lub nawet regresie w tej dziedzinie działalności szkół wyższych. Świadczą o tym obiektywne wskaźniki statystyczne oraz opinie badanych. Już ustawodawca, zmniejszając liczbę godzin obowiązkowego wychowania fizycznego w standardach nauczania do 60 godzin rocznie, zmarginalizował ten fragment kultury studenckiej (stało się to w okresie zwiększenia liczby godzin wychowania fizycznego w szkołach niższego szczebla podległych Ministerstwu Oświaty). Niestety, trudna sytuacja finansowa uniwersytetów – brak niezbędnych środków na badania, pobory dla pracowników itp. powoduje oszczędności w sferze kultury, w tym także fizycznej. Obserwujemy więc zmniejszanie kwot przyznawanych na: imprezy sportowe, udział w mistrzostwach szkół wyższych, dofinansowanie klubów uczelnianych AZS, odtwarzanie i zakup nowego sprzętu do wypożyczalni, a w końcu brak niezbędnych inwestycji w strukturę obiektową dla potrzeb kultury fizycznej na uniwersytetach. W skrajnych przypadkach dochodzi też do zlecenia prowadzenia obowiązkowego wychowania fizycznego instytucjom spoza struktur uczelnianych. Tylko na dwóch uniwersytetach – w Bydgoszczy i Wrocławiu, organy prowadzące wychowanie fizyczne są zadowolone ze swojej sytuacji (w tym Uniwersyteckie Centrum Wychowania Fizycznego i Sportu, które jest częścią struktury organizacyjnej AWF we Wrocławiu, świadczące usługowe działania na rzecz Uniwersytetu) (tab. V).

Wśród trudności i problemów ograniczających rozwój kultury fizycznej wymienianych przez przedstawicieli SWFiS zdecydowanie największe są kłopoty w zakresie uczelnianej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej (tab. VI). W przypadku aż 90% respondentów jest to główny problem uniemożliwiający lub ograniczający rozwój kultury fizycznej w uniwersytetach. SWFiS przeciwdziałają temu, wynajmując niezbędne obiekty od innych podmiotów lub starając się o budowę nowych czy rozbudowę lub remont już istniejących. Dzieje się to w sytuacji, kiedy 30% z nich odczuwa braki finansowe.

Tab. V. Ocena stosunku władz uczelni do kultury fizycznej

Odpowiedź	Liczebność	Procent
bardzo dobry	7	39
dobry	5	28
przyzwoity	4	22
średni	2	11
zły	0	0
bardzo zły	0	0

Źródło: badania własne, 2006.

Niestety, pojawiają się już głosy (coraz częstsze), że głównym problemem są studenci, a w zasadzie brak ich aktywności w dziedzinie kultury fizycznej. Może to wynikać z kilku powodów: braku tradycji wyniesionej z domu rodzinnego i szkoły, niskiego poziomu sprawności, braku zainteresowań. Powodem takiego stanu rzeczy może być też druga strona procesu, a więc nauczyciele i instruktorzy – ich brak zaangażowania, brak kwalifikacji do nauczania nowych dyscyplin rekreacyjno-sportowych. Skoncentrowanie się na sobie, brak kultury osobistej i złe relacje ze studentami są też czynnikami negatywnie wpływającymi na ten stan.

Tab. VI. Największe trudności w działalności SWFiS

Odpowiedź	Liczebność
braki w infrastrukturze sportowej	14
braki i trudności finansowe	6
brak etatów administracyjnych	1
mała aktywność studentów	1
brak pływalni	1
nie ma problemów	2

Źródło: badania własne, 2006.

Jakie są więc zagrożenia dla studenckiej kultury fizycznej i wychowania fizycznego w uniwersytetach i jak one wyglądają?

Brak takich zagrożeń zadeklarowano w Uniwersytetach: Łódzkim, Warszawskim, Jagiellońskim i KUL. W pozostałych zagrożenia te można podzielić na dwie grupy. Jedna wynika z przekształceń struktury wyższych szkół w Polsce, ich nowych, nieznanych wcześniej zasad funkcjonowania, powstania minimum programowych, wprowadzenia kalkulacji finansowych. Druga to czynniki związane z niedostosowaniem się SWFiS do zmieniającej się rzeczywistości (tab. VII). W pierwszym przypadku mamy do czynienia z zaakceptowaniem przez uczelnię standardów programowych, co w przypadku wychowania fizycznego znaczy często ograniczenie liczby godzin do zakładanego minimum².

Tab. VII. Zagrożenia dla zajęć wychowania fizycznego w uniwersytetach

² B. Korpak, *Wychowanie fizyczne studentów. Bilans stanu, perspektywy zmian* [w:] *Akademicka kultura fizyczna...*

Odpowiedź	Liczebność
ograniczenie godzin na kierunkach	9
brak zainteresowania przedmiotem wśród studentów	4
wprowadzenie wychowania fizycznego jako przedmiotu fakultatywnego	3
brak środków finansowych	3
zagrożenie likwidacją SWFiS	1
niewłaściwy regulamin AMPSW	1
zła mentalność nauczycieli	1
brak zagrożeń	4

Źródło: badania własne, 2006.

Dziekani, dyrektorzy instytutów, muszą dbać o finanse podległych im jednostek, ograniczają między innymi liczbę godzin dydaktycznych. Mając do wyboru: ograniczenie liczby godzin przedmiotów kierunkowych lub wychowania fizycznego, niestety często decydują się na to drugie rozwiązanie. W skrajnym przypadku może to nawet doprowadzić do likwidacji dotychczasowej struktury funkcjonowania kultury fizycznej w szkołach wyższych. Możliwa jest sytuacja, w której uczelnie będą jedynie stwarzały studentowi możliwość realizacji jego potrzeb związanych z aktywnością fizyczną, zdrowiem i sprawnością psychomotoryczną. To student jednak będzie sam wybierał czas, formę i prowadzącego zajęcia, ale też zamiast wychowania fizycznego będzie mógł wybrać inny przedmiot. Wychowanie fizyczne będzie przedmiotem fakultatywnym. Taką sytuację mieliśmy już w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie.

W przypadku tym mamy do czynienia z upodmiotowieniem procesu wychowania fizycznego na uczelni i samego studenta – uczestnika tych zajęć. Nauczyciel staje się animatorem szeroko pojętej kultury fizycznej. Tradycyjne wychowanie fizyczne odchodzi w niebyt. Bo czy można wychować do udziału w kulturze fizycznej dorosłego człowieka w ciągu 60 godzin, czy można poprawić stan jego zdrowia lub ukształtować sylwetkę?

Nauczyciel wychowania fizycznego musi patrzeć na swoje działania jak na proces, w którym wdraża studenta, młodego człowieka do pełnienia przyszłych ról społecznych. Student przychodzi na zajęcia, by odpocząć, zrelaksować się, wynieść pozytywne emocje i umiejętności. Nie można zmuszać go do uprawiania się. SWFiS powinny przedstawić mu atrakcyjne oferty. Nauczyciel nie może wykorzystywać swojej władzy nadanej mu przez gwizdek i dziennik, lecz tłumaczyć, przekonywać, argumentować i zachęcać. Może mniej będzie wtedy odpowiedzi, że głównym zagrożeniem dla wychowania fizycznego jest „brak zainteresowania przedmiotem studentów” spowodowany „złą mentalnością nauczycieli”. Często to niewłaściwe działania kierowników-dyrektorów SWFiS, nauczycieli, przyczyniają się do upadku akademickiej kultury fizycznej. Bo jaki

związek z nią mają np. wspomniane wcześniej regulaminy rozgrywek o akademickie mistrzostwo Polski? Przecież ta część funkcjonowania wychowania fizycznego dotyczy tylko kilku procent studentów. Jest ona atrakcyjna dla władz uniwersytetu, ale wynik tej rywalizacji w znikomym stopniu przekłada się na rzeczywisty obraz kultury fizycznej w uczelni.

Wydaje się, że kierownictwo większości SWFiS zdaje sobie sprawę z konieczności zmian. Dostrzega też zmiany zachodzące w środowisku i czyni niezbędne kroki dla podniesienia atrakcyjności pracy ze studentami.

Tab. VIII. Koncepcje i perspektywy rozwoju studenckiej kultury fizycznej

Odpowiedź	Liczebność
budowa obiektów i ACS uatrakcyjni zajęcia	7
dostosowanie zajęć do potrzeb studentów	5
więcej zajęć z wychowania fizycznego	2
zwiększenie nakładów na wychowanie fizyczne	2
promocja poprzez rozwój obozownictwa	1
więcej instruktorów-entuzjastów	1
wprowadzenie punktów ECTS zamiast ocen	1
rozwój współzawodnictwa sportowego	1
perspektywy oceniam dobrze	3
brak perspektyw	2

Źródło: badania własne, 2006.

Negatywną wizję rozwoju wychowania fizycznego wykazały tylko dwa SWFiS. W pozostałych przypadkach podawano konkretne plany działań (tab. VIII). W trzech uniwersytetach perspektywy rozwoju studenckiej kultury fizycznej oceniono optymistycznie. W sześciu uczelniach szanse dla kultury fizycznej upatruje się w budowie nowoczesnych (często planowanych lub już realizowanych) akademickich centrach sportu, w kilku następnych w dostosowaniu działalności i form prowadzonych zajęć rekreacyjno-sportowych do oczekiwań studentów. Sposobnością do tego mogą być obozy letnie i zimowe, tak dawniej znane i lubiane, a obecnie zaniechane (często ze względów finansowych), oraz rywalizacja sportowa (pogląd wyrażony na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, którego dotychczasowa aktywność na tym polu była śladowa). Jeśli połączy się koncepcję Uniwersytetu Wrocławskiego, a więc dostosuje zajęcia do potrzeb studentów, zamieni sposób zaliczania zajęć wychowania fizycznego z oceny na punkty ECTS, zatrudni nauczycieli-entuzjastów i doda do tego rozwój nowoczesnej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, powstanie wizja rozwoju kultury fizycznej w nowoczesnych szkołach wyższych. Tym bardziej że studenci domagają się „więcej zajęć wychowania fizycznego”, ale nowoczesnego, przystającego do realiów XXI wieku i należnych państwu-członkowi Unii Europejskiej.

Wnioski końcowe

We współczesnym ujęciu wychowania fizycznego można wyróżnić cztery jego podstawowe funkcje: funkcję stymulatywną – pobudzanie, adaptacyjną – przystosowanie, korektywną – poprawianie i kompensacyjną – wyrównywanie. W polskich szkołach wyższych z racji niewielkiej liczby godzin przeznaczanych na te zajęcia szczególną wagę należy przykładać zwłaszcza do funkcji stymulatywnej³, tym bardziej że świadomość młodzieży o tym, iż „ruch to zdrowie”, jest wciąż bardzo niska⁴. By to osiągnąć, niezbędne jest współdziałanie jak największej liczby podmiotów działających na terenie uczelni i poza nią, jak również jasne wyznaczenie celów studenckiej kultury fizycznej oraz środków do ich osiągnięcia.

STRESZCZENIE

Okres transformacji systemowej wymusił przemiany także w życiu szkół wyższych, w tym także studenckiej kultury fizycznej. Zwiększone wymagania wpływają na zmianę strukturalnej działalności uczelnianych Studiów Wychowania Fizycznego i Sportu. W artykule analizie poddano działalność, cele oraz współpracę SWFiS z innymi podmiotami działającymi na uczelniach i poza nimi, a szczególnie relacje z klubami uczelnianymi AZS i władzami uczelni. Ocenie poddano subiektywne i obiektywne zagrożenia i utrudnienia w działalności studium oraz perspektywy rozwoju.

Słowa kluczowe: studium wychowania fizycznego, AZS, wychowanie fizyczne studentów, uniwersytety

³ A. Goliat, *Współczesna cywilizacja a zdrowie człowieka*, PZWL, Warszawa 1987.

⁴ J. Rudzik, *Istota i funkcje wychowania fizycznego w szkole wyższej* [w:] *Współczesna kultura fizyczna studentów w teorii i praktyce*, red. A. Matuszewski, R. Muszkieta, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań 2005.

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ III

SEBASTIAN HUMBLA¹, MESTWIN STANISŁAW KOSTKA²

¹Studenckie Koło Naukowe EKOPARTNER
przy Katedrze Ekonomii i Ekologii

²Katedra Ekonomii i Ekologii, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania
w Białymstoku

SPORT AKADEMICKI W OBLCZU WYZWAŃ XXI WIEKU

Wstęp

Generacja obecnych studentów staje w obliczu wyzwań, które nie mają precedensu. Dzisiejsi studenci będą musieli rozwiązywać problemy, o których myśli się, mówi i pisze, lecz których dotąd nigdy i nigdzie rozwiązywano lub nie rozwiązano. Są to kluczowe problemy egzystencji i rozwoju człowieka.

Skuteczne i efektywne rozwiązywanie problemów egzystencji i rozwoju społeczeństw zależy w znacznym stopniu od osób, które cechują się jednocześnie nieprzeciętnymi siłami mentalnymi i fizycznymi. Szczególne znaczenie mają siły duchowe i fizyczne liderów aktywności ludzkiej – decydentów instytucji publicznych i innych przedstawicieli tzw. elit społecznych, w tym: przedstawicieli nauki, nauczycieli, prawodawców. To oni stanowią awangardę każdej społeczności, to głównie oni decydują o powodzeniu i niepowodzeniu w rozwiązywaniu najtrudniejszych problemów.

Celem opracowania jest wykazanie wyjątkowego znaczenia sportu akademickiego w rozwiązywaniu najważniejszych problemów współczesności i dającej się przewidzieć przyszłości oraz wyjątkowego znaczenia sportu w akademickiej edukacji.

Autorzy są czynnymi sportowcami. Opracowanie jest jednym z rezultatów badań własnych autorów realizowanych w Katedrze Ekonomii i Ekologii Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Białymstoku w ramach aktywności Studenckiego Koła Naukowego EKOPARTNER.

Wyzwania XXI wieku

W złożonym i dynamicznym systemie¹ wyzwań ludzkości, w tym wyzwań XXI wieku na szczególną uwagę zasługują:

- bomba populacyjna w krajach i społecznościach na pograniczu nędzy;
- kryzys wartości ogólnoludzkich;
- kryzys środowiskowy (ekologiczny);
- przepaście pomiędzy bogatymi a biednymi;
- rozwój środków i metod masowej zagłady;
- przewaga produkcji przeciw człowiekowi nad produkcją dla człowieka;
- gwałtowny wzrost niedoboru zasobów naturalnych;
- fetyszyzm pieniądza;
- terroryzm i wiele innych.

Nigdy dotychczas nie rozwiązywano problemów o tak szerokiej skali przestrzennej i czasowej i o takiej dynamice zmian. Nigdy dotąd działania realizowane w bardzo małej skali przestrzennej (kilka metrów kwadratowych lub sześciennych) i czasowej (ułamki sekund, sekundy, minuty) nie skutkowały w tak potężnej skali przestrzennej (układ słoneczny, planeta Ziemia, kontynenty, państwa) i czasowej (dziesięciolecia, setlecia).

Wyzwania XXI wieku dotyczą każdego człowieka, każdej rodziny, każdej grupy społecznej, każdej osady, każdej gminy, każdego powiatu, każdego województwa, każdego kraju. Dotyczą też: każdego gospodarstwa domowego, każdego przedsiębiorstwa, każdej instytucji samorządowej, każdej instytucji rządowej, każdej organizacji. Dotyczą także: bogatych i biednych, sytych i głodnych, pracujących i bezrobotnych, wykształconych i niewykształconych, rządzonych i rządzących.

Wyzwania przekładają się między innymi na: problemy, kwestie, zagadnienia. Te zaś na: cele i zadania oraz na środki i metody ich realizacji. Wszystko to razem wzięte tworzy problematykę *rozwoju (development)* – dotychczas, obecnie i w dającej się przewidzieć przyszłości. Zasadna jest konfrontacja wyzwań ze społeczno-gospodarczą rzeczywistością.

Manowce społeczno-gospodarczo rzeczywistości

Hasłowo wszelkie działania w sferze społeczno-gospodarczej są ukierunkowane na *rozwój (development)*. Podstawowym paradygmatem dotychczasowej polityki rozwoju jest umacnianie *gospodarki rynkowej*. Oznacza to w istocie podporządkowanie działań na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego naturalnym siłom rynku (*invisible hand of market*) wyzwalanym przez partykulary-

¹ Opracowanie oparte jest między innymi na ustaleniach i wnioskach Ogólnej Teorii Systemów. Zob.: L.v. Bertalanffy, *The General System Theory*, Human Biologie, 23, 1951 i dziesiątki innych opracowań tego autora.

zmy (*self interest*) gospodarstw domowych, przedsiębiorstw, a nawet instytucji publicznych. Przeważają zainteresowania i działania ukierunkowane przede wszystkim na systematyczną poprawę wskaźników własnej konsumpcji i produkcji w relatywnie wąskich granicach przestrzeni i czasu swej aktywności oraz zwiększaniem wartości wymiennej (*exchange value*) swych zasobów (*resources*) o funkcjach konsumpcyjnych i produkcyjnych. Cele aktywności podmiotów gospodarki rynkowej integrowane są głównie przez *moje kosztem naszego*, a nie przez *moje w ramach naszego*.

W rzeczywistości przeważająca część działań na rzecz rozwoju jest działaniami wyłącznie na rzecz wzrostu gospodarczego (*economic growth*). We wzroście gospodarczym kluczowe znaczenie ma produkcja (wytwarzanie) dóbr i usług (wzrost Produktu Krajowego Brutto – PKB). W produkcji marginalne znaczenie ma produkcja na rzecz zaspokajania rzeczywistych potrzeb człowieka, a przeważające znaczenie ma produkcja na rzecz chęci ludzkich istot. Stosunkowo mała jest produkcja na rzecz przyszłości człowieka, natomiast przeważa produkcja zorientowana doraźnie i partycularnie. Przykładami są: produkcja zbrojeniowa, programy wojen gwiazdnych, produkcja wyłącznie dla zysku itd.

Relatywnie mniej uwagi i środków realizacji polityki dotychczasowego rozwoju poświęca się pozawzrostowym celom społecznym:

- bezpieczeństwu: obywateli, rodzin, gospodarstw domowych, narodów i państw;
- ochronie dziedzictwa kulturowego i naturalnego;
- pomnażaniu dorobku kulturowego, nauce, edukacji, wychowaniu;
- umacnianiu sprawiedliwości społecznej i wielu innym.

W rezultacie ogrom działań *zwykłych ludzi* ukierunkowany jest przede wszystkim na *trwanie w egzystencji (survival)*.

Sustainable development

– remedium w rozwiązywaniu problemów współczesności.

Aktualna polityka rozwoju prowadzi ludzkość, narody, państwa, instytucje, organizacje, przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe i pojedynczych ludzi w kierunku Świata bez Miłości, Litości, Wiary, Nadziei, Człowieczeństwa, a więc w istocie na manowce i prosto ku przepaści oraz ku unicestwieniu. Pieniądz, kapitał, dochód, zysk, efektywność, opłacalność, rentowność, oszczędność i inne cele gospodarki rynkowej nie mogą być nadrzędne nad ludzkim: życiem, zdrowiem, bezpieczeństwem, schronieniem, domem, odzieżą i innymi fundamentalnymi kwestiami każdego CZŁOWIEKA (osobnika, rodziny, narodu, ludzkości). CZŁOWIEK nie może tolerować i akceptować między innymi: głodu, bezdomności, nędzy, nieszczęść innych LUDZI. Inaczej po prostu nie jest CZŁOWIEKIEM. Kwestie te to także wyzwanie XXI wieku.

W obliczu nowych wyzwań dotychczasowe działania na rzecz rozwoju są nieskuteczne. Od II połowy lat 80. XX wieku w rozwiązywaniu podstawowych

problemów dającej się przewidzieć przyszłości hasłem integrującym wszelką aktywność ludzką jest *zrównoważony rozwój (sustainable development)*². W Raporcie Światowej Komisji Środowiska i Rozwoju z 1987 roku termin *sustainable development* zdefiniowano jako proces mający na celu zaspokojenie aspiracji rozwojowych obecnego pokolenia, w sposób umożliwiający realizację tych samych dążeń następnym pokoleniom³. Sprostanie nadzwyczajnym wyzwaniom XXI wieku, czyli realizacja *sustainable development* wymaga nadzwyczajnych środków i metod, w tym sił fizycznych i mentalnych.

Same siły fizyczne dają głównie argumenty siły. Siły mentalne skutkują siłą argumentów. Wydaje się oczywiste, że konieczna jest pełna integracja tych sił. Integracja najwyższego poziomu jakościowego sił duchowych i fizycznych daje aktywności ludzkiej przewagę siły argumentów nad argumentami siły. Brak tej integracji skutkuje głównie niekorzystnymi społecznie rezultatami rozwoju cywilizacji. Jest to problem odwieczny.

Od tysięcy lat, szczególnie w kształtowaniu osobowości elit rodów, plemion i narodów, dbano o równowagę i harmonię Ducha i Ciała. Sukcesy osiągały te społeczności, w których dzieci, a szczególnie młodzież do czasu uzyskania pełnej samodzielności, musiały mieć możliwie najwyższy poziom zarówno sprawności fizycznej, jak też mentalnej. Wydaje się oczywiste, że w rozwiązywaniu dowolnych problemów człowiek potrzebuje nie tylko odpowiednich talentów i predyspozycji, nie tylko odpowiednich świadomości, wiedzy i umiejętności, lecz także odpowiednich sił fizycznych.

Realizacja każdego *rozwoju*, w tym *sustainable development*, zależy przede wszystkim od intelektualnych elit – ich świadomości, wiedzy, umiejętności i realnej aktywności. Aktualnie zajmowanie się rozwojem świadomości, wiedzy i umiejętności intelektualnych elit należy do szeroko pojmowanych zadań *wychowania* i edukacji na poziomie akademickim. Akademicka rzeczywistość jest jednak niepokojąca. Dotyczy to przede wszystkim kwestii *wartości*.

Wartości w systemie edukacji akademickiej

Coraz częściej na uczelniach zauważalna jest dezintegracja grup akademickich, brak przyjacielskiej pomocy, a nawet oszustwa. Coraz radsze są meryto-

² Polski termin *zrównoważony rozwój* jest powszechnym tłumaczeniem anglojęzycznego terminu *sustainable development*. W polskich interpretacjach terminu *rozwoj zrównoważony*, a szczególnie w polskim *mainstream economics*, niemal powszechnie nie uwzględnia się faktu, że termin *sustainable development* jest rozwojem sprawiedliwości międzyregionalnej, międzynarodowej i międzypokoleniowej.

³ Zob.: World Commission on Environment and Development: *Our Common Future*. Oxford University Press, New Haven 1985 pp 2–10; polskie tłumaczenie; *Nasza Wspólna Przyszłość*. Raport Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju. PWE Warszawa 1991. Zob. i por. także: D.W. Pearce, R.K. Turner, *Economics of Natural Resources and the Environmen.*, London Harvester Weatsheaf. 1990 pp 23–24, 39, 43, 47, 319.

ryczne dyskusje naukowe i zwykła wymiana poglądów pomiędzy nauczycielami akademickimi. Coraz rzadziej spotyka się bezinteresowność i solidarność w relacjach między nauczycielami akademickimi i między studentami. Dziś już nie wszyscy podzielą się notatkami, pożyczą książkę, pomogą zrozumieć jakieś zagadnienia. Wartości, czy też zasady postępowania, składające się na etos akademicki są zastępowane takimi rodzajami wartości jak *pieniądz* i *sukces* za wszelką cenę.

W problematyce wartości w systemie edukacji wzorca osobowego człowieka XXI wieku szczególnie cenne są następujące ustalenia i wnioski:

- *Najważniejszą sprawą dla edukacji są wartości, kryteria i drogi ich wyboru oraz związany z nimi problem wzorca osobowego i przyszłego człowieka*⁴.
- *Istnieje zanik myślenia według wartości w środowisku akademickim i uznanie nadrzędności wartości instrumentalnych („interesów”) nad autotelicznymi: poznawczymi i moralnymi. Towarzyszy temu brak troski o dobro wspólne i poczucie odpowiedzialności za własną pracę oraz przyzwolenie na łamanie norm etycznych. Zanika duch wspólnoty akademickiej, środowisko traci zaś tożsamość i elitarność*⁵.
- *Wieloetatowość, duża liczba studentów, zaangażowanie w ustawianie własnych karier stanowią podstawę upadku życia kulturowego w środowisku akademickim. Postępuje deprawacja, narasta prymitywizm kulturowy, odwrót od tradycji, wzrasta brutalizacja i seksualizm. Patriotyzm, tradycja są zastępowane przez oportunizm, utylitaryzm, nihilizm. Prymat w życiu osiągają wartości hedonistyczne*⁶.
- *Rynek w znacznym stopniu weryfikuje działania szkół wyższych związane z realizacją celów dydaktycznych, naukowych, społecznych i finansowych, co nie zawsze sprzyja zachowaniu wartości uniwersyteckich i standardów akademickich w zakresie jakości nauczania*⁷.
- *Warunkiem odpowiedniego funkcjonowania środowiska uczelnianego jest jego właściwa integracja i spójność. Uczestnicy wspólnoty akademickiej nie powinni być anonimową zbiorowością interesariuszy (grup nastawionych na interes własny), ale raczej stanowić wspólnotę nastawioną na jak najściślejszą współpracę w dążeniu do wspólnego celu, określonego nie interesami, ale wartościami społecznymi*⁸.

Autorzy niniejszego opracowania w pełni akceptują zacytowane tezy. Wyniki dotychczasowej edukacji akademickiej są zróżnicowane. Z jednej strony nieliczni absolwenci, z których dumni są rodzice, nauczyciele, szkoły, a nawet

⁴ C. Banach, *Wartości w systemie edukacji*, Konspekt nr 7/2001.

⁵ E. Chmielecka, *Uwagi o etosie i kodeksach*, „Sprawy Nauki” nr 3/134, marzec 2008 r.

⁶ A. Malinowski, *Egzamin z wychowania*, „Forum Akademickie” nr 1/2007.

⁷ I. Seredocha, *Jak przyśpieszyć ewolucję na uczelni*, „Forum Akademickie” nr 10/2007.

⁸ K.Z. Sowa, *Społeczne Funckje Uniwersytetu*, „Forum Akademickie” nr 3/2008.

kraj, z drugiej strony wielu absolwentów wyższych uczelni poszukuje pracy, co dokumentuje, że wieloletnia ich edukacja jest czasem i pieniędzmi straconymi. System edukacji akademickiej, który ma kształtować elity, nie przekazuje w pełni wartości, którymi powinny się cechować te elity.

Rezultatem akademickiej edukacji powinny być nowe osobowości absolwentów wyższych uczelni. O osobowości tej decyduje nie tylko wiedza, lecz także świadomość, kultura, zainteresowania, umiejętności, wartości moralne, postawy, zachowania i wiele innych cech. Ważny jest też stosunek absolwenta wyższej uczelni do rzeczy, zjawisk i procesów, a przede wszystkim do innych ludzi. To właśnie edukacja akademicka ma za zadanie kształtowanie nowej jakości człowieka. Lecz to nie wszystko.

Edukacja akademicka ma kluczowe znaczenie w sferze kształtowania *sił duchowych*, w rozwoju: talentów, predyspozycji, zainteresowań, świadomości, dociekliwości, krytycyzmu, samodzielności, twórczości, wiedzy, umiejętności, odpowiedzialności za słowo i czyn. W rozwiązywaniu jakichkolwiek problemów siły duchowe nie wystarczają. Konieczne są także określone, nie byle jakie, siły fizyczne. W sferze rozwoju sił fizycznych kluczowe znaczenie mają wychowanie fizyczne i sport.

Edukacyjna i wychowawcza rola sportu

Edukacja fizyczna w procesie kształtowania człowieka odegrała znaczącą rolę w różnych epokach na przełomie tysięcy lat. Sport był zawsze nieodłącznym elementem kultury o najwyższych walorach wychowawczych stanowiąc integralną część w osiągnięciu pełni rozwoju jednostki i społeczności.

Wartości przekazywane przez sport w procesach wychowania i edukacji są niepodważalne. Walory edukacyjne, wychowawcze, społeczne sportu w ogóle zostały wielokrotnie potwierdzone przez wielu wybitnych pedagogów, psychologów, socjologów, w tym także między innymi przez Józefa Piłsudskiego, Jana Pawła II i Koffi Anana i wielu innych..

UNESCO przy wielu okazjach podkreślało potrzebę łączenia sportu i zajęć edukacyjnych⁹. Sport odgrywa podstawową rolę w realizacji celów Rady Europy. Parlament Europejski uznał jego rolę w walce z rasizmem i ksenofobią¹⁰. Edukacyjne wartości sportu jako czynnika wzmacniającego kapitał ludzki w Europie zostały potwierdzone w Nicei w grudniu 2000 r. przez Radę Europejską¹¹. Wyniki programu EYES 2004 podkreśliły potrzebę wzmocnienia powiązań i współpracy między światem sportu a środowiskiem związanym z edu-

⁹ UNESCO Seminar on Quality of Physical Education and Sport - Porto Novo Republic of Benin, 16-19 May 2005, final report.

¹⁰ Biała księga na temat sportu, 12 lipca 2007 (11811/07) wersja ostateczna.

¹¹ <http://www.ukie.gov.pl/www/serce.nsf/0/8b2955a7fa28c025c1256e850048ef9a?open>.

kacją formalną i nieformalną jako sposobu lepszego przygotowania obywateli UE na nowe wyzwania stojące przed coraz bardziej mobilnym i zróżnicowanym społeczeństwem¹².

Obecne zjawiska w sporcie budzą jednak niepokój. Aktualnie rola sportu jako czynnika edukacyjno-wychowawczego jest marginalizowana. Traktuje się go jako dodatek edukacyjny lub błaży aspekt kształtowania osobowości. W procesach edukacji jest ograniczany i interpretowany jedynie z rozwojem mięśni, wytrzymałości oraz zręczności.

Powszechnie pomija się wpływ wychowania fizycznego i sportu na rozwój takich wartości jak:

- wartości estetyczno-artystyczne,
- wartości społeczne,
- wartości moralne,
- wartości pragmatyczne,
- wartości witalne
- wartości hedonistyczne¹³.

Wspaniałe kulturowe wartości i edukacyjne walory zastępowane są przez zysk i sukces za wszelką cenę. We współczesnym sporcie dominujące znaczenie ma *sport: skomercjalizowany, spolityzowany, skorumpowany i zglobalizowany*. W sporcie skomercjalizowanym kluczowe znaczenie mają:

- cele nadrzędne: maksymalizacja dochodów i zysków, minimalizacja nakładów i kosztów, sukces sportowy nawet za cenę zdrowia i życia;
- zawody (profesje): *sportowiec, trener, działacz sportowy, menedżer sportowy, inni profesjonalści*;
- organizacja (klub, federacja) oparta przede wszystkim na rachunku *costs – benefits*;
- wzrost liczby kibiców (*ogładalności*), a w istocie wzrost zysków animatorów sportu i innych zainteresowanych (sponsorów)¹⁴.

Nie ulega wątpliwości, że sport skomercjalizowany jest sprzeczny z realizacją sustainable development.

Istnieje jednak inny sport – sport akademicki, szkolny, amatorski który nie przesiąknął jeszcze tak mocno komercją i wciąż jest zgodny z istotą sportu we-

¹² Działanie UE w dziedzinie edukacji przez sport: kontynuacja osiągnięć EYES 2004 Bruksela, dnia 22.12.2005

KOM(2005) 680 wersja ostateczna.

¹³ J. Bielski, *Wartości źródłem celów wychowania fizycznego*, „Lider” 2004, nr 9.

¹⁴ Zob. i por.: T. Sahaj, *Edukacja poprzez sport : praca zbiorowa*, red. Z. Dziubiński, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, 2004, s. 364–370; Jan Paweł II o sporcie, „Sport Wyczynowy” 2005, nr 3–4; Z. Dziubiński (red.), *Społeczny wymiar sportu*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2003, s. 18–24, 161–167; H. Westerbeek, A. Smith, *Sport Business in the Global Marketplace*, Polgrave Macmillan, 2003 s. 42–47.

dle wzorców Starożytnej Grecji, uaktualnionych przez T. Arnolda, P. de Co-ubertina i edukację olimpijską. Właśnie ten sport jest najbardziej zgodny z pożądanymi wartościami procesów wychowawczo-edukacyjnych.

Sport akademicki

Sport akademicki jest aktywnością ludzi w szczytowym okresie rozwoju fizycznego i w początkowym okresie mentalnego rozwoju społecznych elit, w tym potencjalnych autorytetów i liderów publicznej aktywności. Stanowi nie tylko źródło radości, silnych przeżyć emocjonalnych i samorealizacji. Jest dla wielu płaszczyzną przyjaznych i życzliwych kontaktów z rówieśnikami, pracownikami akademickimi, działaczami sportowymi. Stanowi źródło integracji wspólnot studenckich, studentów z różnych uczelni, społeczności akademickiej z danego kraju, akademików z całego świata. Przyczynia się do nawiązywania i odbudowywania relacji interpersonalnych, nie tylko w środowisku akademickim, lecz również poza nim. Pełni liczne funkcje w kształceniu formalnym i pozaformalnym. Jest alternatywą dla szerzących się patologii społecznych, takich jak: alkoholizm, narkomania, nikotynizacja, przemoc fizyczna i psychiczna. Sport akademicki wymaga od uczestników pewnego współdziałania. Wspólne ćwiczenia zbliżają ludzi do siebie¹⁵.

Wydaje się oczywiste, że w rozwoju potencjalnych liderów aktywności społecznej (dzisiejszych studentów), integracja rozwoju duchowego z rozwojem fizycznym nie ma alternatywy. Jest to w istocie integracja edukacji akademickiej z wychowaniem fizycznym studentów, a szczególnie integracja akademickiej edukacji ze sportem akademickim. Dokładniejsza analiza stosunków międzyludzkich na uczelniach wskazuje, że znacznie lepsze pod każdym względem są te stosunki międzyludzkie, w których udział mają akademicy sportowcy. Do rzadkości należą przypadki łamania podstawowych zasad *fair play*. Przeciwnie, niemal powszechne są przykłady respektowania: szacunku dla innych, wzajemnego zaufania, bezinteresownej współpracy, sprawiedliwości, lojalności, życzliwości.

W aktualnej reformie edukacji akademickiej¹⁶ obserwuje się marginalizację akademickiego sportu. O ile akademicką edukacją zajmuje się bardzo wiele osób, o tyle akademickim sportem wyjątkowo niewiele. Odnosi się wrażenie, że polskim decydom akademickiej edukacji i jej reformatorom brakuje odpowiedniej świadomości i wiedzy o sporcie oraz jego miejscu i funkcji w kształ-

¹⁵ Por.: *Biała księga na temat sportu*, 12 lipca 2007 (11811/07) wersja ostateczna; K. Sas-Nowosielski, *Wychowanie poprzez sport – między nadzieją a zwątpieniem II*, „Sport Wyczynowy” nr 7 / 8 2004; Z. Krawczyk, *Spoleczno-edukacyjne oblicza wspolczesnego sportu i olimpizmu*; J. Nowocien (red.), *Wychowanie poprzez sport*, Akademia Wychowania Fizycznego Jozefa Pilsudskiego w Warszawie, Warszawa 2007, s. 22–28.

¹⁶ http://www.nauka.gov.pl/mn/index.jsp?place=Menu06&news_cat_id=1317&layout=2

towaniu osobowości studentów. W najwyżej rozwiniętych systemach społeczno-gospodarczych (przykłady: USA, Zjednoczone Królestwo, Japonia) sport akademicki ma ważne znaczenie edukacyjno-wychowawcze. To samo dotyczy niektórych innych systemów społeczno-gospodarczych, na przykład Chin.

Polski sport akademicki jest jednym z tych obszarów które najbardziej odbiegają swym poziomem w relacji do uczelni zachodnich. Nadrzędnym celem reformy jest podniesienie jakości nauczania oraz wzrost międzynarodowej konkurencyjności nauki i szkolnictwa wyższego oraz doskonalenie standardów kształcenia. Sygnalizuje się wzrost nakładów na naukę. W dokumentach dotyczących reformy akademickiej edukacji nie uwzględnia się między innymi finansowania sportu akademickiego.

Przyszłość polskiego sportu akademickiego jest zagrożona. Powszechnie uważa się, że główną przyczyną aktualnego kryzysu sportu akademickiego są niedostatki środków finansowych w relacji ze środkami finansowymi, którymi dysponuje sport skomercjalizowany. Warunkiem *sine qua non* dalszej egzystencji i rozwoju sportu akademickiego jest istotne nowe wsparcie dotychczasowego finansowania całego sportu akademickiego. Istnieje teoretycznie nieskończona ilość zagrożeń sportu akademickiego. Ważne znaczenie mają między innymi:

- komercjalizacja,
- zmniejszenie aktywności fizycznej studentów,
- odłączenie się niektórych typów uczelni z uczestnictwa w Akademickich Miistrzostwach Polski..

To jedynie ważne, lecz nie wszystkie zagrożenia. To tylko określone symptomy: *choroby i kryzysu*.

Rzeczywistość sportu akademickiego, jako integralnej części, nie tylko aktywności studentów, lecz przede wszystkim integralnej części procesów wychowawczo-edukacyjnych wyższych uczelni, jest niezwykle złożona i ma wielką dynamiką zmian. Problemami samymi w sobie są między innymi: diagnozy, prognozy zmian, oceny, nie tylko samego sportu akademickiego, lecz także wszystkiego co tkwi w przyczynach jego stanu i zmian oraz w rezultatach i skutkach. Brakuje przede wszystkim systemowego traktowania sportu akademickiego w całości problematyki egzystencji i rozwoju człowieka, nie tylko w Polsce i teraz, lecz w znacznie szerszych granicach przestrzeni i czasu.

Zakończenie

Nie ulega wątpliwości, że podstawowym uwarunkowaniem sprostania nadzwyczajnym wyzwaniom współczesności są liderzy aktywności społecznej, politycznej, prawnej, ekonomicznej, technicznej itd. To dzisiejsi studenci. To ich nade wszystko dotyczy integracja najwyższej jakości akademickiej edukacji z akademickim sportem. Jednym z remediów na współczesne wyzwania wydaje

się być poważniejsze niż dotąd traktowanie sportu akademickiego i akademickiego wychowania fizycznego. Jest to jedna z kluczowych kwestii wartości w systemie edukacji akademickiej.

W obecnych czasach wszystko podlega prawom rynku, który między innymi determinuje działalność organizacji i stowarzyszeń sportowych. Kapitalistyczna rzeczywistość wieku XIX obecna w XXI wieku jest bezwzględna i brutalna, nie tylko dla sportu. Pozytywne zmiany zależą przede wszystkim od władzy (*government*), która w wieku XXI nie ogranicza się, ani do *króla*, ani do *państwa*, ani do *Unii Europejskiej*...

Władza zmienia swe funkcje i konieczna jest reorientacja systemów finansowania sportu. Realizacja zmian należy do aktualnych decydentów, nie tylko uczelni wyższych, lecz najważniejszych decydentów we władzach prawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Nadzwyczajne problemy wymagają nadzwyczajnych środków i metod.

Tak jak system edukacji szkolnictwa wyższego tak i sport akademicki potrzebuje zmian. Wymaga to odpowiednich działań które powinny leżeć w interesie całej społeczności akademickiej. Szczególne znaczenie w jakimkolwiek *rozwoju* ma integracja wielu form ludzkiej aktywności, w tym integracja teorii z praktyką. Nie da się jednak tego nauczyć ani wymusić drogą nakazową. Aby wpłynąć na ten proces, należy budować i wspierać odpowiednie wzorce wspólnot na uczelniach będących nośnikami wartości i zasad moralnych. Samym tylko przekazywaniem wiedzy nie stworzy się dojrzałych, mądrych i wartościowych ludzi, będących trzonem przyszłej polskiej inteligencji. Polska edukacja akademicka ma funkcje międzynarodowe uczestnicząc w procesach kształtowania nowych pokoleń, nowej jakości człowieka który musi sprostać wyzwaniom jeszcze nie nazwanym i nie określonym.

Bibliografia

- Bertalanffy L.v., *The Genaral System Theory*, Human Biologe 1951.
Biała księga na temat sportu, 12 lipca 2007 (11811/07) wersja ostateczna.
Bielski J., *Wartości źródłem celów wychowania fizycznego*, „Lider” 2004, nr 9.
Chmielecka E., *Uwagi o etosie i kodeksach*, „Sprawy Nauki” nr 3/134, marzec 2008 r.
Działanie UE w dziedzinie edukacji przez sport: kontynuacja osiągnięć EYES 2004 Bruksela, dnia 22.12.2005 KOM(2005) 680 wersja ostateczna.
Dziubiński Z. (red.), *Edukacja poprzez sport*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2004.
Dziubiński Z. (red.), *Spoleczny wymiar sportu*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2003.
Jan Paweł II o sporcie, „Sport Wyczynowy” 2005, nr 3-4.
Malinowski A., Egzamin z wychowania, „Forum Akademickie” nr 1/2007.
Nowocień J. (red.), *Spoleczno-edukacyjne oblicza wspólczesnego sportu i olimpizmu - Wychowanie poprzez sport*, Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Warszawa 2007.

- Pearce D.W, Turner R.K., *Economics of Natural Resources and the Environment*. London. Harvester Weatsheaf 1990.
- Sas-Nowosielski. K., *Wychowanie poprzez sport – między nadzieją a zwątpieniem II*, „Sport Wyczynowy” nr 7 /8 2004.
- Seredocha I., *Jak przyspieszyć ewolucję na uczelni*, „Forum Akademickie” nr 10/2007.
- Sowa K.Z., *Spoleczne Funkcje Uniwersytetu*, „Forum Akademickie” nr 3/2008.
- UNESCO Seminar on Quality of Physical Education and Sport - Porto Novo Republic of Benin 16-19 May 2005. final report.
- Westerbeek H, Smith. A, *Sport Business in the Global Marketplace*, Polgrave Macmillan 2003.
- World Commission on Environment and Development: *Our Common Future*. Oxford University Press, New Haven 1985.
- <http://www.nauka.gov.pl/>
- <http://www.ukie.gov.pl/>

STRESZCZENIE

Generacja obecnych polskich studentów staje w obliczu wyzwań niemających dotychczas precedensu. To oni mają stanowić awangardę społeczności. Celem opracowania jest wskazanie wyjątkowego znaczenia sportu akademickiego w rozwiązywaniu problemów współczesności i dającej się przewidzieć przyszłości oraz znaczenia sportu w akademickiej edukacji.

Współczesne działania człowieka nakierowane są niemal wyłącznie na rzecz wzrostu gospodarczego, gdzie produkcja na rzecz zaspokojenia rzeczywistych potrzeb człowieka ma marginalne znaczenie. Konieczna więc staje się edukacja i przywrócenie spójności, solidarności i bezinteresowności w relacjach temu środowisku.

Duże znaczenie zaczyna się znowu przypisywać edukacyjnej i wychowawczej roli sportu co zauważa także w swoich zaleceniach UNESCO. Nie bez znaczenia pozostaje także rola sportu akademickiego realizowanego w szczytowym okresie rozwoju fizycznego i początkowym rozwoju mentalnego elit. To on staje się alternatywą dla szerzących się patologii społecznych wymagając od uczestników współdziałania, przyjaźni i życzliwości.

Akademicki sport w dalszym ciągu w polskiej rzeczywistości ma znaczenie marginalne, choćby w porównaniu z uczelniami Europy zachodniej lub USA, a jego przyszłość jest zagrożona. System edukacji szkolnictwa wyższego i sportu akademickiego potrzebuje zmian.

Słowa kluczowe: sport akademicki, edukacja akademicka, przyszłość

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ IV

BOGUSŁAW BERDEL¹, MAGDALENA MAZUR²,
IWONA TABACZEK-BEJSTER³

¹Wydział Pedagogiczno-Artystyczny Uniwersytet Rzeszowski,

²Sekcja Turystyczna KU AZS Uniwersytet Rzeszowski,

³Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

KULTURA FIZYCZNA W SZKOŁACH WYŻSZYCH – MISJA CZY RUTYNA

*Miejsca wysokie
Władze szerokie
Dobre są, ale
Gdy zdrowie w cale
Gdzie nie masz siły,
I świat niemiły
Jan Kochanowski Na zdrowie*

Człowiek dążył do takiego przeobrażenia życia, aby stało się ono wygodniejsze i przyjemniejsze. Od wieków skazany na pracę fizyczną czynił wszystko, aby móc się od niej wyzwolić. W obecnych czasach, większości ludzi udało się uwolnić od ciężkiej pracy fizycznej. Współcześni ludzie stali się niejako „cyborgami” dbającymi o własną przyjemność i wygodę. Technologia zwalnia od myślenia i fizycznego wysiłku, a podstawą aktywności jest naciskanie guzików na rozmaitych pilotach. Skutki braku ruchu negatywnie wpływają na cały organizm; wzrasta liczba dzieci z wadami kończyn i tułowia, szerzą się choroby układu krążenia i oddechowego. Popularne stają się choroby nerwicowe.

Dlaczego jest tak niski poziom kultury fizycznej na uczelniach wyższych?

Kultura fizyczna to dziedzina życia, która w różnoraki sposób może pomóc w złagodzeniu negatywnego wpływu środowiska na organizm człowieka. Aktywne i świadome uczestnictwo w kulturze fizycznej może w dużym stopniu przygotować człowieka do pełnienia roli obywatela kraju, pracownika, ucznia, studenta, członka rodziny, grupy rówieśniczej, organizatora czy uczestnika życia kulturalnego dzięki oddziaływaniu na jego stronę fizyczną, intelektualną i emocjonalną, dzięki kształceniu cech wolicjonalnych oraz umiejętności

współżycia z ludźmi i organizowaniu czasu wolnego. Obszar kultury fizycznej jest dziedziną pracy, która najlepiej i najpełniej osadzona jest w realiach życia społecznego. Sport jest jedną z podstawowych form aktywności człowieka, która może zapobiec jego fizycznej i psychicznej degradacji. Ruch, ćwiczenia fizyczne, zajęcia sportowe, turystyka uprawiane systematycznie mają korzystny wpływ na wszechstronny rozwój organizmu człowieka. Dla dorosłego są niezbędne do podtrzymania jego aktywności życiowej, zdrowia i dobrego samopoczucia.

Studencka kultura fizyczna podlega ciągłym zmianom. Tworzone są nowe akty stanowiące podstawy jej działania, np. minima w standardach nauczania dla poszczególnych kierunków studiów. W pojedynczych przypadkach został złamany monopol studiów wychowania fizycznego i sportu na prowadzenie zajęć wychowania fizycznego ze studentami. Trudna czasami sytuacja finansowa uczelni i powstałe w jej konsekwencji rozwiązania oszczędnościowe przenoszą się na działalność studiów, które nie zaadoptowały się jeszcze do nowych realiów. Nie pozyskują praktycznie środków z zewnątrz, zbyt mało ofert sportowych kierują do pracowników uczelni, profesorów – a to oni przecież, zasiadając w ważnych gremiach uczelni, decydują o sferze finansowo-organizacyjnej.

Studia wychowania fizycznego nie wykorzystują swego potencjału do rozwijania działalności zarobkowej. Sytuację tę pogarszają wysokie koszty funkcjonowania studiów: wynajem i modernizacja bazy, stanowiska starszych wykładowców, na jakich są zatrudniani bardzo często nauczyciele oraz prowadzony system rozgrywek i rywalizacji międzyuczelnianej.

Dobrze wygląda współpraca z samorządem studenckim i klubem uczelnianym AZS, które są często najaktywniejszymi organizacjami działającymi w tym środowisku. Niestety, w stopniu znikomym studia współpracują z innymi organizacjami na uczelni, jakby nie dostrzegając ich istnienia. W zmieniających się warunkach społeczeństwa informacyjnego i Internetu tylko dwa uniwersytety – we Wrocławiu i w Warszawie – prowadzą zapisy na zajęcia przez Internet, dając zainteresowanym dowolność wyboru formy, rodzaju i czasu ich odbywania.

Do negatywnych zjawisk należy zaliczyć likwidację wypożyczalni sportowo-rekreacyjnych udostępniających nieodpłatnie lub za niewielką odpłatnością podstawowy sprzęt studentom i pracownikom uczelni. Zmniejszeniu ulega ilość prowadzonych zajęć fakultatywnych. Zlikwidowano komisje koordynujące działania studiów oraz zaniechano badań oceniających stan zdrowia i poziom sprawności fizycznej studentów. Jedynym forum wymiany poglądów i współpracy pozostał Zarząd Główny AZS.

W tej sytuacji konieczne jest skonsolidowanie działań wszystkich studiów w celu stworzenia systemu współpracy, szukania rozwiązań i wymiany poglądów na temat trendów mogących uatrakcyjnić zajęcia i zachęcić społeczność akademicką do aktywnego spędzania czasu.

Przedstawiciele studiów wychowania fizycznego na ogół pozytywnie oceniają współpracę z władzami uczelni. Nie czynią one jednak starań o pozyskiwanie środków pozauczelnianych. Przyczynia się do tego zapewne znikoma współpraca z instytucjami budżetowymi i pozabudżetowymi z terenu miasta. Jeśli porównamy tę sytuację do obserwowanej w uniwersytetach „starej” Unii Europejskiej, widzimy olbrzymią różnicę w tej sferze działalności. Przede wszystkim tam system kultury fizycznej oparty jest na dobrowolności korzystania przez studenta ze składanej mu przez uczelnię ofert. Dobra infrastruktura sportowa, ale porównywalna do naszej, jest tylko elementem systemu. Centra sportu stosują bardzo aktywną pozytywną argumentację kierowaną do studentów, występuje ciągły monitoring i sondowanie potrzeb społeczności akademickiej (w tym pracowników) co do ich potrzeb i oczekiwań w tej dziedzinie.

W centrach tych bardzo rozwinięta jest działalność marketingowa skierowana do całej społeczności akademickiej, a także do środowiska lokalnego. Nauczyciele są animatorami w zakresie sportu rywalizującymi o względy studentów z innymi atrakcyjnymi podmiotami oferującymi im swe usługi, często w ramach gospodarki rynkowej. Działalność ta ma w związku z tym znamiona profesjonalnej usługi o standardzie oferowanym przez centra funkcjonujące w gospodarce wolnorynkowej. To nauczyciel, instruktor dostosowuje się do oczekiwań konsumentów, rywalizując o ich względy.

Obecnie w Polsce wytyczne określają tylko minimalny wymiar godzin zajęć wychowania fizycznego, które muszą być zrealizowane w trakcie studiów (minimum programowe 60 godzin na studiach). Określają też liczbę punktów kredytowych przyznawanych za ten przedmiot. Tylko na niewielu uniwersytetach polskich minima te są przewyższane. Za ledwie jeden uniwersytet prowadzi zajęcia wychowania fizycznego w wymiarze 120 godzin na pierwszych dwu latach studiów. Na połowie uczelni wpis do indeksu jest dokonywany z oceną. Uczelnie same decydują też o wymaganiach niezbędnych do zrealizowania przez studentów w celu uzyskania zaliczenia. Nie ma już obowiązkowych programów ani nawet ich wzorów czy sformułowanych celów, które powinny być realizowane. W minimach programowych RGSW jest to jedyny taki przedmiot obligatoryjny. Uczelnie prowadzą go, więc na zasadach programów autorskich zatwierdzanych przez kierowników studiów wychowania fizycznego.

Zarówno nauczyciele, jak i działacze AZS krytycznie wyrażają się o zainteresowaniu studentów oferowanymi formami zajęć. Wynikać to może często z konieczności podejmowania przez studentów dodatkowej pracy zawodowej już w trakcie trwania studiów, braku nawyków i wzorców, niedostępności obiektów w odpowiednim czasie i miejscu, ale też z niewłaściwej oferty adresowanej do nich, braku akcji promocyjnej i uświadamiającej, zachęcającej i pokazującej wpływ aktywności fizycznej na zdrowie fizyczne i psychiczne. Studenci nie dostrzegają także związku uprawiania sportu z ich przyszłą karierą zawodową. Rozwój uczelni nie pociągnął za sobą rozwoju infrastruktury sportowej. Co

prawda obiekty sportowe są uwzględniane w planach rozbudowy uczelni, ale na samym końcu. Większość kierowników studiów uważa, że braki w tym zakresie są podstawowymi czynnikami uniemożliwiającymi rozwój kultury fizycznej. Na uczelniach brakuje zwłaszcza dużych obiektów sportowych – hal, basenów, kortów i boisk. Te obiekty są najczęściej wynajmowane. Jest też w dzisiejszych czasach uczelnia, która nie posiada żadnego obiektu sportowego¹.

Studia wychowania fizycznego i sportu muszą stać się animatorami szeroko rozumianych zajęć rekreacyjnych dla społeczności akademickiej. Należy stworzyć pozytywny klimat wokół sportu. Do lamusa trzeba odłożyć zamiary podniesienia poziomu sprawności i zdrowia w ciągu 60 godzin obowiązkowych.

Poziom kompetencji nauczycieli jest najmocniejszą stroną studiów wychowania fizycznego i sportu. Można przyjąć, że wszyscy nauczyciele zatrudnieni na uniwersytetach, zarówno w studiach, jak i klubach uczelnianych, posiadają dodatkowe zawodowe kwalifikacje instruktorsko-sportowe, w tym w zdecydowanej większości mają uprawnienia trenerów klasy II lub I. Niestety, już od lat 80. XX wieku obserwujemy ciągły wzrost wieku kadry nauczycielskiej. Dziś blisko 65% nauczycieli przekroczyło już 46. rok życia i są zatrudniani głównie na etatach starszego wykładowcy. Dominującą formą zatrudniania nauczycieli jest umowa o pracę na czas nieokreślony. Są to zjawiska korzystne dla nauczycieli, niewystępujące jednak ani w szkołach wyższych niepublicznych, ani w innych krajach. Wpływa to co prawda na większe doświadczenie zawodowe nauczycieli, wyższy poziom prowadzonych przez nich zajęć, ale może też być przyczyną stagnacji i braku poszukiwania nowych trendów w sporcie i rekreacji, atrakcyjnych i oczekiwanych przez studentów. W tej sytuacji nauczyciel ci promują dyscypliny, w których mają odpowiednie kompetencje, często kosztem innych atrakcyjnych form im nieznanych, a dopiero się pojawiających. Może, dlatego zdecydowany prym na uczelniach wiodą tradycyjne dyscypliny sportowe, jak gry zespołowe i pływanie. Może dlatego obserwuje się małą różnorodność zajęć, brak form tanecznych, dyscyplin przestrzennych oraz nowych dyscyplin związanych ze sztukami walki².

Niestety, także AZS-sowi nie udaje się powstrzymać regresu w działalności sportowej studentów. Trwają poszukiwania rozwiązań, podejścia do studentów, form zachęcania ich do aktywności sportowej. Przykładem tego może być nowelizacja systemu rozgrywek studenckich oraz wprowadzenia formy festiwalowej jako podstawowej w rozgrywkach sportowych szkół artystycznych.

¹ Z. Barabasz, *Kultura fizyczna studentów w dobie transformacji systemowej po 1989 roku w uniwersytetach w Polsce* [w:] *Studia z historii i teorii kultury fizycznej*, red. W. Cynarski, A. Nowakowski, S. Zaborniak, Wyd UR, Rzeszów 2008, s. 98.

² W.J. Cynarski, *Budō jako sport akademicki. Uwarunkowania społeczno-kulturowe* [w:] *Kultura fizyczna studentów w okresie transformacji szkolnictwa wyższego w Polsce*, red. Z. Dziubiński, B. Gorski, Wyd. PW, Warszawa 2000, s. 212–220.

Kluby AZS są najbliższym i często najlepszym współpracownikiem studiów wychowania fizycznego i sportu w akademickiej kulturze fizycznej. To z nimi nauczyciele i rektorzy szkół wspólnie biorą udział w zmaganiach międzyuczelnianych, by razem na uroczystych podsumowaniach tej rywalizacji odbierać nagrody i wyróżnienia. W swojej działalności kluby opierają się głównie na wolontariacie, często są niedoceniane, zmagają się z kłopotami finansowymi, brakiem zrozumienia nauczycieli i władz studiów. Kluby AZS to bodaj ostatnie środowiska bezinteresownej działalności studentów na uczelniach.

Na podstawie wyników badań można uznać, że transformacja społeczno-ekonomiczna po roku 1989 wywołała zmiany przystosowawcze w studenckiej kulturze fizycznej. Proces ten ciągle trwa i wymusza nowe działania podmiotów biorących w nim udział oraz nimi kierujących. Studencką kulturę fizyczną na uniwersytetach czekają zapewne ciekawe czasy³.

Fundamentem kultury fizycznej każdego kraju jest szkolny system wychowania fizycznego. Zadaniem metodyki wychowania jest stworzenie racjonalnego, strukturalnego modelu urzeczywistnienia teorii w praktyce. Należy zdać sobie sprawę z faktu, że szkolny system wychowania fizycznego najlepiej będzie przygotowywać młode pokolenia do życia, gdy zostanie ukierunkowany nie tylko na cele doraźne, ale także, a nawet przede wszystkim, na cele perspektywne. Perspektywny punkt widzenia dotyczy takiego ukształtowania pozytywnych postaw wobec własnego ciała i takiego zasobu wiedzy, umiejętności i nastawień, dzięki którym dzisiejszy uczeń, a jutrzejszy absolwent i dorosły obywatel będzie chciał i umiał dbać o własne ciało, sprawność fizyczną i zdrowie przez całe życie.

A to już jest zasadniczo inna jakość celów, które współcześnie stawiają pedagogowie i teoretycy wychowania fizycznego (kultury fizycznej) całemu szkolnemu systemowi kształcenia i wychowania, a w szczególności jego głównym realizatorom – nauczycielom wychowania fizycznego. Realizacja tych celów zależy od tego, czy wychowanie w kulturze fizycznej stanie się autentycznym wychowaniem.

Aby praca nad ciałem, jego sprawnością, odpornością, zdrowiem i urodą stała się autentycznym wychowaniem, należy – jak pisze M. Demel – *przepuścić cele specyficzne, dotyczące ciała, przez filtr osobowości, a więc przez świadomość, wolę, sferę emocjonalną, poprzez postawy i obyczaj. Dzięki temu wychowanie fizyczne wpisane zostanie w całą osobowość ucznia. Jest obecne – mówiąc patetycznie – w jego głowie i sercu, a wtórnie trafia do jego mięśni*⁴.

Takie ujęcie problemu oznacza, iż praca nad pielęgnacją ciała, sprawnością i zdrowiem oraz kształtowaniem pozytywnych postaw wobec tych wartości staje

³ Tamże, s. 100.

⁴ M. Demel, K. Zuchowa, *Cele kształcenia i wychowania fizycznego oraz zdrowotnego*, „Kultura Fizyczna” 1975, nr 4, s. 32.

się istotą wychowania. Tak rozumiane wychowanie to nic innego jak „wychowanie przez kulturę fizyczną do kultury fizycznej”. Tę samą ideę można zastąpić wyrażeniem „wychowanie w kulturze fizycznej”. Jeszcze krócej ta myśl została wyrażona w nazwie przedmiotu szkolnego „kultura fizyczna”, za pomocą którego cele te powinny być realizowane. Realizacja tego przedmiotu w szkole podstawowej i średniej to nic innego jak podstawowe i masowe przygotowanie społeczeństwa do korzystania z dobrodziejstw kultury fizycznej przez całe życie, to po prostu „wychowanie w kulturze fizycznej” całego narodu⁵.

Aby ten nadrzędny cel osiągnąć, niezbędne są zmiany w dotychczasowym stylu pracy nauczycieli realizujących wychowanie fizyczne w szkołach. Do dziś jeszcze postępowanie wielu nauczycieli jest najbliższe koncepcjom behawiorystycznym, które sprzyjają preferowaniu autokratycznego stylu pracy, charakteryzującymi się zewnętrznymi naciskami na ucznia. Nic więc dziwnego, że wychowanie tylko schematycznie kształtuje świadomość i obfituje w sytuacje zagrożenia. Wychowawcy osiągają tym samym tylko zewnętrzne efekty w zachowaniu się wychowanków. Wychowankowie nie mają okazji do włączenia własnych wewnętrznych sił w proces rozwoju swojej osobowości.

Biorąc pod uwagę fakt, że osobowość człowieka kształtuje się nie tylko pod wpływem czynników zewnętrznych, ale również dzięki aktywności własnej jednostki, musimy przyjąć, iż, aby osiągnąć pożądane efekty wychowawcze, proces ten musi składać się z dwóch ściśle skorelowanych ze sobą działań: systematycznych działań wychowawczych, planowanych i organizowanych przez powołane do pełnienia tych funkcji instytucje oraz działań samowychowawczych wychowanka, dla których należy stworzyć odpowiedni klimat społeczny.

Takie postawienie sprawy oznacza, że w procesie kształcenia i wychowania powinien być preferowany demokratyczny styl pracy oparty na poszanowaniu godności osobistej ucznia i partnerskiej współpracy z nim, co sprawi, że uczeń przestanie być obiektem manipulacji w procesie kształcenia i wychowania, a stanie się jego współorganizatorem oraz aktywnym uczestnikiem.

Realizacja procesu kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej tylko wtedy przyniesie pełne efekty, gdy będzie zgodna z założeniami pedagogiki holistycznej, czyli całościowej, traktującej człowieka jako niepodzielną całość we wszystkich sferach jego istnienia i działania. Zgodnie z tymi założeniami w procesie nauczania każdego przedmiotu, a więc i wychowania fizycznego, zachodzi konieczność głębokiego kontaktu psychicznego między nauczycielem i uczniem. Ten kontakt powinien zapewnić roztoczenie opieki nad wszystkimi podstawowymi sferami osobowości ucznia. Powinien on się wyrażać zarówno w trosce o stronę fizyczną wychowanka, jak również w zaspokojeniu jego podstawowych potrzeb psychicznych, takich jak: potrzeba bezpieczeństwa, potrzeba dodatniej samooceny, potrzeba sukcesu, potrzeba samorealizacji, potrzeba

⁵ S. Strzyżewski, *Proces kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej*, Warszawa 1996, s. 6.

uznania i prestiżu itp. Główną troską oraz najważniejszym celem wychowania i kształcenia powinien być wszechstronny rozwój osobowości wychowanka oraz przygotowanie go do myślenia i postępowania samodzielnego i twórczego.

W związku z powyższym pedagogika holistyczna mówi wyraźnie, iż problematyka wychowawcza powinna mieć priorytet nad koniecznością realizacji treści programowych w zakresie materiału nauczania poszczególnych przedmiotów. Ważniejsze bowiem jest to, kim się uczeń staje, niż to, czego uczeń się nauczył. Założenie to stanie się faktem, jeśli proces dydaktyczno-wychowawczy będzie przesycony atmosferą wzajemnej życzliwości i optymizmu oraz odprężenia psychofizycznego. Chodzi o to, aby każdy kontakt z uczniem był osobowościowo-ludzkim spotkaniem.

Działalność ludzka jest zawsze ukierunkowana na cel. Bez jasno wytyczonego celu nie można racjonalnie i efektywnie pracować ani dokonać oceny skuteczności działania. Gdy pragnie się poprawnie sformułować cele, należy uwzględnić zarówno to, co pożądane, jak i to, co realne. Cele muszą być syntezą postulatów i prognoz. Muszą one zawierać wszystko, co mieści się w długofalowych oraz doraźnych potrzebach społecznych i to, co może być objęte racjonalnym naukowym przewidywaniem.

Cele kształcenia i wychowania ogólnego muszą być realizowane przez nauczycieli wszystkich przedmiotów szkolnych w sposób zintegrowany.

Naczelnym celem kształcenia i wychowania w szkole jest kształcenie wszechstronnie rozwiniętej osobowości ucznia. W sformułowaniu tym uściślenia wymagają przede wszystkim takie podstawowe pojęcia, jak: wychowanie, kształcenie, osobowość.

W literaturze naukowej pojęciu „wychowanie” przypisuje się różnorodną treść i różny zakres: w naukach społecznych najszerzej jest ujmowane przez pedagogów i socjologów, a najwężej przez specjalistów teorii wychowania. Najprostsza definicja tego pojęcia pochodzi ze współczesnego podręcznika „Pedagogiki” pod red. M. Godlewskiego, S. Krawcewicza i T. Wujka, według którego *przez wychowanie rozumie się całość wpływów i oddziaływań kształtujących rozwój człowieka oraz przygotowujących go do życia w społeczeństwie*⁶.

Rozwój, czyli ciągły łańcuch przemian ilościowych i jakościowych elementów składowych organizmu i jego funkcji, ma różne znaczenia. W sensie biologicznym rozwój człowieka rozumiemy jako całokształt procesów biologicznych objawiających się: rozrostem, różnicowaniem i dojrzewaniem. W sensie socjologicznym, na rozwój jednostki składają się zmiany oraz przeobrażenia określonych form i przejawów współżycia jednostek ludzkich. Psychologowie natomiast pojmują rozwój jako ciąg przystosowawczych przeobrażeń osobowości jednostki rozumianej jako centralny system integrujący ludzkie czynności regu-

⁶ M. Godlewski, S. Krawcewicz, T. Wujek (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, PWN, Warszawa 1974, s. 31.

lacyjne. Z kolei przez przystosowanie jednostki do życia społecznego rozumiemy przygotowanie jej do bezpośredniego udziału w rozwoju gospodarczym, społecznym i kulturalnym kraju.

Tak, więc z punktu widzenia pedagogiki jako nauki o wychowaniu, pojęciu „wychowanie” wyznacza się bardzo szeroki zakres, tak obszerny, iż obejmuje on wszelkie procesy oddziaływania osobotwórczego na wychowanka zarówno w zakresie ciała, jak i umysłu. Zgodnie z tym stanowiskiem, wychowanie określone jest jako celowe, organizowane kształtowanie fizycznych i psychicznych sił człowieka, jego światopoglądu, oblicza moralnego, wartości estetycznych i upodobań; obejmuje ono także kształcenie, nauczanie i to, co przyjęto nazywać – w wąskim znaczeniu – wychowaniem.

Cechą charakterystyczną szerokiego rozumienia „wychowania”, jako pojęcia pedagogicznego, jest ujmowanie go jako społecznego procesu osobotwórczego, skierowanego na „osobę” wychowanka, czyli jednostkę ludzką z jej wszystkimi właściwościami fizycznymi i psychicznymi.

Należy tu podkreślić, iż pojęcie „wychowania” zawsze jest związane nierozdzielnie z pojęciem kształtowania „osobowości”. Pedagogowie i socjologowie są konsekwentni, gdy przypisują „wychowaniu” tak szeroki zakres, bowiem podobnie szeroko ujmują również pojęcie „osobowości”. Jan Szczepański wychowanie rozumie jako *intencjonalny proces kształtowania osobowości wychowanka według określonego ideału wychowawczego w ramach stosunku wychowawczego*⁷. W ślad za tym sformułowaniem autor ten wyjaśnia, iż *wychowanie nie jest (...) jedynym procesem kształtującym tę osobowość. Jest ona także wystawiona na oddziaływanie środowiska, w którym żyje z jego wszystkimi procesami i zjawiskami*”. Równocześnie z wychowaniem zachodzi także proces przystosowania się do środowiska, do grup społecznych, w których wychowanek wzrasta, to znaczy do rodziny, grup koleżeńskich, do społeczności miejskiej czy wiejskiej, do zespołów pracy itp.⁸. Ogół procesów nabywania dyspozycji psychicznych pod wpływem otoczenia społecznego, czyniących jednostkę zdolną do życia w społeczeństwie cywilizowanym, coraz powszechniej nazywa się socjalizacją.

Ponieważ pojęcie „socjalizacji” obejmuje swym zakresem wszelkie wpływy zarówno zamierzone, jak i niezamierzone, H. Muszyński postuluje ograniczenie pojęcia „wychowanie” tylko do wychowania zamierzonego.

*Przez wychowanie – pisze H. Muszyński – rozumiemy wszelkie zamierzone działania w formie interakcji społecznych mające na celu wywołanie trwałych pożądaných zmian w osobowościach ludzi*⁹. W porównaniu ze sformułowaniami pedagogów i socjologów pojęcie osobowości jest dużo wężiej rozumiane przez

⁷ J. Szczepański, *Refleksje nad oświatą*, PIW, Warszawa 1973, s. 94.

⁸ Tamże, s. 94–95.

⁹ H. Muszyński, *Zarys teorii wychowania*, PWN, Warszawa 1976, s. 25.

tęgo autora. Osobowością jednostki i słusznie – nazywa on posiadany przez nią system dyspozycji wyznaczających w sposób względnie stały jej zachowanie¹⁰. Takie rozumienie osobowości jest zgodne ze stanowiskiem przedstawicieli współczesnej „psychologii osobowości”, według których rozwój i kształtowanie się osobowości – to proces psychiczny, natomiast ciało (organizm) i środowisko są tego procesu koniecznymi uwarunkowaniami. Dzięki wychowaniu i samowychowaniu osobowość ma wpływ na ciało (jego budowę, sprawność, urodę itp.)

H. Muszyński wyróżnia dwie zasadnicze grupy dyspozycji psychicznych składających się na osobowość: dyspozycje kierunkowe i instrumentalne.

Na dyspozycje kierunkowe jednostki składają się: ideały, postawy, przekonania; upodobania, zamiłowania i zainteresowania. Decydują one o ustosunkowaniu się jednostki do świata i siebie samego oraz ukierunkowują jej dążenia. Do dyspozycji instrumentalnych natomiast autor ten zalicza: wiedzę, inteligencję, uzdolnienia, umiejętności, sprawności i nawyki: wyznaczają one stronę wykonawczą ludzkich dążeń i decydują o tym, jakie sposoby działania jest człowiek gotów podjąć, aby zrealizować swe „zamierzenia”.

Działania zmierzające do trwałej modyfikacji, ukształtowania lub rozwinięcia dyspozycji emocjonalno-wolicjonalnych (kierunkowych) w osobowości jednostki H. Muszyński nazywa wychowaniem ukierunkowującym, natomiast działanie zmierzające do trwałej modyfikacji, ukształtowania lub rozwinięcia w osobowości jednostki dyspozycji instrumentalnych, czyli wiedzy, umiejętności, inteligencji, uzdolnień i nawyków, nazywa kształceniem, czyli nauczaniem, ogół rezultatów kształcenia zaś – wykształceniem. Samodzielnie kształcenie bez pomocy nauczyciela nazywane jest powszechnie samokształceniem, natomiast samowychowanie występuje wówczas, gdy jednostka podejmuje czynności wychowawcze sama względem siebie.

Wywieranie intencjonalnego wpływu na organizm (ciało) może jednak stać się autentycznym wychowaniem pod warunkiem, że będzie ono zintegrowane z procesami osobowościowymi. Najnowsze tezy teorii wychowania fizycznego głoszą, iż *po to, aby wychowanie fizyczne stało się rzeczywistym wychowaniem, nie trzeba (i nie wolno) rezygnować z celów swoistych, owych kości i mięśni. Trzeba jednak(...) przepuścić te cele przez filtr osobowości wychowanka, nastawić jego umysł, emocje i wolę na pracę nad własnym ciałem, zdrowiem, sprawnością i urodą: Właśnie na to, a nie – jak chcą pedagodzy – na wszelkie inne. Na zbudowaniu tych dyspozycji kończy się rola wychowania. Ostateczne efekty somatyczne, samo zdrowie, sprawność, owe proste kręgosłupy i mocne mięśnie, osiąga się dzięki ćwiczeniu, hartowaniu i innym zabiegom; te zaś (...) podlegają prawom przyrody i do wychowania nie należą, choć są przez wychowanie inspirowane*¹¹.

¹⁰ Tamże, s. 62.

¹¹ M. Demel, *Pedagogika zdrowia*, WSiP, Warszawa 1981, s. 108–109.

Tak rozumiane wychowanie kształtuje w jednym zintegrowanym procesie osobowościowe dyspozycje kierunkowe i instrumentalne. Takie ujęcie problemu oznacza, iż kończy się jedna epoka w wychowaniu fizycznym, w której sens wychowania fizycznego sprowadzano do hasła „ćwiczę i wychowuję”, zgodnie z którym, osobno miały być realizowane cele dotyczące ciała i osobno cele wychowania moralnego, a zaczyna się druga, w której praca nad ukierunkowaniem nastawień wychowanków na ciało i jego potrzeby oraz opanowaniem przez nich wiadomości, sprawności i umiejętności pozwalających te nastawienia realizować w praktyce – staje się istotą wychowania.

Celem kształcenia i wychowania w zakresie kultury fizycznej jest stworzenie optymalnych warunków zapewniających dzieciom i młodzieży takich jak:

- harmonijny rozwój fizyczny (przez odpowiedni dobór bodźców działających na cechy somatyczne, układy: krążenia, oddychania i nerwowy; stosowanie w procesie nauczania i uczenia się ruchu zasad higieny pracy i wypoczynku; wytworzenie nawyków, umiejętnego korzystania z takich czynników, jak: woda, powietrze, światło, temperatura, teren itp., przystosowanie organizmu do życia w środowisku zurbanizowanym i przemysłowym),
- kształtowanie psychomotoryki (przez dobór odpowiednich środków rozwijających cechy motoryczne; nauczanie i doskonalenie różnych form aktywności ruchowej; eksponowanie indywidualnych możliwości, upodobań, zainteresowań i umiejętności ruchowych uczniów),
- rozwój psychiki (przez uwzględnienie w procesie kształcenia i wychowania fizycznego indywidualnych cech osobowości: właściwą korelację między rozwojem fizycznym, umysłowym i emocjonalnym),
- wyposażenie uczniów w niezbędny zasób wiedzy o kulturze fizycznej,
- kształtowanie charakteru i pożądanych postaw w działaniu zarówno indywidualnym, jak i zespołowym; integrację socjalną; współpracę i współdziałanie z nauczycielami, rodzicami i środowiskiem,
- kształtowanie estetyki ruchu (przez rytmikę i ekspresję artystyczną, dbałość o elegancję postawy, piękno, harmonię i swobodę ruchu)¹².

Tak sformułowane cele kształcenia i wychowania w zakresie kultury fizycznej jako przedmiotu nie w pełni współbrzmia z najnowszymi tezami teorii wychowania fizycznego, między innymi dlatego, że nie zostały wysunięte na czoło nadrzędnego celu wychowania fizycznego, jakim jest kształtowanie postaw wychowanków (nastawień i dyspozycji umysłu, emocji, i woli) wobec pracy nad własnym ciałem, zdrowiem, sprawnością i urodą, a dzięki czemu wychowanie fizyczne (wychowanie w kulturze fizycznej) ma prawo nazywać się wychowaniem. Rozumienie i przyjęcie tego celu przez ogół nauczycieli ma ogromne znaczenie i jest kluczem do rzeczywistego podniesienia poziomu kultury fizycznej w Polsce.

¹² M. Demel, K. Zuchowa, *Cele kształcenia i wychowania fizycznego oraz zdrowotnego*, „Kultura Fizyczna”, 1975 nr 4, s. 146.

W świetle współczesnej wiedzy o świecie i o człowieku za naczelny cel wychowania fizycznego należy uważać zarówno doskonalenie ciała i funkcji psychomotorycznych wychowanka, jak również ukształtowanie u niego takiego systemu wiedzy, umiejętności i nawyków oraz postaw wobec kultury fizycznej, który w praktyce przejawiać się będzie w dążeniu i działaniu na rzecz utrzymania przez całe życie wysokiej sprawności fizycznej i zdrowia.

Postawa wobec kultury fizycznej, rozumiana jako globalny cel kierunkowy procesu wychowania fizycznego (kultury fizycznej), składa się z szeregu postaw o węższym zakresie. Można powiedzieć, że tworzą one system postaw wobec różnych konkretnych elementów kultury fizycznej. Na ten system składają się m.in.: postawa wobec własnego ciała, jego sprawności, budowy, higieny i zdrowia; postawa wobec różnych form aktywności ruchowej; postawa wobec wypoczynku; postawa wobec hartowania się itd.

Każdą z postaw można kształtować w trzech kolejnych po sobie następujących stadiach:

- zapoznanie z wartością postawy i jej możliwości pełnej akceptacji intelektualnej,
- nastawienie na czynne realizowanie wartości, czyli doskonalenie się,
- kształtowanie nastawienia na samorealizację.

Kształtując na przykład pozytywną postawę wobec sprawności fizycznej własnego organizmu należy przekonać ucznia o wartości sprawności fizycznej organizmu oraz nastawić na doskonalenia własnej sprawności fizycznej w ramach zajęć kierowanych, po czym, za pomocą odpowiednich form i metod, nastawić na samodzielne działanie w tym zakresie, czyli nastawić na dążenie do samorealizacji. W związku z tym proces kształtowania postaw wobec kultury fizycznej przez szkołę powinien być zintegrowany z socjalizacją, bowiem w procesie socjalizacji zaczynamy rozumieć podstawy, na których opiera się życie osobnicze i zbiorowe oraz uczymy się cenić zarówno wartości natury moralnej, społecznej, jak i kulturowej. Kształtowanie postaw wobec kultury fizycznej musi pójść, więc w parze z kreowaniem takich podstawowych ogólnoludzkich postaw, jak postawa humanizmu, demokratyzmu, szacunku dla pracy, społecznej użyteczności i odpowiedzialności, życzliwości, poszanowania życia i zdrowia człowieka, lojalności, samokontroli, perfekcjonizmu, samodzielności, orientacji na cele, wrażliwości na piękno, pietyzmu wobec kultury, twórczej ekspresji, kulturowego samodoskonalenia, uczciwości, szacunku i pietyzmu wobec przyrody, dążności do kontaktu z przyrodą itp. Za tym schematycznym wyliczeniem postaw kryje się ogrom treści wychowawczych, które ujawniają się niemal w każdym momencie procesu kształcenia i wychowania, w konkretnych sytuacjach dydaktyczno-wychowawczych. Konieczność oddziaływania na wszystkie sfery osobowości w toku wszelkich zajęć szkolnych jest kanonem najnowszych programów. Szczególnie wdzięcznym polem działania w tym zakresie jest akademicka kultura fizyczna.

Pojęcie postawy w ostatnich czasach zrobiło dużą karierę, szczególnie w szkolnictwie. *Sądzimy* – pisze S. Mika – że znacznie lepiej jest mówić o kształtowaniu postaw jako o zadaniu wychowawcy niż o kształtowaniu osobowości. *Stawianie jako zadania wychowawczego – urabianie postaw, ma m.in. ten walor, że postawy są czymś więcej bardziej konkretnym niż szeroko rozumiana osobowość. Kształtując postawy, wiemy, że mamy u danej osoby uformować określony stosunek do określonego przedmiotu. Natomiast, kiedy mówimy o kształtowaniu osobowości, często nie jest całkiem jasne, co właściwie należy kształtować i jak powinniśmy to robić*¹³. Praca nad osobowością uczniów, czyli realizacja celów kierunkowych w szkole, stanie się realna, gdy nauczyciel pozna mechanizmy kształtowania się postaw i metody ich realizacji.

Pojęcie postawy bywa różnie definiowane. Według S. Miki postawą nazywamy względnie trwałą strukturę procesów poznawczych, emocjonalnych i zachowań odnoszących się do jakiegoś przedmiotu lub dyspozycję pojawienia się tych procesów i zachowań.

Ludzie różnią się postawami. Podstawowym wymiarem klasyfikacji postawy jest znak. Psychologowie społeczni wyróżniają trzy znaki: dodani (+), ujemny (-) i zerowy (0). „Znak postawy przejawia się we wszystkich jej elementach – w przekonaniach, związany jest z wartościowaniem przedmiotu postawy; w emocjach, pojawiają się emocje dodatnie lub ujemne w stosunku do przedmiotu postawy, a także w zachowaniu, które może mieć charakter zbliżania, unikania lub wrogości¹⁴. Ludzie różnią się również siłą postawy, tzn. stopniem przychylności bądź nieprzychylności do przedmiotu postawy, co sprzężone jest ze stopniem internalizacji postawy¹⁵.

Jak z powyższego sformułowania wynika, ukształtowanie pożądanej postawy jest zadaniem złożonym i wymaga ze strony wychowawcy wielu zróżnicowanych uświadomionych zabiegów względem wychowania w zakresie sfery poznawczej, uczuciowo-emocjonalnej i behawioralnej (zachowania się). Objęcie wszystkich trzech sfer działaniami wychowawczymi jest warunkiem koniecznym tworzenia się trwałych postaw. Choć jest to proces integralny z naukowego punktu widzenia można go dla uproszczenia rozłożyć na prostsze komponenty i rozpatrywać osobno.

Terminatio (zamiast zakończenia)

Czy się to komu podoba, czy nie, jesteśmy tajemniczą jednością trzech powiązanych ze sobą części: ciała, umysłu i ducha. Ciało wpływa na umysł i ducha. Umysł wpływa na ciało i ducha. Duch wpływa na ciało i umysł. Dlatego

¹³ S. Mika, *Psychologia społeczna dla nauczycieli*, WSiP, Warszawa 1980, s. 73.

¹⁴ Tamże, s. 77.

¹⁵ Tamże, s. 81.

*troszcząc się o ciało, pośrednio troszczymy się o umysł i ducha*¹⁶ – pisał dalej J. Powell i dodawał: *Przez wieki powierzyliśmy nasze ciała chirurgom, umysły psychiatrom, a dusze teologom. Podział ten, jakkolwiek byśmy byli do niego przywiązani, nie daje się jednak dalej utrzymać. Nasze szczęście wymaga, abyśmy zatroszczyli się o wszystkie trzy połączone ze sobą części*¹⁷.

Bibliografia

1. Barabasz Z., *Kultura fizyczna studentów w dobie transformacji systemowej po 1989 roku w uniwersytetach w Polsce* [w:] *Studia z historii i teorii kultury fizycznej*, red. W.J. Cynarski, A. Nowakowski, S. Zaborniak, Wyd. UR, Rzeszów 2008.
2. Cynarski W.J., *Budō jako sport akademicki. Uwarunkowania społeczno-kulturowe* [w:] *Kultura fizyczna studentów w okresie transformacji szkolnictwa wyższego w Polsce*, red. Z. Dziubiński, B. Gorski, Wyd. PW, Warszawa 2000.
3. Demel M., Zuchowa K., *Cele kształcenia i wychowania fizycznego oraz zdrowotnego*, „Kultura fizyczna” 1975, nr 4, s. 32.
4. Demel M., *Pedagogika zdrowia*, WSiP, Warszawa 1981.
5. Godlewski M. i wsp., *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, PWN, Warszawa 1974.
6. Mika S., *Psychologia społeczna dla nauczycieli*, WSiP, Warszawa 1980.
7. Muszyński H., *Zarys teorii wychowania*, PWN, Warszawa 1976.
8. Strzyżewski S., *Proces kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej*, Warszawa 1996.
9. Szczepański J., *Refleksje nad oświatą*, PIW, Warszawa 1973.
10. Wroczyński R., *Edukacja permanentna*, wyd. II, PWN, Warszawa 1976.

STRESZCZENIE

Postęp cywilizacyjny eliminuje ruch i pracę fizyczną z życia człowieka, należy, zatem przywrócić je w formie codziennej aktywności fizycznej. Organizm bardzo szybko przyzwyczaja się do bezczynności. Istnieje niezbędne minimum aktywności ruchowej, o którym należy pamiętać.

Kultura fizyczna to dziedzina życia, która w różnoraki sposób może pomóc w złagodzeniu negatywnego wpływu środowiska na organizm człowieka. Aktywne i świadome uczestnictwo w kulturze fizycznej może w dużym stopniu przygotować człowieka do pełnienia roli obywatela kraju, pracownika, ucznia, studenta, członka rodziny, grupy rówieśniczej, organizatora czy uczestnika życia kulturalnego dzięki oddziaływaniu na jego stronę fizyczną, intelektualną i emocjonalną, dzięki kształceniu cech wolicjonalnych oraz umiejętności współżycia z ludźmi i organizowaniu czasu wolnego. Przemiany społeczne, prawne i ekonomiczne, które miały miejsce po 1989 roku umożliwiły funkcjonowanie szkół wyższych w nowej rzeczywistości, jednak działania te mimo starań wielu osób i podmiotów nie były na tyle innowacyjne, by zahamować obniżenie się poziomu kultury fizycznej w środowisku akademickim. Niestety,

¹⁶ J. Powell, *Twoje szczęście jest w Tobie*, WAM, Kraków 2009, s. 49.

¹⁷ Tamże, s. 51.

także AZS-sowi nie udaje się powstrzymać regresu w działalności sportowej studentów. Trwają poszukiwania rozwiązań, podejścia do studentów, form zachęcania ich do aktywności sportowej. Przykładem tego może być nowelizacja systemu rozgrywek studenckich oraz wprowadzenia formy festiwalowej jako podstawowej w rozgrywkach sportowych szkół artystycznych.

Kluby AZS są najbliższym i często najlepszym współpracownikiem studentów wychowania fizycznego i sportu w akademickiej kulturze fizycznej.

Fundamentem kultury fizycznej każdego kraju jest szkolny system wychowania fizycznego. Zadaniem metodyki wychowania jest stworzenie racjonalnego, strukturalnego modelu urzeczywistnienia teorii w praktyce. Aby praca nad ciałem ucznia, jego sprawnością, odpornością, zdrowiem i urodą stała się autentycznym wychowaniem, należy – jak pisze M. Demel – *przepuścić cele specyficzne, dotyczące ciała, przez filtr osobowości, a więc przez świadomość, wolę, sferę emocjonalną, poprzez postawy i obyczaj. Dzięki temu wychowanie fizyczne wpisane zostanie w całą osobowość ucznia. Jest obecne – mówiąc patetycznie – w jego głowie i sercu, a wtórnie trafia do jego mięśni.*

Takie ujęcie problemu oznacza, iż praca nad pielęgnacją ciała, sprawnością i zdrowiem oraz kształtowaniem pozytywnych postaw wobec tych wartości staje się istotą wychowania.

Tę samą ideę można zastąpić wyrażeniem „wychowanie w kulturze fizycznej”. Jeszcze krócej ta myśl została wyrażona w nazwie przedmiotu szkolnego „kultura fizyczna”, za pomocą, którego cele te powinny być realizowane. Realizacja tego przedmiotu w szkole podstawowej i średniej to nic innego jak podstawowe i masowe przygotowanie społeczeństwa do korzystania z dobrodziejstw kultury fizycznej przez całe życie, to po prostu „wychowanie w kulturze fizycznej” całego narodu.

Słowa kluczowe: kultura fizyczna, szkolnictwo wyższe, AZS, wychowanie

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ V

TOMASZ BIELECKI, KRZYSZTOF KRAWCZYK

Centrum Kultury Fizycznej, UMCS w Lublinie

**PROFILOWANE ZAJĘCIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
W OPINII STUDENTÓW UMCS W LUBLINIE**

Wstęp

Kultura fizyczna zorientowana na rozwijanie świadomości człowieka (a nie tylko jego ciała) daje określone wartości odnoszące się do zdrowia, funkcjonowania organizmu, jego budowy, urody i odporności psychicznej. Jej humanizacja ma swoje odzwierciedlenie w kierunku kształtowania osobowości oraz w systemie wartości traktujących człowieka podmiotowo jako sprawcę działania, ale też jako punkt centralny wszelkich zabiegów wokół ciała i zdrowia.

Według I. Bittnera celem i wartością kultury fizycznej jest kształtowanie afirmatywnej postawy wobec siebie i swego ciała; nie tyle troska o technikę, opartą na kalkulacji i rutynie, ile stworzenie warunków kształtowania pełnego człowieka, stworzenia szansy do ujawnienia własnej energii twórczej i promieniowanie nią w „wolności i pięknie”[2].

W Centrum Kultury Fizycznej UMCS w roku akademickim 2007/2008 dokonana została zmiana organizacyjna modelu odbywania zajęć wychowania fizycznego. Podmiotowe, a nie przedmiotowe traktowanie studenta stało się główną motywacją do podjęcia zmian. Studenci mogli w sposób dowolny wybierać dyscyplinę zgodnie z własnymi zainteresowaniami. Centrum przedstawiło ofertę dydaktyczną dla studentów w formie zajęć profilowanych w dowolnym dniu, w dowolnej godzinie wybranej przez studenta, w elektronicznej wersji zapisu. Taka forma pozwala studentom na wybranie ulubionych ćwiczeń, zwiększa ich atrakcyjność. Każdy student powinien znaleźć „coś dla siebie”.

Przeprowadzone badania mają walor praktyczny służąc podniesieniu jakości pracy akademickich nauczycieli wychowania fizycznego. Pomagają dokonać wglądu we własne umiejętności i określić ich przydatność w czasie pracy.

W Centrum Kultury Fizycznej ważnym aspektem badań jest zapoznanie nauczycieli akademickich wychowania fizycznego z informacjami zwrotnymi od studentów, czyli z opinią i oceną na temat realizowanych zajęć wychowania fizycznego.

Formułując temat niniejszego opracowania podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jak studenci oceniają sposób prowadzenia zajęć profilowanych pod względem treści i organizacji?
2. Czy oferta dydaktyczna Centrum Kultury Fizycznej UMCS w Lublinie odpowiada oczekiwaniom studentów?
3. Jakie nowe specjalizacje powinny zostać uwzględnione w nowej ofercie zajęć wychowania fizycznego?

Material i metoda

Materiał empiryczny zebrano pod koniec maja 2009 roku. Badania przeprowadzono wśród wybranych studentów I roku UMCS różnych wydziałów i kierunków studiów. Ogółem w badaniach uczestniczyło 431 studentów, w tym 273 kobiety (63,34%) i 158 mężczyzn (36,66%). W badaniach wzięli udział studenci wszystkich profilów zajęć wychowania fizycznego. Wiek badanych studentek i studentów wynosił od 19 do 22 lat.

W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego. W opisie ilościowym posłużono się zapisem procentowym. Kwestionariusz ankiety składał się z sześciu pytań. W pięciu pytaniach studenci wyrażając swoje opinie na temat profilowanych zajęć wychowania fizycznego wybierali jedną odpowiedź, zaś w szóstym ostatnim pytaniu, dotyczącym nowych specjalizacji trzy odpowiedzi.

Przeprowadzone badania mają charakter pilotażowy. Pozwolą one bowiem skonstruować narzędzie badawcze do badania jakości postrzeganej przez odbiorcę – studentów UMCS. Do dalszej oceny będzie wykorzystany kwestionariusz SERVQUAL. Zostaną określone cechy charakterystyczne oferty zajęć dydaktycznych przyporządkowywane do pięciu podstawowych zbiorów (wymiarów), a mianowicie: 1. Solidności; 2. Pewności; 3. Zdolności reagowania; 4. Empatii oraz 5. Materialności. Metoda SERVQUAL polega na dokonaniu pomiaru różnic, występujących między jakością postrzeganą przez klienta (studenta) a jakością, której ów klient od danej usługi oczekuje [5].

Wyniki

Wdrożenie systemu w pierwszym roku jego funkcjonowania okazało się dosyć trudne, pojawiały się bowiem problemy, głównie z uczelnianą bazą danych, weryfikacją studentów, które należało na bieżąco usuwać. Między innymi

studenci nie mieli możliwości dokonywania samodzielnej zmiany terminu zajęć. Ponadto rekrutacja na niektórych wydziałach kończyła się pod koniec września i tym samym studenci w pierwszym tygodniu października nie posiadali numerów albumów. Zebrane doświadczenia pozwoliły nam udoskonalić elektroniczny system zapisów i wyeliminować błędy.

Studenci I roku UMCS wypowiadając się na temat poprawności zapisów drogą elektroniczną oraz programu tych zajęć zamieszczonych na stronie internetowej odpowiadali na pytania:

1. Czy zapisy na zajęcia wychowania fizycznego były klarowne i pozwoliły Ci szybko wybrać: rodzaj, termin itp.?

2. Czy zajęcia były prowadzone zgodnie z programem zamieszczonym na stronie internetowej CKF UMCS?

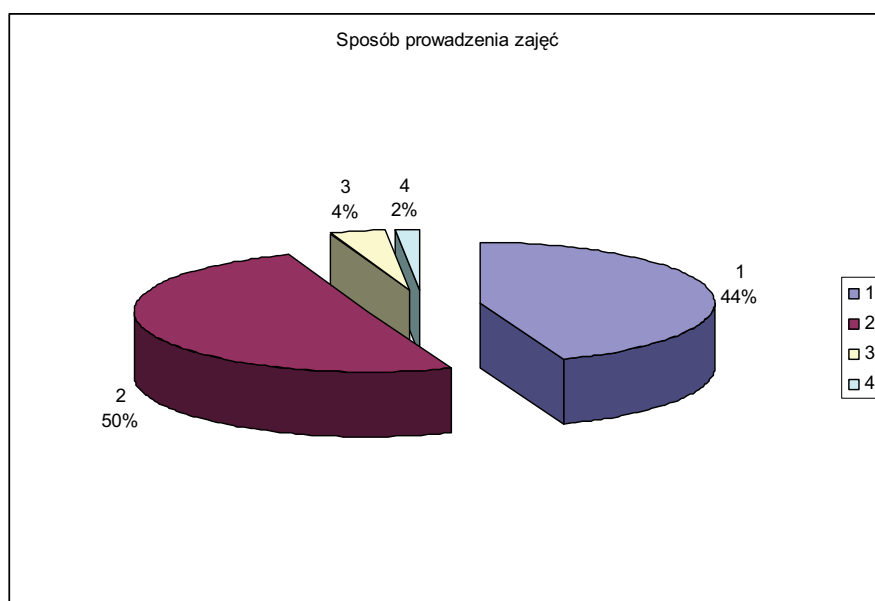
W wyniku odpowiedzi na pytanie 1. okazało się, że 405 osób (93,97%) spośród wszystkich badanych wyraża swoją pozytywną opinię na temat poprawności zapisów prowadzonych przez Centrum Kultury Fizycznej UMCS w roku akademickim 2008/2009. Tylko 18 osób (4,18%) jest niezadowolonych, zaś 8 (1,86%) nie ma zdania na ten temat. Wyniki te pokazują, iż studenci w większości nie mieli problemów z zapisem i wyborem rodzaju i terminu zajęć. Wydaje się, iż zajęcia informacyjne, które prowadzone były na początku nowego roku akademickiego spełniły swoją rolę. W pierwszym roku zapisów komputerowych nie prowadzono dodatkowej informacji i studenci mieli wiele kłopotów z dokonaniem poprawnych zapisów.

Odpowiadając na pytanie 2. każdy z ankietowanych wyrażał swoją opinię na temat zgodności programu zajęć zamieszczonego na stronie internetowej z realizowanym w czasie roku akademickiego. Jak się okazało, 386 osób (89,56%) wyraziło pozytywną opinię na ten temat, tylko 8 studentów (1,86%) było zdania przeciwnego, a 37 (8,58%) nie miało zdania. Większość badanych studentów przed rozpoczęciem zajęć zapoznała się ze skróconym programem i warunkami zaliczenia. Niestety, okazało się jednak, iż wśród nich byli tacy, do których ta informacja nie dotarła.

Wyniki odpowiedzi na pytanie: „Jak oceniasz sposób prowadzenia zajęć pod względem treści i organizacji?” zostały zilustrowane na wykresie 1. Połowa ankietowanych (215 osób) oceniła zajęcia prowadzone przez nauczycieli Centrum Kultury Fizycznej jako tradycyjne, 188 osób (44%) uznało je za atrakcyjne i nowatorskie, tylko 17 (4%) stwierdziło, iż były one mało interesujące i miały monotony przebieg, zaś 7 osób (2%) nie miało zdania na ten temat.

Wyniki te mogą budzić pewien niepokój. Nauczyciele akademicy wychowania fizycznego powinni doskonalić swój warsztat pracy i tak prowadzić swoje zajęcia, by były one atrakcyjne dla wszystkich studentów. Poza tradycyjnymi, wielokrotnie powtarzanymi ćwiczeniami nauczyciel akademicki powinien dbać o wykorzystywanie nowych nieznanych przyborów, sprzętu sportowego. Waż-

nym elementem doskonalenia jest wykorzystanie nowej wiedzy w celu uatrakcyjnienia procesu dydaktycznego.

Wykres 1. Ocena sposobu prowadzenia zajęć przez studentów, gdzie 1) atrakcyjne i nowatorskie, 2) tradycyjne, 3) monotonne i mało interesujące, 4) nie mam zdania

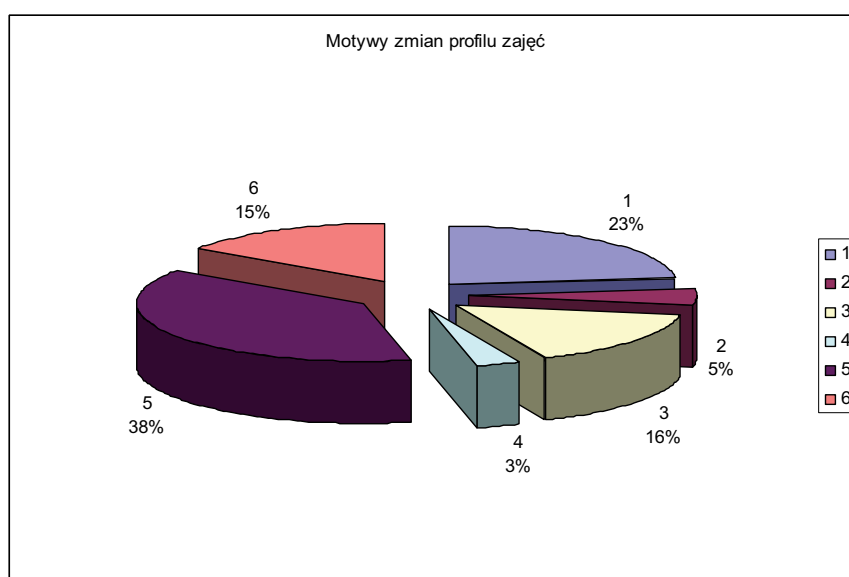
Jak wynika z przeprowadzonych badań, wielu nauczycieli pracujących w CKF UMCS rezygnuje z tradycyjnych, schematycznych zajęć wprowadzając własne modyfikacje. Wprowadzanie nowych, różnych form aktywności ruchowej pozwala studentom na sprawdzenie swoich możliwości, a tym samym daje szansę znalezienia ulubionego sportu. Zajęcia wychowania fizycznego na uczelni wyższej nie mogą być tylko instruktażem ćwiczeń. Student powinien dowiedzieć się, dlaczego ćwiczy i jak może wykorzystywać poznane ćwiczenia i gry do samodoskonalenia się. Nauczyciel prowadzący zajęcia w sposób atrakcyjny motywuje studentów do samodzielnej dbałości o aktywność fizyczną, rozbudza potrzebę ruchu oraz przekazuje wiedzę i niezbędne umiejętności jak żyć zdrowo, jak uczestniczyć w kulturze fizycznej przez całe życie [3].

Bardzo istotne jest podmiotowe traktowanie studentów, które wyraża się m.in. w udzieleniu rad i wskazówek ułatwiających rozwiązywanie niektórych problemów. Przejawem życzliwości nauczycieli jest jego ciepły, przyjacielski i serdeczny stosunek do studentów, dbałość o atmosferę podczas zajęć. Nauczyciel stara się podnieść na wyższy, stosownie do możliwości studentów, poziom ich samooceny i aspiracji. Zachęcanie studentów do przewyższania trudności w sytuacjach niepowodzeń, wyrażanie z troską o studenta gdy

ten ma jakieś kłopoty jest też przejawem poprawnych relacji w układzie nauczyciel – student.

O słuszności wprowadzenia nowego modelu prowadzenia zajęć wychowania fizycznego przekonują wyniki odpowiedzi na pytanie: „Czy oferta dydaktyczna CKF odpowiada Twoim oczekiwaniom”? Prawie 90% (378 osób) ankietowanych uważa, iż wybrany rodzaj zajęć spełnił ich oczekiwania, swoje niezadowolone wyraziło 5% (21 studentów), zaś 4,31% (18 osób) nie potrafiło sprecyzować swojego zdania. Jak się okazało nawet fakt, iż 50% badanych uważa, że zajęcia wychowania fizycznego w Centrum Kultury Fizycznej UMCS są prowadzone w sposób tradycyjny, nie zmienia to pozytywnej opinii studentów na ich temat.

Model organizacji zajęć dydaktycznych z wychowania fizycznego w Centrum Kultury Fizycznej zakłada możliwość dokonywania zmian ich profili po I semestrze zajęć lub też po dwóch tygodniach od chwili dokonania zapisów w systemie internetowym. Interesującym wydawało się poznanie motywów tych zmian.

Wykres 2. Motywy dokonywania zmian profilu zajęć przez studentów, gdzie 1) chęć poznania nowych, atrakcyjnych form ruchu, 2) brak miejsc na ulubionej specjalizacji, 3) niedogodny termin zajęć, 4) mało interesujący sposób prowadzenia zajęć, 5) brak zmian, 6) inne.

Wyniki badań dotyczące ogółu studentów zostały zilustrowane na wykresie 2 i przedstawione w tabeli I. Aż 38% badanych nie dokonywało zmian. Może to świadczyć o ich zadowoleniu z zajęć na które uczęszczali. Na drugim miejscu we wskazaniach studentów znajduje się „chęć poznania, nowych, atrakcyjnych

form ruchu i opanowania umiejętności”. Tę odpowiedź wybrało 23% badanych. Niedogodny termin ulubionych zajęć stał się przyczyną dokonywania zmian przez 16% studentów.

Tab. I. Motywy zmian profilu zajęć ze względu na płeć studentów

Kategorie odpowiedzi	Liczba wskazań motywów zmian przez badanych (N)	Udział kobiet we wskazaniu		Udział mężczyzn we wskazaniu	Udział wskazań motywów zmian
		%			
a) chęć poznania nowych form ruchu	100	%	26,37	17,72	23,20
		ranga	2	2	2
b) brak miejsc	20	%	2,93	7,59	4,64
		ranga	6	5	5
c) niedogodny termin	68	%	17,95	12,03	15,77
		ranga	3	4	3
d) mało interesujący sposób	13	%	3,66	1,90	3,02
		ranga	5	6	6
e) brak zmian	164	%	34,43	44,30	38,06
		ranga	1	1	1
f) inne	66	%	14,66	16,46	15,31
		ranga	4	3	4
RAZEM:	431	%	100	100	100

Na czwartym miejscu studenci wybierali odpowiedź „inne” (15% wskazań). Najczęściej podawano takie motywacje dokonywania zmiany jak: „zły stan zdrowia” oraz „zbyt intensywne zajęcia”. Tylko 5% spośród badanych dokonywało zmian z powodu braku miejsc na ulubionej specjalizacji. W opinii 3% studentów mało interesujący sposób prowadzenia zajęć przez nauczyciela stał się powodem zmian.

Interesujące stało się również sprawdzenie zróżnicowania wyników ze względu na płeć studentów. Okazało się, iż płeć nie różnicuje motywów dokonywania zmian przez studentów. Zarówno studentki, jak i studenci (odpowiednio 34,43% i 44,3%) nie dokonywali zmian profilu swoich zajęć. W ich opinii motyw chęci poznania nowych, atrakcyjnych form ruchu znalazł się na drugim miejscu wyborów (26,37% i 17,72%). Na trzecim miejscu studentki wybrały „niedogodny termin zajęć” (17,95%), zaś studenci kategorię „inne” (16,46%).

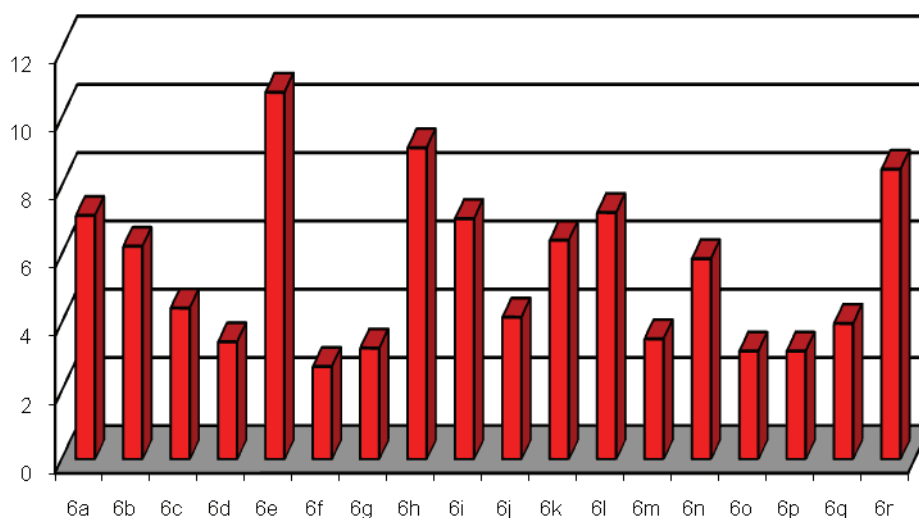
UMCS posiada własne obiekty sportowe, w tym m.in. trzy sale gimnastyczne, dwie siłownie, pływalnię, boisko wielofunkcyjne, dwa boiska do siatkówki plażowej, salę do gimnastyki leczniczej, salę sportów walki oraz ściankę wspinaczki sportowej. Dzięki temu możliwe jest przedstawienie studentom dosyć bogatej oferty zajęć dydaktycznych, zawierającej 17 dyscyplin w grupach profilowanych.

Postanowiono sprawdzić, poznając opinię studentów, jakie nowe formy zajęć powinny się znaleźć w ofercie dydaktycznej Centrum Kultury Fizycznej

UMCS. Dotychczasowe, dwuletnie doświadczenia pozwoliły wyodrębnić pewną hierarchię ulubionych przez studentów dyscyplin. Przede wszystkim największą popularnością cieszą się tradycyjne dyscypliny sportowe tj.: aerobic, fitness, spinning, piłka nożna, piłka siatkowa, tenis ziemny, tenis stołowy, pływanie oraz samoobrona.

Analizy uzyskanych wyników badań dotyczących wyboru nowych form ruchu dokonano z uwzględnieniem płci badanych studentów.

Tabela II obrazuje wybory ogółu studentów dotyczące „nowych” dyscyplin sportowych. Na pierwszym miejscu znalazła się joga (10,74%), drugie miejsce zajmuje jeździectwo (9,11%), trzecie piłka ręczna (8,48%), następnie karate (7,22%), turystyka góraska (7,12), unihokej (7,04) i lekkoatletyka (6,41%). Powyższe dane zostały zilustrowane na wykresie 3.

Wykres 3. Wskazania nowych specjalizacji przez studentów CKF UMCS Lublin, gdzie: 6 a) turystyka góraska, 6 b) turystyka rowerowa, 6 c) step Reebok, 6 d) Tai Chi, 6 e) Joga, 6 f) callanetics, 6 g) stretching, 6 h) jeździectwo, 6 i) unihokej, 6 j) jogging 6 k) lekkoatletyka, 6 l) karate, 6 m) Aikido, 6 n) taekwondo, 6 o) zajęcia dla osób o obniżonej sprawności fizycznej, 6 p) rowery górskie, 6 q) nordic walking, 6 r) piłka ręczna

Zróznicowanie wyników postanowiono również sprawdzić biorąc pod uwagę płeć studentów. Jak wynika z tabeli II, płeć znacząco wpływa na wybór określonej dyscypliny. Studentki na pierwszym miejscu wybrały wśród tych dyscyplin, które miałyby się znaleźć w nowej ofercie CKF UMCS jogę (14,69%), na drugim jeździectwo (11,7%), na trzecim turystykę rowerową i karate (po 6,56%), a na kolejnych piłkę ręczną (6,42%) i turystykę górską

(6,28%) Najbardziej przez dziewczęta wymieniane były takie dyscypliny jak: Aikido, callanetics i rowery górskie.

Tabela II. Wybór nowych form zajęć wychowania fizycznego

Kategorie odpowiedzi	Liczba wskazań specjalizacji przez ankietowanych (N)	Udział kobiet we wskazaniami		Udział mężczyzn we wskazaniami	Udział wskazań specjalizacji
		%	ranga		
turystyka górską	79	%	6,28	8,60	7,12
		ranga	6	3	5
turystyka rowerowa	69	%	6,56	5,65	6,23
		ranga	3	8	8
step Reebok	49	%	5,99	1,72	4,43
		ranga	7	17	10
Tai Chi	38	%	2,43	5,16	3,43
		ranga	17	9	14
Joga	119	%	14,69	3,93	10,74
		ranga	1	13	1
callanetics	30	%	3,42	1,47	2,71
		ranga	15	18	18
stretching	36	%	3,99	1,96	3,25
		ranga	12	16	15
jeździectwo	101	%	11,70	4,67	9,11
		ranga	2	10	2
unihokej	78	%	4,14	12,04	7,04
		ranga	11	1	6
jogging	46	%	4,86	2,94	4,15
		ranga	10	14	11
lekkoatletyka	71	%	5,57	7,86	6,41
		ranga	8	5	7
karate	80	%	6,56	8,35	7,22
		ranga	3	4	4
Aikido	39	%	1,85	6,39	3,52
		ranga	18	7	13
taekwondo	65	%	5,42	6,63	5,87
		ranga	9	6	9
obniżona sprawność fizyczna	35	%	3,71	2,21	3,16
		ranga	14	15	16
rowery górskie,	35	%	2,56	4,19	3,16
		ranga	16	11	16
nordic walking,	44	%	3,85	4,19	3,97
		ranga	13	11	12
piłka ręczna	94	%	6,42	12,04	8,48
		ranga	5	1	3
Razem	1108	%	100	100	100

Studenci natomiast najczęściej wybierali unihokej i piłkę ręczną (ranga 1, po 12,04% wskazań), trzecie miejsce przypisali turystyce górskiej (8,6%). Na

czwartym miejscu wymienili karate (8,35%), na piątym lekkoatletykę (7,86%), zaś na szóstym taekwondo. Najmniej wskazań uzyskały takie dyscypliny jak: stretching (1,96%), step Reebok (1,72%) i callanetics (1,47%).

Reasumując powyższe wyniki badań można stwierdzić, iż:

1) płeć studentów warunkuje w dużej mierze wybór nowych form zajęć profilowanych, które miałyby się znaleźć w nowej ofercie Centrum Kultury Fizycznej UMCS,

2) do najczęściej wybieranych przez studentów zajęć sportowo-rekreacyjnych należą: joga, jeździectwo, piłka ręczna i karate.

Wnioski

System obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego funkcjonujący w wielu uczelniach w Polsce powinien być w dzisiejszych czasach przeżytkiem. Proces boloński, którego Polska jest sygnatariuszem nakłada wręcz obowiązek dokonywania zmian jakości kształcenia w uczelniach wyższych, w tym oczywiście zmian w uczelnianej kulturze fizycznej. W dobie integracji Europy nowe wyzwania edukacyjne wymagają innowacyjnego i wielowymiarowego spojrzenia na kształcenie studentów, w tym także kształcenie w kulturze fizycznej.

Centrum Kultury Fizycznej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie opiera swoją działalność na bieżących badaniach w zakresie kultury fizycznej studentów, tak aby oferta zajęć dydaktycznych była nowoczesna, dostosowana do oczekiwań i zainteresowań studentów. W celu zwiększenia atrakcyjności oferty wydaje się konieczne jej urozmaicenie.

W nowoczesnym systemie kształcenia opinia studentów jest bardzo ważnym składnikiem oceny pracy nauczyciela akademickiego. Dobra ocena tej pracy może być czynnikiem motywującym do doskonalenia się i zwiększania wysiłku w dążeniu do jak najbardziej efektywnego organizowania procesu dydaktyczno-wychowawczego.

Bardzo istotna jest praca nad usprawnieniem studentów w zakresie pewnych umiejętności sportowych oraz przekazywanie im wiedzy o znaczeniu aktywności fizycznej dla zdrowia i życia. Studenci powinni mieć przekonanie, iż nawyki, które wynoszą z zajęć wychowania fizycznego pomogą im w przyszłości zachować sprawność i zdrowie [1]. Ogromna rola, i co za tym idzie – odpowiedzialność w kształtowaniu tych nawyków spoczywa na akademickim nauczycielu wychowania fizycznego. Jest on jednym z najważniejszych ogniw procesu wychowawczego w zakresie kształtowania postaw odnoszących się do edukacji fizycznej studentów.

Znajomość wiedzy o faktycznym stanie realizowanych przez nauczycieli wychowania fizycznego oczekiwanych ról, „jak również możliwości w zakresie ich realizacji, ma podstawowe znaczenie dla podejmowania i rozwoju edukacji fizycznej wśród studentów” [4].

Najnowsze badania pokazują, iż wychowanie fizyczne studentów powinno być jednocześnie wychowaniem zdrowotnym, a jednocześnie, że na kulturę fizyczną studentów można patrzeć również od strony ich przyszłych ról zawodowych.

Przeprowadzone badania pozwalają sformułować następujące wnioski:

1. swobodny wybór zajęć wychowania fizycznego przez studentów jest w nowym systemie edukacji bardzo ważny i potrzebny,
2. wnikliwą ocenę prowadzonych przez Centrum Kultury Fizycznej UMCS zajęć będzie można przeprowadzić za pomocą kwestionariusza SERVQUAL oceniając jakość świadczonych usług w następujących wymiarach: solidności, pewności, zdolności reagowania, empatii oraz materialności. dostosowując ofertę do oczekiwań i zainteresowań studentów,
3. studenci bardzo dobrze oceniają ofertę dydaktyczną zajęć twierdząc, iż jest zgodna z ich oczekiwaniami,
4. na podstawie dwuletnich doświadczeń organizacji zajęć wychowania fizycznego w nowej formule nasuwa się postulat konieczności stałego poszukiwania i doskonalenia metod pracy nauczycieli wychowania fizycznego, tak by prowadzone przez nich zajęcia były atrakcyjne i spełniające oczekiwania studentów. Zmiany te wynikają z trendów i zmieniających się zainteresowań studentów,
5. do nowej oferty dydaktycznej CKF UMCS należy wprowadzić takie specjalności jak: joga, jeździectwo, turystyka rowerowa, karate, piłka ręczna i unihokej.

Bibliografia

1. Biernert E., *Aktywność fizyczna studentów Szkoły Głównej Handlowej w uczelni i innych placówkach sportowych* [w:] *Kultura fizyczna studentów w okresie transformacji szkolnictwa wyższego w Polsce*, red. Z. Dziubiński, B. Gorski, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2000, s. 221.
2. Bittner I., *Kultura fizyczna jako sfera psychofizycznej aktywności człowieka*, Studia teoretyczno- metodologiczne, Wyd. UŁ, Łódź 1995.
3. Bronikowski M. (red.), *Metodyka wychowania fizycznego w reformowanej szkole*, Oficyna Edukacyjna Wydawnictwa eMPi² s.c., Poznań 2004, s. 37.
4. Kryszczuk J., *Rola i funkcje nauczyciela edukacji fizycznej w wyższym szkolnictwie wojskowym* [w:] *Kultura fizyczna studentów w okresie transformacji szkolnictwa wyższego w Polsce*, red. Z. Dziubiński, B. Gorski, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2000, s. 248.
5. Parasuraman A. i wsp., *SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perception of Service Quality*, s. 12–40.

STRESZCZENIE

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę oceny oferty zajęć dydaktycznych realizowanych przez Centrum Kultury Fizycznej UMCS w Lublinie

w roku akademickim 2008/2009. Materiał empiryczny zebrano pod koniec maja 2009 roku. W badaniach wzięli udział studenci I roku wszystkich profili zajęć wychowania fizycznego będących w ofercie dydaktycznej CKF UMCS. Wiek badanych studentek i studentów wynosił od 19 do 22 lat.

Przedstawione wyniki badań w niewątpliwie uzupełniają stan wiedzy na temat jakości i atrakcyjności prowadzonych zajęć wychowania fizycznego studentów.

Słowa kluczowe: wychowanie fizyczne, oferta zajęć dydaktycznych

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ VI

GRZEGORZ SOBOLEWSKI, WOJCIECH GOŁĄB

Instytut Kultury Fizycznej, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie

**OCZEKIWANIA STUDENTÓW
PAŃSTWOWEJ WYŻSZEJ SZKOŁY ZAWODOWEJ W KROŚNIE
WOBEC ZAJĘĆ WYCHOWANIA FIZYCZNEGO**

Wstęp

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie powstała 15 czerwca 1999 roku (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 1999 r., nr 110-98-99). Od 1 października 1999 roku rozpoczęła kształcenie w dwóch Instytutach: Wychowania Fizycznego i Humanistycznym. W tych Instytutach trzy specjalności objęte były obowiązkowymi zajęciami wychowania fizycznego. Jednostką organizacyjną zapewniającą realizację tych zajęć był Instytut Wychowania Fizycznego. Kolejny rok działalności szkoły przynosi zwiększenie liczby specjalności, które w swoich planach miały zajęcia wychowania fizycznego. Powstaje nowy Instytut Politechniczny. Tym samym liczba godzin wychowania fizycznego zwiększa się. Zatrudnieni zostają nowi pracownicy do prowadzenia zajęć. Szkoła rozwija się z roku na rok. Władze uczelni czynią starania o rozszerzenie oferty kształcenia. Powstają nowe specjalności. Liczba studentów wzrasta bardzo szybko. W dniu 12 września 2002 r. zostaje powołane Studium Wychowania Fizycznego i Sportu, a na stanowisko kierownika powołano mgra Zbigniewa Sobolewskiego (Uchwała Senatu PWSZ w Krośnie z dnia 12 września 2002 r., nr 19/02). Od początku roku akademickiego 2002/2003 Studium Wychowania Fizycznego i Sportu realizuje zajęcia wychowania fizycznego dla ośmiu specjalności. Większość specjalności w swoich planach studiów ma zajęcia wychowania fizycznego na dwóch, a nawet trzech latach studiów. Zajęcia realizowane są głównie przez pracowników zatrudnionych w Instytucie Kultury Fizycznej. Kolejne lata działalności Studium to dalszy wzrost liczby studentów, ale

także sukcesywne zmniejszanie liczby godzin wychowania fizycznego na studiach.

Obecnie wszystkie kierunki realizują zajęcia wychowania fizycznego na pierwszych latach studiów w liczbie 60 godzin w skali roku, czyli 2 godziny tygodniowo. Zajęcia odbywają się systemem klasowo-lekcyjnym. Poszczególne kierunki mają zajęcia wychowania fizycznego wplecione w harmonogram zajęć, zatem konieczne jest zachowanie podziału na grupy, obowiązującego na innych zajęciach dydaktycznych. Równolegle odbywają się zajęcia dla dwóch lub trzech grup. Na zajęciach prowadzący proponuje formę zajęć, która będzie realizowana w danym dniu. Forma zajęć uzależniona jest od dostępności bazy, a ta jest w pewnym stopniu ograniczona lokalowo i godzinowo. Dzięki korzystnej lokalizacji obiektów sportowych, studenci nie muszą przemieszczać się, aby uczestniczyć w zajęciach wychowania fizycznego. Kierunki, których baza dydaktyczna zlokalizowana jest w obiektach przy ul. Wyspiańskiego, korzystają z hali sportowej, siłowni, salki do tenisa, salki do aerobiku lub boisk na otwartym powietrzu, znajdujących w obrębie szkoły. Kierunki, których zajęcia odbywają w budynkach przy ul. Kazimierza Wielkiego, realizują zajęcia wychowania fizycznego w salce do aerobiku zlokalizowanej w szkole oraz w pobliskiej hali przy ul. Legionów, a także w obiektach otwartych: kortach tenisowych, lodowisku, boiskach wielofunkcyjnych i stadionie, które również zlokalizowane są blisko szkoły (Sprawozdanie z działalności Kierownika Studium za rok akademicki 2006/2007). Obiekt te udostępniane są szkole przez miasto. Dodatkową formą zajęć do wyboru są zajęcia rekreacyjno-sportowe i sekcje sportowe (Zestawienia zajęć wychowania fizycznego na lata akademickie 2002/2003 – 2008/2009). W obrębie tych pierwszych, zorganizowane zostały zajęcia z aerobiku, koszykówki, piłki nożnej halowej, piłki siatkowej i unihokeja. Natomiast sekcje umożliwiają uczestnictwo w zajęciach w następujących dyscyplinach: piłce siatkowej kobiet i osobno mężczyzn, pływacka i żeglarska. Na wszystkie te zajęcia mogą uczęszczać studenci roczników, które mają obowiązkowe zajęcia wychowania fizycznego, tym samym otrzymują oni zaliczenie przedmiotu u prowadzących dane zajęcia, oraz studenci wyższych roczników, którzy te zajęcia traktują jako formę zajęć dodatkowych. Po przedstawieniu krótkiej charakterystyki działalności Studium Wychowania Fizycznego w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Krośnie można zauważyć, że system realizacji zajęć wychowania fizycznego jest zróżnicowany, od zajęć w systemie klasowo-lekcyjnym do zajęć do wyboru.

Cel pracy i pytania badawcze

Celem pracy jest ocena obecnie prowadzonych zajęć wychowania fizycznego, dostępnej bazy sportowej, oraz organizacji zajęć. Wyniki ankiety przeprowadzonej wśród studentów mają dać również odpowiedź na temat oczeki-

wań studentów wobec zajęć wychowania fizycznego prowadzonych w przyszłości.

Pytania badawcze:

1. Czy ilość zajęć i czas ich realizacji w czasie studiów, oraz czas realizacji w czasie dnia są zgodne z oczekiwaniami studentów PWSZ w Krośnie ?
2. Jak oceniane jest prowadzenie zajęć wychowania fizycznego i baza, na których są one realizowane ?
3. Jakie są oczekiwania studentów wobec formy zajęć wychowania fizycznego?

Materiał i metody badawcze

Metoda, która została wybrana do sprawdzenia oczekiwań studentów wobec zajęć wychowania fizycznego to sondaż diagnostyczny, narzędziem zaś kwestionariusz ankiety. Kwestionariusz ankiety wraz z prośbą o umożliwienie jej przeprowadzenia wśród studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie została złożona u Rektora Jego magnificencji prof. nadzw. dra hab. Janusza Gruchały, na którego przeprowadzenie wyraziła zgodę Prorektor do spraw studiów prof. dr hab. inż. Maria Ruda (Pismo o wyrażenie zgody na przeprowadzenie ankiety z dnia 23.04.2009 r.). Pytania sformułowane zostały w sposób możliwie najbardziej zrozumiały dla badanych z uwzględnieniem, aby uzyskane za pomocą kwestionariusza wywiadu odpowiedzi dostarczyły przydatnego z punktu widzenia celu badawczego materiału (K. Jankowski, M. Lenartowicz, *Metodologia badań empirycznych. Podręcznik dla studentów wychowania fizycznego*, AWF, Warszawa 2005). Kwestionariusz skierowany został do studentów wybranych kierunków i specjalności w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Krośnie, które w swoich planach studiów realizują zajęcia wychowania fizycznego. Ankieta zawiera 8 pytań, które powinny dać odpowiedź na temat oczekiwań studentów wobec zajęć wychowania fizycznego.

Poniżej przedstawiam pytania postawione studentom w ankiecie wraz z odpowiedziami do wyboru:

1. Czy liczba godzin zajęć wychowania fizycznego jest:
za mała
wystarczająca
za duża
2. Na którym roku studiów powinny być realizowane zajęcia wychowania fizycznego?
I rok
II rok
III rok

na wszystkich latach

inna (jaka?)

3. W jakim czasie powinny się odbywać zajęcia wychowania fizycznego lub kursy:

między innymi zajęciami wpasowane w harmonogram

w blokach zajęć popołudniowych

w blokach zajęć przedpołudniowych

dowolnie

4. Jak oceniasz zajęcia WF realizowane w PWSZ Krosno (ocień w skali 1–6)

5. Jak oceniasz bazę sportową wykorzystywaną do realizacji zajęć WF (ocień w skali 1–6)

6. Jaka forma zajęć odpowiada Ci:

obecna(system klasowo-lekcyjny)

fakultatywna (kursy do wyboru)

7. Jeśli w pytaniu (nr 6) wybrałaś/wybrałeś zajęcia fakultatywne (do wyboru), to jaki kurs by Cię interesował (wybierz jeden z nich):

Piłka nożna halowa

Taniec

Tenis ziemny

Tenis stołowy

Turystyka góraska

Turystyka rowerowa

Aerobic

Aquaaerobic

Kulturystyka

Kręgle

Piłka siatkowa

Pływanie (nauka)

Pływanie (grupa zaawansowana)

Rugby

Tenis stołowy

Szermierka

Badminton

Narciarstwo zjazdowe (forma obozowa)

Narciarstwo biegowe (forma obozowa)

Nordic Walking

Koszykówka

Piłka nożna

Piłka ręczna

Unihokej

Jogging

Lekkoatletyka

Karate, sporty walki
 Korekcja postawy ciała
 Żeglarstwo (forma obozowa)
 Zajęcia dla osób o obniżonej sprawności fizycznej (rehabilitacyjna)
 Inna (jaka?)

8. Czy chciałbyś/chciałabyś mieć możliwość udziału w zajęciach dodatkowych (fakultatywnych) w czasie studiów, a nie tylko trwających dwa semestry:

Tak

Nie

Wyniki

Badaniom poddano 756 studentów, z czego 58% ankietowanych stanowiły kobiety, a 42% stanowili mężczyźni. Pytania podzielone zostały na trzy grupy.

Pierwsza z nich dotyczy ilości zajęć realizowanych w ramach wychowania fizycznego, oraz czasu, kiedy te zajęcia powinny być realizowane. Dotyczy to zarówno roku studiów, jak i pory dnia. Analizując ją można zauważyć, że 66% studentów akceptuje obecną liczbę godzin wychowania fizycznego. 25% studentów opowiada się za zwiększeniem ilości zajęć, a 9% uważa, że obecna liczba zajęć jest za duża.

Tab. I. Odpowiedzi na pytanie jaka jest liczba godzin zajęć wychowania fizycznego obecnie realizowanych

Odpowiedzi	Wynik w procentach
za mała	25%
wystarczająca	66%
za duża	9%

W pytaniu o czas realizacji zajęć podczas studiów 60% uważa, że zajęcia powinny się odbywać na I roku studiów. System ten realizowany jest obecnie. Natomiast 28% ankietowanych uważa że zajęcia powinny odbywać na wszystkich latach studiów. Ten ostatni wynik ankiety pokrywa się z wynikiem poprzedniego pytania o liczbę godzin i studentami, którzy wypowiedzieli się, że liczba godzin wychowania fizycznego realizowana na studiach jest za mała w stosunku do ich oczekiwań. Pozostałe wyniki: 10% na roku II i 4% na roku III. Wyniki te, jak myślę związane są z dużą ilością zajęć realizowanych na I roku studiów. Obciążenie godzinowe jest dość duże i nie wszystkim odpowiada realizacja zajęć na I roku. Uważam jednak, że obecny system jest dobry dla studentów. Duża liczba zajęć, które realizowane są w formie wykładów, ćwiczeń, laboratoriów i innych zajęć, na których jest brak ruchu rekompensowana jest zajęciami sprawnościowymi zmuszającymi studenta do wysiłku fizycznego.

Tab. II. Odpowiedzi na pytanie, na którym roku powinny być realizowane zajęcia wychowania fizycznego

Odpowiedzi	Wynik w procentach
I rok	60%
II rok	10%
III rok	4%
na wszystkich latach	28%

W kolejnym pytaniu postawionym studentom uzyskaliśmy odpowiedź na pytanie, czy studenci chcieliby mieć możliwość udziału w zajęciach dodatkowych na wszystkich latach studiów, a nie tylko na I roku. Odpowiedzi na to pytanie kształtują się następująco. Za taką możliwością opowiedziało się 55%, nie chcieliby mieć takiej możliwości 45%.

Tab. III. Wyniki pytania o możliwości udziału w zajęciach dodatkowych w czasie studiów, a nie tylko dwa semestry

Odpowiedzi	Wynik w procentach
TAK	55%
NIE	45%

Odpowiedź na czwarte pytanie, w którym studenci wypowiedzieć mieli się o porze dnia czas w jakim powinny być realizowane zajęcia wychowania fizycznego, przedstawia się następująco: najwięcej studentów, bo aż 55% oczekuje, aby zajęcia odbywały się popołudniami, po wszystkich zajęciach. Zajęć wychowania fizycznego realizowanych pomiędzy innymi zajęciami w harmonogramie, oczekuje 29%. Dla 11% nie ma znaczenia kiedy zajęcia mają się odbywać, natomiast 5% chciałoby zajęć wychowania fizycznego odbywających się w godzinach przedpołudniowych. Powyższe wyniki zamieszczone zostały w tabeli IV.

Tab. IV. Odpowiedzi na pytanie w jakim czasie powinny być realizowane zajęcia wychowania fizycznego lub kursy

Odpowiedzi	Wynik w procentach
między zajęciami wpasowane w harmonogram	29%
w blokach zajęć popołudniowych	55%
w blokach zajęć przedpołudniowych	5%
Dowolnie	11%

Druga grupa pytań dotyczyła oceny prowadzonych zajęć i oceny bazy, na których się one odbywają. Studenci wystawiali oceny w skali od 1 do 6. Patrząc na wyniki możemy stwierdzić, że zajęcia wychowania fizycznego oceniane są wysoko. Ocenę 4 wystawiło 42% ankietowanych. Jest to najwyższy wynik. Kolejna ocena, która dostała drugi wynik to 5 – 34%. Natomiast ocenę 3 wy-

stawilo 17%. Pozostałe oceny 6 – 6%. Wyniki najniższe, czyli 1 i 2 zostały wystawione przez 0,5% badanych.

Tab. V. Wyniki oceny zajęć wychowania fizycznego realizowanego w PWSZ Krosno

Ocena	Wynik w procentach
1	0,5%
2	0,5%
3	17%
4	42%
5	34%
6	6%

Baza sportowa wykorzystywana do realizacji zajęć wychowania fizycznego również została oceniona wysoko. Najwięcej, bo 35 % wystawilo ocenę 5. Po 27% ankietowanych oceniło bazę na ocenę 4 i 3. Natomiast najwyższą ocenę 6 wystawilo 7%, a najniższą, jaką dostała baza sportowa, to ocena 2, którą wystawilo 4% studentów. Ocen 1 nie było. Powyższe wyniki przedstawia tabela VI.

Tab. VI. Wyniki oceny bazy sportowej wykorzystywanej do realizacji zajęć wychowania fizycznego

Ocena	Wynik w procentach
1	0%
2	4%
3	27%
4	27%
5	35%
6	7%

Trzecia grupa pytań zawiera pytania dotyczące oczekiwań studentów wobec formy zajęć wychowania fizycznego. Odpowiedzi o formę zajęć przedstawiają się następująco. System klasowo-lekcyjny w większości obecnie realizowany wybiera 32%. Natomiast formę fakultatywną; kursów do wyboru według zainteresowania wybiera 68%.

Tab. VII. Wyniki ocen studentów dotyczące pytania o formę zajęć wychowania fizycznego

Forma zajęć	Wynik w procentach
system klasowo-lekcyjny (obecny)	32%
kursy do wyboru (fakultatywny)	68%

Kolejne pytanie postawione studentom miało dać odpowiedź, jakie kursy interesowałyby ich. Studenci mieli zaznaczyć jeden z wymienionych kursów. Przy przygotowaniu listy kursów brana pod uwagę była dostępność bazy, uprawnienia nauczycieli, obecnie panująca moda na niektóre formy ruchu. Wybór studentów przedstawia tabela VIII.

Tab. VIII. Zainteresowania studentów wyborem kursów

Kurs do wyboru	Wynik w procentach
Piłka nożna halowa	12%
Taniec	22%
Tenis ziemny	5%
Tenis stołowy	4%
Turystyka górską	3%
Turystyka rowerowa	5%
Aerobic	9%
Aquaerobic	0%
Kulturystryka	2%
Kregle	3%
Piłka siatkowa	8%
Pływanie (nauka)	9%
Pływanie (grupa zaawansowana)	1%
Rugby	0,5%
Szermierka	1%
Badminton	2%
Narciarstwo zjazdowe (forma obozowa)	2%
Narciarstwo biegowe (forma obozowa)	0%
Nordic Walking	0,5%
Koszykówka	3%
Piłka nożna	1%
Piłka ręczna	0%
Unihokej	2%
Jogging	0,5%
Lekkoatletyka	0,5%
Karate, sporty walki	2%
Korekcja postawy ciała	0%
Żeglarsstwo (forma obozowa)	2%
Zajęcia dla osób o obniżonej sprawności fizycznej (rehabilitacyjna)	0%
Inna (jaka?)	0%

Taniec i piłka nożna to kursy, które najczęściej wybierane były przez studentów. Oczywiście taniec wybierany był głównie przez kobiety, a piłka nożna przez mężczyzn. Ciekawym zjawiskiem wśród mężczyzn jest to, że taniec uplasował się na drugim miejscu przed innymi kursami, które wydawałoby się cieszą się większym zainteresowaniem wśród mężczyzn. Kolejne dyscypliny, które cieszą się zainteresowaniem u mężczyzn to pływanie, piłka siatkowa, turystyka rowerowa, tenis stołowy, koszykówka. Natomiast u kobiet bezkonkurencyjny jest taniec, na drugiej pozycji uplasował się aerobic. Pozostałe kursy wybierane były równomiernie przez kobiety i mężczyzn.

Podsumowanie i wnioski

Przedstawione powyżej wyniki kwestionariusza ankiety przeprowadzonej wśród studentów dają nam pewien obraz oczekiwań studentów wobec zajęć

wychowania fizycznego. Na wyniki ankiety w dużym stopniu mają wpływ wcześniejsze przyzwyczajenia związane z chęcią do aktywnego udziału w zajęciach wychowania fizycznego w szkołach ponadgimnazjalnych, gimnazjach i podstawówkach. Myślę jednak, że część studentów traktuje zajęcia wychowania fizycznego w czasie studiów jak jeden z przedmiotów, które musi zaliczyć i mieć z niego wpis w indeksie. Dotyczy to osób, które uważają że obecna liczba zajęć wychowania fizycznego jest za duża. Patrząc na wyniki ankiety ta liczba nie jest wysoka. Dla większości studentów zajęcia wychowania fizycznego to możliwość przynajmniej raz w tygodniu poruszania się, aktywnie spędzenia czasu. Cieszy fakt, że część studentów chciałaby mieć możliwość udziału w większej ilości zajęć ruchowych, a nie tylko raz w tygodniu i to przez pierwszy rok studiów. Myślę, że powinno się tę możliwość im dawać i zachęcać do aktywniejszego w nich udziału przede wszystkim przez podnoszenie atrakcyjności zajęć. Omawiając obecny system realizacji zajęć w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej widać, że tę możliwość studenci otrzymują. Jedynym mankamentem tych dodatkowych zajęć jest to, że odbywają się one głównie na własnych obiektach, czyli w hali przy ul. Wyspiańskiego, gdzie większość studentów musi dojechać, a to często jest argumentem lub wytłumaczeniem, aby z nich zrezygnować. Myślę, że również ich mała ilość i tym samym słaba oferta pod względem rodzaju zajęć jest za mała i nie zawsze może student znaleźć coś dla siebie. Analizując dalej pierwszą grupę pytań możemy odpowiedzieć na pytanie jakie oczekiwania studentów są wobec pory w jakiej te zajęcia powinny się odbywać. Większość z nich chciałaby zajęć odbywających się popołudniami po skończonych innych zajęciach. Te oczekiwania są zrozumiałe. Po skończonych zajęciach wychowania fizycznego studenci udają się do domu, nie muszą po wysiłku fizycznym siedzieć na wykładach i innych formach zajęć. Oczywiście największym problemem w organizacji w taki sposób zajęć tkwi w bazie sportowej. Obłożenie własnej hali przy ul. Wyspiańskiego jest duże, co powoduje, że zajęcia nie mogą być zawsze dopasowane do tych oczekiwań. Większy problem jest na hali przy ul. Legionów, gdzie Studium Wychowania Fizycznego i Sportu dostaje określone godziny w określone dni i musi w nich zapewnić realizację zajęć. Zazwyczaj są to godziny popołudniowe.

Duża liczba studentów chciałaby realizacji wychowania fizycznego w godzinach wplecionych pomiędzy inne zajęcia. Myślę, że tę grupę stanowią przede wszystkim osoby dojeżdżające do szkoły z pobliskich miejscowości. Dla nich ten system, który jest obecnie realizowany, jest najlepszy. Nie muszą czekać, ani przyjeżdżać wcześniej lub przyjeżdżać specjalnie na zajęcia.

W taki sposób przedstawia się pierwsza grupa pytań. Przy analizie jej wyników można odpowiedzieć na pierwsze z postawionych pytań badawczych: oczekiwania studentów wobec ilości zajęć i czasu ich realizacji w czasie studiów oraz czasu realizacji w czasie dnia są następujące: zajęć wychowania fizycznego jest wystarczająca ilość, ale powinna być możliwość do udziału

w zajęciach dodatkowych. Powinny być one realizowane na I roku studiów w blokach popołudniowych.

Podsumowując kolejną grupę pytań i tym samym odpowiadając na drugie z postawionych pytań badawczych, które brzmi: jak oceniane jest prowadzenie zajęć wychowania fizycznego i baza, na których są one realizowane?, widać, że mimo wielu niedogodności lokalowych, baza, na której realizowane są zajęcia wychowania fizycznego jest oceniana wysoko. Równocześnie same zajęcia i sposób ich prowadzenia został wysoko oceniony przez studentów. Ta wiadomość powinna cieszyć pracowników studium, że ich praca postrzegana jest dobrze przez studentów. Świadczy to o tym, że sposób prowadzenia zajęć i wykorzystanie bazy przy ich prowadzeniu jest dobry.

Odpowiedź na trzecie pytanie badawcze, jakie są oczekiwania studentów wobec formy zajęć wychowania fizycznego, przedstawia się następująco. Większość studentów zapytana o formę zajęć odpowiada, że zajęcia do wyboru – kursy są tą formą, która odpowiadałaby im. Dużym zainteresowaniem cieszą się zajęcia piłki nożnej wśród mężczyzn, a wśród kobiet taniec i aerobik. Taniec cieszy się również dużym powodzeniem u mężczyzn. Na kolejnych pozycjach znajdują się kolejno pływanie – nauka, piłka siatkowa, tenis stołowy, turystyka rowerowa, turystyka górską, żeglarstwo i sporty walki. Pozostałe z wymienionych kursów dostały mniejszą liczbę głosów, ale również cieszą się popularnością. Patrząc na wyniki i tym samym wybrane przez studentów kursy można zauważyć, że studenci w dużej mierze kierują się w tych wyborach panującą modą. Modę na ruch i jego formę kreują media. Popularyzacja tańca, wszechobecna piłka nożna, wyniki polskich pływaków, czy siatkarzy i siatkarek powodują że te dyscypliny są chętniej uprawiane przez studentów.

Studium Wychowania Fizycznego i Sportu każdej uczelni chcąc przyciągnąć na swoje zajęcia jak największą rzeszę studentów powinno proponować jak najciekawszą ofertę zajęć ruchowych. Zajęć, które będą wychodziły naprzeciw oczekiwaniom studentów oraz zajęć, które będą szły w parze z panującą modą na formę ruchu. Oczywiście jest to jeden z wielu czynników, który wpływa na dobrze działającą jednostkę. Jeśli chodzi o spełnienie oczekiwań studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie wobec zajęć wychowania fizycznego, to jest jeszcze trochę do zrobienia. Nie chodzi tu tylko o formę organizacyjną zajęć, ale w dużej mierze przeszkodą do pełnej realizacji oczekiwań studentów jest baza sportowa. Dostęp do obiektów w określonych porach dnia. Kadra, która jest gotowa do prowadzenia zajęć w różnych formach, nie zawsze jest w stanie sprostać oczekiwaniom wszystkich studentów, tym bardziej w obecnej formie prowadzenia zajęć. Myślę, że fakt wysokiej oceny, jaką dostały zajęcia wychowania fizycznego prowadzone w obecnej formie, świadczy o dużej fachowości prowadzących. Zajęcia przez nich prowadzone powodują, że studenci wychodzą z nich zadowoleni i w pełni usatysfakcjonowani.

Temat, który został poruszony w tej pracy, od wielu lat jest badany. Głównie pracownicy Studiów Wychowania Fizycznego i Sportu na różnych uczelniach podejmują się badań nad oczekiwaniami studentów wobec zajęć wychowania fizycznego, ofertą dydaktyczną Studium Wychowania Fizycznego i Sportu (J. Biezuński, R. Jarosz, *Oferta dydaktyczna SWFiS Politechniki Wrocławskiej w semestrze zimowym 2005/2006. Wychowanie fizyczne studentów. Raport z Sejmików Akademickiej Kultury Fizycznej*, Zarząd Główny AZS, Warszawa 2005), czy też zmianami organizacyjnymi i programowymi z wychowania fizycznego (A. Rzepka, *Zmiany organizacyjne i programowe z wychowania fizycznego w PWSZ - Kolegium Karkonowskim. Wychowanie fizyczne studentów. Raport z Sejmików Akademickiej Kultury Fizycznej*, Zarząd Główny AZS, Warszawa 2005). Różnorodnymi badaniami prowadzonymi wśród studentów przez pracowników SWFiS mogą dopasowywać ofertę zajęć do potrzeb i oczekiwań studentów.

Temat podejmowany w tych badaniach jest bardzo ważny. Studenci często mając mało ciekawą ofertę zajęć wychowania fizycznego rezygnują z zajęć, nie myślą o swojej kondycji, czy zdrowiu. Konsekwencje tego przekładają się na lata późniejsze, pracując często ciężko nie mają czasu na ruch, ale też nie mają nawyków do aktywnego wypoczynku. Dlatego kierownicy i pracownicy Studium Wychowania Fizycznego i Sportu powinni swoją ofertą zajęć przyciągać studentów. Zachęcać i wypracowywać w nich nawyki aktywnego spędzania czasu wolnego.

Bibliografia

1. Biezuński J., Jarosz R., *Oferta dydaktyczna SWFiS Politechniki Wrocławskiej. Wychowanie fizyczne studentów. Raport z Sejmików Akademickiej Kultury Fizycznej*, Zarząd Główny AZS, Warszawa 2005.
2. Jankowski K., Lenartowicz M., *Metodologia badań empirycznych. Podręcznik dla studentów wychowania fizycznego*, AWF, Warszawa 2005.
3. Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1995.
4. Pismo o wyrażenie zgody na przeprowadzenie ankiety z dnia 23.04.2009 r.
5. Rzepka A., *Zmiany organizacyjne i programowe z wychowania fizycznego w PWSZ – Kolegium Karkonowskim. Wychowanie fizyczne studentów. Raport z Sejmików Akademickiej Kultury Fizycznej*, Zarząd Główny AZS, Warszawa 2005.
6. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 1999 r., nr 110-98-99.
7. Uchwała Senatu PWSZ w Krośnie z dnia 12 września 2002 r., nr 19/02.
8. Zestawienia zajęć wychowania fizycznego na lata akademickie 2002/2003 – 2008/2009.

STRESZCZENIE

Studium Wychowania Fizycznego i Sportu Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie Powstało we wrześniu 2002 roku. Realizuje ono zajęcia wychowania fizycznego na kierunkach, które w swoich planach studiów mają

obowiązkowe zajęcia wychowania fizycznego. Studium realizuje również zajęcia dodatkowe dla wszystkich studentów. Ta oferta nie jest zbyt bogata, ponieważ ograniczona jest ona godzinowo. Większość zajęć obowiązkowych realizowanych jest w formie klasowo-lekcyjnej. Poszczególne grupy z danych kierunków przychodzą na wyznaczoną godzinę i wyznaczone miejsce i realizują swoje zajęcia. Ich rodzaj – dyscyplina wybierana jest na bieżąco przed zajęciami. W celu weryfikacji, czy ta forma zajęć jest odpowiednia i zadawalająca dla studentów sporządzona została ankieta, która miała na celu sprawdzić jakie są oczekiwania studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie wobec zajęć wychowania fizycznego. Ankieta przeprowadzona została wśród studentów, którzy mają bądź mieli zajęcia wychowania fizycznego. Po analizie wyników wyciągnięte zostały wnioski, z których wynika, że studenci oceniają zajęcia prowadzone przez pracowników Studium wysoko, jak i wysoko oceniają bazę na której te zajęcia są realizowane. Jeśli chodzi o obecną liczbę godzin wychowania fizycznego, czyli 60, która jest realizowane na większości kierunków na I roku studiów, to według studentów jest wystarczająca. Duża liczba ankietowanych, bo 21% chciałaby mieć możliwość udziału w zajęciach dodatkowych przez cały okres studiów. Patrząc na wyniki ankiety dotyczącej formy zajęć, tu zdecydowanie oczekiwania studentów idą w stronę zajęć – kursów do wyboru. Zajęcia te według nich powinny się głównie odbywać popołudniami po zakończonych innych zajęciach. Jeśli chodzi o wybór, jakiego dokonali studenci, to większość kobiet chciałaby zajęć z tańca, aerobiku, pływania, piłki siatkowej. Mężczyźni natomiast zdecydowanie wybrali piłkę nożną. Drugą pozycję na ich liście zajął taniec i dalej pływanie, piłka siatkowa, tenis stołowy, turystyka rowerowa, górską, żeglarstwo. Uważam, że lista kursów dostępnych dla studentów powinna być jak najbardziej bogata w formy. Dawałoby to studentom większe możliwości wyboru zajęć i tym samym chętniej by w nich uczestniczyli. Wszystkie te oczekiwania studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie wobec zajęć wychowania fizycznego powinny być przeanalizowane no i oczywiście w marę możliwości wprowadzone. Aby temu sprostać, potrzebna jest odpowiednia baza sportowa, która będzie dostępna o odpowiednich porach dnia.

Słowa kluczowe: forma zajęć, czas realizacji zajęć, kursy do wyboru

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ VII

ANNA RYCHLEWSKA

Studium Wychowania Fizycznego i Sportu, Akademia Muzyczna im. Ignacego
Jana Paderewskiego w Poznaniu

**STAN KADRY, BAZY I ORGANIZACJA PRACY STUDIÓW WYCHOWANIA
FIZYCZNEGO I SPORTU W WYŻSZYCH SZKOŁACH ARTYSTYCZNYCH
W POLSCE**

Wstęp

Organizacja kultury fizycznej w szkolnictwie wyższym była i jest przedmiotem badań wielu autorów [m.in. Biliński, Obodyński 1995; Dybczyński 1993; Liedke 1981; Lisicki 2002; Nowakowski 1996; Obodyński 1978, 1992; Pilicz, Demel 2000]. Nieliczne jednak opracowania dotyczą wyższych szkół artystycznych [Obodyński 1978, 1992; Stróżyk 1985]. Być może spowodowane jest to wybitnie małą liczebnością studentów na uczelniach artystycznych w porównaniu do uniwersytetów, politechnik, uczelni o profilach przyrodniczych, ekonomicznych czy medycznych. Innym powodem może być specyfika studiów w szkołach muzycznych, plastycznych i teatralnych, i ogólnie przyjęte przekonanie, że aktywność fizyczna nie idzie w parze z karierą artystyczną.

Prawo o szkolnictwie wyższym (Dział I, Rozdział I, Art. 13) wśród podstawowych zadań uczelni wymienia między innymi stwarzanie warunków do rozwoju kultury fizycznej studentów [3]. Zapis ten tyczy się wszystkich typów uczelni, niezależnie od ich wielkości i specyfiki.

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w standardach kształcenia dla kierunków studiów o profilu artystycznym przewiduje zajęcia z wychowania fizycznego w wymiarze minimum 60 godzin. Sposób ich realizacji, ewentualny zwiększony wymiar godzin i organizacja dodatkowych zajęć sportowych, rekreacyjnych lub turystycznych zależy od bazy sportowej, środków finansowych i inicjatywy władz uczelni, jak również od potrzeb i możliwości samych studentów.

Celem pracy jest diagnoza stanu kadry, bazy oraz organizacji pracy w studiach wychowania fizycznego i sportu publicznych wyższych szkół artystycznych w Polsce.

Materiał i metoda

Badaniom poddano wszystkie publiczne wyższe szkoły o profilu artystycznym, a więc 8 uczelni o profilu muzycznym z 2 wydziałami zamiejscowymi, 7 uczelni o profilu plastycznym, i 3 uczelnie o profilu teatralnym z 2 wydziałami zamiejscowymi. Razem 18 uczelni i 4 wydziały zamiejscowe.

Dane zebrano przy użyciu ankiety. Na pytania zawarte w ankiecie odpowiadały osoby zatrudnione na uczelniach jako nauczyciele wychowania fizycznego, (jeśli jest na uczelni SWFiS odpowiadał kierownik Studium) oraz osoby pracujące w działach nauczania. W ocenie struktury zatrudnienia jako grupę porównawczą wykorzystano kadre SWFiS Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Badania przeprowadzono w roku akademickim 2007/2008.

W dalszej części referatu badane uczelnie zostają oznaczone następującymi skrótami: Akademia Muzyczna im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy – AMuz-Byd; Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku – AMuz-Gda; Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego w Katowicach – AMuz-Kat; Akademia Muzyczna w Krakowie – AMuz-Kra; Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi – AMuz-Łód; Akademia Muzyczna im. Ignacego Jana Paderewskiego w Poznaniu – AMuz-Poz; Akademia Muzyczna im. Ignacego Jana Paderewskiego w Poznaniu – Filia w Szczecinie – AMuz-Szc; Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina w Warszawie – UMuz-War; Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina w Warszawie – Wydział Zamiejscowy w Białymstoku – UMuz-Bia; Akademia Muzyczna im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu – AMuz-Wro; Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku – ASP-Gda; Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach – ASP-Kat; Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie – ASP-Kra; Akademia Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi – ASP-Łód; Akademia Sztuk Pięknych w Poznaniu – ASP-Poz; Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie – ASP-War; Akademia Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu – ASP-Wro; Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. Ludwika Solskiego w Krakowie – PWST-Kra; Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. Ludwika Solskiego w Krakowie – Wydziały Zamiejscowe we Wrocławiu – PWST-Wro; Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa Telewizyjna i Teatralna im. Leona Schillera w Łodzi – PWSFTT-Łód; Akademia Teatralna im. Aleksandra Zelwerowicza w Warszawie – AT-War; Akademia Teatralna im. Aleksandra Zelwerowicza w Warszawie – Wydział Zamiejscowy w Białymstoku – AT-Bia; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu - UAM.

Wydział Zamiejscowy warszawskiej Akademii Teatralnej (AT-Bia) odmówił udziału w badaniach. Akademia Muzyczna im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu (AMuz-Wro) nie odpowiedziała na ankietę.

Wyniki badań

Wśród badanych uczelni w ośmiu funkcjonuje uczelniana jednostka organizacyjna odpowiedzialna za organizowanie i prowadzenie działalności dydaktycznej z zakresu wychowania fizycznego i sportu – Studium Wychowania Fizycznego i Sportu. Są to AMuz-Gda, AMuz-Kat, AMuz-Łód, AMuz-Poz, UMuz-War, ASP-Kra, ASP-War, PWSFTT-Łód, przy czym w AMuz-Gda funkcjonuje Uczelniana Sekcja Kultury Fizycznej. Studenci trzech uczelni korzystają z zajęć wychowania fizycznego organizowanych przez inne uczelnie – ASP-Gda korzysta z oferty SWFiS Uniwersytetu Gdańskiego, ASP-Łód korzysta z oferty SWFiS Uniwersytetu Łódzkiego, ASP-Poz korzysta z oferty SWFiS AMuz-Poz i jednocześnie zatrudnia jednego nauczyciela wf. Pozostałe uczelnie tylko zatrudniają nauczycieli wf.

Liczba zatrudnionych nauczycieli wf na poszczególnych uczelniach to po jednej osobie w AMuz-Łód, AMuz-Szc, UMuz-Bia, ASP-Kat, ASP-Poz, po dwie osoby w AMuz-Byd, AMuz-Poz, AMuz-Wro, ASP-Kra, PWST-Kra, po trzy osoby w AMuz-Gda, AMuz-Kat, AMuz-Kra, UMuz-War, ASP-War, PWST-Wro oraz 5 osób w PWSFTT-Łód.

Zatrudnienie nauczycieli wf na uczelniach artystycznych wzrosło w ciągu 25 lat z 19 osób do 39. Procent zatrudnionych kobiet nie zmienił się (37% w 1982/1983, 36% w 2007/2008), natomiast znacznie zwiększył się procent nauczycieli powyżej 50. roku życia – w roku akademickim 1982/1983 było ich 21% ogółu zatrudnionych, w 2007/2008 – 54% [8]. W 1983 r. 16% zatrudnionych nauczycieli posiadało stopień naukowy doktora, w roku akademickim 2007/2008 – 13%. W 1983 r. było 58% starszych wykładowców, w roku akademickim 2007/2008 – 46%, procent zatrudnionych na stanowisku wykładowcy wzrósł odpowiednio z 21% do 26%, a na stanowisku instruktora lub nauczyciela zmalał z 21% do 15%. W 1983 r. 95% zatrudnionych nauczycieli miało uprawnienia trenerskie, a 5% specjalizacje instruktorskie. W roku akademickim 2007/2008 odpowiednio 49% i 31% [8]. W roku akademickim 2007/2008 14 uczelni zatrudniało nauczycieli na pełnym etacie lub na części etatu, 4 uczelnie tylko na umowę-zlecenie lub umowę o dzieło (tab. I).

Struktura zatrudnienia nauczycieli wf na uczelniach artystycznych i na UAM w roku akademickim 2007/2008 jest porównywalna (tab. II). Zwraca uwagę znacznie większy procent zatrudnionych na uczelniach artystycznych powyżej 50 roku życia (54% w porównaniu do 43% na UAM), i w związku z tym znacznie mniejszy procent zatrudnionych na stanowisku instruktora lub nauczyciela (15% w porównaniu do 21% na UAM). Na uczelniach artystycz-

nych 13% zatrudnionych nauczycieli wf ma stopień naukowy doktora, podczas gdy na UAM tylko 5%. Wszyscy zatrudnieni na UAM mają dodatkowe specjalizacje instruktorskie (100%), na uczelniach artystycznych tylko 31%.

Tab. I. Struktura zatrudnienia nauczycieli wychowania fizycznego na uczelniach artystycznych

Struktura zatrudnienia	Ogółem	w tym kobiet	na stanowisku instruktora lub nauczyciela	na stanowisku wykładowcy	na stanowisku st. wykładowcy	ze stopniem naukowym doktora	ze specjalizacjami instruktorskimi	z uprawnieniami trenerskimi	na pełnym etacie	na części etatu	na umowę-zlecenie lub umowę o dzieło	w wieku powyżej 50 lat
AMuz-Byd	2	1	1	-	1	-	-	1	-	-	2	1
AMuz-Gda	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2
AMuz-Kat	3	1	-	2	1	-	-	3	-	3	-	2
AMuz-Kra	3	2	1	1	1	-	1	1	-	2	1	1
AMuz-Łód	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-
AMuz-Poz	2	2	1	-	1	-	2	-	1	1	-	-
AMuz-Szc	1	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	1
UMuz-War	3	1	-	2	1	-	1	2	2	1	-	2
UMuz-Bia	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	1
AMuz-Wro	2	1	1	-	1	-	-	-	-	1	1	1
ASP-Gda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ASP-Kat	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	1
ASP-Kra	2	1	-	1	1	-	1	1	1	1	-	1
ASP-Łód	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ASP-Poz	1	-	1	-	-	-	1	-	-	1	-	-
ASP-War	3	1	-	2	1	-	1	2	2	1	-	2
PWST-Kra	2	-	1	-	1	2*	2	2	1	-	1	-
PWST-Wro	3	2	-	-	2	1	-	2	2	-	1	2
PWSFTT-Łód	5	1	-	1	4	1	2	3	3	2	-	3
AT-War	1	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	1
Suma	39	14	6	10	18	5	12	19	15	13	11	21

* w tym jeden doktor habilitowany

Z wyjątkiem Wydziału Reżyserii Filmowej i Telewizyjnej PWSFTT-Łód oraz wybranych specjalizacji na AMuz-Poz i PWST-Wro na wszystkich uczelniach wychowanie fizyczne jest przedmiotem obowiązkowym. Obowiązek ten dotyczy studentów I, II lub III roku studiów, w zależności od wymiaru godzin i planu zajęć. Minimalny wymiar godzin z wychowania fizycznego równy dla wszystkich studentów to 60 godzin (AMuz-Byd, AMuz-Poz, ASP-Gda, ASP-Kat, ASP-Poz, ASP-War), następnie 120 godzin (AMuz-Gda, AMuz-Kra, AMuz-Łód, AMuz-Szc, ASP-Kra, ASP-Łód, PWST-Kra, AT-War). Największy wymiar obowiązkowych godzin z wychowania fizycznego jest w PWST-Wro

(90-180) i PWSFTT-Łód (180-270), przy czym największe wymiary godzin na wymienionych dwóch uczelniach obowiązują na wydziałach aktorskich. Pozostałe uczelnie prowadzą obowiązkowe wychowanie fizyczne w wymiarze od 60 do 120 godzin, różnie na poszczególnych wydziałach. Wszystkie uczelnie zadeklarowały możliwość uczestnictwa w zajęciach studentów, których obowiązek ten już nie dotyczy.

Tab. II. Porównanie struktury zatrudnienia nauczycieli wychowania fizycznego w roku akademickim 2007/2008.

Struktura zatrudnienia	n	Ogółem		na stanowisku instruktora lub nauczyciela	na stanowisku wykładowcy	na stanowisku st. wykładowcy	ze stopniem naukowym doktora	ze specjalizacjami instruktorskimi	z uprawnieniami trenerskimi	na pełnym etacie	na części etatu	na umowę-zlecenie lub umowę o dzieło	w wieku powyżej 50 lat
		w tym kobiet	%										
Uczelnie artystyczne	n	39	14	6	10	18	5	12	19	15	13	11	21
	%	100	36	15	26	46	13	31	49	38	33	28	54
UAM*	N	47	16	10	11	23	2	47	25	42	0	5	20
	%	100	34	21	23	49	4	100	53	89	0	11	43

* badania własne

Najczęściej proponowaną formą zajęć z wychowania fizycznego jest pływanie (17 uczelni), kulturystyka (14), piłka nożna halowa (13), aerobik, koszykówka i tenis stołowy (po 11), siatkówka (10) oraz gimnastyka ogólnorozwojowa bez muzyki (9) (tab. III).

Dziesięć uczelni nie dysponuje żadnym własnym obiektem sportowym lub nawet takim, który można zaadaptować na potrzeby wychowania fizycznego. Są to AMuz-Kat, AMuz-Kra, AMuz-Szc, UMuz-Bia, AMuz-Wro, ASP-Gda, ASP-Kat, ASP-Kra, ASP-Łód, ASP-Poz. Pozostałe szkoły najczęściej posiadają własne siłownie (minisiłownia w AMuz-Byd), sale z lustrami lub bez, sale zastępcze (zaadaptowana pusta sala lekcyjna lub inna), i sale na minimum 3 stoły do tenisa stołowego. Z wyjątkiem AT-War wszystkie uczelnie, niezależnie od stanu posiadania własnych obiektów sportowych, wynajmują obiekty do zajęć (tab. IV). W porównaniu do roku 1983 liczba obiektów sportowych stanowiących bazę własną wyższych szkół artystycznych zwiększyła się [8].

Osiem uczelni nie posiada żadnych własnych przyborów do zajęć z wychowania fizycznego (AMuz-Kat, AMuz-Szc, AMuz-Wro, ASP-Gda, ASP-Kat, ASP-Łód, ASP-Poz, PWST-Wro). Pozostałe uczelnie najczęściej mają na swoim wyposażeniu piłki do gier zespołowych, karimaty, hantelki, taśmy gumowe oraz rakiетки do tenisa stołowego.

Tab. III. Formy zajęć w ramach wychowania fizycznego.

Formy zajęć z wychowania fizycznego	Pływanie	Kulturystryka	Fitness: aerobik	Fitness: step aerobik	Fitness: wzmacniające z przyborami	Fitness: formy taneczne (funky, latino i in.)	Gimnastyka ogólnorozwojowa bez muzyki	Taniec towarzyski lub inny	Joga	Piłka nożna halowa	Koszykówka	Siatkówka	Tenis stołowy	Tenis ziemny	Atletyka terenowa, jogging	Formy walki	Gimm. korekc.-kompensac., rehabilitacyjna	Inne
AMuz-Byd	x	x					x			x	x	x	x				x	
AMuz-Gda	x		x							x	x		x				x	
AMuz-Kat		x	x	x				x		x	x	x	x					
AMuz-Kra	x	x	x				x			x			x					1
AMuz-Łód	x	x								x		x	x					
AMuz-Poz	x	x	x	x	x				x	x								
AMuz-Szc	x																	
UMuz-War	x	x	x		x		x			x	x	x	x				x	
UMuz-Bia	x	x								x	x	x	x					
AMuz-Wro	x		x										x					
ASP-Gda		x	x								x	x						2, 3
ASP-Kat	x																	4, 5, 6, 7
ASP-Kra	x	x	x				x			x	x	x	x					
ASP-Łód	x	x	x	x			x		x		x	x	x			x	x	
ASP-Poz	x	x	x	x	x				x	x								
ASP-War	x	x	x		x		x			x	x	x	x				x	
PWST-Kra	x	x					x		x	x	x					x		
PWST-Wro	x																	
PWSFTT-Łód	x	x					x			x	x	x		x		x		4, 6, 8
AT-War							x											
Suma	17	14	11	4	4	0	9	1	4	13	11	10	11	1	0	3	5	-

1 – badminton, 2 – łyżwiarstwo, 3 – unihoc, 4 – jazda konna, 5 – wspinaczka, 6 – narciarstwo, 7 – rafting, 8 – gimnastyka artystyczna

Dziewięć spośród badanych uczelni organizuje zajęcia ruchowe dla swoich pracowników, prowadzone przez nauczycieli wf. Są to AMuz-Gda, AMuz-Kra, UMuz-War, UMuz-Bia, oraz wszystkie prócz ASP-Poz uczelnie plastyczne.

Kluby Uczelniane AZS istnieją na 4 uczelniach o profilu muzycznym i na 2 uczelniach o profilu plastycznym. W AMuz-Gda działają sekcje koszykówki,

tenisa, piłki nożnej, gimnastyki przy muzyce, jazdy konnej i pływania, w AMuz-Poz i w UMuz-War sekcje piłki nożnej, w AMuz-Wro sekcja tenisa stołowego. W ASP-Poz działa sekcja wspinaczkowa a w ASP-War sekcje piłki nożnej i siatkówki. W PWSFTT-Łód istnieje klub uczelniany, przy czym wypełniający ankietę zadeklarował brak działalności klubu.

Tab. IV. Obiekty sportowe w wyższych szkołach artystycznych.

Obiekty sportowe	Pływalnia		Siłownia		Sala z lustrami		Sala bez luster		Sala zastępcza (zaadaptowana - pusta sala lekcyjna lub inna)		Hala do gier, min. pełnowymiarowe boisko do piłki nożnej		Hala do gier mniejsza		Sala na minimum 3 stoły do tenisa stołowego		Kort tenisowy		Boisko do gier na otwartym powietrzu		Inne		
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	
	AMuz-Byd	x	x		x					x					x							x	
AMuz-Gda	x		x	x				x				x			x			x					
AMuz-Kat			x		x									x		x							
AMuz-Kra	x		x		x							x				x							
AMuz-Łód	x	x												x									
AMuz-Poz	x		x		x	x			x			x											
AMuz-Szc	x																						
UMuz-War	x		x	x								x											
UMuz-Bia	x		x													x							
AMuz-Wro	x															x							
ASP-Gda																							
ASP-Kat	x																						
ASP-Kra	x		x		x									x		x							
ASP-Łód																							
ASP-Poz																							
ASP-War	x		x	x								x			x	x							
PWST-Kra	x	x		x																			c
PWST-Wro	x	x											x										
PWSFTT-Łód	x	x		x										x			x						d
AT-War							x																
Suma	-	15	5	8	6	4	2	1	2	-	-	5	1	5	2	6	1	1	-	1	1	1	1

a – obiekt własny, b – obiekt wynajmowany, c – sala do gimnastyki sportowej, d – sala z matami

Reprezentacje 8 uczelni biorą regularny lub sporadyczny udział w Sportowym Festiwalu Wyższych Szkół Artystycznych w Wilkasach organizowanym

corocznie przez Zarząd Główny Akademickiego Związku Sportowego. Nie we wszystkich przypadkach są to reprezentacje tych uczelni, w których działają kluby uczelniane. Uczelnie, które zadeklarowały swoje uczestnictwo w Festiwalu to AMuz-Gda, AMuz-Łód, AMuz-Poz, UMuz-War, ASP-Łód, ASP-War, PWST-Kra i AT-War. Sportowy Festiwal Wyższych Szkół Artystycznych ma być formą rywalizacji o regulaminie dostosowanym do możliwości studentów szkół artystycznych, a więc odpowiednikiem Akademickich Mistrzostw Polski dla wszystkich pozostałych typów uczelni.

Osiem uczelni jednoznacznie potwierdziło istnienie w statucie uczelni zapisu mówiącego o stwarzaniu warunków do rozwoju kultury fizycznej studentów jako jednego z podstawowych zadań uczelni. Taki zapis w swoim statucie posiadają AMuz-Gda, AMuz-Łód, AMuz-Poz, AMuz-Szc, ASP-Gda, ASP-Kat, ASP-War i PWSFTT-Łód. Pozostałe szkoły nie posiadają zapisu dotyczącego kultury fizycznej studentów w swoich statutach lub istnienie takich zapisów nie zostało potwierdzone.

Wnioski

1. Tylko na ośmiu uczelniach spośród dwudziestu przebadanych funkcjonuje Studium Wychowania Fizycznego i Sportu, mimo że w większości szkół, w których nie powołano takiej jednostki międzywydziałowej zatrudnionych jest dwóch lub nawet trzech nauczycieli wf. Wyodrębnienie i nazwanie takiej jednostki podnosi jednak prestiż przedmiotu i osób go uczących, oraz sprawia, że bardziej znana i dostępna jest siedziba, regulamin i nauczyciele prowadzący zajęcia.

2. Uczelnie artystyczne najczęściej zatrudniają dwóch lub trzech nauczycieli wf, w większości przypadków na pełnym etacie. Ogólna liczba zatrudnionych wzrosła od 1983 r. dwukrotnie, niepokoi jednak fakt niskiego procentowo zatrudnienia kobiet oraz nauczycieli młodych (54% powyżej 50. roku życia). Znacznie mniej jest obecnie nauczycieli z uprawnieniami trenerskimi, natomiast znacznie więcej z dodatkowymi specjalizacjami instruktorskimi. Wydaje się to korzystne dla studentów uczelni artystycznych, których zainteresowanie aktywnością fizyczną zawsze będzie miało bardziej rekreacyjny niż sportowy charakter. Struktura zatrudnienia nauczycieli wf na uczelniach artystycznych i w SWFiS UAM jest porównywalna. Uczelnie artystyczne dysponują średnio nieco starszą kadram, o nieco wyższych kwalifikacjach teoretycznych, ale niższych praktycznych, wyrażonych liczbą specjalizacji instruktorskich.

3. Uwzględniając ograniczenia w bazie sportowej i środkach finansowych, jakimi dysponują małe uczelnie artystyczne należy ocenić bardzo pozytywnie to, że aż 14 spośród 20 przebadanych szkół prowadzi zajęcia z wychowania fizycznego w wymiarze wyższym niż ustawowe minimum.

4. Zastanawiające jest, że gry zespołowe takie jak koszykówka i siatkówka, stosunkowo niebezpieczne ze względu na potencjalne urazy kończyny górnej, przede wszystkim nadgarstka i palców, są bardzo popularne, nawet na uczelniach muzycznych. Natomiast bezpieczne i modne formy ruchu (zajęcia taneczne fitness, tańce towarzyskie, joga) czy również bezpieczne i tanie zajęcia w terenie (atletyka terenowa, jogging) stanowią najmniej popularne formy zajęć.

5. Połowa badanych uczelni zainwestowała we własne siłownie i sale do ćwiczeń typu fitness, gimnastyka, taniec czy tenis stołowy. Pozostałe uczelnie nadal nie dysponują żadnym własnym obiektem sportowym. Posiadanie własnych obiektów i przyborów do ćwiczeń podnosi atrakcyjność uczelni, umożliwia też studentom korzystanie z nich bez ograniczeń (odchodzą koszty najmu), a więc przyczynia się do popularyzacji kultury fizycznej.

6. Większe zainteresowanie zajęciami sprawnościowymi prowadzonymi dla pracowników uczelni przez nauczycieli wfm mogłoby spowodować, że ich wizerunek na tak specyficznej uczelni zmieni się na korzyść, waga przedmiotu jakim jest wychowanie fizyczne wzrośnie, a integracja kadry nauczycielskiej przedmiotów kierunkowych i dodatkowych, często niedostateczna, pogłębi się.

7. Małe zainteresowanie działalnością sportowo-rekreacyjną i turystyczną w ramach AZS to potwierdzenie licznych ograniczeń jakie mają uczelnie artystyczne, takie jak mała liczebność studentów, brak własnej bazy sportowej, ograniczone środki finansowe oraz specyfika studiów. Osiągnięcia na polu sportowej rywalizacji nigdy nie będą miarą prestiżu uczelni artystycznych.

8. Brak zapisu w statucie mówiącego o tym, że stwarzanie warunków do rozwoju kultury fizycznej studentów jest jednym z podstawowych zadań uczelni może sugerować brak zainteresowania władz uczelni zdrowiem i sprawnością fizyczną studentów. Taki zapis powinien istnieć w statucie każdej szkoły wyższej i mieć praktyczne odzwierciedlenie w programach wszystkich kierunków studiów.

Bibliografia

1. Biliński J., Obodyński K. (1995), *40 lat Studiów Wychowania Fizycznego i Sportu* [w:] *Kultura fizyczna studentów. Jej stan i perspektywy rozwoju*, red. K. Obodyński, Wyd. WSP, Rzeszów, s. 11–18.
2. Dybczyński P. (1993), *Założenia organizacyjno-programowe Studiów Wychowania Fizycznego i Sportu w szkolnictwie wyższym w Polsce (1951-1993)*, „Studia i Monografie AWF we Wrocławiu”, Wrocław, s. 191–196.
3. Dz.U. z 2005 r. nr 164 poz. 1365. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dział I, Rozdział I, Art. 13).
4. Liedke A. (1981), *Podstawowe problemy wychowania fizycznego w szkole wyższej* [w:] *I Kongres Naukowy Kultury Fizycznej i Sportu*, Poznań 21–24 listopada 1979, GKKFiS, Warszawa, s. 95–100.
5. Lisicki T. (2002), *Ogólna sprawność fizyczna oraz postawy wobec profilaktyki zdrowotnej i aktywności ruchowej studentów I roku studiów*, Wyd. AWFIS, Gdańsk.

6. Nowakowski A. (1996), *Wychowanie fizyczne uczniów i studentów w świetle nowej ustawy o kulturze fizycznej*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” nr 4, s. 97–101.
7. Obodyński K. (1978), *Wychowanie fizyczne i sport w szkołach wyższych. Analiza instytucjonalna*, Wyd. WSP, Rzeszów.
8. Obodyński K. (1992), *Kształtowanie się kultury fizycznej młodzieży akademickiej w Polsce*, Wyd. WSP, Rzeszów.
9. Pilicz S., Demel M. (2000), *Studium Wychowania Fizycznego i Sportu w uczelni promującej zdrowie*[w:] *Kultura fizyczna studentów w okresie transformacji szkolnictwa wyższego w Polsce*, red. Z. Dziubiński, B. Gorski, PW, Warszawa, s. 145-147.
10. Stróżyk M. (1985), *Realizacja programu wychowania fizycznego w szkołach artystycznych Poznania* [w:] *Sport i wychowanie fizyczne w środowisku akademickim. Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Rzeszów 7-8 grudnia 1984*, red. K. Obodyński, Wyd. AWF, Warszawa, s. 433–436.

STRESZCZENIE

Organizacja kultury fizycznej w szkolnictwie wyższym była przedmiotem badań wielu autorów. Nieliczne jednak opracowania dotyczą wyższych szkół o profilu artystycznym – muzycznym, plastycznym i teatralnym. Być może jest to spowodowane wybitnie małą liczebnością studentów uczelni artystycznych, innym powodem może być specyfika studiów i ogólnie przyjęte przekonanie, że aktywność fizyczna nie idzie w parze z karierą artystyczną.

Celem pracy jest diagnoza stanu kadry, bazy oraz organizacji pracy w studiach wychowania fizycznego i sportu publicznych wyższych szkół artystycznych w Polsce.

Dane zebrano przy użyciu ankiety. W ocenie struktury zatrudnienia jako grupę porównawczą wykorzystano kadre SWFiS Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Badania przeprowadzono w roku akademickim 2007/2008.

Analiza wyników badań pozwala stwierdzić, że struktura zatrudnienia nauczycieli wf na uczelniach artystycznych i w SWFiS UAM jest porównywalna. Stan bazy sportowej polepszył się w porównaniu do roku 1983, choć nadal jest znacznie uboższy niż na uczelniach innych typów. Zdecydowana większość badanych uczelni artystycznych mimo ograniczonych środków finansowych i ubogiej infrastruktury sportowej organizując wychowanie fizyczne wykracza ponad minimum narzucone w standardach kształcenia przez MNiSW.

Słowa kluczowe: wychowanie fizyczne, wyższe szkoły artystyczne

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ VIII

ANDRZEJ ŻÓŁTEK-DASZYKOWSKI

Centrum Sportu i Rekreacji, Uniwersytet Rzeszowski

**AUTORSKI PROGRAM WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
W SZKOŁACH WYŻSZYCH**

Wstęp

Z analizy literatury prezentującej wszechstronne badania naukowe nad problematyką kultury fizycznej w szkołach wyższych w Polsce, badań diagnostycznych przeprowadzonych przez autora oraz podobnych przez A. Nowakowskiego¹ wynika, że zajęcia z wychowania fizycznego od dawna nie cieszą się wśród studentów należyłą popularnością. Świadczy o tym często ich bierny lub nawet niechętny stosunek do zajęć oraz liczne zwolnienia lekarskie z ćwiczeń.

Studenci jako przyczyny swojej niechęci do zajęć wychowania fizycznego podawali:

- 1) mało atrakcyjny poziom zajęć, połączony ze zbyt formalistycznym traktowaniem studentów ze strony prowadzących zajęcia (nadmierna dyscyplina, zbyt szczegółowe nakazy w zakresie stroju sportowego itp.);
- 2) zbyt wąski wachlarz oferty programowej ze strony Studiów WFiS oraz AZS;
- 3) niedogodną porę odbywania zajęć (np. zajęcia na pływalni bezpośrednio po zajęciach dydaktycznych prowadzonych w przeciwległym końcu miasta);
- 4) niedogodności typu komunikacyjnego utrudniające punktualne dotarcie na zajęcia;
- 5) niezadowolający pod względem bezpieczeństwa oraz higieniczno-sanitarnym stan obiektów, na których odbywają się zajęcia (nierówny parkiet, zbyt niska temperatura w zimie, niesprawne sanitariaty itp.)².

¹ A. Żółtek-Daszykowski, *Wychowanie fizyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie w latach 1965–2001* [w:] *Studia z historii i teorii kultury fizycznej*, red. W.J. Cynarski, A. Nowakowski, S. Zaborniak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.

² A. Nowakowski, *Akademickie wychowanie fizyczne i sport we wspomnieniach absolwentów szkół wyższych południowo-wschodniej polski* [w:] *Akademicka kultura fizyczna...*, s. 123–135;

W tej sytuacji nasuwa się pytanie: Co jest przyczyną takiego stanu rzeczy? Co należałoby zrobić, aby ćwiczenia z wychowania fizycznego były dla młodzieży akademickiej bardziej atrakcyjne i mogły liczyć na jej akceptację?

Jak wynika z „Komunikatu końcowego I Sejmiku Kultury Fizycznej”: „Szkoły wyższe – z uwagi na bardzo istotne miejsce zajmowane w systemie edukacji, w kształtowaniu postaw i świadomości młodego pokolenia – są w szczególności predysponowane do upowszechniania sportu i rekreacji, a także do kreowania mody na zdrowy sposób życia”³.

Autorski program wychowania fizycznego w szkołach wyższych

Autor artykułu – nauczyciel z wieloletnią praktyką – jedną z przyczyn małej popularności wychowania fizycznego wśród studentów upatruje w zbyt ubogiej ofercie programowej, która nie uwzględnia indywidualnych zainteresowań ćwiczących. Najczęściej rodzaj zajęć jest studentom narzucany z góry, nie mają oni w zasadzie możliwości wyboru ulubionych przez siebie dyscyplin sportowych, czy innych form aktywności rekreacyjnej. Czasem możliwości takiego wyboru istnieją, ale wachlarz propozycji pracowników SWFiS jest ubogi, mało atrakcyjny i mało twórczy.

Niezbędnym składnikiem programu w zakresie wychowania fizycznego są cele kształcenia. Podstawowym celem wychowania fizycznego jest ogólny rozwój osobowości, a w szczególności rozwój fizyczny oraz kształtowanie świadomości studentów o roli zdrowia fizycznego w życiu człowieka. Wśród celów szczegółowych obejmujących wiadomości, umiejętności, sprawności i postawy studentów, można wyróżnić między innymi:

- kształtowanie umiejętności dbania o własne zdrowie,
- rozwijanie pozytywnej postawy wobec własnego życia, zdrowia i kultury fizycznej,
- doprowadzenie do wysokiej sprawności fizycznej i zaradności życiowej,
- rozwijanie potrzeby aktywnego uczestnictwa w szeroko pojętej kulturze fizycznej poprzez wykorzystanie wiedzy, umiejętności ruchowych, sportowo-rekreacyjnych i turystycznych,
- korzystanie z zasobów wiedzy o zdrowiu i kulturze fizycznej dla własnego rozwoju,
- kształtowanie aktywnego udziału w życiu społecznym, rodzinnym oraz ochronie środowiska naturalnego,
- rozwój takich cech osobowościowych jak: godności, uczciwości, sumienności, pracowitości, odpowiedzialności za siebie i innych, poczucia sprawie-

A. Nowakowski, *Studenci o kulturze fizycznej w środowisku akademickim w okresie transformacji ustrojowej* [w:] *Akademicka kultura fizyczna...*, s. 141–143.

³ *Komunikat końcowy I Sejmiku Akademickiej Kultury Fizycznej w zakresie wychowania fizycznego studentów*, Akademicki Przegląd Sportowy „aps”, ZG AZS, Warszawa 22–23.10.2004 r.

dliwości, oraz umiejętności współzycia i współdziałania z innymi oraz radzenie sobie z własnymi problemami⁴.

Przed opracowaniem programu wychowania fizycznego należy ustalić (wybrać) jego model. Można zastosować pięć modelowych koncepcji programu.

Pierwsza traktuje program jako zestaw podstawowych treści nauczania. Jest tu praktycznie wykaz tematów zajęć.

Druga koncepcja ujmuje program jako zestaw zaplanowanych aktywności edukacyjnych. Wówczas w programie znajduje się:

- zakres nauczania;
- układ treści;
- proporcje poszczególnych treści;
- interpretacja treści;
- metody i formy nauczania;
- sposoby animowania uczestników zajęć;

W trzecim ujęciu program jest wykazem rezultatów, jakie pragniemy osiągnąć w procesie edukacyjnym. W tym przypadku chodzi o dobre zdefiniowanie umiejętności, które powinni zdobyć uczestnicy zajęć.

Czwarte podejście do programu traktuje go jako zestaw pojęć i zadań do wykonania. W tym przypadku program jest wykazem jednostronnych zadań, czy aktywności uczącego w celu wyrobienia nawyków czynnościowych u uczestników zajęć.

Natomiast piąta koncepcja programu, która najbardziej odpowiada potrzebom studenckiego wychowania fizycznego ujmuje go jako rejestr doświadczeń. Ta koncepcja programowa uwzględnia możliwości uczestnika zajęć oraz to, czego faktycznie może się on nauczyć⁵.

Struktura programu powinna być wynikiem pewnych zasad jego konstruowania⁶. Przedstawione poniżej zasady zostały sprawdzone przez autora w toku pracy zawodowej.

Według niego zasady konstruowania programów zajęć wychowania fizycznego można przedstawić w następujący sposób:

- zredukowanie do minimum zajęć gimnastycznych,
- zachowanie określonych dni i godziny zajęć dla poszczególnych lat i kierunków, w których po wcześniejszym zapisaniu się mogłaby uczestniczyć ściśle określona liczba studentów,

⁴ J. Bilski, *Cele wychowania w ujęciu aksjologicznym*, „Roczniki Naukowe AWF w Poznaniu”, nr 54, Poznań 2005, s. 6; zob.: J. Tatarczuk, *Wybrane zagadnienia z metodyki wychowania fizycznego*, Wydawnictwo WSP, Zielona Góra 1991, s. 32–37; W. Pańczyk, K. Warchoń, *W kręgu teorii metodyki i praktyki współczesnego wychowania fizycznego*, Wydawnictwo UR, Rzeszów 2008, s. 41.

⁵ J. Półturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1996, s. 44–54. C. Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1994, s. 53–56.

⁶ W. Okoń, *Elementy dydaktyki szkoły wyższej*, PWN, Warszawa 1973, s. 130–170, 200–245.

- uwzględnienie w zajęciach wcześniejszych propozycji studentów i ujęcie ich w rozkładach materiału,
- stworzenie możliwości wyboru różnych form zajęć (oferty powinny wypływać od studentów, jak i nauczyciela, być omówione na pierwszych zajęciach organizacyjnych na początku semestru),
- stworzenie studentom możliwości realizacji zajęć przez uczestnictwo w organizowanych, sportowych imprezach masowych (np. w piłce siatkowej, ręcznej, nożnej, zabawach i grach terenowych), studenci mogliby być ich organizatorami, sędziami itp.,
- umożliwienie chętnym studentom realizacji zajęć w formie wyjazdów sobotnio-niedzielnich (w czasie wolnym od nauki), wycieczek rowerowych, pieszych, spływów kajakowych, zajęć rekreacyjnych z nauką pływania, wyjazdów na narty połączonych z nauką prostych elementów narciarstwa zjazdowego, saneczkarstwa połączonego z różnego rodzaju formami zabawowymi (wyścigami zaprzęgów, zjazdy na czas i inne),
- umożliwienie uczestnictwa studentom w organizowanych przez nauczyciela w czasie wolnym festiwalach sportowych, olimpiadach, turniejach, festynach sportowych, zawodach siłowych (organizowanych zabaw z mocowaniem i dźwiganiem w terenie lub na siłowni),
- wprowadzenie zajęć z wykorzystaniem środków dydaktycznych audiowizualnych, szczególnie dla studentek (np. zajęcia gimnastyczne przy muzyce, zajęcia taneczne przy muzyce, aerobic itp).
- uczenie sposobów i metod relaksacyjnych i zapoznanie z ćwiczeniami kompensacyjno-korekcyjnymi umożliwiającymi studentom podjęcie samodzielnych działań w celu eliminacji stwierdzonych wad postawy ciała,
- wyposażenie w niezbędne wiadomości dotyczące organizacji łatwych imprez sportowych i turystycznych (szczególnie dla osób niemogących brać udziału w zajęciach ruchowych).

Opracowany program zajęć wychowania fizycznego powinien ujmować doświadczenia edukacyjne, możliwości i zainteresowania studentów, w oparciu o wymienione wcześniej każdy student wybierałby sobie spośród proponowanych w programie te zajęcia, które najbardziej lubi, w których chciałby uczestniczyć. Większość zajęć byłaby organizowana w terenie w grupach koedukacyjnych i powinna obejmować:

- jesienią i wiosną, raz lub dwa razy w tygodniu studenci odbywaliby rajdy piesze lub rowerowe na atrakcyjnych szlakach (każdy posiadałby własny rower),
- dla zwolenników раннего wstawania odbywałaby się codziennie gimnastyka poranna połączona z bieganiem w pobliżu akademików,
- w okresie zimowym byłyby prowadzone raz w tygodniu 1,5-godzinne zajęcia na lodowisku (dla chętnych odbywałyby się częściej) oraz wyjazdy w czasie wolnym na narty,

- w maju i czerwcu dla zwolenników gier zespołowych organizowano by cotygodniowe turnieje siatkówki plażowej, połączone z opalaniem i zakończone ogniskiem z pieczoną kiełbaską,
- przy sprzyjających warunkach atmosferycznych studenci odbywaliby wycieczki piesze w różne ciekawe miejsca połączone ze zwiedzaniem obiektów zabytkowych,
- w niektórych miesiącach odbywałyby się opłacane przez studentów zajęcia z nauki pływania na basenie,
- w okresie wiosennym i jesiennym organizowane byłyby wycieczki autokarowe połączone ze zwiedzaniem miejsc atrakcyjnych pod względem historycznym, czy turystyczno-przyrodniczym.

Wymienione zajęcia byłyby organizowane z inicjatywy studentów, przy czynnym zaangażowaniu nauczyciela wychowania fizycznego. Dodatkowym wzbogaceniem oferty programowej mogłyby być różne formy ćwiczeń i imprez inicjowane przez samych studentów i przez nich samodzielnie organizowane. Wówczas nauczyciel zajęcia te (nie wszystkie) wizytowałby, kibicowałby ćwiczącym, a czasami sam w nich uczestniczył. Na takich zasadach mogą odbywać się mecze piłki siatkowej, nożnej, gra w kometkę oraz lekka atletyka, jak również niektóre rajdy piesze, rowerowe mające charakter zlotów w umówione miejsca. Dojazd do tych miejsc studenci organizowaliby sobie we własnym zakresie. Rytmiczność uczestniczenia w zajęciach byłaby wymuszona na studentach przez określenie obowiązkowego minimum, wynoszącego 30 godzin ćwiczeń w semestrze (przy obowiązujących 60 godz. w ciągu roku). Na poszczególnych zajęciach zaliczano by studentom tyle godzin, ile faktycznie one trwały.

Proponowany program został przez autora sprawdzony w praktyce. Jego realizacja dowiodła, że istnieje zapotrzebowanie na inny niż realizowany wcześniej model wychowania fizycznego młodzieży akademickiej⁷.

Zaoferowany szeroki zakres form aktywności pozwalał na uczestniczenie w zajęciach każdemu studentowi, niezależnie od jego stanu zdrowia i sprawności fizycznej. Ponadto całkowicie został wyeliminowany problem zaliczania przedmiotu na podstawie zwolnień lekarskich. Program cieszył się dużym zainteresowaniem studentów, był przez nich przyjmowany i oceniany bardzo pozytywnie.

Zakończenie

Kulturę fizyczną traktujemy jako część składową kultury globalnej. Jest ona pojęciem wieloznacznym, uzależnionym od kontekstów znaczeniowych⁸.

Ustawa z 18 stycznia 1996 roku o kulturze fizycznej w artykule 1 mówi, że: *kultura fizyczna jest częścią kultury narodowej, chronionej przez prawo. obywatel*

⁷ A. Żółtek-Daszykowski w latach 1998–2000 pełnił funkcję kierownika SWFiS w PWSZ w Jarosławiu. Badania tam przeprowadzone zostały opublikowane w pracy doktorskiej

⁸ Z. Żukowska, *Kultura fizyczna* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. II, Wydawnictwo ŻAK, Warszawa 2003, s. 962–964.

le bez względu na wiek, płeć, wyznanie, rasę oraz stopień i rodzaj niepełnosprawności korzystają z równego prawa do różnych form kultury fizycznej⁹.

W polityce zdrowotnej Unii Europejskiej i Światowej Organizacji Zdrowia obejmuje ona zespół form aktywności ruchowej człowieka, realizowanych celowo i świadomie dla utrzymania zdrowia, rozwoju sprawności fizycznej i doskonalenia urody. Stąd też kreacja i rekreacja ciała staje się stałym elementem socjalizacji i zabiegów wychowawczych. Generalnie zadaniem kultury fizycznej jest promocja zdrowia i zdrowego stylu życia opartego na aktywności ruchowej. Kulturę fizyczną traktuje się również niekiedy jako synonim sportu¹⁰. Stanowi ona ważne zadanie dla szkół i uczelni

Upowszechnienie kultury fizycznej ma szczególne znaczenie wobec niezadowolającego stanu zdrowia społeczeństwa, postępujących procesów dezintegracji oraz nasilających się plag społecznych, takich jak: alkoholizm, narkomania oraz zagrożeń spowodowanych współczesną cywilizacją techniczną¹¹. Najbardziej groźnym i alarmującym zjawiskiem jest niezadowolający stan zdrowia i sprawności fizycznej młodzieży akademickiej. Dysfunkcje w zakresie układu ruchu wykazuje aż 45% tej populacji, a niska sprawność fizyczna cechuje ponad 50% studentów. Nastąpił znaczny wzrost zachorowań na choroby układu krążenia oraz nerwice. Duża grupa młodzieży akademickiej wymaga leczenia i rehabilitacji¹².

Alarmującym zjawiskiem jest też to, że znaczny procent studentów unika aktywności ruchowej, systematycznie maleje popularność akademickiego wychowania fizycznego w szkołach wyższych wśród studentów i pracowników.

Jeśli aktywność ruchowa, jak podkreślają nauczyciele wychowania fizycznego i lekarze, ma być rzeczywiście czynnikiem podnoszenia i utrzymania wysokiego poziomu zdrowia, to powinna towarzyszyć życiu człowieka od dzieciństwa do późnych lat, a więc w przypadku studenta także przez cały okres jego studiów. Powyższe dane świadczą o wadze problemu potwierdzając, że uczestnictwo w kulturze fizycznej jest niezbędne dla naszej cywilizacji, jest ono naczyniem wynikającym z warunków współczesnego życia¹³.

⁹ Ustawa z 18 stycznia 1996 roku o kulturze fizycznej, rozdz. 1, art. 1 (Dz.U. 2001, nr 81, poz. 889).

¹⁰ Z. Żukowska, *Kultura fizyczna...*, s. 962–963.

¹¹ A. Szyszko-Bohusz, *Kształcenie kadr kultury fizycznej w obliczu zagrożeń cywilizacji technicznej* [w:] *Kształcenie kadr kultury fizycznej. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej*, red. H. Grabowski, AWF Kraków 1988, s. 193, 196–197.

¹² M. Mirkiewicz, *O wychowaniu fizycznym dla wszystkich studentów* [w:] *Kultura fizyczna studentów*. Ogólnopolska konferencja naukowa, Rzeszów 12–13.01.1983, red. K. Obodyński, Warszawa 1983, s. 316; zob. B. Pilecka, *Wprowadzenie* [w:] *Psychospołeczne czynniki przebiegu studiów wyższych*, red. B. Pilecka, WSP Rzeszów 1984, s. 5–7.

¹³ J. Daszykowska, *Wybrane zagadnienia czasu wolnego i rekreacji ruchowej* [w:] *Problemy współczesnej turystyki i rekreacji*, red. W. Niemiec, „Zeszyty Naukowe WSliZ”, Rzeszów 2001, s. 195–209.

Bibliografia

- Bilski J., *Cele wychowania w ujęciu aksjologicznym*, „Roczniki Naukowe AWF w Poznaniu”, nr 54, Poznań 2005.
- Daszykowska J., Rozborska M., Żółtek A., *Rola nauczyciela w edukacji dorosłych* [w:] *Edukacja i animacja społeczno-kulturalna dorosłych. Diagnoza – potrzeby – prognozy*, red. A. Horbowski, J. Potoczny, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007.
- Daszykowska J., *Wybrane zagadnienia czasu wolnego i rekreacji ruchowej* [w:] *Problemy współczesnej turystyki i rekreacji*, red. W. Niemiec, „Zeszyty Naukowe WSiZ”, Rzeszów 2001
- Dz.U.staw, 1990, nr 65 poz. 385, art. 3; tamże, art. 19, ust. 1.
- Dz.U. 1990, nr 65, poz. 385 z późn. zm.
- Komunikat końcowy I Sejmiku Akademickiej Kultury Fizycznej w zakresie wychowania fizycznego studentów*, Akademicki Przegląd Sportowy „aps”, ZG AZS, Warszawa 22–23.10.2004 r.
- Kupisiewicz C., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1994.
- Mirkiewicz M., *O wychowaniu fizycznym dla wszystkich studentów* [w:] *Kultura fizyczna studentów. Ogólnopolska konferencja naukowa Rzeszów 12-13 maja 1983*, red. K. Obodyński, Warszawa 1983.
- Mirkiewicz M., *Ogólna charakterystyka wysokości i ciężaru ciała oraz wybranych cech sprawności fizycznej studentek Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie w wieku 18–25 lat* [w:] *Kultura fizyczna studentów. Ogólnopolska konferencja naukowa Rzeszów 12–13 maja 1983*, red. K. Obodyński, Warszawa 1983.
- Nowakowski A., *Akademickie wychowanie fizyczne i sport we wspomnieniach absolwentów szkół wyższych południowo-wschodniej polski* [w:] *Akademicka kultura fizyczna wczoraj i dziś*, A. Nowakowski, S. Zaborniak, Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej, Rzeszów 2004.
- Nowakowski A., *Przeobrażenia strukturalne akademickiej kultury fizycznej w Polsce w okresie transformacji ustrojowej (1989–2000)* [w:] *Przeobrażenia w systemie kultury fizycznej po 1989 roku w Polsce i w Niemczech*, red. B. Woltman, AWF Poznań, Gorzów Wielopolski 2002.
- Nowakowski A., *Studenci o kulturze fizycznej w środowisku akademickim w okresie transformacji ustrojowej* [w:] *Akademicka kultura fizyczna wczoraj i dziś*, A. Nowakowski, S. Zaborniak, Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej, Rzeszów 2004.
- Pilecka B., *Wprowadzenie* [w:] *Psychospołeczne czynniki przebiegu studiów wyższych*, red. B. Pilecka, WSP Rzeszów 1984.
- Pólturzycki J., *Dydaktyka dla nauczycieli*, Toruń brw., s. 44–54.
- Szysko-Bohusz A., *Kształcenie kadr kultury fizycznej w obliczu zagrożeń cywilizacji technicznej* [w:] *Kształcenie kadr kultury fizycznej. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej*, red. H. Grabowski, AWF Kraków 1988.
- Ustawa z 18 stycznia 1996 roku o kulturze fizycznej, rozdz. 1, art. 1 (Dz.U. 2001, nr 81, poz. 889).
- Wychowanie fizyczne studentów jako element edukacji człowieka przyszłości*, Akademicki Przegląd Sportowy „aps”, ZG AZS, Warszawa 22–23.10.2004 r.
- Żółtek A., Daszykowska J., *Uczestnictwo w kulturze a wychowanie do czasu wolnego* [w:] *Wychowanie, profilaktyka, resocjalizacja. W poszukiwaniu doskonalszych systemów w skali makro i mikro*, red. J. Sowa, E. Piotrowski, J. Rejman, cz. I: *Wychowanie i opieka*, PODN, Rzeszów 2002.
- Żółtek-Daszykowski A., *Wychowanie fizyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie w latach 1965–2001*, [w:] *Studia z historii i teorii kultury fizycznej*, red. W.J. Cynarski, A. Nowakowski, S. Zaborniak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.
- Żukowska Z., *Kultura fizyczna* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. II, Wydawnictwo ŻAK, Warszawa 2003.

STRESZCZENIE

Podstawowym zadaniem szkoły wyższej jest przygotowanie wysoko wykwalifikowanych kadr specjalistów dla potrzeb gospodarki, kultury, nauki i innych dziedzin życia społecznego. Szeroko pojęty kontakt z kulturą spełnia rolę poznawczą, emocjonalną, rozrywkową, ekspresyjną i wzorotwórczą. Jednym z głównych czynników wszechstronnego rozwoju studenta jest kultura fizyczna.

Odgrywa ona ważną rolę w procesie kształtowania modelu absolwenta szkoły wyższej – kształtuje umiejętności organizacji czasu wolnego, pobudza aktywność fizyczną w wybranej dyscyplinie sportu. Jest ważnym elementem edukacji człowieka przyszłości.

Słowa kluczowe: akademicka kultura fizyczna

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ IX

ANDRZEJ ŻÓŁTEK-DASZYKOWSKI

Centrum Sportu i Rekreacji, Uniwersytet Rzeszowski

WYBRANE PROBLEMY AKADEMICKIEJ KULTURY FIZYCZNEJ

Wstęp

Szkoły wyższe – z uwagi na bardzo istotne miejsce zajmowane w systemie edukacji, w kształtowaniu postaw i świadomości młodego pokolenia – są w szczególności sposób predysponowane do upowszechniania sportu i rekreacji, a także do kreowania mody na zdrowy sposób życia¹.

Wyrazem zrozumienia roli kultury fizycznej w rozwoju naszego społeczeństwa była przyjęta przez Sejm PRL 3 lipca 1984 r. ustawa o kulturze fizycznej².

W środowisku akademickim szereg nowych wartości i dokonań w kulturze fizycznej uwidoczniło się w latach 70. XX w., znacznej poprawie uległ stan obowiązkowego wychowania fizycznego w szkołach wyższych. W roku 1974 Ministerstwo Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki, wspólnie z pozostałymi resortami nadzorującymi szkoły wyższe oraz Zarządem Głównym AZS, wprowadziło po raz pierwszy nowy program wychowania fizycznego i sportu. W wyniku tych działań w roku akademickim 1974/1975 wprowadzono w uczelniach obowiązkowe zajęcia z wychowania fizycznego w wymiarze trzech godzin tygodniowo dla studentów trzech pierwszych lat studiów. Z propozycją ich realizacji na pozostałych latach³.

Rozwojowi kultury fizycznej i sportu w środowisku akademickim sprzyjały uchwały i postanowienia władz (politycznych i państwowych), stając się przyczynkiem do opracowania nowego „Programu rozwoju wychowania fizyczne-

¹ Komunikat końcowy I Sejmiku Akademickiej Kultury Fizycznej w zakresie wychowania fizycznego studentów, Akademicki Przegląd Sportowy „aps”, ZG AZS, Warszawa 22–23.10.2004 r.

² Dz.U. 1984, nr 34, poz 181 z licznymi późniejszymi zmianami.

³ J. Ceper, *Uchwała kwietniowa z 1973 r. o kulturze fizycznej i jej znaczenie* [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V, red. B. Woltmann, Gorzów Wielkopolski 2002, s. 301–304.

go, sportu i turystyki w szkole wyższej na lata 1978–1985”. Program zakładał upowszechnianie różnych form aktywności ruchowej wśród młodzieży akademickiej oraz stworzył możliwości wprowadzenia na zajęciach wychowania fizycznego innowacji i zmian programowych.

W 1985 r. wprowadzony został znowelizowany „Program wychowania fizycznego, sportu i turystyki w szkole wyższej na lata 1985–1990”. Zgodnie z wytycznymi szkoły wyższe miały opracować uczelniane wieloletnie i roczne szczegółowe programy zajęć. Według założeń programu Studia Wychowania Fizycznego i Sportu miały ściśle współpracować z Zarządem Środowiskowym Akademickiego Związku Sportowego (ZS AZS), Klubem Uczelnianym AZS (KU AZS), Samorządem Studenckim oraz innymi organizacjami studenckimi zajmującymi się kulturą fizyczną⁴.

W latach 1950–1989 centralne sterowanie wymiarem zajęć z wychowania fizycznego opierało się o akty normatywne mające rangę rozporządzeń dekrétów i ustaw. W latach 70. XX wieku wymiar zajęć wychowania fizycznego normowały przepisy samoistnej uchwały Rady Ministrów z 6 IV 1973 roku. W oparciu o centralne akty normatywne, ministrowie nadzorujący szkoły wyższe limitowali zajęcia z wychowania fizycznego w uczelniach. Zalecenia przekazywane były w formie zarządzeń wewnętrznych publikowanych w resortowych dziennikach urzędowych lub za pośrednictwem okólników⁵.

W 1989 roku w wyniku rezygnacji z centralnej regulacji wymiaru zajęć wychowania fizycznego ich organizację przekazano samorządom uczelni. Fakt ten został potwierdzony w ustawie z dnia 12 IX 1990 roku o szkolnictwie wyższym. Ustawa ta, pomimo że zawierała tylko sformułowanie „dbanie o zdrowie i rozwój fizyczny studentów” obligowała szkoły wyższe do prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego ze studentami⁶.

W ostatnim okresie dokumentem prawnym, który regulował kwestię kultury fizycznej w szkołach wyższych publicznych, jak i niepublicznych była ustawa z 27 lipca 2005 roku. Zgodnie z art. 13 ustawy do zadań uczelni należało m.in. stwarzanie warunków do rozwoju kultury fizycznej studentów⁷, oraz Rozporządzenie Mi-

⁴ M. Mirkiewicz, *O wychowaniu fizycznym dla wszystkich studentów* [w:] *Kultura fizyczna studentów. Ogólnopolska konferencja naukowa Rzeszów 12–13 maja 1983*, red. K. Obodyński, Warszawa 1983, s. 314–315, 313–320.

⁵ J. Ceper, *Uchwała kwietniowa...*, s. 301–302, 303–304; A. Nowakowski, *Dekret styczniowy z 1956 r. o organizacji kultury fizycznej w Polsce* [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej...*, s. 287–294.

⁶ L. Szymański, *Sejm lat osiemdziesiątych wobec problemów kultury fizycznej w Polsce* [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej...*, s. 313–326, 329; A. Nowakowski, *Drogi i bezdroża studenckiego wychowania fizycznego w Polsce w okresie transformacji ustrojowej* [w:] *Akademicka kultura fizyczna wczoraj i dziś*, A. Nowakowski, S. Zaborniak, Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej, Rzeszów 2004, s. 61–67; *Dziennik Ustaw 1990*, nr 65, poz. 385, art. 3; tamże, art. 19, ust. 1.

⁷ *Ustawa z 27 lipca 2005 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym*, Dz. U. z 30 sierpnia 2005 r. Rozdział 1. Art. 13.

nistra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 12.07.2007 r.⁸. Program, formy i metody zajęć ze studentami pozostały w gestii SWFiS szkół wyższych. Na zasadach określonych przez senaty uczelni określających ich wymiar i formy.

Od 1989 r. określanie wymiaru zajęć z wychowania fizycznego na poszczególnych kierunkach studiów przekazano Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego. W ustawie „Prawo o szkolnictwie wyższym” z 12.02.1990 r. ustawowo określone zostało że wśród podstawowych zadań uczelni jest „stwarzanie warunków do rozwoju kultury fizycznej”. W tej też ustawie kompetencje w zakresie określenia standardów kształcenia przypisano Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego⁹.

Od tego też czasu była możliwość konstruowania programów autorskich przez SWFiS w uczelniach¹⁰. W ocenie autora opracowane przez Radę Główną Szkolnictwa Wyższego uchwały zawarte w „Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu”¹¹, podstawowy wymiar zajęć wychowania fizycznego jest niewystarczający, kwalifikuje go do przedmiotów drugorzędnych. Został on określony w nim na 60–90 godzin w toku całych studiów, tj. 2–3 semestrów¹².

W opublikowanych 19.02.2007 roku minimach programowych w zakresie wychowania fizycznego przez Radę Główną Szkolnictwa Wyższego określono je na minimum 60 godzin, którym można przypisać do 2 punktów ECTS¹³.

Ten stan rzeczy spowodował, że w niektórych uczelniach państwowych wymiar obligatoryjnego wychowania fizycznego bywał często niższy od ustalonego minimum lub wyższy. W innych zaś uczelniach państwowych nie realizowano przez pewien czas zajęć z wychowania fizycznego¹⁴.

W Polsce z powodu liberalizacji ustawodawstwa i tolerancyjnego stosunku do spraw wychowania fizycznego w poszczególnych uczelniach od początku lat 90. XX w., system zaliczania zajęć z wychowania fizycznego był i jest zróżnicowany. Brakowało również w SWFiS koncepcji, co i jak oceniać w akademickim wychowaniu fizycznym¹⁵. Są uczelnie, w których obowiązuje semestralne

⁸ DzU 2007, nr 164, poz. 1166.

⁹ B. Korpak, *Wychowanie fizyczne studentów. Bilans stanu, perspektywy zmian*, [w:] *Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci*, T. 1, *Stan i perspektywa zmian*, red. K. Obodyński, Z. Barabasz, AZS ZG, WWF UR, Warszawa 2009, s. 22

¹⁰ A. Brzezińska, *Szkoła twórcza – autorskie klasy, programy, nauczyciele*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1992, nr 2, s. 73–76. Zadanie opracowania programów realizuje zazwyczaj zastępca kierownika SWFiS do spraw dydaktycznych, program zatwierdza kierownik studium.

¹¹ DzU 1990 nr 65, poz. 385 z licznymi późniejszymi zmianami.

¹² *Wychowanie fizyczne studentów jako element edukacji człowieka przyszłości*, Akademicki Przegląd Sportowy „aps”, ZG AZS, Warszawa 22–23.10.2004 r., s. 2.

¹³ B. Korpak, *Wychowanie fizyczne studentów. Bilans stanu, perspektywy zmian...*, s. 22.

¹⁴ S. Zaborniak, A. Rejman, *Zarządzanie zasobami kultury fizycznej na Uniwersytecie Rzeszowskim* [w:] *Akademicka kultura fizyczna...*, 83–84; A. Nowakowski, *Drogi i bezdroża studenckiego wychowania fizycznego...*, s. 72.

¹⁵ A. Żółtek, *Z rozważań nad oceną w szkole wyższej z uwzględnieniem oceny z wychowania fizycznego* [w:] *Kultura fizyczna studentów. Jej stan i perspektywy rozwoju*, red. K. Obodyński, Wydawnictwo WSP, Rzeszów 1995

zaliczenie zajęć z wychowania fizycznego z oceną a w innych uczelniach bez oceny. W niektórych szkołach wyższych student za udział w zajęciach wychowania fizycznego może uzyskać odpowiednią liczbę tzw. europejskich punktów transferowych (ECTS), decydujących o zaliczeniu semestru czy roku studiów. W niektórych zaś uczelniach nie otrzymywał żadnych punktów. Stan prawny w tym zakresie wymaga szeregu unormowań i dostosowań¹⁶.

Analiza realizacji programów wychowania fizycznego w państwowych uczelniach Rzeszowa w latach 1963–2009 wykazała, iż w wyniku zachodzących zmian w okresie transformacji w funkcjonującym modelu akademickiego wychowania fizycznego jest coraz częściej widoczna różnorodność programowa realizowanych zajęć¹⁷.

Analiza programów wykazała, że najważniejszymi składnikami pracy na zajęciach z wychowania fizycznego było: nabywanie umiejętności w zakresie podstawowych dyscyplin sportowych, takich jak piłce nożnej, siatkowej, ręcznej oraz gra w tenisa stołowego i ziemnego, żeglowanie, jazda na nartach i inne¹⁸.

Wspomniane dyscypliny sportu są często formą spędzania czasu wolnego i stałym elementem spotkań integracyjnych przydatnych w późniejszym życiu¹⁹.

W ocenie autora pracy zajęcia z wychowania fizycznego powinny obejmować wszystkich studentów i być prowadzone w zróżnicowanych grupach specjalistycznych i powinien wynosić 60 godzin rocznie tj. 270 godzin w czasie studiów.

Programowanie zajęć wychowania fizycznego musi uwzględniać stan sprawności fizycznej studentów, ich potrzeby i zainteresowania. Istotnym też elementem, który należy uwzględniać w programowaniu wychowania fizycznego, jest baza sportowa uczelni. Nie można też zapomnieć o samoaktywizacji środowiska studenckiego.

¹⁶ *Wychowanie fizyczne studentów jako element edukacji człowieka przyszłości*, Akademicki Przegląd Sportowy „aps”, ZG AZS, Warszawa 22–23.10.2004 r., s. 2–7; A. Nowakowski, *Drogi i bezdroża studenckiego wychowania fizycznego...*, s. 72–73; Zob. Ł. Kuziorowicz, *Etapy przygotowania do wdrożenia ECTS w UR*, „Gazeta Uczelniana” 2002, nr 2, s. 17.

¹⁷ R. Wryk, *Wychowanie fizyczne i sport w szkołach wyższych w latach II Rzeczypospolitej*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1993, t. XXXVII, nr 4, s. 157–158; K. Obodyński, *Początki wychowania fizycznego w szkołach wyższych w Polsce*, „Kultura Fizyczna”, 1975, r. XXVIII, nr 10, s. 452–456; A. Nowakowski, *Przeobrażenia strukturalne akademickiej kultury fizycznej w Polsce w okresie transformacji ustrojowej (1989–2000)* [w:] *Przeobrażenia w systemie kultury fizycznej po 1989 roku w Polsce i w Niemczech*, praca zbiorowa pod red. B. Woltmana, Gorzów Wielopolski 2002, s. 34; zob.: A. Nowakowski, *Drogi i bezdroża studenckiego wychowania fizycznego...*, s. 74.

¹⁸ A. Żółtek-Daszykowski, *Wychowanie fizyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie w latach 1965–2001*, [w:] *Studia z historii i teorii kultury fizycznej*, red. W.J. Cynarski, A. Nowakowski, S. Zaborniak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.

¹⁹ *Wychowanie fizyczne studentów jako element edukacji człowieka przyszłości...*, s. 2.

1. Miejsce kultury fizycznej w kształtowaniu modelu absolwenta szkoły wyższej

Idealnym elementem modelu absolwenta uczelni winna być umiejętność organizacji czasu wolnego i jego aktywność fizyczna w wybranej dziedzinie sportu²⁰.

Wychowanie fizyczne studenta w uczelni wyższej jest elementem edukacji człowieka przyszłości. Mimo, że model absolwenta każdego kierunku studiów ma charakter indywidualny, to są cechy wspólne dla wszystkich kierunków. Powinien to być człowiek wykształcony, nadążający za rozwojem techniki, sprawny intelektualnie, aby funkcjonować w świecie globalnej informacji. Sprawny fizycznie i psychicznie, umiejący działać w grupie.

Człowiek współczesny ma szansę pracować znacznie krócej, stąd musi posiadać umiejętność wypełniania czasu wolnego, w którym ważne miejsce zajmie sport i rekreacja. Dlatego wychowanie fizyczne w szkole wyższej musi uczyć organizacji spędzania czasu wolnego z wykorzystaniem różnych form sportu. W świadomości absolwenta należy utrzymywać przekonanie, że ćwiczenia fizyczne pozwalają na lepsze funkcjonowanie organizmu i pod każdym względem pozytywnie wpływają na zdrowie fizyczne i psychiczne. W pełni zdrowy człowiek będzie mógł realizować się na każdej płaszczyźnie życia zawodowego i społecznego.

W wieku 45–50 lat w przypadkach braku dostatecznej dawki aktywności ruchowej rozpoczyna się obniżanie poziomu wydolności fizycznej oraz zmniejszanie szybkości, elastyczności i płynności ruchów. W okresie nieco późniejszym pojawia się, sprzyjający inwolucyjnym zmianom, subiektywny zanik potrzeby ruchu, opór przed uczeniem się nowych ruchów (ale nie tylko ruchów) i stronięcie od wysiłku fizycznego (a także intelektualnego)²¹.

Pragnąc zapobiegać temu zjawisku, należy już w okresie nauki szkolnej i studiów wyższych kształtować w człowieku potrzebę ruchu, uprawiania sportu czy turystyki. Może to mieć miejsce w przypadku racjonalnie organizowanych w uczelniach zajęć z wychowania fizycznego czy edukacji zdrowotnej.

Realizacja postulowanego modelu absolwenta wyższej uczelni w dużym stopniu uzależniona jest od postawy nauczyciela akademickiego prowadzącego zajęcia z wychowania fizycznego, jego zaangażowania w wykonywaną pracę, a także od form i metod stosowanych w trakcie realizacji zajęć programowych²².

²⁰ M. Rokicki, *Wychowanie fizyczne studentów w Polsce i Europie*, Akademicki Przegląd Sportowy „aps”, ZG AZS, Warszawa 22-23.10.2004 r., s. 1.

²¹ Z. Ważny, *Sport jako istotny element stylu życia człowieka przyszłości*, Akademicki Przegląd Sportowy „aps”..., s. 6–7.

²² Daszykowska J., Rozborska M., Żółtek A., *Rola nauczyciela w edukacji dorosłych [w:] Edukacja i animacja społeczno-kulturalna dorosłych. Diagnoza – potrzeby – prognozy*, red. A. Horbowski, J. Potoczny, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007, s. 199–208.

2. Nauczyciele wychowania fizycznego w szkołach wyższych

Ważną rolę w procesie edukacji fizycznej odgrywają nauczyciele akademicy. Jakość prowadzenia zajęć, stosunek do studentów, przygotowanie do prowadzenia zajęć, kultura bycia oraz ich postawa moralna. Nauczyciel powinien być przykładem i autorytetem dla studentów w czasie prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego. Efektywność zajęć wychowania fizycznego w uczelniach wyższych w znacznym stopniu zależy od nauczycieli tego przedmiotu²³.

Jak wynika z badań przeprowadzonych przez autora w szkołach wyższych Rzeszowa, kadra nauczycieli akademickich SWFiS wywodzi się z kręgu nauczycieli pracujących wcześniej w szkolnictwie średnim i podstawowym oraz absolwentów wyższych szkół wychowania fizycznego. Wszyscy zatrudnieni nauczyciele w latach 1963–2006 posiadali wymagane kwalifikacje zgodnie z ustawą, tj. ukończone studia magisterskie z wychowania fizycznego, uprawnienia trenerskie lub instruktorskie potrzebne do prowadzenia sekcji sportowych lub zajęć specjalistycznych, takich jak rehabilitacja. W 1969 roku liczba nauczycieli wychowania fizycznego, pracujących na pełnym etacie w Rzeszowie wynosiła 11 osób, a na godzinach zleconych, do prowadzenia sekcji sportowych, zatrudnionych było 8 osób²⁴.

W wyniku rozwoju szkolnictwa wyższego Rzeszowa i wprowadzeniu nowego programu wychowania fizycznego i sportu, kadra akademickich nauczycieli wychowania fizycznego w latach 1969–1978 wzrosła prawie trzykrotnie. Najwięcej z nich zatrudniała Wyższa Szkoła Pedagogiczna – 12, Politechnika – 9, Filia UMCS – 5, Zamiejscowy Wydział Akademii Rolniczej w Krakowie – 3, zatrudnionych było również 6 nauczycieli na tzw. godzinach zleconych²⁵.

Każdy z nauczycieli posiadał ukończone specjalizacje sportowe: trenerskie 1 i 2 kl., i stopnie instruktorskie z różnych dyscyplin sportowych. W tym czasie kilku z nich (5) posiadało stopnie doktorskie, a 3 osoby rozpoczęły ubieganie się o nie. W 2009 we wszystkich szkołach akademickich Rzeszowa pracowało już ponad 50 nauczycieli wychowania fizycznego²⁶.

Ich rola zmieniała się na przestrzeni tych lat. Początkowo byli oni typowymi nauczycielami wf, później instruktorami i trenerami w rozpoczynają-

²³ H. Garłowski, *Rola i zadania nauczyciela wychowania fizycznego w szkole wyższej*, [w:] *Kultura fizyczna studentów...*, s. 119–125.

²⁴ K. Obodyński, *Wychowanie fizyczne w szkołach wyższych Rzeszowa* [w:] *Kultura fizyczna w szkolnictwie*, s. 121–123.

²⁵ Tamże, s. 134.

²⁶ K. Obodyński, *Wychowanie fizyczne w szkołach wyższych Rzeszowa* [w:] *Kultura fizyczna w szkolnictwie*, red. K. Obodyński, Rzeszów 1980, s. 134; K. Obodyński, *Kształtowanie się kultury fizycznej...* s. 71–77.

cych działalność sekcjach sportowych AZS, a później także animatorami różnych form turystyki, rekreacji i sportu akademickiego²⁷.

Większość nauczycieli SWFiS pracowała w charakterze trenerów i instruktorów w sekcjach uczelnianych i środowiskowych AZS, które uczestniczyły w imprezach międzynarodowych, centralnych jak również imprezach organizowanych przez związki sportowe. Brali oni także udział w spartakiadach, mistrzostwach i imprezach organizowanych przez AZS. Wszystkie imprezy sportowe organizowane przez szkoły wyższe ujęte były w kalendarzach sportowych uczelni, stanowiącym jedną z najważniejszych części programu rozwoju wychowania fizycznego i sportu każdej szkoły. W tym zakresie SWFiS w rzeszowskich szkołach wyższych wzorowo współpracowały z Klubem Środowiskowym oraz Klubami Uczelnianymi AZS.

Jedną z podstawowych form realizacji programu była organizacja obozów: sportowych, turystycznych, narciarskich, żeglarskich oraz obozów szkoleniowych i obozów dla organizatorów sportu akademickiego, na których studenci mogli zdobywać uprawnienia instruktorskie. Dla możliwości ich realizacji we wszystkich uczelniach państwowych Rzeszowa działały wypożyczalnie sprzętu sportowo-turystycznego²⁸.

Ważnym zadaniem realizowanym przez nauczycieli akademickich była praca naukowo-badawcza prowadzona przez SWFiS w latach 1980–1995. W tym czasie SWFiS rozpoczęły badania nad sprawnością fizyczną studentów w celu zwiększenia efektywności zajęć.

W latach 80. XX w. niektórzy pracownicy w ramach dokształcania prowadzili badania naukowe, np. J. Biliński²⁹, R. Lewicki³⁰, M. Mirkiewicz³¹, K. Obodyński³², J. Rut³³, M. Kołodziej, J. Kołodziej³⁴, uzyskując stopnie doktorskie.

²⁷ S. Zaborniak, A. Rejman, *Zarządzanie zasobami kultury fizycznej...*, 88–89.

²⁸ F. Rajzel, *Obozy sportowe i turystyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie* [w:] *Kultura fizyczna w szkolnictwie*, red. K. Obodyński, Rzeszów 1980, s. 275–282; K. Obodyński, *Wychowanie fizyczne w szkołach wyższych Rzeszowa* [w:] *Kultura fizyczna...*, s. 130–132.

²⁹ J. Biliński, K. Majka, *Sprawność fizyczna studentów Politechniki Rzeszowskiej rozpoczynających studia w roku akademickim 1976/1977* [w:] *Kultura fizyczna...*, s. 161–169.

³⁰ R. Lewicki, *Formy i metody pracy na rozwoju sprawności fizycznej młodzieży szkolnej w województwie rzeszowskim* [w:] *Kultura fizyczna...*, s. 9–24.

³¹ M. Mirkiewicz, *Ogólna charakterystyka wysokości i ciężaru ciała oraz wybranych cech sprawności fizycznej studentek Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie w wieku 18–25 lat* [w:] *Kultura fizyczna...*, s. 137–147.

³² K. Obodyński, *Wychowanie fizyczne w szkołach wyższych...*, s. 119–135.

³³ J. Rut, *Uczestnictwo w sporcie młodzieży chłopskiej i inteligenckiej* [w:] *Kultura fizyczna...*, s. 55–71.

³⁴ J. Kołodziej, M. Kołodziej, *Porównywanie wybranych cech morfologicznych młodzieży woj. rzeszowskiego badanych w 1976 r. z młodzieżą woj. kieleckiego z 1966 r.* [w:] *Kultura fizyczna...*, s. 73–94; J. Kołodziej, M. Kołodziej, *Ocena rozwoju sprawności fizycznej młodzieży akademickiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie* [w:] *Kultura fizyczna...*, s. 171–190; M. Kołodziej, *Sprawność fizyczna studentek Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie w zależności od liczby dzieci w rodzinie* [w:] *Kultura fizyczna...*, s. 149–159.

W późniejszym okresie stopnie naukowe doktora uzyskali m.in. S. Zaborniak, Z. Barabasz, I. Tabaczek, W. Bajorek, M. Drozd i S. Drozd, A. Żółtek i inni. Niektórzy z nich jak dr K. Obodyński, dr S. Zaborniak i dr J. Rut uzyskało stopnie doktora habilitowanego, a K. Obodyński – także tytuł profesora.

W drugiej połowie lat 70. XX w. organizowane były i są przeprowadzane do chwili obecnej konferencje naukowe, których owocem były liczne prace i artykuły, dotyczące akademickiej kultury fizycznej studentów.

Prace te stanowią inspirację dla pracowników SWFiS do poszukiwania twórczych i efektywnych rozwiązań w zakresie prowadzonych zajęć programowych z wychowania fizycznego.

Zakończenie

Kończąc powyższe rozważania dotyczące akademickiej kultury fizycznej w uczelniach wyższych, należy stwierdzić, że optymalizacja modelu prawno-organizacyjnego i programowego zajęć wychowania fizycznego dla młodzieży akademickiej powinna być stałą troską ustawodawcy, resortu edukacji narodowej i sportu, władz statutowych AZS i innych stowarzyszeń propagujących kulturę fizyczną w środowisku akademickim, Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego oraz organów stanowiących i wykonawczych poszczególnych szkół wyższych.

Aktualny stan akademickiej kultury fizycznej w obecnym czasie powinien być dla całego środowiska akademickiego inspiracją i obowiązkiem do poszukiwań możliwie najlepszych rozwiązań przez wszystkich nauczycieli akademickich świadomych jego wielkiej rangi w całym systemie akademickiej edukacji. Szczególna rola w tej kwestii przypada państwu³⁵.

Bibliografia

- Biliński J., Majka K., *Sprawność fizyczna studentów Politechniki Rzeszowskiej rozpoczynających studia w roku akademickim 1976/1977* [w:] *Kultura fizyczna młodzieży akademickiej*, red. K. Obodyński, Towarzystwo Naukowe w Rzeszowie, Rzeszów 1985.
- Ceper J., *Uchwała kwietniowa z 1973 r. o kulturze fizycznej i jej znaczenie* [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V, *Prace naukowe letniej szkoły historyków kultury fizycznej*, red. B. Woltmann, Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej Gorzów Wlkp., AWF Poznań 2002.
- Cynarski W., Nowakowski A., Zaborniak S. (red.), *Studia z historii i teorii kultury fizycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.
- Daszykowska J., Rozborska M., Żółtek A., *Rola nauczyciela w edukacji dorosłych* [w:] *Edukacja i animacja społeczno-kulturalna dorosłych. Diagnoza – potrzeby – prognozy*, red. A. Horbowski, J. Potoczny, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007.

³⁵ G. Młodzikowski, *Polityka i sport*, Warszawa 1979, s. 63; J. Dębski, B. Wybraniec, *Polityka państwa wobec kultury fizycznej w perspektywie integracji europejskiej* [w:] *Sport w procesie integracji europejskiej*, red. Z. Krawczyk, J. Kosiewicz, K. Piłat, Warszawa 9–12 grudnia 1998 r.

- Daszykowska J., *Wybrane zagadnienia czasu wolnego i rekreacji ruchowej* [w:] *Problemy współczesnej turystyki i rekreacji*, red. W. Niemiec, „Zeszyty Naukowe WSiLiZ”, Rzeszów 2001
- Dębski J., Wybraniec B., *Polityka państwa wobec kultury fizycznej w perspektywie integracji europejskiej* [w:] *Sport w procesie integracji europejskiej*, red. Z. Krawczyk, J. Kosiewicz, K. Piłat, Warszawa 9–12 grudnia 1998 r.
- Dobrawski T., *Status prawny stowarzyszeń kultury fizycznej według ustawy z dnia 3 lipca 1994 r.* [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V, red. B. Woltmann, Gorzów Wielkopolski 2002, s. 305–309.
- Dz.U., 1990, nr 65 poz. 385, art. 3; tamże, art. 19, ust. 1,
Dz.U. 1990, nr 65, poz. 385 z późn. zm.
- Kołodziej J., Kołodziej M., *Ocena rozwoju sprawności fizycznej młodzieży akademickiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie* [w:] *Kultura fizyczna młodzieży akademickiej*, red. K. Obodyński, Towarzystwo Naukowe w Rzeszowie, Rzeszów 1985.
- Kołodziej J., Kołodziej M., *Porównywanie wybranych cech morfologicznych młodzieży woj. rzeszowskiego badanych w 1976 r. z młodzieżą woj. kieleckiego z 1966 r.* [w:] *Kultura fizyczna młodzieży akademickiej*, red. K. Obodyński, Towarzystwo Naukowe w Rzeszowie, Rzeszów 1985.
- Kołodziej M., *Sprawność fizyczna studentek Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie w zależności od liczby dzieci w rodzinie* [w:] *Kultura fizyczna młodzieży akademickiej*, red. K. Obodyński, Towarzystwo Naukowe w Rzeszowie, Rzeszów 1985.
- Komunikat końcowy I Sejmiku Akademickiej Kultury Fizycznej w zakresie wychowania fizycznego studentów*, Akademicki Przegląd Sportowy „aps”, ZG AZS, Warszawa 22–23.10.2004 r.
- Kupisiewicz C., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1994.
- Kuziorowicz Ł., *Etapy przygotowania do wdrożenia ECTS w UR*, „Gazeta Uczelniana” 2002, nr 2, s. 17.
- Lewicki R., *Formy i metody pracy na rozwoju sprawności fizycznej młodzieży szkolnej w województwie rzeszowskim* [w:] *Kultura fizyczna młodzieży akademickiej*, red. K. Obodyński, Towarzystwo Naukowe w Rzeszowie, Rzeszów 1985.
- Mirkiewicz M., *O wychowaniu fizycznym dla wszystkich studentów* [w:] *Kultura fizyczna studentów. Ogólnopolska konferencja naukowa Rzeszów 12-13 maja 1983*, red. K. Obodyński, Warszawa 1983.
- Mirkiewicz M., *Ogólna charakterystyka wysokości i ciężaru ciała oraz wybranych cech sprawności fizycznej studentek Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie w wieku 18–25 lat* [w:] *Kultura fizyczna studentów. Ogólnopolska konferencja naukowa Rzeszów 12-13 maja 1983*, red. K. Obodyński, Warszawa 1983.
- Młodzikowski G., *Polityka i sport*, Warszawa 1979.
- Nowakowski A., *Akademickie wychowanie fizyczne i sport we wspomnieniach absolwentów szkół wyższych południowo-wschodniej polski* [w:] *Akademicka kultura fizyczna wczoraj i dziś*, A. Nowakowski, S. Zaborniak, Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej, Rzeszów 2004.
- Nowakowski A., *Drogi i bezdroża studenckiego wychowania fizycznego w Polsce w okresie transformacji ustrojowej* [w:] *Akademicka kultura fizyczna wczoraj i dziś*, A. Nowakowski, S. Zaborniak, Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej, Rzeszów 2004.
- Nowakowski A., *Przeobrażenia strukturalne akademickiej kultury fizycznej w Polsce w okresie transformacji ustrojowej (1989–2000)* [w:] *Przeobrażenia w systemie kultury fizycznej po 1989 roku w Polsce i w Niemczech*, red. B. Woltmana, AWF Poznań, Gorzów Wielkopolski 2002.
- Nowakowski A., *Studenci o kulturze fizycznej w środowisku akademickim w okresie transformacji ustrojowej* [w:] *Akademicka kultura fizyczna wczoraj i dziś*, A. Nowakowski, S. Zaborniak, Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej, Rzeszów 2004.
- Obodyński K., *Wychowanie fizyczne w szkołach wyższych Rzeszowa* [w:] *Kultura fizyczna w szkolnictwie*, red. K. Obodyński, Towarzystwo Naukowe w Rzeszowie, Rzeszów 1980.
- Pólturzycki J., *Dydaktyka dla nauczycieli*, Toruń brw., s. 44–54.

- Rajzel F., *Obozy sportowe i turystyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie* [w:] *Kultura fizyczna w szkolnictwie*, red. K. Obodyński, Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej, Rzeszów 1980.
- Rokicki M., *Wychowanie fizyczne studentów w Polsce i Europie*, Akademicki Przegląd Sportowy „aps”, ZG AZS, Warszawa 22-23.10.2004 r.
- Rut J., *Uczestnictwo w sporcie młodzieży chłopskiej i inteligenckiej* [w:] *Kultura fizyczna w szkolnictwie*, red. K. Obodyński, Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej, Rzeszów 1980.
- Szymański L., *Sejm lat osiemdziesiątych wobec problemów kultury fizycznej w Polsce* [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V, *Prace naukowe letniej szkoły historyków kultury fizycznej*, red. B. Woltmann, Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej Gorzów Wlkp., AWF Poznań 2002.
- Ustawa z 18 stycznia 1996 roku o kulturze fizycznej, rozdz. 1, art. 1 (Dz.U. 2001, nr 81, poz. 889).
- Ważny Z., *Sport jako istotny element stylu życia człowieka przyszłości*, Akademicki Przegląd Sportowy „aps”, ZG AZS, Warszawa 22-23.10.2004 r.
- Wryk R., *Wychowanie fizyczne i sport w szkołach wyższych w latach II Rzeczypospolitej*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1993, t. XXXVII, nr 4.
- Wychowanie fizyczne studentów jako element edukacji człowieka przyszłości*, Akademicki Przegląd Sportowy „aps”, ZG AZS, Warszawa 22-23.10.2004 r.
- Zaborniak S., Rejman A., *Zarządzanie zasobami kultury fizycznej na Uniwersytecie Rzeszowskim* [w:] *Akademicka kultura fizyczna wczoraj i dziś*, A. Nowakowski, S. Zaborniak, Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej, Rzeszów 2004.
- Żółtek A., Daszykowska J., *Uczestnictwo w kulturze a wychowanie do czasu wolnego* [w:] *Wychowanie, profilaktyka, resocjalizacja. W poszukiwaniu doskonalszych systemów w skali makro i mikro*, red. J. Sowa, E. Piotrowski, J. Rejman, cz. I: *Wychowanie i opieka*, PODN, Rzeszów 2002.
- Żółtek-Daszykowski A., *Wychowanie fizyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie w latach 1965–2001*, [w:] *Studia z historii i teorii kultury fizycznej*, red. W.J. Cynarski, A. Nowakowski, S. Zaborniak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.

STRESZCZENIE

Model organizacyjno-prawny akademickiej kultury fizycznej w Polsce ulega stałym przeobrażeniom. Dotyczą one aktów prawnych, ustaw i rozporządzeń.

Wpływ na jej zmiany wywierają także w znacznym stopniu wewnętrzne akty normatywne szkół wyższych, które posiadają co raz większą samodzielność i autonomię.

Ważną rolę w procesie kształtowania współczesnej akademickiej kultury fizycznej powinny odegrać powołane w tym celu na uczelniach struktury organizacyjne (Studium Wychowania Fizycznego, Centrum Sportu i Rekreacji oraz Akademicki Związek Sportowy i inne organizacje) powinny one odgrywać również coraz ważniejszą rolę w kształtowaniu modelu absolwenta szkoły wyższej.

Słowa kluczowe: akademicka kultura fizyczna, SWFiS, AZS

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ X

JAN PATOK

Studium Wychowania Fizycznego i Sportu, Uniwersytet Gdański

**WYCHOWANIE FIZYCZNE W OPINII STUDENTÓW
UNIwersytetu Gdańskiego**

Wstęp

Kultura fizyczna stanowi jeden z głównych czynników rozwoju młodego człowieka. Odgrywa coraz to większą rolę w życiu współczesnym, jako element wychowania wszechstronnie i harmonijnie rozwiniętej osobowości, kultury czasu wolnego i jako forma racjonalnego wypoczynku po nauce i pracy. Rozwój wszelkich form kultury fizycznej powinien być zatem przedmiotem stałej troski i zainteresowania władz uczelni. Wychowanie fizyczne, którego celem jest wspomaganie zdrowia, rozwoju fizycznego, motorycznego oraz przygotowanie do podtrzymania tych wartości w okresie późniejszym, powinno zajmować dominujące i szczególnie ważne miejsce wśród wielu form uczestnictwa młodzieży akademickiej w kulturze fizycznej [Peplowski 1995], powinno właściwie wywiązywać się z przyjętego, a niedostatecznie realizowanego w szkole podstawowej, gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej, zadania przygotowania tej młodzieży do aktywności fizycznej w jej późniejszym życiu [Drabik 1996].

Celem badań było dokonanie diagnozy postaw i oczekiwań studentów I roku studiów wobec zajęć wychowania fizycznego.

Material i metoda

Badaniami objęto 400 studentów, w tym 200 mężczyzn i 200 kobiet, I roku studiów stacjonarnych Uniwersytetu Gdańskiego. Dobór próby odbył się za pomocą metody kwotowo-losowej. W przeprowadzonych badaniach zastosowano sondaż diagnostyczny przy wykorzystaniu kwestionariusza anonimowej ankiety.

Wyniki badań

Ponad połowa badanych, w tym 53% mężczyzn i 57% kobiet opowiedziało się za dobrowolnością uczestnictwa w zajęciach wychowania fizycznego przez cały okres studiów (tab. 1). Za obowiązkowymi zajęciami przez cały okres studiów optowało 24% studentów i 15,5% studentek. W obowiązkowych zajęciach na I i II roku studiów chcieliby uczestniczyć 23% mężczyzn i 27,5% kobiet.

Tab.1. Zasady udziału w zajęciach wychowania fizycznego

Zasady udziału	Studenci	Studentki
obowiązkowe przez cały okres studiów	24%	15,5%
obowiązkowe tylko na I i II roku studiów	23%	27,5%
dobrowolne przez cały okres studiów	53%	57%

Głównymi motywami uzasadniającymi opinię dotyczącą zasad uczestnictwa w zajęciach wychowania fizycznego były: zamiar samodzielnego decydowania o sposobie spędzania czasu wolnego (18% mężczyzn i 30,5% kobiet), gwarancja systematycznej aktywności fizycznej (5,5% mężczyzn i 17,5% kobiet) i dobrego samopoczucia (2,5% mężczyzn i 3,5% kobiet), brak czasu (7,5% mężczyzn i 13% kobiet), wykorzystanie czasu na inne zajęcia (0,5% mężczyzn i 5,5% kobiet) oraz nadmiar zajęć dydaktycznych (4,5% mężczyzn i 3,5% kobiet) – tab. 2.

Tab. 2. Uzasadnienie wyboru

Uzasadnienie	Studenci	Studentki
samodzielne decydowanie o spędzaniu czasu wolnego	18%	30,5%
gwarancja systematycznej aktywności fizycznej	5,5%	17,5%
doskonalenie zdrowia	14,5%	3,5%
brak czasu	7,5%	13%
nadmiar zajęć	4,5%	3,5%
wykorzystanie czasu na inne zajęcia	0,5%	5,5%
gwarancja dobrego samopoczucia	2,5%	3,5%
możliwość wyboru	2,5%	3,5%

Zdecydowana większość badanych, w tym 73% mężczyzn i 83% kobiet, opowiedziało się za realizacją programu zajęć z wychowania fizycznego z zakresu różnych dyscyplin oferowanych przez Studium Wychowania Fizycznego i Sportu, z możliwością samodzielnego ich wyboru. Jednolity program zajęć wybrałoby 11% studentów i 5,5% studentek. Jednoznacznej odpowiedzi nie udzieliło odpowiednio 16% i 11,5% badanych (tab. 3).

Tab. 3. Oczekiwania dotyczące realizacji programu wf w uczelni

Oczekiwania	Studenci	Studentki
wg jednolitego programu dla wszystkich	11%	5,5%
różne dyscypliny – do wyboru	73%	83%
trudno udzielić jednoznacznej odpowiedzi	16%	11,5%

Jedna trzecia badanych (33,5% mężczyzn i 34% kobiet) wykazała zainteresowanie udziałem w fakultatywnych zajęciach rekreacyjnych, natomiast 38,5% studentów i 38% studentek nie było zainteresowanych tą formą zajęć. Jednoznacznej odpowiedzi nie udzieliło 14% mężczyzn i 17% kobiet (tab. 4).

Tab. 4. Zainteresowanie udziałem w fakultatywnych zajęciach rekreacyjnych

Zajęcia fakultatywne rekreacyjne	Studenci	Studentki
tak	33,5%	34%
nie	38,5%	38%
brak jednoznacznej odpowiedzi	28%	28%

Dyscypliny sportowe preferowane przez studentów podczas fakultatywnych zajęć rekreacyjnych przedstawiono w tab. 5. Wśród wielu dyscyplin największe zainteresowanie u mężczyzn wzbudziły: piłka nożna (11,5% badanych), siatkówka (8%), koszykówka (7,5%) i pływanie (5,5%). Kobiety preferowały zaś pływanie (10%), aerobik (7,5%), taniec (6%), siatkówkę (5,5%) i koszykówkę (5,5%).

Tab. 5. Preferowana dyscyplina zajęć rekreacyjnych

Dyscyplina	Studenci	Studentki
aerobik	0%	7,5%
pływanie	5,5%	10%
koszykówka	7,5%	5,5%
piłka nożna	11,5%	1%
taniec	0%	6%
piłka siatkowa	8%	5,5%
lekkoatletyka	3%	2%
sporty walki	1,5%	1%
tenis	0,5%	1%

Deklarację uczestnictwa w zajęciach fakultatywnych o charakterze sportowym wyraziło 33% mężczyzn i 18,5% kobiet. Brak zainteresowania taką formą aktywności fizycznej stwierdzono u 42% studentów i 59,5% studentek (tab. 6).

Tab. 6. Zainteresowanie udziałem w fakultatywnych zajęciach sportowych

Zajęcia fakultatywne sportowe	Studenci	Studentki
tak	33%	18,5%
nie	42%	59,5%
trudno odpowiedzieć	25%	22%

Najpopularniejszymi dziedzinami sportu, które chcieliby uprawiać mężczyźni w ramach fakultatywnych zajęć sportowych to w kolejności: piłka nożna (10,5% badanych), siatkówka (8%), koszykówka (5,5%) i tenis (1,5%) – tab. 7. Kobiety najchętniej trenowałyby siatkówkę (5%), koszykówkę (3%) i tenis (1,5%).

Tab. 7. Preferowana dyscyplina zajęć sportowych

Dyscyplina	Studenci	Studentki
piłka nożna	10,5%	0%
piłka siatkowa	8%	5%
koszykówka	5,5%	3%
pływanie	1,5%	0,5%
tenis	1,5%	1,5%
kulturystyka	0,5%	1%

Dyskusja

Kultura fizyczna stanowi integralną i komplementarną część ogólnoedukacyjnego programu szkoły wyższej, w znaczącym stopniu uczestniczy w procesie przygotowania młodzieży akademickiej do dorosłego życia zawodowego, w rodzinie i społeczeństwie [Dziubiński 2000]. Wśród wielu form uczestnictwa w kulturze fizycznej dominujące i szczególnie ważne miejsce zajmuje wychowanie fizyczne, celem którego jest wspomaganie zdrowia, rozwoju fizycznego, motorycznego oraz przygotowanie do podtrzymania tych wartości w okresie późniejszym [Peplowski 1995]. Ważne wydaje się poznanie opinii młodzieży akademickiej o wychowaniu fizycznym, ich oceny programu realizowanego w uczelni oraz sugerowanych propozycji w celu modyfikacji programu i wzbogaceniu oferty zajęć, tak aby propozycja była jak najszersza i zgodna z celami ważnymi z punktu widzenia pomysłowości zawodowej i społecznej studentów, a także z ich oczekiwaniami. Opinie studentów Uniwersytetu Gdańskiego o zasadach uczestnictwa w zajęciach wychowania fizycznego są podzielone. Ponad połowa badanych opowiedziała się za dobrowolnością uczestnictwa, w tym 53% mężczyzn i 57% kobiet. Za obowiązkowymi zajęciami przez cały okres studiów optowało 24% studentów i 15,5% studentek. Na I i II roku studiów w obowiązkowych zajęciach chciałoby uczestniczyć 23% mężczyzn i 27,5% kobiet. Uzasadnieniem był zamiar samodzielnego decydowania o sposo-

bie spędzania czasu wolnego (18% mężczyzn i 30,5% kobiet), natomiast jedna piąta badanych uważa, że udział w zajęciach wychowania fizycznego daje gwarancję systematycznej aktywności fizycznej i dobrego samopoczucia. Opinię tę potwierdzają badania Lisickiego [2002, 2006] w wyższych szkołach Trójmiasta i sześciu uczelniach medycznych w Polsce, gdzie najczęściej zwolenników uzyskał pogląd o dobrowolności udziału w zajęciach wychowania fizycznego przez cały okres studiów. W badaniach środowiska uczelni szczecińskich na I roku studiów jedna czwarta badanych (23,96% mężczyzn i 23,36% kobiet) deklarowała uczestnictwo w zajęciach wychowania fizycznego wyłącznie z powodu konieczności uzyskania zaliczenia z przedmiotu [Umiastowska 2007].

Zdecydowana większość (73% mężczyzn i 83% kobiet) opowiadała się za realizacją programu zajęć z zakresu różnych dyscyplin sportowych oferowanych przez SWFiS z możliwością samodzielnego ich wyboru. W badaniach studentów Politechniki Wrocławskiej 83% respondentów optowało za tworzeniem grup według zainteresowań sportowych [Biezuński i Jarosz 2005].

Badani deklarowali chęć uczestnictwa w zajęciach fakultatywnych o charakterze rekreacyjnym (jedna trzecia mężczyzn i kobiet) oraz sportowym (33% mężczyzn i 18,5% kobiet). Płeć różnicowała zainteresowania dziedzinami sportu, które miałyby służyć poprawie sprawności fizycznej i stanu zdrowia. Mężczyźni chcieliby uprawiać przede wszystkim gry zespołowe (piłkę nożną, siatkówkę i koszykówkę) oraz pływanie. Kobiety za najbardziej atrakcyjne uznały pływanie, aerobik, taniec, siatkówkę i koszykówkę. Popularność tych dyscyplin w środowisku młodzieży studiującej potwierdzają badania Czapli [2005], Kaweckiego i Rutkowskiej [2008], Krawczyka [2005] i Lisickiego [2002, 2006].

Mimo że z licznych badań próbujących określić model uczestnictwa młodzieży akademickiej w kulturze fizycznej wynika, iż istnieje pewna rozbieżność pomiędzy deklaracjami a późniejszym rzeczywistym udziałem w różnych formach aktywności fizycznej [Derbich 1995], Studium Wychowania Fizycznego i Sportu powinno w ofercie zajęć uwzględnić swego rodzaju życzenia i sugestie ze strony badanych. Powinna ona być także zgodna z celami ważnymi z punktu widzenia pomysłowości zawodowej i społecznej studentów [Dziubiński 2000].

Wnioski

Ponad połowa badanych opowiedziała się za dobrowolnością uczestnictwa w zajęciach wychowania fizycznego przez cały okres studiów.

Zdecydowana większość badanych oczekuje realizacji programu zajęć wychowania fizycznego z zakresu różnych dyscyplin oferowanych przez Studium Wychowania Fizycznego i Sportu, z możliwością samodzielnego ich wyboru.

Jedna trzecia badanych wykazała zainteresowanie udziałem w fakultatywnych zajęciach rekreacyjnych.

Deklarację uczestnictwa w zajęciach fakultatywnych o charakterze sportowym wyraziło dwukrotnie więcej mężczyzn i niż kobiet.

Studium Wychowania Fizycznego i Sportu powinno dołożyć wszelkich starań, aby propozycja zajęć wychowania fizycznego była jak najszersza i zgodna z celami ważnymi z punktu widzenia pomysłowości zawodowej i społecznej studentów. Powinna ona też uwzględniać swego rodzaju życzenia i sugestie ze strony studentów.

Bibliografia

- Biežuński J., Jarosz R. (2005), *Oferta dydaktyczna SWFiS Politechniki Wrocławskiej w semestrze zimowym 2005/2006* [w:] *Wychowanie fizyczne studentów. Przeżytek czy konieczność?*, red. H. Hanusz, B. Korpak, Akademicki Związek Sportowy. Zarząd Główny, Warszawa, s. 89–98.
- Czapla K. (2005), *Zainteresowania aktywnością ruchową studentów II roku Politechniki Śląskiej*. [w:] *Wychowanie fizyczne studentów. Przeżytek czy konieczność?*, red. H. Hanusz, B. Korpak, Akademicki Związek Sportowy. Zarząd Główny, Warszawa, s. 125–130.
- Derbich B. (1995), *Świadomość potrzeb a rzeczywiste uczestnictwo w kulturze fizycznej studentów różnych środowisk akademickich* [w:] *Kultura fizyczna studentów. Jej stan i perspektywy*, red. K. Obodyński, WSP, Rzeszów, s. 49–54.
- Drabik J. (1996), *Potrzebna zmiana filozofii lekcji wychowania fizycznego i kształcenia nauczycieli*, „Lider”, nr 9, s. 7–10.
- Dziubiński Z. (2000), *Studencka kultura fizyczna na przełomie wieków. Próba diagnozy i propozycja zmian* [w:] *Kultura fizyczna studentów w okresie transformacji szkolnictwa wyższego w Polsce*, red. Z. Dziubiński, B. Gorski, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa, s. 148–164.
- Kawecki L., Rutkowska E. (2008), *Akademickie wychowanie fizyczne w promocji zdrowia* [w:] *Zdrowie – Kultura Zdrowotna – Edukacja. Perspektywa społeczna i humanistyczna*, t. II, AWFIS, Gdańsk, s. 85–92.
- Krawczyk K. (2005), *Kultura fizyczna studentów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – jako oferta marketingowa* [w:] *Wychowanie fizyczne studentów. Przeżytek czy konieczność?*, red. H. Hanusz, B. Korpak, Akademicki Związek Sportowy. Zarząd Główny, Warszawa, s. 99–108.
- Lisicki T. (2002), *Ogólna sprawność fizyczna oraz postawy wobec profilaktyki zdrowotnej i aktywności ruchowej studentów I roku. Na przykładzie studentów szkół wyższych Trójmiasta*, AWFIS, Gdańsk.
- Lisicki T. (2006), *Studenci I roku akademii medycznych wobec wymogów zdrowego stylu życia*, AWFIS, Gdańsk.
- Pepłowski A. (1995), *Kultura fizyczna w promocji zdrowia środowiska akademickiego Lublina* [w:] *Uczelnia promująca zdrowie*, red. B. Kawczyńska-Butrym, UMCS, Lublin, s. 81–101
- Umiastowska D. (2007), *Zmiana modelu akademickiego wychowania fizycznego w świetle badań uczestnictwa szczecińskich studentów w kulturze fizycznej*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.

STRESZCZENIE

Badania przeprowadzone wśród studentów I roku studiów stacjonarnych Uniwersytetu Gdańskiego miały na celu dokonanie diagnozy postaw i oczekiwań studentów wobec zajęć wychowania fizycznego. Badaniom ankietowym

poddano 400 studentów, w tym 200 mężczyzn i 200 kobiet. Wyniki badań wskazują, że zdecydowana większość badanych oczekuje realizacji programu zajęć wychowania fizycznego z zakresu różnych dyscyplin oferowanych przez Studium Wychowania Fizycznego i Sportu, z możliwością samodzielnego ich wyboru.

Słowa kluczowe: wychowanie fizyczne, studenci, oczekiwania

KINGA TUCHOLSKA¹, MARIAN FIEDOR²

¹Institut Psychologii Stosowanej, Uniwersytet Jagielloński

²Zakład Teorii i Metodyki Sportu, Akademia Wychowania Fizycznego
w Krakowie

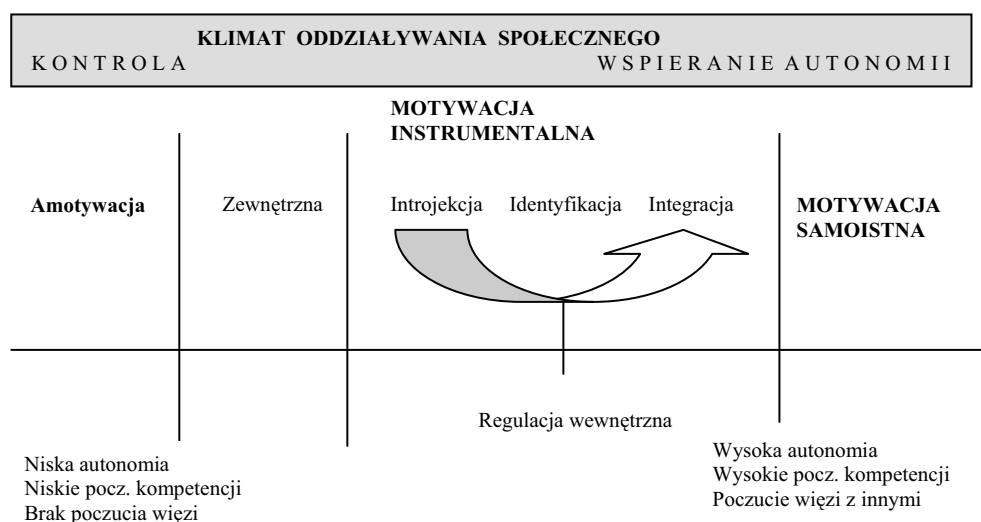
**RELACJA TRENER–SPORTOWIEC
Z PERSPEKTYWY TEORII AUTODETERMINACJI**

Wstęp

Trenerzy, spędzając wiele czasu ze sportowcami, towarzysząc im w przygotowaniach do startów i na zawodach, odgrywają znaczącą rolę w kształtowaniu doświadczeń związanych ze sportem. Mają realny wpływ nie tylko na poziom ich formy fizycznej czy efekty osiągnięte przez trenujących pod ich okiem, ale mogą również wpływać na sposób funkcjonowania psychicznego, np. wytrwałość czy siłę i rodzaj przejawianej przez nich motywacji, poczucie dobrostanu (well-being) oraz poziom zaspokojenia podstawowych potrzeb psychologicznych [1, 5, 8].

Na szczególną rolę środowiska i tzw. klimatu oddziaływania społecznego w kształtowaniu i wzmacnianiu autonomicznych zachowań i motywacji samoistnej człowieka zwracają uwagę zwolennicy teorii autodeterminacji (self-determination theory, SDT) [2, 3, 6]. Stoją oni na stanowisku, iż bycie w relacji z osobą wspierającą autonomię przyczynia się do wzrostu efektów podejmowanych aktywności oraz do poprawy funkcjonowania psychologicznego (por. ryc. 1). Ma to związek z faktem zaspokojenia podstawowych, w świetle teorii SDT, potrzeb psychologicznych, jakimi są: potrzeba autonomii (samostanowienia), potrzeba kompetencji (efektywności) i potrzeba znaczących relacji z innymi (szczególnie osobami znaczącymi). W myśl teorii SDT każde podejmowane przez człowieka zachowanie, w tym również uprawianie sportu, ma zaspokajając jego podstawowe potrzeby psychologiczne. Jeśli treningi są u danej osoby okazją do zaspokojenia tych potrzeb, będzie rosła jej samoistna motywacja (auto-

determinacja) do ich podejmowania. Środowisko kontrolujące prowokuje natomiast do podejmowania zachowań regulowanych przez czynniki zewnętrzne – pod wpływem kar lub nagród czy specyficznych stanów wewnętrznych osoby, takich jak poczucie powinności, przymusu, presji. Funkcjonowanie zdeterminowane przez kontrolę może przybrać formę uległości lub oporu względem nacisku wymagań otoczenia lub siebie samego. Wiąże się z odczuwaniem presji i przymusu, a nierzadko i konfliktu wewnętrznego i nie sprzyja dobremu funkcjonowaniu. Wydaje się, iż prawidłowości te można również odnieść do specyfiki relacji pomiędzy trenerem a rozwijającym pod jego kierunkiem swe umiejętności sportowe studentem AWF.

Ryc. 1. Kontinuum motywacji w kontekście klimatu otoczenia społecznego i potrzeb psychologicznych [Ryan, Deci 2000]

Relacja pomiędzy trenującym a jego szkoleniowcem wydaje się być szczególnie, gdyż w pierwszym rzędzie rola trenera kojarzy się ze ścisłą kontrolą przebiegu szkolenia, diety i innych aktywności sportowca a nie wspieraniem jego autonomii. Szkolenie sportowe implikuje, jakby się wydawało, niesprzyjający klimat presji. Wymaga bowiem przestrzegania ściśle określonych zasad – odnośnie techniki gry, ilości i częstości odbywanych treningów itp. Powszechne jest w toku szkolenia przyznawanie nagród za dobre wykonanie zadania – a jak wiadomo – nagradzanie powoduje niemal automatycznie spadek motywacji samoistnej do wykonywania tej aktywności. Ogłaszane z dużym wyprzedzeniem terminy zawodów wyznaczają ramy czasowe dla treningów oraz wywołują presję „terminu ostatecznego” (*deadline*) końca przygotowań. Sportowcy są niemal stale obserwowani i oceniani przez osoby zainteresowane ich wynikami

(trenerów, rodziców, rówieśników, rywali sportowych). Zasadniczo ogranicza się im możliwość wyboru sposobu działania – to trenerzy biorą odpowiedzialność za opracowywanie planów ich treningów i strategii pokonania przeciwnika sportowego. Takie są realia. Od trenera zależy, czy potraktuje je jak okazję do sprawowania nad zawodnikiem kontroli, czy będzie wspierał w tych specyficznych warunkach jego autonomię. Szkoleniowcy, którzy preferują styl kontrolujący, zachowują się w stosunku do swoich podopiecznych dyrektywnie (np. „Będziesz zagrywał tak, jak ci mówię, albo zostajesz na ławce”). Ci wspierający autonomię dają więcej swobody, możliwość podjęcia decyzji i wykazania się inicjatywą (np. „Ćwiczyliśmy trzy różne zagrania, podczas gry ty zdecyduj, które najlepiej będzie wykorzystać”).

Podjęty w tej pracy problem badawczy dotyczy poszukiwania związku pomiędzy stworzonym przez trenera klimatem szkolenia sportowego a psychologicznym funkcjonowaniem pracujących pod jego kierunkiem studentów AWF. Prowadzone badania mają na celu ustalenie, jaki jest poziom zaspokojenia podstawowych potrzeb psychologicznych studentów w zależności od stopnia, w jakim wzmacniane jest przez trenera ich poczucie autonomii. Tym samym badania służą weryfikacji założeń teorii autodeterminacji na gruncie polskim.

Opierając się na tezach teorii autodeterminacji można zakładać, że postrzeganie przez studentów trenera jako wspierającego ich autonomię w trakcie szkolenia sportowego (tj. jako tworzącego klimat sprzyjający szkoleniu) wiąże się z zaspokojeniem ich podstawowych potrzeb psychologicznych i – co za tym idzie – lepszym funkcjonowaniem intrapsychnym.

Badani

Grupę badanych (N=230) stanowili studenci IV i V roku oraz II roku SUM Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie. Średnia wieku badanych wynosiła niemal 24 lata (M=23,68; SD=2,04). W grupie badanych 35% stanowiły kobiety (N=81) natomiast 65% mężczyźni (N=149). Liczebności te stanowią odzwierciedlenie naturalnej dysproporcji w zakresie udziału płci na tego typu uczelni wyższej, jaką jest AWF.

Metody

Badania przeprowadzono w formie grupowej podczas zajęć akademickich w grudniu 2007 roku. Miały one charakter dobrowolny i anonimowy. Do pomiaru zmiennych zastosowano psychologiczne metody kwestionariuszowe, opracowane na gruncie teorii SDT.

Kwestionariusz klimatu szkolenia sportowego (*Sport Climate Questionnaire* – SCQ) służy do badania tego, jak sportowiec postrzega relację ze swym

trenerem, instruktorem czy szkoleniowcem – jako wspierającą jego autonomię czy też dającą poczucie bycia kontrolowanym. Kwestionariusz składa się z 15 stwierdzeń, na które respondent odpowiada zakreślając jedną z siedmiu cyfr, przy czym 1 oznacza „zupełnie się nie zgadzam”, 4 – „nie jestem zdecydowany”, 7 – „całkowicie się zgadzam”. Po zsumowaniu wyników w piętnastu itemach (i „odwróceniu” punktacji w itemie nr 13) otrzymuje się wskaźnik ogólny w skrócie określany WA (wskaźnik Wsparcia Autonomii). Może on przybierać wartości od 15 do 105 punktów. Przyjmuje się, że wspierający autonomię styl postępowania szkoleniowca sprzyja kształtowaniu i wzmacnianiu poczucia samostanowienia u jego podopiecznych. Niski poziom wskaźnika wspierania autonomii przemawia za kontrolującym stylem postępowania trenera. Wskaźnik rzetelności metody SCQ wynosi $\alpha = 0,97$ [Pietraszuk 2006]).

Do pomiaru funkcjonowania intrapsychicznego badanych studentów zastosowano E.L. Deciego i R.M. Ryana [2000] Skalę podstawowych potrzeb psychologicznych (*Basic Psychological Needs Scale*) w tłumaczeniu i opracowaniu Z. Uchnasta. Składa się ona z 21 itemów. Osoba badana wpisuje przy każdym stwierdzeniu cyfrę od 1 do 7, opisującą, na ile to zdanie odnosi się do niej, przy założeniu, że 1 oznacza „całkowicie fałszywe”, 4 – „częściowo prawdziwe”, 7 – „całkowicie prawdziwe”. Metoda ta pozwala zmierzyć poziom zaspokojenia trzech podstawowych potrzeb psychologicznych:

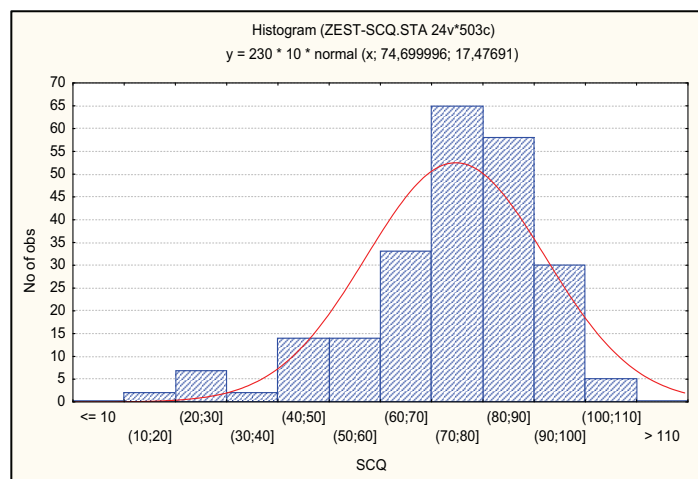
1. Potrzeby autonomii (ang. *autonomy*) – kierowania sobą, możliwości działania w poczuciu wolności oraz swobody wyboru;
2. Potrzeby kompetencji (ang. *competence*) – wpływu na przebieg zdarzeń i efekty podejmowanych działań;
3. Potrzeby relacji z innymi (ang. *relatedness*) – naturalnej potrzeby więzi, przynależności, troski o innych i współdziałania.

Czwarty, ustalany po zastosowaniu tej metody wskaźnik sumaryczny, ma charakter ogólny i odzwierciedla stopień zaspokojenia wszystkich potrzeb psychologicznych. Ustalone na próbie anglojęzycznej współczynniki alfa Cronbacha dla poszczególnych skal metody SCQ wynoszą od $\alpha = 0,73$ do $\alpha = 0,84$.

Wyniki w Kwestionariuszu szkolenia sportowego (SCQ) oraz w Skali podstawowych potrzeb psychologicznych prezentowane są w skali tenowej (T), gdzie średnia (M) wynosi 50, a odchylenie standardowe (SD) 10.

Wyniki

Studenci IV i V roku AWF w Krakowie, ustosunkowując się stwierdzeń zawartych w Kwestionariuszu klimatu szkolenia sportowego (SCQ), opisali, jak postrzegają swoje relacje z trenerami, pod okiem których rozwijają swoje umiejętności sportowe. Oceniali je przez pryzmat tego, na ile trenerzy wydają się wspierać ich autonomiczność w działaniu. Pełny rozkład wyników uzyskanych przez 230 poddanych badaniu studentów prezentuje ryc. 2.

Ryc. 2. Rozkład wyników we wskaźniku Wsparcia Autonomii, mierzonym kwestionariuszem klimatu szkolenia sportowego, poddanych badaniu studentów

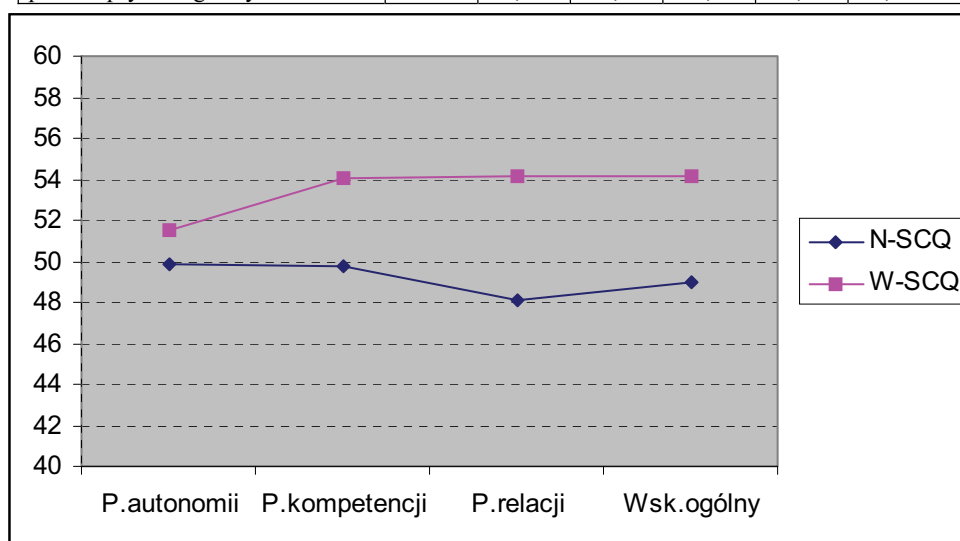
Średnia wyników we wskaźniku Wsparcia Autonomii była dość wysoka i wyniosła w całej grupie $M = 74,7$ przy odchyleniu standardowym $SD = 17,47$. Wynik minimalny wyniósł 16 punktów, zaś maksymalny 105 punktów (przy rozstępie teoretycznym 15–105 punktów). Wskaźnik skośności ($-1,082$) wskazuje lewostronną asymetrię rozkładu, co oznacza, że większość wartości leży po prawej stronie teoretycznego środka przedziału. Większość wyników skupia się wokół średniej (wskaźnik kurtozy wynosi 1,253). Nie stwierdzono w tej grupie statystycznie znaczących różnic pomiędzy kobietami i mężczyznami w zakresie postrzegania własnych trenerów sportowych jako bardziej lub mniej wspierających ich autonomię.

W celu zbadania współzależności pomiędzy tworzonym przez trenera klimatem szkolenia sportowego a charakterystyką psychologiczną jego podopiecznych, wyodrębniono spośród poddanych badaniom studentów AWF dwie grupy skrajne. Jedną grupę utworzyli studenci postrzegający swojego szkoleniowca jako wyraźnie wzmacniającego ich autonomię (skrótowo ta grupa oznaczona będzie symbolem W-WA). W tej grupie znalazło się 35 trenujących studentów (w tym 40% kobiet i 60% mężczyzn), których wskaźnik Wsparcia Autonomii był najwyższy. Ich wyniki mieściły się w granicach 91–105 punktów. Drugą grupę utworzyło 39 trenujących (w tym 44% kobiet i 56% mężczyzn), którzy postrzegali swojego trenera sportowego jako mało wspierającego ich autonomię i prezentującego kontrolujący styl prowadzenia ich w akademickim szkoleniu sportowym. Wyniki tej grupy (określanej skrótowo N-WA) były najniższe wśród wszystkich badanych i mieściły się w granicach 16–60 punktów.

Studenci tworzący grupę W-WA (wysoki poziom odczuwanego wsparcia ich autonomii) mają poczucie, że są akceptowani przez swojego trenera sportowego. W pełni mu ufają i czują, że mogą zachowywać się w stosunku do niego otwarcie. Są przeświadczeni, że zależy mu na nich, jako osobach; że liczy się on z ich zdaniem i odczuciami. Postrzegają trenera jako osobę, która stara się zrozumieć najpierw ich punkt widzenia, zanim zaproponuje własne rozwiązania. Czują, że daje on im możliwość dokonywania własnych wyborów, że wierzy w nich. Zachęca ich do krytycznego myślenia i stawiania pytań, a zapytany odpowiada wyczerpująco. Przyznają, że czują się komfortowo w relacji z nim.

Tab. I. Średnie wyników (M), odchylenia standardowe (SD) oraz wskaźniki statystycznej istotności różnic między nimi w Skali podstawowych potrzeb psychologicznych w wyodrębnionych grup skrajnych (N-WA i W-WA)

Skala podstawowych potrzeb psychologicznych	N-WA (N=39)		W-WA (N=35)		t	p
	M	SD	M	SD		
Potrzeba autonomii	49,9	9,13	51,54	10,51	-0,72	0,4735
Potrzeba kompetencji	49,77	8,71	54,06	10,47	-1,92	0,0587
Potrzeba relacji z innymi	48,08	10,67	54,17	12,03	-2,31	0,0238
Wskaźnik ogólny zaspokojenia potrzeb psychologicznych	49	9,62	54,17	11,40	-2,12	0,0379

Rycina 3. Średnie wyników w Skali podstawowych potrzeb psychologicznych uzyskanych przez studentów o wysokim (W-WA) i niskim poczuciu wsparcia autonomii (N-WA)

Studenci tworzący grupę N-WA (niski poziom odczuwanego wsparcia w zakresie autonomii) czują się lekceważeni lub nadmiernie kontrolowani przez swoich trenerów sportowych. Sygnalizują brak porozumienia z nimi, brak zaufania i poczucie, że nie dają im oni możliwości dokonywania własnych wyborów i współdecydowania w sposób wolny w sprawach, które ich dotyczą.

Sprawdzono, jak kształtują się wyniki opisanych grup skrajnych w Skali podstawowych potrzeb psychologicznych. Tabela I prezentuje pełne zestawienie danych statystycznych, zaś rycina 3 jest ich ilustracją.

Wstępna analiza uzyskanych danych pozwala stwierdzić, że pomiędzy wyodrębnionymi grupami studentów (W-WA oraz N-WA) zachodzą statystycznie istotne różnice w zakresie poziomu wyników w dwóch skalach: Potrzeby relacji z innymi ($p < 0,0238$) oraz we Wskaźniku ogólnego poziomu zaspokojenia potrzeb psychologicznych ($p < 0,0379$). Dodatkowo należy zauważyć iż w skali Potrzeby kompetencji zaznacza się wyraźna tendencja ($p < 0,0587$) do uzyskiwania wyższych wyników w grupie W-WA.

Studenci, którzy w środowisku akademickim pracują w klimacie wsparcia ich poczucia autonomii, okazują się pod pewnymi względami funkcjonować psychicznie w jakościowo różny sposób niż pozostali. Tych, którzy mają trenerów wzmacniających ich autodeterminację, cechuje zaspokojenie potrzeby bliskości w relacjach z ludźmi, ale także wyraźnie wyższy poziom zaspokojenia pozostałych podstawowych potrzeb psychicznych – kompetencji, samostanowienia o sobie). Osoby te czują, że innym zależy na nich, że mogą na innych polegać i pozostają w głębokich relacjach emocjonalnych (zaspokojona potrzeba bliskości). Mają poczucie, że mogą dokonywać wyboru w sprawach ich dotyczących i kontrolować samodzielnie przebieg własnego działania (zaspokojona potrzeba autonomii). Towarzyszy im również przekonanie o skuteczności podejmowanych przez nich działań – zbudowane na otrzymanywanych pozytywnych, konstruktywnych informacjach zwrotnych (zaspokojona potrzeba kompetencji).

Tab. II. Macierz korelacji r-Pearsona pomiędzy wskaźnikiem Wsparcia Autonomii (WA-SCQ) a wymiarami Skali Podstawowych Potrzeb Psychologicznych, Skalami Psychologicznej Jakości Życia oraz wymiarami Kwestionariusza PO-PB

Skale pomiaru psychologicznego	WA-SCQ
Potrzeba autonomii	0,05
Potrzeba kompetencji	0,14*
Potrzeba relacji z innymi	0,16*
Wskaźnik ogólny zaspokojenia potrzeb	0,15*

Uwaga: wskaźniki oznaczone asteryksem (*) pozostają statystycznie istotne na poziomie $p < 0,05$

Studentów z grupy N-WA, którzy mają poczucie, że ich trening sportowy przebiega w klimacie kontroli i presji, cechuje zdecydowanie niższy poziom

zaspokojenia podstawowych potrzeb psychicznych i w związku z tym mniejsza satysfakcja z podejmowanej aktywności sportowej.

Przeprowadzona dodatkowo na wynikach całej grupy studentów ($N = 230$) analiza korelacji r -Pearsona pomiędzy wskaźnikiem wsparcia autonomii w warunkach szkolenia sportowego (WA-SCQ) a wskaźnikami Skali podstawowych potrzeb psychologicznych (por. tab. II) pozwoliła potwierdzić pozytywny, choć niezbyt silny związek pomiędzy wspieraniem autonomii a potrzebą kompetencji ($r = 0,14$), relacji z innymi ($r = 0,16$) oraz ogólnym wskaźnikiem zaspokojenia potrzeb psychologicznych ($0,15$).

Analiza wyników

Przeprowadzone badania pozwoliły pozytywnie zweryfikować hipotezę o znaczącym wpływie trenerów sportowych na poziom zaspokojenia podstawowych potrzeb psychologicznych szkolących się pod ich okiem sportowców. Jako osoby znaczące, tworząc klimat wspierający autonomię, mogą pośrednio kształtować poziom i typ motywacji u swych podopiecznych (oraz ich następstwa), gdyż wpływają bezpośrednio na to, jak sportowcy postrzegają swój poziom kompetencji, autodeterminacji i relacji z innymi.

Uzyskane przez nas wyniki, choć są pierwszymi tego typu prowadzonymi na gruncie polskim, wpisują się w nurt badań prowadzonych na przestrzeni ponad 20 lat (ich przegląd znaleźć można np. w publikacjach [7, 8]), wskazujących jednoznacznie na powiązanie zachowania trenera z poczuciem satysfakcji pracujących pod jego kierunkiem zawodników. Potwierdzają również doniesienia z najnowszych badań [1], niosących potwierdzenie tezy, że wspieranie autonomii przez trenerów sportowych skutkuje wzrostem motywacji do podejmowania zachowań autonomicznych, zwiększeniem ich wytrwałości, podniesieniem poczucia witalności oraz zaspokojeniem potrzeb psychologicznych jego podopiecznych.

Wnioski

W świetle uzyskanych wyników autodeterminacja studentów AWF, rozumiana jako zdolność do podejmowania przez nich działań autonomicznych (tu: w procesie szkolenia sportowego), okazuje się być w znacznej mierze związana z podejściem trenera, pod kierunkiem którego pracują i tworzonym przez niego klimatem szkolenia. Przyjęta hipoteza badawcza została więc zweryfikowana pozytywnie. Oddziaływanie trenera, mającego na celu nie tylko przekazanie wiedzy, umiejętności i poprowadzenie ich szkolenia, ale i wzmacnianie autonomii swych podopiecznych, okazuje się niezwykle znaczące.

Należy zauważyć, iż wzmacnianie autonomii, w świetle teorii SDT oraz uzyskanych wyników, to nie to samo co wzmacnianie samowystarczalności czy

niezależności. Poddawany treningowi student zawsze będzie pozostawać w pewnej zależności od swego trenera/nauczyciela. Z natury tego kontaktu osoby te pozostają oni w układzie niesymetrycznym. W tym kontekście wspieranie autonomii przez osoby na pozycji autorytetu (wspomnianych szkoleniowców/nauczycieli akademickich) oznacza wzmacnianie każdego ze swych podopiecznych jako osoby mającej wolny wybór i mogącej samo stanowić o sobie. Kluczem zdaje się tu być dobry emocjonalnie kontakt oraz komunikowanie – oprócz treści dydaktycznych – że jest osobą ważną, akceptowaną, rozumianą i szanowaną. Wzmacnianie autonomii okazuje się ono polegać na zaspokajaniu trzech podstawowych potrzeb psychologicznych: potrzeby autonomii, potrzeby kompetencji i doświadczenia skuteczności w działaniu oraz potrzeby związków interpersonalnych. Płynące z tego poczucie samoukierunkowania, panowania nad sytuacją oraz poczucie więzi z innymi warunkuje dobre funkcjonowanie, integralność, zdrowie psychologiczne oraz optymalny rozwój indywidualny i społeczny [6].

Podsumowując, przeprowadzone badania jednoznacznie wskazują, że jeśli trenerzy sportowi wspierają autonomię swych podopiecznych, to oni lepiej funkcjonują pod względem psychologicznym.

Bibliografia

1. Conroy D.E., Coatsworth J.D., *Assessing autonomy-supportive coaching strategies in youth sport*, "Psychology of Sport and Exercise" 2007, 8, 671–684.
2. Deci, E.L., Ryan, R.M., *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*, Plenum Publishing Co. New York 1985.
3. Deci E.L., Ryan R.M., *Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being*, "American Psychologist" 2000, 55, 1, 68–78.
4. Pietraszuk T.K., *Burnout in Athletics, A test of Self-Determination Theory*. Niepublikowana praca dyplomowa, Texas Teach University, 2006.
5. Reinboth M., Duda J.L., *Perceived motivational climate, need satisfaction and indices of well-being in team sports: A longitudinal perspective*, "Psychology of Sport and Exercise" 2006, 7, 269–286.
6. Ryan R.M., Deci E.L., *Self-regulation and the problem of human autonomy: Does psychology need choice, self-determination, and will?*, "Journal of Personality" 2006, 74, 1557–1586.
7. Vallerand R.J., Deci E.L., Ryan R.M., *Intrinsic Motivation in Sport*, "Exercise and Sport Sciences Review" 1987, 15, 389–425.
8. Vallerand R.J., Losier G.F., *An Integrative Analysis of Intrinsic and Extrinsic Motivation in Sport*, "Journal of Applied Sport Psychology" 1999, 11, 142–169.

STRESZCZENIE

Jednym z głównych założeń teorii autodeterminacji (SDT) jest przekonanie, że tzw. klimat społeczny wpływa na jakość motywacji, efektywność działania oraz samopoczucie jednostek, które pozostają pod jego wpływem. Aby opisać jakość klimatu, teoretycy odwołują się do pojęcia wspieranie autonomii *versus*

kontrola, zakładając, że środowisko wspierające autonomię wzmacnia motywację samoistną, przyczynia się do zdrowego rozwoju i optymalnego funkcjonowania jednostki. Celem podjętych badań była weryfikacja założeń wspomnianej teorii w odniesieniu do klimatu szkolenia sportowego studentów AWF w Krakowie. Poddano badaniom 230 studentów (149 mężczyzn, 81 kobiet), średnia ich wieku wynosiła 23,68 lat. Badania przeprowadzono Kwestionariuszem Klimatu Szkolenia Sportowego oraz Skalą Podstawowych Potrzeb Psychologicznych. Ustalono wskaźniki korelacji między SCQ a zmiennymi psychologicznymi. Ponadto spośród badanych wyłoniono dwie grupy – studentów postrzegających trenerów sportowych jako wspierających ich autonomię oraz drugą, składającą się z osób postrzegających swoich trenerów jako silnie kontrolujących. Przeprowadzone analizy statystyczne pozwoliły ustalić, iż wspieranie zachowań autonomicznych przez trenerów sportowych okazuje się pozostawać w związku z wyższym poziomem zaspokojenia podstawowych potrzeb psychologicznych (potrzeby bliskich relacji, kompetencji, autonomii). Ujawnienie tych różnic stanowi podstawę interesujących i niezwykle ważnych z punktu widzenia praktyki pedagogicznej wniosków.

Słowa kluczowe: teoria autodeterminacji, klimat szkolenia sportowego, wspieranie autonomii, potrzeby psychologiczne

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ XII

JAROMIR GRYMANOWSKI, AGATA RZESZUTKO

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

**OPINIE STUDENTÓW WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
UNIwersYTETU RZESZOWSKIEGO O WARTOŚCIACH SPORTU**

Wprowadzenie

Pojęcie „opinia” ma powszechne zastosowanie zarówno w języku potocznym, jak i naukowym. To właśnie w opiniach i zachowaniach jednostki wobec danego obiektu, rzeczy, osoby czy zjawiska przejawiają się postawy. Opinie są werbalnym wyrazem postawy społecznej. Sport w powszechnym przekonaniu uważany jest za najważniejszy komponent kultury fizycznej. Zawdzięcza to m.in. niezwyklej popularności widowiska jako fenomenu kultury współczesnych społeczeństw, ogromnemu rezonansowi sukcesu sportowego, wskutek czego bywa wykorzystywany przez państwo dla celów politycznych i propagandowych. Sport właściwie realizowany w procesie wychowania przygotowuje obok innych dziedzin życia do uczestnictwa w życiu społecznym i uczestnictwa w szeroko pojętej kulturze fizycznej. Sport jako zjawisko społeczne wywiera istotny wpływ na zachowania i styl życia jednostek.

Sport jest definiowany przez M. Demela i A. Skład [2] jako *działalność uprawiana systematycznie, według pewnych reguł, odznaczająca się silnym pierwiastkiem współzawodnictwa oraz tendencją do osiągania coraz lepszych wyników, mająca na celu manifestację sprawności ruchowej*.

W niniejszej pracy przyjęto definicję sportu zaproponowaną przez J. Nowocienia [8]. W myśl tej definicji *sport jest procesem obejmującym organizowanie aktywności ruchowej człowieka, zarówno spontanicznej, jak też zinstytucjonalizowanej, indywidualnej i zespołowej, której celem jest zaspokojenie potrzeby fizjologicznej ruchu, zabawy, a także sprawdzenia się, poznania możliwości własnego organizmu, porównania osiągnięć własnych z innymi przy zachowaniu określonych norm i przepisów ustanowionych na potrzeby walki*

i współzawodnictwa w sportowych praktykach, dążenia do sukcesu sportowego, finansowego, indywidualnego i społecznego (politycznego, narodowego, patriotycznego). Za wyborem tej definicji sportu przemawiał fakt, iż uwzględnia ona aktualne warunki społeczno-ekonomiczne nowego ustroju w Polsce, a także wszystkie odmiany sportu, tj. m.in. wysoko kwalifikowanego i powszechnie określanego mianem „sportu dla wszystkich”.

Autorzy za celowe uznali zbadanie postaw studentów wobec współczesnego sportu, uwagi na jego wartości. Według Z. Krawczyka [6] *fundamentalną cechą charakterystyczną kultury fizycznej ujmowanej w kategoriach wartości jest jej autoteliczność. Jawi się ona zatem jako zbiór wartości stanowiących cel sam w sobie, a więc realizowanych dla nich samych. Uczestnictwo w niej podejmowane jest najczęściej z pobudek hedonistycznych, przybierających formy zabawowe. Nie znosi więc przymusu, jest postacią doświadczeń spontanicznych. Toteż w odbiorze społecznym kojarzy się ona najczęściej z czynnościami czasu wolnego, a formalnie przybiera z reguły postać bezinteresownej gry.* Należy w tym miejscu zaznaczyć, jak zauważa J. Kosiewicz, że sport i wychowanie wchodzi z sobą w różnego rodzaju ograniczone relacje o charakterze podrzędności, nadrzędności i niezależności [5]. Sport jest zjawiskiem podrzędnym w stosunku do wychowania w przypadku wykorzystywania go w procesie kształtowania osobowości. Tak dzieje się podczas lekcji wychowania fizycznego oraz w trakcie uprawiania różnych form „sportu dla wszystkich” służącego zachowaniu zdrowia, wypoczynkowi, rozwojowi sprawności fizycznej. Drugi rodzaj związku zdaniem autora o charakterze nadrzędności sportu w stosunku do wychowania występuje w klubach, związkach sportowych, szkołach mistrzostwa sportowego, gdzie wychowanie jest podporządkowane określonym celom sportowym. Trzeci rodzaj związku, gdzie sport i wychowanie są niezależne w stosunku do siebie, ma miejsce w przypadku sportu wyczynowego, gdzie sukces zawodowy (sportowy) jest kojarzony z sukcesem finansowym, niekoniecznie związanym ze zwycięstwem. Wychowawcze funkcje sportu dotyczą głównie wielu ról, które przyjmuje jednostka w trakcie sportowej aktywności. Osoby zaangażowane w sporcie szkolnym – zadaniem J. Nowocienia [9] – internalizują własne poglądy, postawy, normy, zachowania i społeczne role w środowisku społecznym, tym samym wpływając na kształtowanie się więzi społecznych i kulturowych integrujących nie tylko środowisko sportowe, ale także na całe środowisko szkolne oraz szerszej środowisko lokalne, miast, gminy itd. Wśród licznych stanowisk dotyczących wychowawczych wartości sportu, wyłaniają się dwa, które wydają się być najważniejsze. Pierwsze stanowisko prezentują teoretycy postulując argumenty potwierdzające możliwość zastosowania sportu jako moralnego środka przygotowania do życia. Z tezą tą koresponduje stwierdzenie S. Wołoszyna [10], który podaje, że sport w swojej istocie jest szkołą charakteru i moralności. Drugie stanowisko wyrażają pedagodzy, skłonni do zastępowania wszelkich form aktywności ruchowej najbardziej

atrakcyjną jej formą, a mianowicie rywalizacją sportową. Wskazując na wychowawcze wartości sportu Z. Żukowska [12] stwierdza, iż sport tym większą rolę może odegrać w procesie wychowania, im więcej szans stworzy nie tylko dla rozwoju indywidualnego człowieka, ale dla integracji całych zespołów w dążeniu do realizacji założonego celu.

Współczesny sport oprócz wartości wychowawczych kieruje się wg W.J. Cynarskiego [1] w stronę ostrej, bezpardonowej walki, często z przemocą i brutalnością, dla medalowych łowów i rekordomanii. *Brutalizacja jest jedną z kilkunastu wymienianych patologii, dręczących współczesny sport. Wyliczana jest często obok „chuligaństwa widowni sportowej”. Wynika ze skrajnej komercjalizacji, gdy zarówno widowisko sportowe, jak i zawodnicy stają się towarem na sprzedaż. Brutalizacja wiąże się z dehumanizacją i depersonalizacją sportu, który jest już towarem dostosowywanym do upodobań widowni i gubi samego człowieka – podmiot sportowych działań. Jest efektem, czy raczej elementem, brutalizacji kultury. W kulturze masowej dobrze sprzedaje się właśnie brutalne widowisko.*

Sport szczególnego znaczenia nabiera w odniesieniu do studentów wychowania fizycznego, bowiem nie tylko manifestuje się preferencją określonych dyscyplin sportowych uprawianych bądź w formie wyczynowej bądź rekreacyjnej, ale wpływa także na podnoszenie ich sprawności fizycznej.

Materiał, metoda i narzędzia badań

Celem podjętych badań była ocena postaw studentów wobec sportu i jego wartości. W badania zastosowano celowy dobór próby. Materiał poddany analizie i przedstawiony w niniejszym opracowaniu dotyczył młodzieży studiującej w latach 2004-2007 w Uniwersytecie Rzeszowskim na kierunku wychowania fizycznego na studiach stacjonarnych I stopnia.

Badania przeprowadzono w dwóch etapach, pierwszy w roku akademickim 2004/2005, a drugi w roku akademickim 2006/2007. Każdy etap badań realizowany był na początku roku akademickiego i obejmował badania ankietowe tej samej populacji studentów na I i III roku ich studiów uniwersyteckich.

W pierwszym etapie badań przebadano 164 studentów przyjętych na pierwszy rok studiów. Do drugiego etapu badań zakwalifikowano 127 osób. W drugim etapie badań w wyniku sesji egzaminacyjnych, liczebność badanych uległa zmniejszeniu i do analizy statystycznej zakwalifikowano 118 osób, w tym 30,5% stanowiły kobiety (36 osób), a 69,5% mężczyźni (82 osoby). Średni wiek badanej populacji wyniósł na I roku studiów 19,4 lat dla kobiet i 19,6 lat dla mężczyzn, przy indywidualnych wahaniami od 18 do 22 lat. Na III roku studiów przeciętny wiek badanych wyniósł 21,4 lat dla kobiet i 21,6 lat dla mężczyzn, przy indywidualnych wahaniami od 20 do 24 lat. Badani studenci pochodzili w większości z województwa podkarpackiego. 33,9% studentów pochodziło

z miast powyżej 100 tys. mieszkańców i ze wsi (32,2%). Ze średniej wielkości miast (od 50 do 100 tys. mieszkańców) oraz małych miasteczek (do 50 tys. mieszkańców) pochodziło odpowiednio 7,6% i 26,3% badanych. Najbardziej liczną grupę rodziców badanych stanowiły osoby z wykształceniem średnim (36,4%), następnie z wykształceniem poniżej średnim (28,0%), powyżej średnim (24,6%) i wyższym (11,0%). Studenci uczestniczący w badaniach byli absolwentami kolejno: liceów ogólnokształcących (70,3%), techników (21,2%) i liceów zawodowych (8,5%). W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety. W technice ankiety zastosowano autorski kwestionariusz anonimowej ankiety pt. „Zdrowie – sport – aktywność ruchowa” opracowany w Zakładzie Pedagogiki AWF w Warszawie pod kierunkiem dra hab. prof. AWF J. Nowocienia.

W opracowaniu wyników badań i ich statystycznej interpretacji posłużono się programem SPSS v.11.5 dla Windows. Wszystkie obliczenia statystyczne dokonano z wyłączeniem braków oraz nieudzielonych odpowiedzi. W celu weryfikacji hipotez oraz eksploracji związków występujących między poszczególnymi zmiennymi wykorzystano kilka rodzajów testów statystycznych takich jak: test chi – kwadrat oraz jednoczynnikową analizę wariancji (ANOVA) na poziomie istotności $\alpha=0,05$. W prezentacji wyników posłużono się wartością „p”, która jest najostrożniejszym ($p \leq \alpha$) poziomem istotności, przy którym można odrzucić testowaną hipotezę na podstawie danych empirycznych.

Wyniki badań

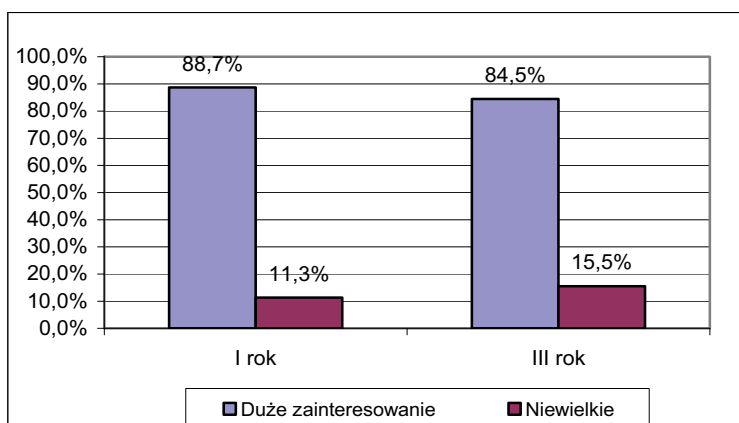
Postawy studentów wobec sportu opisano na podstawie wyników uzyskanych z drugiej części kwestionariusza ankiety pt. „Zdrowie – sport – aktywność ruchowa”. Część ta obejmowała zainteresowania sportem, motywy i częstotliwość jego uprawiania, a także wartości sportu w opiniach badanych.

Uzyskane wyniki badań pozwoliły ustalić, co badani rozumieją pod pojęciem „sport” i jaki jest ich poziom zainteresowania sportem. Za pomocą pytań otwartych sami mogli go zdefiniować a także wskazać największe, ich zdaniem, jego wartości.

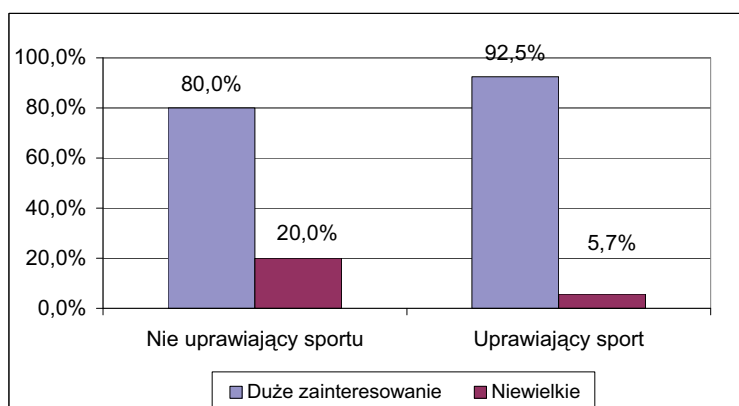
Zainteresowanie sportem studentów wychowania fizycznego okazało się oczywiste. Deklaratywnie studenci w większości (88,7% wskazań na pierwszym roku i 84,5% wskazań na trzecim roku studiów) wykazali duże zainteresowanie sportem (ryc. 1).

Z powyższych danych wynika również, iż zainteresowanie studentów sportem w stopniu dużym zmalało w toku studiów. Jest to zjawisko dość dziwne, gdyż pod wpływem edukacji fizycznej zainteresowanie studentów sportem powinno się zwiększyć. Korzystnym zjawiskiem jest fakt, iż zarówno na pierwszym, jak i na trzecim roku studiów nie zarejestrowano osób, które by wyrażały brak zainteresowania sportem. Mimo iż zainteresowanie sportem w toku stu-

diów zmniejszyło się, to jednak na I roku studiów wyniki badań ujawniły, że stopień zainteresowania badanych sportem w sposób istotny ($p = 0,03$) różnił studentów uprawiających sport wyczynowo i nieuprawiających. Zależność tę prezentuje rycina 2.

Ryc. 1. Zainteresowanie studentów sportem

Ryc. 2. Zależność między zainteresowaniem sportem studentów na I roku uprawiających sport wyczynowo i nieuprawiających

Z ryciny 2 wynika, iż studenci I roku uprawiający sport wyczynowo (92,5%) w istotnie większej liczbie deklarowali duże zainteresowanie sportem, w porównaniu z ich kolegami nieuprawiającymi go (80,0%). Dwa lata później zależność ta uległa zatarciu przekształcając się w tendencję ($p = 0,07$) wskazującą na większe zainteresowanie sportem studentów uprawiających sport wyczynowo (90,6%) niż nieuprawiających (78,5%).

Analizując postawy studentów wobec sportu zaobserwowano, iż sport cieszył się największym zainteresowaniem wśród studentów pochodzących kolejno z miast powyżej 50 do 100 tys. mieszkańców (100% na I roku studiów i 100% na III roku), z miast powyżej 100 tys. mieszkańców (odpowiednio 85,0% i 80,0%), ze wsi (odpowiednio 84,2%, 81,6%) i z miast do 50 tys. mieszkańców (odpowiednio 83,9% i 87,1%). Na I roku studiów najwięcej czasu na sport, w wymiarze większym niż 6 godzin tygodniowo, przeznaczały osoby pochodzące ze wsi (73,7%), następnie kolejno z miast: powyżej 100 tys. mieszkańców (72,5%), do 50 tys. mieszkańców (67,7%) i powyżej 50 do 100 tys. mieszkańców (44,4%). Mimo iż analiza wyników nie wykazała istotnych różnic między ilością czasu przeznaczanego przez studentów na sport a miejscem ich stałego zamieszkania, to w toku studiów ilość czasu przeznaczanego na sport, w wymiarze większym niż 6 godzin tygodniowo, zmieniła się. Najwięcej czasu na sport przeznaczały na III roku studiów osoby pochodzące z miast powyżej 100 tys. mieszk. (60,0%), następnie kolejno ze wsi (55,3%), z miast do 50 tys. mieszk. (51,6%) i na końcu z miast powyżej 50 tys. do 100 tys. mieszkańców (33,3%).

Analiza wyników badań za pomocą testu chi-kwadrat wykazała w toku studiów brak istnienia zależności między poziomem zainteresowania kobiet i mężczyzn sportem (I rok, $p=0,08$; III rok, $p=0,6$), miejscem ich zamieszkania (I rok, $p=0,6$; III rok, $p=0,2$), wykształceniem ich rodziców (I rok, $p=0,8$; III rok, $p=0,4$) oraz typem ukończonej przez nich szkoły średniej (I rok, $p=0,8$; III rok, $p=0,5$).

Tab. I. Sport w opinii studentów I roku studiów

Ranga	Pojęcie „sport”	Odpowiedzi studentów		
		Kobiety % dla n=36	Mężczyźni % dla n= 82	Ogółem % dla n= 118
1	Zawodnicze uprawianie dyscypliny sportowej	33,3	34,1	33,9
2	Aktywność ruchowa w czasie wolnym, aktywny wypoczynek	38,9	19,5	25,4
3	Sposób na zdrowie	19,4	24,4	22,9
4	Hobby, przyjemność, zabawa,	22,2	19,5	20,3
5	Wysoka sprawność fizyczna	11,1	13,4	12,7
6	Inne odpowiedzi: sposób na życie, sukces, kibicowanie, zasady moralne, idol	2,8	9,8	7,6
7	Dobrowolny wysiłek fizyczny	11,1	1,2	4,2

Uwaga: procenty nie sumują się do 100, bowiem respondenci udzielając odpowiedzi na to pytanie otwarte mieli możliwość swobodnej wypowiedzi

Studenci I roku studiów pod pojęciem sportu rozumieli przede wszystkim zawodnicze uprawianie dyscypliny sportowej (33,9%). Na kolejnych pozycjach znalazły się: aktywność ruchowa w czasie wolnym (25,4%), sposób na zdrowie (22,9%), przyjemność i zabawa (20,3%), wysoka sprawność fizyczna (12,7%). Mimo iż analiza danych za pomocą testu chi-kwadrat nie wykazała w toku studiów istotnych różnic ($p = 0,1$ na I roku i $p = 0,6$ na III roku), to jednak opinie studentów dotyczące rozumienia pojęcia „sport” są zróżnicowane zarówno w badanym okresie studiów jak i w obrębie płci. Dla kobiet I roku studiów sport to przede wszystkim aktywny wypoczynek i aktywność ruchowa w czasie wolnym (38,9%). Na kolejnych pozycjach kobiety lokowały zawodnicze uprawianie dyscypliny sportowej (33,3%), hobby i przyjemność (22,2%), sposób na zdrowie (19,4%), wysoka sprawność fizyczna i dobrowolny wysiłek (po 11,1%). Mężczyźni natomiast pod pojęciem „sport” rozumieli kolejno: zawodnicze uprawianie dyscypliny sportowej (34,1%), sposób na zdrowie (24,4%), aktywność ruchową w czasie wolnym i hobby (po 19,5%) oraz wysoką sprawność fizyczną (13,4%). Sport jako sposób na zdrowie uplasował się wśród kobiet na czwartej pozycji (19,4%), zaś wśród mężczyzn na drugiej (24,4%). Dwa lata później dla 35,6% studentów (41,7% kobiet i 32,9% mężczyzn) pojęcie sportu było kojarzone z zawodniczym uprawianiem dyscypliny sportowej. Rozumienie sportu jako sposobu na zdrowie zajęło u kobiet trzecią pozycję łącznie z rywalizacją mającą na celu manifestację sprawności fizycznej i innymi odpowiedziami (po 11,1%), a wśród mężczyzn (9,8%) czwartą pozycję.

Tab. II. Sport w opinii studentów III roku studiów

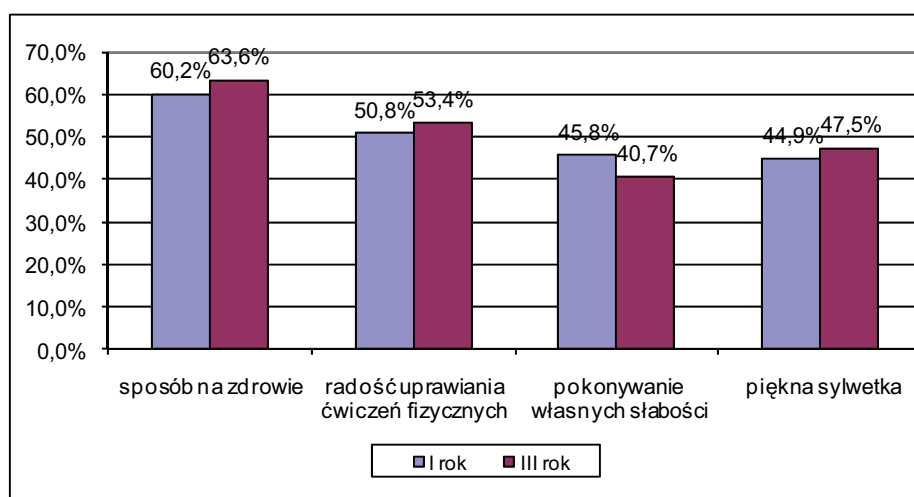
Ran- ga	Pojęcie „sport”	Odpowiedzi studentów		
		Kobiety % dla n=36	Mężczyźni % dla n= 82	Ogółem % dla n= 118
1	Zawodnicze uprawianie dyscypliny sportowej	41,7	32,9	35,6
2	Aktywność ruchowa w czasie wolnym związana z wysiłkiem fizycznym	36,1	32,9	33,9
3	Hobby, przyjemność, zabawa,	16,7	22,0	20,3
4	Rywalizacja mająca na celu manifestację sprawności fizycznej	11,1	18,3	16,1
5	Sposób na zdrowie	11,1	9,8	10,2
6	Inne odpowiedzi: sposób na życie, sukces, kibicowanie, zasady moralne, idol, finanse, pokonanie przeciwnika	11,1	4,9	6,8

Uwaga: procenty nie sumują się do 100, bowiem respondenci udzielając odpowiedzi na to pytanie otwarte mieli możliwość swobodnej wypowiedzi

Z powyższych analiz wynika, że studenci pod pojęciem „sport” w toku studiów rozumieli przede wszystkim zawodnicze uprawianie dyscypliny sportowej oraz aktywny wypoczynek i aktywność ruchową w czasie wolnym.

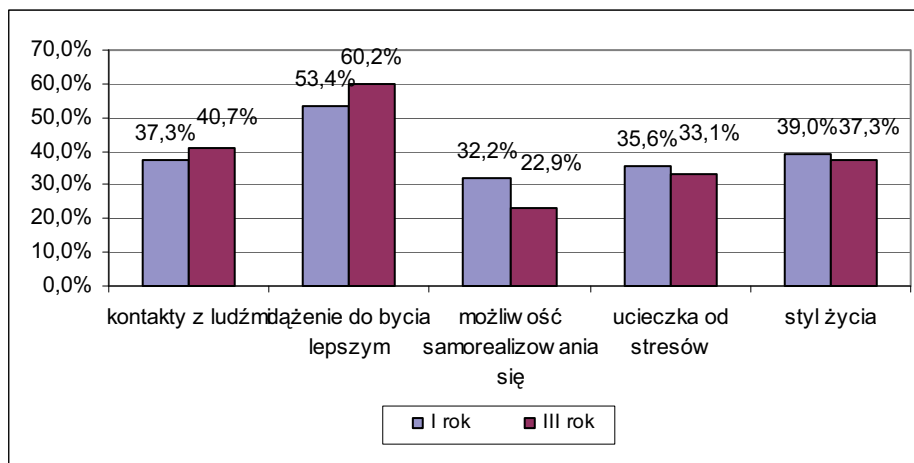
Analiza uzyskanych wyników badań za pomocą testu chi-kwadrat wykazała, że w toku studiów nie ma istotnych zależności między odpowiedziami studentów dotyczącymi rozumienia pojęcia „sport” a miejscem ich zamieszkania (I rok, $p = 0,4$; III rok, $p = 0,7$) i wykształceniem ich rodziców (I rok, $p = 0,9$; III rok, $p = 0,2$), typem ukończonej przez nich szkoły średniej (I rok, $p = 0,6$; III rok, $p = 0,6$) oraz osobami uprawiającymi sport wyczynowo i nie uprawiającymi (I rok, $p = 0,4$; III rok, $p = 0,5$).

Po przeanalizowaniu opinii studentów na temat rozumienia przez nich pojęcia „sport” i stopnia zainteresowania oraz częstotliwości i motywów jego uprawiania przechodzimy teraz do głównego aspektu niniejszej pracy, a mianowicie do funkcjonującego w opinii studentów obrazu wartości sportu. Wartości sportu w opinii studentów prezentują ryciny 3.1, 3.2, 3.3, 3.4.

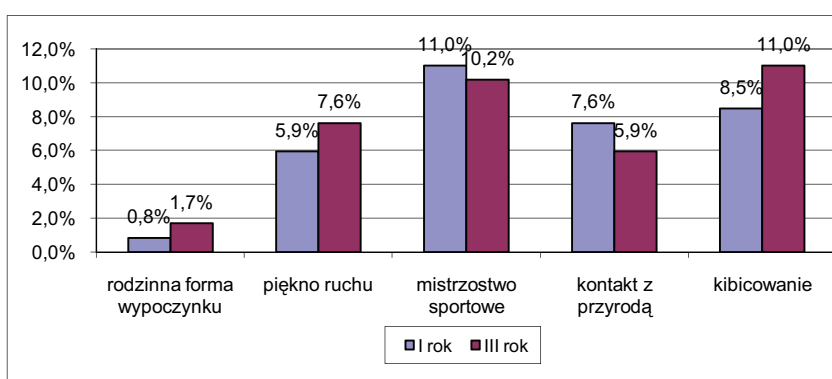
Ryc. 3.1. Wartości sportu w opinii studentów

Mimo iż analiza uzyskanych wyników badań nie wykazała istotnego zróżnicowania wartości sportu w opiniach badanych to jednak obraz wartości sportu zmienił się w toku trzyletnich studiów. Na I roku studiów w szeregu rangowym wartości sportu wyglądają następująco: sposób na zdrowie (60,2%), dążenie do bycia lepszym (53,4%), radość z uprawiania ćwiczeń fizycznych (50,8%), pokonywanie własnych słabości (45,8%), piękna sylwetka (44,9%), styl życia (39,0%), kontakty z ludźmi (37,3%), ucieczka od stresów (35,6%), możliwość samorealizowania się (32,2%), rywalizacja (28,0%).

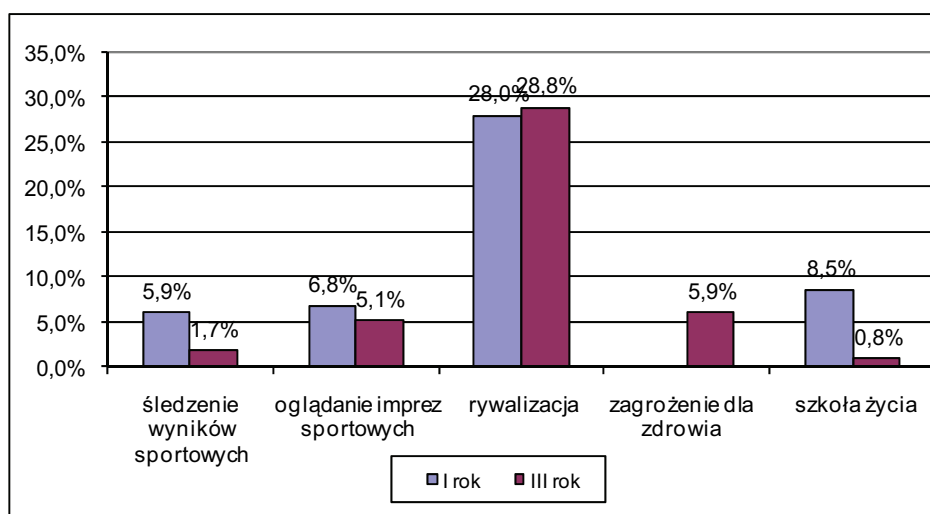
Ryc. 3.2. Wartości sportu w opinii studentów

Wartościami sportu o najmniejszym znaczeniu dla studentów na I roku studiów są: rodzinna forma wypoczynku (0,8%), śledzenie wyników sportowych (5,9%), piękno ruchu (5,9%), oglądanie imprez sportowych (6,8%), kontakt z przyrodą (7,6%), szkoła życia (8,5%), kibicowanie (8,5%), mistrzostwo sportowe (11,0%). Żadna z osób na I roku studiów nie wskazała, że sport może być zagrożeniem dla zdrowia. Najważniejszymi wartościami sportu dla studentów na III roku studiów były natomiast: sposób na zdrowie (63,6%), dążenie do bycia lepszym (60,2%), radość z uprawiania ćwiczeń fizycznych (53,4%), pokonywanie własnych słabości (40,7%), piękna sylwetka (47,5%), styl życia (37,3%), kontakty z ludźmi (40,7%), ucieczka od stresów (33,1%), możliwość samorealizowania się (22,9%), rywalizacja (28,8%).

Ryc. 3.3. Wartości sportu w opinii studentów

Wartościami sportu o najmniejszym znaczeniu dla studentów na III roku studiów są: szkoła życia (0,8%), rodzinna forma wypoczynku (1,7%), śledzenie wyników sportowych (1,7%), oglądanie imprez sportowych (5,1%), kontakt z przyrodą (5,9%), zagrożenie dla zdrowia (5,9%), piękno ruchu (7,6%), mistrzostwo sportowe (10,2%) i kibicowanie (11,0%).

Ryc. 3.4. Wartości sportu w opinii studentów

Analiza wyników badań za pomocą testu chi-kwadrat wykazała, iż w toku studiów takie zmienne jak: płeć, poziom wykształcenia rodziców, miejsce stałego zamieszkania oraz typ ukończonej szkoły średniej nie różnicowały istotnie opinii studentów o wartościach sportu, gdyż przyjmowały wartości wyższe, niż przyjęta w badaniach wartość $p = 0,05$. Stwierdzono jednak, iż czynnikiem istotnie ($p = 0,02$), choć słabo ($V = 0,2$) różnicującym opinie studentów III roku na temat wartości sportu, jest uprawianie bądź nieuprawianie sportu wyczynowo. Studenci uprawiający sport wyczynowo stworzyli następującą hierarchię wartości sportu: dążenie do bycia lepszym (71,7%), sposób na zdrowie (60,4%), radość z uprawiania ćwiczeń fizycznych (52,8%), zagrożenie dla zdrowia (43,4%), kontakty z ludźmi (41,5%), styl życia (41,5%), piękna sylwetka (39,6%), pokonywanie własnych słabości (35,8%), ucieczka od stresów (28,3%), mistrzostwo sportowe (17,0%), kibicowanie (15,1%), możliwość samorealizowania się (13,2%). Właściwościami sportu o najmniejszym znaczeniu dla studentów uprawiających sport wyczynowo to: śledzenie wyników sportowych (1,9%), piękno ruchu (5,7%) i oglądanie wyników sportowych (5,7%), szkoła życia (7,5%). Nieco inną hierarchię wartości sportu stworzyli studenci nie uprawiający sportu wyczynowo. Dla tej grupy sport to: sposób na zdrowie

(66,2%), piękna sylwetka (53,9%) radość z uprawiania ćwiczeń fizycznych (53,7%), dążenie do bycia lepszym (50,8%), pokonywanie własnych słabości (44,6%), kontakty z ludźmi (40,0%), ucieczka od stresów (36,9%), styl życia (33,8%), możliwość samorealizowania się (30,8%), zagrożenie dla zdrowia (16,9%). Właściwości sportu o najmniejszym znaczeniu dla studentów nieuprawiających sportu wyczynowo to: śledzenie wyników sportowych (1,5%), rodzinna forma wypoczynku (3,1%), mistrzostwo sportowe (4,6%), oglądanie imprez sportowych (4,6%), szkoła życia (4,6%), kibicowanie (7,7%), piękno ruchu (9,2%), kontakt z przyrodą (10,8%). Zaobserwowano ciekawe zjawisko, bowiem żadna z osób z obu grup nie wskazała, że wartością sportu może być rywalizacja i sukces za wszelką cenę.

Wnioski

1. Badani pod pojęciem „sport” rozumeli przede wszystkim zawodnicze uprawianie dyscypliny sportowej oraz aktywny wypoczynek i aktywność ruchową w czasie wolnym.

2. Wartości sportu o największym znaczeniu w opinii studentów to głównie sposób na zdrowie, dążenie do bycia lepszym, radość z uprawiania ćwiczeń fizycznych.

3. Na III roku studiów badani uprawiający sport statystycznie istotnie najbardziej cenią sobie w sporcie dążenie do bycia lepszym, zaś ich koledzy nieuprawiający sportu zdecydowanie postrzegają sport jako sposób na zdrowie.

4. Zarówno studenci uprawiający sport, jak i nieuprawiający go nie uznali, iż wartością sportu może być rywalizacja i sukces za wszelką cenę

Bibliografia

1. Cynarski W.J., *Globalizacja a spotkanie kultur*, UR, Rzeszów 2003, s. 130–133.
2. Demel M., Skład A., *Teoria wychowania fizycznego*, PWN, Warszawa 1974, s. 18.
3. Grymanowski J., *Sprawność fizyczna studentów wychowania fizycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego, a ich postawy wobec zdrowia, sportu i innych form aktywności ruchowej*, Praca doktorska, Biblioteka AWF, Warszawa 2007.
4. Koj P., *Z badań nad postawami wobec kultury fizycznej młodzieży kończącej zasadnicze szkoły zawodowe [w:] Efektywność kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej*, red. J. Ślężyński, PTNKF i AWF, Katowice 1992.
5. Kosiewicz J., *Filozoficzne aspekty kultury fizycznej i sportu*, Wydawnictwo BK, Warszawa 2004.
6. Krawczyk Z., *Spoleczne wartości kultury fizycznej [w:] Spoleczne wartości kultury fizycznej*, red. Z. Krawczyk, R. Kaniuk, J. Kosiewicz, AWF, Warszawa 1986, s. 6.
7. Marszołek M., *Postawy wobec kultury fizycznej dziewcząt kończących licea ogólnokształcące [w:] Efektywność kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej*, red. J. Ślężyński, PTNKF i AWF, Katowice 1992.
8. Nowocień J., *Sport i olimpizm w systemie dydaktyczno-wychowawczym współczesnej szkoły*, Studia i Monografie nr 85, Wydawnictwo AWF, Warszawa 2001, s. 23.

9. Nowocien J., *Sport i wychowanie* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XX wieku*, t. II, red. T. Pilch, Wydawnictwo akademickie „Żak”, Warszawa 2006.
10. Wołoszyn S., *Sport a wychowanie*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 2, t. XXXI. 1987.
11. Supińska U., *Postawy młodzieży wobec kultury fizycznej młodzieży kończącej edukację w liceach ogólnokształcących. Studia i diagnoza*. Praca doktorska. Biblioteka AWF, Wrocław 1995.
12. Żukowska Z., *Badanie postaw jako jedno z kryteriów oceny nowych inicjatyw edukacyjnych* [w:] *Edukacja alternatywna*, red. B. Śliwerski. Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2000.

STRESZCZENIE

Celem podjętych badań była ocena postaw studentów wobec sportu i jego wartości. Materiał poddany analizie i przedstawiony w niniejszym opracowaniu dotyczył młodzieży studiującej w latach 2004–2007 w Uniwersytecie Rzeszowskim na kierunku wychowania fizycznego na studiach stacjonarnych I stopnia.

W pierwszym etapie badań przebadano 164 studentów przyjętych na pierwszy rok studiów. Do drugiego etapu badań zakwalifikowano 127 osób. W drugim etapie badań w wyniku sesji egzaminacyjnych, liczebność badanych uległa zmniejszeniu i do analizy statystycznej zakwalifikowano 118 osób, w tym 30,5% stanowiły kobiety (36 osób), a 69,5% mężczyźni (82 osoby).

W technice ankiety zastosowano autorski kwestionariusz anonimowej ankiety pt. „Zdrowie – sport – aktywność ruchowa” opracowany w Zakładzie Pedagogiki AWF w Warszawie pod kierunkiem dra hab. prof. AWF J. Nowocienia.

W opracowaniu wyników badań i ich statystycznej interpretacji posłużono się programem SPSS v.11.5 dla Windows. Wszystkie obliczenia statystyczne dokonano z wyłączeniem braków oraz nieudzielonych odpowiedzi.

Słowa kluczowe: sport, wychowanie fizyczne

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ XIII

RAFAŁ KAPICA, KATARZYNA SZEREMETA

Zakład Gospodarki Turystycznej
Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

**PRZYGOTOWANIE STUDENTÓW KIERUNKÓW PEDAGOGICZNYCH
DO REALIZOWANIA SZKOLNYCH WYCIECZEK KRAJOZNAWCZO-
TURYSTYCZNYCH**

Turystyka w obecnych czasach jawi się nie tylko jako sposób na wypełnianie czasu wolnego, bierny wypoczynek, ale coraz częściej znamionami jej stają się aktywność, poszerzanie zainteresowań oraz kontakt z drugim człowiekiem. Turystyka sprzyja także pogłębianiu różnorodnej wiedzy, dlatego też wartość wycieczek już dawno doceniono w edukacji. Edukacja, która przebiega jedynie w pomieszczeniach klasowych, a tym samym jest oderwana od realnych sytuacji życiowych, jest błędem [7]. Wycieczki w szkole stanowią istotny łącznik między wiedzą teoretyczną a praktyką. Emocje, które towarzyszą turystyce wdrażają do edukacji permanentnej. K. Przeclawski [6] pisze, że turystyka powinna wejść szerszym frontem do programów szkolnych. Przyjmując za J. Nowocieniem [5] oraz K. Denkiem [3], iż wycieczka szkolna jest każdą formą aktywności poza budynkiem szkoły, która służy wypełnianiu celów wychowawczych i dydaktycznych, mamy do czynienia z ich szeroką gamą. Wycieczki szkolne mogą być zarówno krótkimi, jednogodzinnymi wyjściami, jak też dłuższymi, kilkudniowymi wyjazdami. Turystykę bowiem – jak piszą W.J. Cynarski i K. Obodyński [2] – *tworzą małe zdarzenia, jak wycieczka rowerowa, ognisko na biwaku, wycieczka piesza do pobliskiego lasu, jak też wyjazdy na dłuższe pobyty zamiejscowe*. Uczestnictwo uczniów w wycieczkach przygotowuje ich m.in. do podejmowania samodzielnej aktywności turystycznej, a w odniesieniu np. do turystyki kwalifikowanej ukazuje konieczność przygotowania fizycznego i niejednokrotnie sprzętowego.

Aby wycieczka szkolna mogła spełniać założone cele, powinna być właściwie przygotowana i przeprowadzona. Bywa, że nauczycielom towarzyszy przekonanie, że odbywają się one kosztem nauki. Co gorsza, w niektórych przypadkach wycieczki są traktowane jako nagroda za osiągnięcia w nauce czy dobre sprawowanie. Ponadto, jak dowodzi praktyka, nauczyciele coraz częściej korzystają w tym względzie z ofert komercyjnych organizatorów. Wartość edukacyjna tak realizowanego krajoznawstwa i turystyki nie zawsze jest na dostatecznym poziomie, a często zdarza się, że wyjazdy ograniczają się jedynie do powierzchniowego poznania rzeczywistości [1]. Wobec tego nauczyciele powinni być przygotowywani do organizowania i realizowania szkolnej aktywności krajoznawczo-turystycznej.

Celem badań było poznanie opinii studentów kierunków pedagogicznych o wartościach szkolnego krajoznawstwa i turystyki, a także poznanie przekonania studentów w zakresie ich przygotowania do wykorzystania szkolnych wycieczek krajoznawczo-turystycznych jako atrakcyjnych i skutecznych form organizacyjnych procesu edukacyjnego.

Badania przeprowadzone w 2005 roku objęły jedenaście kierunków pedagogicznych Uniwersytetu Rzeszowskiego: edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych, edukacja wczesnoszkolna, edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej, wychowanie fizyczne, filologia germańska, fizyka, filologia rosyjska, matematyka, historia, filologia polska, edukacja techniczno-informatyczna. Ogółem zbadano 519. studentów IV roku studiów stacjonarnych. W grupie tej 58,8% (305 osób) stanowiły kobiety, natomiast 41,2% (214 osób) mężczyźni.

W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, analizę dokumentów oraz metody statystyczne. W analizie zebranych wyników przyjęto poziom istotności $\alpha = 0,05$. Zastosowano także miary siły związku takie jak: ETA, tau-b Kendalla oraz współczynnik kontyngencji C Pearsona. Przyjęto dla nich zakresy: (0; 0,2) – związek bardzo słaby, <0,2; 0,4) – związek słaby, <0,4; 0,6) – związek średniej siły, powyżej 0,6 – związek silny. W prezentacji wyników posłużono się wartością „p”, która jest faktycznie obserwowanym, najostrejszym ($p \leq \alpha$) poziomem istotności, przy którym można odrzucić testowaną hipotezę na podstawie danych empirycznych.

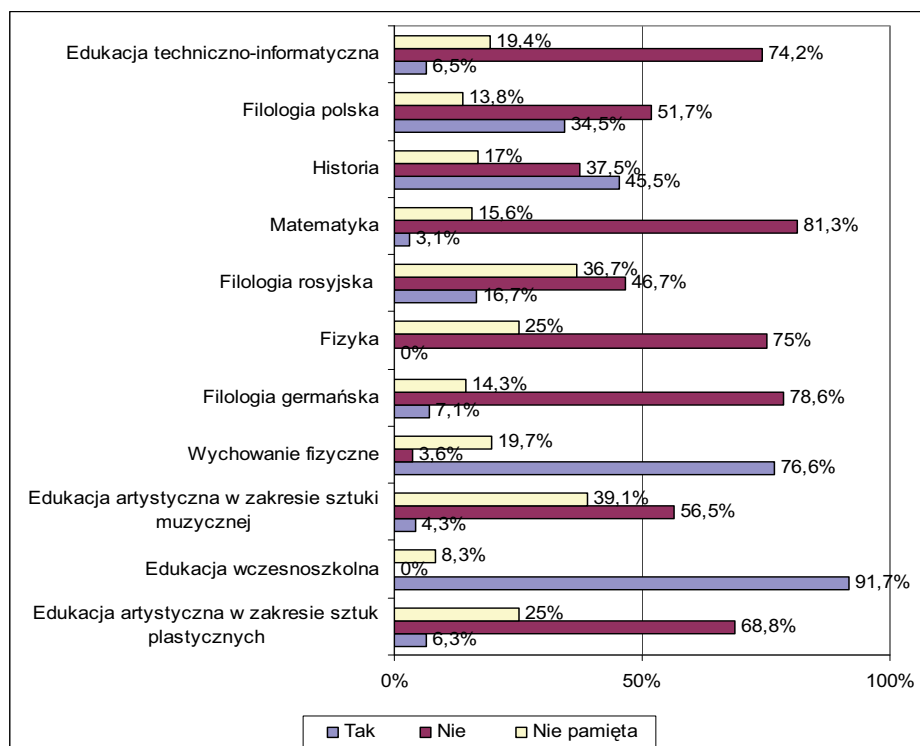
Ze szkolnymi wycieczkami respondenci po raz pierwszy zetknęli się w swoich szkołach podstawowych i średnich. Wtedy zaczęły się kształtować opinie badanych o wycieczkach, a także pewne doświadczenie turystyczne. Ogółem 97,7% z nich uczestniczyło w wycieczkach organizowanych w szkole podstawowej i 89,7% w szkole średniej. Nie było tu istotnych statystycznie różnic w odpowiedziach na poszczególnych kierunkach oraz – co ważne – różnic ze względu na miejsce stałego zamieszkania. To oznacza, że szkoły na wsi tak samo często jak i w miastach organizowały wycieczki. Czynnikiem różnicu-

jącym aktywność turystyczną w szkołach średnich był ich profil. Szkoły zawodowe organizowały mniej wycieczek niż licea ogólnokształcące.

Silną zależność ($p < 0,01$ i $C = 0,6$) stwierdzono w kojarzeniu przez studentów szkolnych wycieczek z poszczególnymi przedmiotami nauczania. Na obraz ten z pewnością miało wpływ uczestnictwo badanych w wycieczkach, które odbywali w swoich szkołach. Przedmiotem najbardziej związanym z wyjściem poza budynek szkoły okazała się geografia, wymieniona przez 44,2% pytanym. Takie opinie szczególnie mieli studiujący filologię rosyjską (67,9%), wychowanie fizyczne (51,2%) oraz połowa studentów edukacji artystycznej w zakresie sztuk plastycznych. Na drugim miejscu znalazło się wychowanie fizyczne, zaznaczyło je bowiem 20% wszystkich badanych. Z wycieczkami najczęściej kojarzyło się ono studentom edukacji wczesnoszkolnej i edukacji artystycznej w zakresie sztuki muzycznej (po 30,4%). Przyszli nauczyciele wychowania fizycznego nie identyfikowali w takim stopniu swojego przedmiotu nauczania i wskazali go w 23,8%. Trzecim z kolei przedmiotem – wymienionym przez 11% badanych – okazała się historia. Podkreślić należy to, że przedmiot ten w znacznej mierze wskazywali studenci tego kierunku (37,2%). Podobnie odpowiadali badani z filologii polskiej bowiem najczęściej spośród reszty kierunków wskazywali swój przedmiot nauczania (17,2%).

Konfrontując wypowiedzi studentów z analizą planów i programów studiów, niektórzy badani przyznali, że w ich toku zetknęli się z przedmiotami nauczania, na których przekazywana była wiedza o szkolnych wycieczkach. Dotyczy to w szczególności studentów na kierunkach edukacji wczesnoszkolnej i wychowania fizycznego, gdzie odsetek pozytywnych odpowiedzi wynosił odpowiednio 91,7% i 76,6% (ryc. 1). Mniej niż połowa studentów historii – 45,5% oraz 34,5% polonistyki także potwierdziło obecność treści turystycznych. W obu przypadkach znajduje to odzwierciedlenie w poszczególnych programach nauczania. Na pozostałych kierunkach jedynie nieliczne osoby zaznaczyły, że wiedza o szkolnych wycieczkach była przekazywana.

Nieumiejętność organizowania i prowadzenia szkolnych wycieczek przez studentów i nauczycieli ma swoje podłoże m.in. w braku informacji o nich w toku studiów. Jak pokazuje tabela I, studenci, którzy nie zetknęli się z taką tematyką na studiach wyraźnie (w 80,2%) zaznaczali kategorie braku przygotowania (odpowiedzi „raczej nie” 47%, a „nie” 33,2%). Z drugiej strony 19,8% badanych, którzy nie spotkali się z taką wiedzą na studiach zaznaczała swoje przygotowanie (odpowiedzi „raczej tak” 12,9%, a „tak” 6,9%). Natomiast wśród badanych, którzy na studiach mieli przekazywane wiadomości o szkolnych wycieczkach, w ponad połowie przypadków (56,6%) deklarowali się oni jako przygotowani (odpowiedzi „raczej tak” 44,4% oraz „tak” 12,2%). Należy dodać, iż nawet w tej grupie znaczna liczba osób (razem odpowiedzi „raczej nie” i „nie” – 43,4%) zaznaczyła swoje nieprzygotowanie do takiej działalności.

Ryc. 1. Przekazywanie na uczelni wiedzy o szkolnych wycieczkach i ich wykorzystaniu w procesie kształcenia i wychowania w relacji badanych, $p < 0,01$; $C = 0,56$

Tab. I. Zależność między przekazywaniem w toku studiów wiedzy na temat szkolnych wycieczek a przygotowaniem studentów do ich organizowania i prowadzenia, $p < 0,001$; $ETA = 0,38$

Przekazywanie wiedzy na temat wycieczek szkolnych		Przygotowanie do organizowania szkolnych wycieczek w autoocenie				Ogółem
		Przygotowani	Raczej przygotowani	Raczej nieprzygotowani	Nieprzygotowani w ogóle	
Studenci, którzy zetknęli się w toku studiów z wiedzą o wycieczkach szkolnych	N	23	84	72	10	189
	%	12,2	44,4	38,1	5,3	100
Studenci, którzy nie zetknęli się w toku studiów z wiedzą o wycieczkach szkolnych	N	14	26	95	67	202
	%	6,9	12,9	47,0	33,2	100
Niepamiętający takiej tematyki ze studiów	N	1	24	47	14	86
	%	1,2	27,9	54,7	16,3	100
Ogółem	N	38	134	214	91	477
	%	8,0	28,1	44,9	19,1	100

Można więc stwierdzić, że o 36,8% zwiększyła się liczba studentów przygotowanych do organizacji szkolnych wycieczek dzięki przekazywaniu wiadomości o nich w trakcie studiów.

Pojawiająca się na uczelni wiedza na temat szkolnych wycieczek przyczynia się do większego dostrzegania przez studentów możliwości wykorzystania turystyki w procesie dydaktyczno-wychowawczym (tab. II). Zdecydowana większość pytaných, którzy zetknęli się z takimi wiadomościami w czasie studiowania przyznała, że widzą możliwości wykorzystania wycieczek w ramach swoich kierunków. W tej grupie stwierdziło tak ogółem 97,4% (odpowiedzi „tak” 56,3%, „raczej tak” 41,1%). Jest to łącznie o 19,5% (a 17,1% w kategorii odpowiedzi „tak”) więcej niż wskazywali badani, którzy nie mieli styczności z wiadomościami o wycieczkach szkolnych. Z drugiej strony, wprowadzanie treści dotyczących wycieczek obniżyło o 19,6% liczbę studentów niedostrzegających możliwości ich wykorzystania na swoim przedmiocie nauczania. Mimo że w kategorii niepamiętających o nauczaniu w formie wycieczki przeważały także pozytywne zdania na ten temat, to jednak odpowiedzi „raczej nie” oraz „nie” było znacznie więcej.

Tab. II. Zależność między przekazywaniem w toku studiów wiedzy na temat szkolnych wycieczek a dostrzeganiem możliwości ich wykorzystania w ramach swojego kierunku, $p < 0,001$; $ETA = 0,26$

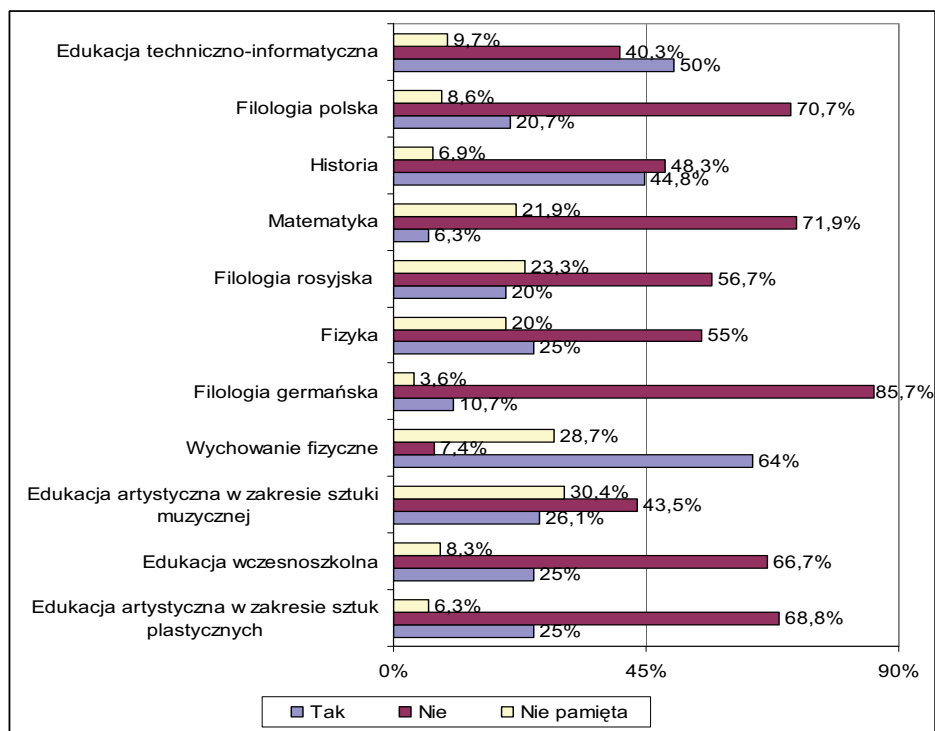
Przekazywanie wiedzy na temat wycieczek szkolnych		Dostrzeganie możliwości wykorzystania szkolnych wycieczek w ramach swojego kierunku				Ogółem
		Dostrzega	Raczej dostrzega	Raczej nie dostrzega	Nie dostrzega w ogóle	
Studenci, którzy zetknęli się w toku studiów z wiedzą o wycieczkach szkolnych	N	111	81	5	0	197
	%	56,3	41,1	2,5	0	100
Studenci, którzy nie zetknęli się w toku studiów z wiedzą o wycieczkach szkolnych	N	78	77	40	4	199
	%	39,2	38,7	20,1	2,0	100
Niepamiętający takiej tematyki ze studiów	N	28	43	14	1	86
	%	32,6	50,0	16,3	1,2	100
Ogółem	N	217	201	59	5	482
	%	45,0	41,7	12,2	1,0	100

Istotne z punktu widzenia przygotowania studentów do aktywności turystycznej w szkole jest to, by brali oni udział w wycieczkach. Daje to bowiem możliwość obserwowania przykładowych zajęć, organizowania, a czasem wręcz ich prowadzenia. Badani wskazali, iż mieli możliwość uczestniczenia

w takich praktycznych zajęciach w terenie. Na wychowaniu fizycznym studenci w ramach różnych przedmiotów nauczania, a przede wszystkim „rekreacji i turystyki szkolnej” brali udział w lekcjach wycieczkowych. Potwierdza to 64% respondentów na tym kierunku. Do zajęć w plenerze przygotowywały ich także letnie i zimowe obozy programowe. Połowa studentów edukacji techniczno-informatycznej przyznało, że wzięła udział w wycieczce do zakładu pracy natomiast przyszli nauczyciele historii wskazali w 44,8% na obecność lekcji wycieczkowej-muzealnej w toku studiów. Są to jedyne takie formy na tych kierunkach. W mniejszym stopniu uczestnictwo w podobnych zajęciach stwierdzili studenci pozostałych kierunków. Ich odsetek wahał się w granicach od 10,7% na filologii germańskiej do około 25% na fizyce, edukacji wczesnoszkolnej oraz dwóch kierunkach edukacji artystycznej (ryc. 2.).

Nadmienić tutaj należy, iż część studentów, podobnie jak uczniowie szkół średnich czy podstawowych, nie postrzega wycieczek w kategorii nauczania – uczenia się. Jak pisze K. Denek [4] efekty wycieczki są *mniej uchwytne i oczywiste*. Poddają się temu zjawisku nie tylko uczniowie, ale też nauczyciele. Zatem badani studenci mogli uczestniczyć na uczelni w zajęciach w formie wycieczki, jednak zapamiętali je jedynie ze względu na ich przyjemny, może nawet „zabawowy” charakter czy po prostu odmienność. Z tego względu odpowiedzi w kategorii „nie pamiętam” mogą przekładać się na rzeczywiste, choć nie uświadomiane uczestnictwo. Mogło się to odbywać niekoniecznie w ramach swojego kierunku i być związane np. z zajęciami ogólnego wychowania fizycznego na uczelni. Zdarza się bowiem, że na zajęciach tych wykorzystuje się różne formy turystyki kwalifikowanej jak: rajd pieszy czy wędrówka narciarska.

Czy rzeczywiście uczestnictwo w zajęciach wykorzystujących wycieczkę jako metodę kształcenia wpływa na przygotowanie studentów do takich zajęć? Odpowiedzi dostarcza tabela III prezentująca zależność między tymi kategoriami. Spośród biorących udział w zajęciach w formie wycieczki 52,6% z nich określiła się jako przygotowana do takiego prowadzenia lekcji (odpowiedzi „raczej tak” 39,2% i „tak” 13,4%). Natomiast nieuczestniczący w lekcjach wycieczkowych zaznaczyli swoje przygotowanie w 19,2% (odpowiedzi „raczej tak” 15% i „tak” 4,2%). Daje to podstawę do twierdzenia, że uczestnictwo w zajęciach realizowanych metodą wycieczki, poprawia własną ocenę przygotowania studentów do takich lekcji w sumie o 33,4% (w kategorii „raczej tak” 24,2% i „tak” 9,2%).

Ryc. 2. Uczestnictwo badanych w zajęciach prowadzonych w formie wycieczki, $p < 0,01$; $C = 0,48$

Tab. III. Zależność między uczestnictwem w toku studiów w wycieczkach jako metodzie kształcenia a przygotowaniem studentów do ich organizowania i prowadzenia, $p < 0,001$; $ETA = 0,33$

Uczestnictwo na zajęciach w wycieczce jako metodzie kształcenia		Przygotowanie do organizowania szkolnych wycieczek w autoocenie				Ogółem
		Przygotowani	Raczej przygotowani	Raczej nieprzygotowani	Nieprzygotowani w ogóle	
Studenci, którzy uczestniczyli w wycieczce jako metodzie kształcenia	N	25	73	67	21	186
	%	13,4	39,2	36,0	11,3	100
Studenci, którzy nie uczestniczyli w wycieczce jako metodzie kształcenia	N	9	32	110	63	214
	%	4,2	15,0	51,4	29,4	100
Niepamiętający takiej metody prowadzenia zajęć	N	4	28	36	7	75
	%	5,3	37,3	48,0	9,3	100
Ogółem	N	38	133	213	91	475
	%	8,0	28,0	44,8	19,2	100

Studenci, którzy brali udział w zajęciach prowadzonych metodą wycieczki na uczelni oraz ci nieuczestniczący w nich, a także niepamiętający o tym, pra-

wie tak samo często dostrzegali możliwość wykorzystania turystyki w ramach swojego przedmiotu nauczania (tab. IV). Zauważalny jest, choć słaby, wpływ takich zajęć w tym zakresie. Najwięcej szans (93,2%) na prowadzenie lekcji metodą wycieczki widzieli biorący udział w takich zajęciach (w kategorii „raczej tak” 41,1% oraz „tak” 52,2%). Było to ogółem o 11,9% badanych więcej niż tych, którzy nie byli obecni na takich zajęciach.

Tab. IV. Zależność między uczestnictwem w toku studiów w wycieczkach jako metodzie kształcenia a dostrzeganiem możliwości ich wykorzystania w ramach swojego kierunku, $p=0,003$; $ETA=0,16$

Uczestnictwo na zajęciach w wycieczce jako metodzie kształcenia		Dostrzeganie możliwości wykorzystania szkolnych wycieczek w ramach swojego kierunku				Ogółem
		Dostrzega	Raczej dostrzega	Raczej nie dostrzega	Nie dostrzega w ogóle	
Studenci, którzy uczestniczyli w wycieczce jako metodzie kształcenia	N	100	79	12	1	192
	%	52,1	41,1	6,3	0,5	100
Studenci, którzy nie uczestniczyli w wycieczce jako metodzie kształcenia	N	90	83	36	4	213
	%	42,3	39,0	16,9	1,9	100
Niepamiętający takiej metody prowadzenia zajęć	N	25	39	11	0	75
	%	33,3	52,0	14,7	0	100
Ogółem	N	215	201	59	5	480
	%	44,8	41,9	12,3	1,0	100

Co więc sądzą badani na temat szkolnych wycieczek w odniesieniu do ich dotychczasowego kształcenia? Studenci kierunków pedagogicznych uważają szkolne wycieczki krajoznawczo-turystyczne w pierwszej kolejności za czynnik uatrakcyjniania procesu kształcenia i wychowania. Takie zdanie ma 74,9% ogółu badanych. Najbardziej przekonani o tym są studenci edukacji artystycznej w zakresie sztuk plastycznych (93,8%) i filologii rosyjskiej (86,7%), natomiast największymi sceptykami są badani z fizyki (65%) i historii (63,6%). Dziwić może fakt, że przyszli nauczyciele historii, mocno kojarzący ten przedmiot z wycieczkami, w największym odsetku (6,8%) nie stwierdzają żadnego ich znaczenia w procesie dydaktyczno-wychowawczym. Kolejne 68,5% ogółu studentów dostrzega w szkolnych wycieczkach szansę na uzupełnianie procesu kształcenia, najbardziej wyróżnia się tu filologia rosyjska – 80% z pytanym tym kierunkiem. Następne 53,2% wszystkich respondentów wiąże szkolne wycieczki z wychowaniem zdrowotnym. Taką odpowiedź zaznaczali przede wszystkim studenci edukację wczesnoszkolną (87,5%), ci studenci także najczęściej wskazywali na przygotowującą rolę wycieczek do racjonalnego gospodarowania czasem wolnym. W kategorii „inne” zaznaczonej w 4,6% wymieniali

ny był głównie aspekt integracji klasy. Pojawiła się tu też wypowiedź o ich wpływie na kształtowanie odpowiedzialności.

Pogląd, iż wycieczki szkolne nie mają istotnego znaczenia w procesie dydaktyczno-wychowawczym prezentuje 3,3% ogółu studentów. Taką opinię wyrażali studenci historii (6,8%), edukacji techniczno-informatycznej (6,5%), fizyki (5%), filologii germańskiej (3,6%), matematyki (3,1%), wychowania fizycznego (2,2%) oraz filologii polskiej (1,7%).

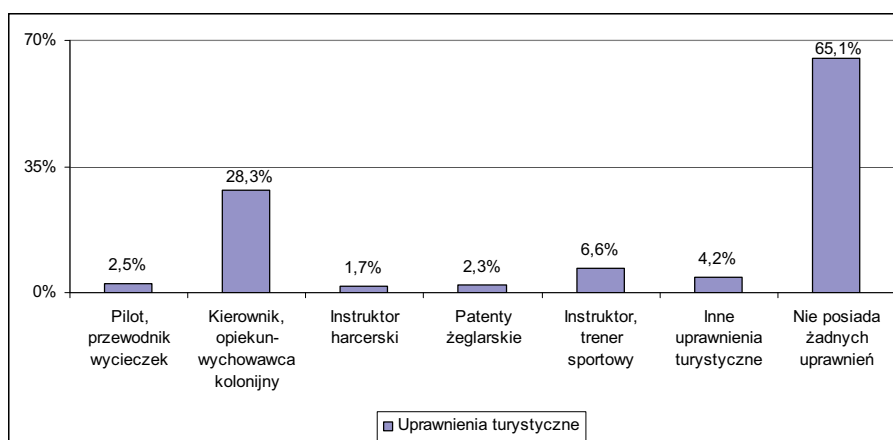
Chcąc dopełnić obraz wycieczek szkolnych w opiniach studentów, poproszono ich o zdefiniowanie pojęcia „wycieczka szkolna”. Dla 44% z nich stanowi ona źródło poszerzenia wiedzy. Z tą tezą zgodziły się przede wszystkim studentki (52,6%), w mniejszym stopniu studenci (30,9%), przy $p < 0,001$ i $C = 0,27$. W największym stopniu wypowiadali się tak respondenci edukacji wczesnoszkolnej (59,1%), polonistyki (57,4%) oraz historii (55,2%). Cieszyć może fakt, że definicje wycieczek szkolnych podane przez badanych, takie jak: „pokazanie, że szkoła to nie tylko książki”, albo „ciekawe doświadczenia, nauka przez zabawę” nie należały do rzadkości.

Edukacja wczesnoszkolna najbardziej spośród innych kierunków studiów podkreślała związek wycieczek z wychowaniem zdrowotnym (27,3%). U kolejnych 33% badanych oprócz poszerzania wiedzy obecny w definicji jest także element zabawy i wypoczynku. Takie połączenie zaznaczali zwłaszcza studium filologię germańską (65,2%), filologię rosyjską oraz edukację artystyczną w zakresie sztuk plastycznych (po 50%). Definiowanie wycieczek szkolnych jedynie w aspekcie zabawy stwierdzono w wypowiedziach 10,8% badanych. Najbardziej uwidoczniło się to wśród studiujących fizykę (40%). Nader często próby określenia szkolnych wycieczek wynikały z własnych doświadczeń szkolnych, w tym nierzadko negatywnych. Pojawił się tutaj problem wycieczek kojarzonych z „imprezami” i kontaktem uczniów z alkoholem. Studenci pisali, iż wycieczka jest: „imprezą towarzysko-poznawczą dla młodzieży, często przeradza się w posiadowę zakrapianą alkoholem” lub w zależności od miejsca i opiekunów jest „cowieczorną bibą”. Wskazywano też na nieodpowiednią organizację wycieczek. W pamięci badanych zapisał się zbyt napięty program porównywany wręcz do „obozu karnego: nie wolno, nie dotykaj, idź szybciej, nie oglądaj się, do autokaru”. Pojawiło się również zagadnienie atrakcyjności i finansowania wycieczek szkolnych. Studenci określali je jako: „wyjazd najczęściej w mało ciekawe miejsce z powodu braku środków finansowych”, albo „raz na ruski rok, byle gdzie, aby odbębnić swoje” – jak stwierdził to jeden ze studentów fizyki.

Ze szkolnym ruchem krajoznawczo-turystycznym wiążą się odpowiednie uprawnienia. Posiadanie ich jest ważnym wskaźnikiem gotowości nauczyciela do podejmowania się organizacji i realizacji szkolnych wycieczek. Obecna szkoła boryka się z problemem braku turystycznie wykwalifikowanej kadry pedagogów. Można sądzić, że przez zdobywanie takich uprawnień studenci

doceniają wartości szkolnej turystyki, a ponadto z pewnością powiększają swoje szanse na rynku pracy. Mimo to, 65,1% badanych – jak wskazuje rycina 3 – nie posiadało żadnych uprawnień związanych z turystyką. Cieszyć może jedynie fakt, że takich studentów najmniej było na wychowaniu fizycznym (28,5%) i edukacji wczesnoszkolnej (58,3%).

Jedna trzecia przyszłych nauczycieli (27,9%) posiadała uprawnienia opiekuna-wychowawcy kolonijnego lub kierownika placówek kolonijnych. Także tutaj studenci wychowania fizycznego oraz edukacji wczesnoszkolnej pozytywnie wyróżnili się spośród innych kierunków (odpowiednio 56,9% i 41,7%). Bardzo mało było studentów z typowymi uprawnieniami do prowadzenia grup turystycznych np.: pilotów wycieczek (1,3%) oraz przewodników (1,2%). Mający te uprawnienia studiowali wychowanie fizyczne, edukację artystyczną w zakresie sztuki muzycznej, filologię germańską oraz polską, historię, a także edukację techniczno-informatyczną. Trzeba tu zaznaczyć, że kilkoro ankietowanych studentów wychowania fizycznego tuż po zakończeniu niniejszych badań przystąpiło do egzaminu na pilota wycieczek, co wpłynęło na zwiększenie liczby tych uprawnień.

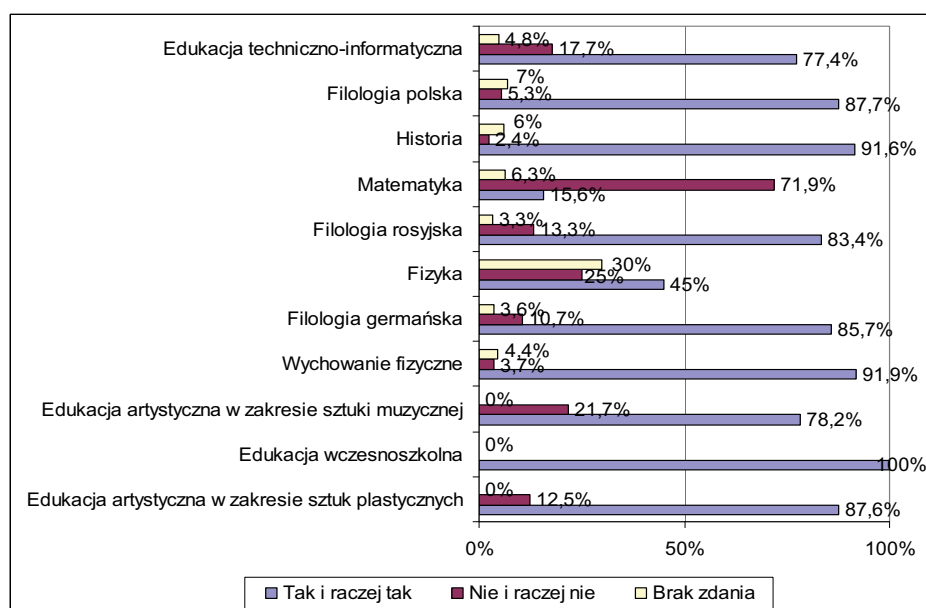

Ryc. 3. Posiadane przez studentów uprawnienia związane z turystyką szkolną.

Istotność statystyczna zaznaczyła się wyłącznie w kategoriach: „opiekun-wychowawca kolonijny” – $p < 0,001$ i $C = 0,39$; „instruktor, trener sportowy” – $p < 0,001$ i $C = 0,35$ oraz „inne” – $p < 0,001$ i $C = 0,25$. Wartości procentowe nie sumują się do 100, ponieważ niektóre osoby mają więcej niż jedno uprawnienie

Fakt umieszczenia wśród uprawnień związanych ze szkolną turystyką sportowych stopni instruktorskich i trenerskich nie był przypadkowy. Jak czytamy w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 roku kierownikami imprez turystyki kwalifikowanej i obozów wędrownych oprócz przewodników, przodowników czy pilotów mogą być osoby

o takich kwalifikacjach. Większość instruktorów i trenerów sportowych studiowało wychowanie fizyczne – 21,9%. Na pozostałych kierunkach były to nieliczne osoby. W kategorii „inne” zaznaczonej w 4,2% próby, znalazły się głównie pojedyncze przypadki uprawnień takich jak: instruktor narciarstwa, kierownik szkolnych wycieczek, organizator imprez na orientację, organizator obozów wędrownych oraz ratownik Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego.

Ryc. 4. Możliwości wykorzystania szkolnych wycieczek w ramach kierunków studiów w opiniach badanych, $p < 0,01$; $ETA = 0,38$

Przekonanie większości badanych, że turystyka uzupełnia edukację szkolną i czyni ją bardziej atrakcyjną nie przekłada się w pełni na przekonania o możliwości jej wykorzystania w ramach swojego kierunku. Stwierdzono istotny statystycznie związek między niewiedzą o tym, jak turystyka mogłaby wzbogacić dany przedmiot nauczania, a kierunkiem studiów. Zależność tę ilustruje rycina 4. Wyraźnie z niej wynika, że uczelnia nie podpowiadała studentom niektórych kierunków, jak realizować ich przedmiot nauczania poza pomieszczeniem klasowym. Możliwości prowadzenia lekcji w takiej formie widzieli wszyscy studenci edukacji wczesnoszkolnej. Mieli oni w tej kwestii bardzo zdecydowane zdanie, bowiem odpowiedź „tak” podało 75%, a „raczej tak” 25%. Kolejnymi, bardzo przekonаныmi o tym, byli studenci wychowania fizycznego. 46,3% spośród nich zaznaczyło odpowiedź „tak” a 45,6% „raczej tak” (razem 91,9%). Podobne zdanie mieli respondenci na kierunku historii. Tu ponad połowa

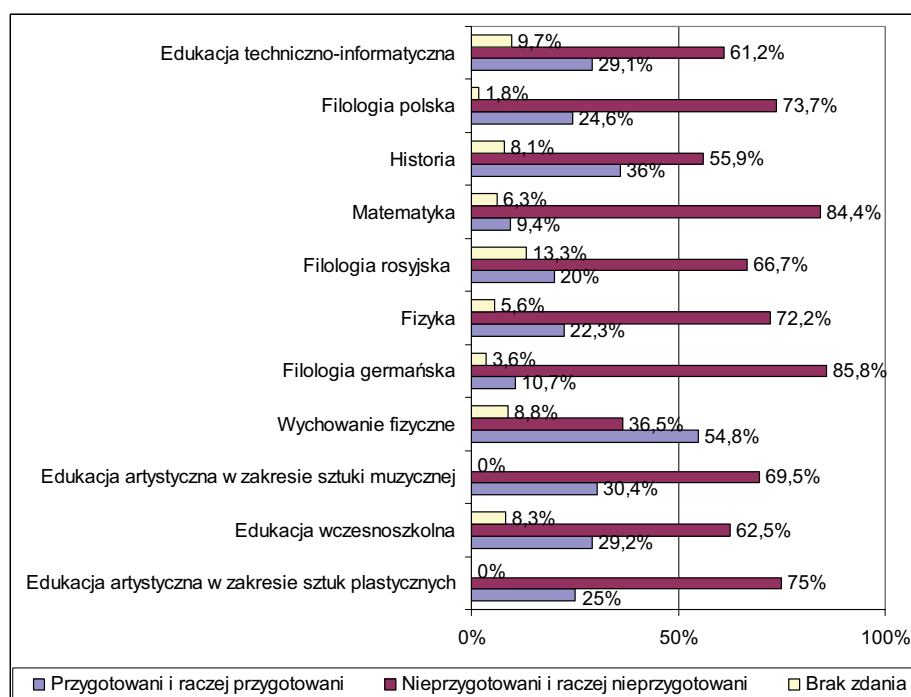
(50,6%) zakreśliła odpowiedź „tak” a „raczej tak” – 41% – razem 91,6%. Można przyjąć, że wyniki te są efektem przekazywania wiedzy o szkolnych wycieczkach w okresie studiów. Z drugiej strony prawie trzy czwarte studentów matematyki nie dostrzegło możliwości wykorzystania turystyki na swoim przedmiocie nauczania. Poziom osób niezdecydowanych w tej kwestii wyniósł z całej próby 5,5%, jednak na fizyce osiągnął zaskakujący rozmiar 30% badanych. Wyniki na tym kierunku świadczą o dużej polaryzacji poglądów na temat stosowania wycieczek oraz braku impulsu, który pozwoliłby studentom przyjąć bardziej stanowcze przekonania.

Tab. V. Związek między uczestnictwem w turystyce a dostrzeganiem możliwości wykorzystania szkolnych wycieczek w ramach swojego kierunku, $p=0,008$; Tau-b Kendalla = $-0,13$

Uczestnictwo w turystyce w ciągu roku		Dostrzeganie możliwości wykorzystania szkolnych wycieczek w ramach swojego kierunku				Ogółem
		Dostrzega	Raczej dostrzega	Raczej nie dostrzega	Nie dostrzega w ogóle	
Nieuprawiający turystyki	N	14	23	10	0	47
	%	29,8	48,9	21,3	0	100
Uprawiający tylko podczas wakacji i ferii	N	93	84	29	4	210
	%	44,3	40,0	13,8	1,9	100
Uprawiający raz na kilka miesięcy	N	73	79	17	1	170
	%	42,9	46,5	10,0	0,6	100
Uprawiający 1-2 razy w miesiącu	N	37	15	3	0	55
	%	67,3	27,3	5,5	0	100
Ogółem	N	217	201	59	5	482
	%	45,0	41,7	12,2	1,0	100

Zaobserwowano istotną zależność między uczestnictwem w turystyce a dostrzeganiem możliwości wykorzystania szkolnych wycieczek w ramach swojego kierunku. Turystyka odgrywa ważną rolę w doskonaleniu i samokształceniu zawodowym i ogólnym nauczycieli [8]. Jak pokazuje tabela V, badani bardzo często uczestniczący w wyjazdach turystycznych w największym stopniu dostrzegają możliwości wykorzystania turystyki do wzbogacania nią procesu dydaktycznego. Zdecydowane „tak” zakreśliło 67,3% wyjeżdżających przynajmniej raz w miesiącu. Najwięcej niedostrzegających takich możliwości było wśród osób nieuprawiających turystyki – 21,3%. Dodać tu należy, iż nawet ci studenci widzą szansę wykorzystania wycieczek (odpowiedź „raczej tak” – 48,9%, „tak” – 29,8%). Wpływ przekazywanej na studiach wiedzy o szkolnych wycieczkach uwidacznia się zwłaszcza w opinii o własnym przygotowaniu do takiej aktywności. Z ryciny 5 wynika, iż niewiele ponad 1/3 ogółu studentów (33,5%) w mniejszym lub więk-

szym stopniu uważa się za przygotowanych do podjęcia tego rodzaju działań. Tak określali się głównie studenci wychowania fizycznego. Podkreślić należy, że był to jedyny kierunek, na którym osób generalnie przygotowanych do organizowania szkolnych wycieczek było więcej (54,7%) niż osób nieprzygotowanych do takich zadań (36,4%). Na kierunkach: historii, edukacji wczesnoszkolnej, a także edukacji artystycznej w zakresie sztuki muzycznej odsetek przygotowanych sięgnął lub nieznacznie przekroczył 30%.

Ryc. 5. Przygotowanie do organizowania i realizowania szkolnych wycieczek w opiniach badanych $p < 0,01$; $ETA = 0,27$

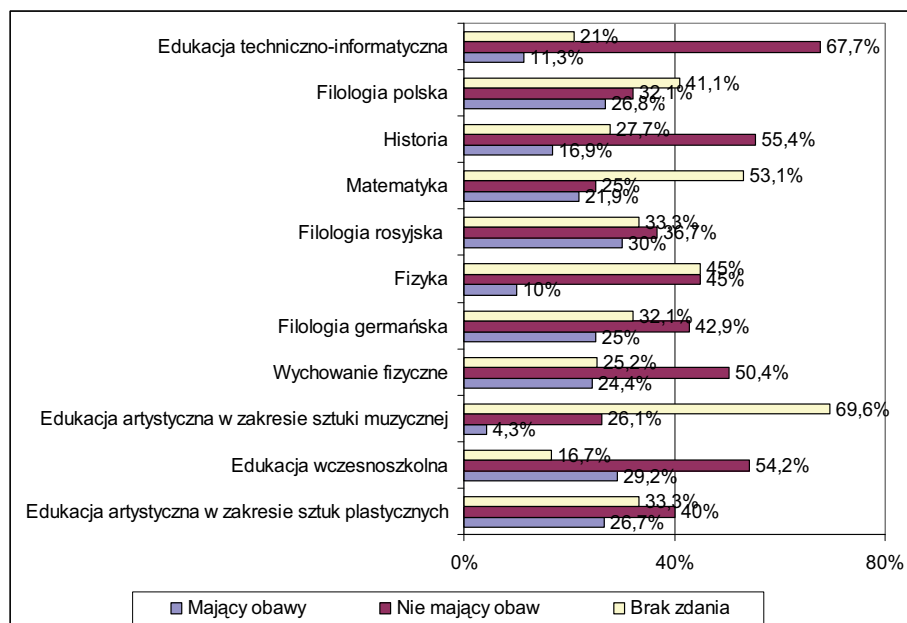
Znacznie więcej, bo 59,5% wszystkich badanych uważa się w różnym stopniu za nieprzygotowanych do organizowania i realizowania szkolnych wycieczek. Wyróżnili się tu przede wszystkim studenci filologii germańskiej – 85,8% (odpowiedzi „nie” 17,9% i „raczej nie” 67,9%) oraz matematyki – 84,4% (odpowiedzi „nie” 40,6% i „raczej nie” 43,8%). Na deklarowany poziom przygotowania studentów do organizowania i prowadzenia szkolnych wycieczek istotny wpływ ma ich poziom uczestnictwa w turystyce (tab. VI). Za przygotowanych do tego w różnym stopniu uważa się 42,3% badanych, aktywnych turystycznie kilka razy w miesiącu (odpowiedzi „tak” 15,4% i „raczej tak” 26,9%). Uprawiający turystykę raz na kilka miesięcy określiło swoje przygotowanie

w nieznacznie większym stopniu – 44,5% (odpowiedzi „tak” 10,8% i „raczej tak” 33,7%). W tych dwóch kategoriach przygotowanych do organizowania szkolnych wycieczek było więcej niż nieprzygotowanych. Badani z najczęściej wymienianej kategorii – wyjeżdżających jedynie na wakacje i ferie – uważali się w 32,7% (odpowiedzi „tak” 4,4% oraz „raczej tak” 28,3%) za przygotowanych do szkolnej aktywności krajoznawczo-turystycznej. Duży brak kompetencji w tej dziedzinie stwierdza 83% studentów, którzy w ogóle nie uprawiają turystyki. Pomimo takich wyników należy podkreślić, że 47% ogółu badanych nie obawia się w przyszłości organizowania szkolnych wycieczek (ryc. 6.). Wypowiadali się tak głównie studenci historii (55,4%), edukacji wczesnoszkolnej (54,2%) i wychowania fizycznego (50,4%).

Tab. VI. Związek między uprawianiem turystyki w ciągu roku a przygotowaniem do organizowania i prowadzenia wycieczek szkolnych, $p < 0,001$; Tau-b Kendalla = $-0,19$

Uczestnictwo w turystyce w ciągu roku		Przygotowanie do organizowania szkolnych wycieczek w autoocenie				Ogółem
		Przygotowani	Raczej przygotowani	Raczej nieprzygotowani	Nieprzygotowani w ogóle	
Nieuprawiający turystyki	N	3	6	28	16	53
	%	5,7	11,3	52,8	30,2	100
Uprawiający tylko podczas wakacji i ferii	N	9	58	89	49	205
	%	4,4	28,3	43,4	23,9	100
Uprawiający raz na kilka miesięcy	N	18	56	70	22	166
	%	10,8	33,7	42,2	13,3	100
Uprawiający 1-2 razy w miesiącu	N	8	14	26	4	52
	%	15,4	26,9	50,0	7,7	100
Ogółem	N	38	134	213	91	476
	%	8,0	28,2	44,7	19,1	100

Po raz kolejny wydaje się więc, że na takie deklaracje mają wpływ treści turystyczne obecne w toku studiów. Słuchacze kierunków, na których brakowało takich treści w mniejszym stopniu wyrażali gotowość do prowadzenia zajęć w formie wycieczek. Najwięcej niezdecydowanych, bo ponad połowa studentów kierunku było wśród słuchaczy edukacji artystycznej w zakresie sztuki muzycznej (69,6%) i matematyce (53,1%). Duży stopień niezdecydowania prezentowali także studium fizykę (45%) i filologię polską (41,1%).

Ryc. 6. Obawy prezentowane przez badanych dotyczące organizowania wycieczek szkolnych w przyszłej pracy nauczyciela, $p < 0,01$; $C = 0,30$

Spośród 106 osób, które zaznaczyły, iż obawiają się organizowania wycieczek, 44,4% za przyczynę tego stanu rzeczy uznało odpowiedzialność za grupę uczniów. Na problemy w organizacji wycieczek wskazało 40,4% badanych z tej grupy, były to zwłaszcza kobiety. Mężczyźni natomiast bardziej obawiali się kłopotów z finansowaniem wycieczek. Okazało się również, że na przełamywanie różnych obaw związanych ze szkolnymi wycieczkami w niewielkim stopniu (o 5,9%) miało wpływ przekazywanie wiedzy o nich w toku studiów. Co więcej, zaobserwowano, iż obecność takich informacji zwiększyła o 6,2% poziom obaw związanych z wycieczkami szkolnymi (tab. VII). Można domniemywać, że przekazywana na uczelni wiedza o nich nie była kompletna i obejmowała głównie możliwości wykorzystania wycieczek w ramach danego przedmiotu. Studenci dowiadywali się, że taka forma prowadzenia zajęć jest trudniejsza od lekcji w klasie bowiem wymaga większego przygotowania się, lepszej organizacji itp. Brakowało natomiast wiedzy o tym jak sprostać tym wymaganiom, co potwierdza analiza poszczególnych programów nauczania.

Nie stwierdzono jednak istotnego statystycznie związku między uczestnictwem w zajęciach prowadzonych metodą wycieczki a obawami związanymi z ich organizacją. Płynie stąd wniosek, że takie zajęcia nie przełamują zahamowań związanych z turystyką szkolną. Z badań niniejszych wynika, iż obawy te mają głębsze podłoże i mają swoje źródło m.in. w braku własnej aktywności turystycznej. Zależność tę, istotną statystycznie na poziomie $p=0,003$ i wskaź-

niku $ETA = 0,19$ prezentuje rycina 6. Wynika z niej dobitnie, że ilość wszelkich wyjazdów turystycznych w ciągu roku generalnie nie wpłynęła na poziom obaw dotyczących wycieczek szkolnych. Oscylował on w granicach od 18,5% wśród najbardziej aktywnych turystycznie do 21,2% wśród najrzadziej wyjeżdżających. Własna aktywność turystyczna była istotnym warunkiem eliminowania u ankietowanych obaw wobec szkolnych wyjazdów turystycznych.

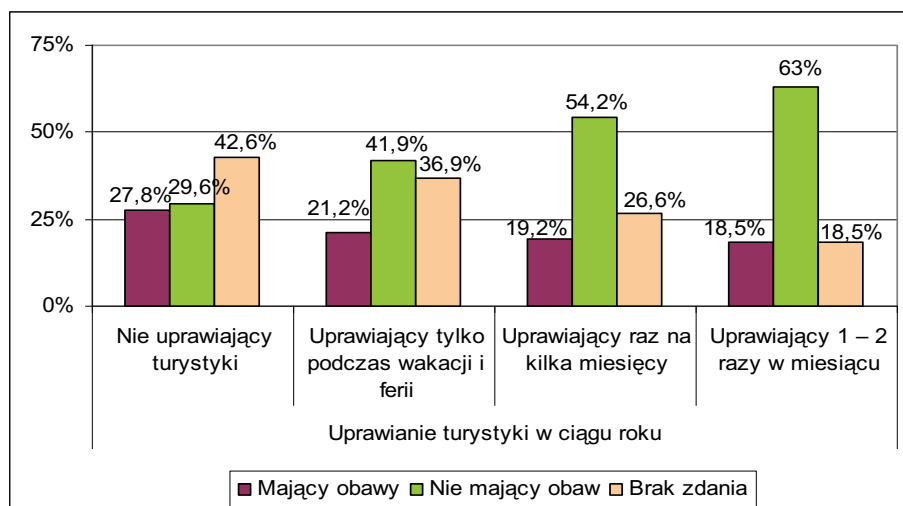
Tab. VII. Zależność między przekazywaniem w toku studiów wiedzy na temat szkolnych wycieczek a obawami związanymi z ich organizowaniem i prowadzeniem, $p = 0,005$; $C = 0,17$

Przekazywanie w toku studiów wiedzy na temat wycieczek szkolnych		Obawy związane z organizowaniem w przyszłej pracy nauczyciela szkolnych wycieczek			Ogółem
		Mający obawy	Niemający obaw	Brak zdania	
Studenci, którzy zetknęli się w toku studiów z wiedzą na temat wycieczek szkolnych	N	49	104	46	199
	%	24,6	52,3	23,1	100
Studenci, którzy nie zetknęli się w toku studiów z wiedzą na temat wycieczek szkolnych	N	38	96	73	207
	%	18,4	46,4	35,3	100
Niepamiętający takiej tematyki ze studiów	N	19	38	44	101
	%	18,8	37,6	43,6	100
Ogółem	N	106	238	163	507
	%	20,9	46,9	32,1	100

Zależność między tymi dwiema zmiennymi wskazała, że gotowość do organizowania i prowadzenia szkolnych wycieczek oraz brak obaw w tym względzie rośnie w miarę częstości uczestniczenia studentów w turystyce. Najwięcej respondentów z pozytywnym nastawieniem do takiej formy zajęć – 63% wywodziło się z grupy wyjeżdżających turystycznie przynajmniej raz w miesiącu. Tak częste wyjazdy wymagają od uczestników silnej motywacji i dużego zainteresowania podróżami. Można więc założyć, iż było to grono entuzjastów turystycznych, traktujących wycieczki jako hobby. W grupie wyjeżdżających raz na kilka miesięcy nie obawiających się organizowania szkolnych wycieczek było 54,2%. Stanowiący największą grupę – aktywni turystycznie jedynie podczas wakacji i ferii – w 41,9% deklarowali brak zahamowań w tej dziedzinie. Wśród tych badanych, którzy z różnych względów nie uprawiają turystyki niecała jedna trzecia z nich (29,6%) nie obawiała się prowadzenia lekcji w takiej formie.

Istotnych różnic między badanymi na poszczególnych kierunkach nie ma co do opinii o konieczności przygotowywania studentów w zakresie organizo-

wania szkolnych wycieczek. Na taką potrzebę wskazało bowiem większość studentów, ogółem 92,1%. Oznacza to, że badani doceniają znaczenie szkolnych wycieczek w procesie dydaktyczno-wychowawczym i zgadzają się z tezą, aby takie treści były obecne na studiach. Najbardziej przekonani do tego są studenci edukacji wczesnoszkolnej, bowiem wszyscy respondenci z tego kierunku podkreślili potrzebę przekazywania wiedzy o szkolnych wycieczkach w toku studiów. Odpowiedzi negatywne zanotowano jedynie na kierunku fizyki (5%), filologii germańskiej (3,6%) i historii (2,3%). Nie miało zdania w tej kwestii ogółem 6,9% studentów, najwięcej na fizyce (20%), edukacji artystycznej w zakresie sztuk plastycznych (18,8%) i edukacji artystycznej w zakresie sztuki muzycznej (17,4%).

Ryc. 6. Związek między uczestnictwem w turystyce w ciągu roku a obawami związanymi z organizowaniem szkolnych wycieczek w przyszłej pracy nauczyciela $p = 0,003$; $C = 0,19$

Na przygotowanie studentów – przyszłych nauczycieli – do realizowania szkolnych wycieczek krajoznawczo-turystycznych ma wpływ wiele czynników. Badani są przekonani o edukacyjnych walorach krajoznawstwa i turystyki. Przekonanie to niestety nie wystarcza, by studenci podnosili swoje turystyczne kwalifikacje, które są niezbędne w prowadzeniu szkolnych wycieczek, a jednocześnie stanowią one jeden ze wskaźników gotowości do ich organizowania. Wielu badanych postrzega szkolne wycieczki przez pryzmat własnych doświadczeń szkolnych – a te nie zawsze były zgodne z zasadami dydaktycznymi. Przekazywanie w uczelni wiedzy o szkolnych wycieczkach, możliwości wykorzystania ich w ramach swojego przedmiotu nauczania oraz uczestnictwo studentów w zajęciach w formie wycieczki wydają się być głównymi czynnikami wpływającymi na poziom przygotowania do nich studentów. Niezmiernie waż-

na jest także własna aktywność turystyczna badanych oraz częstość jej uprawiania. Wyniki badań pozwalają uznać je za fundamentalne w przełamywaniu obaw związanych z organizowaniem oraz realizowaniem turystyki w szkole.

Bibliografia

1. Alejski W., *Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku*, Wyd. Albis, Kraków 1999, s. 42.
2. Obodyński K., Cynarski W.J., *Teoria turystyki w ujęciu systemowym [w:] Turystyka i rekreacja. Wymiary teoretyczne i praktyczne*, red. J. Kosiewicz, K. Obodyński, Wyd. UR, Rzeszów 2006, s. 24.
3. Denek K., *Poza ławką szkolną*, Wyd. Eruditus, Poznań, 2002, s. 139.
4. Denek K., *Poradnik dla organizatorów wycieczek szkolnych*, Wyd. PTTK Kraj, Warszawa 1985, s. 10.
5. Nowocien J., *Development trends in the school tourism [w:] Hotelarstwo, rekreacja, turystyka. Kierunki przemian w świecie postindustrialnym*, red. W. Siwiński, R.D. Tauber, E. Mucha-Szajek, Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii, Poznań 2005, s. 145.
6. Przeclawski K., *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*, Wyd. Albis, Kraków 1997 s. 22.
7. Szczepanski A., *Environmental education: an overview of the area from a Swedish/Nordic perspective [in:] Outdoor education: authentic learning in the context of landscapes (volume 2)*, ed. P. Higgins, R. Nicol, Kisa-Tryckeriet AB, Kisa 2002, s. 22.
8. Turowski L., *Wprowadzenie do wiedzy o turystyce edukacyjnej*, Oficyna Ypsilon, Warszawa 2001, s. 98.

STRESZCZENIE

Celem badań było poznanie opinii i przekonań studentów kierunków pedagogicznych Uniwersytetu Rzeszowskiego o wartościach szkolnego krajoznawstwa i turystyki. Badaniem objęto studentów IV roku studiów na jedenastu stacjonarnych kierunkach pedagogicznych Uniwersytetu Rzeszowskiego. Ogółem w badaniach udział wzięło 519. studentów (305 kobiet i 214 mężczyzn). Badania przeprowadzono w 2005 r.

Słowa kluczowe: wycieczki szkolne, turystyka, studenci

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ XIV

JAROMIR GRYMANOWSKI, KATARZYNA SZEREMETA

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

**ZDROWIE I REKREACJA RUCHOWA
W SYSTEMIE AKSJOLOGICZNYM STUDENTÓW TURYSTYKI I REKREACJI
UNIwersYTETU RZESZOWSKIEGO**

Wprowadzenie

Codzienna egzystencja człowieka sprowadza się do rozwiązywania licznych problemów związanych ze zmianami zachodzącymi w otaczającej nas rzeczywistości. Owe problemy związane są z dokonywaniem określonych wyborów, które z kolei są zdeterminowane przez system wartości charakterystyczny dla danej grupy społecznej. System wartości według K. Popielskiego [10] służy rozwojowi i dojrzeniu osobowości. Pomaga również w procesie integracji i jest określonym zespołem jakości i wielkości związanym z aktywnością jednostki. Ukształtowanie się określonych zachowań człowieka jest przede wszystkim efektem procesu wartościowania, tj. nadawania przez niego pozytywnego lub negatywnego znaku obiektom, zdarzeniom lub czynnościom. W rezultacie pojawiają się w świadomości określone wartości (obiekty) pozytywne lub negatywne, do których jednostka dąży.

Podjmując problem systemu wartości J. Koralewicz-Zębik stwierdza, iż *system wartości to hierarchicznie uporządkowany zespół wartości ogólnych z odpowiadającymi im wartościami szczegółowymi, a także powiązane z nimi wartości, w stosunku, do których owe wartości ogólne są instrumentalne* [4]. Tak więc mówiąc o hierarchii wartości w niniejszym opracowaniu mamy na myśli takie ich zróżnicowanie, które tworzy układ nadrzędności i podrzędności. W praktyce takie rozumienie hierarchii wartości pozwala mierzyć rangę określonych wartości i ustalać ich korelacje z innymi wartościami. Z teoretycznego punktu widzenia takie podejście do hierarchii wartości, zdaniem M.J. Szymańskiego [11], uważane jest za sporne, gdyż poszczególne wartości mogą czasami

zajmować miejsca równorzędne oraz tak postrzegany porządek hierarchiczny wcale nie musi być trwałą. *Badanie wartości i ich hierarchii przebiega najczęściej w ramach diagnozy stosunkowo łatwo obserwowalnych potrzeb, celów i aspiracji życiowych badanych osób. Przez cele i aspiracje dochodzi się do ujęcia ukrytego systemu wartości, czyli tego, co człowiek uznaje za szczególnie ważne dla siebie lub dla innych ludzi* [8]. Poznanie hierarchii wartości pozwala na orientację w stanie świadomości badanych studentów, na poznanie ich potrzeb oraz analizę postaw. Z powyższą tezę koresponduje pogląd M.J. Szymańskiego który uważa, iż *wiedza o wartościach odczuwanych i uznawanych przez młodzież jest niezbędnym, podstawowym składnikiem racjonalnego planowania pracy wychowawczej, oceny jej przebiegu, bilansowania efektów. Służy także przewidywaniu dalszych dążeń i zachowań młodego pokolenia, co ma niebagatelne znaczenie dla prognozowania rozwoju społecznego* [11].

We współczesnym świecie rekreacja ruchowa powiązana jest z nowoczesną teorią osobowości i z koncepcją zdrowia pozytywnego. Według J. Kuczyńskiego w antropologii filozoficznej człowiek pojmowany jest jako niepowtarzalny byt jednostkowy, złożony z trzech wzajemnie uzupełniających się sfer: ciała, intelektu i psychiki, uwarunkowanych biologicznie, społecznie i kulturowo [6]. Człowiek jest zatem systemem wzajemnie przenikających się wartości uwarunkowanych społecznym, biologicznym i psychicznym rozwojem, decydującym o unikalności i tożsamości danej jednostki.

Rekreacja jest dla człowieka elementem niezbędnym, egzystencjalnym, służąc jego zdrowiu i samorealizacji – czy to w kontekście z naturą, czy z dobrami kultury. Także fizyczny kontakt człowieka przez własną cielesność, ze światem zewnętrznym realizowany jest w drodze działań prowadzonych zgodnie z przyjętymi kulturowo wzorami. Z innej perspektywy rekreacja ruchowa jest również fragmentem rekreacji kulturowej, tak jak kultura fizyczna jest elementem kultury ogólnej. W związku z powyższym człowiek, jako podmiot działań rekreacyjnych, pozostaje w centrum filozoficznej refleksji o rekreacji [1].

Według Raportu Europejskiej Komisji Turystyki z 2005 r. [12] obecnie obserwowany jest ciągły wzrost popytu na aktywny wypoczynek. Społeczeństwo coraz bardziej staje się świadome swoich potrzeb zdrowotnych, poszukuje w tym zakresie odpowiednich sposobów wypoczynku, a najbardziej odpowiedni na ogół okazuje się wypoczynek aktywny rozwijający sprawność fizyczną, osobowość, jak również potencjał zdrowotny [7]. Nie bez powodu podkreśla się znaczenie zdrowotno-profilaktyczne rekreacji ruchowej, która może okazać doskonałym antidotum na wiele dolegliwości współczesnego społeczeństwa [7]. Wartości, jakie niesie za sobą rekreacja ruchowa przez oddziaływanie na jednostkę społeczną, należy rozpatrywać co najmniej z dwóch punktów widzenia: higieniczno-profilaktycznego, jak i społeczno-wychowawczego. Elementem wiążącym między tymi aspektami jest działanie ruchu na psychofizyczną sferę

człowieka. Sprzyja to podnoszeniu dobrego samopoczucia człowieka,, dodaje sił do pokonywania trudności, napawa optymizmem – czyli temu, co najogólniej nazywamy „afirmacją życia”[2].

Dlatego kolejnym warunkiem, jaki winien spełniać absolwent kierunku turystyki i rekreacji, by edukacja zdrowotna stanowiła ważną pozycję w jego przyszłej pracy zawodowej, jest wysokie usytuowanie zarówno zdrowia, jak i szeroko pojętej rekreacji w jego systemie wartości. Powinien on pełnić rolę stimulatora w kształtowaniu potrzeby stałego uczestnictwa w rekreacji ruchowej wśród społeczeństwa i uświadamianiu funkcji, jaką aktywność fizyczna spełnia w życiu każdego człowieka w celu przeciwdziałania chorobom cywilizacyjnym współczesnego świata. System aksjologiczny pracownika (instruktora zdrowego stylu życia) szerokiej sfery turystyki i rekreacji, będący składnikiem jego osobowości, powinien stanowić wzór do naśladowania przez młodzież, jak i osoby dorosłe w dobie konsumpcyjnego stylu życia.

Materiał, metody i narzędzia badań

W badaniach zastosowano celowy dobór próby. Materiał poddany analizie i przedstawiony w niniejszym opracowaniu dotyczy młodzieży studiującej w roku akademickim 2007/2008 w Uniwersytecie Rzeszowskim na I roku kierunku turystyki i rekreacji na studiach stacjonarnych I stopnia. Badania empiryczne przeprowadzono w październiku 2007 roku. W badaniach uczestniczyło 155 osób, w tym 71,0% stanowiły kobiety (110 osób), a 29,0% mężczyźni (45 osoby). Największą liczbę badanych stanowili studenci w wieku 19 lat (69,7%), następnie w wieku 20 lat (23,2%), zaś najmniej liczną grupę osoby w wieku 18 i 20 lat (odpowiednio: 4,5%, 1,9%). Studenci uczestniczący w badaniach byli absolwentami kolejno: liceów ogólnokształcących (80,6%), techników (16,1%) i liceów zawodowych (3,2%). Dla lepszej przejrzystości dalszych analiz oraz niedopuszczenia do rozproszenia wyników postanowiono połączyć wykształcenie matek i ojców badanych za pomocą średniej arytmetycznej w jeden poziom wykształcenia. Poziom ten zdefiniowano jako wykształcenie: wyższe, powyżej średniego, średnie, poniżej średniego. Najbardziej liczną grupę rodziców badanych stanowiły osoby z wykształceniem średnim (33,3%), następnie z wykształceniem wyższym (26,3%), poniżej średnim (21,1%) i powyżej średnim (19,3%). Badani studenci pochodzili w większości z województwa podkarpackiego.

W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety. W technice ankiety zastosowano autorski kwestionariusz anonimowej ankiety pt. „Zdrowie – rekreacja ruchowa” opracowany w Katedrze Gospodarki Turystycznej w Uniwersytecie Rzeszowskim pod kierunkiem dra J. Grymanowskiego. W konstrukcji tego narzędzia kierowano się głównie jego przydatnością do wieloaspektowego poznania systemu wartości studentów w kontekście ich postaw wobec różnych przejawów ży-

cia społecznego. Wyniki prezentowanych badań mają stanowić głównie układ odniesienia dla analogicznych badań kolejnych roczników studentów I roku studiów na kierunku turystyki i rekreacji w Uniwersytecie Rzeszowskim.

W opracowaniu wyników badań i ich statystycznej interpretacji posłużono się programem SPSS v.11.5 dla Windows. Wszystkie obliczenia statystyczne dokonano z wyłączeniem braków oraz nieudzielonych odpowiedzi. W celu weryfikacji hipotez oraz eksploracji związków występujących między poszczególnymi zmiennymi wykorzystano test niezależności chi – kwadrat na poziomie istotności $\alpha=0,05$. W prezentacji wyników posłużono się wartością „p”, która jest najostrożniejszym ($p \leq \alpha$) poziomem istotności, przy którym można odrzucić testowaną hipotezę na podstawie danych empirycznych.

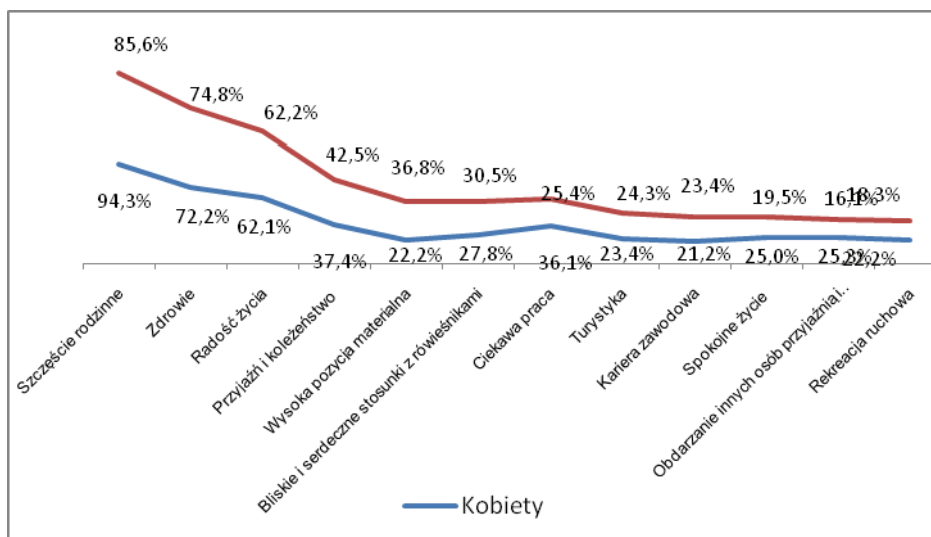
Wyniki badań

Prezentowane wyniki badań stanowią fragment badań podjętych w 2007 roku, dotyczących wieloaspektowego poznania zagadnień związanych z systemem wartości studentów wydziału Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego w kontekście ich postaw wobec różnych przejawów życia społecznego.

Przeprowadzona analiza miała na celu poznanie hierarchii wartości studentów ze wskazaniem miejsca, jakie wśród celów życiowych badanych, zajmuje zdrowie i rekreacja ruchowa. Aby poznać miejsce zdrowia i rekreacji ruchowej wśród 12 zaprezentowanych wartości takich jak: szczęście rodzinne, radość życia, przyjaźń i koleżeństwo, turystyka, ciekawa praca, wysoka pozycja materialna, rekreacja ruchowa, kariera zawodowa, bliskie i serdeczne stosunki z rówieśnikami, spokojne życie i obdarzanie innych ludzi przyjaźnią i zaufaniem, poproszono badanych o uszeregowanie powyższych wartości od najbardziej do najmniej ważnych. W wyniku tego uzyskano hierarchię wartości studentów zobrazowaną w formie graficznej na rycinie 1.

Badani studenci zdecydowanie najwyżej cenią sobie szczęście rodzinne 94,3,0% wskazań kobiet i 85,6% wskazań mężczyzn. Na kolejnych miejscach znalazły się: zdrowie (odpowiednio 72,2%; 74,8%), radość życia (62,1%; 62,2%), przyjaźń i koleżeństwo (37,4%; 42,5%). Fakt tak nisko cenionej przez studentów rekreacji ruchowej (odpowiednio 22,2% i 18,3%) można tłumaczyć tym, iż studenci nie identyfikują tej wartości ze zdrowiem, pomimo tego, że zdecydowana większość badanych na I roku studiów (52,5%) uznała się za osoby raczej aktywne ruchowo i zdecydowanie aktywne ruchowo (37,5%).

Analiza uzyskanych wyników badań za pomocą testu chi-kwadrat nie wykazała istotnego różnicowania się opinii studentów na temat wybranych wartości, to jednak w obrębie płci zaobserwowano pewne różnice.

Ryc. 1. Hierarchia wybranych wartości w opiniach studentów I roku studiów

Z powyższego wykresu wynika, iż hierarchia wartości kobiet przedstawiała się następująco: szczęście rodzinne (94,3%), zdrowie (72,2%), radość życia (61,1%), przyjaźń i koleżeństwo (37,4%), ciekawa praca (36,1%), bliskie i serdeczne stosunki z rówieśnikami (27,8%), obdarzanie innych osób przyjaźnią i zaufaniem (25,3%), spokojne życie (25,0%), turystyka (23,4%), wysoka pozycja materialna i rekreacja ruchowa (po 22,2%), kariera zawodowa (21,2%).

Obraz hierarchii wartości mężczyzn prezentował się następująco: szczęście rodzinne (85,6%), zdrowie (74,8%), radość życia (62,2%), przyjaźń i koleżeństwo (42,5%), wysoka pozycja materialna (36,8%), bliskie i serdeczne stosunki z rówieśnikami (30,5%), ciekawa praca (25,5%), turystyka i kariera zawodowa (po 24,3%), spokojne życie (19,5%), rekreacja ruchowa (18,3%), obdarzanie innych osób przyjaźnią i zaufaniem (16,1%).

Zaobserwowano, że dla mężczyzn wartość „wysoka pozycja materialna” (36,8%) była istotnie ($p = 0,02$) ważniejsza niż dla kobiet (22,2%).

Pozostałe zmienne takie jak: wykształcenie rodziców, miejsce stałego zamieszkania oraz typ ukończonej szkoły średniej nie różnicowały istotnie hierarchii wartości studentów w badanym okresie studiów.

Wnioski

1. Zdrowie znajduje się w czołówce hierarchii wartości akceptowanych zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn.

2. Mimo iż badani uznają się za osoby aktywne ruchowo to rekreacja ruchowa w ich systemie aksjologicznym zajmuje ostatnią pozycję.

3. Wartość „wysoka pozycja materialna” była istotnie ($p=0,02$) ważniejsza dla mężczyzn niż dla kobiet i prawdopodobnie związane jest to z faktem, że rola ojca jest w społeczeństwie powszechnie kojarzona z rolą żywiciela rodziny.

Bibliografia

1. Cynarski W.J., *Spotkania, konflikty, dialogi. Analiza wybranych obszarów kultury fizycznej i turystyki kulturowej*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2008.
2. Demel M., Humen W., *Wprowadzenie do rekreacji fizycznej*, Sport i Turystyka, Warszawa, 1970.
3. Grymanowski J., *Sprawność fizyczna studentów wychowania fizycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego, a ich postawy wobec zdrowia, sportu i innych form aktywności ruchowej*, Praca doktorska, Biblioteka AWF, Warszawa 2007.
4. Koralewicz-Zębik J., *System wartości a struktura społeczna*, Wyd. Ossolineum, Warszawa–Wrocław 1974.
5. Krawczyk Z., *Kultura fizyczna w kategoriach wartości*, Wydawnictwo AWF, Warszawa 1989.
6. Kuczyński J., *Ogrodnicy świata. Wstęp do uniwersalizmu*, t. I, Wydawnictwo UW, Warszawa 1998.
7. Kwilecka M. (red.), *Bezpośrednie funkcje rekreacji*, Wyd. Druktur, Warszawa 2006.
8. Mariański J., *W poszukiwaniu sensu życia. Szkice socjologiczno-pastoralne*, Wyd. KUL, Lublin 1990.
9. Nowocień J., *Wyobrażenia nauczycieli szkół podstawowych o zdrowiu i wypoczynku [w:] Edukacja zdrowotna – alkohol – sport, Zeszyty Naukowe nr 87, AWF, Kraków 2002.*
10. Popielski K., *Neotyczny wymiar osobowości. Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*, Wyd. KUL, Lublin 1994.
11. Szymański M.J., *Młodzież wobec wartości*, Wyd. IBE, Warszawa 2000.
12. Raport Europejskiej Komisji Turystyki, Przyszłe Trendy w Turystyce, Commission Europeenne du Tourisme, Bruxelles, Belgique 2005.

STRESZCZENIE

Celem podjętych badań było poznanie hierarchii wartości studentów ze wskazaniem miejsca, jakie wśród celów życiowych badanych, zajmuje zdrowie i rekreacja ruchowa. Badaniami objęto młodzież studiującą w latach 2007–2008 w Uniwersytecie Rzeszowskim na kierunku turystyki i rekreacji na studiach stacjonarnych I stopnia. Badania empiryczne przeprowadzono w październiku 2007 roku i zastosowano w nich metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety.

Słowa kluczowe: zdrowie, rekreacja ruchowa, turystyka

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ XV

JAKUB KOSOWSKI

Wydział Prawa, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

**POJĘCIE KULTURY FIZYCZNEJ, SPORTU I REKREACJI RUCHOWEJ.
ANALIZA FORMALNOPRAWNA**

Wstęp

Pojęcia: kultura fizyczna, sport oraz rekreacja ruchowa w języku potocznym są do siebie niezwykle zbliżone. *Słownik języka polskiego* definiuje je następująco: *Kultura fizyczna to część składowa kultury społeczeństwa obejmująca dziedzinę kształtowania fizycznych uzdolnień człowieka, naukę o wychowaniu fizycznym, sportowym społeczeństwa i osobistą higienę oraz racjonalną organizację czynnego wypoczynku*¹.

Sport to ćwiczenia i gry służące podnoszeniu i nabywaniu sprawności fizycznej i wyrabianiu pewnych cech charakteru, jak wytrwałość, lojalność, nawyk przestrzegania reguł². Obok tego pojęcia zdefiniowano także sport amatorski i sport wyczynowy. Sport amatorski (rekreacyjny, masowy) to sport uprawiany wyłącznie w celu utrzymania lub regeneracji sił, nastawiony na rozrywkę i zabawę, przeznaczony dla szerokiego ogółu; jedna z form czynnego wypoczynku³, natomiast sport wyczynowy (kwalifikowany) to sport, którego uprawianie ma na celu osiągnięcie – dzięki systematycznemu, wielogodzinnemu treningowi – rekordowych wyników i zwycięstwa we współzawodnictwie na zawodach sportowych⁴.

Na gruncie słowników języka polskiego nie występuje natomiast pojęcie „rekreacja ruchowa”. Samo słowo „rekreacja” oznacza natomiast odpoczynek, wytchnienie, rozrywkę⁵.

Dla przebiegu samej rywalizacji sportowej bądź też działań w ramach szeroko rozumianej kultury fizycznej, rozróżnienie to nie ma większego znaczenia. Bardzo często w języku potocznym używane są, zdefiniowane powyżej, pojęcia

¹ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 1978, s. 1083.

² M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. III, Warszawa 1981, s. 297.

³ Tamże, s. 298.

⁴ Tamże.

⁵ Zob. m.in.: tamże, s. 40.

„sport wyczynowy” lub „sport amatorski” i to właśnie one wydają się utrwalone i powszechnie rozumiane przez społeczeństwo.

Jednakże, z formalnoprawnego punktu widzenia, zdefiniowanie tychże pojęć ma znaczenie zasadnicze. Dotyczyć to będzie funkcjonowania struktur organizacyjnych działających w ramach kultury fizycznej i sportu, a przede wszystkim wspierania tej działalności przez organy władzy publicznej (władze państwowe / samorządowe).

W celu scharakteryzowania i rozgraniczenia tych pojęć niezbędna wydaje się analiza obecnego ustawodawstwa, a także wcześniejszych uregulowań w tym zakresie oraz propozycji zawartych w projekcie ustawy o sporcie z 5 sierpnia 2009 roku.

1. Regulacje prawne przed 1984 r.⁶

Jednym z pierwszym po drugiej wojnie światowej aktem prawnym⁷, który regulował materię kultury fizycznej była ustawa z dnia 25 lutego 1948 r. o po-

⁶ Z uwagi na zakres niniejszego opracowania, poruszone zostały jedynie wybrane kwestie, dotyczące definicji pojęć kultura fizyczna i sport. Szerzej na temat modelu i struktury organizacyjnej kultury fizycznej w tym okresie wypowiedzieli się m.in.: L. Szymański, *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej w Polsce Ludowej 1944–1980*, Wrocław 1996; J. Gaj, *Kultura fizyczna w pierwszych latach Polski Ludowej*, Roczniki Naukowe WSWF w Gdańsku 1975, t. V; tenże, *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa 1987; L. Gondek, *Kultura Fizyczna w Polsce: 1944–1984. Zarys podstawowych struktur, form i efektów zarządzania kulturą fizyczną w czterdziestoleciu PRL*, Gdańsk 1986; K. Dull, *Kultura fizyczna i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa 1952; Z. Jaworski, J. Łysakowski, *Makrostruktury organizacji kultury fizycznej w Polsce w latach 1946–1980*, Warszawa 1985.

⁷ Nie był to jednak pierwszy w Polsce akt poświęcony tej tematyce. W zakresie aktów normatywnych przed II wojną światową wskazuje się natomiast na istotną rolę Rozporządzenia Rady Ministrów z 27.I.1927 r. (MP 1927 Nr 44, poz. 267), które jednak nie zawierało definicji interesujących mnie pojęć, a w przeważającej mierze dotyczyło organów odpowiedzialnych za sprawę kultury fizycznej. Szerzej zob. m.in.: A. Tarasiewicz, *Działalność Państwowego Urzędu oraz Rady Naukowej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Polsce w latach 1927–1939* [w:] *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (1918–1939)*, red. B. Maksimowska, A. Nowakowski, S. Podobiński, Częstochowa 1999, s. 11–22; E. Małolepszy, *Działalność Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego na przykładzie Częstochowy, Kielc i Miechowa w latach 1927–1939 (zarys problematyki)* [w:] *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (1918–1939)*, red. B. Maksimowska, A. Nowakowski, S. Podobiński, Częstochowa 1999, s. 11; L. Szymański, *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Wrocław 1995, s. 22 i nast.; H. Młodzianowska-Jakubowska, *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Polsce do 1939 r. (Geneza, struktura organizacyjna i charakter)*, Roczniki Naukowe AWF w Warszawie 1963, t. II, s. 370 i nast.; B. Maksimowska, *Kształcenie kadr kultury fizycznej w Polsce w okresie międzywojennym* [w:] *Studia z historii i organizacji kultury fizycznej*, red. A. Nowakowski i in., Częstochowa 1998, s. 111–128; M. Słoniewski, *Koncepcje i organizacja wychowania fizycznego i sportu w okresie międzywojennym*, „Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna” 1988, nr 9, s. 299. Po drugiej wojnie światowej zostały ponadto wydane dekrety Rady Ministrów zatwierdzone przez Prezydium Krajowej Rady Narodowej – z 16 I 1946 r. (Dz.U. z 1946 r. nr 31, poz. 195 oraz Dz.U. z 1946 r. nr 3, poz. 25), które także nie wprowadzały definicji omawianych pojęć. Szerzej na ten temat zob. m.in.: A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną w Polsce w latach 1944–2001. Studium historyczno-porównawcze*, Rzeszów 2005, s. 36–41; B. Maksimowska, *Prawodawstwo dotyczące kultury fizycznej w Polsce w latach 1946–1984* [w:] *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (1918–1939)*, red. B. Maksimowska, A. Nowakowski, S. Podobiński, Częstochowa 1999, s. 43–44 ze wskazaną tam literaturą.

wszechnym obowiązku przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży oraz o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu⁸. Nie wprowadzała ona jednak definicji interesujących mnie pojęć, a jedynie w Dziale IV powoływała do życia urzędy kultury fizycznej, które zgodnie z art. 28 tejże ustawy miały zajmować się sprawami z zakresu kultury fizycznej i sportu. Wykładnia językowa tego przepisu oraz tytułu omawianej ustawy wskazywać by mogła na wyraźne rozgraniczenie tych pojęć. W opracowaniach historycznych trudno jednak znaleźć odpowiedź na to pytanie⁹, stąd nie można jednoznacznie rozstrzygnąć, jaką intencję w tym zakresie miał ustawodawca.

Przepisy ustawy z 25 lutego 1948 r. w zakresie kultury fizycznej zostały uchylone wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 30 grudnia 1949 r. o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu¹⁰. Ustawa ta, analogicznie, jak wcześniejszy akt prawny, nie definiowała pojęć „kultura fizyczna” oraz „sport”¹¹, jednakże zarówno tytuł ustawy, jak i jej szczegółowe regulacje wskazywałyby na ich rozgraniczenie. Argumentem przeciwnym mogłaby być nazwa państwowej jednostki (organu) odpowiedzialnej za sprawy kultury fizycznej i sportu. Artykuł 1 tworzył bowiem Główny Komitet Kultury Fizycznej (GKKF), funkcjonujący przy Prezesie Rady Ministrów.

Lata 50. i 60. XX wieku to także szereg ustaw dotyczących omawianej materii, które w różnorodny sposób odnosiły się do podnoszonych w niniejszym opracowaniu zagadnień. Akty te cechuje jednak fakt, że nie zawierały one definicji „kultury fizycznej” oraz „sportu”.

Dekret z dnia 18 stycznia 1956 r. o organizacji spraw kultury fizycznej¹², stawiał za cel państwa stworzenie najbardziej korzystnych warunków dla rozwoju i upowszechnienia kultury fizycznej i sportu, powołując przy tym GKKF działający przy Radzie Ministrów.

⁸ Ustawa z dnia 25 lutego 1948 r. o powszechnym obowiązku przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży oraz o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu, Dz.U. z 1948 r. nr 12, poz. 90.

⁹ Zob. m.in.: H. Laskiewicz, *Pierwsza w Polsce ustawa o wychowaniu fizycznym*, „Kultura Fizyczna” 1963, nr 2, s. 180 i n.; B. Maksimowska, *Prawodawstwo dotyczące kultury...*, s. 43–44 ze wskazaną tam literaturą; A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną...*, s. 42–49 ze wskazaną tam literaturą.

¹⁰ Ustawy z dnia 30 grudnia 1949 r. o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu, Dz.U. z 1949 r. nr 65, poz. 526.

¹¹ Por. A. Zagórska, A. Nowakowski, *Ustawa o kulturze fizycznej w Polsce z 1949 roku* [w:], *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (1918–1939)*, red. B. Maksimowska, A. Nowakowski, S. Podobiński, Częstochowa 1999, s. 77–83; B. Maksimowska, *Prawodawstwo dotyczące kultury...*, s. 46–47; A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną...*, s. 50–68.

¹² Dekret z dnia 18 stycznia 1956 r. o organizacji spraw kultury fizycznej, Dz.U. z 1956 r. nr 2, poz. 12. Szerzej na temat założeń tego dekretu zob.: A. Zagórska, A. Nowakowski, *Ustawa o kulturze fizycznej...*, s. 83–84; B. Maksimowska, *Prawodawstwo dotyczące kultury...*, s. 47–48; A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną...*, s. 68–75.

Ustawa z dnia 17 lutego 1960 r. o organizacji spraw kultury fizycznej i turystyki¹³ stanowiła swego rodzaju *novum*, jeśli chodzi o siatkę pojęciową. Powoływała bowiem Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki (GKKFiT), który miał odpowiadać za sprawy kultury fizycznej i turystyki. Jako przykład jego działalności obejmującej także sferę sportu, można podać chociażby zarządzenie Przewodniczącego GKKFiT z dnia 3 grudnia 1969 r. w sprawie organizowania i prowadzenia publicznej działalności sportowej¹⁴. Co ciekawe, zarządzenie zwalnia od obowiązku uzyskiwania zezwolenia oraz dokonywania zgłoszenia na organizowanie i prowadzenie publicznej działalności sportowej Akademicki Związek Sportowy. Jest więc z punktu widzenia stuletniej historii AZS wyjątkowe. Po pierwsze przyznaje znaczny przywilej, a po drugie – i najważniejsze – wymienia Związek z nazwy.

W związku z uchyleniem w całości dekretu z 1956 r., a także wszelkich przepisów w zakresie unormowanym nową ustawą (art. 13 ustawy), w systemie prawnym brak było aktu, który regulowałby jedynie problematykę sportu i jego upowszechniania. Ponadto art. 6 ustawy powoływał Radę Sportu jako organ doradczy GKKFiT. W związku z tym, w pełni uzasadniony jest wniosek, że na gruncie omawianej ustawy pojęcie kultury fizycznej zawierało w sobie takie elementy jak wychowanie fizyczne i sport.

Istotną w kontekście niniejszego opracowania jest także ustawa z dnia 26 maja 1978 r. o utworzeniu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu (GKKFiS)¹⁵. Nowy urząd „wzbogacony” o człon nazwy, przejął jednak kompetencje funkcjonującego dotychczas GKKFiT (art. 8 ustawy). Ponadto art. 1 ustawy wyraźnie określił Komitet jako centralny organ administracji państwowej w sprawach kultury fizycznej. Ustawa w sposób konsekwentny posługuje się tym pojęciem, rezygnując z wyodrębniania pojęcia „sport”. Tym samym zmiana nazwy Komitetu przez dodanie nowego członu nie wpłynęła na klasyfikację pojęć kultury fizycznej i sportu. Wydaje się więc, że miało to oddziaływać

¹³ Ustawa z dnia 17 lutego 1960 r. o organizacji spraw kultury fizycznej i turystyki, Dz.U. z 1960 r. nr 10, poz. 65. Szerzej na temat założeń tej ustawy zob.: B. Maksimowska, *Prawodawstwo dotyczące kultury...*, s.48–49.

¹⁴ Zarządzenie Przewodniczącego GKKFiT z dnia 3 grudnia 1969 r. w sprawie organizowania i prowadzenia publicznej działalności sportowej, M.P. z 1969 r. nr 52, poz. 416.

¹⁵ Ustawa z 26 maja 1978 r. o utworzeniu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu, Dz.U. z 1978 r. nr 14, poz. 59. Szerzej na temat założeń tej ustawy zob.: K. Pawłowska, A. Nowakowski, *Model organizacyjny kultury fizycznej w Polsce według ustawy z 1978 roku* [w:] *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (1918–1939)*, red. B. Maksimowska, A. Nowakowski, S. Podobiński, Częstochowa 1999, s. 89–91; B. Maksimowska, *Prawodawstwo dotyczące kultury fizycznej w Polsce w latach 1946–1984* [w:] *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (1918–1939)*, red. B. Maksimowska, A. Nowakowski, S. Podobiński, Częstochowa 1999, s. 47–48; A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną w Polsce w latach 1944–2001. Studium historyczno-porównawcze*, Rzeszów 2005, s. 120–124.

jedynie na społeczny odbiór tego urzędu i podkreślenie (na pewno jednak nie zwiększenie) jego kompetencji w zakresie sportu. W dalszym ciągu bowiem traktowano pojęcie „kultura fizyczna” jako najszersze znaczeniowo¹⁶.

2. Ustawa o kulturze fizycznej z 1984 r.

Ustawa z 3 lipca 1984 r. o kulturze fizycznej¹⁷, wskazując w preambule na doniosłą rolę kultury fizycznej, służącej wszechstronnemu rozwojowi człowieka, oraz potrzebę pełniejszego jej upowszechniania, miała za zadanie kompleksowo regulować całość omawianej w niniejszym opracowaniu problematyki. Art. 1 ustawy stanowił, że regulowała ona sprawy: 1) wychowania fizycznego, 2) rekreacji ruchowej, 3) sportu, 4) rehabilitacji ruchowej. Wynika więc z tego, że pojęcie „kultura fizyczna” obejmowało wszystkie wyżej wymienione elementy. Na uwagę zasługuje jednak fakt, że nie było ono zdefiniowane, chyba że za ową definicję uznać enumeratywne wyliczenie zawarte w art. 1 ustawy. W świetle wskazanych pojęć dziwić może fakt dalszego funkcjonowania GKK-FiS, powołanego do życia na gruncie ustawy z 1978 r.¹⁸ W odróżnieniu od funkcjonujących wcześniej GKKF oraz GKKFiT, ustawodawca nie zdecydował się, bacząc na systematykę ustawy z 1984 r., wprowadzić zmiany w ustawie z 1978 r. Spowodowało to, że dalsze funkcjonowanie członu „i Sportu” w nazwie tej instytucji, mylnie wskazywało, że sport nie był uważany za część składową pojęcia „kultura fizyczna”¹⁹. Wydaje się jednak, że należy to uznać za błąd ustawodawcy, a nie celowe działanie w kierunku utrzymania dychotomii omawianych pojęć.

Ustawa z 1984 r., w art. 1 ust. 2, definiowała natomiast pojęcia „sport” i „rekreacja ruchowa”. „Sport” to proces polegający na doskonaleniu sprawności psychofizycznej, zaspakajającym potrzeby rywalizacji i dążenia do osiągnięcia wyników w ramach społecznie akceptowanych zasad współzawodnictwa. Natomiast „rekreacja ruchowa” to proces służący utrzymaniu i przedłużaniu funkcji życiowych człowieka oraz kształtowaniu obyczajów kulturalnego wypoczynku. Z analizy źródeł wynika, że była to pierwsza ustawowa definicja pojęcia „rekreacja ruchowa”, które najprawdopodobniej nie było wcześniej używane w języku prawnym, a jest stosowane po dzień dzisiejszy.

¹⁶ Podobnie: J. Gaj, *Ewolucja struktur organizacyjnych państwowego kierownictwa kultury fizycznej w Polsce*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1989, nr 2, s. 122; K. Pawłowska, A. Nowakowski, *Model organizacyjny...*, s. 89.

¹⁷ Ustawa z 3 lipca 1984 r. o kulturze fizycznej, Dz.U. z 1984 r. nr 34, poz. 181. Szerzej na temat założeń omawianej ustawy w świetle ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej zob.: A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną w Polsce...*, s. 136–148.

¹⁸ Ustawa z 26 maja 1978 r. o utworzeniu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu, Dz.U. z 1978 r. nr 14, poz. 59.

¹⁹ Por. A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną w Polsce...*, s. 149.

Omawiana ustawa szczegółowo regulowała poszczególne elementy kultury fizycznej, dając także podstawy do wspierania tej działalności przez państwo, rady narodowe i samorząd terytorialny (art. 3 ustawy). Ustawa zawierała także normy dotyczące funkcjonowania stowarzyszeń kultury fizycznej, jako uprzywilejowanych osób prawnych, prowadzących działalność społeczną w dziedzinie kultury fizycznej (rozdział 9 ustawy).

Rozdział trzeci ustawy dotyczył organizowania działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej oraz tworzenia odpowiednich warunków materialno-technicznych dla jej rozwoju. To właśnie na gruncie tej ustawy powstały ośrodki sportu i rekreacji, powołane do życia przez terenowe organy administracji państwowej.

Ustawa dawała także szerokie możliwości organizowania działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej przez zakłady pracy, czy też administracje spółdzielni mieszkaniowych. Co więcej, art. 12 ust. 2 i 3 obowiązywał wyżej wymienione organy do prowadzenia działalności w ramach rekreacji ruchowej, jednakże mogły one współdziałać w tym zakresie np. ze stowarzyszeniami kultury fizycznej. Przełożyło się to na wyraźny wzrost ilości jednostek zajmujących się taką działalnością – zakładowych klubów sportowych, czy też osiedlowych klubów TKKF.

Artykuł 41 ustawy stanowił podstawę finansowania kultury fizycznej z budżetu państwa, właściwych budżetów gmin, dochodów własnych jednostek organizacyjnych kultury fizycznej, dobrowolnych świadczeń zakładów pracy, organizacji społecznych i spółdzielczych, związków zawodowych oraz osób fizycznych. Ten niezwykle istotny z punktu widzenia funkcjonowania jednostek kultury fizycznej przepis nie ograniczał więc omawianego uprawnienia jedynie do sportu, czy też rekreacji ruchowej. Mówił o finansowaniu wszystkich aspektów kultury fizycznej, a więc także i sportu, który dziś moglibyśmy nazwać wyczynowym²⁰. Rozwiązanie to, niewątpliwie trafne, pozwalało więc uniknąć wątpliwości w tym zakresie, które to powstają obecnie poprzez mnożenie ustaw i wprowadzanie coraz to nowych pojęć w omawianym zakresie.

3. Ustawa o kulturze fizycznej z 1996 r.²¹

W odróżnieniu od ustawy z 1984 r., regulacja z 1996 r.²² definiowała wszystkie pojęcia, którym poświęcone jest niniejsze opracowanie. „Kultura fizyczna” została zdefiniowana jako wiedza, wartości, zwyczaje oraz działania podejmowane dla

²⁰ Szerzej na temat finansowania przez jednostki samorządu terytorialnego zadań z zakresu kultury fizycznej zob.: A. Nowakowski, *Działalność samorządu terytorialnego w dziedzinie kultury fizycznej*, „Samorząd Terytorialny” 1993, nr 11, s. 32–34; tegoż, *Samorząd terytorialny a kultura fizyczna. Propozycje de lege ferenda*, „Samorząd Terytorialny” 1994, nr 7–8, s. 127–129.

²¹ Szerzej na temat prac legislacyjnych nad omawianą ustawą oraz jej założen zob. A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną w Polsce*, *op. cit.*, s. 185–200.

²² Ustawa z 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej, Dz.U. z 1996 r. nr 25, poz. 113.

zapewnienia rozwoju psychofizycznego, wychowania, doskonalenia uzdolnień i sprawności fizycznej człowieka, a także dla zachowania oraz przywracania jego zdrowia. Wskazano także, że cele te mogą być realizowane przez: 1) wychowanie fizyczne, 2) sport, 3) rekreację ruchową, 4) rehabilitację ruchową. Katalog ten, wraz z tytułem ustawy jednoznacznie wskazują, że pojęcie kultura fizyczna jest pojęciem najszerszym, w którego zakres wchodzi sport i rekreacja ruchowa.

Ustawa definiuje ponadto sport jako formę aktywności człowieka, mającą na celu doskonalenie jego sił psychofizycznych, indywidualnie lub zbiorowo, według reguł umownych, wprowadzając przy tym rozróżnienie na sport uprawiany amatorsko (sport powszechny), sport wyczynowy (forma działalności człowieka, podejmowana dobrowolnie, w drodze rywalizacji, dla uzyskania maksymalnych wyników sportowych) i profesjonalny (rodzaj sportu wyczynowego, uprawiany w celach zarobkowych).

Natomiast rekreacja ruchowa to według ustawy forma aktywności fizycznej, podejmowana dla wypoczynku i odnowy sił psychofizycznych.

Pomimo tak klarownej i w pełni zdefiniowanej w ustawie siatki pojęciowej, ustawa, powołując centralny organ administracji rządowej w zakresie kultury fizycznej, nie zrezygnowała z nazewnictwa wprowadzonego jeszcze ustawą z 1978 r. Był to bowiem Prezes Urząd Kultury Fizycznej i Sportu (art. 5 ustawy). Należy przy tym zwrócić uwagę, że to sam Prezes Urzędu, a nie Urząd, jak bywało na gruncie dotychczas obowiązującego ustawodawstwa, był organem administracji rządowej.

Ustawa z 1996 r. dawała także obok art. 7 ustawy o samorządzie gminnym²³ podstawy do finansowego wspierania rozwoju kultury fizycznej i sportu²⁴. Art. 4 ustawy stanowił, że organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego tworzą warunki prawno-organizacyjne i ekonomiczne dla rozwoju kultury fizycznej, przy czym art. 5 ustawy klasyfikował to jako zadania własne jednostki samorządu terytorialnego. Ponadto, art. 42 ust. 1 ustawy statuował organizowanie działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej oraz tworzenie odpowiednich warunków materialno-technicznych dla jej rozwoju jako obowiązkowe zadanie własne administracji rządowej i samorządu terytorialnego. Przepis ten uzupełnia więc w zakresie zadań obligatoryjnych art. 7 ust 2 ustawy o samorządzie gminnym.²⁵ Art. 4 ust. 1 pkt 8 ustawy o samorządzie

²³ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym, Dz.U. z 1990 r. nr 16, poz. 95. Tekst jednolity – ustawa o samorządzie gminnym – Dz.U. z 2001 r., nr 142, poz. 1591, z późniejszymi zmianami.

²⁴ Na brak podstaw do wspierania sportu profesjonalnego (kwalifikowanego) na gruncie omawianej regulacji wskazał W. Cajselski (W. Cajselski, *Ustawa o sporcie kwalifikowanym. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 48–49).

²⁵ Odmienne stanowisko zajął P. Chmielnicki, który uznał, że ustawa o samorządzie gminnym nie określa, które działania mają charakter obowiązkowy, zob. P. Chmielnicki (red.), *Komentarz do ustawy o samorządzie gminnym*, Warszawa 2007, s. 127. Pogląd ten może dziwić, zważywszy na brzmienie art. 7 ust. 2 ustawy, który odsyła w tej materii do omawianego przepisu ustawy szczególnej.

powiatowym²⁶, zakwalifikował zadania z zakresu kultury fizycznej o charakterze ponadgminnym jako zadania powiatów. Co prawda w ustawie o samorządzie powiatowym brak jest przepisu, który zaliczałby te zadania do zadań o charakterze obligatoryjnym, jednak nie należy zapominać o cytowanym powyżej art. 42 ust. 1 ustawy o kulturze fizycznej, który zobowiązuje jednostki samorządu terytorialnego do realizacji zadań z zakresu kultury fizycznej, nie zawężając tego obowiązku jedynie do gmin. Należy przy tym pamiętać, iż w odniesieniu do powiatu zadania te będą miały charakter ponadgminny, a więc o wiele szerszy zakres. Przykładowo, zadanie w postaci prowadzenia zajęć sportowo-rekreacyjnych dla dzieci i młodzieży, będzie musiało dotyczyć mieszkańców kilku albo wszystkich gmin danego powiatu. Analogiczne uwagi można odnieść do realizacji przez samorząd województwa zadań w zakresie kultury fizycznej o charakterze wojewódzkim (art. 14 ust. 1 pkt 11 ustawy o samorządzie województwa)²⁷. Na uwagę zasługuje także uchwała Regionalnej Izby Obrachunkowej (RIO) w Gdańsku z 20.01.2005 r. (57/2005)²⁸, w której stwierdzono istotne naruszenie prawa polegające na niezaplanowaniu w budżecie wydatków związanych z realizacją obligatoryjnego zadania własnego gminy w zakresie kultury fizycznej.

Uregulowanie problematyki związanej z całością kultury fizycznej, w tym zdefiniowanie wszystkich najważniejszych pojęć z tego zakresu w jednym akcie prawnym, należy uznać za rozwiązanie niezwykle klarowne i niebudzące wątpliwości w sferze wspierania tychże zadań przez organy władzy publicznej. Stały rozwój sportu, w kierunku jego profesjonalizacji, wymógł jednak stworzenie nowych regulacji prawnych. Ustawodawca, wbrew dotychczasowej polskiej praktyce oraz doświadczeniom innych krajów Unii Europejskiej, zdecydował się jednak na uchwalenie drugiej ustawy, dotyczącej *stricte* tematyki sportu wyczynowego (kwalifikowanego). Jak okazało się w praktyce, w świetle powstałych na jej gruncie wątpliwości, wyroków sądów administracyjnych, rozstrzygnięć nadzorczych wojewodów oraz przeprowadzanych w iście „ekspressowym” tempie nowelizacji, przyjęte rozwiązanie okazało się błędne.

²⁶ Tekst jednolity – Dz.U. z 2001 r., nr 142, poz. 1592, z późniejszymi zmianami.

²⁷ Tekst jednolity – Dz.U. z 2001 r., nr 142, poz. 1590, z późniejszymi zmianami; Szerzej na temat realizacji zadań z zakresu kultury fizycznej i sportu przez jednostki samorządu terytorialnego zob.: A. Nowakowski, *Zadania samorządu terytorialnego w dziedzinie kultury fizycznej w świetle ustawy z 1996 r.*, Samorząd Terytorialny 1997, nr 4, s. 69–73; J. Kosowski, *Realizacja przez jednostki samorządu terytorialnego zadań z zakresu kultury fizycznej i sportu* [w:] J. Parchomiuk, B. Uljasz, E. Kruk, *Dziesięć lat ustrojowej administracji publicznej w Polsce*, Warszawa 2009, s. 598–611.

²⁸ Uchwała RIO w Gdańsku z 20.01.2005 r. (57/2005), „Orzecznictwo w Sprawach Samorządowych” 2005, nr 4, s. 107–108.

4. Ustawa o sporcie kwalifikowanym z 2005 r.

Jak wspomniano powyżej, zasadnicze zmiany w zakresie funkcjonowania kultury fizycznej i sportu przyniosła ustawa z 25 lipca 2005 r. o sporcie kwalifikowanym²⁹. Ustawa ta uchyliła bowiem część ustawy o kulturze fizycznej z 1996 r. – w zakresie dotyczącym funkcjonowania sportu w Polsce. Zostały także uchylone definicje sportu wyczynowego i profesjonalnego zawarte w art. 3 pkt 4 i 5 ustawy o kulturze fizycznej z 1996 r. W ich miejsce wprowadzono natomiast pojęcie „sportu kwalifikowanego”, które to art. 3 pkt 3 nowej ustawy definiował jako formę aktywności człowieka związaną z uczestnictwem we współzawodnictwie sportowym, organizowanym lub prowadzonym w określonej dyscyplinie sportu przez polski związek sportowy lub podmioty działające z jego upoważnienia. W zakres znaczeniowy nowego pojęcia zostały więc włączone, choć nie *expressis verbis* znane dotychczas definicje sportu wyczynowego i profesjonalnego.

Oceniając wzajemne relacje omawianych w niniejszym opracowaniu pojęć, należy zauważyć, że w ustawie o kulturze fizycznej z 1996 r. w dalszym ciągu w art. 3 pkt 2 funkcjonuje definicja sportu. Oznacza to więc, że w świetle obecnie obowiązującego ustawodawstwa sport stanowi część kultury fizycznej. A skoro sport w ogólności, to także i sport kwalifikowany, regulowany w oddzielnym akcie prawnym.

Ustawodawca nie pozostał jednak konsekwentny w zakresie używania powyższych pojęć. Art. 7 ust 1 pkt 10 o samorządzie gminnym wśród zadań własnych gminy przewiduje sprawy z zakresu kultury fizycznej i turystyki. Analogiczne rozwiązanie przyjmuje art. 4 ust 1 pkt 8 ustawy o samorządzie powiatowym oraz art. 14 ust 1 pkt 11 ustawy o samorządzie województwa. Podobna konstrukcja została użyta w tekście pierwotnym ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej³⁰. Art. 15 ust 1 tej ustawy stanowił, że dział ten obejmuje sprawy kultury fizycznej oraz sportu powszechnego i wyczynowego. Natomiast przy nowelizacjach omawianej ustawy wprowadzono już dział administracji rządowej o nazwie „kultura fizyczna i sport”, nie zmieniając przy tym siatki pojęciowej ustawy o kulturze fizycznej³¹. Znaczącą zmianę w tym zakresie przyniosła także ustawa o sporcie kwalifikowanym, która zmieniła art. 15 ustawy o działach administracji rządowej, poprzez wyodrębnienie tam spraw: 1) kultury fizycznej; 2) rekreacji i rehabilitacji ruchowej; 3) sportu dzieci i młodzieży; 4) sportu kwalifikowanego; 5) sportu osób niepełnosprawnych.

²⁹ Ustawa z 25 lipca 2005 r. o sporcie kwalifikowanym, Dz.U. z 2005 r., nr 155, poz. 1298, z późn. zm.

³⁰ Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, Dz.U. z 1997 r. nr 141, poz. 943.

³¹ Ustawa z dnia 24 lipca 1999 r. o zmianie ustawy o działach administracji rządowej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 1999 r. nr 70, poz. 778. Zob. także: W. Cajselski, *Ustawa o sporcie...*, s. 48.

Tym samym odwołano się do części pojęć, które nie zostały zdefiniowane w żadnym akcie prawnym. Przecież sport dzieci i młodzieży to w znacznej mierze sport kwalifikowany (prowadzony przez polskie związki sportowe), sport amatorski (pojęcie także niezdefiniowane w żadnym akcie prawnym), czy też rekreacja ruchowa.

Rozważania w zakresie pojęć wprowadzonych ustawą o sporcie kwalifikowanym, w zestawieniu z siatką pojęciową ustawy o kulturze fizycznej z 1996 r. mogą z pozoru wydawać się zbędne, jednak w świetle wspierania przez organy władzy publicznej, w tym jednostki samorządu terytorialnego, działań z zakresu kultury fizycznej ich rola okazała się kluczowa.

Po wejściu w życie ustawy o sporcie kwalifikowanym, organy władzy publicznej mogły wspierać działania z tego zakresu jedynie w oparciu o nowy akt prawny. Problem jednak w tym, że ustawa o sporcie kwalifikowanym w pierwotnym brzmieniu zawierała normę ogólną, w myśl której jednostki samorządu terytorialnego mogły wspierać, w tym finansowo, rozwój sportu kwalifikowanego (art. 2 ust. 2 ustawy). Oprócz powyższego przepisu ustawa zawierała dla organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego delegację do wydania uchwał szczegółowo określających warunki i tryb przyznawania stypendiów sportowych (art. 35 ust. 2) oraz wyróżnień i nagród za osiągnięcie wysokich wyników we współzawodnictwie krajowym i międzynarodowym (art. 37 ust. 4). Powstało więc pytanie o podstawę prawną do wspierania w inny sposób rozwoju sportu kwalifikowanego, np. poprzez dofinansowanie zatrudnienia szkoleniowca, obozów sportowych, organizacji imprez sportowych. Odpowiedź na to pytanie przyniosły wyroki sądów administracyjnych. W wyroku z dnia 19 lipca 2006 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny (WSA) w Gliwicach³² stwierdził, iż przepis art. 2 ust. 2 ustawy nie może stanowić samodzielnej podstawy przyznania dotacji na rzecz klubów sportowych, gdyż ma on charakter normy ogólnej i nie może być tym zakresie uznany za *lex specialis*. Ponadto WSA stwierdził, iż uprawnienia jednostki samorządu terytorialnego w zakresie finansowego wspierania sportu kwalifikowanego ograniczone zostały do – wyraźnie wskazanej w art. 35 i art. 37 ustawy – możliwości przyznawania stypendiów sportowych oraz nagród i wyróżnień zawodnikom, którzy osiągnęli wysokie wyniki sportowe³³. Z pewnością nie taki był cel ustawodawcy, jednak prawidłowa wykładnia omawianych przepisów nie może przynieść innego rezultatu,

³² Wyrok WSA w Gliwicach z dnia 19 lipca 2006 r. (SA/GI 927/06). Podobne stanowisko zajął WSA w Rzeszowie w wyroku z dnia 19 czerwca 2006 r. (I SA/Rz. 400/06). Szerzej zob. M. Paczocha, *Głosa do wyroku WSA w Rzeszowie z 19.06.2006 r. (I SA/Rz 400/06)*, „Finanse Komunalne” 2007, nr 1–2, s. 120.

³³ W piśmiennictwie i orzecznictwie podkreślono, że podstawy takiej nie daje także art. 7 ust. 1 o samorządzie gminnym, gdyż nie można tego zaliczyć do zadania własnego gminy w zakresie upowszechniania kultury fizycznej i sportu. Zob. orzeczenia wskazane w przypisie nr 25; P. Chmielnicki [w:] P. Chmielnicki (red.), *Komentarz do ustawy o samorządzie gminnym*, Warszawa 2007, s. 127–128.

niż wskazany w omawianym wyroku. Na konieczność istnienia w ustawie szczególnej podstawy prawnej do finansowania zadań własnych gminy i niewystarczającą rolę katalogu zadań własnych gminy zawartego w art. 7 ustawy o samorządzie gminnym, wskazał także m.in.: Naczelny Sąd Administracyjny ośrodek zamiejscowy w Lublinie w wyroku z 17 marca 2000 r.³⁴ oraz RIO w Łodzi w uchwale z 16 marca 2004 r.³⁵

Z tego właśnie powodu ustawodawca zdecydował się wprowadzić do ustawy przepis art. 2 ust. 3, określający, że organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego, w drodze uchwały, określa warunki i tryb wspierania, w tym finansowego, rozwoju sportu kwalifikowanego³⁶. Wskazać jednak należy, iż środek ten może mieć wyłącznie charakter przejściowy, bowiem w piśmiennictwie pojawiają się już poglądy, że w dalszym ciągu w przepisach szczególnych ustawy brak jest podstawy prawnej do wspierania sportu kwalifikowanego w sposób inny, niż określony w art. 35 i 37 ustawy³⁷. Rzeczywiście, w celu zachowania prawidłowej konstrukcji legislacyjnej, w przepisach szczególnych ustawodawca powinien wskazać wszystkie możliwości wspierania sportu kwalifikowanego, co zresztą ma miejsce w projekcie ustawy o sporcie omówionym w kolejnej części niniejszego opracowania. Po wprowadzeniu art. 2 ust. 3 ustawy, jednostka samorządu terytorialnego może więc wspierać rozwój sportu kwalifikowanego poprzez: stypendia sportowe dla zawodników (art. 35 ustawy), nagrody dla zawodników, trenerów i działaczy sportowych (art. 37 ustawy), dofinansowanie klubów sportowych. W praktyce znaleźć można jeszcze inne formy wspierania sportu kwalifikowanego, np. świadczenia rzeczowe w postaci udostępnienia gminnych obiektów sportowych na zajęcia lub imprezy sportowe³⁸.

5. Projekt ustawy o sporcie z 5 sierpnia 2009 r.

Gruntowne zmiany w zakresie prawa sportowego ma przynieść nowa ustawa o sporcie. Jej projekt został opatrzonej przez Ministerstwo Sportu i Turystyki datą 5 sierpnia 2009 r.³⁹ Projekt zakłada uchylenie obu funkcjonujących obecnie ustaw, tj. ustawy o kulturze fizycznej oraz ustawy o sporcie kwalifikowanym. Ustawa o sporcie byłaby więc jedyną regulacją w zakresie kultury fizycznej i sportu.

³⁴ Wyrok NSA – Ośrodek Zamiejscowy w Lublinie z 17 marca 2000 r., I SA Lu 31/00, Lex nr 45618; „Orzecznictwo w Sprawach Samorządowych” 2001, nr 1 poz. 30.

³⁵ Uchwała RIO w Łodzi z 16 marca 2004 r., 7/21/2004, Lex nr 144780.

³⁶ Przepis ten został wprowadzony ustawą z dnia 23 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy o sporcie kwalifikowanym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2007 r., nr 171, poz. 1208).

³⁷ Mirosław Obrębki, *Wspieranie sportu kwalifikowanego*, „Wspólnota” 2007, nr 51–52, s. 40–42.

³⁸ Szerzej na temat wątpliwości formalno-prawnych w zakresie wspierania przez jednostki samorządu terytorialnego zadań z zakresu sportu kwalifikowanego zob.: J. Kosowski, *Realizacja przez jednostki...*, s. 603–605.

³⁹ www.msport.gov.pl.

Zasadniczym problemem jest jednak brak w projekcie definicji legalnych większości podstawowych pojęć⁴⁰. Art. 2 § 1 definiuje jedynie „sport” jako wszelkie formy aktywności fizycznej, które przez uczestnictwo doraźne lub zorganizowane, wpływają na wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach. Art. 2 § 2 projektu określa ponadto, co składa się na kulturę fizyczną: „sport wraz z wychowaniem fizycznym i rehabilitacją ruchową”. To enumeratywne wyliczenie można traktować jako definicję omawianego pojęcia, jednakże elementy kultury fizycznej poza „sportem” nie zostały już dookreślone.

Należy jednak zauważyć, iż ustawodawca przyjął niezwykle szeroką definicję sportu – funkcjonującą już na gruncie prawa międzynarodowego, która zawiera w sobie rozdzielone dotychczas w polskim porządku prawnym pojęcia „sport” i „rekreacja ruchową”. Ten zabieg będzie miał doniosłe znaczenie w sferze wspierania tych działań przez władze publiczne. W poprzednich częściach niniejszego opracowania poświęcono wiele miejsca podstawom prawnym finansowania przez jednostki samorządu terytorialnego zadań z zakresu kultury fizycznej oraz wątpliwościom z tym związanym. Niezwykle cenne z tej perspektywy są regulacje rozdziału siódmego projektu. Zawarte są tam bowiem szczegóły dotyczące sposobów wspierania zadań przez organy władzy publicznej, ze wskazaniem katalogu celów, na jakie środki publiczne mogą być przeznaczane (art. 36 projektu). Przepisy te odnoszą się do sportu, natomiast brak jest podstawy prawnej do wspierania innych form kultury fizycznej, w tym wychowania fizycznego i rehabilitacji ruchowej. Należy jednak pamiętać, że są one wspierane przez władze publiczne w ramach systemu oświaty i systemu opieki zdrowotnej. Natomiast, w związku z przyjętą szeroką definicją sportu nie powinny już pojawić się problemy ze wspieraniem sportu występujące na gruncie ustawy o sporcie kwalifikowanym, czyli wymuszenie zmiany art. 2 ustawy o sporcie kwalifikowanym⁴¹ przez orzeczenia sądów administracyjnych⁴².

Rekapitulując, należy stwierdzić, iż przyjęte w ostatnim projekcie ustawy o sporcie rozwiązania dotyczące siatki pojęciowej wydają się trafne. Z pewnością rezygnacja z wyodrębniania rekreacji ruchowej obok sportu uprości

⁴⁰ Należy przy tym zwrócić uwagę na istotną ewolucję omawianych definicji na tle projektów przygotowywanych przez Ministerstwo Sportu, gdyż projekt z 5.03.2009 r. nie zawiera w ogóle żadnej definicji, poza wymienieniem elementów składowych kultury fizycznej.

⁴¹ Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o zmienia ustawy o sporcie kwalifikowanym i innych ustaw (Dz.U. 2007, nr 171, poz. 1208).

⁴² Zob. m.in.: wyrok WSA w Gliwicach z 19 lipca 2006 r. (SA/GL. 927/06); wyrok WSA w Rzeszowie z 19 czerwca 2006 r. (I SA/Rz. 400/06). Szerzej zob. M. Paczocha, Głosa do wyroku WSA w Rzeszowie z 19 czerwca 2006 r. (I SA/Rz. 400/06), „Finanse Komunalne” 2007, nr 1–2. Zob. także wątpliwości dotyczące tego zagadnienia: M. Obrębski, *Wspieranie sportu kwalifikowanego*, „Wspólnota” 2007, nr 51–52, s. 40–42.

działalność organizacji prowadzących rywalizację np. współzawodnictwa szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych (organizowanych przez SZS), współzawodnictwa w rejonach wiejskich (organizowanego przez LZS), czy też współzawodnictwa szkół wyższych (organizowanego przez AZS). Unikniemy bowiem wątpliwości, czy ta forma prowadzenia rywalizacji, to w rozumieniu przepisów ustawy sport, czy rekreacja ruchowa. A rozróżnienie to nie pozostaje bez znaczenia praktycznego. Przykładowo, z § 2 ust. 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 września 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i warunków prowadzenia działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej⁴³, wynika m.in., że „zawody amatorskie” muszą mieć regulamin uczestnictwa. Będzie to więc stanowiło umowną regułą uczestnictwa, charakterystyczną dla sportu w ujęciu definicji z ustawy o kulturze fizycznej.

Ujęcie tej sfery działalności AZS w pojęciu „sport” nie oznacza natomiast, że stosowane będą wszelkie wymogi właściwe dla rywalizacji prowadzonej przez polskie związki sportowe (np. licencje). Wymóg ten, podobnie jak zasady bezpieczeństwa ograniczone zostały wyłącznie do rywalizacji prowadzonych przez polskie związki sportowe. Problematyczna z punktu widzenia organizatorów rozgrywek wydaje się jednak ta druga kwestia, gdyż przytoczone powyżej rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 września 2001 r. daje przecież organizatorom tego rodzaju zawodów „amatorskich” pewność, że po spełnieniu zawartych tam wymagań, nie poniosą negatywnych konsekwencji finansowych w ramach ewentualnych procesów odszkodowawczych. Było ono jednak wydane na podstawie ustawy o kulturze fizycznej, zaś jej uchyleniu przez nową ustawę o sporcie, przestanie obowiązywać.

6. Siatka pojęciowa w prawie międzynarodowym

Szukając definicji omawianych pojęć wykształconych na gruncie prawa międzynarodowego, wspomnieć należy o Europejskiej Karcie Sportu (*European Sports Charter*) ustanowionej przez Komitet Ministrów Rady Europy 24 września 1992 r.⁴⁴, a następnie zmienionej w 2001 r.

Europejska Karta Sportu zastąpiła Europejską Kartę Sportu dla wszystkich (*Principles for a Policy of sport for all*) z 24 września 1976 r.⁴⁵, bazując na jej zasadach, lecz w znacznym stopniu poszerzając jej uregulowania. Należy przy

⁴³ Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 września 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i warunków prowadzenia działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej, Dz.U. z 2001 r. nr 101, poz. 1095.

⁴⁴ <https://wcd.coe.int/>

⁴⁵ <https://wcd.coe.int/>

tym zwrócić uwagę, że Karta z 1976 roku nie zawierała definicji sportu, wskazując jedynie, że sport jako element socjo- kulturowego rozwoju, ma być związany na miejscowych, regionalnych i ogólnokrajowych poziomach z innymi sferami działalności administracji i planowania, jak edukacja, zdrowie, usługi, świadczenia społeczne, procesy urbanistyczne, sztuka i wypoczynek⁴⁶. Kolejny dokument Rady Europy, czyli Europejska Karta Sportu z 24 września 1992 r. w art. 2 wprowadzała już definicję tego pojęcia. Według tej definicji „sport” oznacza wszelkie formy aktywności fizycznej, które poprzez uczestnictwo do- różne (swobodne) lub zorganizowane, stawiają sobie za cel wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach⁴⁷.

Przytoczona powyżej definicja sportu przejęta została przez prawo Unii Europejskiej i stanowi obecnie część *acquis communautaire*, w ramach „Białej księgi na temat sportu” z 11.07.2007 r.⁴⁸

Widać więc wyraźnie, że w prawie międzynarodowym, w tym w prawie unijnym, funkcjonuje bardzo szeroka definicja sportu, swoim zakresem obejmująca pojęcia kultury fizycznej, sportu i rekreacji ruchowej funkcjonujące w prawie polskim, natomiast mamy do czynienia z zaniechaniem wyróżniania pozostałych dwóch pojęć.

Uwagi końcowe

Podsumowując należy stwierdzić, że w polskim systemie prawnym omawiane w niniejszym opracowaniu pojęcia były definiowane często w sposób odmienny. Zasadniczym problemem było i jest w dalszym ciągu rozgraniczenie znaczeniowe kultury fizycznej i sportu. O ile ustawa o kulturze fizycznej, ustawa o sporcie kwalifikowanym, a także nowy projekt ustawy o sporcie wydają się rozwiać te wątpliwości, to patrząc przez pryzmat innych rozwiązań ustawowych i stosowanego w administracji publicznej nazewnictwa można mieć zdanie przeciwne. Wydaje się natomiast, iż przyjęcie w na gruncie projektu ustawy o sporcie z 5 sierpnia 2009 r. szerokiej definicji sportu, od lat funkcjonującej na gruncie prawa międzynarodowego, w tym także prawa Unii Europejskiej, stanowi rozwiązanie przełomowe w polskim porządku prawnym. Ustawodawca wybrał wariant niezwykle elastyczny, nie wyodrębniając na gruncie ustawy

⁴⁶ Wersja angielska: Sport, being an aspect of socio-cultural development, shall be related at local, regional and national levels to other areas of policy-making and planning such as education, health, social service, town and country planning, conservation, the arts and leisure services.

⁴⁷ Wersja angielska: “Sport” means all forms of physical activity which, through casual or organised participation, aim at expressing or improving physical fitness and mental well-being, forming social relationships or obtaining results in competition at all levels.

⁴⁸ Biała Księga na temat sportu przedstawiona przez Komisję Wspólnot Europejskich w 2007 r. http://ec.europa.eu/sport/white-paper/doc/wp_on_sport_pl.pdf

w zakresie tej definicji pojęć składowych jak np. sport wyczynowy, profesjonalny, amatorski, co niewątpliwie będzie rolą przedstawicieli teorii sportu. Powyższe rozważania mają także niebagatelne znaczenie dla akademickiej kultury fizycznej, w tym jednostek organizacyjnych AZS, gdzie obok sportu wyczynowego na najwyższym poziomie mamy do czynienia z rywalizacją amatorską, czy też imprezami czysto rekreacyjnymi. Uproszczenia omawianych pojęć, rezygnacja ze sztucznych podziałów, a przede wszystkim klarowana regulacja kwestii finansowania sportu przez władze publiczne z pewnością pozytywnie wpłynie na usprawnienie działalności i organizacji aktywności w ramach akademickiej kultury fizycznej.

Bibliografia

- Biała Księga na temat sportu przedstawiona przez Komisję Wspólnot Europejskich w 2007 r.
http://ec.europa.eu/sport/white-paper/doc/wp_on_sport_pl.pdf
- Cajsel W., *Ustawa o sporcie kwalifikowanym. Komentarz*, Warszawa 2006.
- Chmielnicki P. (red.), *Komentarz do ustawy o samorządzie gminnym*, Warszawa 2007, s. 127.
- Chmielnicki P. (red.), *Komentarz do ustawy o samorządzie gminnym*, Warszawa 2007.
- Dekret z dnia 18 stycznia 1956 r. o organizacji spraw kultury fizycznej, Dz.U. z 1956 r. nr 2, poz. 12.
- Dull K., *Kultura fizyczna i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa 1952.
- Gaj J., *Ewolucja struktur organizacyjnych państwowego kierownictwa kultury fizycznej w Polsce*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1989, nr 2, s. 122;
- Gaj J., *Kultura fizyczna w pierwszych latach Polski Ludowej*, Roczniki Naukowe WSWF w Gdańsku 1975.
- Gaj J., *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa 1987.
- Gondek L., *Kultura Fizyczna w Polsce: 1944-1984. Zarys podstawowych struktur, form i efektów zarządzania kulturą fizyczną w czterdziestolecu PRL*, Gdańsk 1986.
- <https://wcd.coe.int/>
- <https://wcd.coe.int/>
- Jaworski Z., Łysakowski J., *Makrostruktury organizacji kultury fizycznej w Polsce w latach 1946-1980*, Warszawa 1985.
- Kosowski J., *Realizacja przez jednostki samorządu terytorialnego zadań z zakresu kultury fizycznej i sportu* [w:] J. Parchomiuk, B. Uliasz, E. Kruk, *Dziesięć lat ustrojowej administracji publicznej w Polsce*, Warszawa 2009.
- Laskiewicz H., *Pierwsza w Polsce ustawa o wychowaniu fizycznym*, „Kultura Fizyczna” 1963, nr 2.
- Maksimowska B., *Kształcenie kadr kultury fizycznej w Polsce w okresie międzywojennym* [w:] *Studia z historii i organizacji kultury fizycznej*, red. A. Nowakowski i in., Częstochowa 1998.
- Maksimowska B., *Prawodawstwo dotyczące kultury fizycznej w Polsce w latach 1946–1984* [w:] *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (1918–1939)*, red. B. Maksimowska, A. Nowakowski, S. Podobiński, Częstochowa 1999.
- Maksimowska B., *Prawodawstwo dotyczące kultury fizycznej w Polsce w latach 1946–1984* [w:] *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (1918–1939)*, red. B. Maksimowska, A. Nowakowski, S. Podobiński, Częstochowa 1999.
- Małolepszy E., *Działalność Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego na przykładzie Częstochowy, Kielc i Miechowa w latach 1927–1939 (zarys problematyki)* [w:] *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (1918–1939)*, red. B. Maksimowska, A. Nowakowski, S. Podobiński, Częstochowa 1999.

- Młodzianowska- Jakubowska H., *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Polsce do 1939 r. (Geneza, struktura organizacyjna i charakter)*, Roczniki Naukowe AWF w Warszawie 1963.
- Nowakowski A., *Działalność samorządu terytorialnego w dziedzinie kultury fizycznej*, „Samorząd Terytorialny” 1993, nr 11, s. 32–34;
- Nowakowski A., *Samorząd terytorialny a kultura fizyczna. Propozycje de lege ferenda*, „Samorząd Terytorialny” 1994, nr 7–8, s. 127–129.
- Nowakowski A., *Zadania samorządu terytorialnego w dziedzinie kultury fizycznej w świetle ustawy z 1996 r.*, Samorząd Terytorialny 1997, nr 4, s. 69–73;
- Nowakowski A., *Zarządzanie kulturą fizyczną w Polsce w latach 1944–2001. Studium historyczno-porównawcze*, Rzeszów 2005, s. 36–41;
- Nowakowski A., *Zarządzanie kulturą fizyczną w Polsce w latach 1944–2001. Studium historyczno-porównawcze*, Rzeszów 2005, s. 120–124.
- Obębki M., *Wspieranie sportu kwalifikowanego*, „Wspólnota” 2007, nr 51–52.
- Paczocha M., *Głosa do wyroku WSA w Rzeszowie z 19 czerwca 2006 r. (I SA/Rz. 400/06)*, „Finanse Komunalne” 2007, nr 1–2.
- Paczocha M., *Głosa do wyroku WSA w Rzeszowie z 19.06.2006 r. (I SA/Rz 400/06)*, „Finanse Komunalne” 2007, nr 1–2.
- Pawłowska K., Nowakowski A., *Model organizacyjny kultury fizycznej w Polsce według ustawy z 1978 roku [w:] Z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (1918–1939)*, red. B. Maksimowska, A. Nowakowski, S. Podobiński, Częstochowa 1999.
- Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 września 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i warunków prowadzenia działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej, Dz.U. z 2001 r. nr 101, poz. 1095.
- Słoniowski M., *Koncepcje i organizacja wychowania fizycznego i sportu w okresie międzywojennym*, „Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna” 1988, nr 9, s. 299.
- Szymański L., *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Wrocław 1995.
- Szymański L., *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej w Polsce Ludowej 1944–1980*, Wrocław 1996.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 1978.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. III, Warszawa 1981.
- Tarasiewicz A., *Działalność Państwowego Urzędu oraz Rady Naukowej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Polsce w latach 1927–1939 [w:] Z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (1918–1939)*, red. B. Maksimowska, A. Nowakowski, S. Podobiński, Częstochowa 1999.
- Uchwała RIO w Gdańsku z 20.01.2005 r. (57/2005), „Orzecznictwo w Sprawach Samorządowych” 2005, nr 4.
- Uchwała RIO w Łodzi z 16 marca 2004 r., 7/21/2004, Lex nr 144780.
- Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, Dz. U. z 1997 r. nr 141, poz. 943.
- Ustawa z 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej, Dz. U. z 1996 r. nr 25, poz. 113.
- Ustawa z 25 lipca 2005 r. o sporcie kwalifikowanym, Dz. U. z 2005 r., nr 155, poz. 1298, z późn. zm.
- Ustawa z 26 maja 1978 r. o utworzeniu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu, Dz. U. z 1978 r. nr 14, poz. 59.
- Ustawa z 26 maja 1978 r. o utworzeniu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu, Dz. U. z 1978 r. nr 14, poz. 59.
- Ustawa z 3 lipca 1984 r. o kulturze fizycznej, Dz. U. z 1984 r. nr 34, poz. 181
- Ustawa z dnia 17 lutego 1960 r. o organizacji spraw kultury fizycznej i turystyki, Dz. U. z 1960 r. nr 10, poz. 65.

- Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy o sporcie kwalifikowanym i innych ustaw (Dz. U. 2007, nr 171, poz. 1208).
- Ustawa z dnia 24 lipca 1999 r. o zmianie ustawy o działach administracji rządowej oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 1999 r. nr 70, poz. 778.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1948 r. o powszechnym obowiązku przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży oraz o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu, Dz. U. z 1948 r. nr 12, poz. 90.
- Ustawa z dnia 30 grudnia 1949 r. o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu, Dz. U. z 1949 r. nr 65, poz. 526.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym, Dz. U. z 1990 r. nr 16, poz. 95.
- www.msport.gov.pl.
- Wyrok NSA – Ośrodek Zamiejscowy w Lublinie z 17 marca 2000 r., I SA Lu 31/00, Lex nr 45618; „Orzecznictwo w Sprawach Samorządowych” 2001, nr 1 poz. 30.
- Wyrok WSA w Gliwicach z 19 lipca 2006 r. (SA/GL. 927/06); wyrok WSA w Rzeszowie z 19 czerwca 2006 r. (I SA/Rz. 400/06).
- Wyrok WSA w Gliwicach z dnia 19 lipca 2006 r. (SA/GI 927/06). Podobne stanowisko zajął WSA w Rzeszowie w wyroku z dnia 19 czerwca 2006 r. (I SA/Rz. 400/06).
- Zagórska, A. Nowakowski A., *Ustawa o kulturze fizycznej w Polsce z 1949 roku* [w:], *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (1918–1939)*, red. B. Maksimowska, A. Nowakowski, S. Podobiński, Częstochowa 1999.
- Zarządzenie Przewodniczącego GKKFiT z dnia 3 grudnia 1969 r. w sprawie organizowania i prowadzenia publicznej działalności sportowej, M.P. z 1969 r. nr 52, poz. 416.

STRESZCZENIE

Artykuł poświęcony jest analizie formalnoprawnej kluczowych pojęć szeroko rozumianego prawa sportowego, a mianowicie pojęć: „kultury fizycznej”, „sportu” i „rekreacji ruchowej”. Autor przedstawia historyczną ewolucję wskazanych powyżej pojęć, począwszy od regulacji prawnych powstałych tuż po II wojnie światowej, poprzez ustawę o kulturze fizycznej z 1984 r., ustawę o kulturze fizycznej z 1996 r. oraz ustawę o sporcie kwalifikowanym z 2005 r. Artykuł zawiera także odniesienia do projektu ustawy o sporcie z 05.08.2009 r., a także nawiązuje do prawa międzynarodowego, w tym definicji „sportu” funkcjonującej na gruncie prawa Unii Europejskiej. Niniejsze opracowanie ma na celu zwrócenie uwagi na istotną rolę praktyczną siatki pojęciowej oraz definicji legalnych „kultury fizycznej”, „sportu” i „rekreacji ruchowej”. Autor wskazuje bowiem na problemy interpretacyjne powstałe na gruncie obecnego ustawodawstwa oraz formułuje postulaty *de lege ferenda*, możliwe do wprowadzenia w nowej ustawie o sporcie, która ma być regulacją kompleksowo obejmującą problematykę „sportu” rozumianego jako wszelkie formy aktywności fizycznej, które poprzez uczestnictwo doraźne (swobodne) lub zorganizowane, stawiają sobie za cel wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach.

Słowa kluczowe: kultura fizyczna, sport, rekreacja ruchowa, ustawa o sporcie

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II
ROZDZIAŁ XVI

RENATA KOPCZYK¹, ADAM ROCZEK²

¹Katedra Prawa Międzynarodowego i Europejskiego, Uniwersytet Wrocławski
²Akademicki Związek Sportowy, Zarząd Główny

**WYCHOWANIE FIZYCZNE W SZKOŁACH WYŻSZYCH
– REGULACJE W PRAWIE POLSKIM I PRAWIE UNII EUROPEJSKIEJ**

Wstęp

Kultura fizyczna jest dobrem publicznym spełniającym istotną rolę we współczesnym świecie i wpływającym na rozwój każdego człowieka. Jej ewolucja jest nierozzerwalnie powiązana z dziejami cywilizacji. W społeczeństwach rozwijających się możemy zaobserwować zależność pomiędzy rozwojem społeczeństwa a miejscem kultury fizycznej w funkcjonowaniu tego społeczeństwa, mianowicie – im wyższy poziom rozwoju reprezentuje społeczeństwo, tym ważniejsze miejsce w życiu codziennym przeciętnego człowieka zajmuje kultura fizyczna¹. Państwo ze względu na znaczenie społeczne i edukacyjne kultury fizycznej powinno ją wspierać na każdym poziomie edukacji. Kultura fizyczna, wychowanie fizyczne oraz sport jako jej składniki stanowią w dzisiejszym społeczeństwie zasadniczą sferę kultury życia każdego człowieka. Stanowią także przedmiot regulacji prawnej.

Przedstawione opracowanie ma na celu przybliżenie regulacji prawnych w zakresie kultury fizycznej, jako składnika systemu edukacji szkolnictwa wyższego. Kolejno przedstawiony będzie krótki rys tradycji wychowania fizycznego w polskim szkolnictwie wyższym, obowiązujące akty prawne w systemie prawa krajowego, oraz rola sportu w Unii Europejskiej. Zakończenie artykułu stanowią wnioski i refleksje dotyczące analizy wyżej wymienionych zagadnień.

¹ M. Ordyłowski, *Historia kultury fizycznej. Starożytność-Oświecenie*, Wyd. AWF Wrocław, Wrocław 2003.

Geneza

Tradycje wychowania fizycznego, a w szczególności szkolnego wychowania fizycznego w Polsce sięgają czasów odległych i są bogate. W 1773 r. w powołana Komisja Edukacji Narodowej, jako pierwszy w Europie państwowy urząd szkolny, w swoim programie traktuje o wychowaniu fizycznym młodzieży. W roku 1783 zatwierdzone zostały *Ustawy Komisji Edukacji Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane*, którego XXV rozdział poświęcony był wyłącznie problematyce kultury fizycznej. To w tym rozdziale pojawiła się pierwsza definicja wychowania fizycznego i określona została jego rola w wychowaniu młodego człowieka. Definicja ta miała znaczny wpływ na późniejszy rozwój tej sfery życia². Z postanowień zawartych w cytowanym poniżej XXV rozdziale Ustaw Komisji wynika, że już w XVIII w. wychowaniu fizycznemu przypisywano rolę zarówno zdrowotną jak i społeczną. *Nieprzerwana osnowa starań około dziecięcia od pierwszych jego życia początków, około zdrowia czerstwości i sił jego, starań stosownych do pomnażającego się wieku, a zawsze za cel mających uczynić człowieka szczęśliwym i do wykonania powinności zdolnym (...) Nie można być szczęśliwym, nie można nabierać oświecenia umysłu, dzielności duszy, łatwości w używaniu jej władz, zdatności w zręczności w wykonaniu obowiązków swego stanu bez zdrowia, bez mocnego i trwałego złożenia ciała*³. Komisja Edukacji Narodowej dała podstawy do wprowadzenia kultury fizycznej w systemie szkolnictwa w Polsce, w tym w szkołach wyższych. W 1817 r. Uniwersytet Jagielloński jako pierwszy wprowadził do swego programu zorganizowane zajęcia wychowania fizycznego, dając tym samym wyraz znaczenia tej formy rozwoju młodzieży akademickiej.

Kolejny etap istotny dla ewolucji kultury fizycznej to dwudziestolecie międzywojenne. młodzież i dzieci szkolne zostały objęte obowiązkiem wychowania fizycznego na podstawie ustawy o ustroju szkoły z dnia 11 marca 1932 r. Niestety, obligatoryjne wychowanie fizyczne nie dotyczyło w tym czasie młodzieży szkół wyższych. Istniały w prawdzie projekty ustaw mających na celu zmianę istniejącej sytuacji, jednak do wybuchu II wojny światowej ich status się nie zmienił i nie weszły w życie⁴.

Następny etap wdrażania wychowania fizycznego do szkół wyższych związany jest już z historią powojenną oraz z rozporządzeniem Ministrów Oświaty i Zdrowia z dnia 5 stycznia 1950r. w sprawie wychowania fizycznego studentów szkół wyższych, na którego mocy zajęciami wychowania fizycznego objęci

² Ustawy Komisji Edukacji Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane z 1783 r.

³ Ustawy Komisji Edukacji Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane, cyt. za: J. Gaj, K. Hądzulek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997, s. X.

⁴ J. Gaj, K. Hądzulek, *Dzieje kultury...*, s. X.

zostali studenci dwóch pierwszych lat studiów, z wyłączeniem młodzieży objętej szkoleniem wojskowym w ramach studiów wojskowych⁵. Powyższe rozporządzenie dało prawne podstawy do rozwoju szeroko pojętej kultury fizycznej w szkolnictwie wyższym.

Wspólne rozporządzenie Ministrów: Szkolnictwa Wyższego, Zdrowia, Oświaty oraz Kultury i Sztuki z dnia 31 stycznia 1952 r. w sprawie obowiązku wychowania fizycznego studentów szkół wyższych uchyliło rozporządzenie z 1950 r. uszczegółowiając sprawy związane z obligatoryjnym wychowaniem fizycznym w szkołach wyższych. Obowiązek ten dotyczył studentów I i II roku wszystkich kierunków studiów szkół wyższych z wyjątkiem szkół wieczorowych⁶ i polegał na udziale studenta w ćwiczeniach wychowania fizycznego w wymiarze 2 godzin tygodniowo. Enumeratywnie wymieniono także osoby, które od powyższego obowiązku były zwolnione. W celu wykonania zadań programowych zarządzeniem Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 maja 1952 r. utworzone zostały specjalne studia wychowania fizycznego⁷. Rok później jednostki takie na mocy zarządzenia Ministra Zdrowia utworzone zostały także w akademiach medycznych⁸.

W tym miejscu należy odnieść się także do działalności Akademickiego Związku Sportowego, który od początku rozwoju kultury fizycznej wśród studentów jest jednym z głównych podmiotów wpływających na jej kształt. Powstanie AZS datuje się na 1906r. we Lwowie, aczkolwiek dzisiejszy AZS uznaje za oficjalną datę założenia związku rok 1909, kiedy to powstał AZS w Krakowie. W 1965 r. ówczesne władze dostrzegły siłę i olbrzymi wpływ AZS-u na rozwój tej sfery studenckiego życia jaką jest kultura fizyczna. Wydane zostało nawet rozporządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego i Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki w sprawie współdziałania władz Akademickiego Związku Sportowego z organami studiów wychowania fizycznego w szkołach wyższych. W świetle przepisów powyższego rozporządzenia studium wychowania fizycznego i klub AZS m.in. powinny wspólnie realizować wnioski związane ze sprawnością fizyczną studentów⁹. Rozporzą-

⁵ Rozporządzenie Ministrów Oświaty i Zdrowia z dnia 5 stycznia 1950r. w sprawie obowiązku wychowania fizycznego studentów szkół wyższych, Dz.U. 1950, nr 7, poz. 72.

⁶ Rozporządzenie Ministrów: Szkolnictwa Wyższego, Zdrowia, Oświaty oraz Kultury i Sztuki z dnia 31 stycznia 1952 r. w sprawie obowiązku wychowania fizycznego studentów szkół wyższych, Dz.U. 1952, nr 5, poz. 35.

⁷ Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 maja 1952 r. w sprawie utworzenia specjalnych studiów wychowania fizycznego, M.P. 1952, nr 63, poz. 965.

⁸ Zarządzenie Ministra Zdrowia z dnia 15 kwietnia 1953 r. w sprawie utworzenia specjalnych studiów wychowania fizycznego w akademiach medycznych, M.P. 1953, nr 41, poz. 503.

⁹ Rozporządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego i Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z dnia 10 maja 1965 r. w sprawie współdziałania władz Akademickiego Związku Sportowego z organami studiów wychowania fizycznego w szkołach wyższych, Dz.U. 1965, nr 19, poz. 127.

dzenie to obowiązywało do roku 1982, kiedy to utraciło moc w związku z art. 228 i 232 ustawy z dnia 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym¹⁰.

Następnym krokiem ku rozwojowi przyjętego programu obowiązkowego wychowania fizycznego na uczelniach było wprowadzenie w 1970 r. obok zajęć obligatoryjnych dla I i II roku, zajęć fakultatywnych dla studentów III, IV i V roku studiów¹¹. W uchwale nr 85 Rady Ministrów z dnia 6 kwietnia 1973 r. w sprawie dalszego rozwoju kultury fizycznej określone zostały wytyczne dotyczące wyżej wymienionej kwestii. Według tej uchwały nowy system wychowania fizycznego, sportu i rekreacji powinien zakładać osiąganie przez studentów wysokiego stopnia sprawności fizycznej oraz kształtować nawyki i umiejętności w zakresie rekreacji oraz uprawiania sportu. Wymiar zajęć z zakresu wychowania fizycznego, sportu i rekreacji na studenta powinien być w uczelniach sukcesywnie zwiększany¹². Rok później na mocy zarządzenia ministrów Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Kultury i Sztuki, Zdrowia i Opieki Społecznej oraz Żeglugi przekształcono Studia Wychowania Fizycznego w Studia Wychowania Fizycznego i Sportu. Tym samym w zakres ich działalności włączone zostają Kluby Uczelniane AZS. Od 1973 r. uczelnie zobowiązane zostały do prowadzenia programu z zakresów kultury fizycznej obejmującego wszystkie jej działy. Na studia WFiS nałożono obowiązek oprócz obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego w wymiarze dwóch godzin tygodniowo, także do prowadzenia zajęć fakultatywnych, rehabilitacyjnych oraz rekreacyjnych. W miarę rozwoju materialnej bazy kultury fizycznej tygodniowy wymiar zajęć miano zwiększać. Liczbę obowiązkowych godzin wychowania fizycznego ustalało ministerstwo odpowiadające za szkolnictwo wyższe. Według zarządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 marca 1989 r. wychowanie fizyczne powinno być realizowane w wymiarze nie mniejszym niż 180 godzin¹³. Zarządzenie utraciło moc w związku z art. 181 pkt 1 i art. 207 ustawy z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 1990 r. nr 65 poz. 385). Powyższa ustawa miała prawny wpływ na realizację zadań z zakresu kultury fizycznej w szkołach wyższych na początku lat 90. XX wieku. W tym czasie, a był to okres przemian polityczno-społecznych zagadnienie wychowania fizycznego zostało zmarginalizowane i można było zaobserwować wyraźny regres w tej dziedzinie. W tym czasie większość uczelni wstrzymała rozwój zajęć fakulta-

¹⁰ Dz.U. 1982 nr 14 poz. 113.

¹¹ J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury...*

¹² Uchwała Nr 85 Rady Ministrów z dnia 6 kwietnia 1973 r. w sprawie dalszego rozwoju kultury fizycznej, M.P. 1973, nr 21, poz. 123.

¹³ Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 marca 1983 r. w sprawie zasad opracowywania planów studiów i programów nauczania studiów dziennych prowadzonych w szkołach wyższych nadzorowanych przez Ministrów: Edukacji Narodowej, Zdrowia i Opieki Społecznej, Kultury i Sztuki, Transportu, Żeglugi i Łączności, oraz Komitet do spraw młodzieży i kultury fizycznej, M.P. 1989, nr 12, poz. 96.

tywnych, niekiedy ograniczając się do minimum. Zaprzestano także rozwoju bazy, która bezpośrednio wpływała na postęp i szerzenie kultury fizycznej.

Prawo krajowe

Zgodnie z art. 68 ust. 5 Konstytucji RP, władze publiczne popierają rozwój kultury fizycznej, w szczególności wśród dzieci i młodzieży¹⁴. Jako artykuł ujęty w ustawie zasadniczej posiadającej najwyższą moc prawną w systemie prawa polskiego, determinuje on podejście państwa do tej sfery życia.

Pojęcie kultury fizycznej zostało skonkretyzowane w polskim prawie na poziomie ustawowym. Art. 3 pkt 2 ustawy o kulturze fizycznej definiuje wychowanie fizyczne jako proces kształtujący harmonijny rozwój psychofizyczny dzieci i młodzieży¹⁵, co niewątpliwie ukazuje jego istotę w kształtowaniu młodego człowieka.

Szczegółowe rozwiązania prawne w obszarze kultury fizycznej dotyczącej wychowania fizycznego w szkole wyższej mają oparcie w dokumentach: ustawę z dnia 18 stycznia 1996r. o kulturze fizycznej, Prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 27 lipca 2005r. oraz Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki.

Ustawa o kulturze fizycznej precyzyjnie definiuje termin „kultura fizyczna”. W jej rozumieniu każdy bez względu na wiek, płeć, wyznanie, rasę oraz stopień i rodzaj niepełnosprawności korzysta z równego prawa do różnych form kultury fizycznej. Podstawowe cele kultury fizycznej to dbałość o prawidłowy rozwój psychofizyczny i zdrowie wszystkich obywateli. Cele te są realizowane poprzez wychowanie fizyczne, sport, rekreację i rehabilitację ruchową. Wychowanie w tak definiowanej kulturze fizycznej powinno być jednym z podstawowych obszarów przygotowujących jednostkę do życia w społeczeństwie¹⁶.

Przepis art. 3 wyżej wymienionej ustawy, zawiera katalog definicji legalnych, którymi posługuje się ustawa. Ustawodawca uznał za konieczne zdefiniowanie m.in. pojęcia „wychowanie fizyczne”. Według art. 3 pkt 2 omawianej ustawy, wychowanie fizyczne jest procesem kształtującym harmonijny rozwój psychofizyczny dzieci i młodzieży (było już wcześniej). Jego celem, według B. Cruma, jest wyposażenie uczniów wszystkich typów szkół w nieodzowne kompetencje do uczestnictwa w szeroko pojętej kulturze ruchu. Doniosłość tej części kultury fizycznej podkreśla także W. Złotnik stwierdzając, że jeżeli re-

¹⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.

¹⁵ Art. 3 pkt 2 Ustawy z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej, Dz.U. 1996, nr 25, poz. 113.

¹⁶ Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej, Dz.U. 1996, nr 25, poz. 113, dalej UKF.

kreację fizyczną, sport i rehabilitację fizyczną można nazwać filarami współczesnej kultury fizycznej, to wychowanie fizyczne rozumiane jako wychowanie przez tą kulturę i do niej stanowi jego fundament¹⁷.

Ustawa określa strukturę organizacyjną kultury fizycznej w Polsce, ustala m.in. zakres prawidłowej realizacji na różnych poziomach wychowania fizycznego. Art. 19 ust. 1 UKF, stanowi, że szkoły, placówki oświatowo wychowawcze oraz szkoły wyższe działające w systemie dziennym zobowiązane są do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego¹⁸. Przepis ten wyraźnie nakłada na wymienione w nim podmioty, w tym szkoły wyższe, obowiązek realizacji zajęć wychowania fizycznego. W ustawie tej nie został jednak skonkretyzowany wymiar zajęć, o których mowa powyżej, dotyczący studentów (uszczegółowienie takie ma miejsce odnośnie do uczniów szkół podstawowych – klas IV–VI, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych). Z przepisu tego jednoznacznie wynika, że obowiązkiem wychowania fizycznego objęci są tylko studenci studiów stacjonarnych, a na studiach niestacjonarnych zajęcia te są nieobowiązkowe, co precyzuje § 14 Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r.¹⁹ Powyższe rozporządzenie wydane zostało na podstawie art. 9 pkt 2 Ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym²⁰.

Rozporządzenie z 12 lipca 2007 r. określa standardy kształcenia dla poszczególnych enumeratywnie w nim wymienionych kierunków, dookreślając jednocześnie w załącznikach nr 1-118 m.in. wymiar godzin zajęć z zakresu wychowania fizycznego. Stosownie do powyżej wymienionych załączników „programy nauczania powinny przewidywać zajęcia z zakresu wychowania fizycznego – w wymiarze 60 godzin, którym można przypisać do 2 punktów ECTS”²¹. Użyte w załącznikach sformułowanie „można przypisać” wskazuje na dowolność uczelni co do kwestii traktowania zajęć z wychowania fizycznego.

Zgodnie z ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym, każda szkoła wyższa jest obecnie autonomiczną jednostką decydującą o programie nauczania i zakresie zadań edukacyjnych. Kultura fizyczna powinna być integralną i komplementarną częścią polityki uczelni wyższej, w przygotowaniu studenta do aktywności na polu zawodowym i społecznym, tym bardziej, iż jest ona jak to już kilka-

¹⁷ W. Złotnik, *Edukacja fizyczna jako podstawa systemu kultury fizycznej oraz składnik systemu edukacji*

¹⁸ UKF

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki, Dz.U. 2007, nr 164, poz. 1166.

²⁰ Ustawa z dnia 27 lipca 2005r – Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz.U. 2005, nr 164, poz. 1365.

²¹ Załączniki nr 1-118 do Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r.

krotnie było w niniejszym opracowaniu wskazywane, obszarem szczególnie ważnym w rozwoju przyszłego absolwenta.

Realizacją programu kultury fizycznej – obowiązkowych zajęć z wychowania fizycznego, zajęć sportowych, rekreacyjnych i rehabilitacyjnych – na uczelniach wyższych publicznych najczęściej zajmują się Studia Wychowania Fizycznego i Sportu jako jednostki międzywydziałowe danej uczelni (zgodnie z rozporządzeniem z 1974 r.).

Podstawę prawną działania Studiów Wychowania Fizycznego i Sportu (SWFiS) stanowią:

- Art. 66 ust.2 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, według którego Rektor uczelni publicznej decyduje we wszystkich sprawach dotyczących uczelni, z wyjątkiem tych spraw, które są zastrzeżone przez ustawę lub statut do kompetencji innych organów uczelni lub kanclerza. W szczególności tworzy, reorganizuje i znosi jednostki organizacyjne wskazane przez statut oraz sprawuje nadzór nad działalnością dydaktyczną i badawczą uczelni²²,
- Statut danej uczelni,
- Uchwały Senatu Uczelni oraz Zarządzenia Rektora Uczelni.

Poszczególne SWFiS realizują swoje podstawowe zadania w zakresie kultury fizycznej w sposób zróżnicowany i niejednolity, współpracując z organizacjami studenckimi (głównie z Klubami Uczelnianymi Akademickiego Związku Sportowego) działającymi na terenie Uczelni. Forma prowadzonych zajęć i ich różnorodność uwarunkowane są wizją i możliwościami Studiów oraz Klubów Uczelnianych AZS. Większość Uczelni, obok obowiązkowych zajęć z wychowania fizycznego umożliwia swoim studentom uczestniczenie w dodatkowych zajęciach rekreacyjnych, a także w sekcjach sportowych, upowszechniając tym samym kulturę ruchu.

Część uczelni publicznych zmieniła strukturę organizacyjną powołując uczelniane centra sportu, bądź zlecając realizację zadań z zakresu kultury fizycznej podmiotom zewnętrznym (np. Uniwersytet Wrocławski zlecił organizację zajęć wychowania fizycznego AWF Wrocław).

Waga akademickiej kultury fizycznej podkreślona została także w Strategii rozwoju sportu w Polsce do roku 2015 opublikowanej przez Ministerstwo Sportu. W dokumencie tym przedstawiono kierunki działań odnośnie do kultury fizycznej i sportu, określając jednocześnie cele i zadania mające sprzyjać rozwojowi tej sfery. Zaakcentowano również silną pozycję sportu w systemie wartości społecznych. Jako jeden z głównych celów strategicznych dokumentu uznano m.in. sprawność młodzieży.

Warte zaznaczenia w tej części opracowania jest to, że w szkołach wyższych niepublicznych bardzo często osoby prowadzące zajęcia z wychowania

²² Ustawa z dnia 27 lipca 2005r – Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz.U. 2005, nr 164, poz. 3165.

fizycznego nie są etatowymi pracownikami uczelni, w związku z czym nie posiadają statusu nauczyciela akademickiego. Ponadto ta część systemu edukacyjnego szkolnictwa wyższego nie podlega praktycznie żadnej zewnętrznej kontroli, mam tu na myśli przede wszystkim Państwową Komisją Akredytacyjną. Według nas ukazuje to bardzo liberalne podejście organów państwa do kwestii kultury fizycznej studentów.

„Sport” w prawie Unii Europejskiej

W Unii Europejskiej sport ujmowany jest szeroko, zgodnie z definicją przyjętą przez Radę Europy. Sport oznacza wszelkie formy aktywności fizycznej, które poprzez uczestnictwo doraźne lub zorganizowane, stawiają sobie za cel wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach²³. Należy zwrócić uwagę, iż definicja europejska jest zbieżna z pojęciem kultury fizycznej przedstawionym przez naszego ustawodawcę.

Generalnie i w dużym uproszczeniu rzecz ujmując, prawo Unii Europejskiej obejmuje prawo pierwotne oraz prawo wtórne. Prawo pierwotne tworzą traktaty Wspólnot Europejskich i UE, a także tzw. ogólne zasady prawa. Prawo pochodne obejmuje natomiast regulacje poszczególnych instytucji WE i stanowiąc jest w zgodzie z prawem pierwotnym²⁴.

W prawie wspólnotowym sport nie jest dziedziną kompetencji Unii Europejskiej, ani obszarem objętym procesem integracji. W konsekwencji, zagadnienia związane ze sportem są treścią dokumentów unijnych, bez charakteru prawnie wiążącego²⁵. Ten brak regulacji traktatowych miał zmienić Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy, który jednak nie wszedł w życie w związku z brakiem wymaganych ratyfikacji przez wszystkie państwa członkowskie.

Po raz pierwszy odniesienie do sportu znalazło swój wyraz w deklaracji dołączonej do Traktatu Amsterdamskiego z 1997 r., w której podkreślono społeczne funkcje sportu i wskazano szczególną rangę sportu amatorskiego. Również w deklaracji przyjętej przez Radę Europejską w Nicei w 2000 r. dotyczącej specyficznego charakteru sportu, podkreślono społeczne znaczenie sportu. Deklaracja wskazała też na odpowiedzialność państw członkowskich oraz organizacji sportowych w sprawach związanych ze sportem. Z tych powodów Unia Europejska i każde państwo członkowskie są zainteresowane propagowaniem różnych form sportu, a także jego rozwojem. Powyższe deklaracje są tekstami politycznymi i nie mają mocy wiążącej. Według opinii wyrażanych w nauce, deklaracje amsterdamska i nicejska stanowią tzw. *soft law*, czyli prawo, które

²³ Definicja sportu ustalona przez Radę Europy, wykorzystana w *Białej Księdze na temat sportu*.

²⁴ Szerzej o tym J. Barcz, *Prawo Unii Europejskiej Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2006, s. I – 192 – I – 193.

²⁵ *Report. 5 years of Poland in the European Union*, Warszawa 2009, s. 289.

formalnie nie wiąże, ale posiada znaczenie praktyczne²⁶. jednak odniesienia do ich treści znajdują się w orzeczeniach Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości dotyczących sportu²⁷.

Szczególony charakter sportu uwzględniają także przepisy zawarte w Traktacie Lizbońskim, którego wejście w życie jest kwestią otwartą (nie został jeszcze przyjęty). Zgodnie z art. 165 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), Unia zyskałaby kompetencję w dziedzinie sportu. Stosownie do niego, Unia miałaby przyczynić się do wspierania europejskich przedsięwzięć w zakresie sportu, uwzględniając jednocześnie jego szczególny charakter, jego struktury oparte na zasadzie dobrowolności oraz uwzględniając jego funkcję społeczną i edukacyjną²⁸. Zapisy te wiążą się przede wszystkim, z aspektem funkcjonowania sportu zawodowego, co jednak nie wyklucza ich oddziaływania i funkcjonalności w sporcie, którego definicję ustaliła Rada Europy, a Unia ją przyswoiła dla własnej działalności. Chodzi tu o sport jako zjawisko społeczne, kulturowe, które wpływa na rozwój fizyczny, psychiczny człowieka, a także na rozwój stosunków społeczny²⁹.

W opublikowanej w 2007 r. *Białej księdze na temat sportu*, podkreśla się, że sport posiada wymiar wychowawczy, odgrywa istotną rolę społeczną i rekreacyjną. Ponadto przyczynia się do samorozwoju jednostki.

Decyzją Parlamentu Europejskiego i Rady nr 29/2003/WE z dnia 6 lutego 2003 r. rok 2004 został ustanowiony Europejskim Rokiem Edukacji przez Sport. Cele, które zostały wymienione w akcie miały m.in. uzmysłowić pracownikom instytucji edukacyjnych konieczność współdziałania na polu edukacji poprzez sport, promować kulturę fizyczną w aktywności szkolnej na każdym poziomie, uwzględnić wartości przekazywane przez sport³⁰.

Nie ulega wątpliwości, że szczególny charakter sportu i jego społeczne funkcje powinny być uwzględniane przez każde państwo członkowskie i UE. Władze lokalne i regionalne powinny rozwijać działalność w zakresie kultury fizycznej na każdym poziomie i krzewić wiedzę na jej temat.

W tym miejscu należy odnieść się także do kwestii form realizacji „sportu”³¹ na uczelniach wyższych w poszczególnych krajach członkowskich Unii Europejskiej. Według przeprowadzonych przez Zarząd Główny Akademickiego Związku Sportowego badań w latach 2004–2005 wynika, że uczelnie mają obowiązek zapewnienia studentom możliwości udziału we wszelkich formach aktywności ruchowej. Natomiast w przeciwieństwie do uregulowań funkcyjonu-

²⁶ J. Barcz, *Prawo Unii Europejskiej...*

²⁷ Przykłady orzeczeń. Foks J., *Unia Europejska i Sport – implikacje członkostwa Polski w Unii Europejskiej dla polskiego sportu*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2006, s. 14–15, 19.

²⁸ DzUrz UE C 115, 9.05.2008.

²⁹ Definicja sportu ustalona przez Radę Europy, wykorzystana w *Białej Księdze na temat sportu*.

³⁰ DzUrz UE L 43/1, 18.02.2003.

³¹ Większość krajów nie używa określenia wychowanie fizyczne, a „sport”, szerzej o tym Z. Barabasz, *Kultura Fizyczna Studentów w Europejskich Szkołach Wyższych, Akademicka Kultura fizyczna na przełomie stuleci. Stan i perspektywa zmian*, Warszawa 2009, s. 43.

jących w Polsce, Słowenii, Niemczech czy na Węgrzech zajęcia te nie mają charakteru obligatoryjnego³².

Konkluzje

Niepodważalne jest to, że kultura fizyczna jest obszarem szczególnie ważnym dla każdego człowieka i cały czas przybiera na znaczeniu, przede wszystkim jako zjawisko społeczne. W związku z tym akademicka kultura fizyczna stanowi przedmiot regulacji w prawie polskim. Konstytucja oraz ustawodawstwo zwykle określa podstawowe obowiązki związane z realizacją kultury fizycznej na uczelniach wyższych oraz podmioty będące zobowiązanymi wykonywać zadania z tej materii. Obowiązujące prawo nie wskazuje jednak instrumentów kontrolnych, mających na celu weryfikację jakości prowadzonych zajęć, zwłaszcza, obowiązkowych zajęć z wychowania fizycznego. Ponadto, sposób ich realizacji nie został skonkretyzowany w przepisach prawa, pozostawiając dużą swobodę szkołom wyższym. Należy przypuszczać, że ustawodawca brał pod uwagę przede wszystkim społeczne znaczenie wychowania fizycznego, a nie aspekt efektywności i rzetelności realizowanych zajęć.

Wpływ norm prawa unijnego na nasz rodzimy system prawny w dziedzinie kultury fizycznej nie jest, jak dotąd, znaczny. Regulacje dotyczące tej materii znajdują się głównie w aktach o charakterze politycznym, które nie posiadają mocy prawnie wiążącej, jednak mogą mieć znaczenie praktyczne, nadając impulsy w polityce wewnętrznej Wspólnoty i państw członkowskich. Podkreślana przez Unię szczególna rola sportu, nie mogła być i nie jest obojętna dla polskiego ustawodawcy.

Tym co należy jeszcze podkreślić, jest zmiana w podejściu do kultury fizycznej na przestrzeni lat. Początkowo nacisk jaki kładziono na uczestnictwo dzieci i młodzieży w zajęciach ruchowych związany był przede wszystkim z polityką prowojskową. Wraz ze zmianą sytuacji polityczno-społecznej ciężar został przeniesiony na politykę stricte prospołeczną, gdzie podkreśla się rolę integracyjną, kulturową i rekreacyjną kultury fizycznej, a także tolerancję, której ona uczy.

Bibliografia

- Barabasz Z., *Kultura Fizyczna Studentów w Europejskich Szkołach Wyższych, Akademicka Kultura fizyczna na przełomie stuleci. Stan i perspektywa zmian*, Warszawa 2009.
- Definicja sportu ustalona przez Radę Europy, wykorzystana w *Białej Księdze na temat sportu*.
- Barcz J., *Prawo Unii Europejskiej Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2006.
- Report. *5 years of Poland in the European Union*, Warszawa 2009.
- Foks J., *Unia Europejska i Sport – implikacje członkostwa Polski w Unii Europejskiej dla polskiego sportu*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2006.

³² Z. Barabasz, *Kultura Fizyczna Studentów w Europejskich Szkołach Wyższych, Akademicka Kultura fizyczna na przełomie stuleci. Stan i perspektywa zmian*, Warszawa 2009, s 42.

DzUrz UE C 115, 9.05.2008.

DzUrz UE L 43/1, 18.02.2003.

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki, Dz.U. 2007, nr 164, poz. 1166.

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz.U. 2005, nr 164, poz. 1365.

Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 marca 1983 r. w sprawie zasad opracowywania planów studiów i programów nauczania studiów dziennych prowadzonych w szkołach wyższych nadzorowanych przez Ministrów: Edukacji Narodowej, Zdrowia i Opieki Społecznej, Kultury i Sztuki, Transportu, Żeglugi i Łączności, oraz Komitet do spraw młodzieży i kultury fizycznej, M.P. 1989, nr 12, poz. 96.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.

Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej, Dz.U. 1996, nr 25, poz. 113.

Złotnik W., *Edukacja fizyczna jako podstawa systemu kultury fizycznej oraz składnik systemu edukacji*

Rozporządzenie Ministrów Oświaty i Zdrowia z dnia 5 stycznia 1950 r. w sprawie obowiązku wychowania fizycznego studentów szkół wyższych, Dz.U. 1950, nr 7, poz. 72.

Rozporządzenie Ministrów: Szkolnictwa Wyższego, Zdrowia, Oświaty oraz Kultury i Sztuki z dnia 31 stycznia 1952 r. w sprawie obowiązku wychowania fizycznego studentów szkół wyższych, Dz.U. 1952, nr 5, poz. 35.

Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 maja 1952 r. w sprawie utworzenia specjalnych studiów wychowania fizycznego, M.P. 1952, nr 63, poz. 965.

Zarządzenie Ministra Zdrowia z dnia 15 kwietnia 1953 r. w sprawie utworzenia specjalnych studiów wychowania fizycznego w akademiach medycznych, M.P. 1953, nr 41, poz. 503.

Rozporządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego i Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z dnia 10 maja 1965 r. w sprawie współdziałania władz Akademickiego Związku Sportowego z organami studiów wychowania fizycznego w szkołach wyższych, Dz.U. 1965, nr 19, poz. 127.

Uchwała Nr 85 Rady Ministrów z dnia 6 kwietnia 1973 r. w sprawie dalszego rozwoju kultury fizycznej, M.P. 1973, nr 21, poz. 123.

Ordyłowski M., *Historia kultury fizycznej. Starożytność-Oświecenie*, Wyd. AWF Wrocław, Wrocław 2003.

STRESZCZENIE

W artykule zaprezentowany został zarys regulacji prawnych dotyczących kultury fizycznej, jako składnika systemu edukacji szkolnictwa wyższego. Przedstawione w nim zostały unormowania prawa polskiego oraz unijnego dotyczące tej sfery aktywności młodzieży. W opracowaniu podjęto się próby zbadania wpływu regulacji unijnych dotyczących szeroko rozumianego „sportu” na system prawa polskiego. Kwestie sportu nie są regulowane przez wspólnotowe prawo traktatowe, jednak zagadnienia związane z tą tematyką są treścią dokumentów przede wszystkim o charakterze politycznym, nieposiadających mocy prawnie wiążącej. Nie wyklucza to jednak ich możliwości oddziaływania na politykę Unii Europejskiej i państw członkowskich.

Słowa kluczowe: kultura fizyczna, wychowanie fizyczne, prawo krajowe i unijne, szczególnie charakter sportu

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ XVII (VARIA)

JANUSZ ZIELIŃSKI

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytetu Rzeszowskiego

**KLIMAT PLACÓWKI DETERMINANTEM MOTYWACJI ZAWODOWEJ
NAUCZYCIELA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO**

Uwagi wstępne

Ludzkie działania są regulowane procesami motywacyjnymi, których stopień natężenia zależy od przydatności przedmiotu dążeń oraz jego stopnia osiągalności. Im mocniejszy motyw, tym skuteczniejsza kontrola ludzkich zachowań, a to warunkuje odporności na stres psychologiczny i z nim związane zmęczenie, pokusy czy groźby. Intensywność motywu jest zależna od stopnia pobudzenia organizmu do osiągnięcia danego celu, który jest uruchamiany za pomocą czynników negatywnych (np. ból, lęk itp.) oraz czynników pozytywnych (np.: wzbudzających zainteresowanie). Zdarzają się sytuacje, gdy ludzie błędnie dostosowują intensywność motywu do wyznaczonego celu dążenia, głównie w przypadku niedojrzałych osobowości [Tomaszewski 1977].

Zdaniem McGregora [Łaguna 1996], każda organizacja jest zbudowana według określonych założeń. Uszczegółowiając koncepcję motywacji do pracy, autor analizuje dwa typy ludzkich nastawień do pracy, które nazywa teorią X i Y. Zgodnie z pierwszą teorią osoba charakteryzuje się wrodzoną niechęcią do pracy i stara się jej unikać. Woli być kierowana, dzięki czemu nie odczuwa odpowiedzialności za określone działania. Charakteryzuje się niskim poziomem ambicji i pragnieniem poczucia bezpieczeństwa.

Przeciwstawna teoria Y przedstawia przedstawicieli w danej organizacji jako osoby twórcze, z wyobraźnią oraz pomysłowością, a ich zaangażowanie fizyczne i psychiczne jest procesem naturalnym. W przeciwieństwie do teorii X osoby w tym układzie są odpowiedzialne, a zewnętrzny nadzór i groźby kary mobilizują je do osiągnięcia zamierzonego celu. Ten sposób funkcjonowania

społecznego u osób z „formacji Y” wywołany jest wewnętrznymi pragnieniami, a nie środowiskowym naciskiem.

Dlaczego „wewnątrzsterowność” jest efektywniejsza od „zewnątrzsterowności”?

Okazuje się, że system wewnętrznej regulacji organizmu wywołuje u człowieka progresywny układ działania. Osoba z taką motywacją częściej dokonuje wyborów zadań trudnych, których prawidłowe rozwiązanie wzmacnia jej aspiracje, a porażka wywołuje chęć poszukiwania innej drogi do sukcesu. Staje się to automatycznie nagrodą – większą możliwością podwyższenia poczucia kompetencji i kierowania sobą – za „odważny” wybór. Tylko pełna świadomość nauczyciela dotycząca celu edukacyjnego oraz jednolitość jego postępowania z działaniami wyznaczonymi przez nadzór instytucjonalny zwiększa jego aspirację, dostarcza satysfakcji z podjętych czynności oraz podwyższa efektywność oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych. Stosowanie tradycyjnego szkolnego systemu wzmocnień (zewnętrzna nagroda lub kara) tylko pozornie (krótkotrwale) motywuje nauczyciela do aktywnej pracy. Jest systemem korzyści, a nie wartości, który nie powinien wyznaczać pędu edukacyjnego (życiowego) człowieka. Splyca walor zawodu nauczyciela, doprowadza do „fabrycznego” (instrumentalnego) wykonawstwa zadań, a powinien rozwijać pasję, która powinna wzbudzać chęć do odkrywania, zdobywania nowych doświadczeń oraz permanentnego poszukiwania nowych rozwiązań wychowawczych [Tokarz 1985].

Wyłania się w tym miejscu inny determinant motywacji, niemniej istotny niż powyższe. Jest nim oddziaływanie struktury organizacyjno-nadzorująco-kierującej. Dyrektor szkoły odpowiada za zapewnienie swojemu pracownikowi odpowiednich warunków pracy. Powinien charakteryzować się umiejętnościami nadzorująco-kontrolującymi oraz umożliwiał podwyższanie kwalifikacji i rozszerzanie warsztatu pracy edukującego. Wymienione sfery w całym procesie edukacyjnym nie tylko współwystępują obok siebie, ale wręcz przenikają się i wynikają z siebie [Winch 1995]. Miejsce pracy „wuefisty” uległo przemianom. Dobrze wyposażone sale gimnastyczne stają się częstszym obrazkiem sceny szkolnej. Lecz nie można zapominać o tym, że obok tych cywilizacyjno-reformatorskich udogodnień pojawiają się utrudnienia, które niepodważalnie wywierają wpływ na motywację „wspomagaczy” wychowania, a tym samym efekty pracy szkoły. Według B. Wincha [1995] zaburzenie motywacji często jest wywołane mnogością zadań i obowiązków spoczywających na edukującym, które musi wykonać w krótkim czasie, nadmierną odpowiedzialnością za podejmowane działania, które ustawicznie mają rozszerzany zakres przez roszczeniowych rodziców. W dużym stopniu zależne jest to od umiejętności kierowniczych dyrektora szkoły. Jeśli on niejasno precyzuje wymagania stawiane dydaktykowi, nie stosuje dialogu jako formy służbowego porozumiewania się i nieumiejętnie rozdziela zadania [Kordziński 1998], ogranicza jego samodzielność czy nie potrafi w sposób zadowalający dla społeczności placówki rozwiązywać

zaistniałych konfliktów, wówczas istnieje duża szansa na powstanie niechęci wobec wyznaczonym nauczycielowi zadaniom. Trudności w realizacji poszczególnych czynności pedagogicznych są często spotęgowane zbyt licznymi klasami, co często wpływa na zaburzenie relacji edukującego z uczniami, a nie rzadko z innymi przedstawicielami tego zawodu. Niemalą rolę odgrywa w tej profesji niskie wynagrodzenie, które zmusza nauczyciela do podejmowania dodatkowej pracy.

Na podstawie powyższych rozważań można stwierdzić, iż umiejętne organizowanie pracy dla nauczyciela, prawidłowy dialog, otwartość w kontaktach interpersonalnych, podział funkcji oraz stopień utożsamiania się z fachem sprzyja rozwiązywaniu trudności przypisywanym zawodowi edukującego. W twierdzeniach z teorii motywacji można doszukać się zależności pomiędzy poziomem motywacji a prawdopodobieństwem osiągnięcia zamierzonego celu [Atkinson 1964; Cieśliński 1982]. Te rozważania sprowokowały do utworzenie i weryfikacji Skali Klimatu Placówki.

Skala klimatu placówki (SKP)

Rozważania Wincha [Winch 1995] o organizacji pracy w określonych instytucjach były pomocne przy stworzeniu skali, która pozwoliła na uzyskanie odpowiedzi na temat postrzegania przez nauczyciela wychowania fizycznego „atmosfery” panującej w jego miejscu pracy. Skala klimatu placówki (SKP) składa się z 20 pytań zamkniętych, a uzyskane oceny respondentów nakreślają stan faktyczny relacji panujących pomiędzy dyrektorem a pracownikami, samymi pracownikami oraz umiejętności kierowniczo-organizacyjnych ich „zwierzchnika” w środowisku zawodowym.

Charakterystyka badanej grupy

W badaniach wzięło udział 159 nauczycieli wychowania fizycznego szkół gimnazjalnych z terenu województwa podkarpackiego. Stopnie awansu zawodowego edukujących posłużyły do utworzenia dwóch grupy badawcze. Szczegółowy rozkład liczby nauczycieli wychowania fizycznego przedstawia tabela 1.

Tab. 1. Stopnie awansu zawodowego nauczycieli w grupie badawczej

Stopnie awansu zawodowego nauczyciela	Mianowany		Dyplomowany		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
	77	48,4	82	51,6	159	100

Ze względu na małą liczbę przebadanych stażystów i kontraktowych oraz ich małe doświadczenie zawodowe te grupy zostały pominięte w badaniu. Naj-

mniejszą grupę pod względem liczebności (77 badanych osób) stanowili pracownicy dydaktyczni zatrudnieni na podstawie mianowania. Najbardziej liczebna grupa, która była brana pod uwagę przy analizie materiału badawczego, to edukujący dyplomowani – 51,6%.

Tab. 2. Płeć badanych osób

Płeć	Mianowany		Dyplomowany		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Kobieta	37	48,1	36	43,9	73	45,9
Mężczyzna	40	51,9	46	56,1	86	54,1
Ogółem	77	100,0	82	100,0	159	100,0

Aby rzetelniej wyjaśnić problem pracy, dokonano rozkładu liczbowy respondentów pod względem płci (tab. 2). Tylko minimalne różnice występują w poszczególnych grupach utworzonych ze względu na stopnie awansu. Nieznaczna przewaga liczebności mężczyzn (51,9%) nad kobietami (48,1%) ujawniła się wśród nauczycieli mianowanych. Układ liczbowy nie ulega zmianie w przypadku „wuefistów” dyplomowanych (56,1% badanych mężczyzn).

Tab. 3. Staż zawodowy badanych osób

Staż (lata)	Mianowany		Dyplomowany	
	N	%	N	%
2	0	0,0	0	0,0
3	0	0,0	0	0,0
5	0	0,0	0	0,0
6	4	2,5	0	0,0
8	11	6,9	0	0,0
9	0	0,0	5	3,1
10	17	10,7	0	0,0
12	21	13,2	3	1,9
15	11	6,9	0	0,0
17	0	0,0	3	1,9
18	0	0,0	11	6,9
19	0	0,0	14	8,9
20	9	5,7	22	13,9
22	4	2,5	11	6,9
23	0	0,0	0	0,0
25	0	0,0	5	3,1
26	0	0,0	5	3,1
27	0	0,0	3	1,9
Ogółem	77	48,4	82	51,6

Z danych zawartych w tabeli 3 wynika, że w grupie nauczycieli dyplomowanych najwięcej jest osób ze stażem zawodowym 20 lat (13,9%), zaś w grupie mianowanych 12 lat (13,2%).

Tab. 4. Wykształcenie rodziców respondentów

Wykształcenie	Mianowany		Dyplomowany		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Podstawowe	11	4,7	13	5,5	24	10,2
Zasadnicze	6	2,5	10	4,3	16	6,8
Średnie	47	19,9	59	25,1	106	45,0
Wyższe	29	11,0	55	20,2	74	31,2
Wyższe pedagogiczne	4	1,7	12	5,1	16	6,8
Ogółem					236	100

Aż 45% rodziców badanych nauczycieli to osoby z wykształceniem średnim (tab. 4). Porównywalny odsetek, bo 31,2, stanowią „opiekunowie” respondentów, którzy ukończyli wyższe uczelnie bez przygotowania pedagogicznego. Przygotowani do zawodu nauczycielskiego to zaledwie 6,8% rodziców. Grupę porównywalną stanowili z wykształceniem zasadniczym.

Analiza i interpretacja wyników badań własnych

Głównym celem niniejszej pracy było uchwycenie zróżnicowania motywacji zawodowej nauczycieli wychowania fizycznego, ze względu na ich ocenę atmosfery panującej w placówkach.

Tab. 5. Wariancja dla szeregu prostego

Nauczyciele wychowania fizycznego			
N	Skala klimatu placówki		
	\bar{x}	$(x_i - \bar{x})^2$	Sx
159	70,1	53,5	7,3

– Zestawione wyniki w tabeli 5 przedstawiają średnią udzielanych odpowiedzi (\bar{x}) w grupie nauczycieli wychowania fizycznego, odchylenie standardowe (Sx) oraz obliczona wariancja dla szeregu prostego ($(x_i - \bar{x})^2$) dla wybranych determinantów zaangażowania w działalności szkolnej. Takie ujęcie wyników pozwoliło określić przedziały typowe [Brzeziński 1980; 1999; Brzeziński, Maruszewski 1978; Brzeziński, Stachowski 1975; Claus, Ebner 1972, Stupnicki 2003].

Tab. 6. Przedziały typowe dla grup nauczycieli wychowania fizycznego

Nauczyciele wychowania fizycznego	
Przedziały	Klimat placówki
	\bar{x}
Niski	1,0÷46,2
Średni	46,3÷53,6
Wysoki	53,7÷100,0

Powyższa procedura badawcza (tab. 6) została zastosowana do ustalenia oceny słownej analizowanego czynnika aktywności zawodowej wychowawców fizycznych. Dzięki temu możliwe było zakwalifikowanie badanych edukujących do trzech grup o różnym nasileniu determinanta motywacji zawodowej dydaktyków: niski, umiarkowany oraz wysoki stopień.

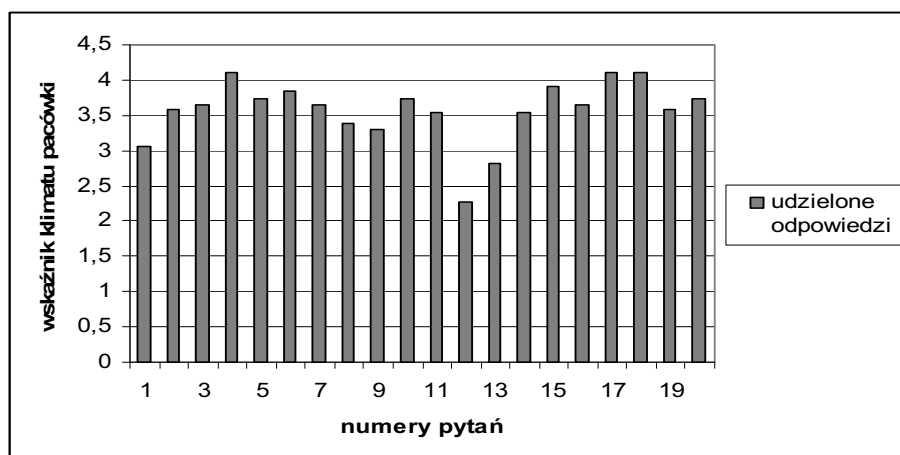
Tab. 7. Rozkład liczbowy badanych nauczycieli wychowania fizycznego z uwzględnieniem oceny klimatu placówki

Stopień awansu Ocena słowna	Nauczyciele mianowani				Nauczyciele dyplomowani			
	Kobiety		Mężczyźni		Kobiety		Mężczyźni	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Niski stopień klimatu placówki	6	3,7	9	5,6	5	3,1	8	4,8
Umiarkowany stopień klimatu placówki	19	11,9	17	10,7	18	11,5	23	14,3
Wysoki stopień klimatu placówki	12	7,4	14	9,8	11	6,9	15	9,3
Ogółem	37	23,0	40	26,1	36	22,5	46	28,4
χ^2	1,2951							
C Pearsona	0,1075							
V Cramera	0,0642							
p	0,9719							

W tabeli 7 przedstawiony został rozkład liczbowy nauczycieli „wuefu” ze względu na ich ocenę stopnia klimatu placówki. Uwzględniając stopnie awansu zawodowego oraz płeć badanych, okazało się, że wyszczególniona jedna ze zmiennych motywacji nie różnicuje statystycznie respondentów przy współczynniku $p < 0,05$. Duża grupa edukujących (77 osób badanych) to osoby, które atmosferę panującą w pracy oceniają jako umiarkowaną. Występują tylko mało istotne dla badania różnice w zawodowym samopoczuciu w grupach zróżnicowanych pod względem nasilenia wskaźnika klimatu placówki (niski i wysoki stopień). Mała grupa respondentów (28 ankietowanych) jest reprezentowana przez nauczycieli, którzy nie czują się komfortowo w swoim miejscu pracy.

Wysoko oceniany jest sposób przyznawania zadań, które są w pełni akceptowane przez respondentów, zgodne z umiejętnościami i wiedzą oraz kwalifikacjami „wuefistów” (wykres 1, pytanie nr 4, 17, 18). Miejsce, w którym nauczyciele spędzają znaczną część czasu w ciągu całego dnia, postrzegają za zadbane i czyste (pytanie nr 15).

Sytuacje zawodowe, które na ogół deprymują badanych to: nieterminowe wypłacanie pieniędzy na odzież służbową-sportową (pytanie nr 1) i niejasne kryteria przyznawanych nagród dyrektora (pytanie nr 13). Częstym zarzutem edukujących pod adresem osób zarządzających, który się pojawiał w wypowiedziach dydaktyków, było nieprawidłowe rozplanowywanie grup zajęciowych – więcej niż jedna klasa w sali gimnastycznej (pytanie nr 12).

Wykres 1. Poziom udzielanych odpowiedzi przez nauczycieli na poszczególne pytania zawarte w skali SKP

Aby dokładniej wyjaśnić analizowany w niniejszej pracy problem, konieczne jest rozstrzygnięcie zależności omawianego czynnika, warunkującego motywację do wykonywania czynności dydaktyczno-wychowawczych (klimatu placówki) i jego sukcesów zawodowych, zwiększonego zaangażowania w czynności zmierzające do realizacji wyznaczonych celów edukacyjnych. W interpretacji wyników badań (tab. 8) uwzględnione zostały opisane powyżej rozważania: Kordzińskiego [1998] Atkinsona [1964], Cieślińskiego [1982], McGregora [1996] oraz Wincha [1995]. Wyodrębnione, charakterystyczne dla zmiennej pytania, posłużyły do analizy nurtującego problemu.

Tab. 8. Ocena klimatu placówki w zależności od deklarowanych przez nauczycieli wychowania fizycznego sukcesów dydaktyczno-wychowawczych

Ocena słowna \ Badani	Nauczyciele wychowania fizycznego			
	ze znaczącymi sukcesami zawodowymi		bez znaczących sukcesów zawodowych	
	N	%	N	%
Wysoki stopień klimatu placówki	10	6,5	18	11,5
Umiarkowany stopień klimatu placówki	47	29,8	30	19,1
Wysoki stopień klimatu placówki	31	19,7	21	13,4
χ^2	5,7468			
C Pearsona	0,2467			
V Cramera	0,1913			
p	0,0565			

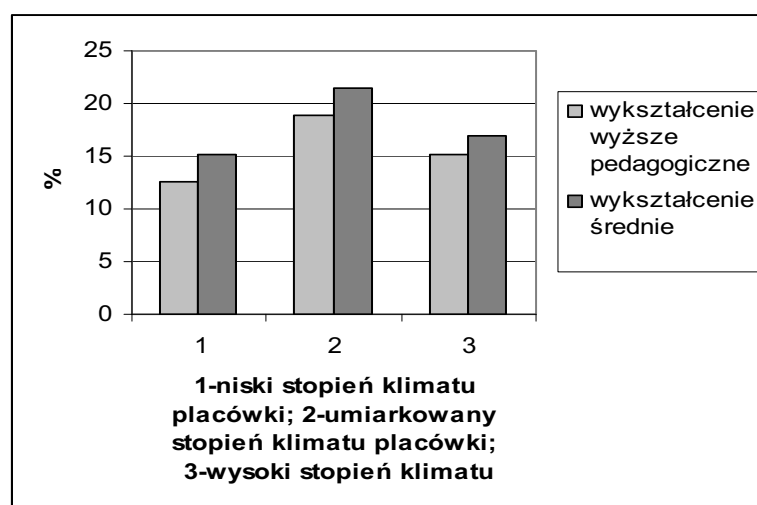
Dane liczbowe ujęte w tabeli 8 jednoznacznie wskazują na ścisłą zależność pomiędzy deklarowanymi osiągnięciami nauczycieli wychowania fizycznego a omawianym determinantem motywacji zawodowej. Dopiero analiza problemu w oparciu o zmienną sukcesów dydaktyczno-wychowawczych pozwoliła wyłonić zróżnicowanie odpowiedzi „wuefistów” zawartych w wykorzystanej w tym badaniu skali. W każdej z grup, utworzonych ze względu na wskaźnik klimatu placówki, pojawia się odmienność w ocenie atmosfery panującej w miejscu pracy. Zadowolające warunki pracy są postrzegane przez 19,7% „wuefistów”, którzy dużo czasu poświęcają uczniom, co ma przełożenie na osiągnięcia szkolne. Zaledwie 13,4% edukujących traktuje działalność szkolną na poziomie podstawowym, nie wykraczającym poza przydział czynności. Również zróżnicowanie wypowiedzi jest rejestrowane wśród niezadowolonych z miejsca działalności dydaktyczno-wychowawczej. Nauczyciele, którzy nie deklarowali znaczących osiągnięć zawodowych (11,5% badanych osób) częściej niż ci, którzy nimi się szczycili (6,5% badanych osób), postrzegali warunki pracy jako mało komfortowe. Większy odsetek osób optymalnie oceniających swoją działalność (29,8) jest reprezentowany przez dydaktyków, którzy charakteryzują się większym zaangażowaniem edukacyjnym, niż ci, którzy w swojej szkole nie mogą się tym poszczycić (19,1). Aby obliczyć siłę związku pomiędzy cechami jakościowymi, wprowadzono współczynnik kontyngencji „C” [Brzeziński 1980; 1999; Brzeziński, Maruszewski 1978; Brzeziński, Stachowski 1975; Claus, Ebner 1972, Stupnicki 2003], który określił istotny, choć słaby ($C = 0,136$), związek osiągniętych sukcesów szkolnych i wskaźników optymalnej motywacji zawodowej.

Tab. 9. Klimat placówki w zależności od deklarowanego przez nauczycieli wykształcenia swoich rodziców

Ocena słowna \ Badani	Nauczyciele wychowania fizycznego			
	Wykształcenie wyższe – pedagogiczne rodziców		Wykształcenie średnie rodziców	
	N	%	N	%
Niski stopień klimatu placówki	20	12,6	24	15,1
Umiarkowany stopień klimatu placówki	30	18,9	34	21,4
Wysoki stopień klimatu placówki	24	15,1	27	16,9
χ^2	0,0292			
C Pearsona	0,0178			
V Cramera	0,0136			
p	0,9855			

Dokonano również analizy zależnościowej takich zmiennych jak: wykształcenie wyższe-pedagogiczne rodziców respondentów, forma spędzania przez nich czasu wolnego i dodatkowa działalność zarobkowa wykonywana poza miejscem pracy.

W tabeli 9 został przedstawiony rozkład liczbowy nauczycieli wychowania fizycznego wywodzących się z rodzin o wykształceniu średnim i wyższym pedagogicznym, w zależności od jednego z czynników warunkujących ich zaangażowanie w działalność szkolną. Okazuje się, że występuje duże podobieństwo rozkładów liczbowych w utworzonych grupach badawczych ze względu na zastosowaną zmienną.

Wykres 2. Klimat placówki w zależności od deklarowanego przez nauczycieli wykształcenia swoich rodziców

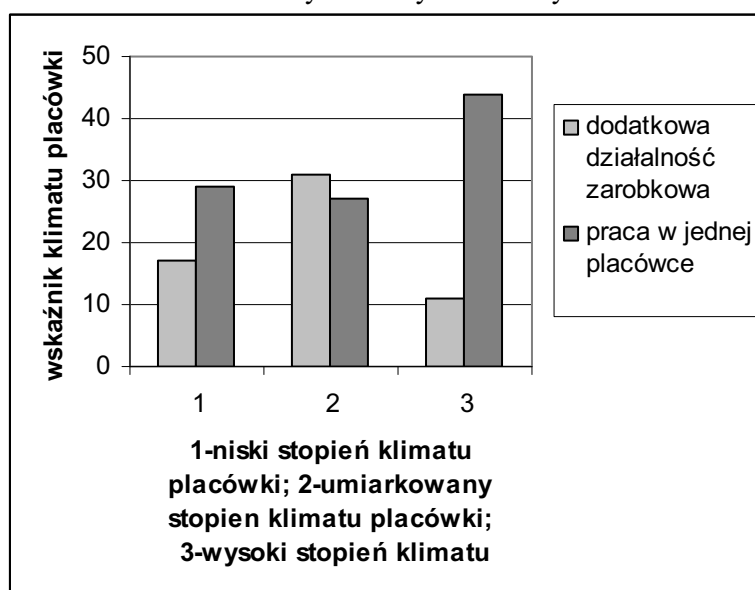
Tab. 10. Klimat placówki w zależności od deklarowanej przez nauczycieli dodatkowej działalności zarobkowej wykonywanej poza miejscem pracy

Ocena słowna	Badani	Nauczyciele wychowania fizycznego			
		Dodatkowa działalność zarobkowa poza miejscem pracy		Działalność zarobkowa tylko w miejscu pracy	
		N	%	N	%
Niski stopień klimatu placówki		17	10,7	29	20,7
Umiarkowany stopień klimatu placówki		31	19,5	27	18,2
Wysoki stopień klimatu placówki		11	6,9	44	27,7
χ^2		13,5338			
C Pearsona		0,3676			
V Cramera		0,2918			
p		0,0012			

Pojawiły się odpowiedzi, które minimalnie odróżniają (nieistotnie statystycznie) dwie grupy od siebie. Cztery testy (Chi-kwadrat, C-Pearsona, V-Cramera i współczynnik p), jakie zostały wykorzystane do analizy istotności

różnic, przy dwóch stopniach swobody, potwierdzają brak istotnych statystycznie odmienności.

Jedna z hipotez, która została sformułowana w niniejszej pracy, dotyczyła zależności dodatkowej działalności zarobkowej nauczycieli wychowania fizycznego, wykonywanej poza szkołą a interpretowanym czynnikiem warunkującym motywację zawodową (tabela 10, wykres 3). Okazało się, że występuje statystycznie istotne zróżnicowanie wymienionych zmiennych.

Wykres 3. Klimat placówki, w zależności od deklarowanej przez nauczycieli dodatkowej działalności zarobkowej

Więcej edukujących, którzy działają tylko w jednym miejscu pracy, zostało zakwalifikowanych do grupy charakteryzującej się wskaźnikami typowymi dla ludzi o wysokiej motywacji do działalności dydaktyczno-wychowawczej. Znaczne zróżnicowanie odpowiedzi na pytania zawarte w skali było widoczne w grupach nauczycieli wykonujących działalność pozaoświatową (handel, produkcja czy usługi itp.). Zdecydowana odmiennosc odpowiedzi była reprezentowana przez osoby oceniające klimat panujący w swojej placówce jako przyjazny do realizacji celów dydaktyczno-wychowawczych.

Wnioski

Celem niniejszej pracy było uchwycenie związku pomiędzy stopniem zaangażowania się w pracę zawodową edukującego a czynnikiem, który warunkuje sprawność pedagogiczną nauczyciela wychowania fizycznego (postrzeganiem

klimatu placówki), a także zweryfikowanie skonstruowanego narzędzia badawczego. Specyfika wykonywanej pracy, konieczność zwiększonej odporności na niekorzystne bodźce środowiskowe (m.in.: hałas, zmienne warunki pracy – warunki pogodowe), klimat, w którym „wuefista” funkcjonuje, bardziej lub mniej motywują dydaktyków do wykonywania czynności edukacyjnych. Podsumowanie analizy uzyskanych wyników badań dostarczyło następujących spostrzeżeń:

1. W każdej grupie badawczej, utworzonej ze względu na stopnie awansu zawodowego, nie pojawia się istotnie statystyczne zróżnicowanie analizowanego determinanta motywacji zawodowej (wykres 7). Na ogół wychowawcy fizyczni w swoim miejscu pracy zwracali uwagę na prawidłowo rozplanowane służbowe zadania i akceptowali polecenia wydawane przez zwierzchników. Ich zastrzeżenia budziły trudności z uzyskaniem finansów na odzież sportową oraz nie do końca jasne kryteria przyznawania nagród przez dyrektorów szkół - co bezpośrednio jest związane z edukacyjną motywacją i sprawnością pedagogiczną. Postrzeganie wykonywanych czynności na określonym poziomie trudności oraz umiejętnie skonstruowany harmonogram zajęć (jedna grupa zajęciowa w sali gimnastycznej), warunkuje różny stopień zaangażowania dydaktyków w pracę zawodową. To nastawienie ma bezpośrednie przełożenie na sukcesy szkolne. Okazało się bowiem, że osoby grupy o niskim wskaźniku klimatu placówki, rzadziej podejmują dodatkowe zadania dydaktyczno-wychowawcze, co przekłada się na słabsze osiągnięcia uczniów. Motywacja do pracy zawodowej tych osób jest niska. Częściej bezkrytycznie poddają się oni kierowaniu, niż sami wychodzą z oświatową inicjatywą. Rzadziej uczestniczą w kursach rozszerzających warsztat oddziaływań, który pozwoliłyby przekształcić „monotonną” rzeczywistość w teren realizacji swoich pasji.

2. Okazuje się, że podejmowanie dodatkowej działalności zarobkowej poza miejscem pracy na tle innej analizowanej zmiennej (wykształcenie rodziców badanych) warunkuje większe bądź mniejsze akceptowanie warunków pracy oraz zaangażowanie w realizację zadań dydaktyczno-wychowawczych (tab. 8). Nauczyciele, którzy swój czas wolny przeznaczali na dodatkową działalność (drugie miejsce pracy niezwiązane z oświatą: działalność handlową, produkcyjną i usługową itp.), częściej niż pozostali badani postrzegali działalność szkolną jako bardziej uciążliwą. Odmienną grupę stanowili nauczyciele dodatkowo zarabkujący w klubach sportowych, innych szkołach, prowadzący własne szkoły sportowe, zatrudniani jako specjaliści od ruchu przez biura turystyczne bądź przy organizacji różnych kursów. Wykazywali się oni wyższą sprawnością pedagogiczną. Można zatem stwierdzić, że dodatkowa działalność zarobkowa pozaświatowa, wpływa na niekorzystną ocenę klimatu placówki, co może wpływać na obniżoną motywację zawodową badanych wychowawców fizycznych.

3. Skonstruowane narzędzie badawcze było pomocne przy zebraniu informacji na temat jednego z determinantów motywacji zawodowej badanych nauczycieli wychowania fizycznego. Dostarczyło wiedzy o problemie badawczym niniejszej pracy oraz pozwoliło zmodyfikować konstrukcję tworzonej techniki badawczej. Ostateczny test motywacji zawodowej składa się z 60 pytań zamkniętych i 1 otwartego, a uzyskane wyniki tworzą 12 skal kształtujących określony profil. Skale przedstawiają stopień utożsamiania się badanych z zawodem nauczyciela na poziomach anomijnym, odgrywania roli społecznej i autonomicznym. Określają również tendencje do pojawienia się objawów wypalenia zawodowego w trzech sferach tego syndromu. Ujęcie graficzne obrazuje opinie dydaktyków na temat klimatu placówki, umiejętności zarządzania szkołą, prawidłowego rozdziału zadań przez osoby za to odpowiedzialne i atmosferę panującą pomiędzy pracownikami. Postrzeganie działań edukacyjnych jako mniej lub bardziej trudnych jest dopełnieniem całości projektu.

Podjęta eksploracja stanowi kontynuację badań z zakresu wiedzy o nauczycielu. Jest, w permanentnie zmieniającej się oświatowej rzeczywistości, wstępem (analizą przygotowawczą) do przeprowadzenia kolejnych dociekań na temat motywacji dydaktyka do podejmowania specjalistycznych działań i weryfikacją narzędzia badawczego – skali motywacji zawodowej nauczyciela wychowania fizycznego.

Bibliografia

1. Atkinson J. (1964), *An Introduction to Motivation*, New York.
2. Brzeziński J. (1980), *Elementy metodologii badań psychologicznych*, PWN, Warszawa.
3. Brzeziński J. (1999), *Metodologia badań psychologicznych*, PWN, Warszawa.
4. Brzeziński J., Maruszewski T. (1978), *Metody badań zgodności profili psychometrycznych*, „Przegląd Psychologiczny”, 21.
5. Brzeziński J., Stachowski R. (1975), *Zastosowanie analizy wariancji w eksperymentalnych badaniach psychologicznych*, PWN, Warszawa.
6. Cieśliński R. (1982), *Społeczno-pedagogiczne problemy startu zawodowego nauczycieli wychowania fizycznego* [w:] *Wychowanie fizyczne, sport i rekreacja*. Materiały do konferencji, red. R. Cieśliński i F.J. Lis, AWF, Warszawa.
7. Claus G., Ebner H. (1972), *Podstawy statystyki dla psychologów, pedagogów i socjologów*, PZWS, Warszawa.
8. Kordziński J. (1998), *Wizja i motywacje*, „Edukacja i Dialog”, 7.
9. Kozłowski J. (1966), *Analiza i ocena pracy nauczyciela i szkoły*, PZWS, Warszawa.
10. Łaguna M. (1996), *Motywacja wewnętrzna i zewnętrzna*, „Edukacja i Dialog”, 1.
11. Stupnicki R. (2003), *Analiza i prezentacja danych ankietowych*, AWF Warszawa.
12. Tokarz A. (1985), *Rola motywacji poznawczej w aktywności twórczej*, Ossolineum, Wrocław.
13. Tomaszewski T. (1977), *Psychologia*, PWN, Warszawa.
14. Winch B. (1995), *Zespół wypalenia – objawy, ryzyko, profilaktyka, leczenie*, OZP „Synapsis”, Warszawa.

AKADEMICKA KULTURA FIZYCZNA NA PRZEŁOMIE STULECI
TOM II – UWARUNKOWANIA SOCJOLOGICZNE
ROZDZIAŁ XVIII (VARIA)

WITOLD PÓLTORAK, GRZEGORZ BIELEC

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

**STARZENIE SIĘ I STAROŚĆ W OPINII STUDENTÓW
UNIwersYTETU RZESZOWSKIEGO I SŁUCHACZY
UNIwersYTETU TRZECIEGO WIEKU**

Wstęp

Od momentu urodzenia wkraczamy nieuchronnie w etap starzenia się. Zasadniczą cechą tego procesu jest stopniowe zmniejszanie zdolności organizmu do zachowania równowagi środowiska wewnętrznego w odpowiedzi na czynniki środowiska zewnętrznego – warunków i trybu naszego życia. Poza uwarunkowaniami genetycznymi, wyznaczającymi czas trwania naszego życia, są jeszcze czynniki chorobotwórcze, które nasilają się wraz z wiekiem i determinują długość jego trwania. Ilość negatywnych skutków, zmniejszających zdolność organizmu do zachowania równowagi homeostatycznej jest wtedy znacznie wyższa.

W większości współczesnych ludzkich populacji obserwuje się proces starzenia się ich społeczności. Ilość narodzin maleje i proporcjonalny udział ludzi będących w starszym wieku, poza okresem produktywności rośnie.

Starość i starzenie się – to pojęcia, które nie zostały jeszcze jednoznacznie zdefiniowane, zarówno przez nauki biologiczne, jak i społeczne. Pierwsze traktowane jest jako zjawisko – faza życiowa, drugie jest procesem rozwojowym. Wiedza o procesach starzenia się i starości jest ważnym elementem wykształcenia ludzi młodych, a szczególnie przyszłych pedagogów. W wielu społeczeństwach starość często postrzegana jest bowiem przez pryzmat licznych stereotypów, z których większość kojarzona jest negatywnie. Zasadniczym celem badań było poznanie wiedzy na temat starzenia się i starości oraz problemów zdrowotnych związanych z tym okresem, a także porównanie osobistego odniesienia do tego okresu życia wśród ludzi młodych – jeszcze uczących się oraz osób starszych, będących intelektualnie aktywnymi.

Material i metody

Badania przeprowadzono w grudniu i styczniu w roku akademickim 2007/2008 w Uniwersytecie Rzeszowskim. Badani to studenci wydziałów pedagogiczno-artystycznego i wychowania fizycznego oraz słuchacze Uniwersytetu Trzeciego Wieku przy Uniwersytecie Rzeszowskim (UTW)¹. Grupę badaną stanowiło 478 osób, w tym 291 studentów UR i 187 słuchaczy UTW. Wśród studentów były osoby studiujące na kierunku Edukacja Wczesnoszkolna z Wychowaniem Przedszkolnym (III i IV rok studiów), Resocjalizacja (V rok studiów – niestacjonarne), Wychowanie Fizyczne (II i III rok studiów stacjonarnych, I rok Studiów Uzupełniających Magisterskich – niestacjonarne) oraz Turystyka i Rekreacja (I rok studiów – stacjonarne).

Badania przeprowadzono z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety nt. *Co wiemy o starości?*². Ankieta miała charakter anonimowy i składała się z dwudziestu pytań o charakterze otwartym i zamkniętym. Do analizy wyników w niniejszych badaniach wybrano dziesięć pytań. Podczas analizy nie stosowano metod statystycznych, a jedynie porównanie opisowe.

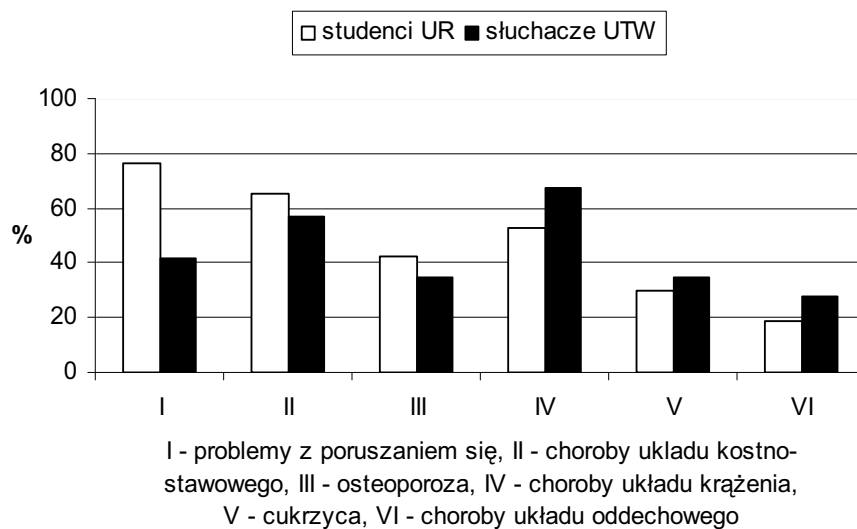
Wyniki

Uzyskane wyniki przedstawiono w odniesieniu do wybranych pytań wykorzystanych w kwestionariuszu ankiety z podziałem na grupy: studenci UR i słuchacze UTW. Przedstawione poniżej rezultaty badań mogą stanowić również przedmiot osobistej refleksji czytelnika, a także umożliwiają porównanie ich z wynikami badań, jakie uzyskali K. Broczek i członkowie zespołu przy Klinice Geriatrii Akademii Medycznej w Warszawie [1]. Część wyników pracy zasługuje jednak na szersze omówienie z uwagi na różnice występujące między udzielanymi odpowiedziami respondentów.

Jakie choroby/problemy zdrowotne występują często w podeszłym wieku? Odpowiedzi na to pytanie ilustruje rycina 1.

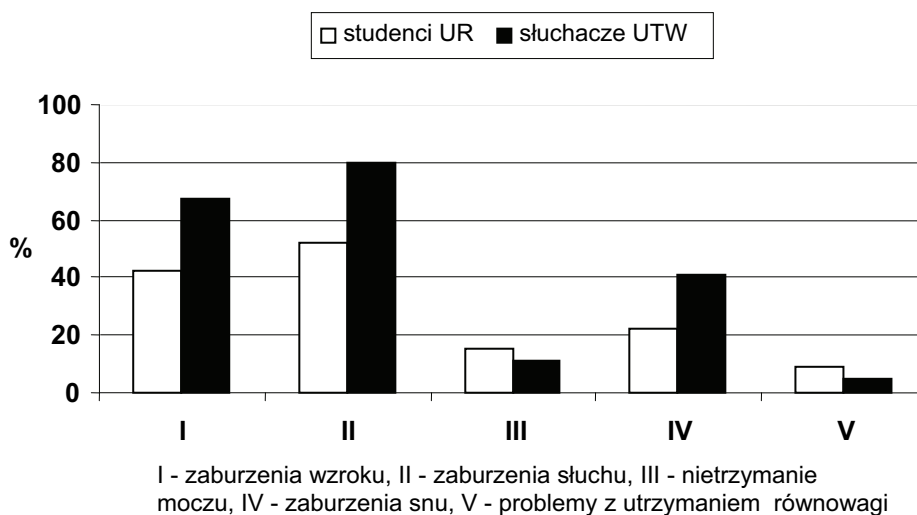
¹ Uniwersytet Trzeciego Wieku (UTW) umożliwia osobom, które zakończyły działalność zawodową, zdobywanie wiedzy, realizację zainteresowań i aktywną pracę twórczą w środowisku. Można sądzić, że słuchacze UTW są w pewnym sensie wyselekcjonowaną grupą osób, które wybierają aktywny tryb życia i podejmują dobrowolnie nowe wyzwania wymagające wszechstronnego zaangażowania.

² Ankieta tę zastosowali w swoich badaniach Katarzyna Broczek i członkowie zespołu badawczego Kliniki Geriatrii Akademii Medycznej w Warszawie. Pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety, jak i szczegółowy opis prowadzonych badań znajduje na stronie <http://www.ementor.edu.pl>

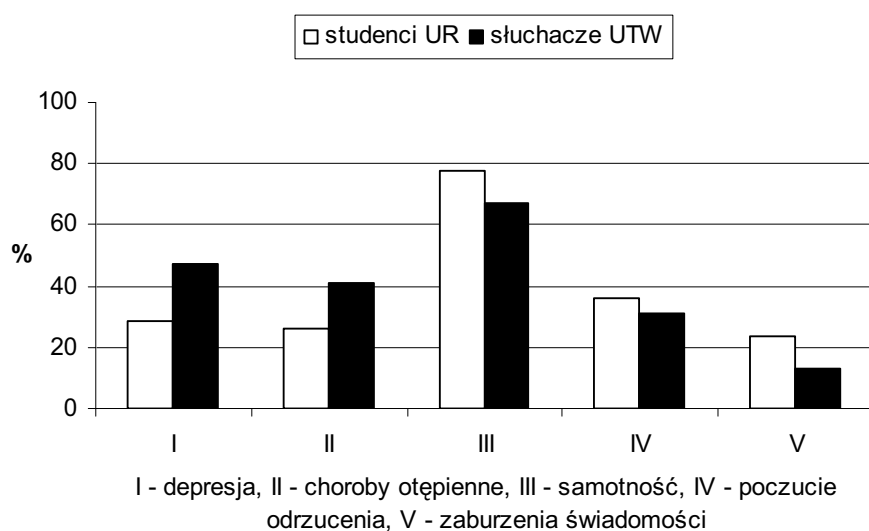
Ryc. 1. Choroby i problemy zdrowotne występujące najczęściej w podeszłym wieku

Zwraca uwagę fakt, że wiele istotnych chorób i problemów zdrowotnych wieku podeszłego, z punktu widzenia częstości ich występowania, nie zostało wymienionych przez większość respondentów. Rycina 2 przedstawia opinie respondentów, którzy również (dodatkowo) zwrócili uwagę na problemy u osób w podeszłym wieku wskazując: zaburzenia wzroku i słuchu, nietrzymanie moczu, zaburzenia snu i upadki związane z problemem utrzymania równowagi.

Ryc. 2. Problemy zdrowotne wymienione dodatkowo przez respondentów

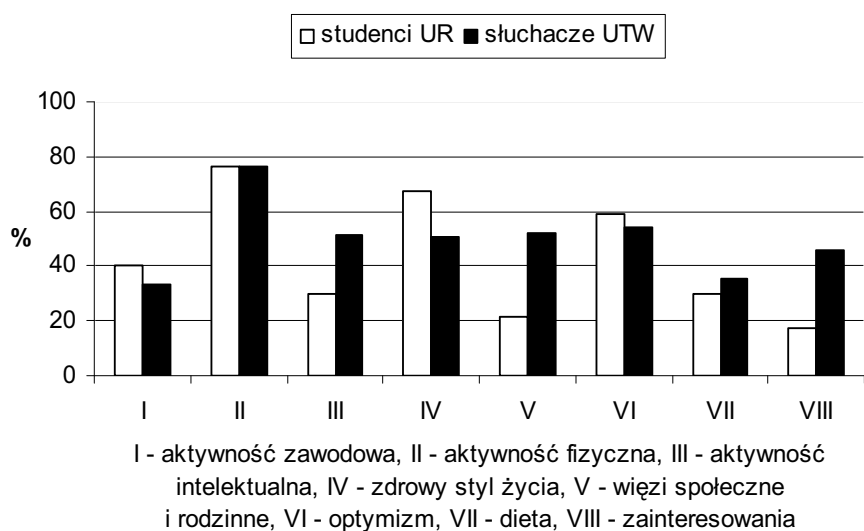
Jakie są największe problemy osób starszych w sferze psychicznej? Wyniki przedstawiono na rycinie 3.

Ryc. 3. Problemy osób w starszym wieku w sferze psychicznej

Zarówno studenci UR, jak i słuchacze UTW wskazywali, że największym problemem osób będących w starszym wieku w sferze psychiki jest samotność, a następnie depresja, poczucie odrzucenia i choroby otępienne.

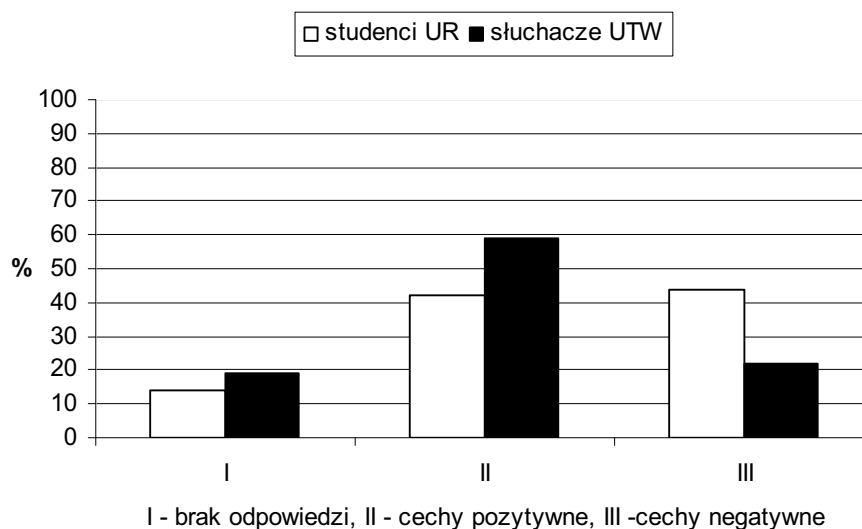
Co opóźnia proces starzenia? Odpowiedzi na to pytanie ilustruje rycina 4.

Ryc. 4. Czynniki opóźniające proces starzenia

Studenci wydziałów pedagogiczno-artystycznego i wychowania fizycznego oraz słuchacze UTW wymienili liczne czynniki opóźniające proces starzenia (ryc. 4). Najważniejszym z nich, według ich opinii jest aktywność fizyczna, dodatkowo studenci, jak i słuchacze wskazywali zdrowy styl życia i optymizm, jako znaczące czynniki opóźniające starość.

Kolejne pytanie (nieukończony) brzmiało: Osoby starsze są... Wyniki przedstawiono na rycinie 5.

Rycina 5. Cechy osób starszych (uzupełnienie zdania „Osoby starsze są ...”)

Wśród słuchaczy UTW najczęściej wymieniane były pozytywne cechy towarzyszące starości, natomiast wśród studentów UR cechy pozytywne, jak i negatywne były wymieniane niemal przez jednakową liczbę badanych. Warto zwrócić uwagę na fakt, że słuchacze UTW – będąc najczęściej osobami intelektualnie czy też fizycznie aktywnymi, częściej wskazują cechy pozytywne.

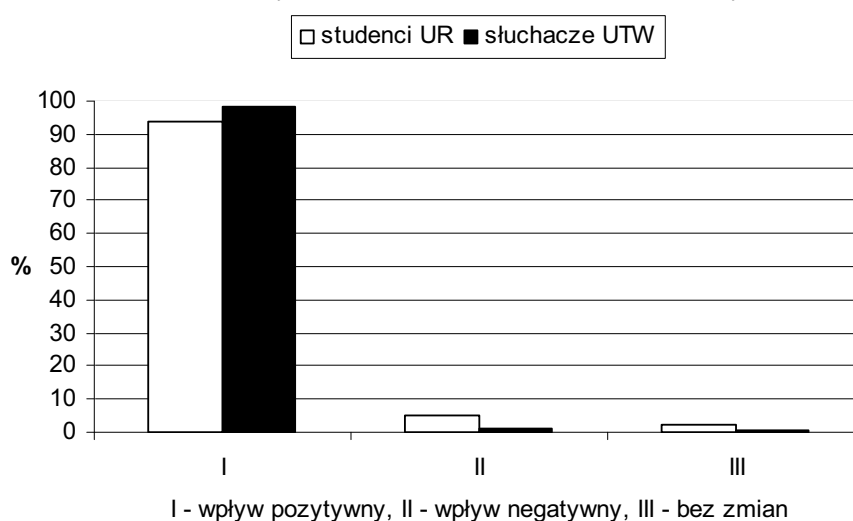
Czy utrzymujesz regularny kontakt z osobą starszą spoza rodziny? O odpowiedź na to pytanie poproszono jedynie studentów wydziałów pedagogiczno-artystycznego i wychowania fizycznego. Miało ono na celu ocenę relacji międzypokoleniowych osób studiujących na kierunkach pedagogicznych. Okazuje się, że 41,3% badanych odpowiedziało twierdząco, a 58,7% studentów nie utrzymuje regularnych kontaktów z żadną osobą w podeszłym wieku, która nie jest członkiem rodziny.

Jakie instytucje i organizacje zajmujące się pomocą osobom w podeszłym wieku są Pani/Panu znane? Odpowiedź na to pytanie ilustruje rycina 6.

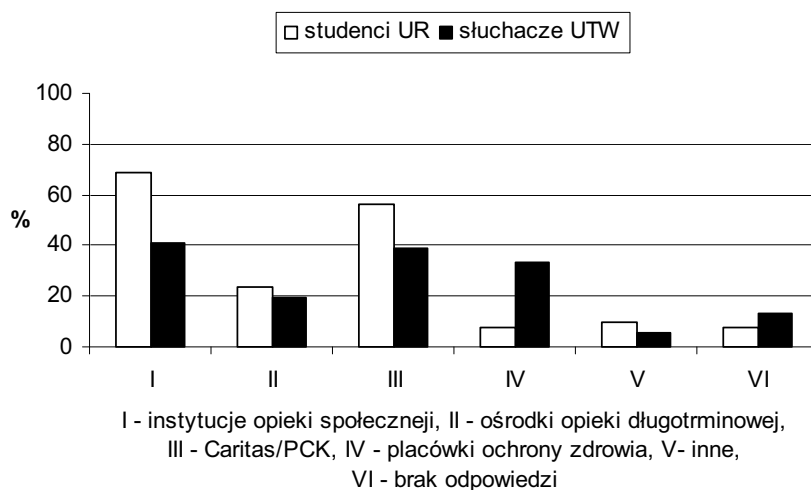
Spośród instytucji i organizacji udzielających wsparcia osobom w starszym wieku studenci UR najczęściej wskazywali na instytucje opieki społecznej oraz

Caritas i PCK. Słuchacze UTR stosunkowo mniej wskazywali wspomniane już organizacje, ale za to częściej upatrują pomoc w placówkach ochrony zdrowia. Wśród respondentów były osoby, które nie udzieliły odpowiedzi – stanowili oni jednak najniższy odsetek spośród badanych.

W jaki sposób wiedza, którą zdobędziesz/zdobyłaś(eś) w czasie studiów wpłynie/wpłyneła na Twój stosunek do osób starszych? Pytanie do studentów UR. Czy i w jaki sposób udział w wykładach i zajęciach UTW zmienił Pani/Pana stosunek do starzenia się i starości? Pytanie to z kolei skierowano do słuchaczy UTW.

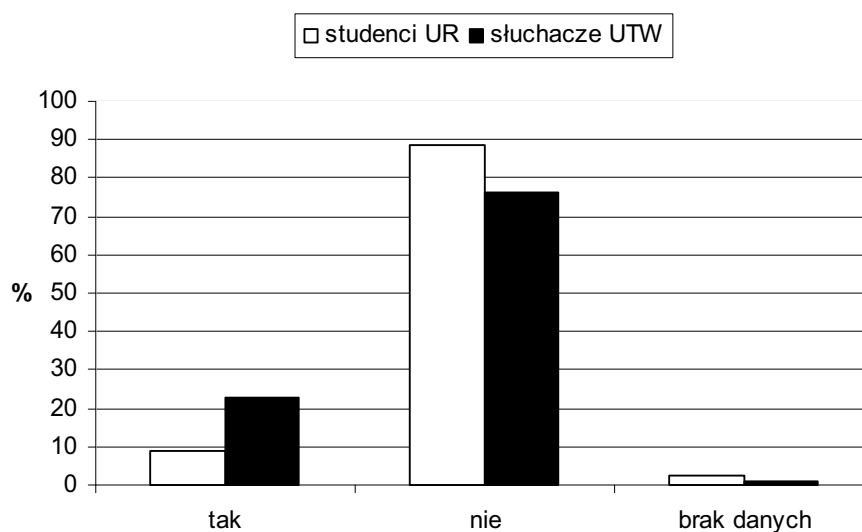
Ryc. 6. Wiedza o instytucjach i organizacjach udzielających wsparcia osobom w podeszłym wieku

Ryc. 7. Wpływ kształcenia na podejście do starości

Odczuwany lub przewidywany wpływ zajęć akademickich w ramach kształcenia w UR oraz wykładów i zajęć w ramach UTW na swój własny stosunek do starości zadeklarowała zdecydowana większość respondentów (ryc. 7).

Czy osoby starsze mają w Polsce zapewnioną odpowiednią opiekę medyczną? Odpowiedzi respondentów ilustruje rycina 8.

Ryc. 8. Wiedza na temat zapewniania osobom starszym odpowiedniej opieki medycznej

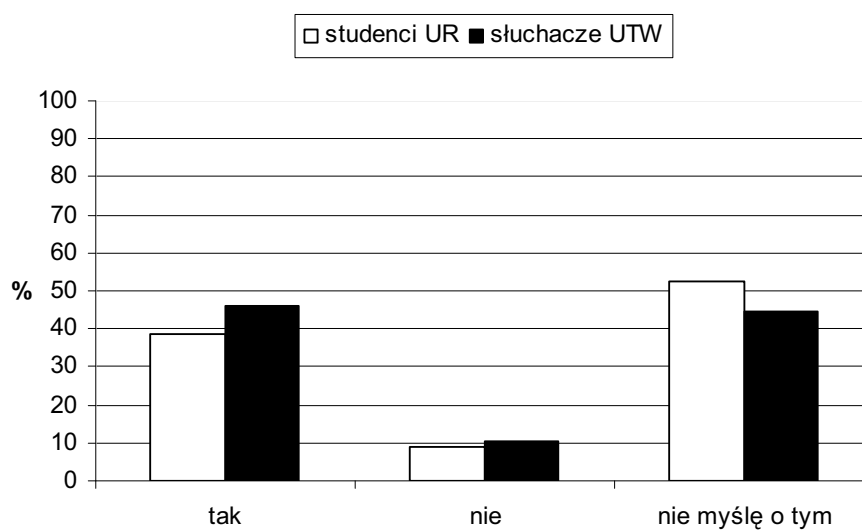
Zdecydowana większość respondentów ocenia negatywnie stan opieki medycznej, jaki jest zapewniany osobom w podeszłym wieku w Polsce (ryc. 8). Przyczynami krytyki są między innymi długi czas oczekiwania na wizytę u specjalisty i utrudniona dostępność badań dla pacjentów w podeszłym wieku.

Czy boi się Pani/Pan starości? Odpowiedzi na to pytanie przedstawia rycina 9.

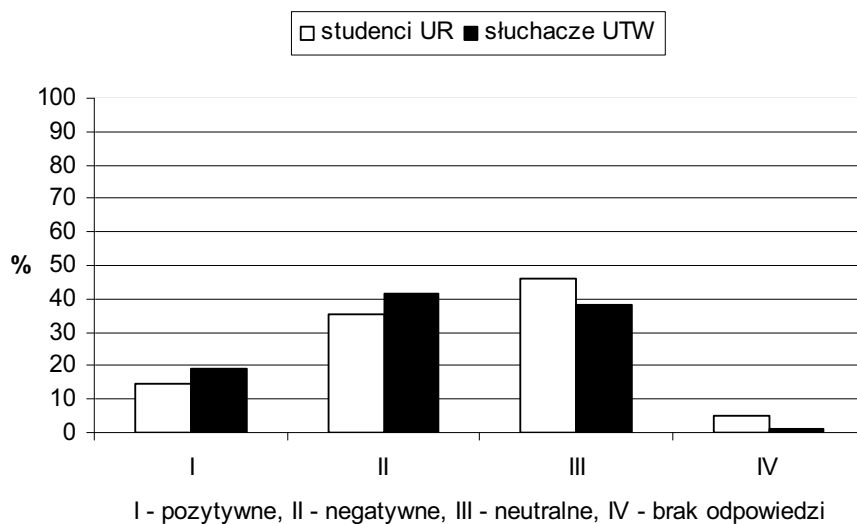
Zwraca uwagę zbieżność wyników między grupą słuchaczy UTW a „młodymi” studentami studiów pedagogicznych, jak również wysoki odsetek osób, które nie myślą o tym okresie życia (ryc. 9).

Starość to... Odpowiedzi na to niedokończone stwierdzenie zebrano w formie graficznej na rycinie 10. Na to pytanie respondenci mogli udzielać dowolnych odpowiedzi, które następnie podzielono na trzy kategorie reprezentujące pozytywne, neutralne i negatywne określenia starości. Najczęściej, studenci UR i słuchacze UTW postrzegali starość w kategoriach negatywnych lub neutralnych. Przykładowe stwierdzenia, które najczęściej się powtarzały to: „najtrudniejszy etap życia”, „samotność i brak zrozumienia”, „konieczna, smutna rzeczywistość”, „być na marginesie życia”, „trudne wyzwanie, szczególnie w polskich warunkach”, „konsekwencja przeżytych lat”, „jesień życia”, „okres życia, którego nie powinniśmy się bać” i inne. Wśród odpowiedzi – chociaż

stosunkowo rzadziej, pojawiały się również pozytywne określenia, które warto w tym miejscu przytoczyć, np. „radość z przeżytego życia”, „piękny okres w życiu”, „czas na spełnianie marzeń”, „nowe doświadczenie”, „taki sam okres w życiu jak młodość, tylko z większym doświadczeniem”, „dobry czas na spełnianie swoich zainteresowań” itp.

Ryc. 9. Opinie wyrażające ewentualne obawy przed starością

I - pozytywne, II - negatywne, III - neutralne, IV - brak odpowiedzi

Ryc. 10. Postrzeganie starości

Omówienie wyników

W ostatnim dziesięcioleciu wzrosła średnia długość trwania życia (dla kobiet do 79,4 lat, dla mężczyzn do 70,81 lat). Liczba ludzi w starszym wieku systematycznie przybywa głównie dzięki osiągnięciom medycyny w dziedzinie leczenia chorób śmiertelnych. Na przykład w USA osoby powyżej 65 lat stanowią około 12% ludności, a w Japonii – 11% procent. W krajach europejskich co 7 osoba jest w wieku powyżej 65. roku życia, podczas gdy liczba osób w przedziale 0-19 lat wyraźnie się zmniejsza [7]. W związku z czym ciężar głównych grup zależnych w społeczeństwie, czyli dzieci, młodzieży i osób starszych przesuwana się wyraźnie w kierunku tych ostatnich.

W Polsce od połowy lat 80. XX wieku stopniowo zwiększa się udział osób w wieku 65 lat i więcej [6, 4]. W 2004 roku osoby te stanowiły 13,1% ogółu ludności Polski. Z prognozy Głównego Urzędu Statystycznego [3] można sądzić, że do 2010 roku udział osób starszych w łącznej liczbie ludności będzie zmieniał się nieznacznie. W następnych latach wzrost będzie szybszy i w 2030 roku osiągnie poziom około 24%, co oznacza, że prawie co czwarty Polak będzie miał co najmniej 65 lat.

Niniejsze badania wykazują, że ludzie młodzi (studenci) i osoby starsze (słuchacze UTW) różnią się w ocenie najważniejszych problemów zdrowotnych występujących w starszym wieku, ale wykazują niekiedy podobieństwo w zakresie podejścia do własnej starości.

Studenci UR, spośród chorób wieku podeszłego, wymieniali najczęściej problemy z poruszaniem i zaburzenia związane z układem kostno-stawowym. Natomiast słuchacze UTW wskazywali najliczniej na te choroby, które występują najczęściej zgodnie z danymi z badań epidemiologicznych, a mianowicie choroby układu krążenia. Zarówno studenci, jak i słuchacze nie wymienili nowotworów, jako istotnego problemu zdrowotnego w podeszłym wieku. Rezultaty te korespondują z wynikami, jakie uzyskali w swoich badaniach K. Broczek i wsp. [1]. Warto przypomnieć, że nowotwory są drugą po chorobach układu krążenia przyczyną zgonów.

Na uwagę zasługują również opinie osób zajmujących się opracowaniem projektu Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007–2015, którzy dostrzegają różnice społeczne i terytorialne w stanie zdrowia populacji Polski. Według nich gorszy stan zdrowia ludności jest wyraźny wśród osób niewykształconych, ubogich, bezrobotnych, a także, w niektórych przypadkach, w regionach charakteryzujących się gorszymi wskaźnikami jakości środowiska naturalnego i gorszą infrastrukturą, utrudniającą dostęp do placówek opieki zdrowotnej [4].

Większość respondentów zwróciło uwagę na grupę problemów zdrowotnych, które pod względem epidemiologicznym można zaliczyć do częstych zaburzeń u osób w starszym wieku. Są to: zaburzenia słuchu i wzroku, dodatkowo słuchacze UTW wymieniali dosyć często zaburzenia snu. Za największy problem w sferze psychicznej badani uznali samotność osób starszych. Studenci

UR wskazywali jeszcze poczucie odrzucenia, jakie towarzyszy osobom w podeszłym wieku, a słuchacze licznie wymieniali depresję i choroby otępienne.

Warto zwrócić uwagę na dane Europejskiej Komisji ds. zdrowia psychicznego, które wykazują znaczne rozpowszechnienie zaburzeń psychicznych wśród współczesnej ludzkiej populacji. W 2004 roku 27% dorosłych mieszkańców Europy doświadczyło zaburzenia zdrowia psychicznego. Najczęściej występujące problemy zdrowia psychicznego to zaburzenia lękowe i depresje. Przewiduje się, że do 2020 roku depresja będzie najpowszechniej występującym zaburzeniem psychicznym wśród dorosłych Europejczyków [2].

Badani potrafią trafnie wymienić różne czynniki pozwalające na długotrwałe utrzymanie dobrego stanu zdrowia i opóźnienie starości. Studenci, jak i słuchacze ocenili negatywnie poziom odpowiedniej opieki medycznej sprawowanej nad osobami starszymi, jaki prowadzony jest w Polsce. Uzyskane wyniki wskazują na niski stan wiedzy wśród respondentów na temat organizacji i instytucji udzielających pomocy osobom starszym. Wydaje się, że jest to obszar, który powinien stać się przedmiotem działań edukacyjnych we wszystkich grupach wiekowych. Nasuwa się pytanie o to, jak można skutecznie przeciwdziałać temu zjawisku, jeśli tylko co trzeci student UR utrzymuje regularne kontakty z osobą starszą spoza rodziny. W tym miejscu warto podkreślić, że zdrowie człowieka zależy od wielu wzajemnie powiązanych czynników, wśród których wyróżnia się styl życia, środowisko fizyczne i społeczne, czynniki genetyczne oraz działania służby zdrowia. Do ważnych przesłanek zachowania zdrowia należą warunki społeczno-ekonomiczne, natomiast największymi zagrożeniami są ubóstwo i niski poziom wykształcenia.

Optymistycznym rezultatem badań jest przekonanie respondentów, że kształcenie, którego są uczestnikami podczas studiów w Uniwersytecie Rzeszowskim, zmienia pozytywnie ich stosunek do starości. Tym niemniej, podejście do starości jest nieco podobne w obu badanych grupach, niezależnie od ich wieku. Studenci częściej starają się nie myśleć o starości, a słuchacze – zarówno obawiają się jej, jak i nie myślą o tym. Dodatkowo studenci najczęściej postrzegali starość w kategorii neutralnej, a słuchacze UTW – negatywnie i neutralnie.

Wskazując na negatywne cechy starości, większość badanych wpisuje się w stereotyp postrzegania starości przez pryzmat trudnego etapu życia i negatywnego nastawienia otoczenia. Niepokojącym wydaje się fakt, że w grupie studentów wydziałów pedagogicznych, a więc w większości przyszłych pedagogów, prawie 40% przyznaje się do obawy przed starością. W tym miejscu nasuwa się pytanie, a mianowicie czy jest to zjawisko pozytywne, a może odsuwanie myśli o nieuniknionym etapie życia? Warto wspomnieć tu przestrożę założycielki pierwszego UTW w Polsce, profesor Haliny Szwarz³, że *brak przygotowania do starości własnej jest czynnikiem ryzyka przyspieszonej starości* [za: 1].

³ Profesor Halina Szwarz – w latach 1965-1971 była m.in. prodziekanem, następnie prorektorem Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego na Bielanach (obecnie AWF w Warszawie).

Wnioski

Analiza wyników badań oparta na porównaniu opisowym pozwala sformułować pewne spostrzeżenia, które oprócz tego, że zawierają walory poznawcze, mogą stanowić również przesłanki praktyczne dla władz państwowych głoszących politykę prozdrowotną i osób zajmujących się edukacją w szkolnictwie wyższym:

1. Studenci wydziałów pedagogicznych i słuchacze UTW przy Uniwersytecie Rzeszowskim różnią się w postrzeganiu starości i hierarchii ważności problemów zdrowotnych występujących w podeszłym wieku.
2. Wiedza o instytucjach i organizacjach działających na rzecz osób w podeszłym wieku, szczególnie u ludzi młodych – jeszcze uczących się, jest niewystarczająca. Należy podjąć działania edukacyjne, np. w toku studiów na kierunkach pedagogicznych, co umożliwiłoby lepsze poznanie problematyki okresu starzenia się, jak i ochrony zdrowia wśród seniorów.
3. Większość studentów UR i słuchaczy UTW negatywnie ocenia Polski system ochrony zdrowia, a także przygotowania do świadczenia usług medycznych osobom w podeszłym wieku.
4. Przygotowanie się do starości i przełamanie głęboko zakorzenionych stereotypów w społeczeństwie pozostaje nadal jednym z największych wyzwań dla wszystkich grup wiekowych. Przekazywanie wiedzy na temat starzenia się i starości oraz problemów zdrowotnych związanych z tym okresem należy często upowszechniać nie tylko podczas zajęć w toku studiów, ale również w wielu środkach społecznego przekazu.
5. Działalność naukowa, sprzyjająca kontaktom międzypokoleniowym, tj. między młodzieżą studiującą i osobami starszymi, będącymi intelektualnie aktywnymi, może ułatwiać studentom rozwijanie umiejętności i zainteresowań w zakresie komunikacji z osobami w podeszłym wieku.

Bibliografia

1. Broczek K., Kaczorek M., Krzymowska M., Nawrocka A. i inni, *Starzenie się i starość w opinii słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku Szkoły Głównej Handlowej i studentów Akademii Medycznej w Warszawie*, Czasopismo Internetowe SGH w Warszawie, 2007, 4(21).
2. Greek Paper-Improving the mental Health of the population: Towards a strategy on mental Health for the European Union Brussels, 14.10.2005, European Commission.
3. Główny Urząd Statystyczny, Statystyka krajowa, publikacje według tematów: Ludność, Warunki życia, http://www.stat.gov.pl/gus/ludnosc_PLK_HTML.htm, z grudnia 2005 r.
4. Narodowy Program Zdrowia na lata 2007–2015, Załącznik do Uchwały nr 90/2007 Rady Ministrów z dnia 15 maja 2007 r., Ministerstwo Zdrowia.
5. Weil A., *Jak się zdrowo zestarzeć?*, PIW, Warszawa 2008.

6. Szatur-Jaworska B., *Starzenie się ludności Polski — wyzwania dla polityki społecznej*, Gerontologia Polska, 2002,10, s. 199–206.
7. Szatur-Jaworska B., *Starzenie się społeczeństw: problem międzynarodowy, problem polski*. Praca Socjalna, 2003, 2, s. 6–11.

STRESZCZENIE

Zasadniczym celem badań było poznanie opinii na temat starzenia się i starości oraz problemów zdrowotnych związanych z tym okresem wśród studentów studiujących na kierunkach pedagogicznych i słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Uniwersytecie Rzeszowskim. Opracowanie ma charakter porównawczy, w którym zestawiono osobiste odniesienia do tego okresu życia, zarówno wśród ludzi młodych – jeszcze studiujących, jak i osób starszych będących intelektualnie aktywnymi.

Badania przeprowadzono na przełomie roku akademickiego 2007/2008 z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety nt. *Co wiemy o starości?* Przedstawione wyniki badań mogą stanowić zarówno przedmiot osobistej refleksji czytelnika, jak i porównanie ich z rezultatami badań K. Broczek i członków zespołu przy Klinice Geriatrii Akademii Medycznej w Warszawie.

Studenci i słuchacze UTW różnią się w postrzeganiu starości i hierarchii ważności problemów zdrowotnych występujących w podeszłym wieku. Wiedza o instytucjach i organizacjach działających na rzecz osób w podeszłym wieku, szczególnie u studentów jest niewystarczająca. Przełamanie głęboko zakorzenionych stereotypów w społeczeństwie pozostaje nadal jednym z największych wyzwań dla wszystkich grup wiekowych. Przekazywanie wiedzy na temat starzenia się i starości oraz problemów zdrowotnych związanych z tym okresem należy upowszechniać nie tylko podczas zajęć w toku studiów, ale również z wykorzystaniem środków społecznego przekazu. Działalność naukowa, sprzyjająca kontaktom międzypokoleniowym, tj. między młodzieżą studiującą i osobami starszymi, będącymi intelektualnie aktywnymi, może ułatwiać studentom rozwijanie własnych umiejętności i zainteresowań.

Słowa kluczowe: starość i starzenie się, opinie studentów i słuchaczy UTW